

A'dan Z'ye

İNKA

Ali Narçın

OZAN YAYINCILIK

Ali Narçın

A'dan Z'ye
İNKA

Ozan Yayıncılık Ltd.
İstanbul 2011

Bu kitabın tüm yayın hakları *Ozan Yayıncılık*'a aittir. Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar, Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi gereği yayınevinin iznini gerektirir.

A'dan Z'ye İnka / Ali Narçın

Yayın Yönetmeni: Mustafa Demir
Editör: Orhan Suveren
Kapak tasarımı: Ozan Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt: Kurtiş Matbaacılık
Maltepe Mah. Listros Yolu Fatih Sanayi Sitesi
No: 12/74-75-76 Topkapı - İSTANBUL

Kütüphane Bilgi Kartı (CIP):
A'dan Z'ye İnka / Ali Narçın
İnka, Uygarlıklar Tarihi, Tarih, Tarih Sözlüğü
Ozan Yayıncılık Ltd. Ekim 2011, Türkiye, İstanbul, 392 sayfa

ISBN: 978-9944-143-62-2
Sertifika no: 11329

Dağıtım:
İstanbul: 2A, Alfa, Alkım, Artı, Bilgi, Cağaloğlu, D&R, Final, Paraf, Remzi, Say, Totem, Yelpaze
Ankara: Işık Eğitim, İmge, Kıta, Ekinoks
İzmir: Erdoğanlar, Gema

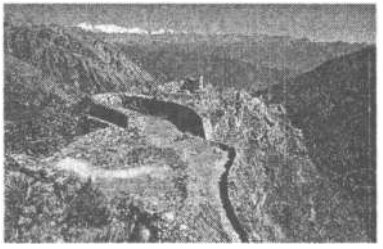
İnternet satış:
www.kitapyurdu.com, www.yenisayfa.com, www.kitapnet.com, www.iskenderiye.com, www.weblebi.com, www.dharma.com.tr, www.ideefixe.com,

Ozan Yayıncılık Ltd.
Alemdar Caddesi Güzel Sanatlar Sk. No: 13 Cağaloğlu İstanbul
Tel: 212.511 93 95 - 520 43 90 Faks: 212.527 98 47
Email: info@ozanyayincilik.com Web: www.ozanyayincilik.com

Güneşin Çocukları

Düşünsel dürtülerimin üst sınırlarını hareketlendiren, estetik açıdan biçimlendiren eski uygarlıkların yaşam biçimleri, yaşam koşulları, dinsel törenleri, gelenekleri ve tanrılar için yazdıkları imge yüklü metinlerdi. Zihinsel kişiliğimi onlara yönlendiren, kozmogonik düşünceyi ısrarla biçimlendirip, günümüze ileten İnka'nın erdemliğindeki *"Güneşin çocukları"* adlı imgesel betimlemeydi. Tarihsel nehir içinde yüzen İnka kültürünün büyülü imgeleri çoğu araştırmacılar tarafından şaşkınlık içinde karşılanmıştır. Onların kültürel yükselmelerine, yaşayışlarına, dinsel tapınmalarında görülen sırlarla yüklü bağın, diğer yıldız ve gezegenlerde yaşamış olacağına inanılan başka kültürlerin varlığıyla örtüştüğüne inananlar çoğunluktadırlar. Yaratıcılığın son derece "aydınlık" içinde oluşması anlatılırken, hayatta kalmanın da zorluklarını öyküler halinde günümüze ulaştıran İnka halkının katiplerine binlerce defa alkış tutmak gerekmektedir. Ben de bu aydınlık sözcüğüyle birleşen çocukların arasında dolaşmak ve onların belki de hiç bir zaman tanımlayamadıkları duygularıyla arkadaş, dost olmayı isterdim. Her ne kadar araştırmacılar bu uygarlığın yaklaşık üçyüz yıl gibi kısa bir süre içinde egemenliğini koruduysa da benim de yaptığım araştırmalarda bu imparatorluğu oluşturanların çok daha eski gelenekleriyle birlikte dağınık bir şekilde yaşayan yerlilerin imparatorluğun içinde yer aldıkları düşüncesi içinde olduğumu ısrarla açıklamaktan yana olduğumu belirtmek isterim. İnkaların kozmik düşüncesi çok farklı boyutlardaydı. Onların kültürlerine katkıda bulunan başka yıldız ve gezegenlerde yaşadıkları öne sürülen bilim adamlarıydı(!) Onlar evrendeki bazı yıldızlarla iletişim ağı kurmuş insanlar olarak nedeni henüz çözülemeyen bir şekilde tarihten kayboldular. Bulunan belgeler, tarihsel anlatımlar, yorumlar ve sentezler İnka halkının uzaydaki yıldızlarla iç içe yaşamalarını doğrulamaktadır. Çoğu arkeologlar İnka uygarlığının *"Pre-Inka"* uygarlığı olduğunu ısrarla savunuyorlar. Demek ki İnka imparatorluğuna bağlı

yerli kabileler Mayaları oluşturan Toltek, Kiçe, Olmek kabileleri gibi sanatsal gelişmeye son derece önem vermişlerdi. Araştırmalarımda İnka halkının tümünün devlet için çalıştığı ortaya çıktı. Bu da günümüz Sosyalist sistemin bir yansımasını oluşturmaktadır. Yaş sınırı olarak 50 yaşından sonra ağır işlerde çalışmanın bedene getireceği rahatsızlıklar nedeniyle çalışmalar hafifletilirdi. Görüleceği gibi İnka halkı tamamen emeğe dayanan bir yaşam tarzı geliştiriyorlardı. Aztekler gibi binicilik ve taşımacılıkta kullanılan atı bile bilmiyorlardı. İnkalarda farklı olarak görünen kültürlerin belirmesi de çok karışık bir şekilde imparatorluğun bünyesinde yaşayan kabilelerin kültürlerinden, geleneklerinden kaynaklanmıştı.

"İnka" olmak bir erdemlilikti. Onlar kendilerini diğer yerli kabilelerde yaşayanlardan daha üstün nitelikli insanlar olarak görürlerdi. Hatta imparatorluğu oluşturan yerli kabilelerin insanları bile *"İnka"* olmak için büyük çabalar vermişlerdi. Gerçek İnkalar tanrılara insan kurban etmek istemeyenlerdi. Ancak imparatorluğu oluşturan diğer bazı yerel kabileler, inançları gereği büyük bir katliama imza atarak tanrılara çocuk, kadın demeden kurbanlar sunarlardı. Kurban sundukça tanrıların onları daha çok seveceği ve koruyacağına inanırlardı. Bu imparatorluğun son dönemlerinde iki üvey kardeşin anlaşamadıkları ve "İnka" olmak için kavgaya girişmiş oldukları (taht kavgası) için bölge iki parçaya bölünmüştü. Bu kardeşlerden orijinal adı *"Ah-tah-Wahl-pah"* olana Atahualpa (Ya da Ataw Wallpa) ve Huascar (Ya da Waskarr) babalarının krallık otoritesinin dışında taht kavgasına girerek işgalcilerin işlerini kolaylaştırmışlardı. Taht kargaşasından yararlanan İspanyollar, yaklaşık on yıl içinde İnka imparatorluğunu tarihten silmeyi başardılar.

Eserin yayına hazırlanması sırasında iletişim içinde olduğum çoğu noktalarda elime az da olsa İnkalar hakkında bilgiler geliyordu. Bu araştırmamda İnkalar hakkında inceleme altında tuttuğum belge sahibi yazarın siyasal yönden düşünsel boyutunu

aramadım. Aradığım tek şey anlatımı ve kaynak niteliğindeki bilgileriydi. Ancak bu uygarlık hakkında kitap yazan yerli yazarların kitap haline dönüşmüş düşüncelerine rastlayamadım. Sonuçta yabancı kaynaklı ve Türk diline çevrilmiş kitapların bana sağladığı yararın anlatamayacağım kadar önemli bir yer tuttuğunu belirtmek isterim. İnsanın kendi kimliğini arayıp bulma mücadelesini kesinlikle geçmişte yaşamış olan atalardan elde edilmesini savunanlardanım. Bu insanlar ve onların yaşam tarzı kanıtlanırken günümüzdeki insan da kendi kimliğinin şeklini elde edebilecek verilere sahip olacak.

Hiç kuşkusuz bu araştırmalarda ilgiyle izlediğim başta mimarı eserler, biçimlendirilmiş, boyanmış seramikler ve desen verilmiş el yazmalarıdır. İnka insanları araştırmacılara önemli ipuçları bırakarak onların geleceğe açılan yollarını düzgün bir konuma getirmişlerdi. Ancak İnka inancında yazının yasaklanmasıyla çoğu bilgilerin ezbere dayandığı ve ezber bilen katiplerin çoğunun da savaşlarda öldüğüne bakıldığında önemli bilgilerinin de bu şekilde ortadan kaldırılmış olduğu belirtilmektedir. Hazırlık aşamasında olduğum dönemlerde sözcükler ve isim anlamlarının karışık yazılması, çeviri yapanların bu isim ve sözcüklere önem vermemesi, kültürün ülkemizdeki anlamsal yanı yara almış gibi çıktı karşıma. Bu çalışma genel anlamda İnkalarla ilgili bütün bilgileri kapsayacak nitelikte hazırlanmamıştır. Ulaşılan kaynaklarda ele geçen tarihsel olaylar, dinsel gelişmeler ve mitolojiler içindeki kahramanların çizdikleri ve günümüze açılan pencereden bize nasıl baktıkları şeklinde ele alınarak hazırlanmıştır. Çünkü bu uygarlıkla ilgili ne yazık ki çoğu kaynaklara ulaşmanın zor olduğunu sanırım hepimiz bilmekteyiz. Bu nedenle birlikte yola çıkacağımız İnka yaşamının zirvesinden geri dönerken tutunacağımız dallar şeklindeki sözcüklerden yardım bekleyebiliriz.

Ali Narçın
Bucureşt-Romanya

İNKALAR

"İnka" sözcüğü *"Güneşin çocuğu"* anlamındaki *"İntip Churin"* olarak tanımlanmaktadır. Ancak bazı kaynaklarda bunun anlamı *"bey"* olarak ele alınmıştır. Yani "İnka" sözcüğü, kralın kendisini tanımlar. O çağda yaşam geleneklerine göre kralın halkın çok daha üstünde gözükmesi için bazen çok değerli olarak tanımladıkları semboller ya da ünvanlarla kendilerini egemenliğindeki insanlara tanıtırlardı. Araştırmalar ve belgeli yazıların çoğunda İnka soylarının "Ay-ullu" şeklinde bir sözcükle belirtilmiş olduğu görülür. Bu sözcüğün anlamı ise "ulu soy" şeklinde tanımlanmıştır. Tarihsel anlatımlarda özellikle imparatorluğu oluşturan kabile halkı nerden geldiklerini bilemedikleri soylarına "Ay-ullu", egemenlik kuran şeflerine de "Kur-hakan" adını vermişler. Jhames Churchward'ın Mu kıtasıyla ilgili çalışmalarını yorumlayan Hans Stefan Santesson, bu uygarlığın temellerini oluşturanların Mu'dan geldiklerini ileri sürer. Mu kıtasındaki imparatorluğun adı *"Güneş İmparatorluğu"*ydu. İnkaların kendilerini *"güneşin çocukları"* olarak betimlemeleri Mu'daki imparatorluğa bağlanmaktadır. İmparatorluk içinde çocuklar için ayrı bir gelenek vardı. Onlar krallarına verdikleri unvanı çocuklarına vermezlerdi. Ancak çocukların adlarını da törenlerle verirlerdi. Türk destanı "Dedekorkut" masallarında buna benzer bir "ad bayramı" yapıldığı görülür. Hatta çoğu Hıristiyan bölgelerinde vaftiz edilen çocukların bir takma adla anılmasına karşılık törenler düzenlenir. Bu törenler Ortodokslar (Ortodox) tarafından büyük şenliklerle kutlanmaktadır. Kilise papazı çocuğun yeni adıyla dualar eşliğinde yakarışlarda bulunur. Çocuğun önceden kötü bir kadere sahip olabileceğini düşünerek tanrısal yalvarışlar eşliğinde çeşitli dualar sergiler ve doğan çocuğun geleceğinin aydınlık olmasını ister. Bu tür törenleri çoğaltmak mümkündür. İnka, doğası gereği ışıktan güç alan bir varlık olarak bilinir. Güney yarım küredeki tek büyük ve güçlü uygarlığı şeklinde de tanımlanmaktadır. İnkalar dinsel ve ruhsal alanlarda eşi görülmemiş yöntemler ge-

liştirmişlerdi. Bu uygarlık 1200 yıllarında And dağların yüksek tepelerinde ortaya çıkar. Araştırmacılar İmparatorluğun 13 ile 16 yüzyıl arasındaki dönemde egemenlik sürmüş olduğunu belirtirler. Ancak İnka İmparatorluğunu oluşturan yerlilerin çok daha eskilere dayanan geleneklere sahip oldukları da unutulmamalıdır. Bölgede 400 (Ya da 300) yıl egemenlik sürdürdüler. Efsanelere göre And dağları eteklerinde Güneşin oğulları olduğu söylenen dört erkek kardeş dünya yaşamının gidişatını beğenmedikleri için dört kutuba ayrılarak, düzeni değiştirmek için çok çalışmışlardı. Güneşin oğullarından Manco Capac ile kız kardeşi (Aynı zamanda karısı) Mama Ocllo deniz seviyesinden 3400 metre yükseklikteki başkent Cuzco'yu kurarlar. Bunlar konumlarına ve yapılması gerektiğine inandıkları görevlerle işlerini tamamladıktan sonra bazı kardeşler taşlaşmış ve bazıları da gökyüzüne geri dönmüşlerdi. Yaşam alanlarının çoğalması ve insanların üreme yoluyla tanrıların yeryüzündeki görevlerini sürdürmesi için çaba gösterilmiş ve bu kardeşlerden biri İnkaların daha sonra bulunacağı bölgeyi yaşanır hale getirmiş olduğu ifade edilmektedir. Burada kurulan ilk devletin adı "Chimü" adlı devlettir. Bu devlet, 1050 ile 1400 arasında hüküm sürdü. Chimu devleti Ketschua, Aymara ve Tiahuanako (Tiahuanaco) kentlerinde yaşayan Uru kabilelerinin birleşmesiyle oluşur. Gün geçtikçe civardaki diğer kabileler de bu krallığa bağlanarak büyümeye başladı. Machu Pichu ve Cuzco kentlerindeki kültürel izler tartışmasızdır. Bu uygarlığın en gelişmiş çalışması geleneksel hale getirilmiş olan yamyamlığı (etobur) dağınık şekilde yaşamlarını sürdüren kabileler arasında sona erdirmesiydi.

Atahualpa

Dokuz yaşını bitiren her İnka vatandaşı Çalışmak ve devlete hizmet etmek zorundaydı. Onlar dönemlerinde işsizliği bu yöntemle yok etmişlerdi. 9-12 yaşındaki çocuklar tarlaları kuşlardan

korumak için çalıştırılırlardı. (Anadolu'nun çoğu kentlerinde çocuklar tarlaları kuşlardan korumak için görevlendirilirler. Oldukça benzer bir durumda örtüşen bu sosyal davranışın temelinde İnkaların uygarlığı mı Anadolu'ya, yoksa Anadolu'yu daha eski dönemlerde zenginleştiren neolitik dönemin gelenekler mi İnkaların bölgesine ithal edilmiştir? Ne yazık ki bu konuda açıklamaların yapılabilmesi için kaynak yetersizliği devam etmektedir.) 18 yaşındakiler de çobanlık işiyle uğraşırlardı. Evlenme ve savaşçı olma yaşı ise 20 ile 50 arasında hesaplanmıştı. İdare gereği yaşlılar ve engelliler hafif işlerde çalıştırılırlardı. Vergilendirme büyük sakinler tarafından gerçekleştirilir ve afetler durumunda halka iade edilirdi. Afetler dönemindeki bu yardımlaşma günümüz Türkiye'sinde *"Kızılay"* ve çoğu Hıristiyan ülkelerdeki *"Kızılhaç"* örgütlerinin çalışmalarıyla da örtüşmektedir. İnkalar son derece geniş çaplı bir yönetim şekli sergilediler. Mitolojik öykülerinde Tambotoco dağının üç penceresinden biri olan Capac-Toco'dan dört erkek ve dört kız kardeşin çıktığı anlatılır. Bunların anne ve babası meçhul olduğu için kimse fikir yürütemedi. Ancak Ticci Uiracocha (Con Ticci Wiracocha'nın deformasyona uğramış adı olarak belirtilmektedir. Wiraccocha şeklinde de yalın bir ad olarak kullanılmaktadır.) tarafından yaratıldıklarına inanırlar. Bu sekiz kardeş de kendilerinin Wiraccocha tarafından hükümdar olmak için yaratıldıklarını anlatırlar. Bu nedenle *"bey"* anlamında tanımlanan *"Inka"* ünvanını alırlar. Capac-toco zengin bir yer olduğu için onlara "zengin" lakabı da verildi. Bu kardeşlerden erkeklerin adları; Manco Capac, Ayar Auca, Ayar Cache, Ayar Uchu şeklindeydi. Kızların adları da Mama Ocllo, Mama Uaco, Mama Ipacura (Bazı kaynaklarda Mama Cura olarak ele alınmıştır.) ve Mama Raua şeklindeydi. Bunların sekizi de birleşip, daha büyük atılımlar yapmak için hükümdarlığı ele almayı düşündüler ve öyle de yaptılar. İnkaların oluşmasındaki iki krallıktan biri olan Chimu kabilesi kuzeyi, diğer küçük bir kabile de son derece zorluklar içinde Cuzco'ya doğru ilerler. Onlar XIII yüzyılın sonlarında Huatanay ve Tullumayo kentlerine yerleşirler. Bu tarih İnkaların bölgeye yayılma tarihi olarak belirtilmektedir. Üç dünya evresi olan Yukarı dünya (Hanan Pacha), Yeryü-

zü (Kay Pacha) ve Aşağı dünyanın (Ukhu Pacha) yaşamlarında önemli bir yer tuttuklarına inanırlar. Bu anlatımlara bakıldığında çoğu eski uygarlıklarda yaratılış ile ilgili nasıl ki ezoterik öyküler ele alınmışsa İnka halkı arasından da benzer yaratılış öyküleri ele alınmıştır.

Avrupalıların İnka istilasını İ. S. 1532-1536 tarihleri arasında gerçekleştirdikleri belirtiliyor. İnkaların çöküş dönemlerinin sonlarına doğru taht kavgası içine girmiş olan Wayna Kapaq'ın çocukları olan Ataw Wallpa ile Waskarr kendi aralarında önlenemez kavgalarla sonlarını hazırladıklarının belki de farkında değillerdi. Ataw Wallpa, Cuzco kentinde doğmuş ve yöresinde arkadaşları tarafından sevilerek saygı duyulur hale gelmişti. Geleneklerine bağlı bir genç olarak babası Wayna Kapaq gibi saygı görürdü. Babası gibi elit kitlenin çevresinde toplanmasını istiyordu. Kardeşi Waskarr ise güneydeki İnkalaşmış (İnkaların egemenliğindeki bölgeler) bölgelerde saygın durumda olduğu gibi önemli bir konumda bulunuyordu. Babası Wayna Kapaq'ın son dönemlerinde Cuzco valisi olarak görev yapmıştı. İki kardeşin annelerinin ayrı olmasıyla farklı iki soyun da karşı karşıya olduğu düşünülürdü. Çeşitli entrikalardan sonra Waskarr kardeşine karşı düşmanlığını resmen ilan etti. Hanan soylarını korkutmak ve ürkütmek amacıyla kardeşi Ataw Wallpa'nın anne tarafındaki bazı akrabalarını öldürttü. Savaşçılarını da kuzey yönüne doğru gönderir. Ataw Wallpa, üvey kardeşinin bu saldırısına önce karşılık veremedi, ancak daha sonra yeniden güçlenerek Sinchi, Kiskis, Ruminawi ve Challkuchimaqların emrine verdiği "uç beyliği" ordusu başarılı olarak Tumipampa'yı yeniden geri alır. Ayrıca Cajamarca kentini işgal edip Bombon ovasındaki Jauja kentine ilerlerken deniz tarafından yaratılmış olabileceklerini tanımadıkları yabancıların belirdiğini görürler. Bunlar İspanyollardı. Tarih ise Nisan 1532'yi gösteriyordu. Sayıları 180 civarında olduğu söylenen İspanyol askerlerinin başına da Francisco Pizzaro vardı. Pizzaro bu bölgeye gelmeden önce 1524 yılında Kolombiya kıyılarını, 1527 yılında ise Peru kıyılarını kuşatmış çeşitli bilgiler elde etmişi. Atlı İspanyol askerlerini gören Ataw Wallpa şaşırmıştı. Çünkü atları tanımıyorlardı. Ataw Wallpa bunlardan korkmuştu, daha sonra

da belki de sayıları az diye İspanyol savaşçılarını denize dökeceğine inanmıştı, tabii ki sonraları da yanılmış ve kaybetmişti. İspanyollar güçsüz kalan Waskarlılara göre bir güç olabilirdi. Pizzaro'ya gizlice elçilerini göndererek Ataw Wallpa'ya karşı birleşmelerini ister. Pizzaro büyük sorunlarla karşılaşmadan Cajamarca kentine girer, savaş taktiğini kullanarak İnka İmparatoru Ataw Wallpa'yı esir alır.

Manco Capac

Francicco Pizarro'nun İnkalar üzerindeki baskısı giderek artınca 1536 yılında bir İnka olan kral Manco, tutuklu bulunduğu yerde halkının özgürlüğü için Pizarro ile anlaşmaya çalıştı. Halkının özgür bırakılmasına karşılık Francisco Pizarro'ya ancak kendisinin bildiği önemli kral ve eşlerinin hazinelerini getirmek için teklifte bulundu. Buna inanan Pizaro Manco'nun kaleden çıkmasına izin verdi. O da bu hileyle kaleden kaçmayı başardı. Bu kaçışla beraber And dağlarındaki diğer kabileler onunla birleşerek güçlü bir ordu oluşturdular..Ve lamalara yükledikleri erzak ve hazineleriyle oradan ayrıldılar.. İnka uygarlığının dinsel görüşü incelendiğinde; konuyla ilgili araştırmacıların dünya tarihi adına gördükleri yeni kabile kültürlerinin, ilkel anlayışlardan kopmadığı düşüncesinde birleştiler. Amerika'da ileri düzeydeki diğer kabileler karşısında İnkalardaki kabilelerin yaşam şekillerinde görülen yamyamlık ve kafa derisi yüzme alışkanlıklarını hiç değiştirmek istememişler. Özellikle şefler hiç çaba göstermemişler. Bu şefler daha da ileri giderek davullarını insan derilerinden yaptırırlardı. Her ne kadar Amerika ve Peru'nun başka yerlerinde de insan derisinden yapılmış davullar bulunmuşsa da Cauca vadisindekiler kadar çoğunlukta değillerdir. Çünkü yapılan arkeolojik kazılarda bu vadide yaklaşık 680 adet insan derisinden yapılmış davullar bulunmuştur. Lile yerleşim yerinde şeflerin sarayında kurutulmuş tam insan derisi bile bulunmuştur. Dinsel inançlarında ay ve yeraltı tanrılarının varlığından başka güneşin bütün özelliklerini

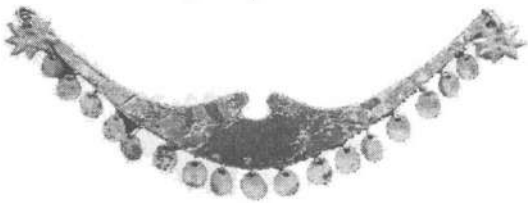
taşıyan uygarlık kahramanlarıyla rüzgar tanrılarının olduğunu ve onlara çeşitli ritüellerle törenler yaptıkları el yazmalarında belirtilmektedir. İnka imparatorluğunun birer parçası olan kabilelerin tapındıkları yerel tanrı ve tanrıçaların idolleri İspanyollar tarafından yağmalandığı için hakkında bilgi verilemiyor. Bu yağmalamanın başında yerel tanrı idollerinin kronik papazlar tarafından "şeytanın tasvirleri" şeklinde tanımlandığı için imha edilmiş olduğu anlatılır. Bunu da bölgeye özellikle Hıristiyanlaştırmak için gönderilmiş kronik dinci papazlar tarafından gerçekleştirilmiş olduğu Hıristiyan kaynaklarında belirtilmektedir. Papazlar İnkaların dinsel inançlarında sembolleşen tanrıların ve onlara ait olabileceği savunulan kültlerle heykellerinin batıl inanç oluşturduğu gerekçesiyle uygulamışlardı. Böylece çoğunluğu belge niteliğindeki kutsal dökümanları imha etmeyi başardılar.

İnkalar, güneşe tapan bir halktı. Diğer kabilelerin tapınma geleneklerinin çok dışında kalarak tek tanrıya inanmayı sürdürmüşlerdir. Hüküm sürmüş imparatorların tümü "güneşin oğlu" olarak anılırdı. Yani güneş tanrısı İnti'nin çocukları olarak saygı görürlerdi. Halk imparatorların İnti'nin soyundan geldiğine inanırdı. Tanrıları için tapınaklar ve kurban sunakları yapmışlardır. Dağların tepelerine bile rahiplerin kullanması için tapınaklar inşa etmiş bir halk olarak Güneş tanrısının dışında aya ve şimşeğe de tapmışlardı. İnkalar "lagün"lerin (Bak Lagün) yanı sıra kayaları, dağları ve mağaraları yüksek varlıklar olarak tapınılan tanrıların evleri olarak kabul ediyor ve tapınıyorlardı. Bunlar için büyük şenlikler içinde törenler ve bu törenlerde tanrıları mutlu olsun diye insan kurban ederlerdi. İnka inancında güneş kültü devlet dini olmadan önce Cuzco konfederasyonuna öneri olarak Inka Roka tarafından bildirilmişti. Güneş kültü Devlet dini olarak kabul edildikten sonra başka tanrılara inanma ve onlar için yapılan dinsel törenler yasaklanmamıştır. Şef Pachacuti, devlet işlerinde etkili olduğu gibi dinsel kültler üzerinde de etkili olmuş bir kışı olarak belirtilir. Dinsel inançta Wayne Kapaq'ın din üzerindeki etkisi hafifletilmiş ve Tupa

Yupanki ise akrabalarından seçtiği birini rahip olarak tapınma salonlarına atamıştır. İnkalar, diğer kabilelerde yaşayanların tam tersine sadece tek tanrıya inanma geleneğini sürdürmüşler. Bu gelenek, Güneşe tapınma geleneğiydi. Bu nedenle güneş hareketlerini dikkatle izliyorlardı. Hatta güneşin hareketlerini zamanında görmek için bir güneş saati yapmış ve güneşin hareketlerini bu saatin belirlediği çizgiler doğrultusunda değerlendirmişlerdi. Burada İnkaların matematiksel hesaplar yaparak, astronomiyle de yakından ilgilendikleri ortaya çıkıyor. Matematiksel olarak, düğüm yöntemini takvim şeklinde kullanmışlar. Bu yolla yıllık alınan ürünü, doğumu, ölüm ve diğer önemli günleri tutanaklar halinde arşivlemişlerdir. Ancak Tohum ekme ve hasat dönemleri ayın hareketlerine göre belirlenmiştir.

Yapılan inceleme ve araştırmalarda, özellikle arkeolojik buluntuların içinde yer alan edebi eserlerin kopyalanması sırasında İnkaların da diğer uygarlıklar gibi edebiyat ile uğraşmış, şiirler ve şarkılar söylemiş oldukları ortaya çıkar. Ancak araştırmacılar onların Aztekler gibi yazı kullanmadıklarını belirtmektedirler. Araştırmacı Montesinos And dağlarının geleneklerini sürdüren halkların yazı kullandıkları ancak İnka İmparatorluğu tarafından yasaklanarak unutulmuş olduğunu ileri sürer. Onların kendi uygarlık tarihlerini yazıyı yasaklamalarıyla yok ettiklerini de söyleyebiliriz. Yazının Cuzco kentinde yasaklanmasından sonra yapılanların "Chaski" adı verilen ezbercilerin hafızalarında tutulduğu anlatılmaktadır. (Ezberciliğe dayanma belge çalışmaları İslam dini kurucusu Hz. Muhammed tarafından da uygulanmıştır. Dönemin baskılarından çekindikleri için ayetler için özel hafızların tutulduğu ve onlara yapılacak ve uygulanacak ayetleri ezberlemelerini istemişti.) Bu nedenle İnka edebiyatının belirsizlik içinde olduğu söylenir. İspanyolların işgalinden sonra yaklaşık İ. S. XVIII yüz yılda Keçuwaların edebiyatlarının gelişmesi İnka edebiyatına birazcık olsun katkı sağlamıştır. Ünlü ya-

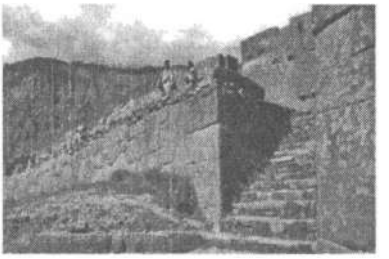
pıtlar ise şöyle: "Apu Inka Ataw Wallpaman" ve dramatik olan "Ollantay" adlı eserlerdir. Burada belirtilen kahramanlar İnka geleneğindeki kahramanlardı. Bu öyküleri *"Amawta"* adı verilen kişilerin aktardığı söylenir. Araştırmacı Leon'un notlarında her kralın etrafında şairler, saz şairleri ve bilgi yönünden donanımlı insanların olduğu belirtilmiştir. Amawata'lar her İmparatorluk döneminde, şairlerin, bilginlerin ve müzisyenlerin şeflerini halkın gözünde yüceltmek isteyen kişiler olarak belirttikleri görülür. Özellikle kralların ölümünden sonra onların tarihsel olaylarını, kişiliklerini, halkına ne kadar sadık krallar olduklarını, onların halka iyi ya da kötü davranışlar içinde bulunmuş olacaklarına karar verirlerdi. Ölen kralın akrabalarıyla iletişim sağlayarak kralın yaşamında kötü olan belgelerin tümünü birlikte yok ederek onu halkın gözünde masum ve temiz biri olduğunu kanıtlamaya çalışırlardı. Normal edebiyatın dışında imparatorluğun yanında yer alan rahiplerin uyguladıkları dinsel edebiyat da vardı. Cristobal de Molina "Relation des fables et rites des Incas" adlı eserinde Cuzco kentindeki çoğu rahiplerin tanrılaştırdığı ilahilerden söz edilir. Diğer bazı eski uygarlıklarda olduğu gibi İnkalarda da mitolojik öykülerin olduğu bilinen bir gerçektir. Onların mitolojilerine göre önceden her şey yaratılmış ve hazır bulunmuştu. Ancak gökyüzünde ay ve güneş yoktu. Bu nedenle dünyanın karanlıklar içinde olduğunu belirtirler. Mitolojik öyküler son derece karmaşık olarak yazılmıştır. Bunun nedenlerini rahiplerin organizeli olarak çalışmamasına bağlanıyor. Yaratılıştan hemen sonra iki insanın varlığından söz edilir. Sogamoso şefi ya da Tunja (Ramiriqui) şefi. İnsanların onlar tarafından yaratılmış olabileceğini yazdılar. Erkekleri sarı topraktan, kadınları ise bir bitkiden yarattığını belirtirler. Karanlıklar içinde kalan dünyanın aydınlanması için Sogamoso şefi yeğeni Ramirqui şefine gökyüzüne çıkmasını ve güneş olmasını emretti. O da emirleri yerine getirdi ama geceyi aydınlatamadı. Bu durumda Sogamoso şefi gökyüzüne çıkarak ay olur ve geceyi aydınlatır. Evrenin yaratılış öyküsünü nasıl ki mitolojik olarak ele aldıysalar kültürleri için de aynı yolu denediler. Bununla ilgili açıklama diğer bölümlerde verilmiştir. (Bak Tunja.) İlginçtir ki yazıyı bilmeyen İnkalar yıldızla-

rın hareketlerini gözlemiş ve konumları hakkında çarpıcı nitelikte bilgiler vermişlerdi. Ancak bu bilgileri yazıyı bilmedikleri için günümüze yazınsal yolla bildirememişlerdi. Takvimleriyle ilgili hiçbir yazılı belge bırakmamışlar. Araştırmacılar buna rağmen İnkalarla ilgili gökbilimini doğrulayacak bazı kaynaklar buldular. Yani astronomi And dağlarında unutulmamıştı. Onlar İnka yılının güneş yılına denk düştüğünün hesabını yapmışlardı. Araştırmacı Molina'nın ileri sürdüğü teze göre İnka yılının haziran ayında başlamış olacağı belirtiliyor. Diğer araştırmacılar ise bu güneş yılının aralık ayında başladığını öne sürerler. Güneş yılı oniki aya bölünmüş, Cuzco kentinde Mayta kapaq tarafından saptanmıştır. Cuzco'da güneş yılı içinde çeşitli ritüeller vardı. Bunlar: Tarımsal ritüeller, "Warachikuy" adındaki gençlik ritüeli, Hasat ritüeli, İntip raymın (Ya da Intı Raymı) güneş tanrısı şenliği, Ekim ritüeli, Sitwa adındaki günahlardan ve hastalıklardan arınma ritüeli olarak belirtilir. İnkalar, Mayalardaki gibi takvimi pek önemsememişlerdi. Takvimin önemsenmeyişi hala araştırmacıları düşündürmektedir. Konuyla ilgili belge yetersizliği İnkalarda takvimin nasıl uygulandığı hakkında yetersiz kalmaktadır.

İnka inançlarının kilit adamları olan rahipler sistemli çalıştıkları gibi daha fazla üstün güçleri elde tutabilmek için çeşitli ibadetleri yerine getirmeleri ve perhiz yapmaları gerektiği anlatılmaktadır. Özellikle *"güneş bakireleri"* adlı rahiplik sistemine yetiştirilmek üzere *"Aclla-huasi"* adlı manastırlarda öğrenim gören çocuklar zor koşullar altında eğitiliyorlardı. Öğrencilerin eğitiminden sorumlu olan başrahibe konumundaki ve güneş tanrısının dünyevi karısı olarak saygı duyulan Coya pasca'ydı. Rahiplik siteminde falcılık, büyücülük ve doktorluk da gelenek haline gelerek yapılan işler arasındaydı. Rahipler sınıfı devlet tarafından denetim altında tutularak mal varlıkları da korunurdu. Bu mal varlığına sahiplenme *"güneş bakireleri"* adlı rahipler de dahildi. İnkalara bağlı bütün köylüler gelirlerinden bir bölümünü bu rahiplere aktarmak zorundaydılar. Köylerde yapılan kutsal

alanlar köyün bir yaşlısı (kadın ya da erkek) tarafından korunurdu. Üstün güçlerini korumak için tuz ve biberden başka et de yemezlerdi. Chicha'da olduğu gibi cinsel ilişkiden de uzak kalırlardı. Kurbanlar (Keçuva ve Aymara) rahipler tarafından değil de görevli bir kişi tarafından yerine getirilirdi. En yaygın kurban şekli bugün bile uygulanan "Challa" adı verilen mısır birasının tarlalara serpilmesiydi. Bu tarlalar için dualar da okunurdu. Ancak dualar tamamen kişiseldi. Rahiplerin en önemli görevleri arasında tanrılara yapılacak kurban törenlerinin organize edilmesiydi. Bu nedenle onların emrinde ve tapınaklarda görevliler vardı. Kurbanların nedenleri tamamen yiyecek ve sağlıkla ilgiliydi. Ne şekilde ve hangi tanrıya kurban verileceği fal yoluyla belirtilirdi.

İnka İmparatorluğu çok değişik yerli kabilelerin bir araya gelerek oluşturdukları bir imparatorluktu. Bunlara belki de haklı olarak *"güneşin çocukları"* denildi. Emek gücünün yüksek olduğu İmparatorlukta herkes çalışmak zorunda olduğunu biliyordu. Elli yaşından sonra bu zorunluluk biraz hafiflenirdi. Hastalık ve tamamen yaşlılıkta ise çalışma olmazdı. Ancak hastalığı geçenler hemen gücüne göre bir işe yerleştirilirdi. Hırsızlık ve ahlaksızlık İnkalarda büyük bir suçtu. Bunun karşılığında cezalar acımasızdı. Ancak hırsızlığı açlık ve yoksulluktan yaptığı kesinleşmişse onun bağlı bulunduğu devlet sorumlusu suçlu görünürdü. Nedeni de gerekli hassasiyeti gösteremediğine bağlanırdı. Uyuşturucu maddeler ve rahatsız edici derecede alkol kullanmak yasaktı. Özellikle insan sağlığına aykırı olan maddeleri yapanlar da satanlar da suçluydular. Kıtlık durumlarında devletin depolarındaki yiyecek maddeleri eşit olarak dağıtılırdı. Bu nedenle devamlı olarak ambarlar yiyeceklerle doluydu. Ekin yapılacak olan tarlayı da basamaklar halinde yaparak toprak kaymasını ve ekinin zarar görmesini önlerlerdi. Ekinlere gübre sağlayan "Guano" kuşlarını beslerlerdi. Doktorluk anlamında da eğitimleri vardı. İyi eğitilen doktorlar ameliyatlar da yaparlardı. Bunların yanı sıra edebiyat sanatı da gelişmişti. Şiir yazmak vaz-

geçilmez bir sanat dalı olarak bilinirdi. Paralelinde müzik, dans ön sıralardaydı. Ancak şiir ve şarkı yazmak ezber olarak uygulanırdı. Çünkü İnka kralları yazıyı yasaklamışlardı.

İnka savaşçıları İspanyol savaşçıları gibi ateşli silahlara sahip değillerdi. İmparatorluğun yıkılışını anlatmak için belki de sayfalar yetmez. Ancak burada kısa bir ayrıntıyı ele alarak bilgilendirmeyi uygun gördüm. And dağlarındaki geçitlerde yaşayan İnka yerlileri, pala, kargı, sapan, mızrak ve oklarla kendilerini savunan bir topluluktu. Ancak son kralları ölünce ülke ikiye bölündü. Kralın ölümünden sonra "İnka olma" kavgası yüzünden bölünen ülkenin bir parçası öz oğluna diğer parçası da evlatlığına bırakılınca imparatorluk iç çekişmeler yüzünden zayıflamıştı. (İlgili bölümlerde iki kardeşten söz edilmektedir.) İspanyollar, İnkaları bu zayıf döneminde kuşattılar. Büyük bir politika uygulanarak iki tarafla da farklı şekillerle anlaşan İspanyollar on yıl içinde İnka imparatorluğunu yok ettiler. Koltuk sevdası ve toprağı paylayamayan iki kardeş sürekli birbirlerine saldırıp küçük yaralar açtılar. Birbirlerini yıprattıkları gibi imparatorluğun geleceğini de belirlediler. Tarihsel kaynaklarda kökenleri İ.Ö.9-7 yüzyıllardan öncesine kadar dayanmış olabileceği tahmin edilen "Chavin" uygarlığı Peru'da yüksek And dağlarında bir devlet benzeri yönetim merkezi kurdu. Bu dönemin uygarlığı kuzeye kadar yayıldı. Dokuma ve çanak çömleklerde hala anlamı çözülemeyen yılanlar, yırtıcı kuşlar, etobur hayvanlar, mitolojik varlıklar ve doğa tanrıları yer aldı. *"Dünya merkezinin karanlık bekçisi"* olarak tanımlanan Chavin tapınağında bir heykelde bu varlıklardan çizgiler görüldü. Kısa olarak verilen bilgilerden yola çıkıldığında İnkalardaki uygarlık da bilinmez bir sır taşır. Kabilelerin fazla olması ve izleri henüz bilinmeyen başka uygarlıkların egemen olduğu bölgede arkaik bir uygarlığın sürmesi doğal olarak araştırmacıların karşısına çıkar. Arkaik uygarlığın belirlendiği noktalar ise; İspanyollar bölgeye egemen olmadan önce Cauca vadisi, Batı ve Orta Cordillera'nın Talaue ile birleşen bütün vadilerde vardı. Bu uygarlığın altın işlemeciliğinde başarılı oldukları ifade edilmekle ölüler için yaptıkları kuyu şeklindeki mezarlar da ilgi çekici olmuştur. Arkeologlar tarafından kazılar sırasında belgeler bulun-

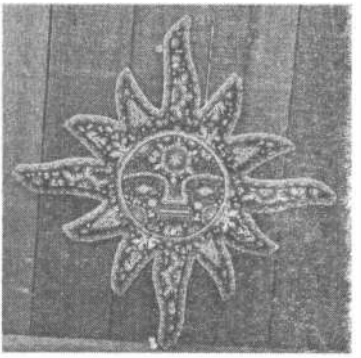
mamış olsaydı bu uygarlık ile ilgili hiç bir ifade de ortaya atılmazdı. Altın işletmeciliğinin nasıl yapıldığı günümüzde bilinmiyor. Ancak bunların tanrı idollerini altından yapmış oldukları da bilinen bir gerçektir. Ne yazıktır ki İspanyollar tarafından yağma edildiği için somut bilgiler verilemiyor. Yapım işlerinde kullandıkları taş işçiliği de tartışılmazdır. Taş işçiliğine bakıldığında Türkiye'nin doğusunda Asurlulara korkulu günler yaşatan Urartu uygarlığında da görülür. Onların su geçirmez bir şekilde üst üste dizdikleri taşların mimarı özelliği arkeologları oldukça şaşırtmıştı.

Ölü gömme gelenekleri, kurban törenleri ve yok oluş

Manco Capac, Peru bölgesinde orta çıkan İnka hanedanlığının efsaneye dönüşmüş bir kurucu kahramanıdır. Sözlü geleneklerin dilden dile dolaşmasıyla bazı İspanyol rahipler bunları kaleme almış ve en azından İnkaların varlığından önemli öyküler aktarmışlardı. Hanedan Kurucusu Manco Capac için tanrı Viracocha'nın oğlu olduğu şeklinde bilgiler bulunur. Bir başka öyküde ise Manco Capac'ın güneş tanrısı İnti tarafından büyütülmüş olduğu ifade edilmektedir. Tufan ve fırtınalardan sonra enkaza dönüşen dünyayı onarmaları için kız kardeşi ve aynı zamanda eşi Mama Oclo ile birlikte Tanrı Viracocha tarafından Titicaca gölünden çıkmışlardı. Gölden çıktıktan sonra efsanevi asanın bulunduğu toprağa kadar ilerlediler. Asanın bulunduğu yere gelince konakladılar. Bu bölgedeki topraklar son derece verimli olduğu için onların tüm ihtiyaçları giderilmiştir. Bu toprağın bulunduğu yer ise Cuzco kentinin bulunduğu yerdi. Cuzco Quechua dilinde "göbek" anlamında tanımlanmıştır. Juan de Betanzos'un aktardığı efsanevi "Ayar kardeşler" öyküsünde ise Viracocha'nın yaratılışı düzene soktuktan sonra dünyanın düzenlemesi işini dört erkek ve dört kız kardeş olan "ayar" kardeşleri gönderir. Bu kardeşler *"güneşin doğduğu-şafak evi ya da üretim evi"* olarak tanımlanan Pacaritambo mağarasından çıkan bu kardeşlerden en önemlisi olan Ayar Manco olur. Ayar Manco daha sonraları Manco Capac şeklinde değiştirilir. Bir başka öyküde ise

Manco Capac'ın iktidara gelişi de farklı bir şekilde ele alınmıştır. Kardeşi Pachacamac ile birlikte İnti'nin oğulları şeklinde tanımlanmışlardı. Efsaneye göre Manco Capac Cuzcoya ulaşmak için yeraltından tüneller kazımıştır. Bu tüneller sırasında bir kardeşi taşa dönüşür ve buna Huaca adını verirler. Bir başka öyküde ise Cuzco'ya ulaşmak için Titicaca gölünün içinden gider. Viracocha mitolojisinde de Manco Capac'ın Pacari-Tapmu'lu (Günümüzde Pacaritamboo) Viracocha'nın oğlu olduğu ve erkek kardeşleri olan Ayar Anca, Ayar Cachi, Ayar Uchu ve kızkardeşleri olan Mama Ocllo, Mama Huaca, Mama Raua, Mama Cura ile birlikte Cuzco'nun yakınında bir yerde yaşamışlar. Bazı efsanevi söylentilerde ise Mancıo Capac'ın kardeşlerini öldürerek tek başına krallığı ilan ettiğini belirtirler. Tarihçi ve arkeolojik alanda araştırmacıların metinlerinde Andlardaki uygarlıkla tarihinin İ.Ö. 9.500 yılında başlamış olduğu ifade edilmektedir. Bölgede yaşayanların günümüze uzanan soylarından Puna'ların atalarının göçer kabilelerden oluştukları tahmin edilmektedir. İnkaların kökenleri hakkında oldukça çelişkili ifadeler bulunmaktadır. Çoğu araştırmacı İnkaların Peru ve Bolivya sınırını paylaştıkları Titikaka gölü kıyılarında ortaya çıktıklarını belirtirler. Manco Capac'ın liderliğindeki göçerlerin kuzeyde bulunan Quechaların topraklarına girip ve onlarla anlaştıktan sonra birleşik bir topluluk şeklinde ortaya çıkmış olabilecekleri düşünülür. Özellikle 1979 yılındaki araştırmasıyla Herbert Cartagena Mameria adlı İnkalara ait tarım yerleşim yerini bulmasıyla onların buradan göç eden kabileler olabileceği ihtimalini ortaya koyar. Aynı bölgede Fransız incelemeci ve kaşif Thierry Jamin'de 2006 yılındaki araştırmasında dağ yamacına işlenmiş büyük yüz ifadelerinin (Antropomorf Jeoglifi) görüldüğü şekillerle onların Amazon bölgesinden göç eden yerliler olduğunu işaret eden bir ipucu ele geçirir. Bu buluntunun 1921 yılında arkeolog Vicente de Cenitagoya'nin bulduğu taşa kazınmış şekiller (Pusharo petroglifleri) aynı özellikleri paylaşmıştır. Bu araştırmaların hala devam edildiği ve İmparatorluğa ait olduğu söylenen Paititi kantinin varlığına ulaşılabileceği söylenmektedir. İnka halkı Sinchi Roca: Lloqui Yupanqui, Mayta Capac ve Capac Yupanqui'nin egemenliği sırasın-

da Cuzco'da konumlarını oldukça güçlü hale getirirler. Süreç devam ederken Capac Yupanqui ölür ve yerine İnca Roca geçer, onun egemenliğinde İnkalar yasalarını diğer beyliklere kabul ettirmeyi başarırlar. Ancak İnca Roca'nin yerine geçen Yahuar Huacac istenileni veremedi ve darbeyle hükümdarlığı sona erdi. 1400 civarında Viracocha İnca başa geçince yeniden toparlamayı başarır. Bu süreç dahi İnka topraklarını sadece Cuzco çevresinn yaklaşık 40 kilometrelik bir alan şeklinde korur. 1438 yılında İnkaları tehdit eden sadece Chancas savaşçıları (etnik gurup) dışında diğer kabileler İnkaların yasalarını Viracocha İnca'nın çabalarıyla kabul etmişlerdi. Savaşçı Chancaslar ise Viracocha İnka-'nın yerine geçen oğlu Pachacutek tarafından etkisiz hale getirildiler. Cuzco'da yeniden İnka imparatorluğunu canlandırır. Bir ordu kurar ve bu ordunun başına da oğlu Tupac Yupanqui'yi getirir. Pachacutec civar beylikler hakkında önce istihbarat bilgisi alır ve daha sonra da zayıf yönlerini tespit ederek saldırıp topraklarını imparatorluğuna katıyordu. 1445'ten 1450'ye kadar Topraklarını Titicaca gölüne kadar genişletir. Pachacutec'in küçük oğlu Tupac İnca Yupanqui ise 1463 yılından itibaren kuzeydeki toprakları fethederek imparatorluğa katar. En önemli galibiyeti ise Chimor krallığının fethiydi. Tupac İnca Yupanqu'ni oğlu Huayne capac ise imparatorluğa ekvator ve Perudan bir bölüm katarak genişletir. İspanyol kroniklerinde İnkaların düzenli bir orduya sahip olduklarını belirtir. İnkaların parlak dönemlerinde sınırları Peru, Bolivya, Ekvador dışında Kolombiya, Arjantin ve Şilinin bir kısmını oluşturuyordu. Yaklaşık 1527 yılında çeşitli salgın hastalıklar ve İspanyol işgalcilerin bölgeye girmesiyle imparatorluk zayıflar Huayne Capac halefini seçemeden ölür. Onun ölümüyle iki oğlu taht kavgasına girer ve sonunda İnkalar İspanyolların baskılarıyla dağılırlar.

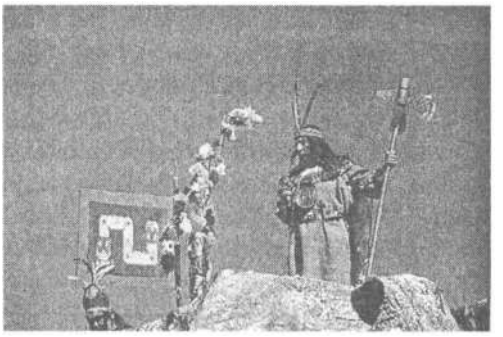

Eski dönemlerde yazmanlar ya da sokak insanları ezber yoluyla öyküler yazar ve bu öykülerde ya köklerinin bağlandığı yaratılışı ele alıdıkları gibi yaratılıştan sonraki

yok oluşu da ele alırlardı. Bu ifadeler zamanla yazıya geçtiğinde ortaya ezoterik bir anlam çıkmaktadır. İnkaların da kaybolduklarını belirten öyküler bulunmuştur. Oldukça ileri bir düzeye ulaşan İnkalar Mayaların tam tersine astronomiye de önem vermişlerdi. Hatta bu konuda rasathanelere benzer yapıların ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Onlara göre ay, güneş ve yıldızlar kutsal birer kütleydi. İnka rahipleri kehanetleri yazan yazmanlar olarak da belirtildiler. Onlar evrendeki yıldızları, gezegenleri kutsal birer güç olarak tanımlayarak gelecekle ilişkili kehanetlerde bulunurlardı. Rupert Furneux İnkalarla ilgili bir kehaneti ele alarak önemli bilgiler sunar. Bir gün İnka şefi ayın etrafında üç halka görünce şaşırır. Hemen rahipleri çağırır ve bunların ne anlama geldiğini sorar. Rahipler olayı gördükten sonra oradan ayrılmak için şeflerinden izin isterler. Bir süre sonra rahipler bu halkalarla ilgili şifreyi çözdüklerini şeflerine bildirirler. Halkalardan kırmızıya çalanın ifadesine göre kanlı bir savaşa sürükleneceğiz, diğer karanlık olan halka bu savaşı kaybedeceğimiz anlamında üçüncü dumanlı halkanın anlamı ise uygarlığımızın dünya üzerinden kaybolacağını işaretler şeklinde ifadeler verirler. Bu ifadelerle onların aya "ana" diye hitap ettiklerini de görmekteyiz. Şef rahiplerin bu ifadelerine inanmayarak kızar ve diğer kentlerdeki büyücülerle rahipleri çağırır, onlar da aynı ifadeleri ileri sürerler. Günlerce ayı izleyen şef birden ayın etrafındaki halkaların kaybolduğunu ve gökte büyük bir ışığın belirdiğini görür. Bu ışıkla Cuzco kentinde ard arda depremlerin olduğunu his eder. Efsanenin doğruluğunu onaylayan yazar Rupert Funeux gökte beliren olayların diğer bazı kentlerden de izlendiğini doğrular. Bu efsanelerin anlatıldığı İnka topraklarına daha sonraki yıllarda Pizarro önderliğinde giren İspanyolar onların yok oluşlarına neden olurlar.

Gerçek İnkalar diğer yerli kabileler gibi tanrılara insan kurban etme ayini çok nadir yapan bir uygarlık olarak karşımıza çıkar. Hatta yakaladıkları esirleri ve işgal ettikleri "yamyam kabilelerin" insan eti yeme geleneğini ortadan kaldırmak için çaba göstermişlerdi. Ancak dağınık kabilelerin birleşmesiyle oluşan bir uygarlık olduğu için bazı kabilelerde insan kurban etme geleneği sürüyordu. Burada da yapılan kurbanlar Aztekler ve Mayalarda

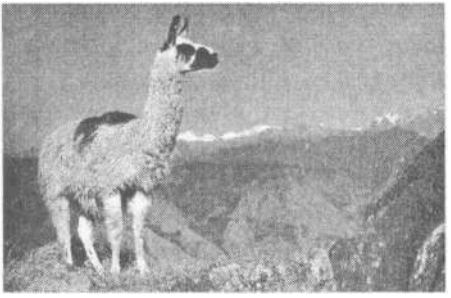
olduğu gibi vahşi bir şekilde gerçekleştirilir. Tanrılara insan kurban etme önemli bir sunu olarak bilinir. Kurban edilecek kişinin iyi durumunu göz önünde bulundurarak gerçekleştirirlerdi. Ancak Azteklerden kurban ritüellerini öğrenen İspanyol Pizzaro'nun verdiği bilgilerle onlar da kurbanlarına işkence çektirerek yeni bir uygulama başlatmışlardı. Tanrılara kurban etme çok daha farklı bir törenle yapılırdı. İnka inancına göre yaşamı sona eren her varlık tanrı Viracocha'nın günlük gıdası şeklinde düşünülürdü. Bu inanç yerli kabileler arasında gelenek haline getirilmişti. Kurbanları kıtlık dönemleri ve güneş tanrısının yeryüzündeki İnka, hastalandığında ya bir çocuk ya da bakire bir kız kurban edilirdi. Toltekler, Mayalar ve Aztekler gibi kurban olarak sunulan kişinin canlıyken kalbi çıkarılmıyordu. (Bazı kaynaklarda kurban kesme şekli Azteklerde olduğu gibi kalbin göğüs kafesinden alınması şekliyle yapılırdı. Bu geleneğin Azteklerden İnka kabileleri arasına sızmış olacağı tahmin ediliyor.) Kurban ya suda boğularak, ya da boynu sıkılıp, boğularak öldürülürdü. Bazen de tıpkı Azteklerde yapılan bir başka kurban modeline uyarlardı. Bu model ise bir tahtaya bağlanan esir, okçular tarafından ok yağmuruna tutularak öldürülürdü. Ancak İnkalar bu kurban törenlerine şiddetle karşıydılar. İnkalarda da Azteklerde olduğu gibi çocuklar kurban edilir eti yenilir ve kanı da ekmeğe katılarak kullanılırdı. Bu uygarlıktaki insan kurban törenlerinin sona ermesinin nedeni, geviş getiren bir hayvan olarak bilinen Lamaların kurban edilmesine başlamayla sona erer. Her tanrının betimleme şekline ve rengine göre lamalar kurban olarak kesilirlerdi. Bu işlem hayvanın boynu kesilerek gerçekleştirilirdi. Tanrı Huiracocha için kahverengi, Güneş tanrısı için beyaz, fırtına tanrısına ise benekli lamaların kurban edilmesinden hoşlanırdı. İnkalarda insan kurban etme geleneği Azteklerdeki gibi acıma-

sızca, toplu katliam gibi olmadığını savunan görüşler var. Lamaların kurbanlık olarak seçilmesinin nedeni insan kurban etme geleneğinin ortadan kaldırılması şeklinde değerlendiriliyor. Onların inançlarında insan, çok değerli tanrılara kurban olarak sunulurdu. Geleneklerinde bir bölge ele geçirildiğinde oranın en iyilerinden bir kaçı seçilip, Cuzco'ya getirilerek kurban edilirlerdi. Erkek çocuklar 10, kızlar ise 10-15 yaş arasına geldiklerinde kurbanlığa uygun olabileceği belirtilirdi. Genellikle boğazları sıkılarak ya da kızların göğüslerinden Azteklerin modeli gibi kalpleri alınarak kan heykellere ya da tapınak duvarlarına sürülürdü. Kuraklık dönemlerinde güneşin doğmasından önce bir çocuk dağın yüksek tepesinde tanrıya kurban edilir ve kanı da güneşin doğduğu doğu yönündeki bir kayaya serpiştiriliyordu. İspanyollar işgal sırasında Guacheta bölgesinde çocukların kurban edilmesini ispatlayacak sunaklar bulmuşlardı. İslam dininde de kurbanlık hayvanların kanı bazen sembol olarak insan eline ya da baş tarafından alın kısmına sürülerek gösterilir. Kesinleşmiş tarihi kaynaklara göre insan kurban edilen kabileler; Caramanta, Cartama, Picara, Pozo, Paucura ve Arma olarak belirlendiler. Ancak araştırmacılar, tarihçilerin gözünden kaçmış olan Cauca vadisindeki insan kurban etme geleneğinin de var olduğunu ifade ederler. Tarihçi Cieza'nın anlattığına göre Pacura ve Arma'da her hafta iki kişi kurban edilirdi. Bir diğer tarihçi Robledo ise Pacura'da her 5 günde bir insan kurban edilirdi şeklinde görüşlerini ileri sürerler. Bu rakamlara bakıldığında bölge insanı oldukça kayıp vermiştir. Kurban törenleriyle ilgili kaynak yazılarda *"...İnsan kurban etme, İnkalar'ın bir icadı değildi. İspanyol öncesi And ikonografisinde genelde savaş tutsakları olmak üzere kurban edilmiş insanların tasvirleri yer almaktadır. Hatta Peru'da ilk yontulmuş taş kitabelerde, kafaları kesilmiş savaş tutsakları görülür. Diğer kültürlerde de insan kafası ganimet olarak alınmıştır. İnkalar bu uygulamaları imparatorluğu bir arada tutan devlet dininin ve imparatorluk ideolojisinin bir parçası haline getirmişlerdir. Çocukların kurban edilmesi de bu bağlamda ele alınmalıdır. Çocuklar Capac hucha adı verilen politik bakımdan önemli bir ayinde kurban edilirlerdi. Colin McEwan ve Maarten van de Guchte'ye göre araştırmalarında, altı ile on yaşında çocukların imparatorluğun dört bir*

yanındaki köy ve kasabalardan Cuzco'daki başkente nasıl gönderildiklerini anlatırlar. Bazıları için bu, yüzlerce, hatta binlerce kilometre yol demekti. Çocuklar ve kendilerine eşlik edenler yol boyunca köylerden şarkılar söyleyerek geçerlerdi. Cuzco'ya vardıktan sonra kentin merkezinde toplanırlar ve İnka rahipleri tarafından sembolik olarak evlendirilirlerdi. Hayvanların ve diğer adakların kurban edilmesinden sonra, çocuklar Cuzco'nun büyük meydanının çevresinden geçirilirlerdi. Sonra tekrar köy ve kasabalarına gönderilir, buralarda yeni törenler yapılırdı. Törenin sonunda çocuklar alkol ve diğer maddelerle uyuşturulur ve memleketleriyle ilişkili bir huaca'da öldürülürlerdi. Arkeologlar Andlar'ın her yerinde çocuk kurban edildiğini saptamışlardır. Bu Capac hucha törenlerinin kalıntıları adalarda, mağaralarda ve dağ tepelerinde bulunmuştur. Arkeolog Johan Reinhard, And-Ur'da çoğunlukla karla kaplı volkanik doruklarda kurban izlerine rastlamıştır. Bu kurbanların oralardan çıkarılması, dünyanın en güç arkeolojik çalışmalarıdır: Reinhard ve arkadaşları 6000 metre yüksekliğe çıkmak, oksijen azlığından doğan yükseklik yorgunluğu, buz, kül ve karla mücadele etmek zorundaydılar. Eski çağların insanlarının, o dağlara araç gereç olmadan çıkmalarındaki kararlılık gerçekten şaşırtıcıdır. Bu cesetlerin bulunması beceri olduğu kadar şans da gerektirir. Beceri bunları nerede arayacağını bilmek ve şans da cesetleri ortaya çıkaracak doğru çevre koşullarının bir araya gelmesidir. Yağmacılar çalmadan ya da havayla temas ettiği için havadaki mikroorganizmalar tarafından cesetler bozulmadan mumyaları elde etmek için, Reinhard ve ekibi buzları ve kaya kadar sert toprağı kazmak, bulgularını bilimsel olarak kaydetmek ve sonra mumyayı kamplarına güvenli bir şekilde taşımak zorundaydılar. Belgelerde çocuk kurban etmeye ilişkin büyük törenler hâlâ anlatılmaktadır. Peru'da Arequipa yakınlarında Ampato'da bulunan arkeolojik kanıtlar bu belgeleri doğrulamaktadır. Ampato kızı görkemli tüylü bir başlık, çanak çömlek, kaşıklar, ahşap kupalar, giyimli metal heykelcikler, yiyecek ve güzel kumaşlarla gömülü bulunmuştu. Kutsal bir renk olan kırmızı toprak, mezarının zeminine serilmek üzere dağın tepesine taşınmıştı. Kurban yerinin çevresinde inşa edilen platformlar ve belki de başka binalarda başka küçük çocukların kurban edildikleri kuşkusuzdur. Eski ve yeni dünyadaki diğer imparatorluklarla kıyaslandığında çocukların kurban edilmesi İnka devletinde pek nadir rastlanan bir şeydir. Ancak çocuk kurban edildiği bir gerçektir ve bunun çok önemli dini ve politik amaçla-

rı vardı. Yerel bir yöneticinin çocuğunu kurban edilmek üzere vermesi, hem İnka devletine hem de taptıkları yaratıcı tanrılara bağlılığının kanıtıydı. Kurban edilmek üzere Cuzco'ya bir tören alayı halinde götürülen düzinelerce çocuğun görüntüsü, İnka devletinin gücünün yılda bir kere olsun gözler önüne serilmesiydi. Bu trajik ama güçlü devlet kurumunu tam olarak değerlendirebilmek için, İnka İmparatorluğu'nun siyasal mantığını ve dini ilkelerini tarihi bağlamı içinde anlamamız gerekir..." şeklinde açıklamalar yer almaktadır.

İnkalar ölülerini Chullpa dedikleri ikametgahına gömerlerdi. Ölünün bedeni önce iç organlarından temizlenirdi. Ateşin üzerinde kurutulup içine reçine doldurarak mumyasını yaparlardı. Genellikle ölü çömelir durumda halatlarla bağlanırdı. Sonunda giydirilip, takılarla süslenirdi. Eşler, çocuklar ve bazı yakınları çoğu kez öbür dünyada onunla beraber olmak için gömüt yerine girerlerdi. Ya da onunla beraber ölürlerdi. (Günümüzde hiç kimse bu şekilde mezara girmek istemediği gibi, ölümün de olmasını herhalde istemezlerdi). Yakınları genellikle öldürülüyordu. Hemen ölmek istemeyenler de ölüyle birlikte gömülürdü. Mezara girerlerken süs eşyalarını da yanlarına alırlardı. Mezara ölüyle birlikte konulan eşyaların nedeni, ölenin diğer dünyada aynı şekilde iş yapabilecek inancı olduğu için konulurdu. Bu mezarlardaki süs eşyaları yiyecek ve içecekler dışında ölenin sınıfıyla ilgili kadınlar ve köleler de bırakılırdı. Ölüler göllere, mağaralara, dikdörtgen mezarlara, taş plakalarla kaplı "kapaklı ya da kapaksız" yuvarlak kuyu mezarlara konulurdu. Şefler ise mumyalanarak gömülürlerdi. Topraktaki gömü geleneği dışında iki ayrı gömü şekli vardı. Birinci gömü şekli sunaklarda kurban olarak boğularak öldürülen insan. Onların dinsel inançlarına göre ateşin kokusu tanrıların hoşuna giderdi. Yakılan ölünün gökyüzüne doğru çıkan dumanları da kurbanın öteki dünyada bir daha dirilemeyeceği anlamını taşırdı. İkinci olarak fuhuş yapan rahiplerin yakılarak öldürülmesidir. İki du-

rumda da yeniden dirilme şansının olmadığı şeklinde algılanırdı.

Ölen tanrıların dışında ataların da yüceltildiği bir saygı işi gibiydi. Ölenlerin kaderlerinin çok farklı oldukları da bilinirdi. Onların inançlarına göre ruh (fihizca "nefes, soluk) sarı ve siyah toprakların oluşturduğu dağ geçitleri arasında zorlu bir yolculuktan sonra örümcek ağlarından yapılmış bir sandalla büyük ve zorlu bir ırmağı geçerek dünyanın merkezine ulaşırdı. (Bu nedenle örümcekler İnkalarda kutsal varlık olarak sevilmişlerdi. Örümceklerin öldürülmesi yasak olduğu gibi günah işleme anlamında da belirtilmişti.) Bu merkezde kötüleri acı ve işkence dolu bir son, iyileri ise yiyecek, içecek, eğlence ve kadınlarla dolu bir hayatın beklediğine inanılırdı. (Bugün İslam dininde de aynı benzer şeyler var. İyileri cennette bekleyen kadınlar, en iyi içecek ve yiyecekler bekler.) İnkaların düşüncelerindeki bu yargılama şekli cennet ve cehennem fikrini ortaya koyar.

İnkalarda öncü rahiplik, özellikle Kagabaların mitolojisinde yaratıcı tanrıça olan Gauteovan tarafından yaratılmış olduğu söylenen dört rahibe verilen bir unvandır. Bunlara ilk rahipler gözüyle de bakıldı. Uygarlık getiren kahramanlar gibi saygı gördüler. Bütün ahlakı kurallar bu öncü rahipler tarafından uygulanmıştır. O dönemde okuryazar olmayan bu rahipler yarattıkları hukuksal gelişmelerini ezber yoluyla günümüz rahiplerine kadar ulaştırmışlardı. Mitolojide insanlara kötülük yaptığı öne sürülen cinlerle bir anlaşma yaparak onların şekillerini alırlar, bunun da amacı doğayı, hayvanları havayı ve üremeyi etkilemek içindir. Cinlerden almış oldukları öne sürülen bu maskeleri törenlerde dans ederlerken kullanırlardı. Halk bu güçlü rahiplerin etkisi altındaydı. Onlara "Mama" adı verilmişti. Bunlar tapınaklarda yaşar, kozmik olayların devamını kontrol altında tutarak sağlar ve düzenin ahlakı yönünü de düzenlerlerdi. Kültlerinin devam etmesi için de sık sık törenler yaparlardı. Özellikle eylül ayında kuraklık bayramı yaparak halkın "güneşin evi " dedikleri tapınağın etrafında toplanmasını sağlarlardı. Araştırmacılar "güneşin evi" olarak bilinen tapınağın adının "Cansamaria" olduğunu anlatırlar. Bu adın Hıristiyan misyonerler tarafından değiştirilip "Masa de

Maria" şeklinde bozarak kullanmışlardır. Araştırmacılar bu rahiplerin sadece ruhani işler değil de dünyevi işlerle uğraştıklarını ifadeleri arasına alırlar.

İnkalarda öldükten sonra yeniden dirilme inancı yüksekti. Onlar ölümden sonra da hayatın devam edeceğine inanırlar ve bunu gelenek haline getirirlerdi. Onların kısıtlı düşüncelerinde ruh ile beden yapısının ayrı anlamlar taşıdığı bilinmezdi. Mezarlarının yapımı bile yeniden doğacaklarına inanılarak yapılırdı. Öte dünyadaki yaşamın yaşadıkları dünya yaşamına benzer olduğuna inanırlardı. Petrus Martyr bu gelenek için *"...yerliler o kadar budalalar ki ruhu niteleyemiyorlar ve onun gücü hakkında bir şey bilmiyorlar; buna karşın her şeyin dünyevi şekliyle var olmaya devam ettiğini söylüyorlar..."* şeklinde bir açıklama da bulunmuştu. Halk sıradan mezarlara gömülürken törenleri de sıradandı. Ancak kral ve şeflerin mezarları görkemli olduğu kadarıyla törenleri de gösterişli olarak yapılırdı. Onlara göre ölülerin ruhları "dilsizlerin ülkesi" anlamında tanımlanan Upamarca denilen yere giderlerdi. Üstünde saç tellerinden yapılmış bir nehrin üzerinden geçmeyi başaran ruhlar buraya ulaşabilirlerdi. Bu sınav sırasında onlara siyah renkli köpekler eşlik ederdi. Peru inancında kötü insanların ruhları cehenneme gider ve orada Zupay adında cinler tarafından işkenceye tabi tutulurlardı.

A

Abira: Chicha ("Chibcha") dilinde tanrılar listesinin başındaki tanrıya verilen bir ad. Abira adı Mezopotamya bölgesinde "güçlü, kudretli" anlamında tanımlanan "abire" sözcüğüne benzetilmekle uygarlıklar arasında dil benzerliklerin olabileceği belirtilmektedir. Mitolojide belirtilen tanrı Abira için kaynak yetersizliğinden dolayı daha ayrıntılı açıklama yapılamıyor. Genelde eski uygarlıklarda insanlar Mısır ve Mezopotamya uygarlığında olduğu gibi bir baş tanrı seçerlerdi. İnka İmparatorluğunun bir parçasını oluşturan Chicha yerlilerinin dinsel anlayışında baş tanrı olarak seçilen Ağabeyra, İnka devleti tarafından da tapınılmış ve adına törenler düzenlenmiştir.

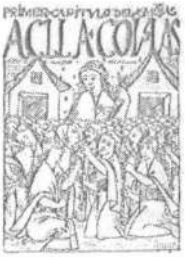
Accla (a): (Accla'nın iki şekilde tanımı yapıldığı için ilgili bölümlerde "a" ve "b" koduyla gösterilmiştir.) İnka mitolojisinde tapınılan genç bir tanrıçadır. Büyük bir olasılıkla eğlence ve zevkin tanrıçası olarak da belirtilmektedir. Tanrıça İntı'nin kızlarından bir olduğu şeklinde ifadeler var. Accla, bakire olan genç kızları koruma altına alarak bakımlarını üstlenirdi. Herhangi bir tehlike durumunda Chosen'e (Chosen'in karşılığı bulunamadı.) emanet edilirdi. Tören yapıldığında onun onuruna krallar için bira verilir ve kurbanlar kesilirdi. Belgeler, tanrıça Accla'nın krallarla olan ilişkilerinde öne çıkan bira ve eğlence, kraliçenin "zevk ve eğlence" tanrıçası olduğu şeklinde önemli kanıtlar ortaya koyar. İnka erdemliğine ulaşmanın temelinde tanrı ve tanrıçalarına eğlenceli törenler ve kurbanların sunulmasıyla ortaya çıkan dinsel bir davranışla pekişmiş olduğu görülür. Eğlence şeklinde yapılan dinsel törenlerde İnkalar, diğer uygarlıklarda görülmeyen tapınma şekillerini farklı ritüellerle organize etmişlerdir.

Aclla (b): (Aqlla, plural aqllakuna), (Güneş bakireleri adı da kullanılıyor.) Sözcük anlamı "seçilmiş" şeklinde tanımlandı. Accla, İnkalardaki güneş bakireleri önemli görevleri üstlenmiş

görevli kadınlara verilen addır. Bunlar genellikle çocuk yaşta iken seçilir, eğitilmek amacıyla Cuzco'ya gönderilirdi. Eğitime gönderilen bu genç kız çocukları "Acla-cuna" adıyla seslenirlerdi. Bunlar öncelikle "Mama-cuna" adlı "annelerin" gözetimi altında eğitilirlerdi. Bu çocuklar "Aclla-huasi" denilen manastırlarda yaşarlardı. Bu manastırlar ev şeklindeydi (Bugün buna benzer ev şeklindeki barınaklarda yaşayan rahibeler Hıristiyan dininde karşımıza çıkıyor). Güneş bakireleri çoğunlukla tanrılara verilecek kurbanlıklar için yetiştirilirdi. Genellikle soylulardan seçilmiş kurbanların tanrılar tarafından sevildiğine inanılırdı. Halkın kültür düzeyi sıfırın da altında olduğu için kurbanların sonuçlarını dahi bilemeden tanrılarının hoşnut olması onları ilgilendiren en önemli konular arasındaydı. Bu gelenek rahiplerin tanrılar adına geliştirdikleri bir çalışma olarak karşımıza çıkıyor. Rahipler toplumdaki yerlerini daha da sağlamlaştırmak için eğitimsiz olan insanların kafasına neyi koymak istemişseler onlar da bunu kabul etmişlerdir. İşte günümüze kadar yaygınlaşan bu durum gerek papazlar ve gerekse din hocaları tarafından da uygulanmaktadır. Çünkü amaç bulundukları noktada daha marjinal görünmekti.

Acla-cuna: İnka dinsel anlayışta "güneş bakirelerine" verilen bir ad. Bak aclla.

Achachila: İnka mitolojisindeki dinsel öyküler, bölgede bulunan yerli kabilelerin geleneklerini yansıtacak şekilde ele alınmış öykülerden oluşmaktadır. Bunların çoğunda evrenin yaratılışı anlatılmış ve tanrısal biçimde ortaya çıkmış tanrı ve tanrıçaların varlığından da söz edilmektedir. Soyu Mayalara dayanan Aymara yerlilerin antroposantrik (İnsanicilik) görüşlerinde iyi ya da kötü cinlerin varlıklarından söz edilir. Bu cinler davranışlarına ve yaptıkları işlerin konumlarına göre tanıtılmışlardı. Achachila adındaki cin, iyi karakteri sembolize ederdi. Halk cinlerden korkar ve onların yapacağı kötülüklerden kaçınmak için akla gelmeyen davranışlar sergilerlerdi. Tabii ki bu mitolojik öyküler sadece Aymara halkının öz malı olarak ortaya

Aclla ile ilgili bir betimleme

çıkmıyor. İnkalar döneminde yaşayan Kagabaların mitolojik öykülerini de sıralamak gerekmektedir. Onlarda da yaratılış efsaneleri oldukça ilginçtir. Hatta ilk yaratılıştaki "ilk anne" tanrıçanın sergilediği yapısal durumu da ilgiyle izlenir. Onun da cinlerle ilgili öyküleri mistik bir hava yaratır. Yaratılış öyküleri önceleri Mezopotamya bölgesine ve Mısır'daki Nil deltasına yerleşen halklara ait olabileceğini sananlar, araştırmalar ve kazılar sonucuna başka bölgelerde bulunan belgeler nedeniyle adı tarihsel sayfalarda yer almamış olan uygarlıkların da buna benzer öyküler hazırlamış oldukları görülmektedir.

Acllahuasi: (Acla, Acla Huası ya da Aclas.) Sözcük anlamı "seçilmiş kadınların evi, konut" anlamında tanımlanmıştır. Burada soylular için yapılan konutlar, bu soylular arasındaki "ilk soylulara" ayrılan bölümlerdi. Bir anlamda da "bakireler evi" olarak kullanıldı. Bakirelerin evi olarak neden ele alındığı ise tam olarak açıklanmıyor. Ancak kurban törenlerinde bakire kızlara nasıl bir ilgi gösterildiği ortadadır. Soylu kurbanlar arasındaki bakirelerin de bu konutlarda yaşadığı sanılmaktadır. Büyük bir ihtimalle tamamen kendini tanrısal düşünceye kaptıran ve özellikle kurban edilmek üzere yetiştirilip, büyütülen hiç evlenmemiş (zaten evlenmeleri de yasaktı.) olan kızların barındıkları bir yer olarak tahmin ediliyor. Bunları koruma altında tutan tanrıçalar da vardı. Aclla-huasi, İnkalarda güneş bakireleri adlı rahiplik sistemine seçilip, Cuzco'ya gönderilen çocukların kaldıkları evlere verilen bir ad şeklinde de belirtiliyor. Bu evler bugün Hıristiyan dininde önemli bir yer tutan "manastır" şeklinde organize edilmişti. Seçilmiş çocuklar bu evlerde sıkı güvenlik altındaydılar. Burada yetişen çocukların kaderleri de çok farklı olurdu. Bir kısmı kurbanlık olarak seçilir, bir kısmı da tapınaklarda hizmetli olarak çalışır dini bayramlar için mısır birası yaparlardı. Bunlardan bir kısmı da İnka ekonomisinde önemli bir konumda görülen dokuma işlerine verilirdi. Bu çocukları soylu olarak gösterilen "Coya Pasca" adı verilen bir rahibe eğitiyordu. Bunlar güneş tanrısının dünyevi karısı olarak saygı görürlerdi. Coya Pascalar, çocukları ne kadar iyi eğitmişse, tanrılar önünde se-

vileceklerine ve yükseleceklerine inanırlardı. Burada kurbanlıklar için yetiştirilenler genellikle önemli tanrılara yapılan sunular için bir anlamda rezerv kurban şeklinde korunurdu. Çocukların yetiştirilme geleneği tamamen dinsel amaçlı olduğu için, psikolojik yönden etkilenmezlerdi. Çünkü kurbanlık olmalarının en yüce duygu olduğuna inandırılırlardı. Günümüzde buna benzer "beyin yıkama" denilen bir uygulama var. Bu uygulamanın İnkalarda anlamsız bir şekilde yapılmış olduğunu ifade edenler de var. Kurbanlık koyun gibi yetiştirilip, eğitilen bu genç kızlar rahiplerin tanrılar karşısında olan sorumluluklarının da bir anlamda çözülmesi şeklinde düşünüldü. Bugün İslam dininde kurbanlıklar için koyunların (özellikle koç) yetiştirildiği bilinen bir gerçektir. İşte İnkalar bunun tersi olarak hayvanlar yerine insanları yetiştirmiştir. Tabii ki inanılmaz ya da tarifi olmayan bir çılgınlıktı bu; ama onların tanrılarına karşı yerine getireceği sorumluluklar olduğu için törenler gölgesinde uygulamaları yaparlardı. Kurban edilenler de kurbanı gerçekleştirenler de ve tören alanında toplananlar da huzur içindeydiler. Çünkü tanrıları mutlu etmişlerdi!

Aconcaqua: Şili'de bir yönetim bölgesi. Bu bölgede Valparaıso, San Antonıo, Quıllota, Petorca, San Felipe, Bros andes kentleri bulunur. Paskalya (Pasqua) adasını kapsar. Bölgenin yönetim merkezi ise Valparaıso'dur. İnkalar iç içe yaşamayı bir türlü gerçekleştirememişler. Her ne kadar tarihlerinde bir yönetim merkezleri anlatılmışsa da dağınık olarak yaşamaları yüzünden gelenekleri de oldukça karışık olarak karşımıza çıkar. Zaten imparatorluğu oluşturan kabileler farklı diller ve farklı kültürlere sahipti. Bu nedenle İnka kültürünün çok değişik olması, dağınık olarak yaşayıp İnka İmparatorluğunun şemsiyesi altına girmiş olan kabilelerin geleneklerinden kaynaklanıyordu.

Aconcaqua: And Dağlarının en yüksek doruğu olarak bilinir. 6959 Metre yüksekliğindedir. Volkanik kökenli bir kütledir. Araştırmacılar Bolivya'da Ancohuma doruğunun yüksekliğini 7000 metreden fazla olduğunu belirtiyorlar. Buraya 1897'de

tek başına rehber Matthias, 1954 yılında R. Ferlet yönetiminde bir Fransız ekip, 1966 yılında Arjantinli bir ekiple karma bir uluslararası ekip ve 1974 yılında ise R. Messner yönetiminde bir İtalyan ekip tırmanışlar gerçekleştirdiler. İnka inançlarında dağların zirvelerine tapınılır ve o zirveler için törenler yapılarak tanrılara kurbanlar verilirdi. Yapılan arkeolojik kazılarda bu yüksek tepelerde İnkalara ait olduğu belirtilen buluntular, dağlara tapma ve kurban sunma geleneklerini doğrulanmıştır. Onlar da Aztekler gibi dağların yüksek noktalarına ve oradaki mağaralara tapınmışlardır.

Acoyanapa: Laris'te doğan bir delikanlı olarak ifade edilmektedir. İnka mitolojisinde "Pitusiray Cordillera"sında kurbanlık lamaları otlatan bir çoban şeklinde de belirtilmektedir. Bu genç çobanın son derece güzel kaval çaldığı anlatılır. Onunla ilgili bir açıklamada bir gün yine kaval çalarken güneşin iki kızı ona yaklaşır (güneş bakireleri) Delikanlı kızların güzelliğini görünce şaşırır ve yere diz üstü çökerek onların peri olduğunu düşünür. Kızların sorularına cevap vermeye cesareti yoktu. Ancak kızlar ona dokununca gencin korkmamasını istediler. Sohbet ettiler. Daha sonra çoban, saatinin dolduğunu sürüyü köye götürmesinin gerektiğini söyler. Ve kızlardan izin ister. "Chuquillantu" adlı diğerinden yaşça büyük olan kız, çobanın yakışıklı olmasına karşı ona hayran oldu ancak çobanın başında bir madalyon onun dikkatini çekti. Bu madalyona İnka yerlileri "Utusi" adını takmışlardı. Madalyonun üzerinde bir kalbin iki kişi tarafından yenildiği tasvir edilmişti. Kızlar geri dönünce Chuquillantu aklından madalyonun figürü silinmemişti. Çobandan çok etkilenen güneş bakiresi o gün yemek yemeden yatak odasına çekilmişti. Ve uyumuştu. Rüya gördü. Rüyasında çobana olan aşkını itiraf etti. Bunu duyan güneş tanrısının kızacağını biliyordu. Ancak ona rüyasına gelen kuş kılığındaki melek dört bölgeyi temsil eden dört kaynağın bulunduğu noktaya gitmesini ve orada çobana olan hislerini şarkı gibi söylenmesi istenmişti. Kız sabah uyandığında aynı şeyi yaptı, söylediği "Micuc isutu cuyuc utusi cucim"(Bu sözlerin anlamlarını ne yazık ki bulamadım) sözle-

ri kaynak tarafından tekrarlanmıştı. Daha sonra kız çobanı aramak için tekrar dağa gittiğinde onu göremedi. Çoban kulübesinde çobanın annesi vardı. Onunla sohbet ettiler. Ve Chuquillantu kulübede bir örtü gördü onu beğendiğini söyleyince yaşlı kadın bu örtü Pachacamac'ın aşık olduğu bir kıza aitti. Onu Chuquillantu'ye hediye etti. O da örtüyle beraber yine kaldıkları yere geldiler, ancak bekçiler örtüyü eski bir bez gibi görünce ses çıkarmadılar. Gece örtüyü üstüne çeken kız birden çobanı görür ve korkar. Çoban da "korkma, ben örtüye dönüştüm" derken kız sevinçten ne yapacağını şaşırdı. Ertesi gün çarşafla beraber dağdaki kulübeye gittiler ve orada taşlaştılar.

Acsumama: Mitolojilerdeki tanrısal isimlerin araştırmacılar tarafından yeniden ele alınmasının daha açıklayıcı bilgilerin doğmasını sağlar düşüncesi, tanrısal belirtilere açıklık getirmektedir. Tanrısal ve tanrı niteliğindeki varlıkların tartışması sırların açığa çıkmasına da yarayacak. Acsumama, İnka mitolojisinde patates tanrıçası olarak tapınıldı. Bu tanrıçanın Acsumama ve Ajomama ile aynı kişi olduğu tahmin edilmektedir. Zaten kaynaklarda alternatif adları Acsumama ve Ajomama olarak ele alınmıştır. Bak Axomamma.

Adobe: Güneşte kurutulmuş toprak tuğlalara verilen ad. İnka köylerinde evlerin tümü bu türden yapılmış kiremitlerden yapılmıştı. Günümüzde yapılan kerpiçlerin bu geleneğin bir parçası olan güneşte kurutulan kerpiçlere örnek olarak gösterilmektedir. Dünyanın çoğu yerlerinde ekonomik olduğu gerekçesiyle insanlar barınmak için yapmakta oldukları evlerini kerpiçlerle örüp tamamlamaktadırlar. Anadolu'daki köy evlerinde olduğu gibi Avrupa'nın çoğu yerlerinde kerpiçler kullanılmaktadır.

Ağabeyra: İnka imparatorluğun bir parçası olan Chicha yerlilerinin baş tanrı olarak tapındıkları bir tanrıdır. Bu tanrı İnka devletinde resmi tanrı olarak tapınılmış ve adına çeşitli törenler düzenlenmiştir.

Ah-tah-Wahl-pah: Kardeşiyle "İnka" olmak için savaşan Atahuallpa'nın orijinal adının olduğu belirtiliyor. İnka olmak için

kardeşiyle savaşan Atahualpa İspanyol askerlerinin baskılarına karşı koyamaz. Bak Atahuallpa.

Ai: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Mastar ekiyle kullanılan zamirdir. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Benim" şeklinde tanımlanmıştır.

Aija: İnka yerlilerin yaşadığı arkeolojik bir alandır. Chavin yerleşim yerinin yakınlarında yer almaktadır. Burada yapılan arkeolojik kazılarda mitolojik heykeller bulunmuştur. Buluntuların içinde Chavin uygarlığına ait olan belgelerde ele geçer.

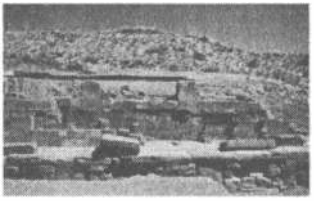
Ajomama: (Acsumama adıyla da yazıldığı görülür.) Mitolojilerdeki tanrısal isimlerin araştırmacılar tarafından ortaya çıkarılmasının yeni bir çalışma olmasını sağlar düşüncesi tanrısal isimlere açıklık getirmektedir. Tanrısal ve tanrı niteliğindeki varlıkların tartışması sırların açığa çıkmasına da yarayacak. Ajomama, İnka mitolojisinde patates tanrıçası olarak tapınıldı. Bu tanrıçanın Acsumama ve Ajomama ile aynı kişi olduğu anlatılır. Zaten Kaynaklarda alternatif adları Acsumama ve Ajomama olarak ele alınmıştır. Bak Axomamma.

Ak: İnka imparatorluğunu oluşturan yerli kabilesi Atakapa dilinde "Su" anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Akbaba: Kabileler arasında savaş sembolü olarak Huaracochiri'deki karşılığıdır. Tiahuanaco kültüründe bu hayvandan kutsal olarak söz edilir. Akbabaların yemek boruları geniş olduğu için iri lokmaları rahatlıkla yutar. Pençeleri doğal bir yapıda olup, tırnakları da keskin ve serttir. Baş ve boyun tüyleri renkli ve parlak olan akbaba türü Güney Meksika'da yaşamış ve bölge halkı tarafından kutsal olarak tanımlanmıştır. İnkaların yayıldığı özellikle Peru bölgesinde çoğu çanak ve çömleklerde bu hayvan sembolize edilmiştir. Hatta aynı şekilde Pumaya da kutsal gözüyle bakarlar. Doğada güçleri saptanan hayvanların konumları ne olursa olsun, bilgi ve düşüncenin gelişmediği dönemlerde tanrısal betimlemeler yerine kullanılmışlardır. Bir tanrının Aslana, Kartal ya da Puma'ya

benzetilmesi, o tanrının da aynı zamanda gücünü sembolize etmektedir. Bu yırtıcı etobur kuş Ciconiiformes kuş takımının Cathartidae ve Falconiformes takımının Accipitridae familyasının alt gurubunu oluşturan "Aegypiinae" ailesine aittir. Bilindiği gibi İslam dininde Hz.Muhameddin damadı Ali'yi de "aslan" ile betimlemişlerdir.

Akapana: Altiplano ovasında bir tepe özelliği içinde bulunan eski bir piramidin kalıntısıdır. 15 metre yükseklik ve 32.400 metrekarelik bir alana yayılmış olduğu belirtilmektedir. Arkeologlar için özellikle yapısı gereği dikkat çekicidir. Buradaki piramit kalıntısı tepenin doğal özelliğinden yararlanılarak yapılmış ve kaplanarak yeni bir yapı görünümü verilmiştir. Tapınağın üst platformunda bazı yapı kalıntılarıyla bir sarnıç yer almıştır. Sit alanı olarak önemli bir yer konumda bilinen bu alanda, "güneş kapısı" da yer almaktadır. Dünya uygarlıklarıyla ilgili büyük ölçüde emek veren arkeologlar, yazıtbilimciler ve konunun uzmanı olan araştırmacı yazarlar günümüz insanına eski uygarlıklarla ilgili önemli açıklamaları kazandırmıştır. Bu nitelikli insanları dünya adına alkışlamak gerekiyor. Altiplanı dini merkezi de arkeologlar tarafından bulunan 15 metre yükseklikteki piramittir. Bulunduğu zaman toprakla kaplanmış bir tepe görünümündeydi. Piramit şeklindeki tapınağın üst platformunda bazı kalıntılarla bir sarnıç bulunmuştur. Piramit tapınağın altında "Kalasasaya" adlı bir kompleks yer almaktadır. Araştırma yapan arkeologlar piramitte çeşitli buluntular elde ettiler. Çoğunlukla tanrısal olarak bulunanlar, kurbanların nasıl yapıldığını işaret ediyordu. Burada önemli bir noktaya değinmek gerekiyor. Eski piramitler ve tapınak şeklindeki yapılar genellikle toprağa gömülmüş ya da tamamen toprağın altına gömülmüş olarak bulunuyor. Bunun kozmolojiyle bir ilişkisinin olması gerekir. Nasıl olur da sadece bu yapılar toprağın altında kalıyor. Ağaçlar ve benzeri doğal yapılar neden toprağın altına gömülmüyor? Bence araştırmacıların bunu da incelemesi gerekir.

Akapana-Tiwankau piramidinin kalıntıları

Akna: İnka imparatorluğunu oluşturan yerli kabilesi Atakapa dilinde "Akıntı "anlamında tanımlanan bir sözcüktür. Aknalarla ilgili daha ayrıntılı bilgilere ulaşamadım.

Akşam Yıldızı: Sabahyıldızı şeklinde sembolize edilir. Bu yıldız İnka inançlarında İki şekilde sembolize edilerek tapınma alanında kullanılmıştır. Sabah görünen yıldızın sembolü ayrı, akşam görünen yıldızın sembolü de ayrıdır. İnkalar bu gezegene önem verirlerdi. Onun tanrısal bir görünüm sergilediğini ve yaratılışta önemli bir konumu olduğuna inanırlardı. Venüs gezegenini kutsal görürler ve hala aynı düşünce ve soydan geldikleri anlatılan bir kısım insanlar Venüs'e taparlar. Diğer bazı Kızılderili kabilelerinin inançlarının tam tersine İnkalar bu gezegenden korkmazlar. "Prenses, beyaz yıldız, Gök Kubbe" adlarıyla överek yüceltirler. Venüs gezegenin onuruna ise her yıl Haziran ayında büyük törenler yaparlar. Bak Venüs.

Akue: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Uyku" şeklinde tanımlanmıştır.

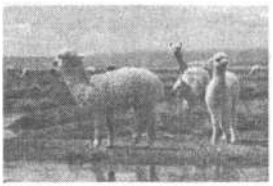
Akşam yıldızını (Venüs) temsil eden bir desen

Alcaviza: İnkalarda bir şef adı. Yazılı metinlerde bu şefin adı geçmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle yönetimi ve siyasal kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Allkawisa: İnkalarda yaşadıkları öne sürülen bir yerli kabilesidir. Sawasiray kabilesinin komşuları olarak belirtilir. Bunların pagarinası (etni) Wanakawri, ataları da Ayar Uchu'ydu. Allkawisa kabilesiyle Sawasiray kabilesi Manko Kapaq'ın soyundan geldikleri belirtilen Maralarla bir anlaşma yapmışlardı. Bundan sonra Manko Kapaq'la (Manco Capac) beraber İnka soyları da belirlenmişti.

Alpaka: (Camelidae) devegiller familyasından tüyleri değerli olan bir hayvandır. Güney Amerika'da And dağlarında evcilleştirilmiş ve tüylerinden yararlanılmıştır. Kökeni belli olmayan bir canlı türüdür. Araştırmacılar bu evcil hayvanın

"guanako" ya da "vikunya" cinsinin bir melezi olabileceğini ileri sürerler. Alpaka diğer deve türleri gibi uzun bacaklar, ince uzun boyun, iri vücutlu, küçük bir kafaya sahip bir türdür. Hörgücü olmayan deve ve lamalardan biraz daha küçüktür. Tüyleri genellikle siyah, kahverengi ve gridir. Benekli olduğu sık olarak görülmez. Tüyleri bazen 50 cm'ye kadar uzar. Bu hayvanlar sadece otlarla geçinirler. Diğer bitki türlerini de nadiren yerler. Sindirim sistemi olan mideleri de çok odalı olarak belirtilmektedir. Hamilelik dönemleri bazen 240 bazen de 345 gün olarak değişir ve Güney Amerika'da halk arasında "cira" denilen bir yavru doğururlar. Cira, altı ya da sekiz ay emzirilir on iki aydan sonra cinsel olgunluğa ulaşır. Bunlar da lamalar gibi yaklaşık İ.Ö.3000 yıllarında evcilleşmiştir. Alpakalar, lamalar gibi yük hayvanı değil yünleri için yetiştirilirler. Tüyleri İnkalarda manto olarak yapılmış ve son derece sevilmiştir. İspanyol işgalinden sonra bölgeye gönderilen koyunlar alpaka'ların soylarının tükenmesine neden olmuştur. Alpakaların bugün soylarının tükenmemesi için Avrupa ülkeleri çaba göstermektedirler. Almanya'da yaklaşık 2000 alpaka bulunmaktadır. Bak semboller (sembol dokuz).

Alpaka sürüsü

Aluna: Düalist (ikincil) bir anlayış içinde öldükten sonra ruhun yüksek bir dağın tepesi gibi düşünülen en son noktasına ulaşma fikri ve beraberindeki törensel düşünceye verilen bir ad. Genellikte cenaze törenlerinde uygulanan bu dinsel ayinin Mısır ölüler kitabındaki ruhun yargılandıktan sonra ışık merdivenlerinden tırmanıp, yüksek tanrılar huzuruna çıkmasını andırır. Bu da eğer ruhun kalbi saf ve temizse, tanrıları üzmemişse yargılama sırasında başarılı görülürse ödüllendirilirdi. Yapılan bu işlemlerin tümünün bir tanrısal işlem olduğu belirtilmektedir. Nedense çoğu uygarlıklarda olduğu gibi İnkalarda da ölü gömme törenlerinde son derece ciddi tutulan ritüellerin yapılması, öldükten sonra yaşamın yeniden, ancak farklı bir şekilde devam etmesini belirler. Ruhun tanrılar hu-

zurunda yargılanmasını ele almayan düşünceyi anlatan uygarlık yok gibidir. Ezoterik yönü hala tartışılan yargılama sürecinin başlamasının ne zamana dayandığı ise ne yazık ki henüz bilinmemektedir.

Gömme geleneğiyle ilgili bir tasarım

Altiplano: Altiplano, mimari yapısı gereği "Chavin ve Pachacamac" gibi And dağları bölgesinde yer alan dini bir merkez konumundaydı. Bolivya topraklarında yayılıp, Batı ve Doğu sıradağlarında yüksek ovalara dönüşür. Batı ve doğu sıradağları arasında 4000 bin metre yükseklikte bir ova olduğu belirtilmektedir. Burada 15 metre yükseklikteki "Akapana" adlı piramit şeklindeki tapınak dikkat çekicidir. İnkalar genellikle yerleştikleri yerlerde tapınılan yerel tanrılar için kutsal evler ya da tapınaklar yaparken, merkez tanrılar için de ayin piramitleri ve kurban törenlerinin yapılacağı alanlar yapmışlardı. Bu davranış onların tanrılarına karşı göstermiş oldukları en büyük saygıyı belirtiyordu. Bütün kutsal alanlar ve yapılarda da kurban sunakları yaptırmayı ihmal etmezlerdi. Çünkü yıllık ya da aylık dini törenlerinde tanrılara sunulan kurbanların sunakları olmalıydı. Bu nedenle her tapınakta kurban sunakları özenle yapılmıştır. Kurban sunakları diğer dinlerde de önemli bir yer tutmaktadır. Ancak ilginçtir ki İslam dinindeki kurban sunaklarının belirsiz olması da farklı bir şekilde düşünülmektedir. Çünkü tanrısal törenlerde yapılan kurbanların belirli sunakları olmadığı için insanlar uygun buldukları yerleri sunak olarak kullanmayı ihmal etmemişler.

Tiahuanaco (Tiahuanako) kentindeki tapınak duvarına yapılan bir kabartma

Alto del Tablon: Agustin'de alçak kabartmanın gelişmiş tekniğinin yapıldığı bir anıt kayalık olarak bilinir. Bu kayalıktaki Hayvan ve insanları tasvir eden kabartmalar Araştırmacı ve yazıtbilimci Lunardı tarafından incelendi. Kayalıkta ellerini havaya kaldırıp dua ederek

gösterilen figürler var. Burada ayrıca taşlara verilen buluş taş mimarlığının heykel tıraşçılıkta teknik bir döneme geçmiş olacakları şeklinde değerlendirilir. Araştırmacı Krickeberg dua eden figür için "taşlaşmış ebedi dua" yakıştırmasını yapmıştır. Buradaki heykeller yekpare taşlardan hayvan ve insan biçimleri şeklinde yapılmıştır. Bazı heykellerin boyları 4 metreyi aşmaktadır.

Am: Bir ruh adıdır. İnkalarda yaşamış olan Patango halkının tapındığı bir ruh olarak ifade edilmektedir. Bu ruhun kültü ve görüntüsünün bulunmadığı anlatılır. Dinsel düşüncelerini mitolojik simgelerle günümüze aktaran İnkalarda yaşama karşı direnmek için ruhlarla iyi geçinmenin bir anlamda tanrılarla iyi geçinmenin karşılığı olarak da bilinmiştir. Halk bazen mitolojik öykülerde yer alan bir nesneyi düşüncelerinde büyüterek zamanla kült haline getirirdi. Burada yakın tarihlerde İslam dinindeki Alici kesimin "Ali'nin düşüncesini" zamanla kült haline getirmesini bir örnek olarak gösterebiliriz. Ya da Yehova şahitleri olarak bilinen küçük etnik guruplar gibi. Çünkü tarih boyunca dinsel kültlerin gelişmeleri önce dar bir alanda daha sonraları ise geniş alanlara yayılarak çoğalırdı. Mısır'da da, Mayalarda da, Azteklerde de bu böyle olmuştur. Hatta Mezopotamya bölgesindeki inançlarda da kültlerin gelişmesi böyle olmuştur.

Ama Iulla: Sözcük anlamı "yalan söyleme, yalancı olma" şeklinde tanımlandı. İnka okullarında öğrencilere öğretilen " ama sua-ama Iulla-ama kella" deyiminin dilimizdeki karşılığı olan "çalma, yalan söyleme, tembellik yapma" şeklinde bir eğitimden geçirildikleri anlatılır. Bu deyim hala İnka geleneğinin bir devamı olarak günümüzde de kullanılmaktadır. Eğitimin önemli bir yer tuttuğunu ve çocukların ailelerine eğitime gönderilmesi için baskı yapıldığı bilinen bir şeydi. Özellikle çocuklara verilen değerin İnka geleneklerinin devamındaki ahlakı geleneklerinin bozulmaması için önemli bir yer tutardı. Çocuklar büyüklerinin önem verdiği ahlakı değerler ve geleneklerine bağlı kalacak şekilde eğitilirlerdi.

Ama kella: Sözcük anlamı " tembellik yapma" anlamında tanım-

landı. İnka okullarında öğrencilere öğretilen " Ama sua-ama IIulla-ama kella" deyiminin dilimizdeki karşılığı olan "çalma, yalan söyleme, tembellik yapma" şeklinde bir eğitimden geçirildikleri anlatılır. Bu deyim hala İnka geleneğinin bir devamı olarak günümüzde de kullanılmaktadır. Eğitimin önemli bir yer tuttuğunu ve çocukların ailelerine eğitime gönderilmesi için baskı yapıldığı bilinen bir şeydi. Özellikle çocuklara verilen değerin İnka geleneklerinin devamındaki ahlakı geleneklerinin bozulmaması için önemli bir yer tutardı. Çocuklar büyüklerinin önem verdiği ahlakı değerler ve geleneklerine bağlı kalacak şekilde eğitilirlerdi.

Amaru: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "yılan" anlamında tanımlanmıştır.

Ama sua: Sözcük anlamı "çalma" anlamında tanımlandı. İnka okullarında öğrencilere öğretilen " ama sua-ama IIulla-ama kella" deyiminin dilimizdeki karşılığı olan "çalma, yalan söyleme, tembellik yapma" şeklinde bir eğitimden geçirildikleri anlatılır. Bu deyim hala İnka geleneğinin bir devamı olarak günümüzde de kullanılmaktadır. Dikkat edilecekse öğrencinin yaşamı boyunca onurlu ve gururlu olması için ele alınan bu deyimin günümüzde de buna benzer deyimlerin olduğu kaçınılmaz bir benzerlik sergilemektedir. Onlar okullarında çocuklarının geleneklerini devam ettirecek en iyi mirasçılar olduklarını bildikleri için çaba göstermişlerdi. Bu davranış şekli diğer uygarlıklarda görülmüyor. Eğitimler vardı ama amaçları İnkalardaki gibi geniş değildi. İnkalar öğrencinin geleneklerini ve ahlakı değerlerini öğrenmeleri için baskı yaparlardı.

Amarru: İnkalarda Gökkuşağı tanrısı olarak tapınılmış ve adına da bir tapınak yaptırılmıştır. Bazı kaynaklarda Mısırlılar ile Hititler arasında yapılmış olan Kadeş savaşında Hitit devletine ihanet ettiği öne sürülen bir kent krallığının adı şeklinde ifadeler görülmektedir. Amarru adında bir kent devleti vardı. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve dinsel kişiliği hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Amuesha: Amazon bölgesindeki yüksek dağlarda barbar ve

yamyam olan kabilelerin yaşadıkları bir yerdir. Tupa Yupanku bu halkları aşağılamış ve onlara saldırmıştı. Yamyam ve barbar olan bu halka Antil adı verilmişti.

Amauta: (Ya da Amauat, Amawata) İnka devleti "yazı"yı yasakladığı için önemli bilgileri hafızası ve ezberi güçlü olanlara emanet ederlerdi. Sözcük karşılığı "kendisine bilgi emanet edilen kişi" anlamında tanımlanmaktadır.. Bilge, bilgin olarak da belirtilir. İnka devlet yönetiminde bir nevi denetim memuru. Bunlar soyluların çocuklarına eğitim verirlerdi. İnka şefleri bu kişileri genellikle bilgilerin hafızalarında tutulmasını istedikleri kişiler olarak yetiştirirlerdi. Bunlar bilgilerle donatıldıkça, birer eğitmen olarak da düşünülmüşlerdir. Bu nedenle çocukların eğitilmeleri için de görevlendirilmişlerdir. Burada akla gelen ilk iş İnkalarda yazının batıl inanç içeriyor gerekçesiyle yasaklanma sıkıntısı bazı konuların ezberlenmesine yol açmıştı. Amauta denilen kişiler bazı bilgileri ezberleyerek kuşaktan kuşağa aktarmak isterlerdi. Doğrusu araştırmacıların belgelerine dayanılarak bakıldığı zaman devlet tarafından bu işin devamını yapacak olan görevli kişilerdi. Araştırmacı Leon'un notlarında her kralın etrafında şairler, saz şairleri ve bilgi yönünden donanımlı insanların var olduğu belirtilmektedir. Amawata'lar (Amauta) her imparatorun döneminde onları halkın gözünde yüceltmek isteyen kişilerdi. Özellikle kralların ölümünden sonra onların tarihsel olaylarını, kişiliklerini, halkına ne kadar sadık krallar olduklarını, onların halka iyi ya da kötü davranışlar içinde bulunmuş olacaklarına karar verirlerdi. Ölen kralın akrabalarıyla iletişim sağlayarak kralın yaşamında kötü olan belgelerin tümünü birlikte yok ederek onu halkın gözünde masum ve temiz biri olduğunu kanıtlamaya çalışırlardı.

Ana: İnkalarda Mısır birasını karıştırmak için kullanılan sopaya verilen ad. Çok ilginçtir ki İnkalar sözcük seçiminde bazı inançların getireceği berekete çok inanmışlardır. Buna göre bereket getirdiğine inanılan ve hareket halindeki çoğu şeylere tanrısal bir gözle bakmışlardır. Onlara inanmış ve tapmışlar-

dır. "Ana" bira yapımında kullanıldığı için İnka inançlarında değer verilip kutsal sayılmıştır.

Anchicara: Kaynak (Dağlardaki kaynak sular kastediliyor.) tanrıçası olarak tapınıldı. Söylencelerde kaynak tanrılarıyla ilgili tapınmalarda kültü yüceltilen tanrılardan söz edilir. Bu efsaneler araştırmacılar tarafından bir isim altında toplatılmışlardır. Kaynak sularla ilgili tanrısal törenlerin yer aldığı söylenceler Anchicara adı altında toplanmıştır. Anchicara efsaneleri Francisco de Avila tarafından günümüze aktarılmıştır. Bununla birlikte yine Francisco de Avila tarafından efsaneleri günümüze aktarılan Chokesuso adlı tanrıçalar sembol olarak iki başlı bir yılanla betimlenen gökkuşağı olarak ifade edilir. Nedendir bilinmez ama bu tür tapınmalar ve tanrıyla tanrıçalar yaratılışlar mitolojik yollar kullanılarak aktarılmıştır. Bu durumda tanrı ve tanrıçaların çoğunlukla gerçek mi yoksa tamamen hayale dayanan nesneler mi oldukları çelişkilerin doğmasına neden oluyor. Mitolojilerin kaynaklarını araştıranlar bile bu öykülerin neden böyle yazılmış olacaklarını anlatamamışlardır. Mısır'da arkeologlar piramitlerde yıllardır kazı ve inceleme yapıyorlar ama piramitlerin nasıl yapıldıklarına nedense değinemiyorlar, mitolojiler gibi. Anchicara genelde yüksek tepelerin başında doğal kaynak suların tanrılar tarafından yaratıldığına inandıkları için onları koruma altına almak isterlerdi. Çünkü insanların yaşamları devam edilsin diye suyun önemli bir yer tuttuğunu onlar da biliyorlardı. Bu nedenle kaynak sular kutsal sayılır, onların tanrı ya da tanrıçalarına da tapınılırdı.

Anchicocha: İnkaların yaşadıkları bir bölge şeklinde belirtiliyor. Bu bölgede anlatılan bir öyküde zengin bir adamın karısı zina yaptığı zaman eşinin de sıkıntı yaşadığı belirtilir. Kadın günah işledikten sonra evlerinin üstünde bir yılanın onu devamlı kemirdiğini anlatır. Maya geleneklerinde zina işleyeni şeriat yasalarında belirtilen zina suçunun karşılığında uygulanan cezadan daha acımasız cezalar uygulanırdı. Bu nedenle karısı zina yapan birinin Mayalarda içine düşeceği psikolojik gerilim budur. Aslında yılan kemirme düşünsel bir varlık olarak ta-

sarlanır. Bu da erkeğin karısının yaptığı davranışa karşı içine düştüğü kısa süreli bir bunalımı hatırlatır. Mayalarda olduğu gibi İnkalarda da zina ağır bir suç olduğu gibi utanç verici bir davranış biçimi olarak değerlendirilirdi. Karısı zina yapan erkek toplumun içine utancından giremezdi. Bunun ağır bir suç olduğunu belirten araştırmacıların buldukları buluntular doğrultusunda kadına ölüm cezası verildiği anlatılır. Bu nedenle İnka halkının geleneğinde insanlar arasında zina işlenemeyecek kadar azdı.

Anako: (Anaco şeklinde yazıldığı da görülür.) Türkçede karşılığı "Tunik" olarak belirtilen bir giysidir. Bu giysi bel kısmında kemerle sıkılarak kullanılırdı. Bak Anaco.

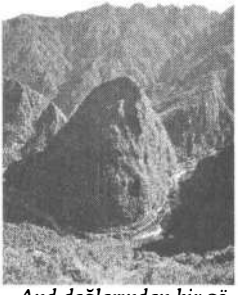
Anaco: (Özellikle Türkçe dilinde çeviriler yapıldığı zaman çevirmenler sözcüğün yazılış biçimi değil de okunuş biçimlerini kaleme aldıkları için orijinal sözcük deformasyona uğratılmaktadır. Anaco bazı kaynaklarda Anako olarak yazılmıştır.) Kadınların günlük olarak kullandıkları ve ayak bileklerine kadar etekleri uzanan bir giysi. Aynı giysi Mısır'da da kullanılmıştı. Bu belirtiler, belki de uygarlığın Mısırlılarla ortak yönlerinin olabileceği şeklinde tahmin ediliyor. Özellikle Doğuanadolu bölgesinin güney kısımlarında hala bu uygarlığın izlerini taşıyan kadın giysilerinin varlığı vardır. Çeşitli ifadeler Mezopotamya yöresine ait olan belki de 5000 yıllık geleneklerin burada hala yaşatıldığı gösterir şeklinde bilgi vermektedir.

Ancon: İnkalara ait bir mezarlık alanı. Burada yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen seramik ve dokuma gibi buluntular teknik yönden işçiliğin yükseldiğini ifade etmektedir. İnkalar mezarlarına seramikten yapılmış süsleri özenle ölüyle birlikte gömerdi. Bu bir gelenek halinde uygulanırdı.

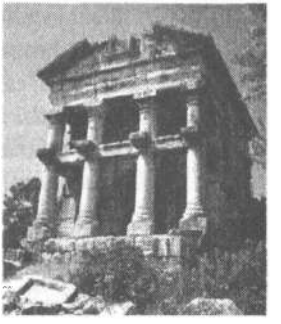
Andaquiler: San Agustin arkeolojik bölgesinin yeni sakinleri olarak bilinen bu halk, İnkalar döneminde yaşamış olan Paezlerin dinsel anlayışının sömürge döneminde yok olmasıyla Şamanların sembolik olarak devam ettirdikleri ruhani düşünceyi taşıyan bir halk olarak belirtildiği ifade edilmektedir. Bunların geleneklerinde kadının adet görmesi dini kirlilik ola-

rak değerlendirilirdi. Kötü ruhları yok etmek ve kovmak için "Erkek loğusa yatağı" yaparlardı. Canlıcılık (animizm) anlayışına dayanan bu gelenekte çocuğun doğumdan sonra babanın doğum yapan annenin yerini alma geleneği şeklinde değerlendirilir. Nedense aynı gelenek hala Anadolu köylerinde halk arasında uygulanmaktadır. İslam dininde de aynı benzerlikler vardır. Adet görmüş kadına kirlenmiş gözüyle bakılır.

And dağları: İspanyol dilinde "Cordillera de los Andes" olarak geçer. 7506 metre uzunluğunda Güney Amerika'nın batı tarafında yer alan sıradağlardır. Bu sıradağlar Venezuela ile Ateş adası arasında yer alırlar. Batı'da Büyük Okyanus ve Güney Amerika'daki zirvelerde geniş ovalar yer alır. Sıradağların ortalama yükseklikleri 4000 metre civarındadır. Kolomb öncesi dönemde yerliler bu ovalarda şeker kamışı ve yüksek yerlerde de mısır, buğday ve patates yetiştirirlerdi. Sıradağların Puna bölgesindeki Quichualar ve Aymaralılar hayvancılıkla uğraşırlardı. Bu sıradağların eteklerinde ve zirvesindeki ovalarda İnkalar yaygın kabileler şeklinde yaşayarak, İnka imparatorluğunu oluşturmuşlardı. İnkaların tıpkı Anadolu'da Van ilini (Tuşpa) merkez olarak gören Urartular gibi neden dağlık bölgeleri yaşam alanı olarak seçmiş oldukları hakkında henüz kesin bir bilgi bulunamamaktadır. And dağlarıyla ilgili geniş açıklamalar kaynak kitaplarda yer almaktadır. İlgilenenlerin kaynak kitaplarda daha detaylı açıklamasını göreceklerdir.

And dağlarından bir görünüm

Mersin/Türkiye'de bir anıt mezar örneği

Androposantrizm: ("İnsanicinilik") ya da ("İnsan merkezcilik"). Her şeyin ona bağlı olduğunu ileri süren bir düşünce sistemi. Bu düşüncede İnsan, evrenin merkezinde gösterilir.

Anıt mezar: İnkalarda ölenlerin mezarlarına dikilen taşlardır. Bu taşlar genellikle Titicaco gölü ve Umayo gölünün kıyılarında, Aymara krallığının başkenti olan Chull-

pa'da bulunuyor. Aymaralılar Tiahuanaco kentinin çevresinde yaşayan ve İnka imparatorluğun bir parçasını oluşturan büyük kabilelerdi. Görüleceği gibi bu taşların Chullpa yerleşim bölgesinde bulunması orada bir kültürün olduğunu ve bu kültürün de çok fazla yayılmadığı ele alınmaktadır. Taşların dikilme nedenlerini arkeologlar yer belirleme anlamında tanımladılar. Ancak bazı araştırmacılar bu taşların İnkalardaki ölü gömme geleneklerinde bir sembol olarak kullanılmış olabileceğini öne sürerler. Bugün nasıl ki Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar mezarlarını sembolik olarak bir dini temsil etmesi şeklinde yapılmışsa İnkalar da buna benzer bir sembolik taş kullanmışlardır. Günümüz teknolojik çağda insanlar bütçelerine göre anıt mezarlar yaptırıyorlar.

Ankasamara: İnkaların yaşadıkları bölgede bir dağ adı. Bu dağın tufan mitolojisiyle ilgili öyküsü yazar Francis de Toledo tarafından kaleme alındı. Con Tiki Vraccocha tarafından halkın cezalandırılması için çıkan tufan olayında rahip Llayca Tarpuntay, çocukları, kızları ve hayvanlarıyla bu dağda 60 gün kaldıktan sonra kurtulur. Tufan olayları dünyanın her tarafındaki mitolojileri süsleyen bir öykü olarak karşımıza çıkar. Konu aynı anlatımlar ve isimler yaşanılan bölge insanının diline ve geleneklerine göre yazılmıştır. Bu nedenle gerçek tufan olayı henüz hangi bölgede ve nasıl meydana geldiği bilinmemektedir. Yapılan araştırmalarda bugüne kadar yaklaşık yüz civarında tufan öyküsü saptanmıştır. Doğa olayı olarak bilinen tufanların anlatımları benzer bir şekilde işlenirken ne yazık ki tarihsel yönden herhangi bir nokta belirtilememiş. Ancak isimlerdeki farklılıklara bakıldığında, her bölgede mitoloji üzerine öyküler yazanlar, duydukları tufan olaylarını deforme ederek kendilerine mal etmeyi başarmışlardır. Araştırmacılar ilk tufan olayının Sümerlerde başladığını belirtirler. Sümer tanrısı Enki'nin günümüzde tufan kahramanı olarak bilinen Nuh'a (Sümerlerdeki adı Ziusudra) bir tufanın olacağını ve bir gemi yaptırarak, tanrı inancı olanlarla ihtiyaç duyacakları hayvanlardan çifter olarak gemiye yerleştirip kurtulmasını önerir. Sümer tufan olayı Babil söylencelerinde Ziusudra'nın

adı Utnapiştim olarak değiştirilmiş ve bazı süslemelerle yeni bir tufan olayı olmuş gibi yazılmıştır. Diğer bütün tufan mitolojileri Sümerlerin söylencesindeki gibi hafif anlam kaymaları, yer değiştirilmeleri ve isim değişikliğiyle kendini göstermektedir.

Ann Nolan Clark: 1896 yılında doğdu. Uzun yıllar Higlands Üniversitesi'nde İngilizce öğretmenliği yaptı. Öğretmenliğinden sonra yaklaşık 25 yıl boyunca Pueblo Yerlilerine eğitim dersleri verdi. Çocuklar üzerine çeşitli eserler yazdı. Orijinal adı "Secret of The Andes" adlı "İnkaların Sırrı" adında yazdığı eseri Günışığı Yayınevi tarafından Türkçe olarak yayımlandı. Ann Nolan Clark, İnkaların sırrı kitabıyla 1953 yılında Amerikan Kütüphaneler Birliğinin "Newberey" ödülünü kazandı. Yaşama 1995 yılında veda ederken, ardından çeşitli öykülerle beraber 31 kitap bıraktı.

Anserma: İnkaların yaygın bir şekilde yaşadıkları bir bölge adı. Bölgede güneş ve ay için tanrı Xixarama'nın yüceliğine tapınılırdı. Burada yaşayanlara güneş ve ayın en yüce tanrısı olarak tapınılan Xixarama'nın çocukları şeklinde bakılırdı. Bölge insanları geleneklerini değiştirmeden tapınma gereği tanrılarına çeşitli süs eşyalarını adak yaptıkları gibi insan da kurban ederlerdi. Bu iki gökyüzü nesnesi (yani güneş ve ay) halkın inancında sürekli yükseltiliyordu. Orta Cauca vadisinde yaşayan bu halkın tanrısal düşüncelerini yaymaya çalışan rahiplerin insanlar ve tanrılar arasında arabuluculuk yaptıkları anlatılmaktadır. Bu vadide sadece Anserma rahipleri becerilerini göstermişlerdi. Adından söz edilen rahipler doktorlar gibi hastalıkları da iyileştiriyorlardı. Bunlar masaj yapar, hastalığa neden olan mikropları vücuttan emerek dışarı atıyorlardı. Tedavi amaçlı olan bütün bitkilerin varlığından haberleri vardı. Burada yağmur duaları yapılırdı. Bunun için dinsel kült geleneği olan toplu dualar yapılıyordu. Zaten günümüzdeki dinlerin tümünde de aynı şekilde yağmur duaları yapılarak tanrısal duygularını tatmin edenler çoğunluktadır. Tanrılarını temsil eden tahta idoller yapar, yağmur için aya ve güneşe dualar yaparlardı. Bir tepe üzerinde belirtilen bir noktada yapılmış

olan bir tapınakta tanrı Xixarama ile birleşmek üzere iki genç kız gönderilirdi. Ancak bu sununun (kurbanlık) tarihi henüz bilinmiyor. Ben Romanya'da böyle bir yağmur duasına tanık olmuştum. Hava o gün bulutluydu. Hıristiyan Kilisenin papazı halka haber göndererek köy dışına çıkıp yağmur duasını yapacaklarını bildirdi. Yağmur duası yapılmıştı. Bir kaç saat sonra yağmur yağmaya başlamıştı. Tanık olduğum olay şuydu. Bir gün önce güneş kavurucu bir sıcaklığı yayarken yağmur duası konusu yoktu. Bir gün sonra ise (zaten beklenen bir yağmur vardı.) hava bulutluyken yağmur duasına çıkılmasıydı... Çelişki tabi ki büyüktü!. Görüleceği gibi günümüz teknolojisinde bile hala batıl düşünceler peşinden halkı sürükleyenler var.

İnka giysi örnekleri

Antasaya: İnkalarda Ayar kardeşlerin mitolojik öyküsünde Cuzco'da adı geçen üç sülaleden biri. Diğerleri de Sauasera ve Ualla şeklindeydi.

Antıoque: Bir yerleşim yeri. Burada da tanrılara insan kurban edildikten sonra derileri kurutulup, davul olarak kullanılırdı. İnka inancında rahipler bazı durumlarda kurban edilen kişinin derisini kuruttuktan sonra davul yaparlardı. Bu davulla törenlerde dans edenlere eşlik edilir ve tanrıların hoşnut olması sağlanırdı.

Antomia: İnkalarda Catoi kabilelerinin yeni zamanda tapındıkları bir tanrı olarak bilinmektedir. Bu tanrı hakkında yeterli belgeler bulunamadığından kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Anti-suyu: Felipe Guaman Poma de Ayala'nın açıklamalarına göre kuzeydoğudaki "doğu devleti"nin adıdır. Burada yaşayan yerlilerin koka, jaguar ve yılan ile sembolize edilmiş "Capac Apu Amaru" adlı tanrıyı yüceltirlerdi. Halkın tanrısal tapınmalarında kurban edilen insanların etleri yenir ve kemikleri de ağaçlara kurutulmak üzere asılırdı. İmparatorluğu oluşturan dört bölge insanın dini törenleri de ayrıydı. Bu kral-

lıkla beraber "Colla-suyu, Cunti-suyu, Chincha-suyu" imparatorluğu oluşturan dört krallık olarak anlatılır.

Apachita: Uğursuzlukları yok edeceğine inanılan taş yığınlarına bu ad verilmiştir. Mağaralara ve geçitlerin girişlerine bırakılan taş yığınlarıdır. Her geçen yolcu bu taş yığınların üzerine bir taş daha koyarak uğursuzluğu yeneceğine inanırdı. Bu taş yığınlarının üzerine çoğunlukla koka yaprakları ve bazı sunular bırakırlardı. İlkel insanı bu denli tapınmaya yönlendiren onların kültürel yönden zayıf oluşlarıydı. En küçük bir harekette uğur getirildiğine inanılan her türlü nesneye inanır ve onlar için kurbanlar verirlerdi. Bu taş yığınları öyküsü bugün yerini ağaç dal ve yapraklarına asılan bezlere ve kağıtlara bırakmıştır. Günümüz insanı kutsal diye bilinen noktalara bir şeyler asmak için adeta yarışıyor. Buna örnek "ermişlerin mezarları" ya da kutsal görünen noktalar gösterilebilir.

Apaec: İnkalarda tapınılan bir tanrı olduğu belirtilmektedir. Ancak İnkalardan önceleri de bu tanrının tapınıldığı belirtiliyor. Mochicanların tanrısıydı. Micha F. Lindemans tarafından hakkında açıklamalar yapıldı ve Ai-Apaec olarak da tanıtıldı. Bu tanrının jaguar bir başlık taktığı ve yılan şeklinde küpeler kullandığı söylenir. Başka adının olup olmadığı bilinmiyor. Jaguar tipli azı dişleri olan bu tanrının son derece utangaç biri olduğu şeklinde ifadeler var. Giydikleri elbiseler ve aksesuarları korkunç görünümde olduğu belirtilir. Genelde mitolojilerde tanrıların betimleme şekilleri ele alınırken mutlaka hayvan şekilleri ve görünmeyen varlıklar şeklinde tanımlanmışlardır. Burada amaç tanrıları şekil olarak daha değişik ve heybetli göstermekti. Çünkü o dönemin insanı gözle görünmeyen varlıklardan hep çekinmişti. İnka mitolojisinde tanrı betimlemeleri biraz da Mısır dinsel mitolojisinde yer alan varlıkların betimlemelerini andırır. Apaec'in dağ tanrısı olduğu şeklinde bilgiler var. Nedeni de tahtının yüksek bir dağın tepesine konulması ve bir gök tanrı-

Apaec'i belirten bir çizim

sı şeklinde anılmasıydı. Bu tanrının da kedigillerden olan Jaguarla betimlemesi tapınak kabartmalarında yer alır.

Apacheta: İnkalarda tapınılan bir tanrıdır. Nitelikleri hakkında belge eksikliği nedeniyle daha detaylı bilgi verilemiyor. Ancak kaynak bilgiler ölenlerin gömüldükleri yerlerin, kutsal yerler olduğu şeklinde taşlar bırakıldığı ve bu tanrının da kutsal ölülerin yerlerini temsil ettiği şeklinde bilgiler var. Efsanevi bir yer olarak da İnkaların dinsel inancında saygı gördü. İnka inançlarında efsanevi yerler, yüksek dağların en uç noktaları, kaynak sular, göller ve tapınaklar kutsal sayılmışlardır. Bunların nedenleri büyük bir ihtimalle bir taraftan kendilerini koruma altında tutmak, bir taraftan da Tanrılarının yaşadıkları bu yüksek yerleri yaşam alanı olarak kullanır, tanrılarına bu şekilde yerlerini paylaştıkları için şükran sunarlardı.

Apacheta'yı belirten bir çizim

Apo: İnkalarda dağların tanrısı olarak tapınıldı. Apu adıyla Maya mitolojisinde adı geçen bir tanrı şeklinde de tanıtılmaktadır. (Apu, Abo) Tamanco dilinde şef anlamında kullanılan bir sözcüktür. Schuller'in açıklamalarına göre Kişe dilinde şef ya da komutan. Quıchua dilinde de şef ya da efendi. Bir başka yerde (Mosetenlerde) Apu bir tanrının adıdır. Macorige, Küba'da Apo" şef, Tamanco dilinde yine şef, Şili'de "pol-Hol" baş anlamında, Schullere göre Maya dilinde "Mapo" baş, Pano ve Pacaguara dilinde; büyük ana anlamında A'pu"Tabachu Telca dilinde "Ehpu" baş, Tarasco dilinde "Ebux" şef, Huetar dilinde ("gagini") Apo "büyük ana", Zoque dilinde Ape "baba", Xihea ve Tapa Chulteca dilinde Akpuro "baba", Jubaro dilinde ape Hawa ya da Ape Gawa "Bu sözcüğün baş ya da şef anlamındaki karşılığı değişmediği gibi sözcükte de büyük bir değişim görülmemiştir. Türkçede Abdullah adının halk arasında kısaltılmış adı da "Apo" şeklinde belirtilmektedir. İnka ve Mayalarda Apo ya da Apu sözcüklerine ilave sözcükler kullanılmak suretiyle yeni adlar türetilmiştir. Bunlara örnek "Apocatequil, Apoyan Taçu, Apuıllapu, Apu Puncha, Apu Mayta" adları gösterilebilir.

Apocatequil: (Bazı kaynaklarda Apocateguil/ Apotequil olarak yazıldığı görülür.) Bazı kaynaklarda ise Catequil olarak ta ele alındığı yazılır. İnkalarda tapınılan bir tanrıdır. Şimşek ve yağmur tanrısı olarak bilindiği gibi ışık tanrısı olarak da tapınıldı. Genellikle ay ışığını temsil ettiği ifade ediliyor. Babasının adı Guamansuri, kardeşinin adı ise Pigueraro'dur. Apocatequil'in yıldırım tanrısı olarak tapınılan Apu Illapu'nun en yakın arkadaşı olduğu söylenir. Guachemineli Cautaguan'ın yumurtadan doğurduğu ikiz çocuklardan olan oğludur. Büyüdükten sonra annesinin anlattıklarına göre Guachemineli̇lerin çoğunu öldürdü, kalanları da o bölgeden kovdu. Daha sonra da gökyüzüne büyükbabası Ataguju'nun yanına çıkarak yeni yerlilerin yaratılmasını istedi. Büyük babası onu Ipuna dağına gönderip, oradaki kutsal topraktan Kızılderili (yerli) yaratmasını istedi. O da dağa çıkarak söylenileri yaparak Kızılderilileri yarattı. En çok Porcon'da tapınıldığı anlatılır. Bu tanrının diğer alternatif adları da "Apacatequil ve Apotequil" şeklinde olduğu bilinir. Bazı kaynaklarda ise "Catequil" şeklinde ele alındığı yazılır. Büyük dinsel inançları kendilerine bir anlamda kurtuluş yolu olarak belirleyen rahipler, tanrıların niteliklerine bakmaksızın onlar adına genç kız ve erkeklerden tutun da çocuklara kadar törenlerle kurbanlar sunarlardı. Amaç aslında tanrının yüceliği yerine rahibin yüceliği şeklindeydi. Bak Guamansuri.

Taht üzerinde kralın taşındığını belirten bir betimleme

Apu: Sözcük anlamı "dağ" şeklinde tanımlandı. Apu sözcüğü aynı zamanda bölgedeki diyalektik dilin gelişmesine göre dağların en yüksek doruklarını belirtir. Bu doruklar İnka halkı tarafından tanrılaştırılarak tapınılırdı. Dorukları koruyan tanrısal varlıklar olarak belirtmişlerdi. Quechua dilinde ise bu sözcük "efendi" anlamında kullanıldı. Maya yaratılış efsanelerinde de dağların yüksek doruklarında ilk yaratılan dört insanın eşleriyle birlikte yaşadıkları belirtilmektedir. Apu genel olarak İnka İmparatorluğunda dört kişiden oluşan bir konsey

olarak da belirtilir. Bürokratik işlemlerin yapılması ve demokratik bazı kararların alınmasında "Apu konseyi" yetkilerini kullanırdı. Dört kişilik konsey dört farklı konumu denetlerdi. Bunların alt görevlileri de eyalet yöneticileri anlamında tanımlanan "Tukriquq" lardı. Tukriquqlar bir kaç şefi bulunan sitelerden sorumlu olan kişilerdi.

Apu-ıllapu: İnka mitolojisinde tapınılan bir tanrı olarak biliniyor. Yıldırım tanrısı olarak tapınıldı. Bazı belgelerde gök gürültüsünün tanrısı şeklinde ifade ediliyor. Ay ışığını temsil eden Apocatequil ile ilişkisinin olduğu belirtiliyor. Bu tanrı ile ilgili mitolojik anlatımlarda yıldırım yarattığı ve bununla gücünü gösteren bir tanrı şeklinde tanımlandığı görülüyor. Zaten yerli kabileler yaşamları buyunca gök gürültüsünden korkmuş ve o sesleri tanrılar çıkarıyor gerekçesiyle korkuyla karışık bir davranış sergileyip, törenlerle kurban ritüelleri gerçekleştirmişlerdir.

Apacatequil'i belirten bir çizim

Apu Punchau: İnkalarda tapınılan bir tanrı. İnkalarda bilinen en güçlü güneş tanrısıdır. Efsanevi Manco Capac'ın babası ve Viracocha'nın da güneş ışıklı oğludur. Adının dinsel gücü İnkalarda ona daha iyi tapınılmasını öğretti. Tanrısal yüzünü bir güneş diskiyle bezeyip, tapınılmasını ve kendisine kurbanların sunulmasını istedi. Kızdığı zaman güneşte lekelerin belireceğine inanılırdı. Zaten konu Viraccocha olunca İnkalar tereddütsüz bir şekilde en kutsal tapınmayı yaparlardı. Intı, Apu Punchau adıyla da tapınılırdı. Bak Intı ve Apu Punchau.

Apoyan Taçu: Amerika'nın güney batısında yaşayan ve soyları Pueblo insanlarına dayanan Zuni yerlilerinin tapındıkları bir tanrıdır. Bu tanrı Zunilerin mitolojisinde "dünya ana" anlamında betimlenen yaratıcı bir yer tanrıçası olarak tanımlanmaktadır. Onunla beraber "gök baba "anlamında tanımlanan eşi Awitelin Tsia ise gök tanrı olarak tapınılmıştır.

Apu Mayta: Ya da Apo Mayta. İnkaların bir komutanıdır. Viracocha'nın oğlu olarak tarihsel sayfalarda adı geçen Pachacuti'nin de komutanıdır. Pachacuti'ye destek vererek eli silah

tutan herkesi onun otoritesi altında birleştirmeyi başarır. Beraberinde komutan Wikakiraw'nın da olduğu belirtilmektedir. Wikakiraw, Apu Mayta'nın kardeşiydi. Diğer kardeşi de Vicaquirao'ydu. Britannıca Ansiklopedisindeki bilgilerden Apu Mayta'nın İnka tarihinde yedinci İnka İmparatoru olduğu belirtiliyor. Apu Mayta, ülkeye huzur getiren biri şeklinde tanıtılıyor.

Apurimac: İnkaların yaşadıkları bölgede bir nehir adı. Genelde su ihtiyaçlarını gidermek için göl ve nehir kıyılarındaki yaşam alanları önemli bir yer tutardı. Anadolu uygarlıklarından Urartular da genellikle göl ve nehir kıyılarda yaşam alanları kurarlardı.

Aqlla: İnka krallık iktidarı erkekleri seçmen olarak gördüğü gibi kadınlar da seçilirlerdi. Bu kadınlar çocuk yaşta seçilirlerdi. Aqlla yönetimde görev almak için seçilen kadınlara verilen bir addır. İktidar tarafından seçilen bu kadınlar Güneş manastırlarına alınır ve oradaki yaşlı " seçilmiş kadınlar" tarafından eğitilirlerdi. Evlilik yaşına gelen bazıları kralların eşleri de olurlardı. Geleneklerine sahip ve son derece namuslu, iffetli olarak yaşamlarını sürdürürlerdi. Bazen bunların sayıları 2000 civarına yükseliyordu. Boş zamanlarında manastırlarda kurulmuş olan tekstil atölyelerinde kumaş ve giysi üzerine çalışırlardı.

Araucan: (Bazı çeviri kitaplarında "Araukan" şeklinde yazıldığı da görülür.) İnkalarda bir kabile adı. İspanyol işgalcilerle çatışmalara girdiler. Bunlar at sürmesini İspanyollardan öğrenmişlerdi. Saldırı sırasında ele geçirdikleri atları iyi kullanarak 1553 yılında Tucapel'de Valdivia'nın ordusunu yenilgiye uğratırlar. Kullandıkları silahlar ise "sapan"dı. Araukan, savaşçı bir kabiledir. İnka orduları bu kabilelerle savaşmayı istememişlerdi. İstilacılar bölgeye girmeden önce İnka yerlilerinin başına bela olan bir kabile şeklinde tanıtıldılar.

Aravak: (Arawak şeklinde yazıldığı da görülür.) İnkalarda bir soy. Bu soy Doğu ve Kuzey Kolombiya'da yerleşmiş bir topluluktu. Orinoco ve Amazon halkı bu soydan gelirler. Bunlar Meksika, Maya ve İnkaların yaşadıkları topraklarda yaşayan Çıpçalarla hemen kaynaşarak bir bütün oluşturdular.

Arequipa: (Sözcük anlamını bulamadım.) Ancak şef Pachacuti döneminde Arequipa'nın bir yanardağ patlattığı belirtiliyor. Pachacuti bütün volkanik tehditlere rağmen alevler içindeki bölgeye girerek başına patlayan kratere doğru gider, kurban edilmiş lama kanına batırılmış bilyeleri fırlatarak lav püskürtmeyi sonlandırır. Buradan da anlaşılacağı gibi Arequipa, İnka mitolojisinde bir kahraman olarak belirtilmektedir.

Arica: Şili kıyısında bir yer. Eskiden Ica ve Nazca kentlerinin merkezi olduğu dönemlerde kendine has bir kültür bölgesi olarak ifade edilir. Burası Lima'nın güneyinde yer alır.

Ariwakis: Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Nisan ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalar getirir. Araştırmacılar İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl hesaplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı.

Àrma: İnkalarda bir yerleşim yeri. Burada yaşayan yerliler tanrılarını tasvir eden el yapması idollere taparlardı. Tanrılar için yapılan kurban ayinleri sırasında kurbanlar törenlerle yere serilmiş bulunan hasırlar ve tahtadan yapılmış bir platform üzerinde gerçekleştirilirdi. Tanrılar için tahtadan yapılmış olan heykeller karşısında tütsü yakarlardı. Tanrılara sunulan kurbanların etleri de sunu yapanlar tarafından yenirdi. Törenler şeklinde sundukları kurbanlar güneş tanrısının yüceliği için yapılırdı.

Ashwa: Bira anlamında kullanılan bir sözcük. Tapınaklarda kurban törenleri sırasında "unlu tamale" ile sunulan bir bira olduğu belirtiliyor.

Asi: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Acı, ağrı" şeklinde tanımlanmıştır.

Atacameno: İnkaların yaşadıkları arkeolojik bir bölge. Burada bu-

lunan mezarlar yeraltında odalar şeklinde olup, mumyalanmış ölüler bir masa etrafında toplanmışlardı. Her yıl yenilenen kurban törenlerinin izleri görüldü.

At'a tapınma: İspanyollar istilaya geldiği bölgelerde Aztekler ve İnkalar yaşıyorlardı. Bunlar Zırhlar içinde kuşanmış olarak gördükleri İspanyol askerlerine ait atları, geri dönmüş olan tanrıların bir başka şekli olarak görüyorlardı. Yerliler, hem istilaya gelmiş İspanyol askerlerini ve hem de zırhlarla bezenmiş atlarını birer tanrı olarak görmüşlerdi. Onlara göre ülkelerini terk edip uzaklara giden tanrıları dönmüştü artık. Bu da gösteriyor ki Aztekler ve İnkaların yaşadıkları yerde at yoktu. Aztekli yerliler yaklaşık 100 yıl içinde Atı tanrılaştırarak çeşitli adlarla tapınmışlardır. At sözcüğünün karşılığı olamayınca; ona "Geyik Köpek, Köpek Ruhu, Kutsal Köpek, Amerikan Geyiği" adlarını takarlar. Atı devamlı köpeğe benzeterek tapınırlar. Buna örnek bir çalışma 1910 yılında çeşitli kaynaklar ve George Bird Grinell tarafından derlenen "yetim Çocuk ve Geyik Köpek" adlı bir öykü gösterilmektedir. Daha sonraki tarihlerde bu atın bir maketini tapınma alanına yerleştirerek tapmaya başladılar. Yani at Azteklerde artık koruyucu bir tanrı olmuştu. Ancak bazı kaynaklarda İnkalarda çok daha farklı düşüncelerin olduğu anlatılıyor. Aztekler İspanyollardan önce At'ın ne olduğunu bildiğine dair bilgiler var. Bu konu İnkalarda daha geçerli gibi tahmin ediliyor. Çünkü İnkalar atı hiç görmemişlerdi. Büyük bir ihtimalle gücünden yararlandıkları için atı kutsal saymış olabilirler düşüncesini savunanlar da çoğunlukta. Atın görkemli duruşu İnkaların inancında yeni bir sayfa açmıştı. İspanyol askerleri bölgeden geri çekildikleri zaman yerliler, at maketi yaparak ona tapınmışlardı.

Ataguchu: İnkalarda tapınılan bir tanrı. Yaratıcı bir tanrı olarak tapınıldı. Mitolojide yaratılış metnine yardımcı olan bir tanrı şeklinde belirtilmektedir. Pacarı barınak mağarası olarak bilinen mağarada tapınıldı. Yaratılış dönemlerinde dağların zirvelerindeki mağaralarda kalıp yaşayan tanrılar daha sonra dünya yaşamında bazı değişiklikler yapmak üzere oradan ovalara inmişlerdi. Tanrıların bu mağaradan dünya yolunu

bulmuşlardı inancı İnkalarda yaygındı. Bu tanrının nitelikleri hakkında belge eksikliği nedeniyle tam olarak açıklama yapılamıyor. Büyük bir ihtimalle Ataguju'nun adının bozulmuş şeklidir. Bak Ataguju.

Ataguju: İnka mitolojisinde "her şeyin yaratıcısı" şeklinde belirtilir. Oturduğu yer gökyüzüdür. Orada oturur ve her şeyi oradan karara bağlar. Tek başına yeryüzü ve gökyüzünü yarattı. Yalnız olduğu için kendisi gibi düşünebilen ona benzer iki kişi daha yarattı. Yarattığı bu tanrıların adları da Sagadzabra ve Vaungrabrad'dı. Ayrıca kendisine hizmet etmek için Uvigaicho ve Vustigui adında iki hizmetçi yarattı. Bu iki hizmetçiden başka Guamansuri adında bir kişi daha yaratır. Kızılderili halkı onun yarattığı bu insanlara aziz gözüyle bakarlardı. Guamansuri'yi yeryüzüne indirdi. O da Huamachuco bölgesine gelir. Öyküler devam ettikçe isimler ve konular da ayrı bir özellik taşırlar. Bunların özellikleri isimlerinin karşılığında ele alınmıştır.

Ataw Wallpa: İnka İmparatorluğunun çöküş dönemlerinde kardeşiyle İnka olmak için savaştı. Bu davranışı İnkalara pahalıya mal olur ve İspanyollar bölgeyi kuşatmayı başarırlar. Bak Atahualpa.

Atahualpa: (Çoğu kaynaklarda Ataw Wallpa adının yazıldığı görülür.) İnka kralı Huayne Capac'ın oğludur. Quita kentinde büyüdüğü belirtiliyor. Ah-tah-Wahl-pah, onun orijinal adının yazılış biçimi olduğu belirtiliyor. Babasının ölümünden sonra taht için üvey kardeşi Huascar (ya da Waskarr) ile büyük bir savaşa girişir. Savaşı kazanır ama bölgeyi istila etmek için gelen İspanyol fatihi Francisco Pizarro tarafından tutuklanır. Atahualpa, (Ataw Wallpa), üvey kardeşi Huascar'a (Waskarr) karşı giriştiği savaşı kazanmış olmasına rağmen İnka yönetimi içinde çatlamalar vardı. Taht kavgasının iki üvey kardeş arasındaki inatla gelen bölünmesi, İnka İmparatorluğunu artık önlenemez bir yara almasına yönlendirmişti. Tarihçiler İnka kralı Atahualpa'nın Pizarro'nun adamları tarafından işkenceye tabii tutulmuş olabileceği tezini öne sürerler. Çünkü ölüm nedeni boğularak gerçekleştirilmişti. Atahualpa esirliği sıra-

sında öldürülmeden önce Francisco Pizarro'ya kendi boyunda hazine teklif eder. Araştırmacıların Atahualpa'nın hayatının Azteklerin kralı Mecetuhzoma'ya benzettiklerini ve Fransisco Pizarro'ya 1.323.539 pesos de ona (Altın ağırlığına) 200.000 onsa değer hazineyi teklif ettiğini belirtirler. Yasa gereği bu hazinenin 5/1'i krala diğer kısmı da Pizarro ve adamları arasında eşit olarak pay edildiğini belirtirler. Bunun karşılığında kendisini serbest bırakmasını ister. Pizarro bu teklife evet der. Hazineyi alıp adamları arasında bölüştükten sona, Atahualpa'ya işkence uygulayarak boğdurur. Atahualpa, anlatımlara göre yakılmak yerine boğularak öldürülmeyi kabul ettiği için bu uygulamanın yapılmış olduğu belirtilir. Hatta öldürülmemek için Hıristiyanlığı kabul ettiği de ifade ediliyor. Atahualpa'nın esir düşmesi de tarihçiler tarafından çeşitli anlatımların yaratılmasını doğurur. Francisco Pizzaro, olaylı bir şekilde "İnka" olmayı başaran son İnka kralı Atahulpa ile görüşmek için kentin meydanında bir randevu teklifi gönderir. Atahualpa, bu teklifi kabul eder ve randevu alanına gelir. Daha önce randevu alanında gizlenen İspanyol askerlerinin arasında yer alan rahip Vicente de Valvedere gizlendiği yerden çıkıp haykırarak bir elinde İncil diğer bir elinde de Hıristiyanlık sembolü olan Hac'ı göstererek "Gerçek tanrı burada" ve "Bunun dışında hiçbir şey anlamsız" diye seslenerek Atahualpa'nın karşısına dikilir. Atahualpa son derece soğukkanlı bir tavırla "Kim söyledi bunu sana" şeklinde karşılık verir. Rahip Vicente de Valvedere elindeki İncil'i göstererek cevap verir. Atahualpa İncili onun elinden alır kulaklarına götürür, kitapta ses ve hareket görmeyince de "Bir şeyler söylemiyor, boş bu" der ve İncili yere atar. O anda Pizzaro'nun askerleri kargaşalıktan yararlanarak alana girerler ve Atahualpa'yı esir alırlar. Tarih 1532'yi gösteriyordu. Atahualpa'yı seven yerliler onun serbest bırakılması için İspanyollara fidye önerirler. Kentin her tarafından altın ve gümüş fidyeler gelir. İspanyollar bu fidyeleri aldıkları gibi Atahualpa'yı da Cajamara kentinde idam ederler. 1533 yılında Atahualpa idam edildiği zaman yaklaşık 5 bin karısı toplu bir şeklide intihar etmek ister. İs-

panyol askerleri ne yazık ki bu toplu intiharları önleyemezler. Kadınların çoğu kendilerini asar ve bazıları da uçurumlardan atlayarak intihar ederler.

Atajo: İnkaların yaşadıkları bir bölge olan Chucuito'da yer alan bir dağ. Bu dağda İnkalar yağmur tanrısı için tapınma törenleri yaparlardı. Törenlerde inanılmaz katliamlarla tanrılarına insan kurban eder ve etrafında çılgın danslar yaparlardı.

Atahualpa (Ataw-Wallpa) İnkaların son kralı

Atrato: İnkaların yaşadıkları bölge. Bu bölgede tanrıça Dobeiba'nın kültü hakim olduğu için tapınağının bulunduğu yer haç merkezi olarak kutsal sayılırdı. Yılın belirli dönemlerinde İnka yerlileri her taraftan bu alana gelip tanrılara sunular bırakırlardı. Yüzlerce insan kurban edilir ve kanları içilirdi.

Ataorupaqui: Bak tufan efsaneleri.

Auca: Aymaraların söylencelerinde "Antroposantrik" (İnsanicinicilik) görüşlerinde iyi ya da kötü cinlerin varlıklarından söz edilir. Bunlar karakterlerine göre yorumlanırlardı. Auca adındaki cin, kötü (düşman) karakterini sembolize ederdi. Günümüzde cinlerle ilgili dünyanın çeşitli halkları arasında eskiye dönüş olarak yorumlanan kehanetlerinde bazı uydurmalarla hala öyküler anlatılmaktadır. Hatta Anadolu'nun çoğu yerlerinde cinlerin büyü yaptığı ve bazı insanlara kötü cinlerin çarptığı da anlatılmaktadır. Bu inanç demek ki tarih boyunca uygarlıklarda ele alınmıştır.

Auca-runa: Peru mitolojisinde dördüncü tarih öncesi dönemde yaşayanlara verilen ad. Sözcük anlamı "kendilerini hayvanlara dönüştürebilen" şeklinde tanımlandı. Anlatılan evrelerde varlıkların nasıl biçim değiştirdiği ve yaşamın hangi alanlarda tanrısal bir yaşam olduğu ifade ediliyordu. İlginçtir ki o dönemlerde yazınsal sanat olmadığı halde insanların bazı varlıkların boyut değiştirmesinden söz etmesi, kozmolojik bir kültürün olabileceğine işaret etmektedir.

Augui: Sözcük anlamı "imparatorun oğlu" anlamındadır.

Augustus Henry Julius Le Plongeon: 4 Mayıs 1826 yılında Jersey adasında doğdu. Fransız donanmasında görevli Komodor

François Guillaume Le Plongeon'un oğludur. Paris'te Polytechnic Enstitüsünde eğitim gördü. Serüvenli bir yaşamı oldu. 19 yaşlarında seyahat yaptığı gemi Şili kıyılarında batınca büyük tehlike atlattı. Aynı okulda pratisyen doktor olarak mezun olup on yıl boyunca Peru, Lima'da mesleğini başarılı bir şekilde yürüttü. 1868 yılında California Bilim Akademisi tarafından Peru'nun yerli halklarının yaşamlarını incelemekle görevlendirildi. California Bilim Akademisinde konferanslar verdi. Yaşamının on dört yılını Yukatan'da geçirdi. Orta ve Güney Amerika ile Mısır'ın eski uygarlıklarını kaleme aldı. " Mısırlıların Kökeni" adlı esreni ölmeden önce tamamladı. 13 Aralık 1908 yılında ise öldü. Bu eser Türkçeye çevrildi.

Aukay pata: Bugünkü "Plaza de Armas" Cuzco'da tapınak alanı olarak arkeologlar tarafından incelendi. Burada yapılan cenaze törenlerinde tapınaktaki bütün tanrı idolleriyle ölen şefin mumyası açık alana getirilirdi. Halk söz konusu törende tanrılarının idollerinin karşısında dinsel danslar eşliğinde kurbanlar sunarlarken şeflerinin ruhuyla da birlikte aynı törende olduklarına inanırlardı. Günümüz İslam dininde de buna benzer bir tören vardır. Bu tören ölüye mevlit okunduğunda ruhunun aynı yerde kendi mevlidini dinlediğine inanılır.

Avira: İnkalarda Catio kabilesinin tapındıkları bir tanrıları. Eski tanrıları olan bu tanrı için "iyi" tanrı olarak betimlenmişti. Ancak kaynak eksikliği nedeniyle bu tanrının kültü ve kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Bazı söylencelerde Avira'nın insanlara yardımcı olduğu, törenlerde, şenliklerde onun da insanlarla aynı duyguları paylaştıkları belirtilmektedir.

Awkay kuski: Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Haziran ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalar getirir. Araştırmacılar İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl hesaplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı.

Awonawilona: Amerika'nın güney batısında yaşayan ve soyları Pueblo insanlarına dayana Zuni yerlilerinin tapındıkları bir tanrıdır. Bu tanrı Zunilerin mitolojisinde yaratıcı bir tanrı olarak tanımlanmaktadır.

Awitelin Tsia: Amerika'nın güney batısında yaşayan ve soyları Pueblo insanlarına dayana Zuni yerlilerinin tapındıkları bir tanrıdır. Bu tanrı Zunilerin mitolojisinde "gök baba" anlamında betimlenen yaratıcı bir gök tanrı olarak tanımlanmaktadır. Onunla beraber "dünya ana "anlamında tanımlanan eşi Apoyan Tacu ise yer tanrıçası olarak tapınılmıştır.

Axomamma: İnkalarda patates tanrıçası olarak tapınıldı. Bu tanrıçanın Acsumama ve Ajomama ile aynı kişi olduğu anlatılır. Zaten Kaynaklarda alternatif adları Acsumama ve Ajomama olarak ele alınmıştır. Dağınık bir biçimde dağ zirveleri ve göller etrafında yaşam mücadelesi veren İnka yerlileri duydukları tanrısal isimleri kendi yerel dillerine uydurarak ad değiştirip, tapınırlardı. Çünkü her kabilenin bir tanrısının olması gerekmekteydi. Tanrısız kabile yoktu.

Ayacucho: İnkaların yaşadıkları bir yer. Bu bölgenin İnkalar gelmeden önce Wari İmparatorluğunun topraklarına ait bir yer olduğu anlatılır. San Cristobal de Humanga Ulusal Üniversitesinden Peru kökenli arkeolog Jose Ochatoma Wari İmparatorluğuna ait araştırma kazıları yaptı. Bu kentin yerinde günümüzde kurulan bir havaalanı var. Yapılan incelemelerde İnkalarla Wari İmparatorluğuna ait kalıntılar bu havaalanının altında çözüleceği günü beklemektedir. Havaalanının çevresindeki topraklarda da arkeolojik buluntular yer alır. Ancak buralara inşaat şirketleri konut yaparak bu özelliği yok etmişler. Ayacucho'nun Guitarrero mağarasının bulunduğu yere yakın bir bölge olduğu da belirtilmektedir. . İlk İnkalar bu bölgede yaşamış ve kabak bitkisi yetiştirmişlerdir. Arkeologların Ayacucho bölgesindeki ilk İnkaların yaşam tarihini İ.Ö.5700-4300 tarihleri arasında düşünmektedirler.

Ayahuasta: Bir çeşit dikenli kaktüstür. Bu kaktüsü yiyen kişinin çeşitli hayaller gördüğü açıklandı. Mayalar ve İnkalar bu kaktüsü tedavi amaçlı olarak kullanırlardı. Büyük bir ihtimalle

uyuşturucu niteliği taşıyan bir bitkiydi. Bugün de bazı bitkiler tedavi amaçlı olarak yetiştirilip, insanlar tarafından kullanılmaktadır. Uyuşturucunun kökenine bakıldığı zaman Güney Amerika'daki Mayalar, Aztekler ve İnkalar ilk sırayı almaktadırlar. Bu uygarlıkta doktor görevi üstlenen ve günümüzde "koca-karı" ilaçları ya da tedavi şekilleri olarak bilinen uygulamaların yaratıcısı gibi anlatılanlar, eczacılık görevi üstlenmiş ve çeşitli bitkilerin uyuşturucu özelliğini taşıdıklarını öğrenmiş olan kişilerdi.

Ayamarka: Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Kasım ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalar getirir. Araştırmacılar İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl hesaplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı.

Ayapllactan: Cunti-suyu halkının ölülerini gömdükleri oda mezarlara verilen ad. Sözcük karşılığı "ölüler köyü" olarak tanımlanmıştır. Arkeologlar yaptığı kazılarda buldukları toplu mezarlara bazı adlar verirler. Bu adlar genellikle adı geçen kültüre uygun sözcükler bulunarak uygulanır.

Ayar: (Ayar Uchu olarak da yazılır.) İnkalarda tapınılan bir tanrı. Bu tanrının soyunun güneş tanrısı Inti'nin soyundan geldiği belirtilmektedir. Pacarı mağarasında dünya felaketinden sağ kalanlardan biri olduğu şeklinde ifade edilir. Bu tanrının dört erkek ve dört kız kardeşi vardı. Bunlar, Ayar Cachi, Ayar Colo, Ayar Acar, Ayar Manco, Manco Capac ve Mama Qullo olarak bilinir. Ayar Uchu taşlaşıp Huaka'ya dönüşünce kardeşleri ona Ayar Uchu Uanacauri adını verdiler. İspanyolların işgaline kadar adına en çok kurban kesilen "Huaka" ("ya da Huaca") unvanını elinde tuttu.

Ayar cache: Bak Ayar Cachi.

Ayar Uchu: Bak Ayar.

Ayar Uchu Uanacauri: Bak Ayar.

Ayar Acar: (Ayar Auca olarak da yazılır.) İnkalarda tapınılan bir tanrı. Tanrı Ayar'ın kardeşi olduğu belirtiliyor. Mitolojide bu tanrının verimli topraklara dönüştürüldüğü belirtilmektedir. İnka pagarinasında (etnisi) Cuzco kentinin yaklaşık 30 kilometre güneyindeki Paquarıqtampu mağarasında bir zamanlar dört kardeşin çıkmış olduğu belirtilmektedir. Bunlar Ayar Kachi, Ayar Uchu, Ayar Awke ve Ayar Manko'ydu ("Ya da Manko Kapaq"). Anne ve babaları olmayan, toprakları, malları olmayan bu dört kardeş (ilk insanlar) Tampukiro, Pallata ve Hayskisro adlı yerleşim yerleri arasında uzun süre mekik dokuyarak rasgele dinleniyorlardı. Büyük kardeşlerden Ayar Cachi (Ayar Kachi) Hayskisro'dan geri dönerek mağarasına gider. Orada "Waka" adında bir tanrıya dönüşür. Daha sonra bölge halkı Waka adlı tanrının uygulamalarını kült haline getirmiş ve kurbanlar sunmuşlardı. Küçük kardeşleri olan Ayar Uchu yoluna devam eder ve Hutanay vadisindeki Wanakawri dağının zirvesine ulaşır ancak orada taşa dönüşür. Manko Kapaq ise yoluna devam eder ve konaklayacağı yeri belirlemek ister. Yeri belirlemek için altın sopasını fırlatır. Sopa küçük kardeşi Ayar Uchu taşa dönüşmeden önce konakladığı Wanaypata topraklarına düşer. Tek başına kalan Manko Kapaq orada yerleşmeye karar verir. Wanapata'da Cuzco sitesini kurar. Kız kardeşi ve aynı zamanda da eşi Mama Oqllo'nun yardımlarıyla çevredeki halkı otoritesinin altında toplamaya çalışır. Daha sonra İnka halkı Manko Kapaq'ı İmparatorluğun kurucusu ve büyük atası olarak tanıyacaklardı.

İnkalarda bir tapınma sahnesi

Ayar cachi: (Ayar Cache, Ayar Kachi olarak da yazılır.) İnkalarda tapınılan bir tanrı. Tanrı Ayar'ın kardeşi olduğu belirtilmektedir. Mitolojide bu tanrının bir hayvana dönüştüğü ele alınmıştır. Bu hayvanın da çok zararlı olduğu ifade edilir. İnka pagarinasında (etnisi) Cuzco kentinin yaklaşık 30 kilometre güneyindeki Paquarıqtampu mağarasında bir zamanlar dört kardeşin çıkmış olduğu belirtilmektedir. Bunlar

Ayar Kachi, Ayar Uchu, Ayar Awke ve Ayar Manko'ydu ("Ya da Manko Kapaq"). Anne ve babaları olmayan, toprakları, malları olmayan bu dört kardeş (ilk insanlar) Tampukiro, Pallata ve Hayskisro adlı yerleşim yerleri arasında uzun süre mekik dokuyarak rasgele dinleniyorlardı. Büyük kardeşlerden Ayar Cachi (Ayar Kachi) Hayskisro'dan geri dönerek mağarasına gider. Orada "Waka" adında bir tanrıya dönüşür. Küçük kardeşleri olan Ayar Uchu yoluna devam eder ve Hutanay vadisindeki Wanakawri dağının zirvesine ulaşır ancak orada taşa dönüşür. Manko Kapaq ise yoluna devam eder ve konaklayacağı yeri belirlemek ister. Yeri belirlemek için altın sopasını fırlatır. Sopa küçük kardeşi Ayar Uchu taşa dönüşmede önce konakladığı Wanaypata topraklarına düşer. Tek başına kalan Manko Kapaq orada yerleşmeye karar verir. Wanapata'da Cuzco sitesini kurar. Kızkardeşi ve aynı zamanda da eşi Mama Oqllo'nun yardımlarıyla çevredeki halkı otoritesinin altında toplamaya çalışır. Daha sonra İnka halkı Manko Kapaq'ı İmparatorluğun kurucusu ve büyük atası olarak tanıyacaklardı.

Ayar Colo: (Ayar Uchu olarak yazıldığı da görülür) İnkalarda tapınılan bir tanrı. Tanrı Ayar'ın kardeşi olduğu anlatılır. Mitolojide kutsal bir kayaya dönüştüğü belirtilmektedir. İnka pagarinasında (etnisi) Cuzco kentinin yaklaşık 30 kilometre güneyindeki Paquarıqtampu mağarasında bir zamanlar dört kardeşin çıkmış olduğu belirtilmektedir. Bunlar Ayar Kachi, Ayar Uchu, Ayar Awke ve Ayar Manko'ydu ("Ya da manko Kapaq"). Anne ve babaları olmayan, toprakları, malları olmayan bu dört kardeş (ilk insanlar) Tampukiro, Pallata ve Hayskisro adlı yerleşim yerleri arasında uzun süre mekik dokuyarak rasgele dinleniyorlardı. Büyük kardeşlerden Ayar Cachi (Ayar Kachi) Hayskisro'dan geri dönerek mağarasına gider. Orada "Waka" adında bir tanrıya dönüşür. Küçük kardeşleri olan Ayar Uchu yoluna devam eder ve Hutanay

Bir İnka mumyası

vadisindeki Wanakawri dağının zirvesine ulaşır ancak orada taşa dönüşür. Manko Kapaq ise yoluna devam eder ve konaklayacağı yeri belirlemek ister. Yeri belirlemek için altın sopasını fırlatır. Sopa küçük kardeşi Ayar Uchu taşa dönüşmeden önce konakladığı Wanaypata topraklarına düşer. Tek başına kalan Manko Kapaq orada yerleşmeye karar verir. Wanapata'da Cuzco sitesini kurar. Kızkardeşi ve aynı zamanda da eşi Mama Oqllo'nun yardımlarıyla çevredeki halkı otoritesinin altında toplamaya çalışır. Daha sonra İnka halkı Manko Kapaq'ı İmparatorluğun kurucusu ve büyük atası olarak tanıyacaklardı.

Ayar Manco: (Ayar Manko ya da Manko Kapaq olarak yazıldığı da görülür.) İnkalarda tapınılan bir tanrı. Tanrı Ayar'ın kardeşi olduğu belirtiliyor. Ayar'ın erkek kardeşlerin içinde en bilgili ve akıllısı. Cuzco'da Inka uygarlığını kurduğu şeklinde anlatımlar var. İnka pagarinasında (etnisi) Cuzco kentinin yaklaşık 30 kilometre güneyindeki Paquarıqtampu mağarasında bir zamanlar dört kardeşin çıkmış olduğu belirtilmektedir. Bunlar Ayar Kachi, Ayar Uchu, Ayar Awke ve Ayar manko'ydu (Ya da Manko Kapaq). Anne ve babaları olmayan, toprakları, malları olmayan bu dört kardeş (ilk insanlar) Tampukiro, Pallata ve Hayskisro arasında uzun süre mekik dokuyarak rasgele dinleniyorlardı. Büyük kardeşlerden Ayar Cachi (Ayar Kachi) Hayskisro'dan geri dönerek mağarasına gider. Orada "Waka" adında bir tanrıya dönüşür. Küçük kardeşleri olan Ayar Uchu yoluna devam eder ve Hutanay vadisindeki Wanakawri dağının zirvesine ulaşır ancak orada taşa dönüşür. Manko Kapaq ise yoluna devam eder ve konaklayacağı yeri belirlemek ister. Yeri belirlemek için altın sopasını fırlatır. Sopa küçük kardeşi Ayar Uchu taşa dönüşmeden önce konakladığı Wanaypata topraklarına düşer. Tek başına kalan Manko Kapaq orada yerleşmeye karar verir. Wanapata'da Cuzco sitesini kurar. Kız kardeşi ve aynı zamanda da eşi Mama Oqllo'nun yardımlarıyla çevredeki halkı otoritesinin altında toplamaya çalışır. Daha sonra İnka halkı Manko Kapaq'ı İmparatorluğun kurucusu ve büyük atası olarak tanıdı.

Taşlar üzerinde kazılmış mitolojik yaratıklar

Aye: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Hayhay, evet" şeklinde tanımlanmıştır.

Ayıki: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Ayıklamak" şeklinde tanımlanmıştır.

Ayllu: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "sosyal sınıf, sülale" anlamında tanımlanmıştır.

Ayllu: Soy ya da klan anlamında kullanılan bir sözcüktür. Sosyal bir sınıf olarak tanımlandığı da görülür. Ancak sosyal örgütlenmenin gelişmiş bir biçimini oluşturmadığı ifade edilir. Ayllular İnka İmparatorluğunda krallığın yan hizmetleriyle ilgilenen bir ekip olarak belirtilir. Bunların görevleri arasında önce krala hizmet daha sonra da tarım alanlarında çalışanlara toprak konusunda alternatifler getiren bir sosyal kurumdu. Genellikle akraba bağları olanlar Aylluları oluştururlardı.

Ayllu Copara: İnkalarda bir yerleşim yeri. İnkaların yaratıcı tanrıları Pariacaca'nın bu kente ait olduğu söylenen tarlalardan geçmiş olduğu belirtiliyor. Onun geçmiş olduğu dönemlerde tarlalar su sıkıntısı içindeydi. Yerli halk, ekinlerin su ihtiyacını gidermek için Sienacaca dağındaki kaynaklardan su getiriyorlardı. Pariacaca'nın buradan geçmesiyle ilgili bir öykü vardır. Susuz tarlaların bulunduğu yerde Ayllu Copara'dan geldiği söylenen güzel bir kız vardı. Kız tarlaların susuzluk içinde olduğunu görünce ağlamaya başlamıştı. O sırada oradan geçen Pariacaca kızın yanına gidip neden ağladığını sorar. Kız ise ["...Babam, mısırlar mahvolduğu için ağlıyorum. Susuzluktan kuruyorlar.."] diye cevap verir. Kızın adı Choquesuso'ydu.

Pariacaca ona aşık olmuştu. Su sorununu çözdükten sonra kendisiyle birlikte olması için kızla anlaştı. Sorunu çözer ama kız hazır olmadığını ona söyleyince şaşırır. Kız, bütün tarlalar için kanalların yapımından sonra onunla birlikte olacağına söz verir. Her şey bittikten sonra kız sözünü yerine getirir ve onunla birlikte olur. Ancak her yere birlikte gitmeyi ister. Pariacaca da kızı kanalların başına getirir, sonsuzlaştırmak için taşa dönüştürür ve kendisi de dağlara çıkar.

Aymara: (Collalar) Güney Amerika'da yaşayan bir yerli kabile adı. Güney Amerika yerli kabilesi olarak tanımlanmaktadırlar. Kendi dillerini konuşan ve kendilerine özel kültürlerinin olduğu belirtilir. Bu soydan gelenler hala And dağları bölgesindeki Bolivya'da yaşamaktadırlar. Şili ve Peru kentlerinin dışında İspanyol saldırıları sonucunda Ekvador bölgesinde de yaşamaya başladır. Bunların tanrılar panteonunda en büyük tanrıları Huiracocha adlı bir tanrıydı. Araştırmacılar bu tanrının adının Keçuva ve Aymara diline ait olmadıkları görüşünü ileri sürerler. Bu adın and dağlarında yok olmuş bir dilden kalma bir kelime olması ihtimalini değerlendiriyorlar. Aymaralar da Keçuvalar gibi kötülük temsilcisi olan bir varlıktan söz ederler. Bu varlığın adı "Supaya" olarak bilinir. Ayrıca Romalıların lares " göçmüş atalar" şeklinde betimlenen tanrıları gibi onların da Huihuiri adında bir tanrıya tapındıkları anlatılır. Yerliler arasında günümüze kadar ulaşan "ekeko" adında bir ruhun olduğu da anlatılmaktadır. Bu halkın yaratılış efsanesi Huiraocha'nın efsanesi gibidir. Bunların mitolojilerinde de Thunupa adında beyaz sakallı birinden söz edilir. Aymara halkının rahipleri "pako" ve "laika" (yani beyaz ve kara) büyülerle uğraşanlar olarak bilinirlerdi. "yatiri" adını alan rahipler ise falcılıkla uğraşırlardı. Bunların biraz daha ilerilerinde olan ve "collasiri" şeklinde adlandırılan rahipler de doktorluk yaparlardı. Bu görev dağılımına bakıldığında burada rahipler organizasyonu göze çarpar. İnka İmparatorluğunda Aymara halkının çoğu gelenekle-

Aymara haritası

ri paylaşılmış ve çoğu kabileler onların geleneksel dinlerindeki tanrılarına tapındığı gibi doğa güçlerinin varlığını da kabul etmişlerdi.

Aymaraca: On ikinci ayın adı olarak bilinir. Bu ay bayramında soylu gençler ergenlik bayramı kutlarlar. İnkalarda gençliğin eğitimi önemli bir yer tuttuğu için ergenlik çağındakilere yönelik, geleceğe yönelme şeklinde törenler yapılarak onların kişiliklerini kazanmaları istenirdi.

Ayna Caui Pirhua: Üçüncü İnka kralı olduğu belirtiliyor. Onun döneminde bir yazının muz yaprakları üzerinde yazılı olduğu söylenir. Belge eksikliği nedeniyle yönetimi ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Ayni: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "karşılıklı anlaşma, mukabele" anlamında tanımlanmıştır.

Ayllos: Bir nevi tuzak. Taşlarla fırlatılan bir çeşit silah. Üç deri kayışın uçlarına taşlar bağlanarak fırlatılırdı. Genellikle hayvanların ayaklarına doğru fırlatılarak onları canlı yakalarlardı. Bu taşlı kayışlar hayvanın bacaklarına dolandığı zaman bacaklar kilitlenirdi. Aleti kullananlar hayvanın bacağının ipler vasıtasıyla çalışamaz halde olduğunu görünce de onu rahatlıkla yakalarlardı.

Ayllul: Kabile anlamında bir sözcük. (Büyük bir ihtimalle Ayllu sözcüğünün yine çevirmenler tarafından deformasyona uğratılmış şeklidir. Çünkü Ayllul adında bir kabilenin varlığından söz edilmiyor. Bak Ayllu.

Ayrihuay: İnkalarda kutlanan dört büyük törenden biridir. (Bu törenler İnti Raymı (Ya da Onkoy Mita), Capac Raymı, Situa, Ayrihuay ve bu bayramlara benzer şekilde kutlanan bir diğer bayram ise Hatun Cuzqui Aymoray'du.) 22 Martta kutlanırdı. Ayrıca beşinci ayın da adıdır. Ay bayramı olarak da kutlandığı belirtilmektedir.

Ayssu: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir söz-

cüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Isırmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Aztekler: Anadolu'da beyler ve ağalar İmparatorluklar peşinde koşarken Güney Amerika'da da ezoterik bir yaşam şekli sessizce hareketleniyordu. Güney Amerika'da Mayaların yaşadıkları topraklara henüz kimlikleri belli olmayan Aztekler sessizce yerleşmeye başlamıştı. Onların nereden bölgeye yerleştikleri belge yetersizliğinden bilinmediği, hangi uygarlığın devamı olduğu şeklinde çelişkili tartışmaların olduğu söylenmektedir. Sessizliğin egemen olduğu dağlık ve ormanlık bölgeye henüz nereden geldikleri bilinmeyen yerli kabileler (Kızılderililer) yavaş yavaş ama küçük gürültüler çıkararak yerleşiyorlardı. Geldikleri yerin "Aztlan" denlen bir yer olduğu belirtiliyor. Bölgede yaşayan yerli halk Aztlan'dan gelenlere Aztek adını vermişlerdi. Tıpkı Meksikalılara, Tanrıları Huitzilopochtl'nin eş anlamı olan "Mexitli" gibi. Yerel dilde yerliler arasında insanlar sınıflara bölünmüştü. Onlar, beyazlar için "Semadan gelen tanrılar" zenciler (siyahlar) için ise de "Topraklanmış Tanrılar" olarak isimlendirdiler. Azteklerin atalarından bazıları Tenoch'tan kaynaklanan "Tenoçka" yerlileri olduğu belirtilir. Onların gelenek ve tanrısal inanışlarına bakılarak bu benzetmenin yapıldığı ifadeler arasında yer almaktadır. "Tenoçka" bir anlamda da kentin ya da yerleşim yerinin Aztek yerlileri arasında sembolleşen adı olarak karşımıza çıkar. Çünkü onların inancında kentler kutsal yerlerdi. (Günümüzde Müslümanlar için Mekke, Hıristiyan ve Museviler için Ierusalim adlı yerler aynı anlamda tasarlanarak kutsal gösterilmektedir.)

Bölgenin yeni sakinleri kendilerine "Kulha Meksika" da diyorlardı. Bu ad Colhuacan bölgesinde yaşamış olan yerlilerin geleneksel olarak kullandıkları bir addan gelmektedir (Bilindiği gibi Mezopotamya yaşamını hareketlendiren Sümer halkı için de "Kara kafalılar" sıfatı kullanılmıştı.). Kesin olarak nereden geldikleri bilinmeyen Aztekler, M.S.15 ve 16'ncı (Arkeolojik belgelerde bu tarihlerin henüz sağlıklı tarihler olmadığı yazılmaktadır. Bunun da nedeni yeni arkeolojik kazlılar sonu-

cunda bulunan belgelerdeki açıklamalara bağlı olduğu ileri sürülmektedir.) yüzyıl başlarında Meksika'nın Orta ve Güney kesimlerine yerleştiler. Kendilerine özgü "Nabuva (Ya da Nauhatl)" diliyle konuşup, anlaşıyorlardı. Anavatanları Kuzey Meksika'da bulunan Azteklere "Aztlan" beyaz ülke ya da ataları Tenochtan gelen "Tenocka" yerliler arasında artık sembolleşmiş bir görünümdeydi. Aztekler için kullanılan Meksika adı, mistik bir isim olan Metziliapayla ("Aygülü") benzerlikleri bulunan Texcoco gölünün isminden almaktadır. Çünkü Azteklerin dinsel geleneklerinde Texcoco (Texcoco adı bir yerli kabilesinin adından gelmektedir.) gölünün tanrılar tarafından onların su ihtiyacının giderilmesi için yapılmış olduğu inancı vardı. Kulha Meksika adı vadinin gelişmiş merkezi olan "Colhuacan" ile aynı oranda görülüyordu. Kökenleri tam olarak bilinmeyen bu halk "Toltek" uygarlığının çöküşünden sonra Texcoco gölündeki adalara yerleşen bir halk olarak belirtiliyor. Zaten dinsel geleneklerinde onlar tarafından gölün etrafında konaklamalarının öyküleri, el yazmalarında gösterilmiştir. Yaşadıkları alanda tarihsel olarak 1325'te en büyük merkezleri olan Tenochtitlan'ı kurdular. Bu merkez şef Itzcoatl (1428-1440) döneminde yeniden onarıma sokularak yapılır. Komşuları olan Texcoco ve Tılacopan ile ittifak haline geçerek büyük bir uygarlık oldular. Ve Orta Meksika'da egemen bir güç haline dönüştüler.

Onlar tarım alanlarında çok büyük başarılar elde eden ve kozmolojik inançları olan bir topluluktu. Maya inancı olan 13 gök katı ile 9 yeraltı dünyası inancına inanırlardı. 1790 yılında o bölgedeki kazılar sırasında bulunan 3,7 metre çapında ve 25 ton ağırlığındaki bazalttan yapılmış takvim sistemi Azteklerin doğayla yakından ilgilendiklerini ortaya koyuyor. Dinsel inançlarında savaş ve güneşi Huitzilopochtli, yağmuru Tlaloc adındaki tanrılar temsil ediyordu. Ayrıca yarı tanrı ve yarı kahraman tüylü yılan olan Quetzalcooltl adlı tanrıya da inanıyorlardı. Savaş ve güneş tanrısı olan Huitzilopochtli için her yıl bir genç insanı kurban olarak sunuyorlardı. Bu kurban genellikle savaş esirleri ve köleler arasında seçilirdi. Kurban edi-

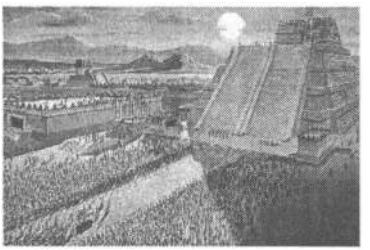
len insanın kanı ve yüreği savaş ve güneş tanrısına sunulurdu. 1519 yılında İspanyollar burayı kuşatarak bu uygarlığın daha fazla gelişmesini engelledi. Son İmparator Mocetuhzoma (Montezume) II (1502 - 1520) Don Hernann Cortes tarafından tutsak edildikten sonra tutuklu bulunduğu mahzende öldü. Araştırmacılar, Mocetuhzoma'nın İspanyol askerleri tarafından işkence edildiğini belirtiyorlar. Aztekler geyik derisi ve sabır otundan yaptıkları "cadıc" adlı bir kağıda kendi dillerinden çeşitli mesajlar bıraktılar. Cadıc'lere yazılan makaleleri tapınaklarda koruma altına almışlardı. Bulunan bazı metinlerden "Codex Barbonıcus, Codex Borgtas, Codex Fejervary Mayer ve Codex Cospuno" gibi mesajlar İspanyolların istilasından sonra geriye bozulmadan kalmışsalar da henüz şifreleri çözülmüş değil. Bu tabletlerin Azteklere ait olup, olmadığı ise kesin olarak bilinmiyor. Tarihçiler, bilginler ve arkeolojik kazılar yapan araştırmacılar ve gezgincilerin anlattıkları mantığa uygun olarak ele alındığını düşünürsek bölgede gizemli bir kent vardı. Bu kent Meksika'ya 50 kilometre uzaklıkta bir yayla üzerinde kurulduğu söylenmekte. Nereden gelip o bölgeye yerleştikleri bilinmeyen Aztekler yağmalamışsalar da şehir gizemiyle kutsal olabileceği gerekçesiyle tekrar Aztekler tarafından onarılmıştır. Teotihuacan olarak bilinen bu kent M.Ö 600 yıllarında inşa edilmiştir. Aztekler buraya yerleştikleri zaman bu şehrin caddelerindeki tapınakları yağmalamışlardı. Tzapteca'a 16 bin, Tlappekneca'da 24 bin, Huexotzinca-'da 16 bin ve Tziuhcohuaco'da ise 24 bin 400 kişiyi acımadan katletmişlerdi. Daha sonra Teotihuacan'ı gizemli gören Aztekler ona "Tanrının yoluna sahip insanların yeri" adını koydular. Bu kent M.Ö 6'ncı yüzyılda imparatorluğun başkenti oldu. Bugünkü bilimsel araştırmalar bu kutsal kentin nasıl yok olduğunu, orada yaşayan insanların nereye gittiklerini ve hangi dilde anlaştıklarını kesin olarak çözemedi. 1499-1590 yılları arasında yaşayan Fransız tarihçi Bernardıno de Sahagun "...Bu yere Teotıuhacan adını vermişler. Burası tanrıların gömüldükleri yermiş. Kentin önceleri ismi bilinmediği gibi içinde yaşayan insanların da nereden ve nasıl geldikleri

bilinmiyor.." demişti. Teotiuhacan'a 5 kilometre uzunluğundaki "ölüm yolu" adı verilen bir caddeden giriliyordu. O nedenle Aztekler de bu kenti gizemli gördüler. Bu kentin gizemli planını çizen mimarın nereden geldiği bilinmediği gibi uzun bir süre kentte kazılar yapan bayan Laurette Sejourne bu kentteki kültürün asla çözümlenemeyeceğini de söylemişti. 1880 yılında Fransız araştırmacı ve bilim adamı De Sıre Charnay tanrılara ait olduğu söylenen bu şehrin kısmen de olsa bir bölümünü ortaya çıkardığını iştahlı bir şekilde duyuruyordu. Bulunan antik kentin "Toltek" şehri olarak belleklere işlenmesini istedi. Aztekler döneminde "büyük sanatkar" anlamına gelen Tolteklerin, başkentleri Teotıuhacan olarak biliniyor. Azteklerin metinlerinde de kutsal şehir 5'nci güneşi belirlemek ya da dünyanın 5'nci defa yenilenmesi olarak düşünülmüş. Söz edilen güneş Teotıuacan'da doğup, evrenin merkezine tırmanıyor. Bu kentte çok çeşitli piramitlerden; en büyükleri güneş piramidi, ay piramidi ve tüylü yılan tapınağı daha da gizemini arttırıyor. Meksika devletinin isteği üzerine Ressam Diego Rivera bu kenti olağanüstü güzellikte bir duvar tablosunda gösterdi. Tüylü yılan adı verilen tapınak, ay piramidi olarak bilinen, fırtına ve yağmur tanrılarının süsledikleri heykellerin nasıl inşa edildiği ise hiç bilinmiyor. Güneş piramidinin tepesinde altın ve gümüş kaplamalı bir tanrı heykelinin olduğu söyleniyor. Ancak araştırmalarda bu heykelin Meksikalıların ilk başpiskoposu Fransisken keşişi Juan de Zumarraga tarafından kırdırılıp, altınları eritilmiş olduğu görülmektedir. Onlar için altınların tapınaklardaki heykellerden daha önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Aztekler Meksika'nın en büyük bölgesinde imparatorluk kurmuş kabileler topluluğudur. "Azteca" ya da "Mexica" adıyla da tanınmışlardı. İspanyollar 1519 yılında bölgeye girdiklerinde kralları Mocetuhzoma'nın ünü bölgenin her tarafına yayılmıştı. Dilleri ve dinleri Atlantık'ten Pasifik kıyılarına kadar ulaşmıştı. (Dikkat edilecekse Pasifik kıyılarında yaşadığı öne sürülen Mu kıtasının insanlarından da söz edilmektedir. Aztek bölgesine gelen yerlilerin Mu kıtasının sulara gömülmeden önce kıtadan

ayrılan insanlar olduğu ileri sürülmektedir.) Mimarlık ve heykelciliğin geliştiği Azteklerin başkentleri ise Tenochtitlan'dı. İmparatorluktaki yerli halklar ticaret yapıyor, tekstil, tarım ve kuyumculukla uğraşıyorlardı. Ancak bütün bu güzel gelişmelerin tersine Azteklerin kökenleriyle ilgili az bilginin bulunmasıdır. Aztekler İ.S.XIII yüzyılda zor şartlar altında zorbalık, barbarlığın çoğaldığı bir dönemde yaşamışlardı. İmparatorluk İ.S.1428-1440 arasında oldukça gelişmişti. Mısır, fasulye, su kabağı, huauhtli (horozibiği), domates, biber gibi bitkilerle uğraşan kabileler dağınık olarak yaşamış ve onların yaşamlarının üç bin yıllara dayandığı ifade edilmiştir. Zacatenco, Ticoman, El Arbolillo, Copilco, Tlatilco, Cuicuilco yerleşim yerlerinde köylüler neolotik bir yaşam sergilemişlerdi. Mezarlarında bulunan süslemeler farklı şekillerde olduğu için Azteklerin değişik halklardan meydana geldiğine bir işaret olarak kabul edilir. Tarihçiler üç sitenin müttefik güç olarak Meksika'nın orta vadisini birlikte sürdürdükleri 1440 yılında Itzocatl'ın öldüğüne tanık olurlar. İttifak içinde olanlar Tlacopan, Azcapotzalco ve Quahuacan'daki yerlilerdi. Bunların ötesindeki Texcoco, sınırlarını Tuxpan kentine kadar genişletmeyi başarır. Itzocatl'ın ölümünden İspanyolların bölgeyi kuşattığı tarihe kadar Azteklerin beş kralının hüküm sürmüş olduğu belirtilir. Bu krallar: 1440-1469 arası "soylu biri olarak İspanyollara karşı öfke duyan" Mocetuhzomaydı. Diğer adları da "gökyüzüne ok atan okçu" anlamında tanımlanan Ilhuicamina ve "büyük" anlamında tanımlanan Ueue'ydi. 1469-1481 arasında "su yüzü" anlamında betimlenen Axayacatl, 1481-1486 tarihleri arasında "kanayan" anlamında betimlenen Tizoc, 1486-1503 arasında "su canavarı" anlamında tanımlanan Auitzotl ve 1503-1520 tarihleri arasında "yüce küçük" anlamında betimlenen Mocetuhzoma II'ydi. Kralların beş yıl gibi kısa sürelerde zehirlenerek ölmüş oldukları belirtiliyor. Ancak Tizoc uzun süre yönetimde kalmıştır. Krallar eyalet şeflerini tayın ederdi. Bu eyaletler: Meksika'da "Orta vadi"nin kuzeydoğusunda Cıtlaltepec ve Tlatelolco'dur. Vadinin güney tarafında Petlacalco. Panuco ırmağı kıyısında Oxitipan. Xiuhcoac

(Huaxtec), Xilotepec, Axocopan, Hueypoxtla, Atotonilco, Xocotitlan, Quauhtitlan, Quauhacan, Acolhuacan. Meksika'nın doğu yakasındaki eyaletler ise Atlan, Xiuhcoac, Tochpan (Tuxpan), Tlapacoyan, Atotonilco, Tlatlauhquitepec, Quauhtochco, Cuetlaxtlan, Tochtepec. Güney ve güneydoğuda ise Chalco, Quauhnahuac, Huaxtepec (Oaxtepec) Tlalcozautitlan, Quiauhteopan, Toluca, Ocuilan, Malinalco, Tlachco (Taxco), Tepequacuilco, Cihuatlan'dı.

Aztekler bölgeye geldikleri zaman Toltek modeli sitelerle karşılaşmış ve onların yaşam tarzlarına kısa bir sürede ayak uydurmuşlardır. Tolteklerin "site-devlet" modelini beğenen Aztekler; kurdukları sitelerin başlarına "konuşan ya da yöneten" anlamında tanımlanan "Tlatoaniler" görevlendirmişlerdi. Bunların konumları bugünkü devlet adamları niteliğindeydi. Askeri bir aileden olan bu başkanlar ("Tlatoaniler") kendilerinden sonra başkan olanları aile içinde seçer ve yanlarına da görevlendirilmek üzere konsey olabilecek kişiler alırlardı. Önceleri hükümdarların seçimini genel savaşçılar meclisi yapardı. Daha sonra topraklar genişledikçe seçici konsey gelişeceğine küçülmüştü. Üye sayısı 13 kadar olan konsey, Auitzotl'dan başlamak üzere yüzü aşkın kişilerin görev aldıkları bir konuma ulaşır. Krallığın yüce alametleri altın, turkuaz karışımı taç ve mavi-yeşil renkteki pelerinlerdi. Bu gelenek Mocetuhzoma II'nin yönetimine kadar devam eder. Tlatoniler öldüğü zaman oğlu varsa oğlu yoksa kardeşi yerine geçerdi. Kralların birden fazla eşi olurdu. Tıpkı harem şeklinde bir yaşamı vardı (Harem görüldüğü gibi sadece Osmanlılarda olan bir yaşam şekli değildir.) Örneğin kral Nezaualpilli'nin yaklaşık 40 eşinin olduğu belirtiliyor. Mocetuhzoma II krallığında yenilikler yapmakla tanınır. Daha önceleri dinsel bir tanımlama olan Ciuacoatl unvanını yardımcı İmparator olarak düşünmüş ve kardeşi Tlacaeleltzin'i bu göreve getirmiştir.

Aztek piramidinin bir prototipi

Böylece her konuda Tlatoani'ye yardımcı olan Ciuacoatl; askeri savaşlar yapar, İmparatorluğa vekalet eder, yargılamayı denetler ve yeni hükümet göreve başlayana kadar da konseye başkanlık ederdi. Motecuhzoma II'nin kardeşi Tlacaeleltzin için araştırmacılar yetenekli olmakla birleşirler. 1521 yılında İspanyol işgali sırasında Tlacaeleltzin Hıristiyan olmuş ve adını da Don Juan Velasque olarak değiştirmiştir. Krallık için yapılan seçimlerde İmparatorla birlikte dört kişi daha seçilirdi. Bunlar "savaşçılara komuta eden "anlamında betimlenen Tlacateccatl, "mızraklar evi görevlisi" anlamında betimlenen Tlacochcalcatl'dı. İspanyolların Meksika'yı kuşatmasından sonra Azteklerin kentleri yağma edilmiş, yakılmış ve yıkılmıştı. Kentteki tarih İspanyol yağmacıları tarafından önlenemez tahribatlara uğramıştı. Bu yıkımlardan sonra Azteklerin mimarisinin özelliklerini, ayakta kalmayı başarmış bir kaç tapınak kalıntılarından elde edilmiş olduğuna inanlar çoğunluktaydı. Morelos'ta Teopanzolco tapınakları, Huatusco tapınakları, Teayo (Veracruz) tapınakları ve Toltekleşmiş olduğu belirtilen Çiçimeklerin yapımına başladıkları ve Aztekler tarafından tamamlandığı öne sürülen Tenayuca piramidi örnek gösterilir. Dinsel alandaki en iyi mimarı en üst noktasında bir tapınak bulunan piramit yapımı yaygın bir mimari olarak belirtilmektedir. Tolteklerin yapı tarzını andıran bu piramitlerdeki merdivenlerin sağ ve sol tarafları tüylü yılanlarla bezenmiştir.

Aztek mimarisinin örneklerinden biri de Teocalli piramidi olarak gösterilir. Çünkü bu piramit'in tepesinde iki tapınak yer almaktadır. Kaya içine oyulan tapınak, iyi bir örnek olarak gösterilir. Kaya içine oyulan tapınakların kartal şövalyelerle jaguar şövalyeler için yaptırılmıştır. Onların kültleri bu tapınaklarda yaygınlaşmaktaydı. Tapınağın yılan ağzına benzeyen kapısından ölülerin konulduğu koridora girilirken, duvarların kartal ve jaguarla süslendiği görülür. Bu süslemeler adı geçen tanrıların kültlerinde birer sembol olmuştur. Dinsel yapılar dışında askeri yapılar da Aztek sanatında önemli bir

yer tutar. Askeri amaçlı yapılan yapılar kulelerle donatılmış, sığınakların oldukları kaleler şeklinde inşa edilmiştir. Yapıların Toltek, Zapotec ve Maya sanatıyla benzeştiği de ifadeler arasında yer alıyor. Diğer eski uygarlıklarda olduğu gibi Aztekli ressamlar da duvarları birer tual olarak kullanmayı başarmışlardı. Duvar resimleri genellikle çoğu uygarlığın sanatçıları tarafından vazgeçemediği bir çalışmaydı. Aztek dilinde ressamlara "Tlacuiloani" adı verilmişti. Aynı zamanda katipler de bu adla çağrılırlardı. Ressamların özenle yapıp renklendirdikleri hiyeroglif ve piktografik tarzda yapmış oldukları çalışmalar ölümsüz birer tabloydu. En iyi "Codex" çalışmaları İspanyolların alevinden kurtulmuş olan Mixteklerde (Codex Nuttall) ya da Mixtek-Puebla'da (Borgia)'dır. Bu Codex'te Aztekli katiplerin sanatsal inceliğinin derinlikleri görülür. Bazı yapılardaki duvar resimleri de; Mayalardan kalma Bonampak Fresklerinde, Monte-Alban'da (Monta Alban kentinde kazılar devam etmektedir. Kazı raporları da ekip tarafından bana aralıksız gönderilmektedir.) Zapotek halkının sanatçıları tarafından yapılmış olan renkli resimli mezar odaları, Teotihuacan'daki dinsel frenkslerde, Chichen-Itza'da (Toltek-Maya karışımı olduğu belirtiliyor.), Mixtek ülkesinde, Mixtek-Puebla'da süslü Tizatlan tapınağında renkli duvar resimleri yer almıştır. Ayrıca aynı bölgedeki Cacaxtla'da (Tlaxcala eyaleti) estetik yönden kalitesi yüksek olan duvar resimleri görülür. Paris'teki Bibliotheque du palas'ta koruma altındaki "Codex Borbanicus" yine Paris'teki Bibliotheque Nationale'deki "Codex telleriano", Oxford'daki Bodleian Library'de bulunan "Codex Mendoza" adlı Aztek kitaplarında da katiplerin yazdıklarıyla resimlerin yer aldığı belirtilir. Savaşların acımasız yüzü sanatsal bazı nesnelerin de ortadan kalkmasına ve tahribatlara uğramasına yol açmaktadır.

İspanyollar Azteklerin kentlerini kuşattığı sıralarda onların alçak kabartmalarla yapmış oldukları çoğu heykellerini ve tapınak duvarlarında çizdikleri yaşam sahnesini gösteren belgesel

yapıtları tahrip etmişlerdi. Özellikle kronik dinci rahipler, çoğu heykeli ve kabartma sahnelerini ilkel ve batıl bulduğunu gerekçe göstererek tahrip etmişlerdi. Heykel sanatçıları bir tapınağın bağlı bulunduğu tanrının heykelini yaparlarken simgeciliğin kurallarını uygulayarak yaparlardı. Tlaloc'un arkaik heykelleri ve su tanrıçalarının heykelleri heykel sanatını uygulayan sanatçıların halkın tapınma geleneğini düşünerek ayrıntılı çalışmayı yapmış oldukları ifade ediliyor. Onlara göre eski tanrıların görünümleri klasik modellerle yapılırdı ve bu modaya uyma zorunluluğu sanatsal güvene işlemişti. Coatliuca'nin tek taştan yapılmış heykeli de görsel bir şekilde geleneği yansıtır biçimde yapılmıştır. Xipe Totec tanrısının idolleri, müzik ve oyun tanrısının idolleri heykelcilikte çekici olarak tanımlanmışlardır. Paris'teki "Musee de 1 'Homme " de Aztek heykelciliğiyle ilgili önemli bulgular koruma altındadırlar. Heykelcilerin yaptıkları takvim taşı da önemli bir sanatsal yapı olarak belirtilir. Azteklerin kullandıkları takvim; falcılık ve tedavide önemli bir yer tutardı. Takvimi yazıp yorumlayan rahiplerin adı Tonalpouhque'ydi. Yapılan araştırmalar 260 günlük Tonalpohualli takviminin oluşmasını hamilelik süresinden türetildiği şeklinde anlatılır. Günümüzde hamilelik süresinin 273 gün olduğunu hepimiz biliriz. İşte Azteklер bu süreyi 260 gün olarak belirleyerek takvim şekline dönüştürmüşlerdi. Bu takvimde kullanılan 20 sayısı el ve ayak parmaklarının toplamıyla değerlendirilirdi. Ayrıca önemli bir yer tutardı. Takvimde yer alan günler ise ayrı bir adla tanınırdı. Azteklер eğitime oldukça önem vermişlerdi. Aileler çocuklarını eğitim yaşına kadar okula götürür, okulu gösterir ve çocuğun büyüdükten sonra burada okuyacağına dair psikolojik eğitim yaptırırlardı. Eğitimdeki yaş gurupları ise üç gurupta ele alınırdı. Yedi yaşındakiler, on yaşındakiler ve ondört yaşındakiler şeklindeydi.

Okula giriş ya da başlangıç konuşmasında, disiplin, saygı, öğrenme, itaat etme ve temizlik konularında uyarılar getirilerek

başlanırdı. İki okul'da farklı şekillerde eğitim yapılırdı. Ortak noktaları ise cinsel bilgiler ve sosyal olayları pekiştirme üzerindeydi. Birinci eğitim okulu "Telpochcallı" adıyla anılan ve "gençlik evi" olarak tanımlanan okuldu. Her bölgede ya da Calpullı'nın yerel tapınağına bağlı okullar vardı. Ezberlemek eğitimin başında gelirdi. Sanat eğitimine önem verilen derslerden başka Temel ahlaki konuları, dinsel ve tarihsel konularda da bilgilendirilirdi. Öğrencinin konuşmalarına ve davranışlarına önem verilerek diksiyon dersleri de verilirdi. İkinci okul türü ise "Calmecac" adıyla bilinirdi. Bu okul soyluların çocuklarını dinsel, askeri ve politik yönden yetiştirilmek için kurulmuştu. Kısacası birine halk okulu diğerine de devlet görevlilerini yetiştiren okullar da denilebilirdi. Bu okullara çok nadir durumlarda yetenekli halk çocukları da alınırdı. Her kentte erkek ve kızlar için Calmecac'lar vardı. Eğitim, askeri eğitim ile medrese eğimi şeklinde oldukça disiplinli geçerdi. Okullarda yıllık Veintena şenlikleri öğretilirdi. Bu şenlikler 365 günlük takvimi oluşturan 18 ayın karşılığında yapılan şenliklerdi. Aztek dini, Orta Amerika kültüründen kaynaklanan bazı inanç sistemleriyle örtüşmüş olduğu belirtiliyor. Güney Amerika bölgesinde Aztek yerlilerinin son derece dindar oldukları belirtilir. Önceleri bölgede yaşayan halkların birden fazla kozmolojik inancı paylaşma modası yaygındı. Bu inanç yerel bölgeler dışında merkezi bölgelerde yoğundu. İmparatorluk genişledikçe yerel tanrılar da merkezi tanrılar konumuna getirilir. Onlar Maya inancında kutsal sayılan onüç gök katı ve dokuz yeraltı dünyası arasında geliştiği ileri sürülen yaratılışa inanmışlardı. Onlar Mayaların bu kozmolojik inancını benimsemişlerdi. Tanrılarına kurban olarak insanları sunar ve insan kanı dökerek çılgın törenler yaparlardı. Onlara göre güneşin görünen yüzü kutsaldı.

Bu kutsal yüze "Tonatiuh" adını takmışlardı. Yerlilerin rehber tanrısı Uitzilopochtli'ydi. Bu tanrı öğlen güneşini temsil ederdi. Söylencelere göre çok eskilerde bir insan ve zaman içinde

büyücü olarak tanımlandı. Uitzilopochtli, Tula kenti yakınlarındaki Coatepec dağında yaşayan ve "yılan entarisi giyen" anlamında betimlenen Coatliuce adlı tanrıçadan doğmuştu. Her ne kadar Aztek tanrılar listesinde ilk tanrı olarak yer almışsa da Tezcatlıpoca da onun kadar önemli ve yüce bir tanrıydı. Tezcatlıpoca'nın her şeyi gördüğü ve onun da görünmez olduğu anlatılır. Uitzilopochtli'nin de yardımcıları vardı. Bunlar Paynal ve Mixcoatl'dı. Azteklerin kullandıkları dil, Güney Amerika yerlileri arasında örnek bir dil olarak belirtilmektedir. Büyük ana dil ailesi olarak bilinir. Bu anadil ailesi de "Uto-Aztek" olarak tanımlanmıştır. Anadil, New-Mexico ve Oklahoma bölgelerinde konuşulduğu öne sürülen Kiyova Tano dillerini kapsamaktadır. Uto-Aztek dilinin Guatemala'nın kuzeyinde yaygın olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Oklahoma bölgesindeki Kiyova Tano dili dört guruptan ele alınarak incelenmiştir. Bunlar; Kiyova, Tıya, Teva, Toya şeklindedir. İmparatorluğun kuruluşunda emeği geçen halkın Nahuva dili konuştukları belirtilmektedir. Nahuva dil öbeğinin Guetemala'da konuşulan ve sekiz öbekten oluşan yerli diller ailesi içindeki Sonora kolu içinde yer almaktadır. Diğer dil kolu ise Şoşon'dur. Şoşon dilleri; Mono, Kuzey Payut, Koso, Şoşon, Kavayisu, Yuta, Numik, Tubatulabal, Serrano, Luisenyo-Huanenyo, Gabrielino-fernandino, Kuhuilya, Kupenyo, Taki ve Hopi dilleridir. Sonora kolu ise: Papago, Pima bajo, Tepekano, Tepehuan, Pima, Tarahumara, Guarihio, Yaki-Mayo, Tubar, Eudeve, Opata, Koraçol (Kora), Nahua, Nahuatl, Pipil ve Poçutek'dir. Kaynaklarda Nahuatl diliyle ilgili "...Nci (Klasik Nahuatl nhn), (Merkezi Nahuatl nch), (Merkezi Huasteca Nahuatl ncx), (Merkezi Puebla Nahuatl naz), (Coatepec Nahuatl nln), (Durango Nahuatl nhe), (Doğu Huasteca Nahuatl ngu), (Guerrero Nahuatl azz), (Dağlık Puebla Nahuatl nhq), (Huaxcaleca Nahuatl nhk), (Kıstak Cosoleacaque Nahuatl nhx), (Kıstak Mecayapan Nahuatl nhp), (Kıstak Pajapan Nahuatl ncl), (Michoacán Nahuatl

nhm), (Morelos Nahuatl nhy), (Kuzey Oaxaca Nahuatl ncj), (Kuzey Puebla Nahuatl nht), (Ometepec Nahuatl nlv), (Orizaba Nahuatl ppl), (nhzin olan Pipil lisanı), (Alta Nahuatl nhsin olan Santa María lası), (Güneydoğu Puebla Nahuatl nhc), (Nahuatl nhvin), (Temascaltepec Nahuatl nhi), (Tenango Nahuatl nhg), (Tetelcingo Nahuatl nhj), (Tlalitzlipa Nahuatl nuz), (Tlamacazapa Nahuatl nhw), (Batı Huasteca Nahuatl xpo.).." şeklinde fonetik işaretlere yer verir. Aztek dilinde Cuicatl: "şarkı ve şiir" Cuicani ise "şarkıcı ve şair" anlamında kullanılmıştır. Okullarda uygulanan 7, 10 ve 14 yaş gurubu öğrencilerine genelde bellek eğitimi veriliyordu. Bellek üzerine yapılan eğitimde benzetmeler Nahuatl şiirinin temel yapısı şeklindeydi.

Bu benzetmeler arasında tanrıça Chalchiuhtlicue'nin isim tanımlamasının karşılığı olan "Yeşim etek" benzetmesi olarak gösterilebilir. Aztekli şairin göl ya da suyu yeşim taşına benzeterek tanrıçanın burada yüksek bir benlikle tapınma düşüncesine yayıldığını ifade eder. Yeşim sözcüğüne eteği ilave olarak kullanması da dişiliğin sembolü olarak değerlendirmiştir. Tetzcoco lideri şair lakaplı Netzahualcoyotl, yaşamını anlattığı kitabında bu benzetmelerden söz ederken, şairin sadece tanrı ve tanrıçalar ya da kutsal yerler için benzetmeler üretmediğini aksine yerleşim yerleri, dağlar, tepeler, ırmaklar için de benzetmeler üretmiştir şeklinde ifadelere yer vermiştir. Bu benzetmeler ise; Tenochtitlan için " Okların yapıldığı yer", "Ak söğütler ülkesi" ya da " Kartal ve Kaktüsün yeri" gibi değişik benzetmelerle kentin varlığı açıklanırdı. Ayrıca Huitzilopochtlı için de; "Mavi balıkçıl kuşu", "Akıllı papağan" ya da "Kartal" benzetmesi yapılırdı. İlginçtir ki şiir okuma ve şarkı söyleme "Çiçek ve şarkı" evi, sadece şi-

Mocetuhzoma, Cortez'i karşılarken

irlerin okunduğu yer: de "çiçeklerin evi", "bahar evi" ya da çiçeklenen avlu" şekl'nde benzetmelerle ifade edilmiştir. Savaş sözcüğünü de "K'lkanların şarkısı", Kalkan tozlarının havalandığı yer" ya da ' ova üzerinde yüreğin çiçekleri" şeklinde benzetmelerle göster'lmiştir. Görüleceği gibi döneminde imgenin ne olduğunu bilmeyen Aztekli şairler olabildiğince imgesel çalışmalar yapmışlardır.

Azuques: Quito bölgesinde İnka imparatorluğuna bağlı yerlilerin yaşadıkları bir yer. İ ıka söylencelerindeki açıklamalara göre bu bölgede canavarlar yaşarlardı.

B

Baalbek: İnkalara ait harabelerin bulunduğu bir yer. Arkeolojik buluntu alanı olduğu belirtilen harabelerin kesin olarak araştırılmamış olduğu belirtiliyor.

Bachue: (Bazı kaynaklarda Bachua şeklinde yazıldığı da görülür).Yerliler tarafından Guitaca, Chie ve Xubchasgagua adları da verildi. İnkaları oluşturan Muiscalar, Kagaba halkı gibi onlar da bir "ilk anneye" inanırlardı. Bu ilk annenin adı da Bachue'ydı. Bu tanrıçaya tapınma özelliği ay tanrısının eski kültünden gelmişti. Araştırmacı Simon, bu tanrıça ile ilgili mitolojik kültün, Tunja bölgesinden çıktığını iddia ediyor. Tanrıçanın "iyi kadın "anlamına gelen "Furachogua" adıyla da anıldığı ifade ediliyor. Chiminigagua tarafından yaratılmış bir ışık gölü aydınlatılınca sular içinden tanrıça Bachua'nın (Bachue) çıktığı ifade ediliyor. Gölden çıkıp yaşadığı yer ise Iguaque'ydi. Söylencede Tanrıça sudan çıkarken yanında küçük bir çocuğun bulunduğu belirtiliyor. Çocuk büyüdükten sonra onunla cinsel ilişkiye girer. Bütün dünyayı dolaştığı şeklinde açıklamalar var. Her doğumda 5-6 çocuk yaparak insanların üremesini sağlamıştır. İnsanlara dini kuralları öğretmeye çalışan bu tanrıça yaşlandığı zaman kocasıyla birlikte göle geri döner ve su yılanlarına dönüşürler. İnkalarda su yılanlarının göllerle yakın ilişki içinde anlatımları bu tanrıçanın kültünün bir parçası olarak belirtiliyor. Zaten göller İnkalarda kutsal sayılırdı. Kutsal sayılan göller ise; Guatavita, Guasca, Siecha, Teusaca ve Ubaque gölleridir. Bu göllere çeşitli adaklar ve eşyalar verildiği anlatılmaktadır. Göller arasında en çok ilgi gören ve tanınan göl ise Guatavita gölüdür. Kutsal göller "yılan tanrıların evi "şeklinde tanımlanmışlardı.

Balsa: Aynı adı taşıyan bir ağaç türünden yapılan sal. İnkalar salları nehirleri ve gölleri geçmek için kullandıkları gibi yük taşımada da kullanırlardı.

Bastian: İnkaların yaşadıkları Guatavita gölü çevresinde arkeologlar tarafından bulunan bir tapınak. Günümüzde sadece kalıntıları bulunmaktadır. Tapınak harabelerinden göle doğru inen merdivenlerin bulunduğu ifade edilir.

Bitonco: İnkaların yaşadıkları bir yer. Mitolojiye göre Paezlerin kahraman olarak ilan ettikleri "yıldızların oğlu" şeklinde tanımlanan Juan Tama'nın burada ayak izlerini bıraktığı anlatılır. Juan Tama yerlilerin beyazlarla bütün ilişkilerini kestiğine önder olan bir kahraman şeklinde saygı gördü. Aynı zamanda bilgeliği ön planda olunca tanrısal biri olacağı şekliyle de tapınıldı.

BlaCuin Rgyal: Schillman'ın yaptığı araştırmalarda göklerin bir kralı olduğu anlatılır. Bulunan bazı petrogliflerde bununla ilgili notlar elde edilmiştir. Bu gök kralı, kral DriCum'u görevinden alarak göklerde yanına almıştır. Onun yerine de krallığa Ti-Şe'yi göndermiştir. Görüleceği gibi İnkalarda dinsel yönetimin göklerde olduğu inancı vardı. Nedeni de bazı tanrıların emirleri göklerde verdiğine bağlandı. Mitolojilerinde yarattıkları inanılmaz imgeler hala araştırmacıları hayrete düşürmektedir. Tanrılarına insan kurban ettikleri zaman hiç bir alternatif konuyu düşünmeyen İnkalar, edebiyat ve bazı sanatsal dalların dışında kozmolojik işlerle iç içe yaşamış oldukları, bıraktıkları izlerden anlaşılmaktadır.

İnkalara ait bir heykelin kopyası. Orijinal heykel Mexico City'de Antropoloji müzesinde koruma altındadır

Blood Clot: 1920 yılında Robert Lowie'nin bir öyküsünden derlenmiş olduğu söylenmektedir. Dilimizdeki karşılığı da "Kan pıhtısı" adıyla çevrilmiştir. Bu öykü, "Kızılderili Efsaneleri ve Masalları" adlı eserin yazarları olan Richard Erdoes/Alfonso Ortiz tarafından ele alınmıştır. Eser, 2006 yılında İstanbul'da Anfora yayınları tarafından yayınlanmıştır. Öyküde kısaca: Bir zamanlar yaşlı bir karı koca yaşarlardı. Çadırdan yapılmış kulübelerinde dağlık bölgede avlanarak geçimlerini sağlardı. Bir gün bölgedeki hayvanlar kıtlık nedeniyle uzaklaşınca onlar da yemek bulamama sıkıntısı içine girerler. Yaşlı koca bir gün bir bizon sürüsünün izini görür, izleri takip eder ancak bizon bulamaz ama yerde ko-

caman bir kan pıhtısı bulur ve evine getirir. Karısına bu pıhtıyı yemek yapmasını söyler. Yaşlı kadın pıhtıyı tencereye koyar, kaynamaya başladığında bir çocuk sesi yükselir. Adam çok çabuk bir şekilde tenceredeki pıhtıda bulunan çocuğu çekip kurtarır. Çocuk çok hızlı bir şekilde büyür. Artık babalığı olan yaşlı adam ona avlanmayı ok kullanmasını öğretir. Bir gün çocuk dağa çıkar bir hayvan öldürür, babasına onu taşımasını söyler, derken; her gün bir değişik hayvan avlar. Bir gün yaşlı karı kocaya evden ayrılma zamanının geldiğini söyler, gitmeden önce fırtına çıkacağını ve ikisinin de çadırdan dışarıya çıkmamaları gerektiğini söyler. Ancak o seslendiği zaman çadırdan çıkmaları söylenir. Sonuçta öyle de olur. Güçlü bir rüzgar eser, fırtına kopar, rüzgar dindikten sonra çocuk yaşlı karı ve kocanın çadırdan çıkmalarını söyler. Onlar çadırdan çıkarken çadırın önünde bir sürü bizonun öldürülmüş olduğunu görürler. Çocuk yaşlı karı ve kocanın bunlarla geçimlerini sağlamasını söyledikten sonra insanların bulunduğu bir köye doğru yola koyulur. Köye vardığı zaman köyün şefi ve karısı onu karşılar. O da onlara misafir olur, derken avlanmaya başlar. Her gün değişik hayvanlar avladığını gören şef kızını ona vererek damadı yapar. Oğlan bir gün karısına kendisinin bizon sürüsüne ait bir buzağı olduğunu söyler. Buzağı kelimesini karınsının kullanmamasını önemle söyler. Ancak bir gün yine bizon avlarken yanlarından geçen bir bizon sürüsü için karısı, "o buzağıyı öldürün" demesi üzerine çocuk atına atladığı gibi oradan uzaklaşır, bir daha da geri dönmez. Öyküde belirtildiği gibi çocuğu bulan yaşlı karı koca adını Blood Colt ("Kan Pıhtısı") şeklinde koyarlar.

İnkalarla ilgili bir maske

Bochuca: Chibchachum'ın efendisi olarak tanımlanmaktadır. Ya da Bochica. Yüce bir tanrı olduğu ifade ediliyor. Gökkuşağının üzerindeyken sembolize edilir. İnka mitolojisinde toprak tanrısı Chibchachum'un hatalı davranışından dolayı onu yargılar, cezalandırır ve dünyayı omuzlarında taşımaya mahkum

ettirir. Chibchachum'un göle dönüştürdüğü Bogata bölgesini "Tequendama" adlı en büyük şelaleye dönüştürür. Uzun sakalları ve uzun saçları olduğu anlatılır. Bir gömlek ve pelerin giymiş çıplak ayaklı olduğu söylenir. Uygarlık kahramanı olarak tapınılarak tarımın başlangıcını yapan biri olarak bilinir. Ayrıca insanlara kanunları öğretenin de Bochuca olduğu ifade edilir. Onlara dokuma işini öğreterek, kayalara dokuma tezgahlarının resmini çizdirdi. Arkeolojik araştırmalar bu çalışmayı belgelediler. Bu tanrı kendisine insan kurban edilmesini istediği gibi altın levhalardan kesilmiş heykelcikleri kabul etmezdi. Heykelcikler (tunjos) yerine sadece tütsüleri kabul ederdi.

İnka kadınlarının süs eşyası olarak kullandıkları bir kolye'nin kopyası

İnsan kurban istemesinin temelinde yüce varlıkların güçlerini korumak içindi. Kurbanlar arasında özellikle çocuklar yer alıyordu. Bu çocuklar genellikle savaşlarda esir alınıp soylulara pazarlarda satılanlardı. Satın alınan ya da savaş esiri olarak tutsak edilen çocuklar tapınaklarda ergenlik çağına kadar büyütüldükten sonra törenlerle kurban edilirlerdi. Genellikle kurbanlarını da Aztekler gibi göğüs kafesini yararak kalbini çıkarma şekliyle tamamlarlardı.

Bochica: Bak Bochuca.

Bogata Cipa: (Ya da Bogota Cipa) İnka mitolojisinde adı geçen bir dağ. Burada cezalandırılıp kaçan Zagueli Hunsahua, eşi ve doğan çocuklarının taş oldukları yazılır. Bogata Cipa ile ilgili mitolojik anlatımlar ilgili bölümlerde açıklamalarla belirtilmiştir. Bak İnka mitolojisi.

Bogota: İnkaların yaşadıkları bir bölge. Eski adı Muequeta'ydı. Hükümdarlar Muequeta'yı unvan olarak kullanmışlardı. Bogota bölgesinin adı İnka mitolojisinde adı geçen "Bogata"(ya da Bogoto) dağından geldiği belirtilir.

Borla: Bir tür tüylü şapka. Krallığın yüceliğini belirten kutsal bir bant olarak bilinir. "kırmızı renkli bant" şeklinde tanımlandı. İnkaların sembolü durumundaydı. Mascapaicha (Qechua dili) Llautular ve Curiguingue (kuş türleri) tüyleriyle yapılan bir

şapka. Bu şapkanın tüyleri moda şeklinde alına kadar sarkardı. Taç yerine kullanılan bir alın bağı şeklinde de tanımlanmaktadır.

Borla: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "güç nişanı" anlamında tanımlanmıştır. İnkalara özgü gücü belirten bir nişan adı olarak kullanılmıştır.

Bosa: Yeni Granada'da yerlilerin yaşadıkları bir yer. Bozazio gölünün çevresinde yer alan bir yer olarak anlatılır. Yapılan araştırmalarda burada oldukça çok hayvan kemikleri bulunmuştur. Mitolojide beyaz sakallı adamın buraya kadar geldiği belirtilmektedir.

Bozazio: İnka yerlilerin yaşadıkları bir göl. Kolombiya bölgesinde bulunur. Yapılan arkeolojik kazılarda bu gölün çevresinde bol miktarda hayvan kemikleri bulunmuştur.

Burıtaca: İnkaların yaşadıkları bir kent adı. Bu kent bilinmeyen kentler arasındaki konumuyla üç bin metrenin üstündeki bir yükseklikle Cerro Corea boğazındaki kenttir. Bilinmeyen bu kentin adı aynı zamanda "Burıtaca dos cientos"dur. Profesor Alvaro Soto Holgin yönetimindeki Kolombia arkeologları Machu Pıcchu'dan en az on kere büyük olan bu kayıp kenti 1976 yılından beri araştırmaktadırlar. Buritaca kentinin kimler tarafından inşa edildiği de bilinmiyor.

Burıtaca dos cientos: Bak Burıtaca.

Büyük karanlık: İnkaların efsanelerini araştıranlar çoğunlukla İspanyolların bölgeyi kuşatmaları sırasında tahribatlara uğradığını görürler. Calanca ve Seller'in özellikle yerli halkın dilinde derledikleri efsaneler dışında bir de yazıt şeklindeki efsaneleri günümüze kazandırmışlardır. "Büyük karanlık" adını verdikleri efsanenin ikinci insan yaratılışının yok edilmesine benzerliği dikkat çeker. Yarım efsane ["...Çok çok uzun zamanlar önce bir güneş kayboldu ve yeryüzü beş gün boyunca karanlığa gömüldü. O zaman taşlar birbirlerine vurdular, hayvanlar ve tokmakları efendilerine baş kaldırdılar ve lamalar tarlalarda ve hem de ahırlarda sahiplerine saldırdılar..."] şeklindeydi. Mitolojide anlatılan bu paragraflar olası bir gök felaketinin meydana gelmiş olduğu şeklinde ifade eden araş-

tırmacılar var. Zaten Erich Von Daniken İnkalarla ilgili önemli hipotezler öne sürmüştü. Bunların en önemlilerinden biri olan Kozmolojiyle ilgili anlatımlardı. İnka uygarlığında (özellikle tapınak duvarlarındaki kabartmalarda gösterilen bazı karmaşık şekiller), onların diğer yıldızlarla iletişim içinde olduğu şeklinde değerlendirildi. İnkaların anlaşılması zor olan imgesel çizimleri ve mitolojilerindeki anlatımları bugün hala çözülememiştir. Ezoterik bir çerçeveden henüz dışa açılamayan kült gelenekleri, kozmoloji düşünceleri, kurban gelenekleriyle ölü gömme gelenekleri önemli tartışmaların ana başlıkları olarak belirtilmektedir.

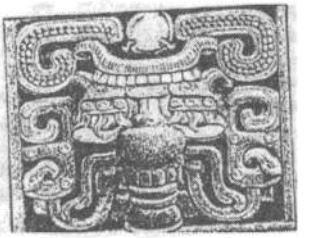

Machu-Pichu'da bir tapınak kalıntısı

C

Cacataima: İnkalar döneminde bir yerleşim yeri. Burada yaşayan Pijaoların tapındıkları tanrı, Elianı adında biridir. Pijaolar yerel tanrıları olan Elianı için dinsel törenler eşliğinde kurbanlar sunarlardı. Bu kurban ritüellerinin de oldukça acımasız sahnelendiği görülmektedir.

Cacha: İnkaların yaşadıkları bir yer. Köy konumunda tanımlanan bir yerleşme yeridir. Burada Huiracocha efsanesindeki anlatımlara göre dünyayı yarattığı söylenen Huiracocha dilenci kılığında göründüğü için halk inanmamış ve onu taşlamışlardır. Bu da Huiracıcha'nın onuruna dokunur. Huiracocha insanlar için yaptıklarının karşılığını acımasız bir karşılama ile karşıkarşıya kaldığı için halkın üzerine göklerden ateşler yağdırır. İnka mitolojisinde göklerden ateşin nasıl yağdığını ve insanların ne türden bir panik yaşamış olduğu ayrıntılarıyla anlatılır. Kayaların bile yandığını anlatan öykülerde geride kalanlar ona yalvarınca ateş yağdırmasını durdurur. Bazı araştırmacılar bu bölgedeki Tinta yanardağının patlaması sonucunda çıkan lavların bölgeyi etkisi altına almış olabileceğini tahmin ediliyor.

Tapınakta bulunan bir kabartma

Cagaba: Bir yerli kabilesi. Tapındıkları tanrısal inançları günümüze kadar devam etmiştir. Bu yerli kabilelerle beraber Muisca kabilelerinin kozmik inançlarında bir benzerlik göze çarpar. İnançlarındaki dünya görüşlerinde insan, kozmik dram içinde zorunlu bir aktör olarak yer alır. Bu davranış şekli ibadetlerde, dualar ve dini danslarda, adak sunularında kendini açığa çıkarır. O dönemin yaratılış öykülerinde belirtildiği gibi diğer uygarlıkların da öyküleri incelendiğinde aynı dramı görmek mümkündür. Yaratılış efsaneleri sadece insa-

nın birazcık da olsun çektiği sıkıntılarını unutmak anlamında ifade edilmiştir. Çünkü insanın yaratılıp, yalnız kalması bu dramın gerçekten olmasını hatırlatır.

Chanapata: Bak Cuzco.

Cahua: Lloque Yupanqui'nin karısının adıdır. İnka halkı tarafından "Quecha'nin annesi" şeklinde betimlenmiştir. Belge yetersizliği nedeniyle kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Cahuachi: İnkaların yaşadıkları bir yer. Arkeolojik alan olarak bilinir. Burada yapılan arkeolojik kazılarda piramitler, kült platformlarından oluşturulmuş tapınma merkezi bulunmuştur. Arkeolog Duncan Strongs, Chauachi'de yaptığı araştırmalar sonucunda elde ettiği buluntular İnka kurban geleneklerine biraz daha açıklık getirmiştir.

Cajamarca: Francisco Pizarro ile İnka ordularının karşılaştıkları yer. Pizarro, Cortez'in Aztek kralı Motecuhzoma'ya yaptığı oyunu İnkalara karşı oynayıp, şeflerini tutuklar. Planı da başarılı olur. Cajamarca'nın şefi tutuklanır. Pizarro ve askerlerinin altın açlığını çabuk öğrenen Atahulpa, serbest bırakılması karşılığında fidye olarak bulunduğu hücreyi bir adam boyunda altınla doldurma teklifini sunar. Pizarro bu teklifi kabul eder. Fidyeyi aldıktan sonra da Atahulpa'yı kardeşi Huascar'ı öldürdüğü iddiasıyla idam ettirir. İşgalci askerlerin karşısında yerlilerin şefleri olan Atahulpa'yı canlı canlı ateşte yakar. (Bazı kaynaklarda Atahualpa, ateşte yakılarak ölümü ret ettiği için infazı boğularak gerçekleştirilmiş olduğu belirtilmektedir.) Cajamarca, daha önceleri bağımsız bir yönetim altındayken İnkalar tarafından egemenlikleri altına alınmışlardır.

Cajamarca katliamı: Atahualpa döneminde İspanyolların bölgeyi kuşatarak Kızılderili halkını toplu bir şekilde katlettikleri bir katliam olarak tarihe geçer. Katliam Atahualpa döneminde meydana gelmiştir.

Calca: İnkaların yaşadıkları bir yer. Burası Pisac ve Ollantaytambo arasında yer alır.

Calacha: Amerika'daki halklar arasında "Düşman Kardeşler" temasının işlendiği öykülerden biri. Bu öykü şeklindeki efsane

ilkel kabilelerde destan haline dönüştürülmüştür. Eski çağlara ait olduğu gerekçesiyle Meksika ve Peru'da rahipler tarafından da benimsenmiştir. Buna benzer bir de Tschudi adlı bir efsane daha vardır.

Callanca: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "kesilmiş taşlardan yapılmış ev ya da bir oda" anlamında tanımlanmıştır.

Calpa: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "kehanet, sezi, rugun güç ve kuvveti" anlamında tanımlanmıştır.

Calagavi: (Caragabi şeklinde de okunur.) İnkalarda Catoi kabilelerinin yeni zamanda tapındıkları bir tanrı olarak tanımlanıyor. Bu tanrı ile ilgili belge yetersizliği nedeniyle kültü ve dinsel kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Camay: İnkalarda zaman takvimlerinde ocak ayına denk düşen bir ay olarak anlatılır. Amerika firmaları "Camay" adında kokulu bir sabun üretmişler.

Camayoc: (Kamayug) Kaynaklarda henüz sözcük anlamı bulunamadı. İleriki baskılarda bu sözcüğün anlamı ile ilgili bilgilere yer verilecektir. Bazı kaynaklarda tarlalarda kullanılan bir alet olduğu belirtiliyor. Bu ifadelerin anlamsal yönden karşılığı belge eksikliği nedeniyle bulunamıyor.

Camii-lima: Tanımlanmak istenen yerin ya da öykünün karşılığında kullanılacak bir sözcük olmadığı için "camii" sözcüğü uygun olur diye yazdım. Araştırmacı yazar Fuad Carım Peru'da araştırma yapmak üzere seyahat ederken Lima kentine de uğrar. Bu kentte birden bire karşısına bir cami çıkar. Hemen yanındakilere sorar; Peru'da Müslüman yoksa neden cami yapılmış. Ancak cevap zaten hazırdı. O bir cami değil de bir evmiş. Limalı biri minaresi de olan cami şeklinde bir ev yaptırmış kendine. Ben de ilginç olur düşüncesiyle bu evin özelliğini camiye benzettikleri için "camii-Lima" olarak işledim.

Canariabamba: Canarı soyunun geldiği bir yerin adı.

Canariler: İnkalarda bir soy. Canari soyları iki şekildeki öykülerle anlatılmıştır. Bir anlatıma göre bu soyun ataları bir gölden geldiği, diğer öyküde ise ataları doğal tufandan papağanıyla birlikte kurtulan biri tarafından soylarını devam ettirmiştir.

Düşündürecek bir konu daha ortaya çıkıyor. İnka, Maya ve Aztekli yerliler, soylarını, soylarının yaratılış şekillerini mitolojik bir şekilde anlatmaya çalışmışlardır. Her kabile bir başka öyküyle geliş noktalarını ele almışlar. Görüleceği gibi tufan olayları bu uygarlıkların mitolojisinde de yer almıştır. Canariler, Günümüz ekvator ve güney Kolombiya halklarından biri olarak anlatılır. Araştırmacı Garcilaso'ya göre (Alev Kırımlı'nın çevirisinde anlaşılmayan çoğu sözcük ve isimler arasında bu adı da ilave etsek iyi olur. Çünkü çeviri yapılırken okuyucunun anlamasını kolaylaştıracak açıklamaların dipnotlarda yer alması gerekir. İşte nedense "İnkaların dini" adlı kitapta bu bilgiler yer almamıştır.) Canariler ay tapınmasını yükseltirler. Bu halkın geleneğinde şefleri öldüğü zaman silindir biçiminde bir mezara oturur halde bırakırlardı. Odanın içinde ise onunla yaşayacak eşini ve cariyelerini koyarlardı. Bunlar canlı bir şekilde odaya konulur, yaşamaları için yiyecekler bırakıldıktan sonra da mezar bir daha açılmamak üzere kapatılırdı.

Cancha: Sözcük karşılığı "Avlu" anlamında tanımlandı. Avluyu çevreleyen ve konutun bütünlüğünü oluşturan birkaç yapının bir arada bulunması şeklinde de ifade edildi. Bugün aynı yapılar eski Macar köylüleri tarafından kullanılıyor. Ortak bir avlu ve çevresinde birkaç konut bulunur. Macaristan'a gidenler mutlaka eski Macar evlerinin yerleşik düzenlerini görmüşlerdir. Bu evlerdeki salon komunal bir şekilde kullanılmıştır.

Cantaray: Bak Umaraimy.

Capac: (Chapaq) Eski bir sözcük olarak karşımıza çıkar. Sözcük anlamı "güç" olarak tanımlanıyor. Krallığı belirten bir sembol şeklinde belirtildi. Kral ya da bey anlamlarını da içerdiği ifade ediliyor.

Capac Yupanqui: Kah-pahk Yu-Pahn-kee adıyla da anılıyor. Bak Yupanqui.

Capac apu Amaru: Kuzeyde olduğu öne sürülen doğu devletinde halkın tapındığı bir tanrı. Bu tanrı koka, jaguar ve yılan ile sembolize edilirdi. Capac Apu Amaru adlı tanrının halkın yaptığı törenlerle yüceltildiği söyleniyor. Ona sunulan kur-

banların etleri de halk tarafından yenirdi. Kurbanlar sadece insanlardan oluşuyordu.

Capac Raymi: İnkalarda kutlanan dört büyük törenden biridir. (Bu törenler İnti Raymı (Ya da Onkoy Mita), Capac Raymı, Situa, Ayrihuay ayrıca bu bayramlara benzer şekilde kutlanan bir diğer bayram ise Hatun Cuzqui Aymoray bayramıydı.) 22 Aralıkta kutlanan bu törende genç erkekler, Huarachicuy'un huzuruna kabul görünmek için giyinirlerdi. Gençler belden aşağı olan çıplak bölgelerini pantolon türü bir giysiyle kapatarak törene katılırlardı. Yani İnkalarda çıplak dolaşmak ayıp değildi. Ancak törenlerde tanrıların huzuruna çıkmak için cinsel organlarını kapatarak çıkmak en önemli geleneklerinden biriydi. Gençlerin bu tanrı huzuruna (Bugünkü dinlerde de aynı gelenek sürdürülmektedir. Tanrısal tapınmalarda giysilerin ahlakı geleneklere göre kullanıldığı görülür.) çıktıkları zaman cinsel bölgelerini örtmeleri onların ahlakı geleneklerinden kaynaklanmaktadır.

Capac-toco'dur: Bak Tambotoco.

Caralar: İnkalarda bir soy. Bunlarla ilgili mitolojik öyküler de ilginçtir. Onların mitolojilerinde yılanın birinci derecede yer almasının nedeni çözülemedi. Yılanın soy üzerindeki etkisi yalnızca mitolojilerde görülmüyor. Yılan bakışının öldürücü olduğuna inanılır, bundan sıyrılmak için de oruç tutarlardı. Oruç tutmayı bir anlamda yılandan "temizlenme" şeklinde düşünürlerdi. Bunlar cenaze törenlerini yaparken ölü için geriye dönüş yolunu aralamak için özellikle ölen birinin evine koyarlardı. Diğer törenleriyle ilgili arkeolojik buluntuların eksik olması nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor. İnkalardaki dinsel kültün karşılığı bağlı bulunan kabilelerin geleneklerinden kaynaklanmıştı. İmparatorluğa bağlanan her kabile yerel kültünü de beraberinde katmıştır. Bu nedenle kabileler arasında dinsel farklılık gözükürdü.

Caraques: Caralar tarafından kurulan bir yerleşim yeri. Arkeolojik bir alan olarak da belirtilmektedir. Bu alanı "Cara ya da Cora" adıyla da da bilinir.

Caramanta: İnkalarda yaşayan bir yerli kabilesi. Bu halk tanrısal

kült için bir tapınağa sahiplerdi. Caramanta'da tanrılar için tahtadan heykeller üretilir ve danslar yapılırdı. Zaten dinsel ayin sırasında danslar kültün önemli bir bölümünü oluştururdu. Bunların dinsel inançlarında tanrıları için tahtadan yaptıkları idolleri kısmen altınla kaplarlardı.

Carapa: İnkalarda yaşayan bir kabile adı. Bunların dinsel kültlerinde güneşe tapınma eylemi vardı. Ancak tanrılarına tapınacakları bir kült merkezi yoktu. Bu kabile hakkında arkeolojik buluntuların eksik olması nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Cartama: İnkalarda yaşayan bir yerli kabilesi. Bu halk tanrısal kült için bir tapınağa sahiplerdi. Bunların kurban törenlerinin nasıl yapıldığı hakkında belge yetersizliği nedeniyle bilgi verilemiyor. Ancak büyük bir ihtimalle sadece salgın hastalıkların yok olması için kurbanlar verirlerdi. Günümüzde de yaşayan bu halk eski inanç geleneklerini sürdürmektedirler.

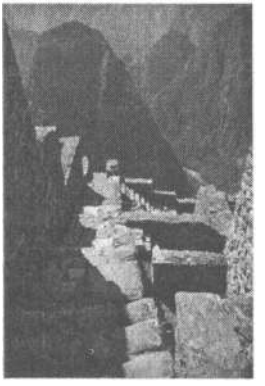
Casma: İnkaların yaşadıkları bir vadi. Bu vadide teras biçiminde basamaklı piramitler arkeologların ilgisini çekti. Yapılan araştırmalarda kafatası biriktirme izlerinin varlığı görülür.

Catiolar: Cauca vadisine batı tarafından karışmış olan ırmakların arasında sıkışmış dağlık bir bölge ile Atrato ovası arasında yerleşmiş bir yerli kabilesi. Eskiden burada iyi tanrı konumunda bulunan Avira, kötü tanrı konumunda olan Cunicuva'ya tapınılırdı. Bu iki tanrı insansı görünümündeydiler. Yeni zamanda ise bu tanrılar Antomia ve Calagavi (Caragabi) adlarıyla anıldılar. Catio halkının mitolojisinde tufan ile ilgili motifler yer aldı. Daha eski kaynaklarda ise bu halkın dinsel inancında Avire adında iyi niyetli bir tanrı ve Cunicuva adında kötü niyetli bir tanrıdan söz edilir. İnançlarında dinsel kültün açıklamalarına göre ölenlerin ruhları hayvanlara geçerdi. Görüleceği gibi günümüzde buna benzer düşünceler salgın bir şekilde ele alınmaktadır. Ruhun başka bedene geçmesi düşüncesi İnkalarda da olduğuna göre bunun temel kökünün çok daha eskilere dayandığı görülmektedir.

Catequıl: Gök gürültüsü ve yıldırımın tanrısı olarak tapınıldı. Bulutlara vurup gök gürültüsü çıkardığı anlatılır. Dinsel mitoloji-

ler hala araştırmacıların ilgisini çekmektedirler. Ele alınan konular öylesine ilginçtir ki vazgeçilmesi mümkün değildir. Burada anlatılan tanrıçanın yağmur bulutlarına vurarak gürültü çıkarması inanılmaz bir imgedir. Yanı gök gürültüsü olarak bilinen yıldırımı bu tanrıçanın yapmış olabileceğine inandıkları için tapınmışlar. Bak Apocatequil.

Cauca: İnkalar döneminde adından sıkça söz edilen bir vadi. Burada yapılan araştırmalar sonucunda Cordillera vadilerinde gömülen Çıpça soyları dışında eski bir halk da yaşamıştı. Cauca vadisinde yaşayan yerliler tanrılarına insan kurban etmek için farklı bir yol bulmuşlardı. Bilindiği gibi Aztekler tanrılara kurban edilmek üzere komşu kabilelerle "çiçek savaşları" anlaşması yapmışlardı. Bu küçük savaşlarda galip gelenler yakaladıkları esirleri sadece savaşçı askerler değil, kadın ve çocukları da kurban ederlerdi. İnkalar savaş yerine pazarlarda kurbanlıkları (Kurbanlıklar da insandı.) satın alır ya da takas yoluyla elde ederlerdi.

İnka harabeleri

Cauillaca: Conıraya mitolojisinde adı geçen bir tanrıçadır. Onun döneminde çok güzel bir "Huaka" kadınının olduğu hikaye edilir. Köyünde herkes Huaka kadınıyla birlikte olmak istemesine rağmen o kimseyi kabul etmezmiş. Mitolojide Conıraya kendi spermlerinden Lucma ağacına çıkıp meyveler yaparak onu Cauillaca'ya uzattır. O da meyveleri yedikten sonra hiç bir erkeğin eli değmeden hamile kalır. (Bilindiği gibi Maya mitolojisinde tanrıça İxquic de ormanda gezinirken bir ağaçla konuşur ve ondan hamile kalınca babası tarafından tanrılara kurban edilmek üzere yüce divanda yargılanır.) Cauillaca 9 ay sonra Cauillaca'dan olan çocuğunu doğurur. Çocuk bir yaşına geldiği zaman bu çocuğun hangi erkeğe ait olduğunu saptamak için bütün erkekleri bir toplantı yapmak üzere davet etti. Bu toplantı Chorillo ile Huarochiri arasındaki soğuk ve verimsiz bir yer olan Anchicocha'da yapıldı. Bütün

erkekler bu güzel kadının kocası olmak üzere süslenerek salona geldiler. Cauillaca; ["..Siz saygıdeğer ve asil beyler, sizleri bu toplantıya davet ettim, çünkü bu kollarımda taşıdığım çocuğun doğumuyla nasıl bir üzüntü ve endişeye kapıldığımı bilmenizi istedim. Artık bir yaşında ve ben hala babasının kim olduğunu bilmiyorum, bunu tahmin bile edemiyorum. Hepiniz biliyorsunuz, ben hiçbir erkekle beraber olmadım ve bekaretimi kaybetmedim. Şimdi hepiniz burada olduğunuza göre, bu kedere kimin beni sürüklediği ve bu çocuğun kime ait olduğunu öğrenmenin zamanı geldi..."] şeklinde bir konuşma yaparak hem temize çıkmak ve hem de en azından çocuğun babasının kim olduğunu öğrenmekti amacı. Hiç bir erkekten ses çıkmayınca Cauillaca, "çocuğu yere bırakıyorum o kime doğru emekleyip, giderse onun babası odur" şeklinde çocuğu yere bırakır. Ancak toplantı salonunda çok kötü ve pis elbiseler içinde oturan Conıraya Uıracocha da vardı. Çocuk emekleye emekleye Conıraya Uıracocha'nın yanına kadar gitti. Ayaklarının arasında durarak etrafa gülücükler dağıttı. Bu tabloyu gören anne öfkelenerek çocuğu oradan alır. Çünkü Conıraya Uıracocha son derece kötü giyinen biriydi. Köyde o kadar soylu erkek varken ondan olan çocuktan dolayı gururuna yedi-

Conıraya mitolojisinde Conıraya Wiraccocha öyküsünü belirten bir tasarım

remedi. Onun pisliğinden dolayı oradaki erkeklerden utanmıştı. Çocukla birlikte salondan çıkıp denize doğru koşmaya başlar. Conıraya Uıracocha, birden etrafına ışık saçan altın elbiselere bürünerek kızın arkasından salondan çıkarken oradakiler şaşırırlar. Onun durmasını, beklemesini ve dönüp altın elbiseler içinde kendini görmesini istemesine rağmen kız denize Pachacamac'ın bulunduğu yere geldiğinde yavrusuyla beraber taş olur. İşte İnka mitolojisinde buna benzer öykülerle karşılaşmak mümkündür.

Cautaguan: Bak Guamansuri.

Cavillaca: (Cavillace şeklinde de yazılır) İnkalarda tapınılan bir tanrı. Araştırmacılar onun bir tanrıça olduğunu tahmin edi-

yorlar. Bakire tanrıça şeklinde belirtildiği gibi mitolojide ay tanrısı Coniraya'nın spermi şeklinde de belirtilmektedir. Hakkında yeterli belge olmadığı için daha fazla bilgi verilemiyor. Büyük ihtimalle Cauillaca adının çeviriler sırasında deformasyona uğratılmış adıdır. Bak Cauillaca.

Cenufana: İnkalar döneminde bir ülke olarak anlatılır. Bu ülke gelenekleri aynı şekilde kullanılmak üzere üçe ayrılmıştı. Pancenu, Fincenu ve Cenufana olarak üç ana merkezden oluşuyordu. Bu ülkelerde kabile şefleri yetkisine sahip üç tanrı kral bulunurdu. Bu tanrılardan en zengini Cenufanaydı. Kız kardeşi de Fincenu'da hüküm sürüyordu. Kız kardeşini çok sevdiği için diğer iki ülkenin de ona gösterilen sevgiyi kız kardeşine de gösterilmesini emretmişti. Öldükten sonra kız kardeşinin ülkesindeki büyük tapınağın çevresinde bir yere gömülmesini istedi. Onun Fincenu tapınağına gömülmesiyle Fincenu tapınağı bütün Cenuların kutsal tapınma merkezi oldu. İspanyollar bu tapınağı buldukları zaman içinde altın kaplamalı 24 tanrısal heykel vardı. Bu heykellerin varlığına bakıldığında İspanyol askerlerinin son derece bilinçsizce bölgeyi yağmaladıkları ortaya çıkıyor.

Cenzontle: Yerlilerin dilinde (yerel dilde) türkü okumanın dört yüz çeşidi anlamına geldiği yazılır.

Cerro Corea: "Burıtaca dos cientos" kentinin bulunduğu bir boğazdır. Yaklaşık üçbin metre yükseklikte yer alır.

Ceterni: Lambayeque'ye Peru'dan gelip yerleşen yerlilerin reisi Naymlap'ın karsının adıdır.

Chachapoyas: (Bazı kaynaklarda Chachapoya şeklinde yazıldığı görülür.) İnkaların istila ettiği bir bölge. Burada İnkalardan çok daha önceleri "Cloud" adlı bir yerli kabilesinin yaşadığı belirtiliyor. Bu bölgede Quelap yerleşim yerinde arkeologlar sürekli araştırma yaptılar. Burada büyük bir kale bulunmaktadır. Bu kalede kullanılan taşlar Mısır'daki büyük piramitte kullanılan taşlardan daha fazla kullanılmıştır. Sözcük anlamı "Bulutlar halkı" şeklinde tanımlandı. Bulutlar halkı olarak bilinen bu halk, Los Pinchudos kayalıklarındaki yerleşim alanlarında yaşadılar. 1470 yılında İnkalar burayı kuşattı. 1535 yı-

lında İspanyollar bölgede istilalara başlarken bu halk İspanyol tarafına geçip, İnkaların yenilmesini bekledi. 1700 yılında ise "bulut halkının" çoğu çiçek hastalığından hayatını kaybetti.

Chachapoya: Bak Chacpoyas.

Chaco: Sözcük karşılığı "Sürek avı" anlamında tanımlandı.

Chacra: Sözcük anlamı "tarla ya da bahçe" şeklinde tanımlandı.

Chacrayoc: Sözcük karşılığı "tarlanın efendisi" şeklinde tanımlandı. İnkaların dinsel geleneklerinde tarlaların bereketi yükselsin diye uzunca bir taş dikerlerdi. Bu taşa "Chichic" ya da "Huanca/Huaca" adı verilirdi. Çoğunlukla dikilen taşlar Chacrayoc olarak da tapınırlardı.

Chacrayapuy: Sözcük anlamı bulunamadı. Ancak bazı kaynaklarda dokuzuncu ayda (Yapaquis) tarlaların ekime hazırlığı anlamında yazılmıştır. Tarla ekimi törenlerle yapıldığı için muhtemelen törenlerle ilgili bir davranışı ifade eden ad ya da sözcüktür.

Chahuahuarquis Chacracunacuy: Sekizinci ayın adı olarak anlatılır. Yapılan bayramla beraber yeni ekimden önce tarlaların bölünmesi işi bu ayda yapılırdı.

Challa: Bugün de aynı geleneğin devam ettiği tarlalara kurban olarak serpiştirilen ve mısır birasına verilen bir ad.

Chalkuchimaq: İnkalarda komutana verilen ad. Bunlar imparator tarafından belirlenen orduların başına geçerlerdi. İmparatorluğun Francisco Pizzaro tarafından kuşatılmadan önce Huayne Capac'ın iki oğlunun taht kavgası nedeniyle giriştikleri düşmanlık savaşında Ataw Wallpa'nın ordusunun başında görev yapmıştı. Ancak İspanyol askerlerinin ateşli silahlarına karşı koyamadığı için başarısız olarak tanıtılmıştır.

Chao: Chimu İmparatorluğunda üçüncü Chancan kralı Nasempiku tarafından işgal edilen bir vadi olarak belirtiliyor. Bu vadide yapılan arkeolojik kazılarda İnkalarla ilgili bazı belgeler ele geçirilerek koruma altına alınmışlardır.

Chilca: İnkaların dağlık ve kayalık alanlardan aşağılara indiklerinde ilk kulübelerini bu bölgede yaparlar. Arkeologlar bu kulübelere balıkçı kulübeleri adını verirler. İlk kulübelerin yapım tarihleri ise İ.Ö.5800-3500 arası gösterilmektedir.

Chanca: Choclococha göller bölgesinden gelerek Apurimac'a kadar olan Pampa vadisini kuşatan bir yerli kabilesi olarak tanımlanıyor. Bunların kültürleri Nazca kültürüyle örtüşmektedir. Erich Von Danieken Chanca yerlilerinin Nazca düzlüklerindeki hala gizemini koruyan uygarlığından defalarca söz etmiştir. Komşuları Sora, Poqra ve Rukana ile bir konfederasyon oluşturarak Cordilelanın çoğu yönlerinde etkili olmuşlardı. Chancalar genellikle verimli topraklara göz koyan bir kabile olarak tanımlandılar. 1438 civarında toprakları verimli olan Abancay havzasındaki verimli toprakları işgal ederler. Bu havzadaki yerli kabilesi olan Kechuwaları (Keçuva) da kovarlar ve daha sonraları ise Cuzco kentine doğru ilerlerler. Chanca halkı korkusuz ve savaşçı bir halk olarak İnka İmparatorluğunda adını kolayca duyurdu. Bitmez bilmeyen savaşlar yaparak en güçlü yerli halk olma konumunu elde ederek günümüze de unutulmaz eserler bıraktılar.

Chavin kültüründe İnkalarda yapılmış bir resmin olifi

Chanapata: (Rowe Cuzco) İnkaların yaşadıkları arkeolojik bir alan. Burada yapılan arkeolojik kazılarda İnka kültüründen daha eski bulgular elde edilmiştir. Yapılan arkeolojik kazılarda bölgede bulunan mezarların yapısı daire şeklinde yuvarlaktı. Mezarların içinde ölüler çömelmiş olarak oturtulmuş ve yanlarında da cenaze töreni sırasında konulan sunular bulunmamaktaydı.

Chanzan: Bak Chusma.

Chaquiras: Tören giysilerine dikilen küçük deniz kabukları. (mullu incileri) de denir. Kadınlar genellikle törenlere gittikleri zaman deniz kabuklarını gerdanlık ya da giysilerine dikerek kullanırlardı. Günümüzdeki modern yaşamda bu süsleme günlük hayatta kadınlar tarafından deniz kabuğu yerine önceden hazırlanmış cam parçaları yapıştırılarak kullanılır. İnka kadınlarının süslemeleri erkekler için değil de tanrılar için yaptıkları ifade edilmektedir. Ancak törenler sırasında evlilik çağına gelenlerin düşüncelerinde güzel görünmek ve aradığı erkeğe varmak düşüncesi de vardı.

Charqui: (Ch'arki) Günümüzdeki "pastırma" anlamında kullanı-

lan bir sözcük olarak tanımlandı. Sözcük anlamı "Tuzlanıp güneşte kurutulmuş et" anlamında tanımlanmıştır. Et ya da et ürünlerinin kurutulması ya da dondurulması şeklinde elde edildi. Hazırlandıktan sonra saklanılarak, daha sonra ihtiyaç durumlarında kullanılırdı.

Chasqui: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Ulak " anlamında tanımlanmıştır. Cuzcoda bu terim kullanılmıştır

Charka: Quechua dilinde sözcük anlamı "tarla" şeklinde tanımlanmaktadır. Bilindiği gibi Quechua, İnka İmparatorluğunu oluşturan yerli kabilelerden birinin adıdır.

Chas: Bir tanrı olduğu söylenir. Ancak, İnkaların tapındıkları bir tanrı olmadığı şeklinde ifadeler var. Alternatif bir adının olmaması bu tanrı hakkında fazla bilgi verilmesine neden oluyor. Genellikle İnka uygarlığında olduğu gibi diğer uygarlıkların mitolojik anlatımlarında bazı sözcükler ve adlar karşılıkları bulunmadığından ezoterik bir biçim alırlar. Zaman zaman tarihçi ve araştırmacılar be sözcük ve adları ya tanrısal bir güç ya da kutsal bir ruh şeklinde tanımlamaya çalışırlar.

Chasca: Mitolojide alacakaranlık ve şafak tanrısı şeklide betimlenmiştir. Venüs tanrısıyla eş değerde tutuldu. Güneşin hizmetçisi olarak betimlendi. Genç ve güzel olduğu anlatılır. Kaynaklarda Chasca Coylluar ile evli olduğu ifade ediliyor. Bakirelerin koruyucusudur. Beyaz bulutlara düşkünlüğüyle tanınır. Bu tanrıça dinsel mitolojide şafak ve günbatımının tanrıçası şeklinde de ifade ediliyor. Chasca hakkında yaptığı araştırmalarla tanınan Micha. F. Lindemans tanrıça için bakireler ve genç kızların koruyucusu olduğunu belirtir. Bilindiği gibi Mısır uygarlığında da "Güneş Bakireleri" adı altında toplanan genç ve bakire kızlar, tapınakta görevli üst rahibeler tarafından tanrıların eşleri olma özelliklerini taşımaları için eğitilirler.

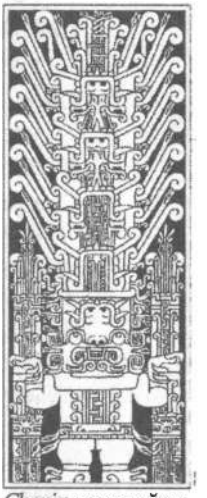
Chasca Coylluar: İnkaların tapındıkları bir tanrıları. Çiçeklerin ve evlenmemiş bakire kızların tanrısı Chasca ile evli olduğu ifade ediliyor. İnkaların mitolojisinde altmışa yakın tanrıların adları ya da kod adları bulunduğu halde anlatımları, daha doğrusu haklarında anlatılan metinlere nedense rastlanmıyor. Bu tanrı-

lar için sadece kısa bir cümle geçiştirilerek varlığından bilgiler veriliyor. Bu nedenle kaynak yetersizliği nedeniyle daha açıklayıcı bilgiler verilemiyor.

Chaski: Haberci koşucular olarak bilinir. Bunlar birbirleri arasında günlük haberleri en hızlı şekilde aktaran kişilerdi. Hızlı koşarlardı. Burada akla gelen tek şey posta işleminde kullanılmak üzere hızlı koşanların organizesi şeklinde de düşünülebilir. Çünkü ulaşım ve iletişim teknolojisinin olmadığı o çağlarda hayvanlar ya da hızlı koşabilen insanlardan yararlanılırdı. Chask, Pachacuti tarafından yaptırılan ve iki ayrı yol şeklinde paralel kullanılan yollarda kervansaray görevini yapan Tampu'larda (Tambo) posta işlemini gerçekleştiren kuryelere verilen ad şeklinde de tanımlanıyor.

Chawa warkis: Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Temmuz ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalar getirir. Araştırmacılar İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl hesaplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı.

Chavin uygarlığı: (Collejon'da bulunan "Huantar cavin" Collejon Huaylas stelinde yer alır.) Kökeni İ.Ö.IX ve VII yüzyıllara dayanır. Peru'daki And dağlarının halkları devlet biçiminde bir yönetim kurmuşlardı. Yaptıkları çanak ve çömleklerde yılanlar, yırtıcı kuşlar, yırtıcı hayvanlar, efsanevi yaratıklar ve doğa tanrıları tercih edilerek tasvir edilirdi. İnkaların" dünya merkezinin karanlık bekçileri" dedikleri hayalı varlıkların desenleri giysilerde işlenmiş olarak görülür. Bu kültür yapılan "C14"(Araştırmacılar yaptıkları her araştırmayı kodlamaktadırlar) karbon testiyle İ.Ö.715 (+-200) yıllarında doruk noktasına ulaşmıştır. Yapılan araştırmalarda bu uygarlık büyük bir siyası gurup tarafından sona erdirilir. Kültürün yayıldığı bütün bölgelerde Jaguar ve puma şeklinde sembolize

Chavin yaşam ağacı

edilen bir tanrının varlığı gösterilmektedir. Kültün İ.Ö.900 civarında Kuzeyde Pichiche, güneyde Ocucaje ve Ayacucho kentlerinde süratle yayıldığı belirtilir. Bu tanrıya ayrıca yılanlar ve kondorlar (Tepeli akbabalar) eşlik etti. Bu kültür Perulu Julio C. Tello ve Robert v. Heine-Geldern tarafından araştırıldı. Chavin'de kedi tanrıça olarak betimlenen bir tanrıçanın da kültü yaygındı. Chavin uygarlığındaki kedi betimlemesinin Mısır mitolojisinde tanrıça "Bastet" ile örtüşmesinin kültürel benzeşmeleri hakkında belgeler nedense suskun kalmaktadır.

Checa: İnkaların yaşadıkları bir köy. Köyde yaşayanlar Liacsahuato ile Mirahuato adlı iki tanrıçaya taparak onlara bir de dualar hazırlamışlardı. Bu dua "...sizler insanların yaratıcılarısınız ve benim günahlarımı biliyorsunuz. Lütfen söyleyin beni hasta eden nedir. Hangi günahım buna sebeptir..." şeklindedir. Köylerdeki yerel tapınmaların şekilleri günümüzde de geleneksel bir şekilde devam eder. Köylü kentlerdeki yükselen kültürler yerine kendilerine özel olan eski geleneklerini sürdürme çabasında bulunur.

Checolla: Bir kuş Çinsi. Bülbül cinsinden bir kuş olduğu belirtilmektedir.

Ches: İnkalarda dağlarda oturduğu söylenen yüce bir varlık. Bu yüce varlığa tapınma güneşin temeline dayanan bir inançla ifade edilmiştir.

Chequa: Cheque adıyla da saygı duyulan Muisca rahiplerine verilen bir unvan. Sözcük anlamı "Rahip" şeklinde tanımlanır. Muiscaların rahiplerine verdikleri bir ad. Bunlar tanrılarla insanlar arasında arabuluculuk yapma yeteneğine sahiplerdi. Büyücü ve doktor oldukları da söylenir. Rahip olmak isteyenler kralların 6 yıllık eğitim süresinden daha uzun bir süre kurallara uyarak sınavını bitirmek zorundaydılar. Sürenin yaklaşık on iki yıl olduğu açıklanır. Bu süre içinde tuz, karabiber yenmezdi. Et ise nadiren yenirdi. En büyük özellik bunların cinsel isteklerinin bu süre içinde körelmesiydi....Aynı davranış Hıristiyanlık dininde manastırlarda uygulanıyor. Cheque adında rahipler olduğu gibi Jheque adında da rahipler vardı. Konumları aynıydı. Bunların doğaüstü yetenekleri yüksek ol-

duğu için falcı rahipler olan Hechicerolardan ayrı tutulurlardı. Bunlar tapınma esnasında koka yapraklarını çiğneyerek trans haline geçerlerdi. Görevlerini aynı soydan olanlara devredebiliyorlardı. Soy çizgisi anneye dayandığı için kız kardeşlerinin çocuklarını seçebiliyorlardı. Bak Jheque.

Chia: Chia, eski bir tanrısal isim olarak bilinmektedir. Ay tanrıçası olarak İnkalardan önce bilinen bir tanrıçaydı. Muisca tanrılar panteonunda ay tanrıçası olarak tapınıldı. Bu tanrıça güneş tanrısı Sua ile özdeşleştirilerek onun adını almıştı. İspanyollar bölgeye geldikleri zaman ay tanrıçasının adını güneş tanrısıyla birleştirerek "Usachie" adını takmışlardı. Çünkü İspanyollar burada yaşayanların güneşin çocukları olduklarına karar verdikleri için bu adı kullanmışlardı. Yani İspanyollar İnkaları iki tanrının çocukları olarak bildikleri için bu adı takmışlardı.

Chia-Huythaca: İnkaların yaşadıkları bir yerin adı olduğu gibi bir tanrıça olarak da ifade ediliyor. Ay tanrıçası olduğu şeklinde birleşen araştırmacılar var. Ancak kötülük saçan biri şeklinde anlatılır. Belge yetersizliği nedeniyle kültü, tapınma şekli, kişiliği ve "Chia" adlı ay tanrıçasıyla aynı kişi olup olmadığı için daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Chibcha: Bak Çıpça.

Chicama: İnkaların yaşadıkları bir vadinin adı.

Chiapas: Günümüzdeki aynı adla bir eyalet olarak bilinmektedir. Aztekler tarafından ele geçirilmişlerdi.

Chibchachum: Sözcük anlamı Çıpça dilinde "Çıpça bölgesinin asası" şeklinde tanımlandı. Muiscalarda tüccarlar, kuyumcular ve toprak tanrısı olarak tapınıldı. Çiftçilerin, tüccarlarla altın işletmecilerin işçilerini koruyan bir tanrı olarak anlatılır. Bu tanrı ile ilgili bir mitolojik öykü de var. Mitolojiye göre; bu tanrı bir gün insanlara öfkelenir ve Bogota bölgesini göle dönüştürür. Bogota göle dönüşür dönüşmez, üzerinde bir gömlekle pelerin bulunan çıplak ayaklı Bochica bir gökkuşağı üzerinde belirir. Sakallı ve beline kadar uzanmış saçları olduğu öykülenir. Bochica kutsal asa olarak bilinen Tequendama'yı kayalara doğru fırlatır, kayalar yarılır ve su oradan fışkırmaya başlar. (Bu asa öyküleri Mısır mitolojisinde sıkça anlatılmak-

tadır. Musa'nın da asasıyla Kızıldeniz'i yardığı belirtilmektedir. Kısacası tanrısal konumda mitolojilerde yer alanların yaklaşık tümünde bir asanın bulunduğu ifade edilmektedir.) Daha sonra Tequendama şelalesi oluşur. İnsanlara kızarak bölgeyi göle dönüştüren Chibchachum, Bochica tarafından cezalandırılır. Ceza olarak dört tahta direk üzerinde duran dünyayı taşımaya esir edilir. Yenilen Chibchachum ay'ın eski bir kültürünü sembolize ederken, yenen Bochica güneşin özelliğini taşımaktadır.

Chicha: Mayalanmış bira olarak ifade edilir. Genellikle maiz adlı bir çeşit mısırdan yapılan bir tören içkisi olarak kullanıldı. Rahipler kurban törenlerinde bu içkiden bol miktarda alıp kendilerinden geçerlerdi. Çünkü kan görme geleneği onları galeyana getirdiği için onlar da uyuşturucu içkilerden ne varsa içerler ve kendilerinden geçerlerdi. Bu biranın rengi saman renginde ve ekşi bir tadının olduğu belirtilmektedir.

Chichic: İnkalarla ilgili önemli bazı konuları kaleme alan rahip Arriaga'nın açıklamalarına göre İnkalar, ekili olan topraklara uğur ve bereket getirsin diye diktikleri uzun taşlara verdikleri ad. Bu taşa "Huanca" ya da "Huaca" da denirdi. Bak Huanca, Huaca. Buna benzer taşlar, Mısır ve Anadolu uygarlıklarında da görülür.

Chicume: Panama bölgesinde tapınılan bir tanrı. Tanrı Tuira'nın her ne kadar kültü yaygın olmuş olsa bile bu tanrı için de çeşitli geleneksel törenler yerine getirilirdi. Yapılan araştırmalarda bu tanrının yerel bir tanrı olduğu ifadeleri de yer alıyor. Çünkü bulunduğu bölgede kültü vardı. Komşu bölgelere yayılmamıştı.

Chie: Ay anlamında da tanımlanır. Bak Bachue.

Chikyay: Yahuar Huacac'ın karısının adıdır. Guechalar ona "anne" diyorlardı. El yazmalarında adı geçmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Chiminigagua: Muisca tanrılar panteonunda tapınılan bir tanrıdır. Yaratıcı bir tanrı olduğu şeklinde ifadeler var. Bu tanrının kültü genç gökyüzü tanrılarının ortaya koyduğu inanışlarla

arka plana itilmiştir. Bu nedenle yaratıcı bir tanrı olarak bilinen Chiminigagua, daha sonraki yıllarda sadece mitolojik özellikleri olan bir tanrı konumunda anılmıştır. Chiminigagua mitolojisinde, dünya dahil, hiçbir şey var olmadan önce ışığın bir yere kapatıldığı anlatılır. Bu yerin adı da Chiminigagua olarak hafızalarda yer aldı. Buradan çıkıp aydınlanmayı yaratan ışığa da İnkalar tanrı gözüyle baktılar. Mitolojilerinde de "...İlk önce büyük, siyah kuşları yarattı ve onlar şekil alır almaz, tüm dünyanın etrafında uçup gagalarından soluklarını her yana üflemelerini emretti, bu soluk saf parıldayan aydınlıktı. Ve kuşlar kendilerinden istenileni yerine getirdiklerinde dünya bugünkü gibi ışıl ışıl aydınlandı..." şeklinde ışığın bulunduğu yerden kurtulmasıyla aydınlığın başlaması ve ondan sonra her şeyin yaratıldığı ifade edilir. İnkalar bu tanrısallığı her şeyin üstünde yüce bir tapınma olarak gördüler. Görüleceği gibi ışık sözcüğü İnkalarda İslam dininde belirtilen tanrı ışığı (yani Nur) ile özdeşleşen bir yakınlaşma içinde olduğu görülür. Tanrısal ışığın günümüz dinlerine "Nur" olarak geçmesinin nedenlerini tarihsel belgelerin özelliklerine bağlamak istemeyenler, onun sadece tanrısal yönüne yelpaze olmaktadırlar.

Chimborazo: Puruha soyunun geldiği ve dayandığı bir nesne olarak düşünülmüş (Kaynaklarda bu nesnenin ne olduğu açıklanmamış.) Chimborazo ile Tungurahua'nın birleşmesinden Puruha soyu yaratılmıştır. Kaynaklarda bu nesne, Puruhaların tapındıkları bir tanrı olarak belirtilir. Bu tanrının kimliği hakkında belge yetersizliği nedeniyle bilgi verilemiyor. Ancak bunların da yaratılış ile ilgili mitolojileri vardı.

Chimizagagua: Chibchachum öyküsünün bir başka versiyonunda düşünülen iki kahramanlardan biri. Diğeri de Nebterequeteba ya da Neterequeteua'dır.

Chimor krallığı: İnkalarda yaşadığı anlatılan bir krallık. Bu krallıkta yaşayan yerli kabilelerine "Cimular" adı verilmişti. Cimular Moçika kültürünün mirasçısı olarak tarihte yerini alan bir halk olarak tanındı. Krallığın

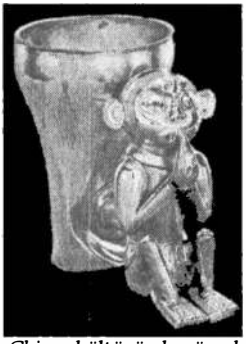
Chimu uygarlığına ait bir mısır heykeli

sınırları 1450 yıllarında kuzeyde Tumbez'den Lima'ya kadar uzanmıştır. Bu krallıkla ilgili mezar kazılarında bulunan sunu eşyalarından altın süs eşyalar, bardak ve tabaklar, bronz aletler, dokumalar ve çömlekler yazılı anlatımlarla beraber krallıkla ilgili yeterli olmasa bile bazı bilgiler vermiştir. Bunlarda da tanrılara kurbanlar verilir ve oldukça ilginç törenler yapılırdı. Buranın kült merkezi Huari'ydi. Burada Chullpa kültürünün gelişmiş olduğu anlatılır. İnka İmparatorluğun onuncu Sapa İnkası olan kişi Tupaq Inka Yupanqui adında biriydi. Tupaq Inka Yupanqui, Pachacuti'nin oğluydu. Huayne Capac'ın da babasıdır. 1463 yılında babası tarafından ordunun başına getirilir. Babasının adıyla devam eden Pachacuti krallığı onun döneminde Inka "Tahuantisuyu" olarak devam eder. Alp dağlarından Ekvator bölgesine kadar ülke sınırlarını genişletir. İmparatorluğun başına da kesin olarak 1471 yılında geçer. En büyük düşmanı olan Chimor krallığını işgal eder. 1493 yılındaki ölümüne kadar imparatorluğu yönetir.

Chimu İmparatorluğu: (Çeviriler sırasında dil kaymaları nedeniyle "Chimor" olarak yazılmış olduğu tahmin ediliyor. Bak Chimor.) XII yüzyılda İnkaların yaşadıkları kent devletlerinin bölünmeleriyle ortaya yeni krallıklar çıkar. Kentlerin dağılmasından sonra gelişme yine devam eder. Askeri ve siyasal yükseliş beraberinde yürür. Kentlerin kentsel yaşamlarını devam ettirmelerine rağmen ortada "Chimu" etkisi görülmeye başlar. Chimuların kurdukları "su İmparatorluğu"yla etkileri kentlerin üzerinde his edilir. Chimuların merkezleri İnkaların kuzeyindeydi. Bu imparatorluktaki halklar nedense İnka geleneklerini, İnka sanatını değil de Mısır ve Mezopotamya kültür ve geleneklerini kullanmış gibi görülmektedirler. Onların uygarlığı Mısır ve Mezopotamya uygarlığına yakındır. Bu imparatorluk halkının Trujillo tanıklarına göre Chicama, Moche vadilerindeki sazlardan yapılmış olan sallarla Guayaquil Körfezinden gelmiş oldukları öne sürülür. Göçmen olarak gelenler Mochicaların geleneklerini de kendileriyle getirmişlerdi. Halk XIII yüzyılda savaşlar nedeniyle yıkılan su barajlarını yeniden onarmış ve kullanılır hale getirmişlerdi. Araştırmacılar sulama

kanallarını önemli ölçüde onaran bu göçmenlerin bildikleri çok şeylerin olduğunu savunurlar. (İlginçtir ki aynı düşünce Urartu kralları tarafından da uygulanmış ve son derece modern sulama kanalları yapmışlardı. Ancak Urartu kanalların yapımı da İ.Ö.900'dan sonraki tarihlere denk düşmektedir.) İspanyol araştırmacılardan Miguel Cabello Valbora ve Antonio de la Calancha'ya göre göçmenler arasında aristokrat sınıfından olanlar da vardı. Chimu İmparatorluğunun yayılma tarihi de XIV yüzyıl olarak gösterilmektedir. Bu yayılma döneminde üçüncü Chancan kralı Nasempinku, Viru, Chao ve Santa vadilerini kuşattığı belirtiliyor. XV yüzyılda İmparatorluğun sınırları Mochica'ya kadar genişlemiştir. İmparatorluğun gelişmesiyle Camsa, Huarmey ve Pativilca kentleri sınırlarına dahil edilir. Daha sonraki dönemlerde de Huaura kenti de İmparatorluğa katılmıştır. Chimular işgal ettikleri her vadide bir askeri kale yaparlardı. Bu kaleler arasındaki en güçlü kale ise Paramonga kentindeki kaleydi. Anadolu'da bir dönem fırtınalar estiren Urartular da Mezopotamya bölgesindeki Asur askeri saldırılarından korunmak için savunma amaçlı kaleler yapmışlardı.

Chincana: (Chingana şeklinde yazıldığı da görülür.) Sözcük anlamı "Labirent" anlamında tanımlanıyor. İçinde sunaklar ve nişlerin yapıldığı doğal mağaralara verilen ad. İnka rahipleri burada tanrılara kurbanlar keserlerdi. Zaten yapılan arkeolojik kazılarda bu mağaralarda kurban sunaklarıyla ünlü tapınak kalıntıları da bulunmuştur. İnka halkının yüksek tepelerdeki doruk noktalara ve mağaralara neden tapındıkları tam olarak çözülmüş değil. Bu konuda araştırmalar devam etmektedir.

Chimu kültüründen örnek bir çalışma

Chincha-Suyu: Felipe Guaman Poma de Ayala'nın açıklamalarına göre bir halk. İnkalar döneminde hüküm sürmüş bir krallık. Bu krallık Cuismancu yerlilerin bulunduğu güneyde Paracas ve Nazca kültürü üzerinde kurulduğu anlatılır. Bu halkın ölüleri için yapmış oldukları dinsel

törenlerden sonra öleni toprağa gömdükleri söylenir. Ölümden sonraki beş gün sürekli eğlenceler yapılırdı. Beş günden sonra yeniden bir şenlik düzenlenirdi. Bu krallıkta yaşayan Colla yerlileri ölülerinin yanına yiyecek bırakırlardı. Chincha-Suyu dört bölgeden oluşurdu. Bunlar Chıncha-suyu, Cuntisuyu, Anti-suyu ve Colla-suyu şeklindeydi.

Chincheros: İnklara bağlı bir yerleşim yeri. Kasaba büyüklüğünde olan bu yerleşim yerinde Hintlilerin yaşadığı yazılır. Buradaki harabeler de ilgi çekicidir. Bölgede yaşayan Hintliler yoksulluğun yanı sıra hiç de rahat durmamışlar. Eski yapıların duvarlarındaki taşları sökerek küçük evlerde kullanmış ve tarihi meydanlarındaki "kolonyal kilisesinin" duvarlarını da İnkalardan kalan harabelerin taşlarından yapmışlardır.

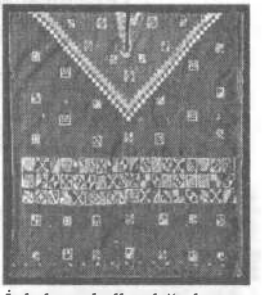
Chipiripa: Darien bölgesinde "yağmur yağdıran ve diğer gökyüzü görüntülerini yapan" bir tanrı olarak tapınıldı. Kentte tapınılan Tanrı Tuira'nın her ne kadar kültü yaygın olmuş olsa bile bu tanrı için de çeşitli geleneksel törenler yerine getirilirdi. Törenler yerel geleneklere göre yapıldığı için bu tanrının yerel bir tanrı olduğu fikri ortaya atılıyor. Tuira'nın kültü karşısında Cueva mitolojisinde gökyüzünde çocuğu ile beraber yaşayan bir kadının halkın inancında önemli bir rol oynadığı ifade edilir.

Chiriqui: İnka İmparatorluğuna bağlı bir kısım yerli kabilenin yaşadığı bir yer. Burada yapılan arkeolojik kazılarda çeşitli buluntular elde edilmiştir. Bulunan mezarların dikdörtgen biçimli ve iç duvarlarının taşla kaplanmış olduğu araştırmacıları düşündürmüştür. İçi taşlarla kaplanmış mezar şekilleri Anadolu'da fırtına estiren Urartu geleneklerinde de görülür.

Chiwalki: Siyah kuş olarak tanımlanan bu yaratığın desenleri İnka kumaşlarında sık sık görülür. Bereketli bir hasatla birleştirilen efsanevi bir kuş olduğu anlatılır. Quechua dilinde adı, "yaratıcı gelecek, cinsel birleşme ve tohumluk tahılın seçimi" olarak ele alınır. Siyah bir kuş olarak tanımlanır. Peru'nun çoğu bölgelerinde dokumalarda bunun tasviri yapılır. Bereketli ve efsanevi bir yaratık olarak ifade edilmektedir. Ekim ayında Chiwaki patatesleri eker nisan ayında da iyi ürün elde edildi-

ğinde ötermiş. İnkalardaki bu inancın benzeri Mısır'da da uygulanmış. Kutsal gördükleri hayvanların sesleri bereket getirdiğine inanılırdı. Chiwalki kuşunun ötmesi de İnkalarda bereketin sesi olarak değerlendirilmiştir.

Chocolar: İnkalarda yaşamış olan bir yerli kabilesi. Bunlarla ilgili dinsel bilgilerin dağınık olarak toparlanmaması, onların dinsel gelişmelerini tamamen aydınlığa çıkaramıyor. Ancak mitolojilerine göre bu halkın da yaratılış efsanesinde bir soy ağacı kullandığı belirlenmiştir. Onların mitolojilerine göre yaratıcı bir anlamda da uygarlık kahramanı olarak yüceltilir. Kültü hakkında çok fazla detaylar bilinmese de bunların yaşam anlayışı animizmle (canlıcılık) değerlendirildi. Bunlarda da iyi ve kötüyü belirleyen dinsel inanmaların belirtileri vardı. İyi ve kötü ruhların ölmeleri sırasında öbür dünya geleneklerinde konumları farklı olurdu. İyi ruh göklere yükselirken kötü ruh ise yerde (dünyada) kalırdı. Onlara göre Hıristiyanlık geleneklerindeki gibi kötü ruh canlı varlıkların içine girerek hastalık getirdiğine inanılırdı. Bu hastalıkların canlı bedenden çıkarılma görevini de büyücüler üstlenmişti. Büyücüler bu hastalıkları vücuttan atmak için 1 metre çapında yaptırdıkları bir kulübeye girer, bir süre inzivaya çekilir gibi burada kalır. Bu süre içinde güneş ve ay kayıklarını anımsatan ruh sembolleriyle süslü küçük tahta kayıkların minyatürlerini yapar. İnzivaya çekildiği bu dönemde büyücü, değnek üstünde yaşayan bir ruh elde eder. Bu ruh ona yardımcılık görevini üstlenir.

İnkaların kullandığı desenli bir elbise

Choclo: İnka dilinde mısır bitkisine verilen ad.

Choclococha: Chanca yerlilerinin geldikler göller bölgesinde bir yer. Bunlar Apurimac'a kadar olan Pampa vadisini işgal ederler. Kültürleri de Nazca geleneğiyle örtüştüğü belirtiliyor.

Chokesuso: İnkalarda yaşamış olan Çupara halkının yerel bereket tanrıçası olarak tapınıldı. Huarochiri efsanesinde bu tanrıça ile ilgili mitolojik anlatımlar yer alır. Mitolojik öyküde çeşitli hayvanların su kanalının yapımında Pariacaca'ya yardım

etmesi için bu tanrıçaya söz verdikleri belirtilmektedir. Bu hayvanların Puma, tilki, yılan dışında çeşitli türden kuşların da olduğu söylenir. Tanrıça ile ilgili şiirsel olarak değerlendirilen öyküsü Francisco de Avila tarafından günümüze kazandırılmıştır. Tanrıça Anchicara gibi bu tanrıça da sembol olarak iki başlı yılanla betimlenen gökkuşağı olarak ifade edilir. Sultan Süleyman'ın da mitolojisinde kuşların ev yapımında ona yardım etmek için gagalarıyla su taşıdıkları anlatılır. Burada bir başka gerçek konu daha ortaya çıkıyor, o halde ulaşımın zor olduğu eski uygarlıklarda ağızdan ağza dolaşan mitolojik öyküler deforme edilerek bir başka uygarlığın mitolojisi olarak ele alınmış mıdır sorusunun gündeme gelmesi gerekmektedir.

Chorıllo: İnkalarda bir bölge. Bugün bölgede sayısı çok olan kiliseler nedeniyle "kilise bölgesi" şeklinde de bilinmektedir.

Chot: Şef Naymlap'ın adına yapılan bir tapınak. Andların mitolojilerinde şefler ya da hüküm sürdürenlerin kendi adlarına tanrılara adanmış tapınaklar yaptıkları belgelenmektedir. Bu uygulama Mısır dinsel kültüde oldukça yaygındı.

Choqueirau: (Ya da Choqquequiaro) İnkaların İspanyol saldırılarından kaçıp, korunmak için saklandıkları bir sığınak. Bu yerin efsanevi Vilcabamba kenti olduğu yolunda tahmini görüşler bazı kaynaklarda yer almaktadır. İnka kralı Manco ve adamları burada uzun süre İspanyolların saldırılarından korunmak için saklandılar. Burası madenlerin ve tarımda gıda üretiminin merkezi olarak da bilindi. Sarp kayalıklar içinde bulunan bu yerleşim yerinin geçmişi bilinmemektedir. Ulaşımın son derece zor şartlar altında gerçekleştiği anlatılır. Burada yaşayan halkın su ihtiyacının nereden karşılandığı ise tam olarak bilinmiyor.

Satış amaçlı yaptırılmış İnka duvar panosu

Choquesuso: Bak Ayllu Copara.

Choquela: Aymara halkı tarafından hasat sonunda ürünün bir sonraki yıl içinde daha iyi olması için yapılan bir bayramdır. Bu bayramda küçük bir Vicuna avlanarak kurban edilirdi. Bu avlanma işini de törende sembolize ederlerdi.

(Vicuna, yükesk dağlarda yaşayan küçük lama cinsinden bir dağ hayvanıdır.) Görüleceği gibi İnkalarda insan kurban etme geleneğinin yerini hayvanlar almıştır. Zaten uygarlıklarında kozmopolit inançlı halklar olmamış olsaydı, İnkalarda insan kurban geleneği olmazdı.

Choquepalta: İnkalarda bir yerleşim yeri. Köy. Bugün aynı adla anılmaktadır. İstila sırasında İspanyolların geçiş yolu üzerinde olduğu için askerler tarafından talan edilmişlerdir.

Chuchabiba: İnkalarda "Gökkuşağı" şeklinde tanımlanarak tapınılan bir tanrıçadır. Hamile kadınların koruyucusu şeklinde ifade edildi. Doğum sırasında hamile kadınlara kötülük eden cinlerden zarar gelmesin diye bu tanrıça gücünü kullanır ve kötü ruhları hamile kadının doğumu sırasında kovardı.

Chucuito: İnka yerlilerinin yaşadıkları bir bölge. Burada yağmur törenlerinin yapıldığı Atajo dağı yer almaktadır. Ayrıca İnka Tanrısı Uiracocha Pachayachachic bu bölgeye gelerek ay ve güneşin yaratılmasını sağladı. Bununla ilgili mitolojik öykü son derece ezoterik anlatımlarla doludur.

Chuquisaca: (Ya da Chucuichaca) İnkalarda bir yerleşim yeri. Burada Tanga-Tanga adlı bir tanrıya tapılındı. Üçlü özelliklerle betimlenen Tanga-tanga için daha önceleri de beşli olarak betimlendiği anlatılır. Üçlü ve beşli olmadaki özellik, yerel tanrı konumunda ya da merkezi tanrı konumunda bulunan diğer tanrılarla aynı derecede ve aynı ahlaki gelenekleri sürdürmesi olarak betimlenmeye çalışılmıştır.

Chuqui-Pajeha: Tiahuanaku kentinin çevresinde bulunan ve iri taş bloklarla bezenmiş bir alan adıdır. Bu alan tıpkı Puma-punku bölgesi gibi ancak biraz daha ufak olduğu belirtilir. Bu alanda da kurban törenleri uygulanmaktaydı.

Chullpa (Anıtmezar)

Chullpa: Anıtmezar. Umaya gölü ile Titicaca gölü kıyılarında yüzlerce "chullpa" (anıtmezar) bulunur. Çoğu anıtmezarlar Aymara krallığının başkenti yakınlarına bulundu. Aymaralılar, kutsal kent olarak bilinen Tiahuanaco kentinin civarında yaşıyorlardı. Bu kabileler daha sonraki yıl-

larda büyük İnka İmparatorluğuyla birleşerek yaşamaya başladılar. Chullpalar, İnkalara göre ölülerin barındığı olarak bilinirdi. Büyük anıt mezarlar, sadece soylular ve kral aileleri tarafından yaptırıldı. Bunlar taştan ya da kerpiçten yapılmış yana yana dizilmiş mezarlardı. Yuvarlak ve kubik formda yapılanlar da vardır. Görüldüğü gibi eski uygarlıklarda da zengin ve yoksul ayırımı yapılmıştı. Fakirlerin güçsüz olmaları nedeniyle onların ölülerine Chullpa (anıtmezar) yapılmazdı. Anıt mezarlar sadece krallar ve soylulara yapılırdı. Eşitsizliğin ve adaletsizliğin günümüzde teknolojik gelişmelerin gölgesinde yapıldığı gibi, eski uygarlıklarda yazınsal kültürün çok daha yüksek boyutlarda olmadığı halde insanlar sınıfsal özellikleri bilinçsiz olmuş olsa bile gerçekleştirmeyi ihmal etmemişler.

Chum: Sözcük anlamı Çıpça dilinde "asa" anlamında tanımlandı.

Chuno: (Ch'unu) Doğal suyu alınmış olduğu söylenen patates. Yiyecek maddesi olarak kullanılmak üzere birkaç ay saklanabilmesi için bir nevi kurutulmuş patates. Patates konservesi olarak da bilinir. Patateslerin "dondurma" işlemi And dağlarındaki yerliler tarafından yapılırdı. Patates gece soğukta bırakılır, sabah ayaklarla ezilerek saman altına yerleştirilip, güneşte kurutulmaya bırakılırdı. Kurutma işlemiyle patateslerin uzun süre dayandığı ancak protein değerini yitirerek ekşi bir tat almış olduğu ifade edilmektedir. Günümüzde "Chuno" Güney Amerika'nın bazı bölgelerinde yaşayan yerliler tarafından uygulanmaktadır.

Chaupinaca: Bak Pariacaca.

Chuspa: Yöresel inançlar gereği halk tarafından içine koka yaprakları konulmuş ve dinsel sembollerle boyanmış bir tür kase. Bu kaseyi genellikle tapınma durumlarında kullanırlardı.

Chusma: İnkalarda Patango halkının tapındığı bir ruh. Chanzan olarak da bilinir. Kaynakların bazılarında Chusma adlı ruhun insanlara karşı temiz kalplı, dürüst bir gökyüzü tanrısı olarak belirtildiği görülür.

Chanzan: İnka İmparatorluğuna bağlı Patango halkı tarafından inanılmaz derecede temiz kalplı bir ruh olduğu belirtiliyor. Bak Chusma.

Cienga: İnkaların yaşadıkları bir yer. Huncahua'nın kız kardeşiyle geldiği ve taşa dönüştükleri bir yer şeklinde tanımlanmaktadır. Bak Hunzahua.

Cieneguilla: İnkaların yaşadıkları ve Pachacamac ırmağının civarında bulunan bir yer.

Cinchi: Cinchi sözcüğün karşılığını kaynak kitaplarda bulamadım. Ne anlama geldiği bilinmiyor. Bunun bir yabancı olduğu ve Sauasera Panaca soyuna kabul edildiği belirtiliyor. Bu ifadelerin net olmadığı metinlerde geçen anlamlara göre belirtilmiş olduğu gösterilmiştir.

Cinchi Roca: Manco Capac ile kız kardeşi (aynı zamanda karısı) Mama Ocllo'nun çocuklarının adıdır. Sinchi Roca adıyla da bilinir. "Yiğit, mert İnka" anlamında betimlendi. İnkaların yaratılış mitolojisinde Sinchi Roca (Cinchi Roca)'nin Cuzco vadisinde ailesiyle birlikte yerleştiği belirtilir. Araştırmacı Pedro Cieza de Leon Sinchi Roca'nın teras tarlaları yaptığı şeklinde açıklamaları bulunur. Cuzco vadisinin teras tarlalarla donatılması nedeniyle toprağın verimliliğini artırdığı ifade ediliyor. Teuotihi'nin anlatımıyla Sinchi Roca'nın yaptıklarından söz edilir. İnka diplomatı olduğunu da belirten kaynaklar var.

Cipacon: İnka yerlilerinin yaşadıkları bir yer. Buraya Işık anlamında tanımlanan Gagua; Chiminigagua adının karşılığı olarak güneş şeklinde yerliler tarafından Bogota vadisine verilen bir addı. Daha sonra İspanyolların ezici baskıları sırasında ona Xue ya da Nemterequeteba adını verdiler. Cipacon, Gagua adlı tanrının yaşadığı yerlerden biri olduğu şeklinde ifadeler var.

Cin maskeleri: İnkalardaki rahiplerin ağır baskıları sonucu, mitolojileri gereği halkın onlardan korkarak itaat etmesini sağlamıştı. Adı geçen rahipler halkın daha rahat ve sağlıklı yaşaması için kötülük yaptığı öne sürülen cinlerle bir anlaşma yaparak onların yüzlerini kendisine alarak bunu tören alanlarında kullanırdı. Tören alanlarında oldukça heybetli bir şekilde cin maskeleri takan rahipler halkı kötülük yapacak olan cinlerden koruduğu şeklinde betimlenirdi. Törende maske takan rahipler ayrıca sözlerini de kendilerinin yazdığı ilahilerle şarkılar seslendirirlerdi. Bu şarkılara da daha egzotik bir an-

lam katması için enstrüman olarak su kabağından faydalanırlardı. Araştırma sonuçlarına bakıldığında bu rahipler dönemin kurnazları olarak karşımıza çıkıyor. Törenlerin amaçları arasında kötülük yapacak olan cinlerin ölümden uzaklaştırılması olarak ifade edildi.

Cium: Lambayeque halkının bir şefidir. Toplam on iki çocukları vardı. Karsının adı ise Zolzdoni'ydi.

Cieza de Leon: İnkalar üzerine uzun zaman araştırma yapan biri olarak belirtiliyor. Henri Fave'nin "İnkalar" adlı kitabında "Mitmaq" halkıyla ilgili "...Yüksek bölgelerden çıkan-Mitmaqlar-her zaman yüksek bölgelere yerleştirilmişlerdi ve alçak bölgelerden gelen-Mitmaq'lar- da her zaman kıyı bölgelerine yerleşmişlerdi..." şeklinde ifadeler belirtir.

Cloud topluluğu: Peru'da yapılan en son araştırmalarda Araştırmacı Gene Savoy'un bilgileri doğrultusunda Peru'da yaşayan bir topluluk olarak kanıtlandı. İnkalarda bu topluluk, dağılmış bir halk olarak bilinir. İspanyol istilalarından yaklaşık 100 yıl sonra İnkalar Cloudların topraklarını istila ederek oralarda da yaşamaya başlamışlardır. İnka yazıcıları bu topluluğun insanlarından uzun boylu mavi gözlü insanlar olarak söz etmişlerdir. Bunların And dağlarındaki Chachapoyas bölgesinde yer ala 7 büyük kentte yaşamış olabilecekleri tahmin edilmektedir.

Coatı: Bir ada adı. Bu adanın Titicaca gölünde yer alır. Ay adası şeklinde betimlendiği söylenmektedir. Titicaca gölündeki diğer ada ise Güneş adası olarak bilinir. Zaten İnka mitolojisinde Titicaca gölündeki bu iki ada için önemli paragraflar yer alır.

Cocle: Yerlilerin yaşadıkları bir bölge. Burada yapılan arkeolojik kazılarda kabile şeflerinin mezarları bulunmuştur. Bu mezarların içinde kadınlar ve hizmetkarlarla donatılmış iskeletlerin olduğu ifade edildi. Şeflerin mezarları dışında bu bölgede her çeşit eşya ile birlikte gömülmüş çok sayıda mezarlar da bulunmuştur. Çoğu mezarlarda cesetlerin ateşte kurutulmuş olduğu görülür. Bu mezarlarda çok çeşitli sunu eşyalarının yanı sıra bir mezar içinde birden fazla cesedin bulunduğu da tespit

edilmiştir. Araştırmacı Gaspar de Espinoza Cocle'deki bir şefin cenaze töreninde hazır bulunmuş ve "...şef tütsülenerek mumyalandıktan sonra zengin sunularla beraber (bunların arasında 177 kg altın da vardı) gömülmüştü. Ölüler ülkesine yapacağı yolculukta ona eşlik etmek üzere kadınlar ve hizmetkarlar seçilmişti: gönüllü olarak ölmek isteyen kadınlar gömülmeden önce ya kendi arzularıyla zehir içiyorlardı, ya da bayıltıyorlardı..." şeklinde bir açıklamada bulunmuştu. Ancak araştırmalarımda bu şefin adının ne olduğu, kim olduğu hakkında belgeye rastlayamayınca şefin kimliği hakkında gerekli bilgileri veremedim.

Cocle kültürüne ait bir işlemeli disk

Cocomama: İnkalarda bir tanrı. Sağlık ve mutluluğun tanrıçası olarak anlatılır. Dünyanın ilk bitkisi olan Flirty'nin dişisi olarak ifade ediliyor. Sexe düşkünlüğüyle tanınır. Kokain tutkunu olduğu için Coca bitkisini çok kullanırdı.

Coconuco: Güney Kolombiyalı halklardan biri. Bunlar İnka dinsel geleneğinden kalma Güneş, ay ve yıldızların kaderlerini yönlendirmesi şeklinde yükseltirler.

Colca: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Kiler, depo, yiyeceklerin ya da eşyaların saklandığı yer" anlamında tanımlanmıştır.

Colcabamba: İnkaların yaşadıkları bir yer. Bu bölgenin susuzluktan dolayı çorak olduğu belirtiliyor. Mama Uaco'nun yeni bir yer bulmak için fırlattığı iki değnekten biri Colcabamba'ya diğeri de Uanaypata'ya düşer.

Collcas: Bir nevi depo. Yiyecekler, silahlar, giysilik dokumalar ve bazı önemli eşyaların saklandığı ya da koruma altına alındığı yapılar. Oda şeklindeki bu yapılar yuvarlak ya da dikdörtgen şeklinde yapılırdı.

Colla: Aymara dilinde "halka" sözcüğünün karşılığında kullanılan bir ad olduğu ifade ediliyor. Colla adlı halkların Titikaka (Titicaca) gölü çevresinde yaşadıkları yerlere de Collalo adı verilir.

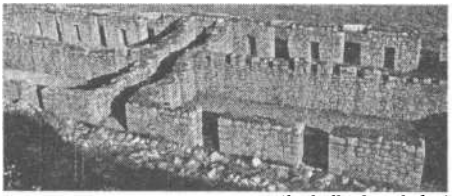
Collalar: Bak Aymara.

Collalo: İnka yerlilerin yaşadığı ve Titicaco gölünün bulunduğu bir bölge.

Collasiri: Aymara halkının rahiplerinden doktorluk yapanlara verilen bir ad. Rahiplerin dinsel görevlerinin dışında insanların sağlıklarıyla da ilgilendikleri anlatılır. Kendi aralarında sınıfsal görevlere ayrılan bazı rahiplerin hasta insanları iyileştirdikleri de ifade edilmektedir. Adı geçen rahipler hastalar için ilaç yapar, merhem sürer ve yaranın pisliğini emerek rahatlamalarına yardımcı olurlardı.

Colla suyu: Felipe Guaman Poma de Ayala'nın açıklamalarına göre bir halk. Bunlar dağ ve dağ göllerinin tanrılarına inanır ve taparlardı. Tanrılar için çocuklar ve lamalar kurban ederlerdi. Onlara çömlekler, balıklar, deniz kabukları, chuno (patates konservesi) sunarlardı. Ana tapınakları Titikaka (Titicaca) gölü adalarındaydı. Buraya gümüşten ve altından yapılmış sunularla her yıl 20 çocuk kurban ederlerdi. Kurbanlık çocukları genellikle pazarlarda satın alırlardı. Yetmediği zamanlarda ise çevre kabilelerle yaptıkları savaşlarda elde ettikleri esir çocukları kurbanlık için beslerlerdi. Collasuyu, İnkalarda bir bölge. Tiahuanaco kentinin bulunduğu bölgedir.

Con: (Kon olarak da anılır.) İnkalarda yağmur tanrısı olarak tapınıldı. Pachacamac'ın kardeşidir. İnka mitolojisinde Collasuyu'nun kuzeyden geldiği belirtiliyor. Kemikleri olmadığı söylenen bu adam bölgeye girer girmez her tarafı gezdiği şeklinde ifadeler var. Collasuyu'nun, yolu kısaltmak için dağları aşağıya çektiği, vadilere şekil verdiği anlatılır. Bütün bu olanları kendi bildiğine göre yapar. Yeryüzünü yarattığı kadın ve erkekle doldurarak onlara sosyal yaşamları için her şeyi verir. Ancak bazı insanlara kızdığı zaman bulunduğu yerleri kum çöllerine dönüştürdüğü de anlatılır. Buna rağmen acıma hissi yüksekti. İnsanlara nehirleri bırakarak onların ekinlerde kullanmasını sağladı. Bu adamdan sonra da öykülere dayanılarak söylenen anlatımlarda Pachacamac adından biri bölgeye gelir. Adının sözcük anlamı "yaratıcı" olarak tanımlanan Pachacamac güneşin ve ayın oğluydu. Pachacamac Con adlı bu gizemli adamı kovar ve onun yarattığı insanları da siyah kedilere dönüştürür.

Wilcabalba harabeleri

Condoru: And dağlarında yaşadığı öne sürülen büyük bir kartaldır. İnkalar bu kartalı "Yahmar Fiesta"adlı bir bayramda kullanmışlardı. Bak Yahmar Fiesta.

Condorcoto: İnka yerlilerin yaşadığı bir dağ adıdır. Bu dağ Huarochiri ile Chorıllo arasında yer alır. Mitolojide bu dağda beş yumurtanın bulunduğu belirtilmektedir. Bu da Pariacaca'nın doğuşu olarak nitelendirilir. Bak Pariacaca.

Conopa: Evlerin koruyucusu şeklinde tanımlandı. Bu koruyucuların mısırdan yapılmış "idoller" olduğu belirtiliyor. Romalılardaki anlamı "göçmüş atalar" olarak tanımlanan "lares" gibi Keçuvaların tapındıkları aile tanrısıdır. Keçuvalar Romalılarda tapınılan Lares adlı koruyucu ruhlara Conopa adını vermişlerdi. Aymaralılar da bu koruyucu ruhun adını "Huihuiri" adını takmışlardı. Conopaların bilinen bir başka özellikleri de kesinlikle bir maddeyle gösterilmeleridir. Bu koruyucu ruhları küçük idollerle temsil ederek törenlerini rahatlıkla yaparlardı.

Con Tıcci Viracoha: (Viracocha olarak da kaynaklarda gösterilmektedir) Huıracocha adıyla da tapınıldığı anlatılmaktadır. İnkalar, Aztekler ve Mayalar gibi çok tanrılı bir inancın yerine tek tanrılı büyük bir tanrıya inanırlardı. Con Ticci Viracocha'nın İnkalarda "tanrı-kral" olduğu söylenmektedir. Viracocha, İnkaların baş tanrısı olarak tapınıldı. Bu tanrının görüntüsü her zaman çizilmezdi. Çünkü insanlar tarafından çizilen çizgiler hiçbir zaman gerçek yücelik olarak algılanmadı. Hiçbir zaman insan kurban edilmedi. İlginçtir ki Con Ticci Viracocha kendisine insan kurban edilmesini yasakladığı halde kronik dinciler (bütün çağlarda olduğu gibi) İnkalarda da bu tanrıya insan kurban ederek kendilerini tatmin etmişlerdi. Viracocha, dışında kırsal bölgelerde yaşayanlar, yerel tanrı şeklinde bazı küçük tanrılara inanırlardı. Hatta bunlar için küçük evler yaptırırlardı. Bu evleri tanrılara yapılan dini törenler

için kullanırlardı. Bazı resim çizimlerinde diğer yıldız ve gezegenleri temsil eden kuş insanlar tarafından çevrelendiği görülür. Efsaneler bu tanrının Titikaka (Titicaca) gölünden yükselip Tiahuanako kentini kurduğu yazılır. Sonsuzdaki karanlığı yok etmek için güneşi yaratır. Ve güneşi her gün gökyüzünde belirli bir konumda görünmekle görevlendirir. Ardından yıldızlar ve ayı yaratır. Dünyayı çeşitli yaratıklarla doldurduktan sonra taştan küçük heykeller yaparak onlara can verir ve insan yaratılır. Bak Huıracocha.

Conchista: Tahuantinsuyu gurubuna bağlı olduğu anlatılan etnik bir yerli kabilesi.

Conchopata: İnkaların yaşadıkları bir yer. Conchopata, İnkalar bölgeye gelmeden önce Wari İmparatorluğunun topraklarına ait bir yer olduğu anlatılır. San Cristobal de Humanga Ulusal Üniversitesinden Peru kökenli arkeolog Jose Ochatoma ve eşi Martha Cabrera Wari İmparatorluğuna ait uzun süre araştırma kazıları yaptı.

Conıraya: K'oni adıyla "güneşin sıcaklığı" anlamında betimlendi. İnkalarda tapınılan ay tanrısıdır. Yaratıcı tanrı Uiraccocha ile özdeşleşmiş olduğu anlatılır. Mitolojide Ayın tanrısı olarak ifade edilir. Bu tanrının ağaçlar, hayvanlar, bitkiler, insanlar ve yaşamı yarattığı ifade edilir. Eğlence ve zevklerin tümünü isteyen bir tanrı niteliğinde saygı gördü. Güneş ile özdeşleştirilerek sıcaklığın tanrısı şeklinde de tapınıldı. Tanrılar olmadan üretimin olamayacağını açıklardı. Önceleri silik bulutlarla önü kapatılmış bir güneş olduğu anlatılmış. Daha sonra parlak ışıklarla bulutlardan kurtulur ve gökyüzündeki yolculuğuna devam eder. Güneş hayvanları olarak anlatılan Akbaba, puma ve şahin'i kutsar. Ay ile bağlantılı olduğu ele alınan Tilki ve kokarcayı ise lanetler. Bununla ilgili mitolojilerde ["...Çok çok eski zamanlarda tanrı Conıraya-Uiracocha zavallı, fakir, paçavralara sarınmış bir Kızılderili olarak halkın arasına karıştı. O kadar kötü bir görüntüsü vardı ki, onu pis bir adam olarak aşağıladılar. Tabii kim olduğunu bilmiyorlardı. O, her şeyin yaratıcısıydı ve denildiğine göre sadece bir sözüyle ırmak vadilerinin dik yamaçlarındaki teras tarlaları meydana

gelirdi ve terasların koruma duvarları yükseliverirdi. Ayrıca sulama kanallarını da o yaratmıştı, bunun için sadece içi boş bir kamışı yere saplaması yeterli olmuştu. Ülkeyi dolaşmış ve pek çok şeye bugünkü şeklini vermişti. Üstün zekası, bazen onun çeşitli hileler bulmasına ve gezdiği "huaka" köylerinde muzip oyunlar oynamasına da sebep olmuştu..."] şeklinde anlatımlar yer alır. Onun döneminde güzel bir huaka kadın olan Cauillaca adında biri vardı. Köyde herkes onunla birlikte olmak istemesine rağmen o kimseyi kabul etmezmiş. Mitolojide Conıraya kendi spermlerinden Lucma ağacına çıkıp meyveler yaparak onu Cauillaca'ya uzattı. O da meyveleri yedikten sonra hiçbir erkeğin eli değmeden hamile kaldı. (Bak Cauillaca) İşte İnka mitolojisinde buna benzer öykülerle çok daha fazla karşılaşmak mümkündür.

Conıraya-Cahuillaca: İnkalarda Conıraya tanrısıyla ilgili bir efsanedir. Bereket dağıttığı anlatılan bitkilerin konumları ve rolleri çarpıcı bir şekilde anlatılmıştır.

Copac: Sözcük anlamı "baş" şeklinde tanımlandı. Bu sözcüğün kökünün Latince dilindeki "Caput" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var.

Copalımayta: Bir "cinchi" olduğu anlatılır. Ancak "cinchi"nin sözcük karşılığını kaynak kitaplarda bulamadım. Ne anlama geldiği bilinmiyor. Bunun bir yabancı olduğu ve Sauasera Panaca soyuna kabul edildiği anlatılır.

Copacatı: İnkalarda tapınılan bir tanrıça olduğu ifade ediliyor. Titikaka (Titicaca) gölünün tanrıçası olarak tapınıldı. Bu tanrıçanın yok edici olduğu şeklinde ifadeler var. Ka Ata Kılla ile ilişkilerinin olduğu da belirtiliyor. Ka Ata Kılla'nın daha önce Titicaca gölünün kiracısı şeklinde biri olduğu ifade ediliyor. Tanrıça şakacı ve cinsel ayrım yapmayan biri şekliyle tapınıldı. İnkaların yaşam dünyasında Titicaca gölünün önemi son derece büyüktür. Bütün dinsel öğelerini Titicaca gölü etrafında toplamış bir halk olarak karşımıza çıkıyor. Merkez inançlarında, İmparatorluğa katılıp da farklı şekillerde tapınan kabilelerin bu kültleri olmasaydı, belki de İnkalar Titicaca gölünün her tarafını Vraccocha adlı tanrıları için tapınaklarla süslerler-

di. Çünkü yaratılış efsanelerinde yer alan Titicaca gölü ilk çoğalmanın yayıldığı kutsal bir alan olarak tapınıldı.

Co-regente: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "İnkanın varisi, sorumlulukları paylaşan kişi" anlamında tanımlanmıştır.

Cori: Sözcük anlamı "Dağ" şeklinde tanımlandı. Bu sözcüğün kökü Slavca dilindeki "Gora" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var. Bu halk tanrısal kült için bir tapınağa sahiplerdi. Görüleceği gibi İnkaları oluşturan kabileler kendileriyle beraber imparatorluğa dinsel kültlerini de katmışlardır. Gora sözcüğünü çevirdiği bir film adı yapan Cem Yılmaz, komedi tarzında kozmik ciddiyetle güldürüyü bir araya getirerek adından söz ettirdi. Cem Yılmaz'ın "Gora" filmi Türkiye sinemalarında gişe rekoru kırmıştı. Film Amerika'da eleştirmenler tarafından kozmolojiyle alay eden bir film olarak ele alındı.

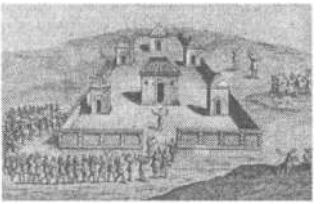

Copacati'nin bir betimleme çizimi

Coricancha: (Cori-cancha şeklinde yazıldığı da görülür.) Quecha dilinde Sözcük karşılığı da "Altın Oda ya da altın avlu" şeklinde tanımlanmaktadır. Tanrıların toplanma yerine verilen bir ad şeklinde de tanımlanmaktadır. İnkaların ilk kralları tarafından yapılmış olduğu söylenen en büyük tapınaktır. Bu ad daha sonra Cuzco'daki tapınağa verildi. Tapınağın Cuzco kentinin en eski tapınağı olduğu da belirtilmektedir. Coricancha'nın baş tanrı Viraccocha'ya adandığı tarihsel belgelerle kanıtlanmaya çalışılıyor. Bu tapınakla ilgili el yazmaları arkeologlar tarafından bulunmuştur. El yazmalarında tanrı sembolleri çizilmiştir. Bu resimler ve el yazmaları Robert Lehmann-Nitsche tarafından detaylı olarak incelenmiştir. Ancak bu panteonda yer alan gerçek tanrıların henüz isimleri bulunamamıştır. Panteon olarak adı geçen tanrıların çoğunun adı takma ve kültü tanınmamış yerel tanrılardan oluştuğu ifade edilir. Tapınak İspanyol işgali sırasında adı "Güneş Tapınağı" olarak kayıtlara geçer. Ancak daha sonraki tarihlerde yapılan arkeolojik kazılarda Cori-cancha'nın güneş tapınağı

olmadığı belirtilir. Coricancha tapınağına ilave olarak Quilla (ay), Chasca (Venüs), Coyllor (gizemli bir yıldız) ve İlla-pa (Gökyüzü ve şimşek tanrısı) adlı tanrılara ilave tapınma odaları yapılmıştır. Tapınağın yapımı ile ilgili İngiliz araştırmacı Sir Clemens Markham *"...Eşi benzeri bu taş işçiliği üstüne tefekküre dalan kişi, biçimlendirilişindeki güzelliğin...ve her şeyden öte her bir taşı böylesine hatasız kesinlikle biçimlendirmek için gereken sebat ve becerinin derecesi karşısında hayranlığa kapılır ve kaybolur gider.."* şeklinde övgü dolu sözcükler kullanır. Cuzco'daki bu tapınak duvarlarında altın levhaların bulunduğu söylenir. Levhaların İspanyol askerlerinin incelemesine izin veren Atahualpa'nın generali Quizquiz, Pizzaro'nun emrindeki istilacı askerlerin baskılarına karşı gelemeyince yaklaşık 700 civarındaki altın levhalar duvarlardan sökülerek Cajamara'daki Pizarro'nun karargahına götürürler. Coricancha tapınağı mama Quilla,ay ve yıldırım tanrısı İllapa ve bazı tanrılara kült merkezi olarak kullanılmıştır.

Cori-Huairachina: Cuzcu kentine 80 kilometre uzaklıkta bulunan Torontoy sit alanının yakınlarında olacağı tahmin edilen bir kent olarak tanıtılmaktadır. Araştırmacılar Torontoy bölgesine de bu adı verirler. Kent, "Altının Saflaştığı Yer" anlamında betimlenmiştir. Bu kentte bulunan yapay şelalenin bölgeye su akışının sağlanması amacıyla yapılmış olduğu belirtilir. Araştırmacılar doğal kayaya oyularak iki duvar arasındaki elli iki basamaktan oluşan şelale için görülmeğe değer önerisini açıklarlar.

Coricancha'nın (Tanrıların toplanma yeri) bir betimlemesi

Coronta: Mısır koçanına verilen ad.

Cota: İnka yerlilerinin yaşadıkları bir bölge. Beyaz sakallı adamın (Chimiziagagua) bu bölgede bir mağarada kaldığı şeklinde ifadeler var.

Cota Coca: Cerro Victoria dağının zirvesinde dar bir geçit adı.

Coya: Yasal yoldan evlenen kadına verilen bir unvan. Ancak araştırmacıların ifadelerine göre Keçuvaların kralı İnti'nin ilk karısı için kullanılan bir sözcük olduğu söylenir. Bu sözcük

daha sonraki tarihlerde İnka krallarının kadınları için kullanılan bir ad olarak kalmıştır. Coya, ay kutsallığının dünyevi yansımasıydı.

Coya pasca: Güneş bakireleri adlı rahiplik sistemine yetiştirilmek üzere alınıp ve "aclla-huasi" adlı manastır tipli evlerde eğitilen çocukların eğitiminden sorumlu olan soylu ailelerden seçilmiş rahibelere verilen bir ad. Bu rahibeler güneş tanrısının dünyevi kadınları olarak saygı görürlerdi. Bilindiği gibi Mısır uygarlığında da buna benzer "güneş bakireleri" adlı bakire rahipleri, tanrılara eş olmak üzere eğitirlerdi.

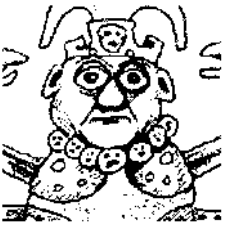
Coya Raimy: Bak Situa.

Coya: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Üst makamdaki kadın ya da kraliçe" ya da "İmparatoriçe" anlamında tanımlanmıştır.

Coyas: İnka kızlarına verilen bir ad. Kızların oldukça güzel oldukları anlatılır. Bunların yeşil gözlü, sarı ve uzun saçlı oldukları ifade edilir. Törenler sırasında Coyas adı verilen İnka'nın güzel kızları da ayrı bir gurup olarak katılırlardı. Amaç tapınmanın ötesinde İnka geleneklerini sarsmayacak şekilde eş bulma şeklinde de tasarlandığı belirtilmiştir. Bu bilgilere ulaşmak için arkeologların son derece zor şartlar altında çalıştıkları bilinen bir gerçektir. Bulunan her yeni belge bu halkın geleneklerine biraz daha yaklaşmasını sağladı.

Coyote: Kızılderili dilinde "Çakal" anlamında tanımlanmaktadır. 1950'li yıllarda yazar Ella Clark tarafından derlenen ve Kızılderili halkına ait olan "Hayvan Neslinin Yaratılması" öyküsünde yeryüzünde insanlara zarar veren canavarların ortadan kaldırılması için yaşlı adam tarafından dünyaya gönderilen kurtarıcının adı olarak tanımlanmaktadır. Bak Hayvan Neslinin Yaratılması Öyküsü.

Crabman: İnkaların tapındıkları bir tanrı. Gerçek adı "bilinmeyen" olarak anlatılır. Eski kimliği olarak tahmin edilen Moche (ya da Mooshu) olabilir şeklinde fikir yürütenler de var. Moche uygarlığı kuzey Peru'da kurulmuştu. Crabam bu uygarlığın tanrısıydı. Ancak nedense bilinmeyen bir kimlikle tapınılmış olduğu ifade ediliyor. Kimliği hakkında belge eksikliği nedeniyle daha fazla açıklama yapılamıyor.

Crabman'ı sembolize eden çizim

Cubisnique: Chicama vadisindeki harabelere verilen ad. Bu ad araştırmacı Larco Hoyle tarafından verilmiştir. Burada Chavin kültürüne ait buluntular elde edildi. Buradaki mezar nekropolinde çoğu ölüler çömelmiş durumda çoğu da sırtüstü ya da yan yana olarak gömülmüşlerdi. Soylu ya da yüksek sınıflara ait olanların mezarlarında yırtıcı hayvanlar ve onların vücut parçalarını gösteren çömlekler elde edilmiştir. Zaten İnka geleneklerinde ölenle birlikte çeşitli armağanlar ve süs eşyaları mezarlara bırakılırdı. Bugün bu buluntular İnka halkının nasıl bir yaşam sürdüğünü kanıtlar niteliğinde ifade edilmiştir.

Cuenca: İnka imparatorluğuna bağlı yerlilerin yaşadıkları bir bölgedir. Bu bölgede çoğunluğu Canarlar oluştururlardı.

Cueva: (Dağlık bölgedeki mağara yerleşim yeri olarak da tanımlanmaktadır.) Yerlilerin yaşadıkları arkeolojik bir alan. Buradaki cenaze törenleri Çıpça yerlilerin geleneklerinden biraz daha farklıydı. Araştırmacı Andagoya'nın aktardığına göre şefler öldüğü zaman ona diğer dünyada yapacağı yolculuk için yaşadığı sırada onu en çok seven kadın gönüllü olarak mezara girerdi. Bu törensel katılımı kadınlar kendi istekleriyle yapardı. Ancak kendi isteğiyle hiçbir kadın bulunmasa şefin ölmeden önce söylediği kadın kimse onunla mezara girmek zorundaydı. Ölen şef altından yapılmış silahlar ve en güzel elbiselerle süslenirdi. Cenaze töreni sırasında onun yerine kimin geçeceği de belirlenmiş ve o da ailesiyle birlikte törene katılırdı. Ölen şefin cenazesi bir iple bağlanır, oturmuş şekilde asılarak ateşte kurutulmaya bırakılırdı. Cenaze ateşte kurutulurken damlayan yağlar için kaplar bulunurdu. Kurutulma işlemi bittikten sonra ceset sarayın içinde bir bölüme asılırdı. Bu bölümde on iki soylu olduğu anlatılan kişi nöbet tutarlardı. Nöbet esnasında odaya onlardan başka kimse giremezdi. Bunların giydikleri elbiseler siyahtı. Yüzleri de görünmez şekilde siyah bezlerle kapatılırdı. Bunlar gece boyunca davul çalar ve davulun ritmine uyarlardı. Geç vakitlerde inanılmaz çığlıklar

atarlardı. Cenazeye bir yıl sonra törenlerle kutlamalar yapılırdı. Gelen sunuların tümü kül oluncaya kadar yakılırdı. Çıkan dumanın ölünün gökyüzündeki ruhuna ulaştığı şeklinde değerlendirilirdi. Bir taraftan ölenle birlikte mezara canlı olarak giren kadınlar ya da eşler, bir taraftan ateşte kurutulmaya bırakılan ceset ve bir taraftan da gelen sunuların yakılışı...Bu tür gelenekler insan belleğini sarsan niteliğinde olmalıdır. Özellikle şefler ya da krallar ile birlikte gönüllü olarak ölümü göze alıp mezara giren kadınlar... Doğanın çılgınlığı bu olmalı bence... İnanç ve aşk bir arada yaşamış olarak...

Cuismancu: Lima kentinin çevresinde yaşadığı belirtilen bir yerli kabilesi.

Cumbi: (Quimpi) Yünden yapılan bir dokuma türü. Genellikle "vikunya" yününden yapılırdı. İnka dokumacıları bu dokuma türünü daha önemli şeylerde kullanırlardı. Özel olarak yapıldığı ifade edilen bir dokum türüdür.

Cunalar: Darien bölgesinde yaşamış yerli kabilesi. Cunaların eski Cuevaların mirasçıları olduğu anlatılır. Çok sayıda yüce varlığın olmasından söz edilir. Dişi tanrıcılık önemli bir yer tutardı. Eski bereket tanrıçası olarak bilinen bir dişi tanrıça ise doğacak olan çocukları şekillendirmekle görevliydi. Mitolojilerinde adı geçen uygarlık kahramanları, hayvan karakterleriyle iç içe geçmiş bir durumdadır. Mitolojilerinde ayrıca yüce tanrılarının emriyle gerçekleşmiş olan dünyanın yok oluşu, bunu takip eden günlerde karanlıktan yangın ve tufandan söz edilir. Yaşam öykülerinde ise, bir zamanlar bir uygarlık kahramanı bir ağacın kesilmesini ister. Yarı kesilmiş ağacın yarasını onarmak için gece bir kurbağa gelir ve ağacın yarasını onarmaya başlar. Uygarlık kahramanı olan kardeşine kurbağayı öldürmesini emreder. Daha sonra ağaç devrilir içinden sular, bitkiler ve tüm hayvanlar çıkar. Buna benzer mitolojik öyküler, İnkalarda yoğun olarak karşımıza çıkar. Bu çokluğun nedeni İnka imparatorluğunu oluşturan kabilelerin taşıdıkları kültürlerdendi.

Cunicuva: İnkalarda Catio kabilesinin tapındıkları bir tanrıları. Eski tanrıları olan bu tanrı için "kötü tanrı" olarak bilinirdi.

Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve dinsel kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Cunti suyu: Felipe Guaman Poma de Ayala'nın açıklamalarına göre bir halk. Doğu devleti olarak bilinen Anti-suyu'nun güneybatısında yerleşmişlerdi. Bu halk dağlardan başka deniz tanrılarına da tapar ve kurbanlar verirlerdi. Kurbanlar arasında çocuklar ve lamalar ön sıralarda yer alırdı. Koka yaprakları ve kabuklar da sunu olarak verilirdi. Bu halk ölülerini "ölüler köyü" şeklinde tanımlanan Ayapllactan adlı oda mezarlara gömerlerdi. Ölülerinin ağızlarına koka yaprakları gümüş ve altın koyarlardı.

Cupisnique: Araştırmacı Larco Hoyle tarafından Chicama vadisinde bulduğu harabelere verdiği bir ad. En önemli buluntu nekropoldeki mezarların bulunmasıydı. Bu mezarların çoğunluğu taşla örülmüş bir durumdaydı. Soyluların mezarlarında yapılan incelemelerde yırtıcı hayvan sembollerinin yer aldığı bol miktarda çanak ve çömlek bulunmuştur.

Curaca: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Halkın en üt yöneticisi" anlamında tanımlanmıştır.

Curaca: (kuraqka) Başkan anlamında tanımlandı. Genellikle yerel yönetici ve toplulukların liderleri için kullanıldı. İnkaları oluşturan yerliler kendi aralarındaki sorunları gidermek ve yönetilmek için sözü geçen ve güçlü olduğuna inanılan birini seçerlerdi. Bu seçilen adamın lakabı, İnka dilindeki sözcük karşılığı "Curaca"ydı.

Curiguingue: Şahingillerden küçük bir kuş türü. "sapa İnka" adı verilen başlıkta kullanılan siyah beyaz tüyleri olan bir kuş.

Cusicayo'ydu. Bak tufan efsaneleri.

Cuzco: (Chanapata olarak da bilinir. Bazı kaynaklarda Cuzco kentinin betimleme karşılığı "Göbek," anlamına gelen Omfalos; "Yükseltilmiş Taşlar Yeri" şeklinde betimlendiği görülmektedir. Cusco şeklinde yazıldığı da görülmektedir.) Quechua dilindeki karşılığı ise Qusqu(ya da Qosqo) şeklindedir. İnkaların yaşadıkları bir kent. Burası arkeolojik yönden önemli bir alandır. İnka imparatorluğunun merkez kentiydi. Geride kalan tapınak harabeleri, saraylar ve yapılar üzerinde bugün

sıradan evler yer alır. Burada Sacsahuaman kalesi yer almaktadır. 3467 metre yüksekliğinde bir dağın zirvesinde 3416 metrelik konumda kurulan bu kentte İnkaların yaşam tarzlarını belirleyen çeşitli buluntular elde edildi. Buradaki harabeler halinde bulunan yapılardaki sıvasız duvarlar ilgi çekicidir. Ancak bazı araştırmacılar buradaki bazı yapıların "pre-İnka"adını verdikleri bir uygarlıktan kalmış olabileceklerini anlatırlar. Güneş tapınağında anlatılanlar doğruysa altından yapılmış koltuklar bulunmuş. Bu koltukların İnkalarda mumyaların taşınmasında kullanılmış olabileceği düşünülüyor. Ancak İspanyol işgalcileri bu altından yapılmış eserlerin tümünü eriterek külçe haline getirmiştir. Burada anlaşılır değer, İnkaların altına önem vererek süs eşyası olarak göstermeleriydi. Ne yazıktır ki bugün "güneş tapınağı" denilen yerin harabeleri üzerinde La Merced manastırı yer almaktadır. Bu kentte Osmanlılar tarafından hediye edilmiş olduğu söylenen bir heykel de yer alır. Bir tepenin üzerinde bulunan İsa heykelinin Osmanlılar tarafından İnka imparatorluğuna hediye olarak gönderilmesinin nedeni orada yaşayan ve Türk soylarından biri olduğu ileri sürülen Suriyelilerin olmasından kaynaklanmış olabileceği tahmin ediliyor. Bu kentte bugün yapılan binalar eski tapınakların üzerine kurulunca İnkaların o muhteşem eserleri de yok olmuştur. Büyük talihsizlik dünyanın çoğu yerlerinde aynı şekilde uygulanmıştır. Genelde toprak parçasından yararlanmak için tarihi eserlerin üzerinde derme çatma evler yaparak onların yok olmasını sağlarlar. İspanyol savaşçıları bu kente girdiklerinde tapınaklardaki altın zenginliğine şaşırmışlardı. Cuzco'nun zenginliğiyle ilgili Zecharia Sitchin "Kayıp Diyarlar" adlı eserinde "...Fatihler başkent Cuzco'ya girdiklerinde kelimenin tam anlamıyla altınla kaplanmış ve doldurulmuş tapınaklar ve saraylar gördüler. Kraliyet sarayında altın döşemelerle doldurulmuş üç ve gümüşle doldurulmuş beş oda, sanatkarane eserlere dönüştürülmeyi bekleyen her biri 2.5 kg ağırlığında 100.000 altın külçeden oluşan bir değerli metal rezervi vardı. Altından taburesi olan ve kralın üzerine dinlenebileceği bir tahtirevana dönüşecek bi-

çimde tasarlanmış olan altın taht 25.000 peso (yaklaşık 4.000 ons) ağırlığındaydı; taşıyıcı direkler bile altınla bezenmişti. Her yerde kuş, balık ve küçük hayvanların heykelcikleri ve imgeleriyle, kulak memelerine takılan daire şekilli süslerle ve zırhlarla dolu şapeller ve ataları onurlandırmak üzere yapılmış mezar şapelleri vardı. Büyük tapınakta (İspanyollar buna Güneş Tapınağı adını vermişlerdi.) duvarlar ağır altın levhalarla kaplanmıştı. Bahçesi ise içindeki her şeyin-ağaçlar, çalılar, çiçekler, kuşlar ve bir çeşme-altından yapıldığı yapay bir bahçeydi. Avluda her bir sapı gümüşten ve her bir meyvesi altından yapılma bir mısır tarlası labirenti vardı; bu tarla 90x180 metrelik bir alanı kaplıyordu: 16.200 metrekarelik altından yapılma mısır tarlası !..." şeklinde ifadeler yazmıştı. Başkent Cuzco'daki tapınak ve sarayların altınla bezemelerinin neden yapıldığı henüz belge yetersizliğinden dolayı ayrıntılı olarak bilinmiyor.

İnkaların En yüce tanrı olarak belirttikleri Wiraccocha'nın kabartma glifi. Araştırmacılar Cuzco'da bulduklarını ifade ederler.

Cuzqui Quilla: Bak İnti Raimy.

Ç

Çaçapoya: (Ya da Çaçapaya) İnkalardan önce yaşamış oldukları öne sürülen bir kabile. Daily Telegraph gazetesinin bir haberinde paçhalama tepesinde "Bulut İnsanları" olarak tanımlanan bir kabilenin İnkalardan önce 1000 yıllık bir geçmişlerinin olduğu belirtilmiştir. Kayalardan oluşan yapının kapı parçalarının seramikten yapıldığı belirtilir. Arkeolog Benedicto Perez Goicochea, yaptığı incelemede Paçhalama tepesinin uçurum kısmındaki yapıların Çaçapaya yerlilerine aiy olduğunu öne sürer. Bu kabileye İnkalar 1475 yılında saldırmış ve onları egemenlikleri altına almışlardı. İspanyolların 1535 yılındaki istilaları sırasında bu kabile ile ilgili "Bulut İnsanları"ndan söz edildiği, bunların oldukça vahşi oldukları ve ölülerini de mumyaladıkları ifade edilmişti.

Bin yıllık olduğu söylenen Çaçapoyaların antik kent kalıntıları

Çıpçalar: (Chibcha) Panama bölgesinde yaşadıkları söylenen ve Çıpça dili konuşan yerli kabilesidir. Çıpçalar, İnkaların sınırları içinde yaşayan diğer kabilelere nazaran kültürel yönden farkı yakalamışlardı. Çıpça olarak bilinen Muıscalar da öyleydi. Bunlar İspanyol fetihleri sırasında bile gelenekleri olan ölünün ateşte kurutulması işini yapmışlardı. Bunlar ölülerini farklı yerlerdeki mezarlara gömdüğü gibi ata mezarı şeklinde yan yana da dizerlerdi. Gaspar de Espinoza şeflerden birinin cenaze törenine katılmıştı. Törende gördüklerini daha sonra kaleme alarak anlattı. Bir şefin (Paris şefi) mumyalandıktan sonra tütsülenerek zengin eşyalarla birlikte gömüldüğünü anlatır. Şefin ölüler ülkesinde yapacağı yolculuklar için ona hizmet eden eşleri ve hizmetkarları da gömülmüştü. Bunlar mezara gömülmeden önce kendi istekleriyle ya zehir içerek ya da bayıltılarak işlem yapılıyordu. Çoğu araştırmacıların birleştiği ortak bir nokta vardı. O da İnkalarda ölü gömme gelenekleri-

nin farklı şekillerde yapılmasıydı. Çıpçaların dışında bazı kabilelerde ise kadınlar gönüllü olarak şefleriyle beraber mezara girip ona hizmet etmeyi arzulardı. Bazen de Çıpçalar ve Muıscalarda olduğu gibi aile bireyleriyle beraber gömülürlerdi. Bu inancın İnkalara nereden geldiği kesin olarak bilinmiyor. Bak Muiscalar.

Çıpça dili: Nikaragua gölünden Ekvator'un orta kısımlarına kadar yaşayanlar tarafından kullanılan bir dildir. Bu dili konuşan halkların Kolombiya sıradağlarının eteklerinde yaşayan yerliler olduğu belirtilir. Kolombiya sıradağlarından (Cordillera) geldikleri söylenen İnka halkı da bu dili kullanıyordu.

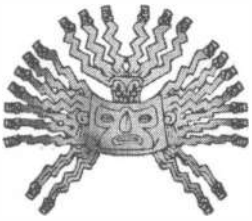
Bir kadın maskesi

Çimular: Chimor krallığını oluşturan halklara Çimular adı verilmiştir. Bu halkın Moçika kültürünü devralan mirasçıları olduğu söyleniyor. Çimulardaki yaratılış efsanelerinde insanın yaratılışı dört değişik yıldızdan geldikleri inancı yaygındır. Dinsel inançlarında güneş tapınması değil de bereket getirdiklerine inandıkları ay tanrıçasına taparlar. Ay tanrıçası Paçasmayu'da "ayın evi" şeklinde betimlenen Si-an adlı tapınakta tapınılırdı. Burada dinsel amaçlı yapılan teraslı piramitler Chincha krallığında da vardı. Bak Chimor krallığı.

Çokolar: Kolombiya sıradağların eteklerinde yaşayan bir halk. İnka imparatorluğuna bağlı olarak yaşayan ve kültürel geleneklerinden vazgeçmeyen bir yerli kabilesinin adı.

D

Dabeiba: (Ya da Dobeiba) Efsaneleştirilmiş bir ülke olarak anlatılır. Mitolojilere göre bu ülke bir zamanlar "Tierra fira " iken büyü işiyle uğraşan bir rahip tarafından tütün dumanıyla "Tierra caliente"ye dönüştürdüğü açıklanır. Mitolojide büyük bir olasılıkla bir göçten söz etmekteler. Ülke şefinin altın kaplamalı bir tapınağının olduğu anlatılır. Ayrıca bu tapınakta Dobeiba (Bazı kaynaklarda da "Dabeiba" şeklinde yazıldığı görülür.) adında bir tanrıçaya tapındıkları belirtilir. Tanrıçanın ise som altından yapılmış bir heykelinin bulunduğu görüşüyle yola çıkan araştırmacı arkeologlar bu ülkenin belki de bir zamanlar Atrato ırmağı bölgesindeki Dobeiba'nın kült merkezi olma ihtimalini değerlendirirler. Ancak burası henüz arkeologlar tarafından bulunmamıştır. Araştırmacı Petrus Martyr, Dabeiba'da erkek olduğu anlatılan bir tanrının halk tarafından yüceltilmiş olduğunu ileri sürer. Ancak onun kültü tanrıça Dabeiba'nın kültü karşısında gerilemiş olabileceği tahmin ediliyor. Bu bölgedeki mezarlarda altın heykelcikler ve pişmiş toprak ve taştan yapılmış heykeller bulundu. Bölgede insanlar tanrılara kurban ediliyordu. Kurbanlar genellikle esirler ya da satın alınan köleler arasında seçilerek tapınılan tanrının tapınağı önünde boğazı sıkılarak öldürülüp, daha sonra da yakılırdı. O dönemin halkı da sürekli geleneklerinin öne sürdüğü ya da büyükbabalarının anlattığı hikayelerde adı geçen ama bilinmeyen tanrılara tapma geleneğini sürdürürdü. Biri ortaya bir şey attığı zaman halk için yeni bir tanrının doğuşu anlamında ifade edilirdi. O nedenle tanrıların kültleri Mısır uygarlığındaki gibi çevreye dağılmamıştır. Bak Dobeiba.

İnka sembolü

Darien: Yerlilerin yaşadıkları bir bölge. Bu bölgede "yağmur yağdıran ve diğer gökyüzü görüntülerini yapan" Chipiripa adında bir tanrıya tapınılırdı. Tanrı Tuira'nın her ne kadar kültü yaygın olmuş olsa bile bu tanrı için de çeşitli geleneksel törenler yerine getirilirdi. Bölgenin Pasifik kıyılarında arkeologlar tarafından derin açılmış mezar çukurları bulundu. Kıstağın doğu kısmındaki Atlantik kıyılarındaki mezarlarda bulunan "urnalar" ölülerin yakılmış olduğunu ifade etti. Chipipripa tanrısının kozmik bir tanrı şeklinde tapınmaları İnka imparatorluğunu oluşturan yerli kabilelerin tümünde yoktu. Bu tür tanrısal tapınmalar araştırmacılar tarafından nadir olarak belirtilir. Ölü yakma geleneği Urartularda da uygulanmış ve mezar urnalarında ölü küllerinin konulduğu kaplar da bulunmuştur.

Bir İnka kadını

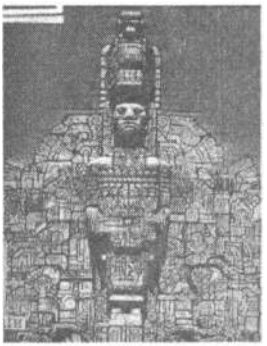
Diaguita: Bak Diaguytalar.

Diaguytalar: Şili'de yaşayan bir yerli kabilesidir. Bunların gömü geleneği tek model şeklinde yapılmamıştır. Genelde bölgede yerleşmiş bulunan halkaların geleneklerindeki gibi uygulamalar vardır. Bu nedenle gömü çukurları farklı boyutlarda kazılmıştır.

Dini törenler: Bütün uygarlıklarda olduğu gibi İnkalarda da dinsel törenler ve bayramlar yapılırdı. Bunların tarım alanlarına dayalı olarak genişleyen kült törenleri ve bayramları genellikle bölgenin her tarafında kendini göstermektedir. Çoğunlukla farklı geleneklere sahip olan yerli kabilelerden oluşan İnka birliği doğal olarak tapınmalarda da farklı ritüeller sergiler. Tanrısal birliği koruma amacıyla büyük dini törenler çoğunlukla gün ve yıla göre belirlenmiş ve rahiplerin hazırladığı geleneklerle yapılırdı. Güneş yılına göre yapılan törenler, gündönümleri ve geceyle gündüzün sağladığı eşitliklerle örtüşmüş olabileceği anlatılır. Kült merkezinde ay bayramlarının dışında önemle kutlanan dört önemli bayramları vardı. İnti Raymi (ya da Onkoy Mita) bayramı 22 Mayıs tarihinde kutlanırdı. Bayramın en büyük özelliği "Siete cabrillas" olarak bili-

nen "yedi oğlak, ülkeler takımyıldızı"nın görünmesiyle aynı zamanda kutlanmasıdır. İmparatorluğun dinsel düşüncesinde bu bayram "güneşin bakireleri" olarak adlandırılan kızların evlendirilmeleriyle birleştirilerek kutlanırdı. Capac Raymi bayramı ise 22 Aralıkta kutlanırdı. Bu bayramda ise genç erkeklerin Huarachicuy'a tarafından kabul edilirdi. Törenler sırasında gençler belden aşağılarını örter, pantolon şeklinde bir giysi giyerlerdi. Situa bayramı ise 22 Eylülde kutlanırdı. Diğer bayramları olan Ayrihuay ise 22 Martta kutlanırdı. Bu bayramlara anlamsal yönden benzerlikler içinde olan "Hatun Cuzqui Aymoray" adlı bir bayram da kutlanırdı. Ana mısır, Mamasara'nin yüceltilmesine adanan bir bayramdı bu. Bayramların denk düştüğü 22 tarihlerinin ne anlamda kullandıkları da kesin olarak çözülmüş değil.

Diyaquitalar: Arjantin'de yaşayan yerli kabilesidir. Soyları İnkalarda yaşayan bir halk topluluğuna dayandığı ifade edilir... Bunların da tanrıları için yaptıkları törenler ve bayramlar mitolojik öykülerde yer alır. Güneş tanrısına sundukları en değerli kurbanlık bir karacanın kafası ya da öldürülmüş bir düşmanın başıydı. Bu halk Aymara halkının adını Thonapa olarak değiştirdikleri eski soy tanrısallığında İllapa'ya taparlardı.

Törenlerin daha görkemli olması için tapınak duvarlarına tanrıların resimlerini ya da giriş kapısına heykellerini dikerlerdi

Dobeiba: İnka mitolojisinde adı geçen Dabeiba ülkesinin tanrıçası olarak tapınıldı. Ülkenin kralı bu tanrıça için altın kaplamalı bir tapınak ve som altından bir heykel yaptırmıştı. Bu tanrıçanın kültünün atrato ırmağı civarında geliştiği anlatılır. Petrus Martyr tanrıça Dobeiba'nın fırtına tanrıçası olduğunu ileri sürerek"...Öfkelendiğinde yıldırımı ve gök gürültüsünü gönderen ve ekinleri mahveden odur; eğer onun adına kurban vermeyi unuturlarsa Dobeiba'nın kendilerine hiddetleneceğini düşünüyorlardı, çocuklar gibi..." şeklinde bir düşünceyi ortaya atmıştı. Güzel ve bilge olduğu anlatılan fırtına tanrısı aynı zamanda bölgeye yeni bir uygarlık getiren kahraman olarak

yüceltildi. Anlatımlarda bu tanrının yaratılması annesi tarafından gerçekleşmiştir. "Dobeiba'nın evi" bir puma tarafından korunuyordu. Dobeiba'nın tapınağı içi altın ve değerli süs eşyalarıyla doluydu. İspanyolların saldırılarında tamamen yağmalanmıştı. Bu tapınak Kolomb öncesi dönemde Atrato bölgesinin haç merkezi olarak biliniyordu. Ayrıca araştırmacı Vadillo, her ay, tanrıça Dobeiba'nın yemesi için bir genç kızın kurban edildiğini belirtir. Bu tanrıçaya tapınmanın bir başka bedeli de oruç tutmaktı. Halk buna uymak zorunda bırakılmıştı. İnka halkı tanrısal baskılar karşısında çok yıpranmışlardı. Nedeni de sadece rahiplerin sözde kültü devam ettirmek için gençleri kurban istemesiydi.

İnka desenleri

Dobeiba tapınağı: İnka inancında ütopya şeklinde düşünülen bir ülke olarak gösterilir. Halkın inancında bu ülkenin sırlarla dolu bir yer olduğu şeklinde ifadeler var. Mitolojide bu ülkenin adı "Tierra fira" olarak bilinmesine rağmen büyücü bir rahip tarafından "Tierra caliente" şeklinde değiştirilmiştir. Burada bulunduğu söylenen tapınağın sözcük karşılığı da "Dobeiba'nın evi" şeklinde tanımlanmıştır. Bir zamanlar araştırmacılar bu tapınakla "şeytanın zengin evi" anlamında bilinen gökyüzü tanrısının tapınağını karıştırmışlardır. Bu tapınağın iç mimarisi altınla kaplı olduğu için gezginci ve hazine avcılarının odak noktası olmuştur. İspanyollar bölgeye gelmeden önce kısacası Kolomb öncesi zamanlarda bu tapınak Atrato bölgesinde bir hac merkezi gibi kullanılmıştır. İnka mitolojisinde de Puma'nın koruduğu bir yer olarak tanımlanır.

Doğa tanrıları: İnkalar renkli sembollerle anlatmak istedikleri bazı desenleri genelde "bantlar" biçiminde bir satranç tahtasının üzerinde belirtirlerdi. Sıradışı bir dünyada onlara göre farklı yaratıklar ve kanatlı tanrılar yaşardı. Bu nedenle "karanlık doğa tanrıları" olarak tapındılar. Onlara göre yabancı görülen kanatlı tanrılar dünyası dünyasal yasalara boyun eğmeyenlerdi. Mitolojilerinde o kadar farklı varlıkların portreleri çizilmiş ki arkeologlar bile açıklama yaparken zorlanmışlardır.

Doğum: İnkalarda doğum ölüm ve doğum arasındaki evrelerden oluşan dönüşümlü bir devinim olarak düşünüldü. Hamile kadınlar da dualar eşliğinde kurbanlar vererek doğum zamanına hazırlanırlardı. Kolay bir doğum gerçekleştirmek için genç ay tanrıçası olan Ixchel'den kolaylık beklerlerdi. Doğum olayı Mayalar ve Azteklerde bazı ayrıntılar dışında genelde aynı yol izlenirdi. İnkaların dışında Mayalar bölgesindeki bazı ilkel kabilelerden farklı bir şekilde doğumun temeli olan hamilelik olayının cinsel ilişkiden olduğuna inanır ve ona göre önlemler alırlardı.

Dokuz sayısı: İnkaların dinsel geleneklerinde dokuz sayısının anlamı yüksek olduğu için kutsal olarak görülürdü. Araştırmacılar ve arkeologların belgeledikleri buluntular doğrultusunda çeşitli anlamların verildiği dokuz sayısındaki benzer davranışlar bazı el yazmalarında belirtilmişti. Ölüm esnasında özellikle 9 sayısının kutsal oluşu da anlatılır. Çünkü bunun en belirgin özelliği ölünün ardında 9 gün yas tutulması olarak belirlenirdi. Hatta rahipler bile adaylık süreçlerini dokuz yılda tamamlarlardı. Evlilikler bile 9 ay sonra tamamlanır ve kadın çocuk doğurduktan sonra 9 gün boyunca ailesini görmezdi. Bu özelliklerin İnkalara başka uygarlıklardan geçtiği ifade ediliyor. Araştırmacıların öne sürdükleri tahmini görüşlere göre İspanyolların işgali sırasında orada yaşayan Çıpçaların dinsel geleneklerinde bu inanç vardı.

Donato: İnkaların yararlandığı bir su kaynağı. Hunzahua öyküsünde bu kaynağın nasıl dolduğu anlatılır. Bak Hunzahua.

Dorado efsanesi: Bak El Dorado Efsanesi.

Dri Cum: Schillman'ın yaptığı araştırmalara göre göklerin kralı Bla Ciun Rgyal tarafından görevinden alınıp göklere çağrıldığı söylenen kral. Onun yerine de krallığa Ti-Şe'yi göndermiştir. "Dri Cum" olayı ile ilgili İnka mitolojisinde konunun kozmolojiye dayanmış olduğu görülmektedir. Hint destanlarından Mahabarata'da benzer kozmolojik öyküler yer almaktadır. İnka kozmonotların gök bilimi ile uğraştıkları kesin olarak belgelenmiştir.

Duvarcılık: İnkalar genellikle yapılarını sıvasız bir teknik kulla-

narak yaparlardı. Duvarların büyüklükleri, yapılış biçimleri, kullandıkları taşlar arasında boşluk bırakmadan sıvasız örmeleri arkeologları şaşırtmıştı. Bu taşlar arasında su sızmayacak şekilde bir işçilik görülür. Buluntular doğrultusunda ayrıca kullanılan taşların da taşlarla yontulması bir başka değer kazanır. Duvarcılığın en iyi örneklerinden biri olan Cuzco'daki Sacsahuaman kalesinin yapılış şeklidir. Kalenin yapımında kullanılan taşların nasıl sürüklendikleri de bir bilmece gibi...Henüz taşıma şeklinin nasıl olduğu bulunamamıştır. Yapılan araştırmalar taş işçiliğinin taştan yapılmış aletlerle işlenmesi oldukça düşündürücü olmuştur.

Durango: Teotihuacan kentinin kuzeyinde yer alan ve İnka'ların yaşadıkları bir yerleşim yeri olduğu belirtilmektedir. Arkeolojik bir alandır.

E

Ecaque: İnka mitolojisinde bir tanrıça olarak tapınıldı. Muiscalar tanrısal rekabetin yayıldığı inancıyla bu tanrıçaya daha sonraki dönemlerde "Hac" yeri olarak düşünülecek ünlü bir tapınak yapmışlardı.

Eiru: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Arı" şeklinde tanımlanmıştır.

Ekeko: (Ekkekko olarak da ifade ediliyor.) Aymaralıların tapındıkları ve varlığı günümüze kadar ulaştığı söylenen bir tür koruyucu ruh. Bu koruyucu ruhun eski zamanlarda bereket tanrısı şeklinde tanımlandığı da ifade ediliyor. Mitolojide başarı ve var olmanın tanrısı şeklinde belirtildi. Daha sonraki dönemlerde de ailenin koruyucu ruhu olarak yerini aldı. Erkek şeklinde tasvir edilmiş heykelleri bulundu. Yapılan heykeller eşyaların bulunduğu yere asılır ve onları koruduklarına inanılırdı. Varlık ve bolluğun tanrısı olarak da yüceltildi. Mitolojilerde doğan yeni çocuğun uyuduğu yere bu tanrıyla ilgili bir işaret bırakılırsa çocuğun ve ailesinin zengin olacağı söylenir, eğer herhangi bir işaret bırakılmamışsa olanları da kaybedecek ve fakirleşecektir. Bak Ekkekko.

Ekkekko: (Ekeko olarak da ifade ediliyor.) Aymaralıların tapındıkları ve varlığı günümüze kadar ulaştığı söylenen bir tür koruyucu ruh. Başarı ve varlığın tanrısı olarak biliniyor. Bazı belgelerde kalp ve zenginlik tanrıçası şeklinde betimlenmiştir. Bu koruyucu ruhun eski zamanlarda bereket tanrısı olduğu anlatılır. Daha sonraki dönemlerde de ailenin koruyucu ruhu olarak yerini aldı. Erkek şeklinde tasvir edilmiş heykelleri bu-

lundu. Yapılan heykeller eşyaların bulunduğu yere asılır ve onları koruduklarına inanılırdı. Varlık ve bolluğun tanrısı olarak da bilinir. Mitolojilerde doğan yeni çocuğun uyuduğu yere bu tanrıyla ilgili bir işaret bırakılırsa çocuğun ve ailesinin zengin olacağı söylenir, eğer herhangi bir işaret bırakılmamışsa olanları da kaybedecek ve fakirleşecektir. Bak Ekeko.

El Dorado: (El hombre Dorado şeklinde de yazıldığı belirtilmektedir.) Madrid'in güneyinde küçük bir yerleşim yeridir. Bu küçük yerleşim yerine İspanya'ya tatile giden turistler mutlaka izlerler. Çünkü kentteki tapınak duvarlarında çizilen desenler ilgiyle izlenmektedir. Kentin kuruluşu ile ilgili yerel öykülerde İ.Ö.2000 yıllarına dayandığı belirtiliyor. Yaşamı, sosyal durumu Nuh tufanından sonraki yaşamla bağdaştırılmaktadır. Bazı araştırmacılar kentin adının İbrani dilinde "Toledoth" şeklinde belirtildiğini ifade ederler. Kentteki tapınakların duvarlarında belirtilen çizgiler tarihsel yönden önem taşımaktadır. Bu kenti ilk defa Panamadaki karargahında bulunan Fransisco Pizarro'nun bir generalinin yaptığı raporda belirttiği ifade ediliyor. Kayıp Diyarlar adlı kitabın yazarı Zecharia Sitchin, El Dorado ile ilgili Sir Walter Raleigh'ın araştırmalarına yer vererek "...Onun gözüne Manoa, öyle görünmüştü: 'İmparatorlara laik El Dorado, damların altın!/Gölge eder/Değişimin tüm şoklarına rağmen/Kaprisli kazanın başlangıcında/İnsanlar arzu dolu, ölmez bir umutla dayandılar. Raleigh, kendisinden önce ve sonrakiler gibi El Dorado'yu, kralı, şehri, ülkeyi-hala gerçekleştirecek bir rüya 'arzu dolu bir umut' gibi görüyordu. Bu bakımdan El Dorado'yu aramaya çıkanların hepsi de firavunlardan önce başlamış ve şimdilerde bizim nikah yüzüklerimizde ve ulusal altın stoklarımızda süren bir zincirde birer halkadırlar..." şeklinde açıklamalarda bulunur. Bak Dorado efsanesi.

El dorado efsanesi: 1534 yılında San Fransısco del Quito kentini kuran İspanyol general Sebastian de Belalcazar bölgede halk arasında söylenen öykülerin yaklaşık tümünü toplayarak kitap halinde derledi. Bu öykülerin çoğunda yerlilerin inaçları, inançlar için yapmış oldukları tapınma törenlerinin ritüelleri

ve çeşitli nedenlerle bireyler üzerine toplu bir şekilde uygulanmış olan katliamlarla ilgili ifadelerdi. Anlatılan öyküler arasında El dorado ("altın adam") adlı efsane de vardı. El dorado'nun sözcük anlamını da İspanyollar "altından yapılmış adam" şeklinde tanımlarlar. Eldorado'ya Altın adam lakabını da İspanyollar verdi. Onlar El dorado'nun çok zengin bir ülke olduğuna ve insanların altın suyuyla kaplanmış olduğuna inanan böyle bir öyküye inanırlar. Hatta günümüzde bile çoğu insanlar böyle zengin bir ülkenin olabileceğine inanırlar. Öyküyü anlatan yerliler Tanrıça Bashua'ya yapılan tapınma şeklini ve törenlerini çok farklı sembollerle belirtilmişlerdi. Göller çevresinde yaşayanlar tanrıçaya altın, gümüş ve zümrütten eşyalarla giysiler sunarlardı. Ancak bazı kaynaklarda tanrıçanın sadece tütsü kabul ettiği de ifade edilmektedir. Dini eğlenceler ve yarışmaların yer aldığı göller bölgesinde Guatavita gölü şefi törenler sırasında vücudunu reçineyle kaplar ve üzerine altın tozları serperdi. İşlem tamamlandıktan sonra bir sandalla göle açılır ve suya girip yıkanırdı. Onun bu şekildeki törensel davranışı tanrıçaya bu yolla altın verilmesi şeklinde değerlendirildi. Zamanla şefin düzenlediği bu sembolik hareket "altın kaplamalı adam El dorado" efsanesine dönüştür. Şef altın tozlarını suya bırakıp tanrısını mutlu edeceğine o kadar çok inanmıştı ki halk onu altın kaplamalı adam olarak görüyordu

Eliani: Cacatiama'da Pijaoların tapındıkları bir tanrı. Arkeolojik kazılar sırasında bu tanrının tahtadan yapılmış bir heykeli bulunarak koruma altına alınmıştır. Ancak hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor. Tahtadan tanrı heykelleri yapmak İnkalarda dinsel bir moda şeklinde yaygındı. Bazı aileler işlerinin yoğunluğu nedeniyle tapınaklara gidemediğinden ilgili tanrının heykelini tahtadan yapıp, evlerinin bir köşesine koyarlardı. Çağımızda buna benzer bir moda Hıristiyan dininde göze çarpmaktadır. Genellikle İsa'yı belirten küçük bir heykelciğin konut içinde özenle saklanarak ona karşı olan sevgilerini belirtmeye çalışırlar. Demek ki konut içinde tanrı heykelciği yaparak tapınma sadece İnkalara

özgü bir gelenek değildi. Hıristiyan cemaati de tıpkı İnkalar gibi İsa'yı tanrılaştırarak küçük heykelciklerini evlerinin odalarına kadar taşımışlardır.

Eon: Arkeolojik ölçü birimidir. Yaklaşık bir milyar kilometre civarında hesaplanmaktadır. Leonard Crow Dog tarafından anlatılan ve Richard Erdeos'un kaleme aldığı "Güneşin yaratılış" adlı öyküde bu ölçü biriminden söz edilir.

Epunamun: İnkalarda tapınılan bir tanrı olduğu söyleniyor. Bu tanrının Punchau ile özdeşleşmiş olabileceği tahmin ediliyor. Paragöz savaş tanrısı olarak tapınıldı. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve dinsel kimliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Erei: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Mastar ekiyle kullanılan zamirdir. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Sensin" şeklinde tanımlanmıştır.

Esmeraldalar: İnka imparatorluğuna bağlı olarak yaşayan ve kültürel geleneklerinden vazgeçmeyen bir yerli kabilesinin adı.

Et: Atakapa yerlilerin dilinde "İte "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Ete: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "öte, öteye" şeklinde tanımlanmıştır.

Evcil kobay: (Cavia porcellus) Evcilleştirilmiş "caviidae" familyasından bir kemirici hayvan. Memeli bir hayvandır. Anayurtları Güney Amerika bölgesidir. Bu memeli hayvan İnkalardan daha önceki tarihlerde de evcilleşmiştir. Cristof Colomb, Amerika kıtasını bulduktan sonra bu memeli hayvan Avrupa'ya da taşınmıştır. Ve kobay olarak kullanılmıştır.

Ezoterik: Felsefeciler tarafından İçsel, ruhsal gerçekliğin üst bilgisi şeklinde tanımlanır. Yakın anlamı "gizli bilgiler" anlamında

tanımlanan ve kökü yabancı dillere dayanarak dilimize geçmiş bir sözcüktür. Osmanlı dilindeki karşılığı ise "Batınılık" olarak belirtilmiştir. İslam dinindeki tasavvuf bilgiler ezoterik bilgiler olarak belirtilir. Çoğu eski uygarlıkların temelini oluşturan gizli bilgilerin anlamını kolaylaştıracak bir sözcük olarak karşımıza çıkar. Araştırmacılar bu sözcüğü dinsel metinlerde yer alan gizli bilgilerin karşılığında kullanırlar. Bu özellik "Mısır'ın Ölüler Kitabındaki" bilgilerle daha net bir şekilde karşımıza çıkar. Hatta Maya Kiçe halkının el kitabı "Popol-Vuh"ta da benzeri ezoterik bilgiler yer alır. Bu örnekler diğer uygarlıkların katipleri tarafından yazılan metinlerde de görebiliriz.

F

Faquisllanga: Şef Naymlap'ın kıyısına gelip yerleştiği nehrin adıdır. Kızılderililerin efsanelerinde genellikle göller ve akarsular önemle konumlarına ve yapılarına göre anlatılırlar. Göller ve akarsuların yaşamın gelecekteki en olumlu yönlerini tamamladıkları inancı olduğundan kutsal görmüş ve onlar uğruna törenler yapmışlardı.

Fincenu: Bak Cenufana.

Fontibon: İnka yerlilerinin yaşadıkları bir yer. Buraya Işık anlamında tanımlanan Gagua; Chiminigagua adının karşılığı olarak güneş şeklinde yerliler tarafından Bogota vadisinde verilen bir addı. Daha sonra İspanyolların ezici baskıları sırasında ona Xue ya da Nemterequeteba adını verdiler. Bu tanrının yaşadığı yerlerden biri olduğu şeklinde ifadeler var.

Fongasigde: Şef Naymlap'ın yürürken yoluna kırık deniz kabuklarını serpiştiren hizmetkarıdır. Bugün çoğu yakın uygarlıkta, liderler sokağa çıkarken yoluna renkli halılar (özellikle kırmızı) döşeniyor. İnkalarda kırmızı halılar olmadığı için şefleri sokağa çıktığı zaman parlaklığı nedeniyle deniz kabukları serpiştirilirdi.

Francisco Pizarro: İspanyolların fatihi olarak bilinir. İnkaları işgal etmeye geldiği zaman bölgede Huayne Capac adlı kral kendisinden sonra kral olacak birini belirleyemeden 1527 yılında ölmüştü. Oğulları olan Atahualpa ile Huascar taht yüzünden büyük bir kavgaya girişmişlerdi. Bu savaşta kardeşini yenen Atahualpa kazanmıştı, ancak Francico Pizarro tarafından yakalanarak tutsak edildi. Bunların hazinelerine Pizarro el koyarak adamları arasında pay etti. Atahulpayı da boğdurarak öldürttü. 1553 yılında Cuzco'da Atahulpa'nın kardeşi Manco ile karşılaştı. Manco Cuzco'da kraldı ve güçlüydü. Ancak Pizarro savaşmaktan çekinmişti. Manco Pizarro ile iş birliği yapmaya

başladı. Manco'nun gerilla savaşında bir aylı zorlandığı ve altın hırsı yüzünden adamları arasında çıkan bir iç çatışmada bir gurup İspanyol askerleri tarafından öldürüldüğü belirtiliyor.

Furachoqua: İnka yerlileri tarafından tapınılan ve iyilik yaptığı için "iyi kadın" anlamında belirtilen Bachue'nin bir başka adı. Bak Bochue.

G

Gacha: Ortaçağ'da başyemek olarak, nişasta ya da tahıl ürünlerinden yapılan bir çorba. Bazı kaynaklarda bir yerleşim kentinin adı olarak da anlatılıyor. Bu kentte tanrıların hoşnut olabilmesi için her hafta bir çocuğun kurban edildiği anlatılır. Hatta İspanyollar buraya geldikleri zaman, insan boyutunda kanla kaplı bir kurban sunağını görünce şaşırmışlardı. Tabii ki sadece kurbanlar Gacha'da tanrılara sunulmuyordu. Bölgedeki bütün büyük kentlerin tanrılarına kurban sunumları yapıldığı gibi yerel tanrılara da kurbanlar veriliyordu.

Gagua: İnka yerlilerinin ilk yaratılış öyküsündeki beyaz sakallı adam için kullandıkları ışık anlamında bir sözcük. Daha sonra güneşe de bu adı verdiler. İspanyollar bölgeyi işgal etmeye geldikleri zaman aynı sözcüğü kullanıyorlardı. Ancak gördükleri zülüm karşısında "gagua" yerine "Nemterequeteba ya da Xue" adını verdiler. Bu da "şeytanın ışığı" anlamında tanımlanırdı.

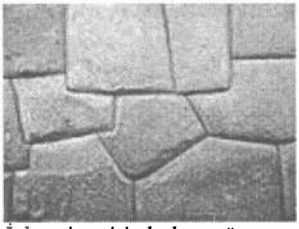
Gallinazo: Chicama vadisinde yaygın olan Moçika kültürünün paralelinde geliştiği söylenen bir kültür. Bu kültürün izlerine Chicama vadisinde rastlanmadı ama genişlemeleri Moçika kültürüyle eş değerde tutulmaktadır. Kaynak kitaplarda bu kültür ile ilgili geniş açıklamalar ifade edilmiştir.

Gamza: Bugünkü adı "Gameza"dır. Sogamoso'nun kuzeydoğusunda yer alır.

Garcılasco de Vega: İnkaların medeniyetini tarihsel olarak yazan bir yazar. Annesi Chimbu-Ocillo bir İnka prensesi, babası ise Garcia Laso de la Vega İspanyol bir kaptandı. Yazdığı yazılar ve incelemeleri son derece önemli bir yer tutar.

Gauteovan: Bir tanrıça olduğu anlatılır. Kagaba halkı tarafından tapınılarak hakkında mitolojik öyküler yazılan bir tanrıça olarak kayıtlara geçti. Mitolojide bu tanrıça yaratılışın "İlkanne"si

olarak tanımlanır. Kendi adet kanından güneşi yaratan bir tanrıçadır. Yaratılış ile ilgili bu tür benzetmelerin İnkaların kültüründe geniş bir alan kapladığını belirtmiştim. Onların merkez düşüncelerindeki yaratıcı tanrı Viraccocha için de penisinden damlayan kanla insanları yarattığı anlatılır. Gautevon ise kültünün yaygınlaşması ve tapınmaların daha yoğun olması için bu şekilde ortaya çıkmıştır. Her şeyin yaratıcısı olarak tanımlanır. Kötüleri ve cinleri yaratan da odur. Bu tanrıçanın daha sonraki dönemlerde güneş tanrısı tarafından geri plana itilmiş ve unutulmaya başlanmıştır. Güneş tanrısı halkın bilincinde en yüksek kült olarak bilinirdi ve etrafında yüzlerce cin vardı. Tanrıçanın özelliği onun güçlü bir kültünün olmasına bağlandı. İşte mitolojik öykünün yüceliği burada karşımıza çıkıyor. Güneş tanrısının öyküsünün modeli bu tanrıçanın yaratılış öyküsünden daha yüce olduğunu düşünen yerliler tanrıçanın kültüne önemi azaltmışlardır. Öncü ilk rahipler de onun tarafından yaratılmıştır. İnka dinsel mitolojisinde neredeyse her tanrının bir yaratılış mitolojisi var. Tanrısal kültün ilginç bir şekilde yayılması için o tanrılar adına öyküler yazılır ve tanrıların kendisine mal edilirdi.

İnka mimarisinde duvar örme şekli

Gitekobo: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu= Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Gitmek, yürümek" şeklinde tanımlanmıştır.

Goranchacha: Güneşin oğlu efsanesinde tanrının el değmemiş bir kızla birleştikten sonra o kadından doğan çocuğun adı. Bu çocuğa Muisca dilinde "zümrüt, değerli şey" anlamına gelen "Guacata" denildi. Çocuk kabile şefinin yanında en iyi olanaklarla büyütülürdü. 24 yaşına geldiğinde "güneşin oğlu" şeklindeki ünü bölgeye yayılırdı. Bak Guacheta.

Gök gürültüsü: Güneş ay ve yıldızlar dışında İnka yerlileri gök gürültüsüne de tapmışlardı. Onlara göre gökyüzünden so-

rumlu tanrılar göklerde elinde gürz gibi bir sopa taşıyan biri şeklinde belirtirlerdi. Bu nedenle güneş tanrısına olduğu gibi gök gürültüsüne de insan kurban etmiş ve törenler düzenlemişlerdi. Gök tanrılarının yeryüzünde insanların kendileri için kurbanları azalttıkları düşünülerek bulut çarpışmasından doğan gürültülerin gök tanrılarının bulutlara sopayla vurduklarını ve insanları bu şekilde korkutarak onlar adına daha fazla insan kurban etmelerini sağlardı. Yerliler gök gürültüsü olmasın diye de dinsel ayinler yaparlardı.

Guaimiler: Bir yerli kabilesidir. Talamanca gurubunda yer aldı. Talamanca gurubunda yer alan Guaimiler'in tanrısal inançları da çok farklıydı. Rahiplerin hastaları iyileştirme gibi görev üstlendikleri de ifade edilir.

Guachımınes: İnkalarda tapınılan bir tanrı. Öldürücü bir tanrı olduğu anlatılır. Guamansuri'nın bacanağı şeklinde ifadeler var. Belge eksikliği nedeniyle Guachımınes'in kültü ve dinsel kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Guamansuri: İnkalarda tapınılan bir tanrı. Bacanağı tarafından öldürülmüş olabileceği anlatılır. Bu bacanağı da Guachımınes'ti. Apocatequil'in ikiz çocuğuydu. Kaynaklardaki anlatım bozuklukları nedeniyle bazı önemli adların karşılıkları son derece sıkıntılı bir çalışmaya yerini bırakır. Ondandır kı ele alınan konularda elde olmayan kopukluklar oluşur. Guamansuri ile bacanağı arasında bir gerginlik yaşanmışsa bunun detaylarına inmenin anlamlı olacağını düşünürüm. İnka Mitolojisinde her şeyin yaratıcısı olduğu anlatılan Ataguju tarafından yaratıldığı anlatılır. Daha sonra da yeryüzüne gönderilir. Guamansuri yeryüzüne geldiği zaman ilk olarak Guacheminelerin bulunduğu Huamachuco bölgesine gelir. Guacheminelerin dışarıya çıkmasını yasakladıkları bir kız kardeşleri vardı. Adı da Cautaguan'dı. Guamansuri bir yolunu bulup eve kardeşlerinin olmadığı bir sırada girer ve kızı baştan çıkarmayı başarır. Kızla ilişkiye girer. Erkek kardeşleri durumu öğrenince Guamansuri'yi ateşte diri diri yaktılar. Külleri gökyüzüne savrulur. Kızılderililer de onun babası olan Ataguju'nun yanına gittiklerine inanırlar. Daha sonra kız kardeşleri iki yumurta

doğurur ve ölür. Erkek kardeşleri yumurtaları çöpe atarlar. O yumurtadan iki erkek çocuk çıkar ve soylu bir kadın onları alarak büyütür. Erkek çocuklardan birinin adı kötülüğün yaratıcısı olarak tapınılan Apocatequil'di. Peru'da en çok korkulan tanrılar arasında tanındı ve tapınıldı. Araştırmacılar ona Cuzco'dan Quito kentine kadar tapınıldığını anlatırlar. Diğer çocuğun yani Apocateguil'in kardeşinin adı ise Piguero'ydu. Apocateguil, annesinin öldüğü yere gitti ve onu orada diriltti. Annesi de babalarını öldüren Guachemineleri öldürmesi için iki sapan verdi. O sapanlarla Apocateguil, Guachemineleri çoğunu öldürür kalanları da bölgeden kovar. Daha sonra gökyüzüne Ataguju'nun yanına gider. Ondan yerlilerin yaratılmasını ister.

Guaman Poma: İnkaların yaşadıkları bir yer. Burada yaşayanlar cenaze törenlerinin ardında mezara konulan ölülerine yiyecek bırakırlardı. Bunların yaptıkları kabartma resimlerde tarla koruyuculuğunu tasvir ederlerken orada yaşayanların tarla koruyuculuğu yaptığı anlamında da ifade edilir. Araştırmacı Tschudi onlar için "...Bu görev sadece basit bir tarla bekçiliği değildi. Aksine belli bir dini görünüşü vardı. Bütün görev süresi boyunca tarla koruyucuları perhiz yapmak zorundaydılar, bunun anlamı yalnız tuz ve biber yememek değildi, karılarıyla cinsel ilişkiye girmeleri de yasaktı..." şeklinde bir ifade kullanmıştı. Geleneklerinde ayrıca ekilen tarlalara bir de taş dikerlerdi. Rahip Arriaga'nın ileri sürdüğü düşüncelerine göre tarlalarına diktikleri uzun taşlara "chichic" ya da "huanca/huaca" adı verilirdi. Bazen bu taşlara "tarlanın efendisi" anlamında tanımlanan "Chacrayoc" adı verilirdi. Koruma altına aldıkları tarlayı tanrı Huaca'ya ait olduğu inancı vardı.

Guamansuriyi betimleyen bir desen

Guaranga: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "bin sayısı ya da bin ev halkı için kullanılan sayı" anlamında tanımlanmıştır.

Gustav Bolinder: Araştırmacı bir yazar. Bu yazar 1914/15 ve 1920 yıllarında Kagabalar halkını araştırdı. Araştırmaları so-

nucunda Kagabaların İcalar gibi Çıpça dili konuştuklarını tespit etti. Bu halkın onların yakınında yaşayan Taironaların etkisinden kalmış olabileceği tahmin edildi. Yazar hakkında belge eksikliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Guitarrero: İnkaların ovalara dağılmadan önce yaşamış olukları mağaranın adıdır. Arkeologlar bu mağaradaki yaşam tarihini İ.Ö.8500 civarında tahmin etmektedirler. Mağarada yaşayanların, dönemlerinde fasulye ve baharat yetiştirmiş oldukları anlatılır. Ayacucho bölgesindeki insanlar da İ.Ö.5700-4300 civarında kabak yetiştirdikleri belirtiliyor. Yüksek tepelerdeki buzların erimesiyle ortaya çıkan yeşillik alanlarda ilk İnkalar tarımın birkaç çeşidiyle özel olarak yapmış oldukları tarlalarda geçimlerini sağlıyorlardı.

Guachemineler: İnka Mitolojisinde her şeyin yaratıcısı olduğu anlatılan Ataguju tarafından yaratıldığı öne sürülen Guamansuri'nin yeryüzüne indiği zaman yanlarında kaldığı bir soy. Huamachuco bölgesine gelen Guamansuri bu soy arasında zavallı ve fakir göründüğü için kalmış olabileceği tahmin ediliyor.. Guamansuri, Guachemineler soylarının yaşadığı köyde ilgi görmüş ve onlar tarafından özel olarak bakıma alınmıştır.

Guacheta: Bir yerleşim alanı. Tunja'nın batısında koruma amaçlı olarak kurulmuştur. Bogotalılar tarafından kurulduğu öne sürülüyor. Aynı zamanda da bir yerli kabilesinin adıdır. Kabilenin adı bulunduğu bölgeye verildi. İspanyolların geldikleri ilk yer olarak bilinir. İspanyol askerleri bu kentte tanrılara kurban edilmiş çocukların sunaklarıyla karşılaştıklarında şaşırmışlardı. Daha sonraki yıllarda yapılan arkeolojik kazılar askerlerin bu yaklaşımlarını doğrulamışlardı. İnka mitolojisinde bu kabile ile ilgili bir öykü anlatılır. Bu öyküde, onların kehanetlerine göre güneş tanrısı bu kabile içinde hiçbir erkek ile ilişkisi olmayan bir kızla birleşip, onun bedenine girerek bir çocuğa dönüşecekti. Bu kehaneti duyan genç kızlar bölgenin yüksek tepelerine sabah güneşinde oralara çıkar ve güneşin onların bedenine gireceği saati beklerlerdi. Bir gün ne olduysa bu kızlardan bir tanesi hamile kalır. Hamile olan kız ise 9 ay sonra bir "Guacata" doğurdu. Bu sözcüğün Muisca dilinde anlamı "büyük, değerli

zümrüt" anlamında tanımlandı. Genç kız doğurduğu Guacata'yı pamuklara sarıp, göğsünün içinde çocuk oluncaya kadar sakladı. Ve sonunda çocuk oldu adına da Goranchacha adı verildi. Bu çocuk kabile reisinin desteğiyle "güneşin oğlu"na yakışır bir şekilde büyütüldü. Büyüdükten sonra delikanlı olan bu çocuk babasının güneş olduğunu anlayınca küçük bir bölge olan Guacheta'dan ayrılıp, şef Ramirqui'nin sarayına gitmeyi ister ve yola çıkar. Onun gelişini duyan Ramirgui şefi büyük bir karşılama töreni yapar. Nedeni de delikanlının güneşin oğlu olduğuna bağlanmıştı. Güneşin oğlu oradan da Sogamoso'yu ziyarete gitti. Oradan tekrar Ramirgui'ya geri dönünce şefin genç birini idam ettiğini öğrenir, öfkesinden şefi öldürür ve bölgenin hakimi olur. Artık bölgenin hakimi oydu. Çıkardığı acımasız yasalarla halkı ezerek sömürmeye başlamıştı. Yerliler güneşin oğlu olduğu için ondan çekiniyorlardı. Daha sonra babası için bugünkü Augustin manastırının bulunduğu yerde bir tapınak yaptırarak dini törenler düzenledi. Ancak tapınağı tam olarak tamamlayamadı. Çünkü İspanyollar bölgeyi kuşatmışlardı. Tapınakta kullanılmak üzere getirttiği iki büyük mermer sütunlardan biri Ramirgui yolunda diğeri de Moniquira'da bırakılmıştır. Bu taşlar onun cinleri tarafından getirildiği tahmin ediliyor.

Guaca: Rio Sucio adlı kaynağın bulunduğu yerde yaşayan bir kabile. Nutibara adlı bir kral tarafından yönetiliyorlardı. Jaguar adında bir tanrıları ve onun için yaptırılmış bir tapınakları vardı.

Guacamayo: (Kırmızı papağan olarak bilinir.) Canari halkı tarafından anlatılan tufan öyküsünde adı geçen bir kuş. Yerliler bu papağan'ın tufanda iki kardeşe yiyecek götürmek üzere kuş kılığına girmiş "Agua" ve" Torito" olduğunu ifade ederler.

Guanaco: Quechua dilinde Huanaco'da kullanılan bir sözcük. Lama'nın bir çeşidi. Andlarda yaşayan bu hayvan evcileştirilmiştir. Devegil familyasındandır.

Guane: İnka yerlilerinin yaşadıkları bir bölge. Beyaz sakallı adamın (Chimiziagagua) Cota bölgesinde bir mağarada kaldıktan

sonra son olarak geldiği bir yer şeklinde anlatılır. Bu bölgede yaşayanlar onun adına çeşitli törenler yaptılar, şekiller çizdiler, geceyi geçirdiği anlatılan Sogamoso mağarasında onun resimlerini çizdiler.

Guano: Gübresinden faydalanılan bir çeşit kuş. Martı kuşu olarak da bilinir. Bu kuşlara zarar verenler ölümle cezalandırılırdı. İnkalar yüksek tepelerde yaşadıkları için ekinlerini basamaklar şeklinde düzenledikleri toprak parçalarına ekerlerdi. Yani tepelerin üstündeki arsayı merdiven şeklinde düzenleyerek kullanırlardı. Bu şekildeki düzenlemenin anlamı tarlayı sel baskınlarından kurtarmak ve "asgaru" suyun yokuştan aşağıya inmesini önlemekti. Bazı kaynaklarda bunun sözcük anlamı, iklimi kuru olarak geçen bölgelerde deniz kuşlarının dışkı ve ölülerinin senelerce birikerek üst üste birikmesinden elde edilen gübre olarak anlatılır. Ayrıca inkaların yaşadıkları bir adanın da adıdır.

Guatavita: İnka dinsel inancında göller kutsal olarak tapınıldı. Yaratılan ışığı aydınlattığı gölden çıkan ve tekrar göle geri dönerek su yılanlarına dönüşen tanrıça Bachue'nin kutsal göllerinden bir olarak tapınıldı. Bu göller "yılan tanrıların evi" şeklinde tanımlandı. 2899 metre yükseklikteki bu gölün çevresindeki Humboldt ve Bastian'da yapılan arkeolojik kazılarda eski bir tapınak harabeleri ve göle inan merdivenler tespit edilmiştir. Bu merdivenlere benzer bir mimari çalışma da Doğu Anadolu'daki Urartularda da görülür. Urartular benzer merdivenleri su taşımak için kullanmışlar. Guatavita gölü kutsal sayılan göllerden biridir. Bu gölün kıyılarında yaşayan İnka yerlileri mitolojik öykülerle yaratılışın özelliklerini öğrenmişlerdi. Kutsal sayılan diğer göller ise Guasca, Siecha, Teusaca ve Ubaque gölleridir. Guatavita gölü yaklaşık 2889 metre yükseklikte bulunurdu. Bu gölün etrafında Humbolt ve Bastian tapınak harabeleri bulunmaktadır. Burada tanrıça Bachue'ye ilginç bir şekilde tapınılırdı. Guatavita gölünün şefi tören sırasında vücudunu reçineledikten sonra bir kamışla reçine sürülen yere altın tozlarını üfleme yoluyla yapıştırırdı. Daha sonra da bir kayıkla gölün ortasına açılıp suya girer yıkanırdı. Onun bu

şekildeki davranışı suya dökülen altın tozlarının tanrıya ulaşması anlamındaydı. Daha sonraki yıllarda bu tören "Dorado" efsanesi şeklinde dilden dile dolaşmaya başlar. (Bak Dorado efsanesi.) Gölde geçen bir başka efsane ise şöyle: Guatavita şefinin kulağına karısının onu aldattığı haberi gelir. Karısıyla ilişkiye girdiği belirlenen adamı yakalatır ve önce cinsel organlarını kestirir daha sonra da kazığa oturtarak öldürür. Gizlice onun cinsel organlarından bir yemek yaptırıp, karısına yedirir. Daha sonra olayları öğrenen kadın kızlarından birini yanına alarak saraydan kaçıp, çocuğuyla göle girip kaybolur. Kral büyücülere karısı ve çocuğunu gölde bulmalarını emretti. Göle giren büyücüler kadını bir sarayda kucağında da yılan cini tuttuğunu görünce geri döndüler. Göl bu olaydan sonra kutsal olur. Artık insanlar göle sunular bırakmaya başlarlar. Zaman zaman yılan cininin göl yüzeyine çıkarak orada yaşayanlara kuraklık ve felaketlerden haber verdiği söylenir.

Guasca: İnka dinsel inancında göller kutsal sayılırdı. Guasca gölü kutsal sayılan göllerden biridir. Bu gölün kıyılarında yaşayan İnka yerlileri mitolojik öykülerle yaratılışın özelliklerini öğrenmişlerdi. Kutsal sayılan diğer göller ise Guatavita, Siecha, Teusaca ve Ubaque gölleridir.

Guayaguıl: Puna adasında bir körfez. Güney Kolombiya halkının mitolojisine göre dinsel kültün merkezi durumundaki bu yerde balık biçimindeki cinlerden ve kediye benzer bir varlıktan söz edilir.

Gueguiau: İnkalar döneminde orta Cordilla vadisinin güneybatı sınırında paezlerin kült merkezinde İspanyol kaynaklarına göre tapınılan bir kahraman. Bu kahraman İnkaların sömürge durumundaki dönemlerinde yazılan birkaç mitolojik öyküde geri plana itildiği belirtilmiştir. Ancak İnkaların Paez kültünde güneşin özelliklerini taşıdığına inandıkları bir tanrı şeklinde de betimlendiği kaynaklarda görülmüştür. Avrupalıların bölgeye yerleşmelerinden sonra "yıldızların oğlu" olarak tanımlanan Juan Tama'nın etrafında bir sürü öyküler karmaşası yaşandığı belirlenmiştir.

Guetar: Bir yerli kabilesi. Bunlar arasında rahiplik sitemi organizeli olarak yapılırdı. İnsan kurban törenlerinin yanı sıra ayda bir ölüler için törenler yaparlardı.

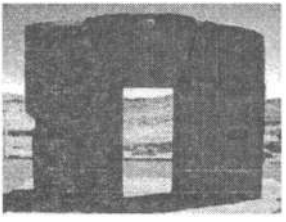
Guitaca: Sözcük anlamı "ev içinde" anlamında tanımlandı. İnkalarda efsaneleştirilmiş bir kadın olduğu söylenir. Halk bu kadına Chie ve Xubchasgagua adını da vermişlerdi. Beyaz sakallı adam olan (Chimiziagagua) ortadan kaybolunca ülkeye geldiği söylenen bir kadındır. Güzel olduğu ve bölgeye daha önce gelenlerin aksine konuşarak güzelliğiyle insanları kandırdığı ifade ediliyor. Ancak yapılan araştırmalarda bu kadının adının Bachue olduğu şeklinde açıklamalar yer aldı. Bak Bachue.

Gusca: Yaratılan ışığı aydınlattığı gölden çıkan ve tekrar göle geri dönerek su yılanlarına dönüşen tanrıça Bachue'nin kutsal göllerinden bir olarak tapınıldı. Bu göllere "yılan tanrıların evi" şeklinde tanımlandı.

Güneş: Çoğu uygarlıkta güneş, güneşin ürkütmeyen korkusu tanrısal bir güç olarak düşünülmüştür. Mısır, Sümerler, Hititler, Şamanlar, Babil, Asur, Maya ve Azteklerin dışında çoğu uygarlık alanlarında güneş ortaya atılmış ve tanrısal bir güzellik olarak tapınılmıştır. Hala Anadolu'da Mezopotamya kültüründen alıntılarla yapılan yeminler güneşin adına yapılır. Yani çoğu insanlar yemin ederken "güneşin adına" şeklinde bir yeminle onu onure etmektedirler. Güneş bazen de yok edici bir güç olarak belirtilmiştir. Mayaların ortadan yok olmasının nedenleri güneş lekelerine bağlanmaktadır. Ancak güneşin negatf durumu tanrısal güce inanların dikkatini hiç çekmemiştir. İnsanlar ışık ve ısı kaynağı olan güneşe tapınmış ve onun adına kurbanlar sunmuşlardır. İnkaların güneşe tapınmaları çok daha değişik ritüellerle gerçekleştirilmiştir. İnka'nın bir anlamda da güneş olduğunu ileri süren Atahualpa'nın üvey kardeşi kendisini gerçek İnka yerine koyarak Güneş diski şeklinde bir altın tepsi yaptırarak yeni bir anlayışa da damgasını vurmuştu. Huascarın güneş diski yerine koyduğu oval tepsinin orta kısmında Viraccocha'nın sembolü yerine güneşi yerleştirmesi güneş dininin daha yüce olduğunun kanıtı ola-

rak belirtilmiştir. Bu konuyla ilgili öykülerde Türkçe anlamı "İlla Ticci Uiracocha, her şeyin oluşturucusu, yani şu demek, gök ve yeri yaratanın simgesi" şeklinde "İlla Ticci Uiracocha, Pachac Acachi: "Querre decir imagen del hacedor del cielo y de la tierra"şeklinde bilgilerle Huascar'ın yeni bir anlayışa doğru yürüdüğü belirtilir.

Güneş kapısı: Tiahuanaco kentindeki harabe kalıntıları arasında ilgi çekici olan buluntudur. Güneş kapısı olarak adlandırılan bu tarihi ve kutsal kapı, 3.75X3 metrelik 7 ton ağırlığında tek parça andezit bloktan yapılmıştır. Kentin harabelerine gitmek için insanların bu kapıdan geçmesi zorunludur. Tamamen taştan yapılmış olan bu kapının üzerine kabartma resimler ve yazılar yer alır. Arkeologlar ve yazıtbilimciler uzun süredir bu yazı ve resimlerle ilgilenmelerine rağmen ne yazık ki henüz çözüm elde edememişler. Ancak bu esrarın çözülmesinde büyük payı olan Garcillaso de Vega'nın eseri Gonzales de La Rosa tarafından kaleme alınmış 1625 tarihli incelemelerdir. Bunlar Madrid'de bazı kilise arşivlerinde ve Vatikan kütüphanesinde saklı olarak bulunmuştur. Güneş kapısıyla ilgili bir diğer araştırmacı ise Amerikalı arkeolog B.Laufer Paristeki "Musee de I'Homme"nin arşivlerini araştırdı. Müzede sergilenen Güneş kapısının kabartma resimlerini çekerek incelemeye aldı. Sonuç şaşırtıcıydı...Bu kabartmalarda, stilize edilmiş makineler, özel giysiler içinde astronotlar, roketler, ve Merih ile Venüs gezegenlerine ait takvimlerin işlendiği görülmüştür. Bu kabartma takvimler daha sonraları Rus bilgini Alexandre Kazantsev tarafından incelenmiştir. Kabartma resimler İnkalarla uzaylıların iletişim içinde olduğunu vurgulamıştır.

Güneş kapısı 3.75X3 metrelik 7 ton ağırlığında tek parça andezit bloktan yapılmıştır. Güneş tapınağı: Cuzco'da bulunan bu tapınak İnkalar tarafından kullanıldı. Burada bulunan mobilyaların çoğu altınla kaplıydı. Bu tapınağın kalıntıları üzerine "la Merced" manastırı yapılmış. Bu manastırda ayın (tapınma odası) odasındaki büyük bir vazo, manastırın papazları tarafından özellikle Cuzco'daki altın madeninde elde etmişlerdir

Güneşin Yaratılış Öyküsü: Bu öykü Kızılderililere ait bir öyküdür. Hiç bir yerde kopyası olmadığı zamanlarda derlenmiştir. 18 Mart 1981 yılında Güney Dokota'daki Rosebud Kızılderili

bölgesindeki Grass Mountain dağında Leonard Crow Dog tarafından anlatılmış ve Richard Erdeos tarafından da kaleme alınmıştır. Öykü günümüzde bile Kızılderili halkı tarafından geceleri anlatılmaktadır. Kaleme alan Richard Erdeos öykünün bazı bölümlerini bellek dünyasından çeşitli imgesel anlatımlar katarak zenginleştirdiğini belirtir. Uzun olarak anlatılan öykünün ilginç olan bir kısmını ele aldım. Öyküde "...Bundan yedi milyon Eon yılı önce dünya ilk var olduğunda, cismi olmayan sayısız çember ve tasarımlardan ibaretti. Karalar, yani dünya henüz yapılma aşamasındaydı. Bütün ortada olan içi içe geçmiş yörüngelerdi. Şu anda üzerinde durduğumuz dünyamız, yeryüzü, onaltı adet kutsal halkadan yapılmıştı. Dünya, yeryüzü yoktu ama yıldızlar ve gezegenler vardı. Onların hepsinin yukarısında da, büyük güneş duruyordu. O bütün yörüngesel güçleri kontrol ediyordu. Evrenler, yıldızlar ve yörüngeler arası gezegen dili konuşmak gibi kendine has bir iletişim kurma gücü vardı. Güneşin, içlerinde kendini tekrar yarattığı yedi gölgesi vardı. Bunlardan önemli olanı yedinci gölgeydi. Güneş bunun içine baktığında, onun oluşumunda bir farklılık sezinlemiş. Bu gölge Kızılderililerin ülkesinin yaratıcısıymış. Bunun üzerine büyük güneş, bütün yörüngelerine, yıldızlara ve gezegenlere - Halka onaltıya gelin!, halka onaltıya gelin! Diye seslenmiş ve herkes güneşin söylediği yerde toplanarak, dünyanın yaratılış planlarını tartışmışlar. Güneşin, işlerini bitirmeden onları salmaya hiç niyeti yokmuş...ve o yeryüzü denen kocaman top, o dünya gezegeni güneşe-Bize evrenin içinde yol göster-demiş. Bu amaçla ve bu nedenle küreler ve yörüngeler birbirleriyle konuşmuşlar. Bir araya gelmişler ve ilk yakınlaşma şöleni olmuş bu, evrendeki ilk alonwanpi. Ve yörüngelerden doğu güneşe-Bizi neden çağırıp, burada toplandın? Beni neden çağırılar? Diye sormuş..[(.....)]..." şeklinde devam eder.

H

Haila: Sözcük anlamı "Yaşasın" şeklinde tanımlandı. Bu sözcüğün Almanca dilindeki "Heil" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var.

Haisquisrro: İnka yerlilerinin yaşadıkları bir bölge. Manco Capac ve kardeşleri burada yaşadılar.

Hamacona: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "seçilmiş kız" anlamında tanımlanmıştır. Aclahuasi'de çalışan kızlara verilen ad.

Hamauta: Rahiplik adına bilgelik şeklinde belirtilir. Bilge rahipler sınıfına tapınak ilkelerine göre verilen bir ad.

Hanac Pacha: (Ya da Hanan pacha) Cennete benzetildiği öne sürülen yüksek bir dünya olarak belirtiliyor. Sözcük anlamı "yukarıdaki dünya" şeklinde tanımlandı. İnkalarda Güneşe yakın olduğu anlatılan cennetin adıdır. Buraya erdemli insanlar öldüğünde ruhları giderdi. Cennete benzetilen Hanac Pacha'ya İnka dinsel inancında özellikle soylular arasında oraya gitmenin yarışı yapılırdı. Rahipler, soylularla kendi aralarındaki dinsel bağın olabileceğini ileri sürerek güneşe yakın olarak bilinen bu yerin sadece soyluların ruhlarına ait olabileceğini ifade ederlerdi. Ancak cennet olarak tanımlanan Hanac Pacha'ya soyluların yanı sıra erdemli olmuş diğer insanların ruhlarının da gidebileceğini biliyorlardı. Aşağıdaki dünyanın adı (Yani yeraltı dünyası) da Ukhu Pacha'ydı.

Hanan: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Üst yarısı" anlamında tanımlanmıştır.

Hapmi: "Balta" ya da "mantar" anlamında tanımlanarak kullanılan bir sözcüktür. İnka inancında mantar kutsal sayılırdı. Dikine kesilince balta şeklini meydana getirdiği için iki anlamda da kullanılmıştır. Bazı kaynaklarda da Sözcük anlamı "güvercin" anlamında tanımlandı. Bak sembol on.

Haranek: İnka yazınsal sanatında "Halk Ozanı" olarak tanımlanıyor. Bu ozanlar ülkede olup bitenleri dramatik bir şekilde türkü biçiminde anlatırlardı. İnkaların belki de bir devamı olarak görünen halk ozanı tiplemesi günümüz Türkiye'sinde ve bazı Asya ülkelerinde varlığını sürdürmektedir. Eskiden dramatik olayları destanlaştırarak türkü şekliyle sokaklarda gösteri yapan ozanlar vardı.

Hapinunu: Peru mitolojisinde ilk dönemlerde kadınların göğsünden çıktıkları ifade edilen masal yaratıkları. Mitoloji sınır tanımıyor. Öyle ilginç öyküler karşınıza çıkar ki günlerce düşünmenize neden olur. Hapinunu adlı yaratıkların yazmanlar tarafından son derece imgesel bir şekilde betimlendiği ve bu yaratıkların kadınların göğüs kafesinden çıktıkları yazılmıştır. Bu benzetme bir anlamda da Havva'nın Adem'in kaburga kemiklerinden çıktığına bir gönderme olarak düşünülmesi yanlış olmayacaktır kanısındayım.

Hatha: İnka dilinde aile, akraba anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Hatun: Sözcük anlamı "Bayan" şeklinde tanımlandı. Bu sözcüğün Türkçe dilindeki "Hatun" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var.

Hatun Pocoy: (Hatun Pokoy şeklinde de yazıldığı görülür.) Mısırın olgunlaşma zamanı. Büyük törenler eşliğinde yapılan mısır bayramları İnkalarda son derece önemli bir konumda ele alınmıştı. Mısırın ilk yiyecekleri olduğunu ve onun vasıtasıyla insanın kurtulduğuna inanmışlardı. Bu nedenle olgunlaşma döneminde de bayramlar yapılır, tanrılara insan kurban edilirdi. Ayrıca 22 Nisan ile 22 Mayıs arasında yapılan bir tören olarak da belirtilir. Hatun Pocoy'un Keçuva ayının adı şeklinde de belirtilmektedir.

Hatun runa: İnka dilinde "erkek işçi" anlamında tanımlanan bir sözcüktür. Bazen de sevimli çalışkan erkek anlamında kullanılarak "yetişkin erkek, evcil erkek" şeklinde de aileler arasında kullanıldığı görülür. Genelde İnka yönetiminde herkesin çalıştığı, emek gücünün yüksek olduğu imparatorlukta çalışkanlı-

ğın ve dürüstlüğün önemli bir konumu vardı. Quecha dilinde de köylülere verilen bir ad.

Hatun Cuzqui Aymoray: Altıncı ayın adı olarak da bilinir. İnkalarda kutlanan dört büyük törenden başka bu törenlere benzerliğiyle kutlanan bir başka tören şeklidir. (Bu törenler İnti Raymı (Ya da Onkoy Mita), Capac Raymı, Situa, Ayrihuay bu bayramlara benzer şekilde kutlanan bir diğer bayram ise Hatun Cuzqui Aymoray) Kutlama tarihi bilinmiyor. Tören, mısırın ana tanrıçası Mamasara'nın yüceltilmesi için yapılırdı. Tören ile ilgili günümüze bilgiler aktaran Polo de Ondegardo'nun verdiği açıklamalara göre *"...Hatun Cuzqui Aymoray denilen ve mısır bitkisine karşılık gelen altıncı ayda, değişik renklerde yüzlerce erkek lama kurban edilirdi. Ürünün toplandığı bu ayda bugün hala Kızılderililer tarafından kutlanan "Aymoray ya da Aymorana" bayramı yapılırdı. Bu törenler şöyle yapılırdı: Mısırın uzun süre dayanıklı kalması için dua niteliği taşıyan belirli bazı şarkılar eşliğinde tarladan evlerine taşırlardı. Yol boyunca şarkılar ve danslar edilirdi. Ve herkes evinde Mamasara dedikleri mısır-huacası (Hamurdan kutsal saydıkları tanrılar ve ruhların idollerini yaparlar) hazırlardı. Bu amaçla tarlalarından, gözlerine en iri görünen mısırı toplarlar ve evde bunları belirli bazı törenlerle ve üç gece nöbet tutarak "pirua" denilen küçük bir kabın içine yerleştirirlerdi. Bu kabı her evde mutlaka bulunan, en değerli örtüleriyle sararlar ve süslerler sonra büyük bir saygıyla onu evin bir köşesine koyarlardı. Onun kendi tarlalarındaki mısırın annesi olduğuna ve bu şekilde yine hamile kalıp mısır yetiştireceğine inanıyorlardı. Bu ayda ona özel bir kurban veriyorlardı. Büyücüler ona gelecek yıl için yeterince gücü olup, olmadığını sorarlardı. Eğer cevabı hayır ise onu aldıkları tarlaya belirli merasimler eşliğinde geri götürüp yakarlardı. Daha sonra, aynı törenlerle ve mısır tohumunun çürümemesi için onu yenildiğini söyleyerek yeni bir "pirua" yaparlardı. Eğer cevabı daha uzun bir süre dayanacak gücü olduğu şeklindeyse, o zaman onu ertesi* yıla kadar bekletirlerdi. Bu batıl inanç günümüzde de devam etmektedir." Şeklinde ilginç açıklamalarıyla günümüzde bile bu tür batıl fikirlerin olduğuna dikkat çekmektedir.

Hayvan Neslinin Yaratılması Öyküsü: Bu öykü Kızılderili halkının dilden dile anlattıkları bir öykü şeklinde ele alınarak tanımlanmaktadır. Öykü ilk defa 1950 yıllarında yazar Ella Clark tarafından derlenir. Öykünün kaynağı da Coyote adlı bir halka aittir. Kısaca öyküde: Bir zamanlar dünya insandı. Yaşlı adam onu kadın olarak yaratır. Kadına üzerinde yaşayanların tümüne "anne" olacaksın denildi. O sıralarda yaşamakta olan dünya değişime uğrar. Toprak dünyanın eti, kayalar kemikleri, rüzgarlar nefesi, ağaçlar ve otlar da saçlarıydı. Bu nedenle ne zaman kıpırdansa deprem olurdu. Üzerinde yaşayan hayvana benzer insan karışımı bir yaratıktı. Bazıları kuş, bazıları balık, bazıları dört ayak üzerinde yürüyen varlıklardı. Aralarında sadece geyikler hayvandı. Yaşlı adam çok düşündükten sonra dünya üzerindeki çamuru yoğurarak insan yarattı. Yaratılan insan Kızılderiliydi. Kızılderili gibi yaratılmıştı. Ancak bu yeni yaratılanlar da son derece vahşiydiler. Yaşlı adam onların üreyip çoğalmaları için Erkek ve dişi şeklinde yaratır. Bunların arasında insan şeklinde canavarlar da vardı. Kendi aralarında birbirlerini yiyip yok etmeye başlaması yüzünden yaşlı adam bu defa zararlı olanları yok etmek için Coyote'yi (Çakal) dünyaya gönderir. Coyote de dünyayı yaşanılır bir hale getirir.

Şefin tören sırasındaki temsili görünümü

Hechicero: Rahip olduğu belirtiliyor. Bu rahipler on iki yıllık kurallı dönemi bitirerek üstün yetenekli rahipler olan" Cheque ve Jeque"lerden biraz daha alt sınıfta olanlardı. Bunlar büyü yapar fal bakarlardı. Hastalık işleriyle uğraştıkları da söylenir. Zaten İnka yaşamında rahiplerin her attıkları adımlar halkın onlara birer doktor, din adamı, tanrısal güç şeklinde düşünmelerini yaratırdı. Doktorluk mesleğinin kutsal tanrısal görev olduğunu yerlilere anlatarak, onların yaralarını sarmak için çaba gösterirlerdi.

Henry Schilman: Bir arkeolog. Truva harabelerini bulmasıyla ün-

lendi. Daha sonra Tiahuanako'daki güneşin kapısıyla ilgili araştırmalar yaptı. Kapının üstündeki kabartmaların açıklamasında uzaylılarla İnkaların iletişim içinde olduğunu belgeledi. Belgelemesinin nedeni de güneş tapınağının duvarlarında ve kapılarında kabartma resimlerle anlatılmak istenen kozmik bir tasarım yer almıştı. Yani astronot kıyafetleri içinde gösterilen figürler kesinlikle bugünkü astronotların kullandıkları giysi modellerinin kopyası gibiydi. Dahası duvarlardaki kabartmalarda uzay araçlarına benzer modeller de vardı. Bunların özellikleri sayılmakla bitmiyor. İşte Henry Schılman bu somut belgelere dayanarak İnkaların diğer yıldızlarda yaşayan insanlarla diyalog içinde yaşamış olabileceklerinin kanıtı olarak açıklamalarda bulunmuştu. Ayrıca araştırmacı yazar Erich Von Daniken de İnkalardaki kozmoloji gelişmesini çarpıcı semboller bularak belirtmişti.

Hu: Sözcük karşılığı Atakapa yerlilerin dilinde "Okumak "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Huaka: İnka inançlarına göre eski tanrılar. Bu tanrılar taşa dönüşen tanrılar olarak İnka mitolojisinde yer aldı. O eski tanrıları, ataları olarak kabul etmişlerdi. Tanrılar taşa dönüşüp, "Huaka "olmuşlardır. Huaka, "Huaca"nın çeviriler sırasında deformasyona uğratılmış biçimidir. "Huaca" yazılıp, "Huaca" okunduğu için her iki biçimde de yazılarda geçmiştir.

Huaca: (ya da guaca) İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "tanrının tapınağı ya da tanrının kendisi" anlamında tanımlanmıştır.

Huaca: İnkalarda tapınılan bir yüce varlık olarak bilinir. Doğa tanrılarına topluca verilen bir ad. Genel olarak düşünüldüğünde tanrısal bir yaratığın tapınağı ya da konutu. Sözcük anlamı ise "kutsal" anlamına gelmektedir. "Guaca" olarak da ifade edilmiştir. Ancak yazınsal ifadelerde geçen "Huaco (guaco)" terimiyle farklı anlamlarının olduğunu ifade etmekte yarar vardır. Huaco sözcüğünün kökü huaca sözcüğüdür. Onun kökünden türemiştir. Huaca sözcüğü belli bir kişilik taşımış yüce varlıkları tanımlarken diğer taraftan da insan üzerinde etkileri bulunan yıldızları da betimliyor. Suların kutsal

kaynakları, mitolojik kahramanların kayalaşmış şekilleri, dağlar, kutsal mağaralar Huaca olarak düşünülebilir. Bunlarla beraber kutsal ölüler, tapınaklar ve kutsal yerler birer huacaydı. Huaco (guaco) ise yapılan kazılarla ortaya çıkarılan mezarlardaki seramikten yapılmış sunu eşyalarına denirdi.

Huaca de sol: Moçika kültür evresinde kerpiçten yapılmış bir piramit. Moche vadisinde yer almaktadır. "Huaca del la luna" adıyla da bilinir.

Huaca del la luna: Moçika kültür evresinde kerpiçten yapılmış bir piramit. Moche vadisinde yer almaktadır. "Huaca de sol" adıyla da bilinir.

Huaca Cao Viejo: Moche tutsaklarının kurban edildikleri bir yer. Büyük konut anlamında tanımlandı. Duvarlarında tutsakların nasıl rahipler tarafından öldürüldüğünün ritüelleri yer alır. Tören alanında işkenceler sonrası katledilen tutsakların kemikleri orada gömülürdü. Tutsakların kanını içen rahibeler bile duvardaki ritüellerde belirtilmiştir. Çok ilginçtir ki İnkalarda tutsaklar dünya edebiyatında belki de karşılığı olmayan bir sözcükle işkenceler içinde yaşadıkları tahmin ediliyor. Her tutsak kesinlikle son derece vahşice öldürüleceğini, canlı canlı yenileceğini biliyordu. Bu belirsizlik içindeki tutsakların kaderi sadece İnkalara özel bir olay değildi. Mayalar ve Azteklerde de aynı özelliklerin belirtileri vardı.

Huagaihusa: İnka mitolojisinde adından söz edilen eski bir köy. Tanrı Pariacaca bu köye geldiğinde köylüler törenlerle büyük bayramlar yaparlardı.

Huaccha: (waqcha) İnka dilinde "yoksul" ya da "yetim" anlamında tanımlanan bir sözcüktür. Annesiz, babasız kimseler için daha çok kullanılırdı.

Huachuma: Peru'da yetişen bir kaktüs çeşididir. Kaynatılıp içilen suyu bütün iç organlarını temizleyerek iyileştirdiği anlatılır. Mayalar ve İnkalar bu kaktüsü tedavi amaçlı olarak kullanmışlardı.

Huaco: Bu sözcüğü "Huaca" sözcüğüyle karıştırmamak gerekiyor. Fonetik olarak birbirlerine benzese bile anlam yönünden birbirlerinden farklı iki sözcük olarak karşımıza çıkar. Huaco

sözcüğünün anlamı mezarlardan çıkarılan "sunu eşya"larının tümüne verilen addır. Bak Huaca.

Huauque: İnka dilinde bir sçzcüktür. Sözcük anlamı "İknaların çifti ya da bir erkeğimn erkek kardeşi" anlamında tanımlanmıştır.

Huallallo: Mantaro ırmağının bulunduğu vadideki Jauja bölgesinde yaşayan Huancalar tarafından tapınılan bir tanrı olarak bilinir. Bu tanrıya törenlerle köpekler kurban olarak verilirdi. Burada yine karşımıza kozmopolit bir şekilde İnka imparatorluğunu oluşturan yerli kabileleri gelir. Anlattığım gibi dinsel inançlar bile kozmopolitti. Bu nedenle tanrıların kültü İnkalarda Vıraccocha'nın öyküleri dışında fazlaca yayılmamıştır.

Huanca'yı belirten çizim

Huamachuco: İnkalarda bir yerleşim yeri. Guamansuri gökyüzünden yeryüzüne Ataguju tarafından gönderildiği zaman ilk olarak bu bölgeye gelir. Burada o sıralarda Guachemineles vardı. Guamansuri fakir ve zavallı biri gibi onların tarlalarında çalıştı. Burası Cajamarca (Kuzey Peru)'nun dağlık bölgelerinde yer alır. Cajamarca'nın güneyinde yer alan bu yer, İnkaların bölgeye gelmedikleri zamanlarda onlara komşu olan Chimularla ticari ve siyasal yönden ilişki kurmuşlardı. Bu kentte Huari kentinin mimari özellikleri görülür.

Huancavelica: İnkalarda bir soy. Ekvator'un kıyılarında yaşadıkları anlatılır. Diğer soylardaki rahiplerin de tanrılarla konuşan kişiler olarak saygın yerleri vardı. Bu halkın inancında tanrılara insan kurban etme geleneği önemli bir sunu olarak bilinirdi. Tanrıları için kesilen insan kanını tarlalara serpilmesi bereket anlamında bilinirdi. İlginçtir ki kabile kültürlerinin farklı bir şekilde yer edinmesi dinsel geleneğin de farklı bir şekilde tapınmasını ortaya koymuştur. Yerlilerin inançlarını organize eden rahipler kendilerini bir tanrı gibi üstün nitelikli, ulaşılmaz biri şeklinde göstererek törenlerde daha fazla insan kurban edilmesini öne sürerdi.

Huanca: (ya da Huaca) İnkalarda tapınılan bir tanrıça. Bu tanrıçanın doğa tanrıları olarak bilinen kaya tanrılarına verilen

Huaca olmadığı şeklinde tanımlamaların olduğu belirtilir. Araştırmacılar Huanca adındaki tanrıçanın dağ ve kaya tanrıları olarak belirtilen Huanca'dan farklı olduğunu ileri sürerler. İnkalar doğa tanrılarına da bu adı kullanmıştı. Ancak bazı kaynaklarda ileri sürülen düşünceler bunun bir başka tanrıça olduğu şeklinde açıklamalara yer verirler. Hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Huanca: (Huaca şeklinde de tapınıldı.) İnka mitolojisinde kaya tanrılar olarak tapınıldılar. Yerliler kutsal gördükleri kayalara Huaca adını takmışlardı. Bir anlamda doğanın tanrıları şeklinde tapınıldılar. İnkalarla ilgili önemli bazı konuları kaleme alan rahip Arriaga'nın açıklamalarına göre İnkalar, ekili olan topraklara uğur ve bereket getirsin diye diktikleri uzun taşlara verdikleri ad. Bu taşa bazen Huanca ya da Huaca da denirdi. Bu taşlara inananlar bazen onları "tarlanın efendisi" şeklinde tanımlanan Chacrayoc olarak da tapınırlardı. Nedeni de taşın gömüldüğü tarlanın Huacaya ait olabileceğini düşünürlerdi. Kutsal olarak gördükleri bu taşa tapar, yüceltir ve tohum ekme dönemlerinde ona kurbanlar sunar çeşitli eşyalar verirlerdi. Bütün eski uygarlıklardaki vazgeçilmez bir yaklaşım, insanların doğadaki bazı varlıkların kendilerine uğur getirdiklerine inanmalarını tanrılaştırmış ve onlara farklı isimler koyarak adlarına törenler de yapmışlardır. Zaten İnkalar dağların zirvelerini tamamlayan yükseltilerine ve orada doğal olarak oluşmuş mağara şeklindeki sığınaklara inanırlardı. Bu inanç halkın kendi aralarında ayrıca yeni oluşumları meydana getirdiği gözlenir. Bak Chichic.

Huancalar: İnka imparatorluğunun egemenliği altında yaşayan bir yerli kabilesidir. Bu halk Mantaro ırmağı vadisini oluşturan Jauja bölgesinde yaşarlardı. Bunlar Huallalo adlı bir tanrının kültünü yüceltir ve bu tanrıya törenlerle köpek kurban ederlerdi.

Huanta: Araştırmacılar günümüzdeki bilimsel adını "Datura arborsa de equateur" olarak belirtirler. Beyaz yapraklı bir bitkidir. Özel şekilde hazırlandıktan sonra kullanıldığında birkaç gün komada olur gibi vücut kendisinden habersiz yatardı. Uyanmadan önce yani komada olduğu sürece gelecekten ha-

berler verdiği söylenir. Mayalar ve İnkalar bu bitkiyi gerektiği şekilde kullanmayı amaçlamışlardı. İlginç olan bu benzetme günümüzdeki bazı uyuşturucularda görülür.

Huanacauri: İnkalarda kutsal bir dağ. Mitolojide İnka soylarının geldiği Manco kardeşlerden biri bu dağa dönüşür. O nedenle dağ için törenler ve kurbanlar kesilir. Arkeolojik kazılar sırasında dağ zirvelerinde bulunan kurban sunaklarının varlığı, İnkaların dağları tanrı olarak görmesinin kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

Huanuco: Yerli kabilelerin yaşadığı öne sürülen bir yer. İnkalar tarafından egemenlikleri altına alınmışlardır.

Huantar: İnkaların komşu olan yerlilerin kültürlerinin yayıldığı yer. Kültürün izleri arkeologlar tarafından bulunur. Chavin kültüründe olduğu gibi Huantar kültüründe de kutsal ve ilahi boğa tanrı olarak biliniyordu. Kanatlı tanrıların betimlendiği bu kültürde Mezopotamya ve Anadolu'daki kutsal melekler olarak bilinen tanrıların hizmetkarlarına benzer bir inanma sergilenmişti. Kanatlı tanrılara benzer inançlardan Babiller ve Asurlarca "Gök gürültüden" anlamında betimlenen Ramman, Samilerce "Gümbürdeyen yanki" şeklinde betimlenen Hadad, Hititler ve Kasitlerde "Rüzgar üfleyen" anlamında betimlenen Teşub'un bazı sembollerine uyan sembollerın bu kültürde görüldüğü belirtilmektedir.

Huara: Küçük erkek çocuğa verilip, giydirilen bir çeşit don. Huarachiku adını verdikleri bir törenle çocuğa verilirdi. Doğuanadolu'da bulunan ve Kürt halkının yoğun olarak yaşadıkları köy, kasaba ve kentlerde huara benzeri "pızi" adını verdikleri donlar çocuklara verildiği ya da giydirildiği zaman çocuklar bayram ederlerdi. Ancak "pızi" adı verilen donlar İnka yaşamında uygulandığı gibi uygulanmiyordu. Yani törenlerle çocuklara giydirilmiyordu.

Huaranca: (Waranqa) Yaklaşık bin kişilik hamarat kadın ya da erkek topluluğu şeklinde ifadeler var. Etnik gurup olarak ele alınmıştır. Bazı kaynaklarda 1532 yılından önce dört etnik gurubun olduğu öne sürülüyor. Ancak kaynak yetersizliği nedeniyle anlamsal olarak tanımı yapılamıyor.

Huaraz: Kuzey bölgelerinde yer alan bir alan. Buradaki taş işçiliği özel ve dini anlamlar taşıyan kadın ve savaşçıları kaba biçimde stilize etmiş eserler göze çarpar.

Huari: Günümüzde Ayacucho yerleşim yerinin çevresindeki mantara çukurunda yer alan bir kült merkezi. Huari adını taşıyan bir kabile olduğu da anlatılır. Bu kabilenin insanları tanrı Huiracocha'yı yükseltenlerdir. Yıllık yaptıkları dinsel törenlerde çılgınca eğlenir ve tanrılarına insan kurban ederlerdi. Huari yerleşim yeri Tiahuanaco kenti gibi gelişirken, Tiahuanaco kentinin uygarlığından etkilenmiş olacağı belirtilir. Bu kent Cajamarca yakınlarına doğru kuzey tarafından gelişme gösterir. Seramik konusundan Huari ile Tiahunaco kentlerindeki sanatsal benzerlikler açıkça görülmüştür.

Huari-runa: Peru mitolojisinde ikinci tarihöncesi dönemde yaşayanlara verilen ad. Huarı sözcüğünün anlamı Keçuva dilinde "olağanüstü etki gücü "şeklinde tanımlandı.

Huarachiku: Dinsel inançlarına göre erkek çocuğa giydirilmesi için verilen "don" için yapılan bir ilk tören. Bu törende erkek çocuğa "Don"a benzer bir elbise giydirilirdi. Doğuanadolu'da bulunan ve Kürt halkının yoğun olarak yaşadıkları köy, kasaba ve kentlerde huara benzeri "pızi" adını verdikleri donlar çocuklara verildiği ya da giydirildiği zaman çocuklar bayram ederlerdi. Ancak "pızi" adı verilen donlar İnka yaşamında uygulandığı gibi uygulanmıyordu. Yani törenlerle çocuklara giydirilmiyordu. Bak Huara.

Huarı-Huiracocha-Runa: Peru mitolojisinde birinci tarih öncesi dönemde yaşayanlara verilen ad. Sözcük anlamı "Huiracocha'yı yücelten insanlar "şeklinde tanımlandı.

Huarochiri: İnkaların yaşadıkları bir bölge adı. Bu bölgenin adını taşıyan bir efsane olduğu anlatılır. Bu efsanede pumaların, tilkilerin, yılanların ve her türlü kuşun, Cuparaların yerel bereket tanrıçası Chokesuso'ya söz vererek su kanallarının yapımı için Pariacaca'ya yardım ettikleri anlatılır. Efsanede geçen dağlar arasında Pariacaca dağıyla ilgili efsane de yer alır. Bu bölgede hastalık durumlarında yaşayan yerliler iki tanrıçaya yönelerek yardım beklerlerdi. Bu tanrıçalar Llacsahuato ve

Mirahuato'ydu. Bunların yerel kültleri de vardı. Yerel kültlerini anlatan kadınlar "...Sizler insanların yaratıcılarısınız ve benim günahlarımı biliyorsunuz, lütfen söyleyin, beni hasta eden nedir ve hangi günahım buna sebeptir ?..." şeklinde yakarışlarda bulunurlardı. Huarochiri efsanesinde bir başka anlatım da şöyleydi. Hastalıkla ve iyi ürün elde etmek için bereketli yağmurlar ile ilgili duaları kabilenin bütün halkı, Macahuisa adlı bir tanrıya taparak geçiştirirlerdi. Bu dua da şöyleydi: "..Bize yardım et ve köyü koru ve bizi tüm hastalıklardan arındır. Yeryüzüne yağmur gönder eğer bu gölden su akmazsa biz insanlar yoksulluk çekeriz. Yağmur yağdır, bu istekle geldik sana. Göl senin ve su senin, bu yıl bize bol bol ver..." Toplu dualar genellikle felaketleri önlemek ve bütün kötülüklerden kurtulmak için yapılırdı.

Huascar: İnka kralı Huayne Capac'ın oğludur. (Bazı kaynaklarda Wasparr/İnti Cusi Huallapa Huascar şeklinde yazıldığı görülür.) Wahs-kar, onun orijinal adının yazılış şeklidir. Üvey kardeşi Atahualpa'nın (Ataw Wallpa) İnka İmparatorluğunda tek başına kral olmasını kabullenmeyerek ona karşı savaş ilan edip, kardeşini de tarifsiz bir düşman konumunda göstererek halkını krallığa karşı örgütler. Bu karşı durma İnka imparatorluğunun da sonunu belirler. Bak Atahualpa.

Huasa Malcu: İnkalarda bir bölge. Buranın dağlık kesimlerinde tasviri yapılmayan bir ruhun etkili olduğu anlatılır.

Huasi: Sözcük anlamı "Ev" şeklinde tanımlandı. Bu sözcük kökünün Almanca dilindeki "Haus" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var.

Huaura: (Tschudi). Güney Amerika'nın bati sahilindeki Lima'nın en güzel vadisi olarak anlatılır.

Huayna Pıcchu: Bu kent Machu Pıcchu'ya bağlı küçük bir yerleşim yeriydi. Araştırmacılar büyük kaya parçalarından yapılmış kentin görünümünü destansı olarak düşünmüşler. Bu kent kaleleriyle en ünlü kent olarak güneşin oğullarının sarayı olmakla beraber sonradan da İnkaların düşmanlarından korunmak için gizlenme yeri olmuştur. Kentin yaşı ve gerçek adının henüz bilinmediği tartışılıyor.

Huayne Capac: (Uaina Capac olarak da bilinir.) İnkaların bir kralıdır. Topa Inca Yupanqui'nin yerine kral oldu. Wahy-nah Kah-pahk onun orijinal adının yazılış biçimi olduğu belirtiliyor. İ.Ö.1493-1525 tarihleri arasında hükümdarlık yaptı. Hükümdarlığı döneminde sınırlarını Ancasmayo ırmağına kadar genişletti. 1527 tarihinde salgın bir hastalıktan öldüğü belirtiliyor. . Bu kral kendisinden sonra imparatorluğu yönetecek bir varis belirleyemeden öldüğü için karışıklıklara neden olmuştur. Onun ölüm tarihi İspanyol fatihi Francisco Pizarro'nun bölgeye gelip istilasına rastlar. Huayne Capac öldükten sonra krallık için iki oğlu kıyasıya savaş ederler. Bunlar Atahulpa ile Huascar'dı. Onların bu denli kızışarak savaşmaları İspanyol işgalcilerin saldırı düşüncesini hafifletmişti. Aralarındaki taht kavgasının nedeni de Huascar'ın babası Huayne Capac'ın ölümünden sonra kendisini İnka ilan etmesine bağlanır. Atahualpa, kardeşinin İnka olmasını kabullenmez ve ona karşı savaşır, Huascar'ı esir alır.

Huillac-Uma: İnkalarda bir rahip. Sözcük anlamı "aracı hükümdar" şeklinde tanımlandı. Büyük rahip konumundaydı. Devlet işlerinde hükümdar kadar yetkileri vardı. Diğer rahipler bunun altındaki düşük derecelerle sıralanırdı. Bunalar, falcılık, tapınma, kurban ve günah çıkartmak gibi görevlerle çalışırlardı. Yazılı kaynaklarda bu rahiplerin çok çeşitli işler yaptıkları yazılır. Bu nedenle onlarla ilgili kesin bir tanımlama getirilemiyor. Bu rahipler kurban törenleri, falcılık ve büyü dışında şifacı bir konumdaydılar da. Yapılan incelemelerde Aymara rahiplerinin konumları göz önünde bulundurulmuştur.

Huiracocha: Peru mitolojisinde tanrı Huiracocha'nın adını taşıyan bir yerli kabilesi olarak ifade ediliyor. Bunlar aynı adı taşıyan tanrılarını yüceltmişlerdi.

Huiracocha: İnkalada tapınılan bir tanrı. Huiracocha, Huiracocha, Con Ticci Viracocha olarak bilinir.. İnkalar, Aztekler ve Mayalar gibi çok tanrılı bir inancın yerine tek tanrılı büyük bir tanrıya inanırlardı. Viracocha İnkaların baş tanrısı olarak tapınıldı. Bu tanrının görüntüsü nadiren çiziliyordu. Çünkü insanlar tarafından çizilen çizgiler hiçbir zaman gerçek yücelik olarak algılanmadı. Hiçbir zaman insan kurban edilmedi. Bu

tanrının dışında kırsal bölgeler yerel tanrı şeklinde bazı küçük tanılara inanırlardı. Hatta bunlar için küçük evler yaptırırlardı. Bu evleri tanrılara yapılan dini törenler için kullanırlardı. Bazı resim çizimlerinde diğer yıldız ve gezegenleri temsil eden kuş insanlar tarafından çevrelendiği görülür. Efsaneler bu tanrının Titikaka (Titicaca) gölünden yükselip, Tiahuanako kentini kurduğu yazılır. Sonsuzdaki karanlığı yok etmek için güneşi yaratır. Ve güneşi her gün gökyüzünde belirli bir konumda görünmekle görevlendirir. Ardından yıldızlar ve ayı yaratır. Dünyayı çeşitli yaratıklarla doldurduktan sonra taştan küçük heykeller yaparak onlara can verir ve insan yaratılır. Chavin kültür evresinde tapınılan bir tanrıydı. Bu tanrı özellikle İnka mitolojisinde Titicaco gölü çevresinde görülmektedir. "Güneş kapısı"nın da vazgeçilmez sembolü olarak anlatılır. Betimlendiği şekil ise insandı. Araştırmacılar Aymara panteonunda en büyük tanrı olarak yer aldığını yazarken adının yer aldığı sözcüğün ise Keçuva ve Aymara diline yabancı bir kelime olduğu görüşünü savunurlar. Bu tanrı dünya kurulmadan önce de var olmuş olarak tapınıldı. Yükseklerde yaşayan sonsuz bir tanrı olduğu söylenir. Yaratıcı bir tanrı olmadığı görüşünde birleşenler var. Yaratıcı olarak rolü günümüze aktarılan mitolojik öykülerde kahraman olarak geçmesidir. Bu tanrıya ait kült de vardı. Hatta adına tapınaklarda yapıldı. Bu tapınaklar Cuzco vadisindeki Cacha'da olduğu anlatılır. Bak Viracocha.

"Guneş kapısı"nın vazgeçilmez sembolü olan Huiracocha'nın glifi

Huiracocha efsaneleri: İnkaların tapındıkları tanrılarıyla ilgili efsanelerdir. Bu efsaneler içinde Keçuvaların soylarının öyküleri de yer alır. Efsanede Huiracocha gökyüzünü ve yeryüzünü yaratır, Yaratmadan önce başlangıçta her yerin karanlık olduğu anlatılır. Daha sonra dev gibi adamları yaratıp, onlara can verir. Ancak onları beğenmez ve hala Tiahuanaco'da bulunan dev heykellere dönüştürür. Çoğunu da yarattığı tufanla yok etmeyi başarır. Yeniden Güneş ve ayı Titicaca gölünün adalarında doğmasını sağlar. Çamurdan insanlar yapar. Elbise giydirerek normal insan boyutu ortaya çıkar. Onla-

ra daha sonra farklı diller ve farklı kültürler verir. Farklı geleneklerle her birini belirlediği bölgelere gönderir. Tüm yaşamsal görevlerini tamamladıktan sonra kuzeye doğru yola çıkar. Dilenci gibi giyindiği için kimse ona saygı duyup, yüceltmez. Cacha'da onu taşlarlar. O da gökten ateşler yağdırarak çoğu yerleri yakar... Taşları bile yakar. Sonra af dileyenleri tekrar bağışlar. Cuzco'dan Andlara geçerek, Ekvator kıyılarına kadar iner, Manta'da denizin üzerinde yürüyerek batıya doğru kaybolur. Bu efsanelerden Con Ticci Viracocha'nın efsanesi oldukça ilginçtir. İnkalar, Aztekler ve Mayalar gibi çok tanrılı bir inancın yerine tek tanrılı büyük bir tanrıya inanırlardı. Viracocha, İnkaların baş tanrısı olarak tapınıldı. Bu tanrının görüntüsü nadiren çiziliyordu. Çünkü insanlar tarafından çizilen çizgiler hiçbir zaman gerçek yücelik olarak algılanmadı. Hiçbir zaman insan kurban edilmedi. Bu tanrının dışında kırsal bölgeler yerel tanrı şeklinde bazı küçük tanrılara inanırdı. Hatta bunlar için küçük evler yaptırırlardı. Bu evleri tanrılara yapılan dini törenler için kullanırlardı. Bazı resim çizimlerinde diğer yıldız ve gezegenleri temsil eden kuş insanlar tarafından çevrelendiği görülür. Efsaneler bu tanrının Titikaka (Ticicaca) gölünden yükselip Tiahuanako (Tiahuanaco) kentini kurduğu yazılır. Sonsuzdaki karanlığı yok etmek için güneşi yaratır. Ve güneşi her gün gökyüzünde belirli bir konumda görünmekle görevlendirir. Ardından yıldızlar ve ayı yaratır. Dünyayı çeşitli yaratıklarla doldurduktan sonra taştan küçük heykeller yaparak onlara can verir ve insan yaratılır.

Huihuiri: Aymara halkının Romalıların "göçmüş atalar" şeklinde tanımladıkları Lares gibi bir aile tanrısı olarak tapınıldı. Aymaralılar Lares adlı koruyucu ruha Huihuiri adını vermişlerdi. Keçuvalarda bu koruyucu ruhun adı ise "Conopa" şeklindeydi. Belge yetersizliği nedeniyle özellikleri ve tapınma şekilleri henüz bilinmiyor.

Huilac: Sözcük anlamı "Kutsal" şeklinde tanımlandı. Bu sözcük kökünün Almanca dilindeki "Heilig" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var.

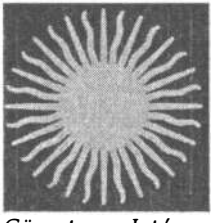
Huinai Marca: Bask Tiahuanaco.

Huinay Huayna: İnkalar tarafından yapılmış olan tarım tarlalarına verilen ad.

Huitaca: İnkalarda Muiscalar tarafından tapınılan bir tanrıçadır. Dansın, sarhoşluğun ve cinsel zevklerin koruyucu tanrıçasıydı. İnsan yaşamında adalet ve ahlak kurallarıyla düzenleyen ve uygarlık taşıyan bir tanrıça olarak saygı gördü. Belge yetersizliği nedeniyle kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Huitaca Chibch: İnka mitolojisinde tapınılan bir tanrı olduğu belirtilmektedir. Belge yetersizliğinden dolayı dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Humahuaca: İnkaların yaşadıkları bir yerleşim yeri. Burada ölüler evlerin altında taş döşemeli mezarlara gömülürdü. Bazı metinlerde İnkaların son derece kozmopolit halklardan oluştuğunu ifade etmekle önemli ince ayrıntıların ele alınmasından yana bir çalışmanın sergilenmesini düşünmüştüm. Humahuaca halkının ölü gömme geleneklerindeki bu model diğer kabileler arasında uygulanmamıştı.

Güneş tanrısı Intı'yı belirten bir sembol

Humbolt: Yaklaşık 2889 metre yükseklikte bulunan Guatavita gölünün çevresinde kurulan tapınak harabeleridir. Burada ayrıca Bastian adında bir tapınak daha yer alır. Tapınaklardan göle inen merdivenler var. Burası "altın kaplı adam" El Dorado efsanesinin geçtiği yer olarak anlatılır. Belirli bayramlarda Guatavita gölü şefi vücudunu reçineledikten sonra altın tozlarıyla kaplardı. Daha sonra ise göle inip yıkanırdı. Onun düşüncesine göre göle dökülen altın tozları tanrılara ulaşırdı.

Hunu: İnkalarda en büyük etkinlik. Bunların sayılarının yaklaşık onbin civarında olduğu tahmin ediliyor. Hunu kabilesinin kalabalık bir kabile ve kavgacı oldukları belirtilmektedir.

Hunsahua: Zaque kabilesinden biri. Kız kardeşiyle ilişki kurarak hamile olmasına neden olunca ailesi tarafından dışlandılar ve oradan kaçmak zorunda kaldılar. Kaçtıkları yüksek dağlarda doğan çocukları da kendileri de taş oldular. Hunzahua ile aynı kişi olduğu söylenir. Bak İnka mitolojisi ve Bak Hunzahua.

Hunzahua: İnkaların büyük kentlerinden Tunja ve Ramirigui'nin ilk reisinin adı olarak anlatılır. Bu reis için yerlilerin derledikleri bir öyküde, kız kardeşine aşık biri olduğu belirtilir. Ancak kız annesi tarafından iyi korunduğu için Hunzahua bu emeline bir türlü erişemiyordu. Bir gün bir plan yaptı. Kız kardeşiyle pamuk satın almaya gidecekti. Annesi bu durumda kızın kardeşiyle gitmesinde sakınca görmedi ve onlar yola çıktılar. Döndüklerinden birkaç ay sonra kızın hamile olduğunu anlayan annesi onu dövmeye başladı. Kız annesinin dayağından korkup bira küplerinin arkasına saklanır. Anne hırsından küpleri de kırar.. Biralar toprağa dökülür. Toprak birden yarılır ve içinden su fışkırmaya başlar. Bu gün suyun fışkırdığı yer Donato kaynağı olarak bilinir. Hunzahula annesinin kız kardeşini dövdüğünü anlayınca çok sinirlendi ve köyün dışındaki bir tepeye çıkıp ona beddua etmeye başladı. Daha sonra da kız kardeşine sinyaller göndererek onu annesinin baskılarından kurtarmak istedi. Kız ağabeyinin yanına gelir. Ve ikisi birlikte attıkları bir okun yönüne göre bilinmeyen bir yola koyularak oradan uzaklaşırlar. Bunlar Susa de Lanchero'ya geldiklerinde kızın doğum sancıları başlar. Bir çocuk dünyaya gelir. Ancak onlara engel olur düşüncesiyle çocuğu taşa dönüştürerek bir mağarada bırakıp, yollarına devam ettiler. Cienga yakınlarına geldiler. Burada Tequendama şelalesi vardı. Oturup biraz dinlendiler. Ancak, yorgun oldukları için yollarına devam edemediler. Orada taşlaştılar.

Hurin: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Alt yarısı" anlamında tanımlanmıştır.

Hu-Yus: Yazıtbilimciler tarafından çözülen yazılarda bunun Tiahuanako (Şukara) kentinin kralı olduğu yazılmıştır. Özellikle Schillman'nın çevirisinde de bu adla karşılandı.

I

Idacansa: Iraca'ların efsaneleştirdikleri babaları olarak bilinir. Yaratılış mitlerinde bir soylarının olduğunu ve bu soyların yaratıcısı olan biri olarak ifade edilmişti. Onlara göre İnka soyu Idacansa'ya dayanıyordu.

Idacansa: İnkalarda yaşamış bir kabile adı. Bunlar efsaneleştirdikleri babalarına Idacansa adını vermişlerdi.

Iguaque: Tunja kenti çevresinde yüksek dağlarla çevrili bir yerleşim yeri. Bu yerleşim yerine yaklaşık bir mil uzaklıkta dağların arasında yer alan bir vadide yerlilerin inançlarına göre aydınlıkla beraber her şey yaratıldığı zaman bulundukları yerin içindeki gölden tanrıça Bachue'nın çıktığı ifade edilir. Bu kadın iyilik yaptığı için "iyi kadın" anlamında tanımlanan Furachoqua şeklinde adı değiştirilerek tapınıldığı anlatılır. Gölden bir erkek çocukla çıkan Bachue daha sonra aynı yerde yaşamaya başladılar. Bu yerin adı da Iguaque'ydi.

İguague gölü: Tanrıça Bochue'nin içinde kaybolduğu göl. Bu gölde yılana dönüştüğü şeklinde öyküler var. Onunla ilgili mitolojisinde dramatik sahneler ağır basar ve hikayenin bitiminden sonra halkın kendisine tapınıldığı anlatılır.

Iguel Rufıno: İspanyollu bir asker. Bu asker yerli bir kızın ırzına geçmek isteyen bir başka askeri silahıyla öldürerek kızı kirletmekten kurtarır. Daha sonra askere aşık olan yerli kız onu kendi kabilesinin bulunduğu kente götürür. Gittikleri yer kutsal bir kentti. Adı da Burıtaca kentiydi. Kabilenin yasalarına göre yerli kızlarla evlenen kim olursa olsun kentin sırrını kimseye anlatmayacaklardı. Bu kuralı kabul ettikten sonra evlenir ve bir yıl kadar bu kutsal kentte yaşar. Asker kızın namusunu kurtardığı için Buritaca şefi tarafından yüceltilir.

Ilyap'a: ILLapa, Iyapa ya da Katoylla olarak da bilinir. İnkalarda tapınılan bir tanrıdır. Bu tanrıya su kaplarının koruyucusu ve

bolluğun sembolü olarak tapınıldığı şeklinde ifadeler yer alıyor. Kuraklık dönemlerinde yağmur bulutlarını harekete geçirdiği ve boş kapları dolduracak suları gönderdiği anlatılır. Kayıtlarda Samanyolu'ndan taşınan ateşlerin, çanak çömleklerin parçalanmasını, ürünlerin kuraklık karşısında yok olmasını önlemek için çaba gösterdiği anlatılır. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

İllapa: İnkalarda Diaquita halkı tarafından tapınılan iklim tanrısıdır. Aynı zamanda tapınağına da verilen addır. Yıldırım tanrısı olarak tapınıldığı için tapınağı da "yıldırım tapınağı" adıyla belirtilen "ILapa"ydı. Halk tarafından korkulan, ancak yağmura hükmettiği için saygı duyulan bir tanrı olarak anlatılır. Bu tanrının kültü Diaquitalarda yaygın olarak bilinirdi. Aymara halkının tapınma geleneğinde ise Thonapa olarak anlatılır. Elinde topuz ve mızrak bulunan bir insan şeklinde betimlenmiştir. Dinsel gelenekteki mitolojilerinde gökyüzünden akan bir ırmaktan (Samanyolu olarak ele alınır) yağmur yağdırırdı. Bu yağmur suyunu kız kardeşleri yardımıyla testilere doldurur, elindeki mızrakla büyük gürültülerle gökyüzünde şimşekler eşliğinde testileri kırar ve yağmur yağdırırdı. Bu tanrı Aymara halkı tarafından Thunupa olarak tanınırdı. Bu tanrısallığın kültüne benzeyen bir tanrısallık olan "Panperu" Keçuva ve Aymaralılar tarafından tapınılırdı. Bak ILyapa

ILLyapa'yı belirten bir çizim

ILLyapa: Ilyap'a, Iyapa, Illapa, ya da Katoylla olarak da bilinir. İnkalarda tapınılan bir tanrıdır. Bu tanrının su kaplarının koruyucusu ve bolluğun sembolü olarak tapınıldığı şeklinde ifadeler yer alıyor. Kuraklık dönemlerinde yağmur bulutlarını harekete geçirdiği ve boş kapları dolduracak suları gönderdiği anlatılır. Kayıtlarda Samanyolu'ndan taşınan ateşlerin, çanak çömleklerin parçalanmasını, ürünlerin kuraklık karşısında yok olmasını önlemek için çaba gösterdiği belirtilmektedir. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Intanamca: İnkaların inancında çok eski zamanlarda evren yara-

tılmadan önce insan biçiminde Huakalar (huaca) yaşardı. Bu Huacaların adları da Yanamaca ile Intanamaca'ydı. Bu ikisi Uallallo Caruincho adındaki Huaca ile girdikleri savaşı kaybedip, yok oldular. Bunun üzerine Uallallo Caruincho, bölgenin tek hakimi ve tanrısı olmayı başardı. Bak Uallallo Caruincho.

Intı: İnka dilinde güneşin karşılığı olarak kullanılır. Bak İnti.

Ipuna: İnka yerlilerinin yaşadığı ve Kızılderili soylarının bu dağda Apocatequ tarafından yaratıldığı anlatılır. Bu dağ, bugünkü Guacat'tır. Parilla kentinin bulunduğu yerdedir. Trujillo ile Lima kentinin sınırlarını belirleyen bu dağ Santa Cruz yakınlarındadır.

Ira: İnka dilinde kullanılan bir sözcük eki olarak tanıtılmaktadır. Bu ek And dağlarında yaşayan yerlilerin ilahi törenler sırasında kullandıkları kutsal sözcüklerin eki şeklinde tanıtılıyor. Ira ekinin Tevrat'ta geçen "El" kelimesinde türediği de söylenir. Hatta Mezopotamya uygarlığında "Illa/İra" sözcüğüyle de örtüşmüş olduğu tahmin ediliyor.

Isla del Sol: Titicaca gölünde bir yer. Burada bir kültür kahramanı olan Manco Capac'a tapınılır. Onun güneş tanrısının emriyle gönderildiği söylenir. Zaten mitolojide de Manco Capac'ın güneş tanrısı tarafından görevlendirilerek gönderildiği ele alınmıştır.

Iyapa: Ilyap'a, ILLapa ya da Katoylla olarak da bilinir. İnkalarda tapınılan bir tanrıdır. Bu tanrıya su kaplarının koruyucusu ve bolluğun sembolü olarak tapınıldığı şeklinde ifadeler yer alıyor. Kuraklık dönemlerinde yağmur bulutlarını harekete geçirdiği ve boş kapları dolduracak suları gönderdiği anlatılır. Kayıtlarda Samanyolu'ndan taşınan ateşlerin, çanak çömleklerin parçalanmasını, ürünlerin kuraklık karşısında yok olmasını önlemek için çaba gösterdiği söylenir. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

İza: Sözcük anlamı "Akrabamız ya da babamız" şeklinde tanımlanandı. Sadiquia ve Sonoda yerlilerine pamuk işlemeyi, dokumacılığı ve sosyal yaşam ile ilgili her şeyi öğrettikten sonra kente gelir ve kaybolduğu söylenir.

İ

İ-akang: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise"(İ:tek başına su anlamındadır. Sözcüğün bitişik anlamı da akan su" şeklinde tanımlanmıştır. "Akang" sözcüğü de "akan" şeklinde tanımlanır.

İbadet: Eski Meksikalı yerlilerin tam tersine İnkalar, özenli itinalı bir şekilde saklamak ve korumak isterlerdi. Bunlar da öldükten sonra yeniden yaşayacaklarına inanırlardı. Hatta bütün aile fertleriyle beraber. Dahası yeniden doğacaklarına inandıkları için en azından ölünün bir kısmının sağlam olmasına özen gösterirlerdi.

İcalar: İnkalar döneminde yaşamış bir yerli kabilesi. Bunlar Çıpça dilini konuşuyorlardı.

İchuri: Aymara dilinde günah çıkartan rahiplere verilen ad. İchuriler kendilerine ait olan sırları saklamak ve günah çıkartmaya gelenlerin günahlarını da bilmek isterler. Günahların doğruluğu fallarla belirlenirdi. Daha önce günah çıkartmak isteyenin uyarmak için sırtına bir taşla vurularak uyarılırdı. Falcılık İnkalar arasında da oldukça yaygın bir yer elde etmişti. Krallar bile fala baktırarak bazı başarıların elde edilip edilmediğini tahmin ederlerdi.

İdeogram: Bir sözcüğün anlam ve özelliğini belirten işarete verilen ad.

İepe: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir söz-

cüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Hep, Hepsi" şeklinde tanımlanmıştır.

İlla: Sözcük anlamı "Işın" şeklinde tanımlandı. Bu sözcük kökünün Semitik dilindeki "El" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var.

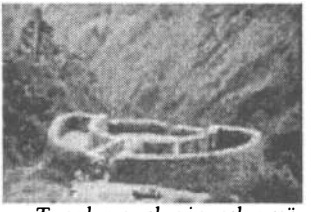
İlla-tika: İnka halkının tapındıkları Vracocha'ya verdikleri bir ad. Sözcük anlamı "yıldırımlı fırtına" şeklinde tanımlanmıştır. Sözcüğün kaynağı meteor taşının yarattığı bir etki anlamıyla oluşmuştur. Halk, büyük bir olasılıkla göklerden And dağlarına düşen bir meteor taşına tapınmıştır. Bu taşın da Con Tici Vraccocha'nın yapmış olabileceklerini düşünerek bu adı vermişlerdir. Kaabe'deki taşın da göklerden düşen bir meteor olduğu yolunda tartışmalar var...Bu taşa da İslam dünyası kutsal gözüyle bakmaktadır.

Ili: Atakapa yerlilerin dilinde "Ilıca, dilimizde sıcak anlamında kullanılan "ılık" sözcüğünün aynısıdır. "Sıcak "anlamında tanımlanan bir sözcüktür. Atakapa dilinde de "sıcak" anlamında kullanılmıştır.

İllimani: İnkalardan önce bölgede yaşayan Wari imparatorluğunda kutsal bir dağ olarak bilinir.

İnka takvimleri: İnkaların yaşamış oldukları bölgelerde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda uygarlıktan geri kalan harabe duvarları üzerinde ve taş bloklarda takvim sistemleri olduğu kanıtlanmıştır. Günümüzde yaklaşık 18-19 yüzyıllarda çözülebilen bazı astronomik kurallar İnkaların binlerce yıl önce tasarlamış oldukları takvimleriyle örtüşmüş olduğu şaşkınlıkla karşılanır. Bu uygarlık Venüs ve Mars adıyla iki takvimi kullanmıştır. Bu takvimlerden Venüs takvimi 225 günden Mars takvimi ise 687 günden oluşmuştur. Takvimlerden İnkaların kozmolojiye son derece önem verdikleri ortaya çıkıyor. Onların dinsel anlayışlarına göre tanrı gökten yeryüzüne indiği zaman uzayın tüm sırrını, yazı sistemini, tarımın nasıl kullanılacağını, sanat ve mimarının nasıl olacağını, yaşamın tüm özelliklerini içeren bilgileri birlikte getirmiş olduklarına inanırlar. Araştırmacılar Tiahuanaco kentindeki kazılarında bulduları üç ayrı takvim taşının da hesaplarını yaparlar. Bu tak-

vim taşları Kutsal yıl, Güneş yılı ve Venüs yılı şeklinde belirtmişlerdir. Bu durumda araştırmalarda "...Yan yana duran üç takvim taşında, üç ayrı takvim hesabı vardır. Birinci takvim Kutsal Yıl hesabıdır. Bunda bir yıl 260 gün olarak hesaplanmıştır. İkinci taşta Güneş Yılı takvimi işlenmiştir ve yıl 365.2422 gün olarak hesaplanmıştır. Üçüncü taştaki takvim ise Venüs yılını gösterir. Burada bir yıl 225 gün olarak gösterilmiştir..." şeklinde açıklamaların yer aldığı kaynaklar görülür.

Tanrılarına olan inançları yüzünden dağların yüksek zirvelerinde kaleler yaparak yaşamlarını devam ettirirlerdi

İnka: İnka sözcüğü "Güneşin çocuğu" anlamındaki "İntip Churin" olarak tanımlanır. Ancak bazı kaynaklarda bunun anlamı "bey" olarak ele alınmıştır. Yani kralın kendisini tanımlar. İnkaların soylarının "ay-ullu" şeklinde bir sözcükle belirtilmiş olduğu görülür. Bu sözcüğün anlamı ise "ulu soy" şeklinde tanımlanmıştır. Soylarına "ay-ullu" krallarına da "Kur-hakan" adını vermişler. Çocukları için ayrı bir gelenek vardı. Onlar krallarına verdikleri unvanı çocuklarına vermezlerdi. Ancak çocukların adlarını da törenlerle verirlerdi. Türk destanı olan "Dedekorkut" masallarında buna benzer bir "ad töreninin" yapıldığı görülür. Hatta çoğu Hıristiyan bölgelerinde vaftiz edilen çocukların dinsel bir takma adla anılmasına karşılık törenler düzenlenir. Kilise papazı çocuğun yeni adıyla dualar eşliğinde yakarışlarda bulunur. İnka, Doğası gereği ışıktan güç alan bir varlık olarak bilinir. Güney yarım kürenin tek büyük ve güçlü uygarlığıdır. İnkalar dinsel ve ruhsal alanlarda eşi görülmemiş yöntemler geliştirmişlerdi. Bu uygarlık 1200 yıllarında And dağların yüksek tepelerinde başlar. Araştırmacılar İmparatorluğun 13 ile 16 yüzyıl arasındaki dönemde egemenlik sürmüş olduğunu belirtirler. Bölgede 400 yıl egemenlik sürdürdüler. Uygarlığın kuruluş efsanesine göre dört kardeş dünyanın kötü gidişine yeni bir düzen vermek için dört yöne doğru yola çıkarlar. Burada kurulan ilk devletin adı "Chimü"adlı devlettir. Bu devlet 1050 ile 1400 arasında hüküm sürdü. Chimu devleti

Ketschua, Aymara ve Tiahuanako kentlerinde yaşayan Uru kabilelerinin birleşmesiyle oluştu. Gün geçtikçe civardaki diğer kabileler de bu krallığa bağlanarak büyümeye başladı. Machu Pichu ve Cuzco kentlerindeki kültürel izler tartışmasızdır. Bu uygarlığın en gelişmiş çalışması yamyamlığı (etobur) kabileler arasında sona erdirmesiydi. Dokuz yaşını bitiren her İnka vatandaşı Çalışmak ve devlete hizmet etmek zorundaydı. Onlar dönemlerinde işsizliği bu yöntemle yok etmişlerdi. 9-12 yaşındaki çocuklar tarlaları kuşlardan korumak için çalışırlardı. 18 yaşındakiler de çobanlık işiyle uğraşırlardı. Evlenme ve savaşçı olma yaşı ise 20 ile 50 arasında hesaplanmıştı. İdare gereği yaşlılar ve engelliler hafif işlerde çalıştırılırlardı. Vergilendirme büyük sakinler tarafından gerçekleştirilir ve afetler durumunda halka iade edilirdi. İnkalar son derece geniş çaplı bir yönetim şekli sergilediler.

İnkaların Kökeni: Manco Capac, Peru bölgesinde orta çıkan İnka hanedanlığının efsaneye dönüşmüş bir kurucu kahramanıdır. Sözlü geleneklerin dilden dile dolaşmasıyla bazı İspanyol rahipler bunları kaleme almış ve en azından İnkaların varlığından önemli öyküler aktarmışlardı. Hanedan Kurucusu Manco Capac için tanrı Viracocha'nın oğlu olduğu şeklinde bilgiler bulunur. Bir başka öyküde ise Manco Capac'ın güneş tanrısı İnti tarafından büyütülmüş olduğu ifade edilmektedir. Tufan ve fırtınalardan sonra enkaza dönüşen dünyayı onarmaları için kız kardeşi ve aynı zamanda eşi Mama Oclo ile birlikte Tanrı Viracocha tarafından Titicaca gölünden çıkmışlardı. Gölden çıktıktan sonra efsanevi asanın bulunduğu toprağa kadar ilerlediler. Asanın bulunduğu yere gelince konakladılar. Bu bölgedeki topraklar son derece verimli olduğu için onların tüm ihtiyaçları giderilmiştir. Bu toprağın bulunduğu yer ise Cuzco kentinin bulunduğu yerdi. Cuzco Quechua dilinde "göbek" anlamında tanımlanmıştır. Juan de Betanzos'un aktardığı efsanevi "Ayar kardeşler" öyküsünde ise Viracocha'nın yaratılışı düzene soktuktan sonra dünyanın düzenlemesi işini dört erkek ve dört kız kardeş olan "ayar" kardeşleri gönderir. Bu kardeşler "güneşin doğduğu-şafak evi ya da üre-

tim evi" olarak tanımlanan Pacaritambo mağarasından çıkan bu kardeşlerden en önemlisi olan Ayar Manco olur. Ayar Manco daha sonraları Manco Capac şeklinde değiştirilir. Bir başka öyküde ise Manco Capac'ın iktidara gelişi de farklı bir şekilde ele alınmıştır. Kardeşi Pachacamac ile birlikte İnti'nin oğulları şeklinde tanımlanmışlardı. Efsaneye göre Manco Capac Cuzcoya ulaşmak için yeraltından tüneller kazımıştır. Bu tüneller sırasında bir kardeşi taşa dönüşür ve buna Huaca adını verirler. Bir başka öyküde ise Cuzco'ya ulaşmak için Titicaca gölünün içinden gider. Viracocha mitolojisinde de Manco Capac'ın Pacari-Tapmu'lu (Günümüzde Pacaritamboo) Viracocha'nın oğlu olduğu ve erkek kardeşleri olan Ayar Anca, Ayar Cachi, Ayar Uchu ve kızkardeşleri olan Mama Ocllo, Mama Huaca, Mama Raua, Mama Cura ile birlikte Cuzco'nun yakınında bir yerde yaşamışlar. Bazı efsanevi söylentilerde ise Mancıo Capac'ın kardeşlerini öldürerek tek başına krallığı ilan ettiğini belirtirler. Tarihçi ve arkeolojik alanda araştırmacıların metinlerinde Andlardaki uygarlıkla tarihinin İ.Ö.9500 yılında başlamış olduğu ifade edilmektedir. Bölgede yaşayanların günümüze uzanan soylarından Puna'ların atalarının göçer kabilelerden oluştukları tahmin edilmektedir.

İnkaların kökenleri hakkında oldukça çelişkili ifadeler bulunmaktadır. Çoğu araştırmacı İnkaların Peru ve Bolivya sınırını paylaştıkları Titikaka gölü kıyılarında ortaya çıktıklarını belirtirler. Manco Capac'ın liderliğindeki göçerlerin kuzeyde bulunan Quechaların topraklarına girip ve onlarla anlaştıktan sonra birleşik bir topluluk şeklinde ortaya çıkmış olabilecekleri düşünülür. Özellikle 1979 yılındaki araştırmasıyla Herbert Cartagena Mameria adlı İnkalara ait tarım yerleşim yerini bulmasıyla onların buradan göç eden kabileler olabileceği ihtimalini ortaya koyar. Aynı bölgede Fransız incelemeci ve kaşif Thierry Jamin'de 2006 yılındaki araştırmasında dağ yamacına işlenmiş büyük yüz ifadelerinin (Antropomorf Jeoglifi) görüldüğü şekillerle onların Amazon bölgesinden göç eden yerliler olduğunu işaret eden bir ipucu ele geçirir. Bu buluntunun 1921 yılında arkeolog Vicente de cenitagoya'nin buldu-

ğu taşa kazınmış şekiller (Pusharo petroglifleri) aynı özellikleri paylaşmıştır. Bu araştırmaların hala devam edildiği ve İmparatorluğa ait olduğu söylenen Paititi kantinin varlığına ulaşılabileceği söylenmektedir. İnka halkı Sinchi Roca, Lloqui Yupanqui, Mayta Capac ve Capac Yupanqui'nin egemenliği sırasında Cuzco'da konumlarını oldukça güçlü hale getirirler. Süreç devam ederken Capac Yupanqui ölür ve yerine İnca Roca geçer, onun egemenliğinde İnkalar yasalarını diğer beyliklere kabul ettirmeyi başarırlar. Ancak İnca Roca'nın yerine geçen Yahuar Huacac istenileni veremedi ve darbeyle hükümdarlığı sona erdi. 1400 civarında Viracocha İnca başa geçince yeniden toparlamayı başarır. Bu süreç dahi İnka topraklarını sadece Cuzco çevresinn yaklaşık 40 kilometrelik bir alan şeklinde korur. 1438 yılında İnkaları tehdit eden sadece Chancas savaşçıları (etnik gurup) dışında diğer kabileler İnkaların yasalarını Viracocha İnca'nın çabalarıyla kabul etmişlerdi. Savaşçı Chancaslar ise Viracocha İnka'nın yerine geçen oğlu Pachacutek tarafından etkisiz hale getirildiler. Cuzco'da yeniden İnka imparatorluğunu canlandırır. Bir ordu kurar ve bu ordunun başına da oğlu Tupac Yupanqui'yi getirir. Pachacutec civar beylikler hakkında önce istihbarat bilgisi alır ve daha sonra da zayıf yönlerini tespit ederek saldırıp topraklarını imparatorluğuna katıyordu.

1445'ten 1450'ye kadar Topraklarını Titicaca gölüne kadar genişletir. Pachacutec'in küçük oğlu Tupac İnca Yupanqui ise 1463 yılından itibaren kuzeydeki toprakları fethederek imparatorluğa katar. En önemli galibiyeti ise Chimor krallığının fethiydi. Tupac İnca Yupanqu'ni oğlu Huayne capac ise imparatorluğa ekvator ve Perudan bir bölüm katarak genişletir. İspanyol kroniklerinde İnkaların düzenli bir orduya sahip olduklarını belirtir. İnkaların parlak dönemlerinde sınırları Peru, Bolivya, Ekvador dışında Kolombiya, Arjantin ve Şilinin bir kısmını oluşturuyordu. Yaklaşık 1527 yılında çeşitli salgın hastalıklar ve İspanyol işgalcilerin bölgeye girmesiyle imparatorluk zayıflar Huayne Capac halefini seçemeden ölür. Onun ölümüyle iki oğlu taht kavgasına girer ve sonunda İnkalar İspanyolların baskılarıyla dağılırlar.

İnka beyleri: Tambotoco dağının üç penceresinden biri olan Capac-Toco'dan dört erkek ve dört kız kardeşin çıktığı anlatılır. Bunların anne ve babası meçhul olduğu için kimse fikir yürütemedi. Ancak Ticci Uiracocha tarafından yaratıldıklarına inanırlar. Bu sekiz kardeş de kendilerinin Ticci Uiracocha (Con Ticci Vracocha olarak da bilinir) tarafından hükümdar olmak için yaratıldıklarını anlatırlar. Bu nedenle "bey" anlamında tanımlanan Inka unvanını alırlar. Capac-toco zengin bir yer olduğu için onlara "zengin" lakabı da verildi. Bunlardan erkeklerin adları; Manco Capac, Ayar Auca, Ayar Cache, Ayar Uchu şeklindeydi. Kızların adları da Mama Ocllo, Mama Uaco, Mama Ipacura (bazı kaynaklarda Mama Cura olarak ele alınmıştır) ve Mama Raua şeklindeydi. Bunların sekizi de birleşip daha büyük atılımlar yapmak için hükümdarlığı ele almayı düşündüler ve öyle de yaptılar.

İnkaların yayılması: İnkaların oluşmasındaki iki krallıktan biri olan Chimu kabilesi kuzeyi, diğer küçük bir kabile de son derece zorluklar içinde Cuzco'ya doğru ilerler. Onlar XIII yüzyılın sonlarında Huatanay ve Tullumayo kentlerine yerleşirler. Bu tarih İnkaların bölgeye yayılma tarihi olarak belirtilmektedir.

Bir İnka sembolü

İnkaların istilası: Avrupalıların İnka istilasını İ.S.1532-1536 tarihleri arasında gerçekleştirdikleri belirtiliyor. İnkaların çöküş dönemlerinin sonlarına doğru taht kavgası içine girmiş olan Wayna Kapaq'ın çocukları olan Ataw Wallpa ile Waskarr kendi aralarında önlenemez kavgalarla sonlarını hazırladıklarının belki de farkında değillerdi. Ataw Wallpa, Cuzco kentinde doğmuş ve yöresinde arkadaşları tarafından sevilerek saygı duyulur hale gelmişti. Geleneklerine bağlı bir genç olarak babası Wayna Kapaq gibi saygı görürdü. Babası gibi elit kitlenin çevresinde toplanmasını istiyordu. Kardeşi Waskarr ise güneydeki İnkalaşmış (İnkaların egemenliğindeki bölgeler) bölgelerde saygın durumda olduğu gibi önemli bir konumda bulunuyordu. Babası Wayna Kapaq'ın

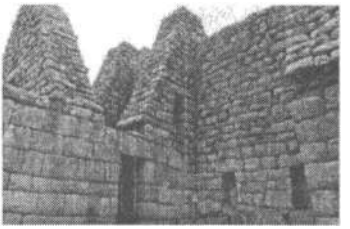
son dönemlerinde Cuzco valisi olarak görev yapmıştı. İki kardeşin annelerinin ayrı olmasıyla farklı iki soyun da karşı karşıya olduğu düşünülürdü. Çeşitli entrikalardan sonra Waskarr kardeşine karşı düşmanlığını resmen ilan etti. Hanan soylarını korkutmak ve ürkütmek amacıyla kardeşi Ataw Wallpa'nın anne tarafındaki bazı akrabalarını öldürttü. Savaşçılarını da kuzey yönüne doğru gönderir. Ataw Wallpa üvey kardeşinin bu saldırısına önce karşılık veremedi ancak daha sonra yeniden güçlenerek Sinchi, Kiskis, Ruminawi ve Challkuchimaqların emrine verdiği "uç beyliği" ordusu başarılı olarak Tumipampa'yı yeniden geri alır. Ayrıca Cajamarca kentini işgal edip Bombon ovasındaki Jauja kentine ilerlerken deniz tarafından tanımadıkları yabancıların belirdiğini görürler. Bunlar İspanyollardı. Tarih ise Nisan 1532'yi gösteriyordu. Sayıları 180 civarında olduğu söylenen İspanyol askerlerinin başına da Francisco Pizzaro vardı. Pizzaro bu bölgeye gelmeden önce 1524 yılında Kolombiya kıyılarını,1527 yılında ise Peru kıyılarını kuşatmış çeşitli bilgiler elde etmişti. Atlı İspanyol askerlerini gören Ataw Wallpa şaşırmıştı. Çünkü atları tanımıyorlardı. Ataw Wallpa bunlardan korkmuştu, daha sona da belki de sayıları az diye İspanyol savaşçılarını denize dökeceğine inanmıştı, tabii ki sonraları da yanılmış ve kaybetmişti. İspanyollar güçsüz kalan Waskarrlılara göre bir güç olabilirdi. Pizzaro'ya gizlice elçilerini göndererek Ataw Wallpa'ya karşı birleşmelerini ister. Pizzaro büyük sorunlarla karşılaşmadan Cajamarca kentine girer. Pizzaro savaş taktiğini kullanarak İnka İmparatoru Ataw Wallpa'yı esir alır.

İnka halı desenleri

İnkaların kayboluşu: Eski dönemlerde yazmanlar ya da sokak insanları ezber yoluyla öyküler yazar ve bu öykülerde ya köklerinin bağlandığı yaratılışı ele alırlardı ya da yaratılıştan sonraki yok oluşu ele alırlardı. Bu ifadeler zamanla yazıya geçtiğinde ortaya ezoterik bir anlam çıkmaktadır. İnkaların da kaybolduklarını belirten öyküler bulunmuştur. Oldukça ileri bir düzeye ulaşan İnkalar Mayaların tam tersine astronomiye

de önem vermişlerdi. Hatta bu konuda rasathanelere benzer yapıların ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Onlara göre ay, güneş ve yıldızlar kutsal birer kütleydi. İnka rahipleri kehanetleri yazan yazmanlar olarak da belirtildiler. Onlar evrendeki yıldızları, gezegenleri kutsal birer güç olarak tanımlayarak gelecekle ilişkili kehanetlerde bulunurlardı. Rupert Furneux İnkalarla ilgili bir kehaneti ele alarak önemli bilgiler sunar. Bir gün İnka şefi ayın etrafında üç halka görünce şaşırır. Hemen rahipleri çağırır ve bunların ne anlama geldiğini sorar. Rahipler olayı gördükten sonra oradan ayrılmak için şeflerinden izin isterler. Bir süre sonra rahipler bu halkalarla ilgili şifreyi çözdüklerini şeflerine bildirirler. Halkalardan kırmızıya çalanın ifadesine göre kanlı bir savaşa sürükleneceğiz, diğer karanlık olan halka bu savaşı kaybedeceğimiz anlamında üçüncü dumanlı halkanın anlamı ise uygarlığımızın dünya üzerinden kaybolacağını işaretler şeklinde ifadeler verirler. Bu ifadelerle onların aya ana diye hitap ettiklerini de görmekteyiz. Şef rahiplerin bu ifadelerine inanmayarak kızar ve diğer kentlerdeki büyücülerle rahipleri çağırır, onlar da aynı ifadeleri ileri sürerler. Günlerce ayı izleyen şef birden ayın etrafındaki halkaların kaybolduğunu ve gökte büyük bir ışığın belirdiğini görür. Bu ışıkla Cuzco kentinde ard arda depremlerin olduğunu his eder. Efsanenin doğruluğunu onaylayan yazar Rupert Funeux gökte beliren olayların diğer bazı kentlerden de izlendiğini doğrular. Bu efsanelerin anlatıldığı İnka topraklarına daha sonraki yıllarda Pizarro önderliğinde giren İspanyolar onların yok oluşlarına neden olurlar.

Tapınak harabeleri

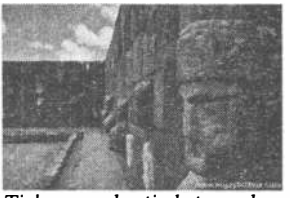
İnkalarda İnanç: İnkalar, güneşe tapan bir halktı. Diğer kabilelerin tapınma geleneklerinin çok dışında kalarak tek tanrıya inanmayı sürdürmüşlerdir. Hüküm sürmüş imparatorların tümü "güneşin oğlu" olarak anılırdı. Yani güneş tanrısı İnti'nin çocukları olarak saygı görürlerdi. Halk imparatorların İnti'nin soyundan geldiğine inanırdı. Tanrıları

için tapınaklar ve kurban sunakları yapmışlardır. Dağların tepelerine bile rahiplerin kullanması için tapınaklar inşa etmiş bir halk olarak Güneş tanrısının dışında aya ve şimşeğe de tapmışlardı. İnkalar "lagün"lerin (Bak Lagün) yanı sıra kayaları, dağları ve mağaraları yüksek varlıklar olarak tapınılan tanrıların evleri olarak kabul ediyor ve tapınıyorlardı. Bunlar için büyük şenlikler içinde törenler ve bu törenlerde tanrıları mutlu olsun diye insan kurban ederlerdi. İnka inancında güneş kültü devlet dini olmadan önce Cuzco konfederasyonuna öneri olarak Inka Roka tarafından bildirilmişti. Güneş kültü Devlet dini olarak kabul edildikten sonra başka tanrılara inanma ve onlar için yapılan dinsel törenler yasaklanmamıştır. Şef Pachacuti, devlet işlerinde etkili olduğu gibi dinsel kültler üzerinde de etkili olmuş bir kışı olarak belirtilir. Dinsel inançta Wayne Kapaq'ın din üzerindeki etkisi hafifletilmiş ve Tupa Yupanki ise akrabalarından seçtiği birini rahip olarak tapınma salonlarına atamıştır. Perunun dağlık alanlarında ortaya çıkan İnkalar Politeizm, Animizm ve Şamanizm karışımı şeklinde tartışılan bir dinsel inancı benimsemişlerdi. Güneş tanrısı İnti'ye yapılan törenler Şamanizm'ı çağrıştırmaktadır. İnka halkı imparatorlarını tanrı İnti'nin bedensel görünümü olduğuna inandıkları için krallarına "güneşin oğlu" ünvanını vermişlerdi.

İnkalarda astronomi: İlginçtir ki yazıyı bilmeyen İnkalar yıldızların hareketlerini gözlemiş ve konumları hakkında çarpıcı nitelikte bilgiler vermişlerdi. Ancak bu bilgileri yazıyı bilmedikleri için günümüze yazınsal yolla bildirememişlerdi. Takvimleriyle ilgili hiçbir yazılı belge bırakmamışlardır. Araştırmacılar buna rağmen İnkalarla ilgili gökbilimini doğrulayacak bazı kaynaklar buldular. Yani astronomi And dağlarında unutulmamıştı. Onlar İnka yılının güneş yılına denk düştüğünün hesabını yapmışlardı. Araştırmacı Molina'nın ileri sürdüğü teze göre İnka yılının haziran ayında başlamış olacağı belirtiliyor. Diğer araştırmacılar ise bu güneş yılının aralık ayında başladığını öne sürerler. Güneş yılı oniki aya bölünmüş, Cuzco kentinde Mayta kapaq tarafından saptanmıştır. Cuzco'da gü-

neş yılı içinde çeşitli ritüeller vardı. Bunlar: tarımsal ritüeller, Warachikuy adındaki gençlik ritüeli, Hasat ritüeli, İntip Raymın (ya da Intı raymı) güneş tanrısı şenliği, Ekim ritüeli, Sitwa adındaki günahlardan ve hastalıklardan arınma ritüeli olarak belirtilir. İnkalar, Mayalardaki gibi takvimi pek önemsememişlerdi.

İnkalarda astroloji: İnkalar, diğer kabilelerde yaşayanların tam tersine sadece tek tanrıya inanma geleneğini sürdürmüşler. Bu gelenek, güneşe tapınma geleneğiydi. Bu nedenle güneş hareketlerini dikkatle izliyorlardı. Hatta güneşin hareketlerini zamanında görmek için bir güneş saati yapmış ve güneşin hareketlerini bu saatin belirlediği çizgiler doğrultusunda değerlendirmişlerdi. Tek tanrıya tapınma inancı Mısır inancında Amenofis III döneminde başlar. Onun döneminden sonra firavun olan Amenofis IV(Akhenaton) tek tanrıcılık inancının bölgenin her tarafında uygulanması için darbe girişimi yapar ve Amon yerine Aton inancının yerleşmesini sağlar. İnka bilimcileri matematiksel hesaplar yaparak, astronomiyle de yakından ilgilendikleri ortaya çıkıyor. Matematiksel olarak düğüm yöntemini takvim şeklinde kullanmışlar. Bu yolla yıllık alınan ürünü, doğumu, ölüm ve diğer önemli günleri tutanaklar halinde arşivlemişlerdir. Ancak Tohum ekme ve hasat dönemlerini ise ayın hareketlerine göre belirlenmiştir. Onlar yazı yazmanın tanrılara özgü bir şey olmadıklarına inanarak, yönetimce yazı yazmayı yasaklamışlardı. Bu yasaklamanın getirdiği davranış, İnkalar hakkında binlerce bilimsel verinin kaybı olarak belirtilmektedir.

Tiahuanaco kentinde tapınak duvarlarında heykeller

İnka'nın babası: Efsanelere göre And dağları eteklerinde Güneşin oğulları olduğu söylenen dört erkek kardeş dünya yaşamının gidişatını beğenmedikleri için dört kutuba ayrılarak, düzeni değiştirmek için çok çalışmışlardı. Güneşin oğullarından Manco Capac ile kız kardeşi (aynı zamanda karısı) Mama Ocllo deniz seviyesinden 3400 metre yükseklikteki başkent Cuzco'yu kurarlar. Üç dünya evresi olan Yukarı dünya

(Hanan Pacha), Yeryüzü (Kay Pacha) ve Aşağı dünya (Ukhu Pacha)nın yaşamlarında önemli bir yer tuttuklarına inanırlar. İnkalar tarafından kurulan ve ilk büyük devlet (1050-1460) tarihleri arasında 410 yıl hüküm süren "Chimu" devletiydi. Bu büyük devlet Aymara, Ketschua ve Tiahuanaco şehirlerini çeşitli kabilelere mensup insanları toplayarak kurdular. Üç şehir daha sonraları kutsal tapınaklarla süslenerek tanrılar şehri olacaktı. Zamanla bu imparatorluğun bünyesine civardaki küçük kabileler de katıldılar. Machu Pıchu ve Cuzco kentlerin kalıntılarında elde edilen bilgiler doğrultusunda İnkaların kültürleri kısmen de olsa ortaya çıktı. İnka adı güneş tanrısının yeryüzündeki nesnel temsilcisi olan hükümdarı ifade ediyor. İnkaların devlet anlayışı tamamen özgürlüğe dayalı sosyal adaleti temsil ediyordu. Her çocuk 9 yaşını bitirdikten sonra işe koyulurdu. İş emeği dokuz yaşından sona başlıyordu. İmparatorluğa bağlı insanlar arasında yaş ve güçlerine göre görev ayrımı vardı. Özürlüler de boş durmuyordu. Onlara da güçlerine göre görev verilmişti. Kısacası İnkalarda eli iş tutan herkes çalışıyordu. And dağlarının eteklerinde yaşayan ve insan etiyle beslenen kabileleri etobur olmaktan kurtarmak için büyük krallığın egemenliği altına alındılar. İnkalarda devlet dini vardı. Bu din tek dindi. Onlar Vraccocha (Con Ticci Vracocha) dedikleri tanrıya bağlıydılar. Ancak köylüler kültürlerini ve geleneklerini istedikleri gibi devam ettiriyorlardı. Baskı ve yasak yoktu. Efsanelere göre tanrı Vraccocha, Titicaco gölünün sularında göklere yükselmiş Tiahuanaco şehrini kurmuştu. Ardında güneşi yarattı ve belirli bir konumda durmasını sağladı. Daha sonra diğer yıldızları da yarattıktan sonra dünyayı çeşitli yaratıklarla doldurdu. Devleri de yarattı. Ancak devlerin çevreye zarar verdiğini görünce onları bir Tsunamiyle yok etti. Sonra da taştan insan şekilleri yaparak onları canlandırdı. Ve insan yaratıldı. Tiahuanaco'da bulunan bu devasa heykeller ilk insanı temsil ediyor. Con Tıcci Vraccocha ilk yaratılışı taştan heykeller yaparak çifter çifter canlandırmasını sağladı. Ve daha sonraki dönemlerde ise bu taş heykellere Vraccocha denildi. Vraccocha'nın bir diğer ismi

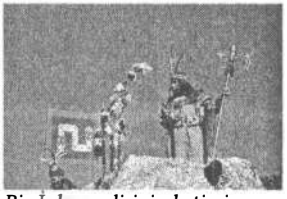
de "Numuna - Poata Suana" ydı. Aztek'ler metinlerinde bıraktığı izlerde seller, tayfunlar, kül yağmurları ve yanardağ patlamalarından sıkça söz ederler. Zacatence ve Ticamon kültürü bölgeye hakimdi. Bu uygarlıkta Pueblo vadisindeki Cholula, Morelos'taki xachicalco, Daxaca'daki Monte Alban, Veracruz-'daki " el tayın" adlı dev piramitler vardı. Guetemala vadisinde bile bu uygarlığın merkezleriyle ilgili çeşitli izlere rastlanmıştır. Tıtıcaco ve Umaya gölünün kıyılarında bir zamanlar Aymara krallığının başkenti yakınlarında yüzlerce (Chullpa) anıt mezar bulundu. Aymarlılar Tiahuanaco kentinin yakın çevresinde oturuyorlardı. Ve daha sonra büyük İnka imparatorluğu'nun bir parçası oldular. Chullpa ölülerin ikametgahı olarak görünüyordu. Büyük anıtmezarlar soylular ve krallara aitti. Eşler, çocuklar ve hizmetliler öbür dünya da hizmet etmek için çoğu zaman ölenle birlikte mezara gömülürdü. Eski Meksika geleneklerinin tersine İnka'lar, cesedi özenle koruyorlardı. Yeniden doğuşa garantili bir gözle bakarak...

And dağları eteklerinde Güneşin oğulları olduğu söylenen dört erkek kardeş, dünya yaşamının gidişatını beğenmedikleri için dört kutba ayrılarak yeniden her şeyi yaratıp ayarladılar. Halk daha sonra onları onure etmek ve tapmak için dağ etekleri ve zirvelerinde tapınaklar

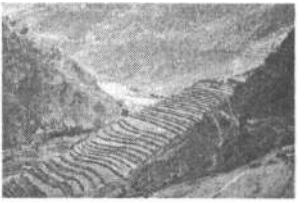
İnkalarda beyin ameliyatı: Mayalar, Astronomi, Matematik, Tıp, Eczacılık, Fizik ve Kimya dallarında bugünkü araştırmacılar için hayret verici bir ilerleme gösterdikleri gibi bu bilgilerin kaynaklarını da vermekteler. Astronomi için dönemlerinde yaptıkları gözlemevleri, Paris'te bulunan gözlemevlerinden daha iyi konumda olduğu kanıtlanmıştır. Bilim adamların Maya ve İnka doktorları için "büyücü" dedikleri bu insanlar yaptıkları operasyonlarını kayıtlara bile geçirmişlerdir. Bilimsel bir pratiği yakalayan bu insanlar beyin ameliyatlarını da yapmışlar. Peru'da bulunan bazı insan iskeletlerinde ameliyat izleri görülmüştür. Bu insanlar ameliyat sırasında ışın saçan Kuyos adlı böcekten yararlandılar. Tırtıl biçiminde olan bu böcekler bir nevi X ışını etrafına saçarlar. Ancak anestezi tekniğiyle ilgili herhangi bir belge bulunamadı. Bazı uyuşturucu otlardan yararlanmış olabilecekleri düşünülüyor.

İnkalarda doğum: Dinsel anlamda İnka halkı için evrendeki canlı hayat: ölüm ve yeniden doğum gibi evreler arasında gelişen ivmeler, farklı dönüşümlerle sağlanırdı. Halk bu süreci sonsuzluğa giden bir yeni yaşam tarzı şekli olarak belirliyordu. Onların tasarladığı düşüncelerine göre dünyevi "re-enkarnasyon" ruhsal ve düşünsel bir gelişimi irdelerdi. Onların deyimiyle alt dünyada bilincin köklerine ve kendi durağan durumunun düşünsel bilincinin farkına varınca yeniden doğma ihtiyacını his ederlerdi. Ölü yeniden doğma ve yaşama adım atma inancını ancak dışardan birilerinin ona yardımcı olması geleneğine inanırdı. Hamile kadınlara hastaymış gibi davranırlardı. Onları en iyi şekilde koruyor ve herhangi bir şoktan korumak için oldukça çaba gösterirlerdi. Kadının kolayca doğum yapıp acı çekmemesi için çeşitli uyuşturucu içecekler verilirdi. Eğer bir kadın doğum sırasında ölmüşse ona diğer dünyada cennete giden insanların statüsü gibi törenler yaparlardı (Zaten İslam dininde de doğumda ölen kadınlar için cennetlik kadın derler.)

Bir İnka yerlisinin betimi

İnka savaşçıları: Yapılan arkeolojik kazılar sonucundaki incelemelerde İnka savaşçıların giyimlerinin çok farklı formatlarda olduğu ortaya çıkıyor. Bulunan dikme taşlarda bile onların savaşçılarının zafer işaretleri gösterilmiştir. Ancak nedense savaş giysilerinde senelerce değişiklik yapmadıkları da ortaya çıkıyor. Erkeklerin kasık kuşağı, dolamalı etek ve gömlek giydikleri saptanmıştır. Kullandıkları kasık kuşağı çeşitli süslerle bezenen ve ancak cinsel bölgelerini örten giysilerdi. Savaşçılar genellikle stilize edilmiş tüylerle süslü savaş miğferleri kullanmışlardır. Miğferde bazen çeşitli semboller de yer alırdı. Bu semboller onların hangi kabileye bağlı olduklarını gösterirdi. Savaş esnasında toplu bir şekilde saldırılar düzenlerken mutlaka belirli bir savaş düzenleri de vardı. Genellikle İnkalar küçük savaşlar yapmışlardır. Bunların çoğunu da sadece kurbanlık esirler elde etmek içindi.

Cuzco kenti yakınlarındaki Pisac yerleşim yerindeki teras tarlalar

İnka sembolleri: İnkalarda gelenekselleşmiş üç değişik tarzda sembol kullanılırdı. Onlara göre mitolojik öykülerde adı geçen dağlardan daha yüksek olan dağlarda tanrılar yaşarmış. Atalarının ruhlarının da bu yüksek dağlarda olduklarına inanırlardı. Dağlara ise saygı gösterip kurbanlar keserlerdi. O tanrılar için sembolleri dağ şeklinde yaparlardı. Peru'da sembol olarak Viracocha'nın sembolü vardı. İspanyolların istilasından sonra bugün de "Nunuma-Pato" olarak adlandırılıyor. Anlamı ise "su anayı" temsil eder. Diğer üçüncü geleneksel sembol sayım işaretleriyle belirtilirdi. Geniş çizgiler kumaşın ne zaman yapıldığı ve hangi ayda yapıldığı belirtilir. İnkalarda patates enerji içeren kutsal bir bitkiydi. Düğünlerde ve hasat zamanlarında patates tarlalarının çevresi, bayraklarla donatılırdı. Zikzak desenlerle Orta ve güney Amerika'dakı kızılderililerin geleneksel giysileri olarak kullanır. Kumaşların üzerine çizilen desen "Keno-Mayo ve Koha adını alan iki simgeden oluşur. Zikzaklar nehir anlamına gelir. Keno'nun anlamı; "çok eski" bir şey ya da "çok kutsal" anlamında tanımlanmıştır. Çift başlı yılan sembolü hayvanlar bölümüne bir detay şeklindedir. Bu sembollerin basit şekilleri giysilerde gösterilmiştir. Altıgen şeklideki semboller tarlaları işaret eder ve köylüler tarafından ortak işlenen geniş tarlaları da işaret ederdi. Çarpı işaretli semboller de Orta ve Güney Amerika Kızılderililerin tanrılarına kurban sunma görevlerini hatırlatır. Alpaka olarak belirlenen bir diğer sembol ise insanların trans ritüeli ile ilgilidir. Alpa verimli toprak, paka ise büyü ve efsaneyi işaret eder. İki güvercini bir yuvada gösteren sembolü ise Jesa Hapmiurpi olarak isimlendirilir. Jesa Hapmiuri, üç sözcükten oluşur. Kuş yuvası anlamına gelen "jesa", balta ya da mantar anlamına gelen "hapmi" ve güvercin anlamına gelen" urpi"dir. Çiçek sembolleri de sıkça yapılırdı. Sembolleri Waita Ticca olarak adlandırılır. "Waita" sözcüğü hem çiçek ve hem de tüy anlamında kullanılır. Çiçek ve tüy kutsal adak hediyeleri olarak

görülürler. Tüyler ruhlar dünyasını, çiçekler de doğa ruhlarının dünyasını işaret eder.

İnkalarda statü sembolleri: İnkaların yaşamında kadınlar arasında kullanılan "tupular" en önemli takı olarak bilinir. Bu takılar altın, gümüş ve bakırdan yapılırdı. Kalitesine göre "tupu" kullanan kadınların toplumdaki sınıfsal yapıları belli olurdu. Zengin kadınlar ilgi çekmek ve sınıflarını belli etmek için inciler ve süslenmiş tupular kullanırlardı. Özellikle dağlık alanlarındaki yerleşim yerlerinde kullanılan tupuların tarihi İnkaların bölgeye gelmelerinden daha önce var olduğunu belirtiliyor. Kadınların en tipik giysileri entariye benzer dikdörtgen iki parçadan oluşup, belden bir kuşakla bağlanan ve ayak bileklerine kadar uzanan bir elbiseydi.

İnkaların kaçışı: Francicco Pizarro'nun baskısı giderek artınca 1536 yılında kral Manco özgürlük için onunla anlaşmaya çalıştı. Francisco Pizarro'ya ancak kendisinin bildiği önemli kral ve eşlerinin hazinelerini getirmek için teklifte bulundu. Buna inanan Pizaro Manco'nun kaleden çıkmasına izin verdi. O da bu hileyle kaleden kaçmayı başardı. Bu kaçışla beraber And dağlarındaki diğer kabileler onunla birleşerek güçlü bir ordu oluşturdular..Ve lamalara yükledikleri erzak ve hazineleriyle oradan ayrıldılar.

İnkalarda kahramanlığı belirten semboller

İnkalarda biyoljik sır: Bugün insanları Atom, Hidrojen, kobalt ve plütonium bombalarının tehdidinden daha tehlikeli başka bir yok etme formülü var. Bu yok etme formülü biyolojik saldırıdır. Bu da insan vücudunda tahribatlar yapan bakterilerin üretilmesi şeklidir. Böyle bir bakteri operasyonunu İnkalar ve Mayalar biliyorlardı. İnka ve Mayaların hazırladıkları biyolojik silahla kısa sürede ortadan kaldırılmak son derece kolay bir buluştu. O denli harcamalar yapılmadan. 1952 yılında Lozan Tıp Fakültesi profesörlerinden Schwarz, Paris'te yaşayan bir bakteriolog arkadaşına bir şişe içinde gönderdiği ve Mayaların bildiği "el sapo" formülüne göre hazırlanmış bir bakteri formülü yer alıyordu. Bu bakteri formülünü İtalyan bakteriolog Sanarelli tarafından Meksika'dan getirtilmişti. Profesör

Schwarz tarafından tavşan kanıyla üretilen bu bakterinin adı "Myxomatose"ydi. Buradaki amaç zararlı tavşanları ortadan kaldırmak içindi. Fransa'da Maille Bois (Eure-et-loire) çiftliğinin 130 hektarlık arsası üzerinde yapılan deney korkunçtu. Bütün tavşanlar yok edildiği gibi, epidemi daha uzak yerlere sıçramıştı. İşte Mayalar ve İnkalar bu tür yok edici formülleri biliyor ancak uygulamak istemiyorlardı.

İnkalarda evlilik: Bu halk nedense çok daha farklı bir sosyal çizgi takip etmiştir. Bu soy kendi aralarında evlilik yapmıştır. Yabancı kabilelerden kız ve erkek alımı kesinlikle olmamıştır. Çoğu zaman kan bağlarını daha da pekiştirmek için kardeşler arasında da evlilikler olmuştur. İspanyolların kendilerine benzediğini görünce onlardan çekinmedikleri de yazılır.

İnka Mezarları: Halkın tanrısal inancında öldükten sonra yeniden yaşamanın var olacağı düşüncesi yaygındı. Bu nedenle özellikle çoğu kabilelerde ölen şeflerinin yeniden dirileceği inancı nedeniyle mumyalanırlardı. Mumyalama geleneği vücudun biçimini koruyarak yeniden yaşama şansının olacağı anlamındaydı. Genellikle ölen şefler kuyu biçiminde yapılmış mezarlara konurdu. Mezarlar özellikle bir dağın eteğine kazılırdı. Mezarın şekli ise dikdörtgen ya da oval olan kuyular şeklinde yapılırdı. Zemini düzeltilmiş ve plakalarla kaplanmış boyalı süslü bir mezar odası bulunurdu. Yeniden yaşama geleneği nedeniyle hayattayken ölünün kullandığı eşyaların çoğu mezar odasına bırakılırken yaşaması içinde çeşitli yiyecekler de odanın bir bölümüne yerleştirilirdi. Yiyeceklerle eşyalar dışında korunmaları için çeşitli silahlar da bırakılırdı. Özellikle şeflerin mezar odalarının yanında bir başka odaya da şefin eşleri ya da esirlerden bir kaçı canlıyken konurdu. Bu gelenek Mısır kültüründe de göze çarpmaktadır. Mezarın kodlanması için yerleştirilen ipin ucu mezardan dışarıya çıkartılırdı.

İnkalarda bir kentten harabeler

İnkalarda ölüm: İnkaların dinsel inançlarında yeniden doğma geleneği vardı. Ruhun gökyüzünde yapacağı yolculuk rahip-

lerle yapılacağı inancı da yüksekti. Ölenler bütün özel eşyalarıyla mezara gömülürdü. Genellikle çömelmiş bir durumda mezara konurdu. Çömelmiş durumda mezara bırakılan ölünün burun kemiğine bir ip bağlanır. Bu ipin bir ucu da mezardan dışarıya çıkarılırdı. Gömülme şeklinin anlamı ruhun dış dünya ile bağlantısının olabileceğini ve ruhun en yüksek noktaya ulaşması için tasvir edilirdi. Bu özellikler düalist bir anlayışın İnkalarda var olduğunu ifade eder. İnkalar bu güce "aluna" adını takarlardı. İnka yaşamında her ölen için cenaze törenleri yapılırdı. Özellikle şefler ve kralların cenaze törenleri görkemli bir şekilde organize edilirdi. Ruhun geri döneceğine inanan yerliler mezar odasına ruhun yararlanabilmesi için süs eşyaları dışında yiyecekler de bırakıyorlardı. Araştırmacı yazar Hermann Trimborn "...Ölünün yanına bırakılan yiyecek ve içecekler onun yeniden dünya yaşamına geri döneceği şeklindeydi. Caralar ölene geri dönüş yolunu göstermek için farklı bir yöntem izlerler ve içinde birisinin öldüğü evi terk ederlerdi..." şeklinde bir başka ölüm inancından söz eder. Burada İnka imparatorluğunu oluşturan yerli kabilelerin çoğunlukta oluşu gömme geleneklerinin de çok kozmopolit olmasını öne çıkarır. Arkeologlar tarafından belki de kalabalık oluşları ya da bıraktıkları izlerden öne çıkan kabilelerden Caralar, Canariler, Mantalar, Narino ve Popayanlar çok farklı ölü gömme törenlerini yaparlardı. Onlara bu geleneklerin hangi kültürden miras olarak kaldığı ise belge yetersizliği nedeniyle bilinmiyor. Ölüm esnasında özellikle 9 sayısının kutsal oluşu da anlatılır. Çünkü bunun en belirgin özelliği ölünün ardında 9 gün yas tutulması olarak gösterilirdi. Hatta rahipler bile adaylık süreçlerini dokuz yılda tamamlarlardı. Evlilikler bile 9 ay sonra tamamlanır ve kadın çocuk doğurduktan sonra 9 gün boyunca ailesini görmezdi. Bu özelliklerin İnkalara başka uygarlıklardan geçtiği ifade ediliyor. Araştırmacıların öne sürdükleri tahmini görüşlere göre İspanyolların işgali sırasında orada yaşayan Çıpçaların dinsel geleneklerinde vardı. 9 rakamı İslam dininde de kutsal olarak gösterilmektedir.

İnkalarda din anlayışı: İnka uygarlığının dinsel görüşü incelendiğinde; konuyla ilgili araştırmacıların dünya tarihi adına gördükleri yeni kabile kültürlerinin, ilkel anlayışlardan kopmadığı düşüncesinde birleştiler. Amerika'da ileri düzeydeki diğer kabileler karşısında İnkalardaki kabilelerin yaşam şekillerinde görülen yamyamlık ve kafa derisi yüzme alışkanlıklarını hiç değiştirmek istememişler. Özellikle şefler hiç çaba göstermemişler. Bu şefler daha da ileri giderek davullarını insan derilerinden yaptırırlardı. Her ne kadar Amerika ve Peru'nun başka yerlerinde de insan derisinden yapılmış davullar bulunmuşsa da Cauca vadisindekiler kadar çoğunlukta değillerdir. Çünkü yapılan arkeolojik kazılarda bu vadide yaklaşık 680 adet insan derisinden yapılmış davullar bulunmuştur. Lile yerleşim yerinde şeflerin sarayında kurutulmuş tam insan derisi bile bulunmuştur. Dinsel inançlarında ay ve yeraltı tanrılarının varlığından başka güneşin bütün özelliklerini taşıyan uygarlık kahramanlarıyla rüzgar tanrılarının olabileceği de ele alınırdı. İnka imparatorluğunun birer parçası olan kabilelerin tapındıkları yerel tanrı ve tanrıçaların idolleri İspanyollar tarafından yağmalandığı için hakkında bilgi verilemiyor. Bu yağmalamanın başında yerel tanrı idollerinin "şeytanın tasvirleri" şeklinde tanımlandığı için imha edilmiş olduğu anlatılır.

Arkeologlar tarafından aynı mezar içinde bulunan birkaç insan iskeleti

İnkalar, güneşe tapan bir halktı. Diğer kabilelerin tapınma geleneklerinin çok dışında kalarak tek tanrıya inanmayı sürdürmüşlerdir. Hüküm sürmüş imparatorların tümü "güneşin oğlu" olarak anılırdı. Yani güneş tanrısı İnti'nin çocukları olarak saygı görürlerdi. Halk imparatorların İnti'nin soyundan geldiğine inanırdı. Devlet dini olan İnka inancında toprak üç bölümde pay edilirdi. Özellikle köylünün işlediği toprağın bir parçası tanrılara, bir parçası imparatora diğer parçası da köylünün geçimine verilmişti. Tanrıları için tapınaklar ve kurban sunakları yapmışlardır. Dağların tepelerine bile rahiplerin kullanması için tapınaklar inşa etmiş bir halk olarak Güneş tanrı-

sının dışında Ay'a ve şimşeğe de tapmışlardı. İnkalar "lagün"lerin (Bak Lagün) yanı sıra kayaları, dağları ve mağaraları yüksek varlıklar olarak tapınılan tanrıların evleri olarak kabul ediyor ve tapınıyorlardı. Bunlar için büyük şenlikler içinde törenler ve bu törenlerde tanrıları mutlu olsun diye insan kurban ederlerdi. İnka inancında güneş kültü devlet dini olmadan önce Cuzco konfederasyonuna öneri olarak Inka Roka tarafından bildirilmişti. Güneş kültü Devlet dini olarak kabul edildikten sonra başka tanrılara inanma ve onlar için yapılan dinsel törenler yasaklanmamıştır.

Şef Pachacuti, devlet işlerinde etkili olduğu gibi dinsel kültler üzerinde de etkili olmuş bir kışı olarak belirtilir. Dinsel inançta Wayne Kapaq'ın din üzerindeki etkisi hafifletilmiş ve Tupa Yupanki ise akrabalarından seçtiği birini rahip olarak tapınma salonlarına atamıştır. İnkaların dinsel inançlarında yeniden doğma geleneği vardı. Ruhun gökyüzünde yapacağı yolculuk rahiplerle yapılacağı inancı da yüksekti. Ölenler bütün özel eşyalarıyla mezara gömülürdü. Genellikle çömelmiş bir durumda mezara konurdu. Çömelmiş durumda mezara bırakılan ölünün burun kemiğine bir ip bağlanır. Bu ipin bir ucu da mezardan dışarıya çıkarılırdı. Gömülme şeklinin anlamı ruhun dış dünya ile bağlantısının olabileceğini ve ruhun en yüksek noktaya ulaşması için tasvir edilirdi. Bu özellikler düalist bir anlayışın İnkalarda var olduğunu ifade eder. İnkalar bu güce "aluna" adını takarlardı. İnka yaşamında her ölen için cenaze törenleri yapılırdı. Özellikle şefler ve kralların cenaze törenleri görkemli bir şekilde organize edilirdi. Ruhun geri döneceğine inanan yerliler mezar odasına ruhun yararlanabilmesi için süs eşyaları dışında yiyecekler de bırakıyorlardı. Araştırmacı yazar Hermann Trimborn "...Ölünün yanına bırakılan yiyecek ve içecekler onun yeniden dünya yaşamına geri döneceği şeklindeydi. Caralar ölene geri dönüş yolunu göstermek için farklı bir yöntem izlerler ve içinde birisinin öldüğü evi terk ederlerdi..." şeklinde bir başka ölüm inancından söz eder. Burada İnka imparatorluğunu oluşturan yerli kabilelerin çoğunlukta oluşu gömme geleneklerinin de çok kozmopolit olmasını öne çıkarır.

Arkeologlar tarafından belki de kalabalık oluşları ya da bıraktıkları izlerden öne çıkan kabilelerden Caralar, Canariler, Mantalar, Narino ve Popayanlar çok farklı ölü gömme törenlerini yaparlardı. Onlara bu geleneklerin hangi kültürden miras olarak kaldığı ise belge yetersizliği nedeniyle bilinmiyor. Ölüm esnasında özellikle 9 sayısının kutsal oluşu da anlatılır. Çünkü bunun en belirgin özelliği ölünün ardında 9 gün yas tutulması olarak gösterilirdi. Hatta rahipler bile adaylık süreçlerini dokuz yılda tamamlarlardı. Evlilikler bile 9 ay sonra tamamlanır ve kadın çocuk doğurduktan sonra 9 gün boyunca ailesini görmezdi. Bu özelliklerin İnkalara başka uygarlıklardan geçtiği ifade ediliyor. Araştırmacıların öne sürdükleri tahmini görüşlere göre İspanyolların işgali sırasında orada yaşayan Çıpçaların dinsel geleneklerinde vardı. 9 rakamı İslam dininde de kutsal olarak gösterilmektedir. İnka uygarlığının dinsel görüşü incelendiğinde; konuyla ilgili araştırmacıların dünya tarihi adına gördükleri yeni kabile kültürlerinin, ilkel anlayışlardan kopmadığı düşüncesinde birleştiler. Amerika'da ileri düzeydeki diğer kabileler karşısında İnkalardaki kabilelerin yaşam şekillerinde görülen yamyamlık ve kafa derisi yüzme alışkanlıklarını hiç değiştirmek istememişler. Özellikle şefler hiç çaba göstermemişler. Bu şefler daha da ileri giderek davullarını insan derilerinden yaptırırlardı. Her ne kadar Amerika ve Peru'nun başka yerlerinde de insan derisinden yapılmış davullar bulunmuşsa da Cauca vadisindekiler kadar çoğunlukta değillerdir. Çünkü yapılan arkeolojik kazılarda bu vadide yaklaşık 680 adet insan derisinden yapılmış davullar bulunmuştur. Lile yerleşim yerinde şeflerin sarayında kurutulmuş tam insan derisi bile bulunmuştur.

Dinsel inançlarında ay ve yeraltı tanrılarının varlığından başka güneşin bütün özelliklerini taşıyan uygarlık kahramanlarıyla rüzgar tanrılarının olabileceği de ele alınırdı. İnka imparatorluğunun birer parçası olan kabilelerin tapındıkları yerel tanrı ve tanrıçaların idolleri İspanyollar tarafından yağmalandığı için hakkında bilgi verilemiyor. Bu yağmalamanın başında yerel tanrı idollerinin "şeytanın tasvirleri" şeklinde tanım-

landığı için imha edilmiş olduğu anlatılır. İnkalar çok tanrılı bir gelenekle uygarlıkta yerini almış bir imparatorluk olarak karşımıza çıkar. Birbirlerine rakip olmuş kadın ve erkek tanrılardan oluşan kalabalık bir tanrılar gurubu yer alır. Bunlar rakip olmalarına karşılık çift şeklinde bereket tanrıları olarak da tapınmada yerlerini alırlar. Tanrı sayısının artması devlet içindeki oluşumlara bağlıydı. İnkalarda tanrıların çoğunluğu resmi bir hiyerarşiyi oluşturmuştur. Yerel tanrı konumunda bulunanlar bir süre sonra merkez tanrı konumunda tapınmaya başladılar. Araştırmacı Luis Valcarcel, kalabalık tanrıların oluşturduğu dinsel renklilikte tek bir tanrının çehresini gördüğünü ifade eder. Bazı kabilelerde insan yerine adak olan hayvanın sebep ve tapınma şekline göre renklerle ifade edilirken bu renklerle de hangi tanrının olduğu belirlenirdi. Örneğin; Huiracocha için kahverengi, Güneş tanrısı için beyaz, Fırtına tanrısı için benekli olan lamalar adak olarak kabul edilirlerdi. Lamalar dışında evcil hayvanlar, "evcil kobay" adak olarak verilirdi. Dikkat edilecekse Urartu uygarlığında da tanrılarına sundukları kurbanlıkların özellikleri listeler halinde belirtilmiştir. Viracocha'nın İnka inancında son derece ayrıcalığı vardı. En büyük ve devasa tapınaklar onun adına yapılırdı. Cuzco kentinde adına yaptıralan devasa tapınaklarda genellikle halk tapınma için kullanamıyordu. Öncelikle şefler(Yani krallar) onlarla birlikte soylular, namuslular ve "güneş bakireleri" dedikleri namuslu kızlar kullanır ve tapınağı sığınma yeri şeklinde görürlerdi. Eğer kral Güneş bakirelerinden biriyle cinsel ilişkiye girmişse sadece "itiraf" etme cezasına çarptırılır. Ancak İmparator dışında namuslu kadınlarla cinsel ilişkiye giren erkek, öz karısıyla birlikte yakılarak öldürülürdü.

Viracocha'dan başka Yer tanrısı Pachacamac, karısı Pachamama ve gök olaylarının tanrısı Illapa tapınılan önemli tanrılar arasındaydı. Diğer bazı eski uygarlıklarda olduğu gibi İnkalarda da mitolojik öykülerin olduğu bilinen bir gerçektir. Onların mitolojilerine göre önceden her şey yaratılmış ve hazır bulunmuştu. Ancak gökyüzünde ay ve güneş yoktu. Bu

nedenle dünyanın karanlıklar içinde olduğunu belirtirler. Mitolojik öyküler son derece karmaşık olarak yazılmıştır. Bunun nedenlerini rahiplerin organizeli olarak çalışmamasına bağlanıyor. Yaratılıştan hemen sonra iki insanın varlığından söz edilir. Sogamoso şefi ya da Tunja (Ramiriqui) şefi. İnsanların onlar tarafından yaratılmış olabileceğini yazdılar. Erkekleri sarı topraktan, kadınları ise bir bitkiden yarattığını belirtirler. Karanlıklar içinde kalan dünyanın aydınlanması için Sogamoso şefi yeğeni Ramirqui şefine gökyüzüne çıkmasını ve güneş olmasını emretti. O da emirleri yerine getirdi ama geceyi aydınlatamadı. Bu durumda Sogamoso şefi gökyüzüne çıkarak ay olur ve geceyi aydınlatır. Evrenin oluşum öyküsü nasıl ki mitolojik olarak ele aldıysalar kültür için de aynı yolu denediler. Bununla ilgili açıklama diğer bölümlerde verilmiştir. Bak Tunja. Önemli mitolojik öyküleri yaratılış ile ilgilidir. Yaratılış mitolojisinde İnka soylarının iki kardeş tarafından başladığı belirtiliyor. Bu kardeşler Manco kardeşler olarak bilinirdi. Mitolojide Manco kardeşlerden biri yerli halk tarafından saygı duyulan ve törenlerle kurbanların kesildiği dağ olan Huanacauri dağına dönüşür; diğer kardeş ise Cuzco vadisinde büyük bir taşa dönüşür. Halk arasında Cuzco vadisinde bulunan ve kenko denilen yerdeki ilginç görünümlü taşın kardeşlerden biri olduğu yolunda ifadeler yer alır. Bütün uygarlıklarda olduğu gibi İnkalarda da dinsel törenler ve bayramlar yapılırdı. Bunların tarım alanlarına dayalı olarak genişleyen kült törenleri ve bayramları genellikle bölgenin her tarafında kendini göstermektedir. Çoğunlukla farklı geleneklere sahip olan yerli kabilelerden oluşan İnka birliği doğal olarak tapınmalarda da farklı ritüeller sergiler. Tanrısal birliği koruma amacıyla büyük dini törenler çoğunlukla gün ve yıla göre belirlenmiş ve rahiplerin hazırladığı geleneklerle yapılırdı. Güneş yılına göre yapılan törenler, gündönümleri ve geceyle gündüzün sağladığı eşitliklerle örtüşmüş olabileceği anlatılır.

Kült merkezinde ay bayramlarının dışında önemle kutlanan dört önemli bayramları vardı. İnti Raymi (ya da Onkoy Mita) bayramı 22 Mayıs tarihinde kutlanırdı. Bayramın en büyük

özelliği "Siete cabrillas" olarak bilinen "yedi oğlak, ülkeler takımyıldızı"nın görünmesiyle aynı zamanda kutlanmasıdır. İmparatorluğun dinsel düşüncesinde bu bayram "güneşin bakireleri" olarak adlandırılan kızların evlendirilmeleriyle birleştirilerek kutlanırdı. Capac Raymi bayramı ise 22 Aralıkta kutlanırdı. Bu bayramda ise genç erkeklerin Huarachicuy'a tarafından kabul edilirdi. Törenler sırasında gençler belden aşağılarını örter, pantolon şeklinde bir giysi giyerlerdi. Situa bayramı ise 22 Eylülde kutlanırdı. Diğer bayramları olan Ayrihuay ise 22 Mart'ta kutlanırdı. Bu bayramlara anlamsal yönden benzerlikler içinde olan "Hatun Cuzqui Aymoray" adlı bir bayram da kutlanırdı. Ana mısır, Mamasara'nin yüceltilmesine adanan bir bayramdı bu. Bayramların denk düştüğü 22 tarihlerinin ne anlamda kullandıkları da kesin olarak çözülmüş değil. İnkalarda genelde bazı durumlarda törenlerin çoğu tarihlerinin bilinmemesine göre insan kurban ederlerdi. İnsan kurban eden kabileler ise Caramanta, Cartama, Cıori, Picara, Pozo, Paucura ve Arma halkları tarafından gerçekleştirilirdi. Tarihçilerin gözünden kaçmış olsa bile bu kabileler dışında komşu kabilelerde bile insan kurban etme geleneği yaygındı. Cauca vadisinin geniş bölgelerinin tümünde yaygın olarak anlatılır. Kurbanlar listesinde sadece savaşçılar değil kadın ve çocukların da kurban edildikleri anlatılır. Bunların kurban ritüelleri Aztekler ve Mayalardan çok da farklı olarak yapılmıyordu. Azteklerin tanrılarına kurban bulmak için "Çiçek Savaşları"ni yapmaları kurban sorununu çözmüştü. Cacuca vadisinin geniş alanlarında yaşayanlar ise komşu kabilelerden fazla esirleri satın alıp, tanrılarına kurbanları bu yolla çözmüşlerdi.

Yapılan kurbanlar daha sonra parçalanarak yerli halk tarafından yenirdi. Bu durum tanrılara yapılan kurbanların amaç dışı olduğu ve ihtiyacı gidermek için yapılmış olabileceği aydınlığa çıkıyor. Bu kurban şekilleriyle ilgili bilgiler sınırlıdır. Cieza'nın açıklamalarına göre Pacura ve Arma'da her hafta iki kişi kurban edilirdi. Diğer bir araştırmacı olan Robledo ise her beş günde bir kurbanların yapıldığını anlatır. Yapılan arkeolo-

jik kazılarda kurban sunakları bulunmamıştır. Arma da kurbanların hasırlar üzerine konulmuş tahta platformlarda, Caramanta, Cartana ve Cori'de ise tapınakların içinde yapılırdı. İnkalarda kurban törenleri başlangıç yıllarında işkencesiz ve saygı içinde kurban törenleri yapılırdı. Daha sonraki yıllarda İspanyol Pizzaro'nun Aztek toplumunun kurban törenlerinin geleneklerini İnkaların gelenekleri arasına yerleştirmeyi araştırmalardan anlaşıldığı gibi Pizzaro'dan sonra İnkalarda yapılan insan kurban etme geleneği Aztek ve Mayalarda uygulanan insan kurban etme geleneğinden daha vahşi bir şekilde uygulanmıştır. Nedeni de onların inançlarına göre ölen her varlık tapındıkları tanrıları olan Vraccocha'nın günlük yiyeceği olarak tasarlanırdı. İnka halkı esir çocukları satın alıp, etlerini yiyer kanlarını da kek ve ekmeklerin içine koyarak kullanıyorlardı. Bu kanlı kurban ritüelleri geviş getiren bir hayvan olan Lamaların kurban edilmesine başlandıktan sonra son bulduğu anlatılmaktadır.

Tanrılara kurban olarak seçilen çocukları rahipler oldukça titiz kontrol ederlerdi. 1653 yılında Peder Bernabe Cobo notlarında *"...Bir keresinde bu adaya kurban edilmek üzere 14 yaşında bir kız getirilmişti. Ancak başrahip, kızı kabul etmedi. Vücudunu titiz bir muayeneden geçirince memelerinin birinin altında küçük bir ben bulmuştu. Bu nedenle tanrılarına kurban edilmeye değer bulunamamıştı..."* şeklinde ifadelere yer verir. İnkalar diğer yerli kabileler gibi tanrılara insan kurban etme ayinin çok nadir yapan bir uygarlık olarak karşımıza çıkar. Hatta yakaladıkları esirleri ve işgal ettikleri yamyam kabilelerin insan eti yeme geleneğini ortadan kaldırmak için çaba göstermişlerdi. Ancak dağınık kabilelerin birleşmesiyle oluşan bir uygarlık olduğu için bazı kabilelerde insan kurban etme geleneği sürüyordu. Burada da yapılan kurbanlar Aztekler ve Mayalarda olduğu gibi vahşi bir şekilde gerçekleştirilir. Tanrılara insan kurban etme önemli bir sunu olarak bilinir. Kurban edilecek kişinin iyi durumunu göz önünde bulundurarak gerçekleştirirlerdi. Ancak Aztekler den kurban ritüellerini öğrenen İspanyol Pizzaro'nun verdiği bilgilerle onlar da kurbanlarına işkence çektirerek yeni bir

uygulama başlatmışlardı. Tanrılara kurban etme çok daha farklı bir törenle yapılırdı. İnka inancına göre yaşamı sona eren her varlık tanrı Viracocha'nın günlük gıdası şeklinde düşünülürdü. Bu inanç yerli kabileler arasında gelenek haline getirilmişti. Kurbanları kıtlık dönemleri ve güneş tanrısının yeryüzündeki İnka, hastalandığında ya bir çocuk ya da bakire bir kız kurban edilirdi.

Toltekler, Mayalar ve Aztekler gibi kurban olarak sunulan kişinin canlıyken kalbi çıkarılmıyordu. (Bazı kaynaklarda kurban kesme şekli Azteklerde olduğu gibi kalbin göğüs kafesinden alınması şekliyle yapılırdı. Bu geleneğin Azteklerden İnka kabileleri arasına sızmış olacağı tahmin ediliyor.) Kurban ya suda boğularak, ya da boynu sıkılıp, boğularak öldürülürdü. Bazen de tıpkı Azteklerde yapılan bir başka kurban modeline uyarlardı. Bu model ise bir tahtaya bağlanan esir okçular tarafından ok yağmuruna tutularak öldürülürdü. Ancak İnkalar bu kurban törenlerine şiddetle karşıydılar. İnkalarda da Azteklerde olduğu gibi çocuklar kurban edilir eti yenilir ve kanı da ekmeğe katılarak kullanılırdı. Bu uygarlıktaki insan kurban törenlerinin sona ermesinin nedeni, geviş getiren bir hayvan olarak bilinen Lamaların kurban edilmesine başlamayla sona erer. Her tanrının betimleme şekline ve rengine göre lamalar kurban olarak kesilirlerdi. Bu işlem hayvanın boynu kesilerek gerçekleştirilirdi. Tanrı Huiracocha için kahverengi, Güneş tanrısı için beyaz, fırtına tanrısına ise benekli lamaların kurban edilmesinden hoşlanırdı. İnkalarda insan kurban etme geleneği Azteklerdeki gibi acımasızca, toplu katliam gibi olmadığını savunan görüşler var. Lamaların kurbanlık olarak seçilmesinin nedeni insan kurban etme geleneğinin ortadan kaldırılması şeklinde değerlendiriliyor. Onların inançlarında insan, çok değerli tanrılara kurban olarak sunulurdu. Geleneklerinde bir bölge ele geçirildiğinde oranın en iyilerinden bir kaçı seçilip, Cuzco'ya getirilerek kurban edilirlerdi. Erkek çocuklar 10, kızlar ise 10-15 yaş arasına geldiklerinde kurbanlığa uygun olabileceği belirtilirdi. Genellikle boğazları sıkılarak ya da kızların göğüslerinden Azteklerin modeli gibi

kalpleri alınarak kan heykellere ya da tapınak duvarlarına sürülürdü. Kuraklık dönemlerinde güneşin doğmasından önce bir çocuk dağın yüksek tepesinde tanrıya kurban edilir ve kanı da güneşin doğduğu doğu yönündeki bir kayaya serpiştiriliyordu. (Günümüzde islam dininde kurban olarak kesilen hayvanların kanları çocukların yüzlerine sürülerek bu işlemnin bir anlamda da tekrarı uygulanmaktadır.) İspanyollar işgal sırasında Guacheta bölgesinde çocukların kurban edilmesini ispatlayacak sunaklar bulmuşlardı. İslam dininde de kurbanlık hayvanların kanı bazen sembol olarak insan eline ya da baş tarafından alın kısmına sürülerek gösterilir. Kesinleşmiş tarihi kaynaklara göre insan kurban edilen kabileler; Caramanta, Cartama, Picara, Pozo, Paucura ve Arma olarak belirlendiler. Ancak araştırmacılar, tarihçilerin gözünden kaçmış olan Cauca vadisindeki insan kurban etme geleneğinin de var olduğunu ifade ederler. Tarihçi Cieza'nın anlattığına göre Pacura ve Arma'da her hafta iki kişi kurban edilirdi.

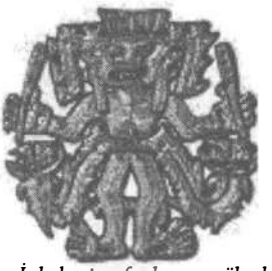
Bir diğer tarihçi Robledo ise Pacura'da her 5 günde bir insan kurban edilirdi şeklinde görüşlerini ileri sürerler. Bu rakamlara bakıldığında bölge insanı oldukça kayıp vermiştir. Kurban törenleriyle ilgili kaynak yazılarda "...İnsan kurban etme, İnkalar'ın bir icadı değildi. İspanyol öncesi And ikonografisinde genelde savaş tutsakları olmak üzere kurban edilmiş insanların tasvirleri yer almaktadır. Hatta Peru'da ilk yontulmuş taş kitabelerde, kafaları kesilmiş savaş tutsakları görülür. Diğer kültürlerde de insan kafası ganimet olarak alınmıştır. İnkalar bu uygulamaları imparatorluğu bir arada tutan devlet dininin ve imparatorluk ideolojisinin bir parçası haline getirmişlerdir. Çocukların kurban edilmesi de bu bağlamda ele alınmalıdır. Çocuklar "Capac hucha" adı verilen politik bakımdan önemli bir ayinde kurban edilirlerdi. Colin McEwan ve Maarten van de Guchte'ye göre bu terim, "Kraliyet yükümlülüğü" olarak çevrilebilir. Bu bilimadamları, araştırmalarında, altı ile on yaşında çocukların imparatorluğun dört bir yanındaki köy ve kasabalardan Cuzco'daki başkente nasıl gönderildiklerini anlatırlar. Bazıları için bu, yüzlerce, hatta binler-

ce kilometre yol demekti. Çocuklar ve kendilerine eşlik edenler yol boyunca köylerden şarkılar söyleyerek geçerlerdi.

Cuzco'ya vardıktan sonra kentin merkezinde toplanırlar ve İnka rahipleri tarafından sembolik olarak evlendirilirlerdi. Hayvanların ve diğer adakların kurban edilmesinden sonra, çocuklar Cuzco'nun büyük meydanının çevresinden geçirilirlerdi. Sonra tekrar köy ve kasabalarına gönderilir, buralarda yeni törenler yapılırdı. Törenin sonunda çocuklar alkol ve diğer maddelerle uyuşturulur ve memleketleriyle ilişkili bir huaca'da öldürülürlerdi. Arkeologlar Andlar'ın her yerinde çocuk kurban edildiğini saptamışlardır. Bu "Capac hucha" törenlerinin kalıntıları adalarda, mağaralarda ve dağ tepelerinde bulunmuştur. Arkeolog Johan Reinhard, And-Ur'da çoğunlukla karla kaplı volkanik doruklarda kurban izlerine rastlamıştır. Bu kurbanların oralardan çıkarılması, dünyanın en güç arkeolojik çalışmalarıdır. Reinhard ve arkadaşları 6000 metre yüksekliğe çıkmak, oksijen azlığından doğan yükseklik yorgunluğu, buz, kül ve karla mücadele etmek zorundaydılar. Eski çağların insanlarının, o dağlara çağdaş araç gereç olmadan çıkmalarındaki kararlılık gerçekten şaşırtıcıdır. Bu mumyaların bulunması beceri olduğu kadar şans da gerektirir. Beceri bunları nerede arayacağını bilmek ve şans da cesetleri ortaya çıkaracak doğru çevre koşullarının bir araya gelmesidir. Yağmacılar çalmadan ya da havayla temas ettiği için havadaki mikroorganizmalar tarafından cesetler bozulmadan mumyaları elde etmek için, Reinhard ve ekibi buzları ve kaya kadar sert toprağı kazmak, bulgularını bilimsel olarak kaydetmek ve sonra mumyayı kamplarına güvenli bir şekilde taşımak zorundaydılar.

Belgelerde çocuk kurban etmeye ilişkin büyük törenler hâlâ anlatılmaktadır. Peru'da Arequipa yakınlarında Ampato'da bulunan arkeolojik kanıtlar bu belgeleri doğrulamaktadır. Ampato kızı görkemli tüylü bir başlık, çanak çömlek, kaşıklar, ahşap kupalar, giyimli metal heykelcikler, yiyecek ve güzel kumaşlarla gömülü bulunmuştu. Kutsal bir renk olan kırmızı toprak, mezarının zeminine serilmek üzere dağın tepesine ta-

şınmıştı. Kurban yerinin çevresinde inşa edilen platformlar ve belki de başka binalarda başka küçük çocukların kurban edildikleri kuşkusuzdur. Eski ve yenidünyadaki diğer imparatorluklarla kıyaslandığında çocukların kurban edilmesi İnka devletinde pek nadir rastlanan bir şeydir. Ancak çocuk kurban edildiği bir gerçektir ve bunun çok önemli dini ve politik amaçları vardı. Yerel bir yöneticinin çocuğunu kurban edilmek üzere vermesi, hem İnka devletine hem de taptıkları yaratıcı tanrılara bağlılığının kanıtıydı. Kurban edilmek üzere Cuzco'ya bir tören alayı halinde götürülen düzinelerce çocuğun görüntüsü, İnka devletinin gücünün yılda bir kere olsun gözler önüne serilmesiydi. Bu trajik ama güçlü devlet kurumunu tam olarak değerlendirebilmek için, İnka İmparatorluğu'nun siyasal mantığını ve dini ilkelerini tarihi bağlamı içinde anlamamız gerekir..." şeklinde açıklamalar yer almaktadır. İnkalar ölülerini Chullpa dedikleri ikametgahına gömerlerdi. Ölünün bedeni önce iç organlarından temizlenirdi. Ateşin üzerinde kurutulup içine reçine doldurarak mumyasını yaparlardı. Genellikle ölü çömelir durumda halatlarla bağlanırdı. Sonunda giydirilip, takılarla süslenirdi. Eşler, çocuklar ve bazı yakınları çoğu kez öbür dünyada onunla beraber olmak için gömüt yerine girerlerdi. Ya da onunla beraber ölürlerdi. (Günümüzde hiç kimse bu şekilde mezara girmek istemediği gibi, ölümün de olmasını herhalde istemezlerdi). Yakınları genellikle öldürülüyordu. Hemen ölmek istemeyenler de ölüyle birlikte gömülürdü. Mezara girerlerken süs eşyalarını da yanlarına alırlardı. Mezara ölüyle birlikte konulan eşyaların nedeni, ölenin diğer dünyada aynı şekilde iş yapabilecek inancı olduğu için konulurdu. Bu mezarlardaki süs eşyaları yiyecek ve içecekler dışında ölenin sınıfıyla ilgili kadınlar ve köleler de bırakılırdı.

İnkalar tarafından en yüksek ve yüce tanrılarını belirten bir kabartma

Ölüler göllere, mağaralara, dikdörtgen mezarlara, taş plakalarla kaplı "kapaklı ya da kapaksız" yuvarlak kuyu mezarlara

konulurdu. Şefler ise mumyalanarak gömülürlerdi. Topraktaki gömü geleneği dışında iki ayrı gömü şekli vardı. Birinci gömü şekli sunaklarda kurban olarak boğularak öldürülen insan. Onların dinsel inançlarına göre ateşin kokusu tanrıların hoşuna giderdi. Yakılan ölünün gökyüzüne doğru çıkan dumanları da kurbanın öteki dünyada bir daha dirilemeyeceği anlamını taşırdı. İkinci olarak fuhuş yapan rahiplerin yakılarak öldürülmesidir. İki durumda da yeniden dirilme şansının olmadığı şeklinde algılanırdı. Ölen tanrıların dışında ataların da yüceltildiği bir saygı işi gibiydi. Ölenlerin kaderlerinin çok farklı oldukları da bilinirdi. Onların inançlarına göre ruh, sarı ve siyah toprakların oluşturduğu dağ geçitleri arasında zorlu bir yolculuktan sonra örümcek ağlarından yapılmış bir sandalla büyük ve zorlu bir ırmağı geçerek dünyanın merkezine ulaşırdı. (Bu nedenle örümcekler İnkalarda kutsal varlık olarak sevilmişlerdi. Örümceklerin öldürülmesi yasak olduğu gibi günah işleme anlamında da belirtilmişti.) Bu merkezde kötüleri acı ve işkence dolu bir son, iyileri ise yiyecek, içecek, eğlence ve kadınlarla dolu bir hayatın beklediğine inanılırdı. (Bugün İslam dininde de benzer şeyler var. İyileri cennette bekleyen kadınlar, en iyi içecek ve yiyecekler bekler.) İnkaların düşüncelerindeki bu yargılama şekli cennet ve cehennem fikrini ortaya koyar.

İnkalarda edebiyat: İnkalar diğer uygarlıklar gibi edebiyat ile uğraşmış, şiirler ve şarkılar söylemişlerdir. Ancak araştırmacılar onların Aztekler gibi yazı kullanmadıklarını belirtmektedirler. Araştırmacı Montesinos And dağlarının geleneklerini sürdüren halkların yazı kullandıkları ve İnka İmparatoru tarafından yasaklanarak unutulmuş olduğunu ileri sürer. Yazının Cuzco kentinde yasaklanmasından sonra yapılanların "Chaski" adı verilen ezbercilerin hafızalarında tutulduğu anlatılmaktadır. Bu nedenle İnka edebiyatının belirsizlik içinde olduğu söylenir. İspanyolların işgalinden sonra yaklaşık İ.S. XVIII yüzyılda Keçuwaların edebiyatlarının gelişmesi İnka edebiyatına birazcık olsun katkı sağlamıştır. Ünlü yapıtlar ise şöyle: Apu Inka Ataw Wallpaman ve dram içeren Ollantay

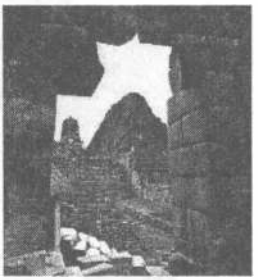
adlı eserlerdir. Burada belirtilen kahramanlar İnka geleneğindeki kahramanlardı. Bu öyküleri "Amawta" adı verilen kişilerin aktardığı söylenir. Araştırmacı Leon'un notlarında her kralın etrafında şairler, saz şairleri ve bilgi yönünden donanımlı insanlar olduğu belirtilmektedir. Amawata'lar her imparatorun döneminde onları halkın gözünde yüceltmek isteyen kişilerdi. Özellikle kralların ölümünden sonra onların tarihsel olaylarını, kişiliklerini, halkına ne kadar sadık krallar olduklarını, onların halka iyi ya da kötü davranışlar içinde bulunmuş olacaklarına karar verirlerdi. Ölen kralın akrabalarıyla iletişim sağlayarak kralın yaşamında kötü olan belgelerin tümünü birlikte yok ederek onu halkın gözünde masum ve temiz biri olduğunu kanıtlamaya çalışırlardı. Normal edebiyatın dışında imparatorluğun yanında yer alan rahiplerin uyguladıkları dinsel edebiyat da vardı. Cristobal de Molina Relation des fables et rites des Incas adlı eserde Cuzco kentindeki çoğu rahiplerin tanrılaştırdığı ilahilerden söz edilir. Bunlardan Viracocha (Wiraqocha) için yazılan bir ilahi *"...Ah, yaradan/Mutlu yaradan, merhamet et/ İnsanlara acı, kendi insanlarına ve hizmetkarlarına/Yarattığın ve yarattığını söylediklerine/Acı onlara/ Her zaman sağlıklı ve mutlu olsunlar/Çocuklarıyla ve sülaleleriyle birlikte/Hiç kötülük düşünmeden doğru yolda gitsinler/ Uzun yaşasınlar ve genç ölmesinler/ Karınları doysun ve huzur içinde yaşasınlar..."*şeklinde anlamlar yer almıştı. *Bu ilahilerin son derece geniş bir dil olan Keçuva (Keçhwa) diliyle yazılmış olduğu belirtilir. Doğaldır ki aşk ve ızdırap şiirleri de yazılmıştır. İmparator Pachacuti ölmeden önce yaşamını, geçen zamanlarını da "...Bir bahçedeki çiçek gibi doğdum/ Öyle büyüdüm/Sonra zamanı geldi ve yaşlandım/ve ölmem gerektiğinde, soldum/ ve öldüm.."* şeklinde kısa dizelerle belirterek en azından şairlik yönünü günümüze aktarır.

İnka tanrıları: İnkalar çok tanrılı bir panteonla uygarlıkta yerini almış bir imparatorluk olarak karşımıza çıkar. Birbirlerine rakip olmuş kadın ve erkek tanrılardan oluşan kalabalık bir tanrılar gurubu yer alır. Bunlar rakip olmalarına karşılık çift şeklinde bereket tanrıları olarak da tapınmada yerlerini alırlar. Tanrı sayısının artması devlet içindeki oluşumlara bağlıydı.

İnkalarda tanrıların çoğunluğu resmi bir hiyerarşiyi oluşturmuştur. Yerel tanrı konumunda bulunanlar bir süre sonra merkez tanrı konumunda tapınmaya başladılar. Araştırmacı Luıs Valcarcel, kalabalık tanrıların oluşturduğu dinsel renklilikte tek bir tanrının çehresini gördüğünü ifade eder. İnka tanrılar listesini temsil eden önemli tanrılar: *1) Intı, 2) Cocomama, 3) ILyapa, 4) Supay, 5) Apocatequıl, 6) Axomamma, 7) Viraccocha, 8) Accla, 9) Ayar, 10) Manco-Capac, şeklinde sıralanır. Bu panteonda tapınılan tanrıların sayısı toplam olarak 52 gerçek 18 tanede ilgili tanrıların alternatif adları olarak bulunmuştur. Bunlar; Accla, Acsumama, Ajomama, Apacateguil, Apacheta, Apaec, Apocateguil, Apu Illapu, Apu Punchau, Ataguchu, Axomamma, Ayar Acar, Ayar cachi, Ayar Colo, Ayar Manco, Categuil, Cavillaca, Chas, Chasca, Chasca Coyllur, Cocamama, Cocomama, Con, Coniraya, Copacati, Crabman, Ekkekko, Epunamun, Guachimines, Guamansuri, Huaca, Huanca, Huiracocha, Illapa, Ilyap'a, Ilyapa, İnti, İyapa, Ka Ata Killa, Katoylla, Khuno, Kon, Mama Alpa, Mama Cocha, mama Oello, Mama Oullo, Mama Pach, mama Pacha, Mama Quilla, Manco Capac, Pacari, Pachacamac, Pachamama, Paricia, Piguerao, Punchau, Quilla, Guinuama, Ramac, Si, Supay, Thonapa, Urcaquay, Urpihua Chac, Vicha mama, Viraccocha, White Bird, Zaramamma* olarak belirlendiler. Ancak bu listenin aldatıcı olduğu ve her yeni kazı ve buluşlarla değiştiğini yeni adlar ilave edilip, bazı adların çıkarıldığı bilinmelidir. Bazı kabilelerde insan yerine adak olan hayvanın sebep ve tapınma şekline göre renklerle ifade edilirken bu renklerle de hangi tanrının olduğu belirlenirdi. Örneğin; Huiracocha için kahverengi, Güneş tanrısı için beyaz, Fırtına tanrısı için benekli olan lamalar adak olarak kabul edilirlerdi. Lamalar dışında evcil hayvanlar, "evcil kobay" adak olarak verilirdi. Dikkat edilecekse Urartu uygarlığında da tanrılarına sundukları kurbanlıkların özellikleri listeler halinde belirtilmiştir.

İnka mitolojisi: Diğer bazı eski uygarlıklarda olduğu gibi İnkalarda da mitolojik öykülerin olduğu bilinen bir gerçektir. Onların mitolojilerine göre önceden her şey yaratılmış ve hazır bulunmuştu. Ancak gökyüzünde ay ve güneş yoktu. Bu nedenle dünyanın karanlıklar içinde olduğunu belirtirler. Mi-

tolojik öyküler son derece karmaşık olarak yazılmıştır. Bunun nedenlerini rahiplerin organizeli olarak çalışmamasına bağlanıyor. Yaratılıştan hemen sonra iki insanın varlığından söz edilir. Sogamoso şefi ya da Tunja (Ramiriqui) şefi. İnsanların onlar tarafından yaratılmış olabileceğini yazdılar. Erkekleri sarı topraktan, kadınları ise bir bitkiden yarattığını belirtirler. Karanlıklar içinde kalan dünyanın aydınlanması için Sogamoso şefi yeğeni Ramirqui şefine gökyüzüne çıkmasını ve güneş olmasını emretti. O da emirleri yerine getirdi ama geceyi aydınlatamadı. Bu durumda Sogamoso şefi gökyüzüne çıkarak ay olur ve geceyi aydınlatır. Evrenin oluşum öyküsü nasıl ki mitolojik olarak ele aldıysalar kültür için de aynı yolu denediler. Bununla ilgili açıklama diğer bölümlerde verilmiştir. Bak Tunja. Önemli mitolojik öyküleri yaratılış ile ilgilidir. Yaratılış mitolojisinde İnka soylarının iki kardeş tarafından başladığı belirtiliyor. Bu kardeşler Manco kardeşler olarak bilinirdi. Mitolojide Manco kardeşlerden biri yerli halk tarafından saygı duyulan ve törenlerle kurbanların kesildiği dağ olan Huanacauri dağına dönüşür; diğer kardeş ise Cuzco vadisinde büyük bir taşa dönüşür. Halk arasında Cuzco vadisinde bulunan ve kenko denilen yerdeki ilginç görünümlü taşın kardeşlerden biri olduğu yolunda ifadeler yer alır.

İnkaların mitolojilerine göre önceden her şey yaratılmış ve hazır bulunmuştu. Resimdeki harabeler yaratıcı tanrılar için yapılan bir tapınaktı

İnkalarda rahiplik sistemi: İnka inançlarının kilit adamları olan rahipler sistemli çalıştıkları gibi daha fazla üstün güçleri elde tutabilmek için çeşitli ibadetleri yerine getirmeleri ve perhiz yapmaları gerektiği anlatılmaktadır. Özellikle "güneş bakireleri" adlı rahiplik sistemine yetiştirilmek üzere "aclla-huasi" adlı manastırlarda eğitilen çocuklar zor koşullar altında eğitiliyorlardı. Bunların eğitiminden sorumlu olan ve güneş tanrısının dünyevi karısı olarak saygı duyulan Coya pasca adlı soylu ailelerden gelmiş baş rahibelerden sorumluydular. Rahiplik siteminde falcılık, büyücülük ve doktorluk da gelenek haline gelerek yapılan işler arasın-

daydı. Rahipler sınıfı devlet tarafından denetim altında tutularak mal varlıkları da korunurdu. Bu mal varlığına sahiplenme "güneş bakireleri" adlı rahipler de dahildi. İnkalara bağlı bütün köylüler gelirlerinden bir bölümünü bu rahiplere aktarmak zorundaydılar. Köylerde yapılan kutsal alanlar köyün bir yaşlısı (kadın ya da erkek) tarafından korunurdu. Üstün güçlerini korumak için tuz ve biberden başka et de yemezlerdi. Chicha'da olduğu gibi cinsel ilişkiden de uzak kalırlardı. Kurbanlar (Keçuva ve Aymara) rahipler tarafından değil de görevli bir kişi tarafından yerine getirilirdi. En yaygın kurban şekli bugün bile uygulanan "challa" adı verilen mısır birasının tarlalara serpilmesiydi. Bu tarlalar için dualar da okunurdu. Ancak dualar tamamen kişiseldi. Huiracocha efsanesinde *"...İnsanların yaratıcısı, yeryüzünün yaratıcısı, var olan her şey senindir. Tarlalar senindir ve senin için insanların buradalar..."* şeklinde dualar tapındıkları tanrıları Huiracocha içindi. Rahiplerin en önemli görevleri arasında tanrılara yapılacak kurban törenleriydi. Bu nedenle onların emrinde ve tapınaklarda görevliler vardı. Kurbanların nedenleri tamamen yiyecek ve sağlıkla ilgiliydi. Ne şekilde ve hangi tanrıya kurban verileceği fal yoluyla belirtilirdi.

İnkalarda yaşam: İnka İmparatorluğu çok değişik yerli kabilelerin bir araya gelerek oluşturdukları bir imparatorluktu. Bunlara belki de haklı olarak "güneşin çocukları" denildi. Emek gücünün yüksek olduğu İmparatorlukta herkes çalışmak zorunda olduğunu biliyordu. Elli yaşından sonra bu zorunluluk biraz hafiflenirdi. Hastalık ve tamamen yaşlılıkta ise çalışma olmazdı. Ancak hastalığı geçenler hemen gücüne göre bir işe yerleştirilirdi. Hırsızlık ve ahlaksızlık İnkalarda büyük bir suçtu. Bunun karşılığında cezalandırılırdı. Ancak hırsızlığı açlık ve yoksulluktan yaptığı kesinleşmişse onun bağlı bulunduğu devlet sorumlusu suçlu görünürdü. Nedeni de gerekli hassasiyeti gösteremediğine bağlanırdı. Uyuşturucu maddeler ve rahatsız edici derecede alkol kullanmak ya-

Bir tapınak harabesi ve tören alanı

saktı. Özellikle insan sağlığına aykırı olan maddeleri yapanlar da satanlar da suçluydular. Kıtlık durumlarında devletin depolarındaki yiyecek maddeleri eşit olarak dağıtılırdı. Bu nedenle devamlı olarak ambarlar yiyeceklerle doluydu. Ekin yapılacak olan tarlayı da basamaklar halinde yaparak toprak kaymasını ve ekinin zarar görmesini önlerlerdi. Ekinlere gübre sağlayan "Guano" kuşlarını beslerlerdi. Doktorluk anlamında da eğitimleri vardı. İyi eğitilen doktorlar ameliyatlar da yaparlardı. Bunların yanı sıra edebiyat sanatı da gelişmişti. Şiir yazmak vazgeçilmez bir sanat dalı olarak bilinirdi. Paralelinde müzik, dans ön sıralardaydı. Ancak şiir ve şarkı yazmak ezber olarak uygulanırdı. Çünkü İnka kralları yazıyı yasaklamışlardı. İnkalar altın işlemede de ustaydılar. Hatta ölülerini mumyalarlardı bile. Yani mumyalamayı da biliyorlardı. İnkalarda metazori bir dayatma yoktu. Her şeyi örgütlü olarak yapar ve uygularlardı. Bu tür hizmetlerin tümünü takvim sistemine dayalı olarak hesap tutan katiplere yaptırırlardı.

İnkaların yıkılışı: Bunlar İspanyollar gibi ateşli silahlara sahip olan bir topluluk değillerdi. İnka İmparatorluğun yıkılışını anlatmak için belki de sayfalar yetmez. Ancak burada kısa bir ayrıntıyı ele alarak bilgilendirmeyi uygun gördüm. And dağlarındaki geçitlerde pala, kargı, sapan, mızrak ve oklarla kendilerini savunan bir topluluktu. Ancak son kralları ölünce ülke ikiye bölündü. Kralın ölümünden sonra İnka olma kavgası yüzünden bölünen ülkenin bir parçası öz oğluna diğer parçası da evlatlığına bırakılınca İmparatorluk iç çekişmeler yüzünden zayıflamıştı. İspanyollar İnkaları bu zayıf döneminde kuşattılar. Büyük bir politika uygulanarak iki tarafla da farklı şekillerle anlaşan İspanyollar on yıl içinde İnka imparatorluğunu yok ettiler. Koltuk sevdası ve toprağı paylaşamayan iki kardeş sürekli birbirlerine saldırıp, küçük yaralar açtılar. Birbirlerini yıprattıkları gibi İmparatorluğun geleceğini de belirlediler. Onlar politik yaşamın biçimlerinden anlayan insanlar

Machu-Pichu'da dağlık alanda yerleşim yerleri

değillerdi. O nedenle İspanyolların amaçlı olarak kullandıkları siyasal ataktan habersiz yavaş yavaş bölgeden silinmeye başladılar.

İnkalarda Uygarlık: Tarihsel kaynaklarda kökenleri İ.Ö.9-7 yüzyıllardan öncesine kadar dayanmış olabileceği tahmin edilen Chavin uygarlığı Peru'da yüksek And dağlarında bir devlet benzeri yönetim merkezi kurdu. Bu dönemin uygarlığı kuzeye kadar yayıldı. Dokuma ve çanak çömleklerde hala anlamı çözülemeyen yılanlar, yırtıcı kuşlar, etobur hayvanlar, mitolojik varlıklar ve doğa tanrıları yer aldı. "Dünya merkezinin karanlık bekçisi" olarak tanımlanan Chavin tapınağında bir heykelde bu varlıklardan çizgiler görüldü. Kısa olarak verilen bilgilerden yola çıkıldığında İnkalardaki uygarlık da bilinmez bir sır taşır. Kabilelerin fazla olması ve izleri henüz bilinmeyen başka uygarlıkların hakim olduğu bölgede arkaik bir uygarlığın sürmesi doğal olarak araştırmacıların karşısına çıkar. Arkaik uygarlığın belirlendiği noktalar ise; İspanyollar bölgeye hakim olmadan önce Cauca vadisi, Batı ve Orta Cordillera'nın Talaue ile birleşen bütün vadilerde vardı. Bu uygarlığın altın işlemeciliğinde başarılı oldukları ifade edilmekle ölüler için yaptıkları kuyu şeklindeki mezarlar da ilgi çekici olmuştur. Bu bilgiler arkeologlar tarafından bulunmamış olsaydı bu uygarlık ile ilgili hiç bir bilgi de ortaya atılmazdı. Altın işletmeciliğinin nasıl yapıldığı günümüzde bilinmiyor. Ancak bunların tanrı idollerini altından yapmış oldukları da bilinen bir gerçektir. Ne yazıktır ki İspanyollar tarafından yağma edildiği için somut bilgiler verilemiyor. Yapım işlerinde kullandıkları taş işçiliği de tartışılmazdır. Taş işçiliğine bakıldığında Türkiye'nin doğusunda Asurlulara korkulu günler yaşatan Urartu uygarlığında da görülür. Onların su geçirmez bir şekilde üst üste dizdikleri taşların mimarı özelliği arkeologları oldukça şaşırtmıştı. Hatta taşlardan oluk yaparak yüksek yerlerden alçak yerlere süt akışını sağlamışlardı.

İnka Efsaneleri: Her uygarlıkta olduğu gibi İnka uygarlığında da efsaneleşen kişiler olaylar ve kent adları geçmektedir. İnkalarda da efsanevi kişi Manco Capac olarak gösterilmektedir. Manco

Capac hem Peru'daki İnka hanedanlığının ve hem de Cuzco'daki İnka hanedanlığının efsanevi kurucusu olarak gösterilmektedir. Manco Capac hakkında yeterli belgeler bulunamayınca hakkında yazılan mitler ve tarihsel kaynaklar da oldukça karmaşık bir şekildedir. Bazı belgelerde yaratışı tamamlayan Tici Viracovha'nın oğlu bazı belgelerde de Titicaca gölünde güneş tanrısı İnti tarafından çıkarıldığı belirtilmektedir.

İnka mimarisi: Araştırma metinlerinde İnka mimarısıyla ilgili yaygın olan üç temek ifade ortaya çıkmaktadır. Bu temel ifadelerle inka mimarisinin özelliğinin de ortaya çıktığına tanık olmaktayız. İnka mimarisindeki üç temel ilke Hassaslık, kullanışlılık ve sadelik" üzerinde değerlendirilmiştir. Basit olarak uygulanan mimaride ikizkenar yumuk bir modelin ortaya çıktığı dikkat çeker. Her yapıda genellikle aynı özellik görülmektedir.genellikle yapılarını suların bulunduğu yerde yapar ve bazen de yapılar arasında sulara bağlanmış kanalları da inşa ettikleri ve bu kanalları da süsledikleri görülmektedir.

İnka resamları tarafından çizilmiş olan bir resmin kopyası

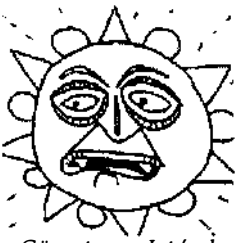
İnka Yupanqui: Bak Yupanqui.

İnka Roka: Orijinal adının "In-kah Ro-kah" olduğu ifade ediliyor. Yahuar Huacac'ın babasıdır. İnka Capac Yupanqui'nin de oğludur. Quecha dilinde İnka Roca; "soylu İnka" olarak betimlenmiştir. İ.S.1350 civarında Cuzco krallığının altıncı "Sapa İnka"sı görevine atanır. (Bazı kaynaklarda 1350-1370 tarihleri arasında egemenlik yaptığı belirtilmektedir.) Karısının adı da Michay'dı. Kendisinden sonra yasal ortağı olan oğlu Quispe Yupanqui, öldürülür. Capac Yupanqui'nin ölümünden sonra Hannan hurine karşı isyan eder ve Quispe Yupanqui öldürülür. Sonra da tahtı İnka Roka devralır. Capac Yupanqui'nin başka karısından olan oğlu Cusi Chimbo, İnca Roka'ya karşı bir ayaklanma girişiminde bulunur. Bak Roka İnka.

In-kah Ro-kah: İnca Roca (İnka Roka)'nın orijinal adının olduğu belirtiliyor. Bak İnca Roca (İnka Roka).

İlu: Atakapa yerlilerin dilinde "Yıl, sene" anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

İnti: (Apu-Punchau olarak da bilinir.) Güneş tanrısıdır. İnkalarda bilinen en güçlü güneş tanrısıdır. İnkaların güneş tanrısı olduğu gibi ataları olarak da kabul edilir. Efsanevi Manco Capac'ın babası ve Viracocha'nın da "güneş ışıklı" oğludur. Adının dinsel gücü İnkalarda ona daha iyi tapınılmasını öğretti. Tanrısal yüzünü bir güneş diskiyle benzeterek tapınılmasını ve kendisine kurbanların sunulmasını istedi. Kızdığı zaman güneşte lekelerin belireceğine inanılırdı. (İlginçtir ki Mayaların ortadan kaybolmasının nedeni güneş lekelerine bağlanmıştır.) Buna Vraccocha'nın kuşu adı da verilir. Vraccocha'nın bu kuş ile Cuzco yaylasında yer alan Urcose kentine geldiği anlatılır. Kendisine tapınması için bir dizi kurallar koydu. Bu tanrı kralların soy tanrılarındandı. Erkek olarak düşünülen İnti için bazen "gün ışığı" anlamında tanımlanan "Punchau" şeklinde de betimlenmiştir. İnsan biçiminde betimlenmesine rağmen tasvirlerde yüzündeki diskin ne anlamda kullanılmış olduğu bilinememiştir. Bu tanrı diğer tanrılardan Huiracocha'nın tersine evli bir tanrıydı. Karısının adı ise Mama Quilla olarak bilinirdi. Karısının adının anlamsal karşılığı ise "ayın annesi" şeklinde betimlenmiştir. Tapınanlar karısının onun dünyevi temsilcisi olduğuna inanırlardı. Özellikle "İntip churin" biçimiyle güneşin oğlu olarak yüceltildi.) onun tanrıyla ailesel bir bağ içinde olduklarına inanırlardı. Inti, Apu Punchau adıyla da tapınılırdı. Bak Apu Punchau. İnka'nın İnti'den kaynaklandığı belirtiliyor. Yuvarlak altından bir yüzeyde insan yüzüyle betimlenmiştir. Mitolojide Manco Capac ile Mama Ocllo'nun babası olarak ele alınır. Karısı ise Pachamama'dır. (Bazı kaynaklarda karısının adı Mama quilla olarak yazıldığı görülür.) Çocukları Manco Capac ve kızı Mama Ocllo'ya yaratılış ile ilgili her şeyi öğretir. Peru'da İnti raymı törenleri ile hala kutlamalar yapılmaktadır. İnkalar dinsel inanışta yeryüzünü koruyan, besleyen, gözeten güneşe İnti adını takmışlardı. Onun karısı olarak düşündükleri ay'a da qualla adını vermişler. İnkaların "güneşin oğulları" adı buradan kaynaklanmaktadır.

Güneş tanrısı Inti'yi belirten bir çizim

İnti Cusi Huallapa Huascar: Huayne Capac'ın oğludur. İlk erkek çocuğu olduğu söylenmektedir. Bak Huascar.

İntip churin: Güneş tanrısının çocuğu. (Kaynaklarda güneşin oğlu şeklinde tanımlanmıştır.) Keçuvalar bu tanrı ile İnti'yi ailevi bir şekilde düşünürler. İnti'nin dünyevi temsilcisi şeklinde saygı gösterirlerdi. İnti'nin karısının adı da Coya idi. Bu da ay tanrıçasının dünyevi temsilcisiydi..Krallar genellikle büyük rahiplerden aldıkları yetkilerle güneşin oğlu"İntip Churin" olurlardı.

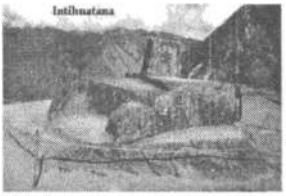
İnti Rayını: İnti Raimy ya da İntip raymin şeklinde de yazıldığı görülür. (Ya da Onkoy Mita/Cuzqui Quilla da denir.) İnkalarda kutlanan dört büyük törenden biridir. Güneş tanrısının şenliği olarak kutlanmıştır. (Bu törenler İnti Raymı (Ya da Onkoy Mita), Capac Raymı, Situa , Ayrihuay bu bayramlara benzer şekilde kutlanan bir diğer bayram ise Hatun Cuzqui Aymoray) 22 Mayıs'ta kutlanan bu tören kutsal olarak görülen "Siete cabrillas"ın (yedi oğlak, Ülker takım yıldızı) göründüğü dönemde kutlanmasıdır. Yani tören gün doğmadan başlardı. Törenin amacı güneş tanrısı İnti'yi onure etmek içindi. İmparatorlukta güneş bakirelerinin evlendirilmeleriyle birleştirilerek kutlanırdı. İnka takviminde (zaman tablosunda) yedinci ayın adı olarak da anlatılır. Ve ay bayramı da kutlanır. Güneş tanrısına kurbanlar verilirdi.

İntihuatana: Tek parçadan olup diken gibi yükselen kaya parçasının adı olarak tanımlanıyor. Bu taşlar tapınaklarda kullanılmıştır. Mancu Picchu'da bulunan tapınakta "güneşe giden kaya" şeklinde tanımlanan "İntihuata" adında anıt kayalar yer alır. İnkalar bu kayaları astronomi ile ilgili bilgilenmelerde kullanmışlardır. Tapınaklar içinde gözlemevlerine benzeyen yapıların yıldızlarla gök hareketlerinin konumlarını incelemek amacıyla yapılmış olduğu belirtiliyor. Burada güneş ışınlarını yansıtmış olabileceği düşünülen disklerin bulunduğu tahmin edilir.

İntipunku: Machu Picchu'daki güneş kapısının adı. Kapının konumu da bilinçli olarak yapılmış hesaplara dayanır. 200 metre mesafedeki Urubamba nehrine bakar. Ayrıca görkemli man-

zarasıyla Gençlikdağı ve Huayne Picchu'nun zirveleri görünür.

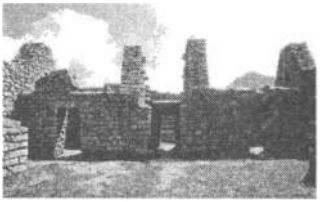
İnsan kurban etme: İnkalarda genelde bazı durumlarda törenlerin çoğu tarihlerinin bilinmemesine göre insan kurban ederlerdi.

Tek parça taştan yapılmış bir Intihuanta

İnsan kurban eden kabileler ise Caramanta, Cartama, Cıori, Picara, Pozo, Paucura ve Arma halkları tarafından gerçekleştirilirdi. Tarihçilerin gözünden kaçmış olsa bile bu kabileler dışında komşu kabilelerde bile insan kurban etme geleneği yaygındı. Cauca vadisinin geniş bölgelerinin tümünde yaygın olarak anlatılır. Kurbanlar listesinde sadece savaşçılar değil kadın ve çocukların da kurban edildikleri anlatılır. Bunların kurban ritüelleri Aztekler ve Mayalardan çok da farklı olarak yapılmıyordu. Azteklerin tanrılarına kurban bulmak için "Çiçek Savaşları"ni yapmaları kurban sorununu çözmüştü. Cacuca vadisinin geniş alanlarında yaşayanlar ise komşu kabilelerden fazla esirleri satın alıp, tanrılarına kurbanları bu yolla çözmüşlerdi. Yapılan kurbanlar daha sonra parçalanarak yerli halk tarafından yenirdi. Bu durum tanrılara yapılan kurbanların amaç dışı olduğu ve ihtiyacı gidermek için yapılmış olabileceği aydınlığa çıkıyor. Bu kurban şekilleriyle ilgili bilgiler sınırlıdır. Cieza'nın açıklamalarına göre Pacura ve Arma'da her hafta iki kişi kurban edilirdi. Diğer bir araştırmacı olan Robledo ise her beş günde bir kurbanların yapıldığını anlatır. Yapılan arkeolojik kazılarda kurban sunakları bulunmamıştır. Arma da kurbanlar hasırlar üzerine konulmuş tahta platformlarda, Caramanta, Cartana ve Cori'de ise tapınakların içinde yapılırdı. İnkalarda kurban törenleri başlangıç yıllarında işkencesiz ve saygı içinde kurban törenleri yapılırdı. Daha sonraki yıllarda İspanyol Pizzaro'nun Aztek toplumunun kurban törenlerinin gelenekleri İnkaların gelenekleri arasına yerleştirmeyi araştırmalardan anlaşıldığı gibi Pizzaro'dan sonra İnkalarda yapılan insan kurban etme geleneği Aztek ve Mayalarda uygulanan insan kurban etme geleneğinden daha vahşi bir şekilde uygulanmıştır. Nedeni de onların inançlarına göre ölen her varlık tapındıkları tanrıları olan Vraccocha'nın günlük yiyeceği olarak tasarlanırdı.

İnka halkı esir çocukları satın alıp, etlerini yiyer kanlarını da kek ve ekmeklerin içine koyarak kullanıyorlardı. Bu kanlı kurban ritüelleri geviş getiren bir hayvan olan Lamaların kurban edilmesine başlandıktan sonra son bulduğu anlatılmaktadır. Tanrılara kurban olarak seçilen çocukları rahipler oldukça titiz kontrol ederlerdi. 1653 yılında Peder Bernabe Cobo notlarında *"...Bir keresinde bu adaya kurban edilmek üzere 14 yaşında bir kız getirilmişti. Ancak başrahip, kızı kabul etmedi. Vücudunu titiz bir muayeneden geçirince memelerinin birinin altında küçük bir ben bulmuştu. Bu nedenle tanrılarına kurban edilmeye değer bulunamamıştı..."* şeklinde ifadelere yer verir.

Cuzco'da bir tapınak kalıntısı

İta: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Taş" şeklinde tanımlanmıştır.

İtaqui-fino: Günümüzde sözcük anlamı " Güneşin gizemlerini gösterdiği yerler" anlamında tanımlandı. İnkalar döneminde bir kült meydanının adı. Orta Cordillera vadisinin güneybatı sınırlarında yaşamış olan Paezlerin kült meydanı. Bu kültte güneşin bütün özelliklerini taşıdığı belirtilen bir tanrıya inanıyorlardı. Ancak, İspanyol kaynaklarında tanrı değil de yüce kahraman olarak tapındıkları Guequiau adında biri olduğu anlatılır. Mitolojik bazı öykülere dayanılarak yapılan incelemelerde bu kahramanın geri plana itildiği yazılır.

İntıcancha: Manco Capac ve kardeşleri tarafından yaptırılan bir tapınak. Bu tapınağın adını "güneşin evi" olarak tanımladılar. Tapınak daha sonra yeniden inşa edildiği için "altın saray" anlamına gelen Koricancha adı verildi.

İraca: İnkalar döneminde yaşayan bir yerli kabilesi. Bunların liderleri rahip-kral şeklinde bilinirdi.

İyol: Atakapa yerlilerin dilinde "Oğul "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

J

Jauja: Yerli kabilelerin yaşadığı öne sürülen bir yer. İnkalar tarafından egemenlikleri altına alınmışlardır.

Jeque: Cheque adıyla da saygı duyulan Muısca rahiplerine verilen bir unvan. Sözcük anlamı "Rahip" şeklinde tanımlanır. Muiscaların rahiplerine verdikleri bir ad. Bunlar tanrılarla insanlar arasında arabuluculuk yapma yeteneğine sahiplerdi. Büyücü ve doktor oldukları da söylenir. Rahip olmak isteyenler kralların 6 yıllık eğitim süresinden daha uzun bir süre kurallara uyarak sınavını bitirmek zorundaydılar. Sürenin yaklaşık on iki yıl olduğu açıklanır. Bu süre içinde tuz, karabiber yenmezdi. Et ise nadiren yenirdi. En büyük özellik bunların cinsel isteklerinin bu süre içinde körelmesiydi... Aynı davranış Hıristiyanlık dininde manastırlarda uygulanıyor. Jheque adında rahipler olduğu gibi Cheque adında da rahipler vardı. Konumları aynıydı. Bunların doğaüstü yetenekleri yüksek olduğu için falcı rahipler olan Hechicerolardan ayrı tutulurlardı. Bunlar tapınma esnasında koka yapraklarını çiğneyerek trans haline geçerlerdi. Görevlerini aynı soydan olanlara devredebiliyorlardı. Soy çizgisi anneye dayandığı için kız kardeşlerinin çocuklarını seçebiliyorlardı. Bak Cheque.

Bir saat modeli

Jequetepeque: İnka yerlilerin yaşadıkları bir vadi. Bu vadideki Kunturwasi yerleşim yerinde üç basamaklı bir tapınağın kalıntıları yer alır.

Jesa: Kuş yuvası anlamını taşıyan bir sözcüktür.

Jesa Hampiurpi: Bak İnka sembolleri.

Juan Tama: Sözcük anlamı " yıldızların oğlu" şeklinde tanımlandı. Avrupalıların bölgeye yerleşmelerinden sonra İnka kaynaklarında Juan Tama öykülerinin fazlalığı göze çarpar. Yapı-

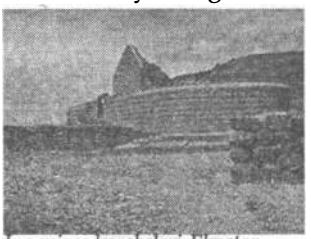
lan araştırmalarda Juan Tama'nın kimsesiz bir çocuk olarak bulunup, Paezler tarafından büyütüldüğü anlatılır. İyi bir eğitim görüp, büyüdükten sonra bütün yerliler ve şeflerinin öğretmeni gibi gösterilir. Dağınık halde olan Paezleri etrafına toplamayı başardı. İstilacı olarak bilinen beyazlarla bütün ilişkileri yasaklayarak bir süre de olsa halkını asimlasyondan kurtardı. Ancak kendi yerine bir temsilci belirleyemeden bir gölde kaybolduğu anlatılır. Bu temsilciye de yerliler Calambas derlerdi. Juan Tama'nın Bitonco bölgesindeki bir kaya üzerinde ayak izlerini bıraktığı anlatılır.

Juan Pachacutı: Arkeolojik kazılarda resmi çizili olarak bulunan bir şefin adı. Resim Cuzco kentinin Coricancha tapınağındaki incelemelerde bulunmuştur. Bu resim, Robert Lehmann–Nitzce tarafından incelenmiştir. Ancak kaynak yetersizliği nedeniyle bu inceleme hakkında gerekli bilgi verilemiyor.

K

Ka Ata Kila: İnkalarda ay tanrıçası olarak tapınıldı. Genellikle Titikaka (Titicaca) gölü çevresinde kültü yaygındı. Tiahuanako ile aynı değerde tapınıldı. Huanca ile de özdeşleşmiş olabileceği tahmin ediliyor. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Kagabalar: İnka'ları oluşturan halklardan biri. 1914/15 ve 1920 yıllarında araştırmacı Gustav Bolinder tarafından incelendiler. Bunlar Taironalarla komşuydular. Ayrıca, bu halkın yaşam koşulları ve kimlikleri konusunda 1914/15 yılları arasında bir başka araştırmacı yazar Konrad Theodor Preuss Sierra tarafından yapıldığı anlatılır. Bunlar "ilk anne " dedikleri Gauteovan'a inanırlardı. İlk yaratılışın Kagabaların mitolojisinde başlamış olduğu belirtildiği gibi Gauteovan tarafından organize edildiği de belirtilmektedir. Her şeyin onun tarafından yaratılmış olduğu söylenir. Özellikle güneşi de adet kanından yaratttığı anlatılmaktadır. Mitolojide kötüler için cinleri ve hastalıkların da onun tarafından yaratıldığı söylenir. Ancak daha sonra bütün cinleri etrafında toplamayı başarmış güneş tanrısı tarafından arka plana itilmiş ve kültünün daha fazla yayılmasına set çekmiştir. Araştırmacılar günümüzdeki dört rahip soyunun ataları olduğu söylenen "öncü (ilk) rahipler" in de "ilk anne" tarafından yaratıldığı şeklinde ifadeler belirtiyorlar.

Ingapirca harabeleri-Ekvator

Kagaba Mitolojisi: Bu mitolojik anlatımda yaratılış "ilk anne" Gauteovan şeklinde tanımlanan üstün yetenekli biri tarafından yaratıldığı anlatılır. Gauateovan, kendi adet kanamasından güneşi yaratmıştır. Her şeyin onun tarafından yaratıldığı

belirtilir. Hatta kötülerle cinlerin de yaratıcısıdır. Bir anlamda insanın mantığına uymayan öyküler sıralanıyor. Yerliler, tanrıların yaratılışı anlatırken ileri sürdükleri bu düşünceleri karşısında her halde şaşırmışlardır. Yani adet kanından güneşi yaratmanın getirdiği anlam, kanın kırmızı rengine bağlanmaktadır. Güneşin rengini kırmızı olarak gören yerliler tanrıça Gauteovan'ın kanının rengini taşıdığına inandıkları için bu şekilde öykülendirmişler.

Kah-pahk Yu-Pahn-kee: Capac Yupanqui'nin orijinal adının olduğu belirtiliyor. Bak Capac Yupanqui.

Kallanka: İnka uygarlığında genellikle yönetim merkezinin bulunduğu yöne doğru yapılan yapılara denir. Bu yapı Uzun bir şekilde tasarlanırdı.

Kalasasaya: Akapana, piramit-tapınağın altında bulunan 130X135 metrekarelik bir alana yayılmış bir komplekstir. Bazı kaynaklarda 128.74 m x 118.26 m boyutları yazılmaktadır. Etrafı koruma duvarlarıyla çevrilmiştir. Kompleksin içinde alçak bir avlu yer alır. Avlunun çevresinde ise altı basamaklı monolitik merdivenlerle çıkılan bir teras yer alır. Harabe şeklindeki bu kompleksin iri taşları dokunulmamış ancak küçük taşları civarda oturanlar, evler ve duvarlarda kullanmak üzere götürülmüşlerdir. Bölgedeki sit alanın en ünlü kapısı olan "güneş kapısı" da burada bulunmaktadır. Kentin İnkalarda bir astronomi merkezi olarak kullandırılmış olabileceği de tahmin edilmektedir. Kalasaya'nın kuruluşu İ.Ö.15000 yıla dayandırılmaktadır.

Kampa: Amazon bölgesindeki yüksek dağlarda barbar ve yamyam olan kabilelerin yaşadıkları bir yerdir. Tupa Yupanku bu halkları aşağılamış ve onlara saldırmıştı. Yamyam ve barbar olan bu halka Antil adı verilmişti.

Kamay: Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Ocak ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalar getirir. Araştırmacılar, İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl he-

saplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı.

Kancha: Manco Capac'ın (Ya da Manko Kapaq) sarayına verilen bir ad. Aynı zamanda İnka Roka'nın (Roka İnka) egemenliği sırasında tapınaktan ayrılarak kendisine özel olarak yaptırdığı bir saray şeklinde de belirtilir.

Karyadit: Tapınaklar içinde kadın figürü görünümünde yapılan taşıyıcı sütunlara verilen ad. Bu sütunlarda tanrı tasvirleri de yer alırdı. Kadın görünümünde yapılan sütunların neden bu görünümle organize edildiği ise bilinmediği gibi ayrıntılı açıklamalar da bulunmadı. Ancak büyük bir olasılıkla İnkalarda kadın tanrıçaların rolü önemli olduğundan bu şekilde bir işçiliği düşünmüş olabilirler.

Kapak: Şef anlamına tanımlandı. "Capac" şeklindeki yazılışı doğru yazılış olarak bilinir. Kapak sözcüğü, çevirmenler tarafından Capac'ın okunuş şekli olarak yazılmıştır. Genelde çeviri yapan yazarlar çeviri yaptıkları ilgili konuda adı geçen ve değiştirilmesi tartışmalara neden olan özel adların gerçek yazılışları yerine fonetik olacağı düşüncesiyle söyleniş biçimini yazıya dökerek özel adda tahribatlara neden olurlar. Kapak(Capac) örnek olarak gösterilir.

Kapa Yupanki: Manko kapaq'ın ardılı olan oğlu Sinchi Roka'dan sonra komutanlık görevini başarıyla sürdürerek İnka halkını yöneten bir kişi. Paçhacuti'nin yerine görevlendirdiği bir şef. Pachacuti bir taraftan yayılma politikasıyla savaşlar yaparken, Kapa Yupanki de kuzeyde son derece çılgın maceralar yaptığı belirtiliyor. Chancaları yeniden silahlandırıp, Cuzco saflarına kattıktan sonra Anqarların üzerine yürür.

Karanlık bekçiler: Tarihsel kaynaklarda kökenleri İ.Ö.9-7 yüzyıllardan öncesine kadar dayanmış olabileceği tahmin edilen Chavin uygarlığı Peru'da yüksek And dağlarında bir devlet benzeri yönetim merkezi kurdu. Bu dönemin uygarlığı kuzeye kadar yayıldı. Dokuma ve çanak çömleklerde hala anlamı çözülemeyen yılanlar, yırtıcı kuşlar, etobur hayvanlar, mitolojik varlıklar ve doğa tanrıları yer aldı. "Dünya merkezinin karanlık bekçisi" olarak tanımlanan Chavin tapınağında bir

heykele bu varlıklardan çizgiler görüldü. Chavin uygarlığının bir sembolü olan bu heykelin yüksekliği 4.5 metre civarında ve tören alanın orta yerinde dikilmişti. Heykelin dört tarafında yer alan halkalar tanrı gücünün bütün yönlere hakim olduğu şeklinde betimlendi.

Karipler: İnkalar döneminde Guayana'da yaşadığı söylenen bir halk. Bunlar çok hızlı bir şekilde çoğalarak tüm yönlere doğru ilerlediler. Bugün hala Kuzey sıradağlarda "Karip" dili konuşan yerlilerin varlığı var.

Karip dili: Büyük Guayana'daki halkların konuştukları bir dildir. Bunlar daha sonra Anavatanlarını terk ederek Kolombiya sıradağlarının eteklerine yerleştiler. Karip dilini konuşan Karip yerlilerinin son derece hızlı çoğaldıkları belirtilmektedir.

Karumbe: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Kaplumbağa" şeklinde tanımlanmıştır.

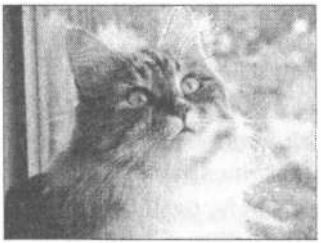
Katoylla: Ilyap'a, Iyapa ya da Katoylla olarak da bilinir. İnkalarda tapınılan bir tanrıdır. Bu tanrının su kaplarının koruyucusu ve bolluğun sembolü olarak tapınıldığı şeklinde ifadeler yer alıyor. Kuraklık dönemlerinde yağmur bulutlarını hareket geçirdiği ve boş kapları dolduracak suları gönderdiği anlatılır. Kayıtlarda Samanyolu'ndan taşınan ateşlerin, çanak çömleklerin parçalanmasını, ürünlerin kuraklık karşısında yok olmasını önlemek için çaba gösterdiği belirtiliyor. Yerliler bu tanrıya kuraklığı giderebilmesi için getireceği yağmur bulutlarının daha da bereketli olması için insan kurban ederlerdi.

Kay Pacha: İnka dinsel mitolojisinde adları Hanan Pacha, Kay Pacha ve Ukhu Pacha olarak geçen üç dünya inancı vardı. Hanan Pacha "Yukarı dünya", Kay Pacha "Yeryüzü" ve Ukhu Pacha da "Aşağı dünya"yı simgelerdi.

Keçuva: İnkalar döneminde yaşadığı anlatılan bir halk. Bunlar hanedanlarının kurucusu olarak Manco Capac'ı bilirler. Bunların dinsel kültürleri eski yerli gelenekleriyle bastırılmış, özel-

likle güneşe tapınma kültürüne boyun eğmişlerdir. Keçuvaların inançlarında kötülüğü temsil eden bir varlıktan söz edilir. Bu varlığın adı "Supai" olarak bilinirdi. Ayrıca Romalılardaki lares gibi bunlarda da "conopa" adlı bir aile tanrıları vardı. Keçuvaların soylarıyla ilgili öyküler Huiracocha efsanelerinde yer alır.

Kedi: İnka inançlarında kediler cin olarak belirtilmişlerdir. Peru'nun güney sahilindeki Nazca'da topraktan yapılmış çömlekler üzerinde kedi resimleri gösterilmiştir. Çok ilginçtir ki günümüzde bile çoğu uygarlıklarda olduğu gibi Doğu anadolu'da kedilerin tekin hayvanlar olmadığını ve cin olabilme ihtimalinin yüksek olduğunu savunan ve inanlar var. Mısır dinsel kültüründe ise kedilerin önemi mumyalanmaya kadar taşınmıştır. Kedi tanrıça "Bastet"e yapılan dinsel inanç bütün kedilerin kutsal olduğunu öne çıkarmıştır. Kedilere heykeller bile yapılmıştır. Tapınak mezarlarında binlerce kedinin kavanozlara konulan mumyaları bulunarak koruma altına alınmıştır. Mısır'da kediler, tanrıça Bastet'ın betimlemesi olarak bilindiği için, tanrısal güç olarak saygı görmüşlerdir. İnkalar ise bu inancın tam tersine kedileri cin olarak belirtmekten kaçınmamışlar.

Mısır kültüründe olduğu gibi İnkaların kültüründe de kediye

Kellka: Sözcük anlamı "yazmak" şeklinde tanımlandı.

Kem: Atakapa yerlilerin dilinde "Gemi "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Kenko: Cuzco vadisinin tepesinde yer alan bir bölge. Burada bulunan ilginç bir taşın İnka mitolojisinin soy öyküsünde Manço kardeşlerden birinin dönüştüğü taş olarak ifadeler yer alır.

Keno-mayo: Bak sembol beş.

Khuno: İnkalarda tapınılan bir tanrı. Serin havaları sevdiğinden ona bazı kaynaklarda hava tanrısı da denildi. Tembelliği sevmeyen ve serinliği insanlara verdiği şeklinde ifadelere yer verildi. Kar rengine benzer bir tozun ferahlık getireceğini ileri sürmesi onun kokain bitkisine bağımlılığını ifade eder. Bu

tanrı hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Kiçiri: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Küçük" şeklinde tanımlanmıştır.

Killa: İnkalarda Ay tapınağına verilen ad. Ayrıca Killa ay tanrısı olarak da tapınılmıştır. Bu nedenle tapınağına araştırmacılar ay tapınağı adını verirler.

Kık: Atakapa yerlilerin dilinde "Kız "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Kiklopyen: Arkeolojik bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçe anlamı" Dev duvar işçiliği" şeklinde tanımlanmıştır.

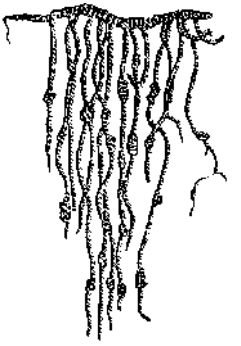
Kipucamayu: Bak Kipu.

Kipu: Hesap ve yazı aracı olarak belgelerde yer alır. Kipu vasıtasıyla matematiksel işlemler yapılıyor, stoklar ve tarihi olaylar kaydediliyordu. Yazı tekniği (Özellikle krallar yasaklamıştı.) olmadığı için bu araç son derece devlet işlerinde yardımcı olmuştu. Yarım metre uzunluğunda renkli ve ince iplerden oluşur. Bu iplerin renklerine göre toplumsal olaylarla ilgili düğümler atılırdı. Kırmızı renk savaşı, beyaz renk ise barışı temsil ediyordu. Diğer renklerin de görevleri farklıydı. İmparatorluktaki vergileri, doğumları, ölümleri, askerlik yapabilecekleri erkeklerin sayısını düzenli olarak kaydedenlere de "Kipucamayu" adını verilerdi. Doğum kayıtları her yıl devletin görevlendirdiği yetkili bir memur tarafından denetlenirdi. 16'ncı yüzyılda Peru'ya giren İspanyol işgalcileri, İnkalar tarafından uygulanmış ve uygarlık harikası olarak tanımlanan "Kipu" adlı bir hesap metoduyla karşılaşırlar. Kipu, düğümlü ipliklerden oluşan bir hesap cetveli türüdür. İnka kralları bu metodu tarihsel, istatistik hesaplar için kullanmışlardı. İspanyollar "desibal hesap" metoduyla aynı oranlarda kullanılan Kipu metodu karşısında şaşırmışlardı. Bir şeyi ya da tarihsel olayı hatırlamak için ipliklerden düğüm yaparak çoğu uygarlıklar-

da uygulanan bir metot olarak ele alınır. Tarihçi Heredot, eserinde Pers kralı Dara'nın bir yere gitmek için belirtmek istediği zamanı "kipu" benzeri düğümlü iplerle belirtiyordu. Hindistan'ın güneyinde yaşayan Hont'lar da aynı işlemi kullanmışlardı. Bu işleme en yakın örnek Hontlarda görülür. Hontlar, evlenecek çiftlerin yanına aynı ölçülerde düğümlü ipler verirler. Bu çiftler her gün bir düğümü çözerek evlilik törenlerinin tarihini belirlerlerdi. Böylece her gün bir düğüm çözülerek evlilik tarihi saptanırdı. "Gine" halkının balıkçıları da balık avlamaya gittiklerinde eşlerine düğümlü ipler vererek dönüş tarihlerini belirlerlerdi. Mendil düğümlemek, tespih taneleriyle zaman belirleme işi kipulardan kalma bir metot olarak ifade ediliyor. Bazı uygarlıklarda "desimal" sistemde el, ayak ve parmakların sayısı kullanılmıştı. (1 el 5 sayısını, 1 el ve bir parmak altı sayısını, iki el on sayısını, iki el ve bir ayak onbeş sayısını, iki el ve iki ayak ise 20 sayısını gösterirdi.) Kipu metodunu kullanan İnka kralları ülke hakkındaki sayısal bilgileri öğrenmişlerdi. Bütün İnka köylerinde "Kipu Kamayus" ya da " Kipukamayoq" adlı sayım uzmanları vardı. Kipu Kamayus'un sözcük anlamı "Kipu muhafızları" anlamında tanımlanmıştır. Bunlar dört kişiden oluşup, birbirlerinin yapmış oldukları hesapları kontrol ederlerdi. Nüfus, mahsul ölçüleri, mahkeme kayıtları ve diğer işlemler için özel olarak eğitilmişlerdi. Sayımlar sırasında cisimlerin özelliklerine göre renkli iplikler kullanılmıştı. İspanyolların işgalinden sonra İnka halkı, Avrupa'dan gelen hesap metotlarına alışarak Kipu hesap metodunu unutmuşlardı. Ancak 1900 yıllarına kadar dağlarda çobanların Kipu hesabına göre zamanı belirledikleri görülmüştür. Kipu metodu üzerine çoğu araştırmacılar düşüncelerini ifade eden görüşler ortaya koydular. Garcılasso de la Vega'nın yazdığı "Şahane İzahlar" bunun bir örneğidir. Bu eserde Kipu ile ilgili açıklamalı örnekler yer almıştır. Örneklerin çoğu Paris müzesinde koruma altına alınmışlardır. ABD'lı etnograf L. L. Locke, Kipu'ların dışında başka bir metot bulur. Ayrıca M ve R Acher Kipu metoduyla nüfusun nasıl sayılmış olduğunu açıklamaya çalışır. Onun açık-

lamalarıyla Kipu'lar hem sayım metodu ve hem de bir takvim gibi kullanılmıştı. Tahmin edilen takvim şeklinin 30 günlük aylar ve 7 günlük haftalar şeklinde olduğu belirtiliyor. Araştırmacı Nordenskiold'un ortaya koyduğu sayılar tahmini çoğu araştırmacıların eleştirmesini sağlamış ve eleştirenler; Nordenskiold'un ortaya koyduğu sayıların kipu metodunda kullanılmadığını öne sürerler. Flipin 2'nci el yazmasını inceleyen Wasssen ile Tengstran ise yine Kipu metodunu inceleyerek bazı örneklerle açıklık getirmeye çalışırlar. Kipu ile ilgili bir makale, Bilim ve Teknik dergisinin 1969 tarihli 25 sayısında "Science et Vie" adı altında Hüseyin Turgut tarafından yapılan çevirisiyle görsel olarak dergide yer almıştır.

Kipukamayoq: Apu meclisinin alt görevlileri olan Tukriquq'ların emri altında çalışanlara verilen bir ad. Bunlar uzmanlık alanlarında Tukriquq'lara yardımcı olurlardı. Adı geçen görevliler, düğüm sistemiyle eyaletlerin erzak depolarındaki malları günü gününe kontrol ettikleri gibi hiç aksatmadan yaşayanların da sayılarını tutmakla görevli memurlardı. Her yıl ölenleri, yaşlıları ve hasta olanları kayıtlardan düşüyor ve onlar yerine evlilik çağına gelmiş olan gençleri görevlendirirlerdi.

Düğümlü iplerden takvim betimi-Quipu(Kipu)

Kiskis: İnkalarda komutana verilen ad. Bunlar imparator tarafından belirlenen orduların başına geçerlerdi. İmparatorluğun Francisco Pizzaro tarafından kuşatılmadan önce Huayne Capac'ın iki oğlunun taht kavgası nedeniyle giriştikleri düşmanlık savaşında Ataw Wallpa'nın ordusunun başında görev yapmıştı. Ancak İspanyol askerlerinin ateşli silahlarına karşı koyamadığı için başarısız olarak tanıtılmıştır.

Kızılderililerin dilleri: Amerika'daki yerlilerin konuştuğu dillerin Hint-Avrupa dilleri gibi kopuk ve birbirine bağlantılı olarak kullanılan diller değildi. Bunların kullandıkları dillerin fonetik yapıları da diğer dillerden ayrı bir yapıda değildi. Yerlilerin dilleri Kolomb öncesi dönemlerde Kuzey, Güney Amerika ve batı Hint adalarının bulunduğu yerlere kadar yayılmış

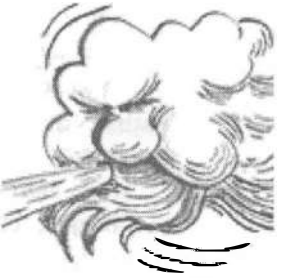
bir durumdaydı. Ancak dillerin dağılımında diğer halkların dilleriyle bazı konularda ayrıldıkları da ifade ediliyor. Yerli dillerin yayıldığı yerlerden Kanada bölgesinde "Eskimo-Aleut, Algonkin, Atabask ve Siu" dilleri sayılanlar arasındadır. Bu diller geniş alanlara yayılmış ve yirmiden çok daha fazla ortak deyimlerin olduğu da belirtilir. California bölgesine dağılan yerli halkların yirmi değişik öbeğe yayılan dillerin konuşulmuş olduğu da belirtilir. Antropolog Edward Sapir, yerli halkların kullandıkları diller Avrupa'daki dillerden farklıydı. Bu fark belirgin bir şekildeydi. Kanada'ya yayılmış yerli halkların bugün yaklaşık üçyüz değişik dil kullanmış oldukları ifade ediliyor. Bölge işgal edilmeden önce yaklaşık 80 dilin konuşulduğu belirtiliyor. Bu sayılar arasında devlet dili olarak Aztek dili ve Yucatan ile Guatemala bölgesinde konuşulan Mayaların dili olarak ön plana çıkar. Güney Amerika'da en büyük nüfus yoğunluğu İnkaların bulunduğu bölgelerdi. Bunlar Keçuva dili konuşuyorlardı. Bu dil Güney Peru bölgesine yayılarak diğer küçük dillerin zaman içinde unutulmasını sağlamıştı. Küçük dil gurupları hala Amerika ve Kanada bölgesinde konuşulmaktadır. Ekvador ve Peru bölgelerinde bu gün bile Keçuva dilini kullanan yerliler var. İnka İmparatorluğunun önemli dili olan Kuzko lehçesi ise hala Peru'da konuşulan küçük diller arasında gösterilmektedir. Maya ve Azteklerde yazı sisteminin geliştiği bilinen bir gerçektir. Onların resmi dilleriyle çeşitli tutanaklar hazırlanmıştır. İnkalarda yazı yazma yasaklandığı için diller üzerinde tutanaklar tutulamamıştır.

Koka: Bak Kuka.

Kollka: Tarım ürünleriyle beraber giysi, kumaşlar ve diğer bazı ürünlerin toplandığı merkezi depolara verilen ad. Bu ürünler zamanla ihtiyaç sahiplerine dağıtılırdı.

Kon: "Con" olarak da bilinir. İnkalarda tapınılan bir tanrıdır. Yağmur tanrısı özellikleri olan biri olarak anlatılır. Yağmur ve güney rüzgarların tanrısı şeklinde tapınıldığı da söylenir. İnti ve Mama Quilla'nın oğludur. Pachacamac'ın da kardeşidir. Kardeşi Pachacamac, yağmuru kuzeyde sürer, evinde bekle-

yen Kon ise bulutları ondan alır ve yağmur yağmasını sağlar. İnka mitolojisinin ilginç bir yönü de Maya ve Mısır mitolojisine uzanan bazı benzerlikleridir. Bunlar mitolojilerinde kozmogonik düşünceyi daha çok kullandılar.

Kon'u (Con) belirten bir sembol

Kolomb öncesi Amerika: Amerika kıtasının varlığı Avrupa kökenli gezgincilerin ortaya çıkardıkları döneme kadar bilinmiyordu. Bu döneme kadar olan evrelerin Eski taş çağından Orta çağa kadar olan bir alanı kapsadığı belirtilmektedir. Kolomb öncesi Amerika kıtasında ortaya çıkan uygarlıklar; Olmek, Toltek, Zapotek, Teotiuhacan, Mixtec, Maya (Orta Amerika), Aztek, İnca, Moche, Chibcha, Canaris (And dağları) şeklindeydi. Bu uygarlıklar arasında önemli derecede iz bırakanlar çeşitli konutlarla tapınaklar yaparak günümüze kendilerini taşımışlardı. Bu uygarlıklar arasında özellikle Mayalar, Aztekler ve İnkaların bıraktıkları metinler Hıristiyanlığın kabul etmediği metinler şeklide değerlendirilerek imha edilmiştir. Bu örnekler arasında Azteklerin kurduğu kent olan Teotihuacan (Mexico City) gösterilmektedir.

K'oni ticci: Bak Ticci Uiracocha.

Konrad Theodor Preuss Sıerra: Araştırmacı bir yazardır. 1914/15 yıllarında Santa Marta bölgesinde çiftçilikle uğraşan çok eski bir kabilenin yaşamını araştırdı. Araştırmalarında bu çiftçi halkının Muisca halkının son temsilcileri olduğu hakkında görüşlerini anlattı. Yazarın kişiliği ve sanatsal gelişmesi hakkında belge eksikliği nedeniyle bilgi verilemiyor.

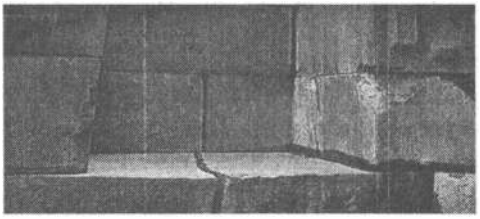
Koricancha: Bak İnticancha.

Koşma: Peru yerlileri tarafından kullanılan bir çeşit gömlek adı.

Koya: Manco Capac'ın eşi olduğu belirtiliyor. Koya genellikle kız kardeşlerden biriyle evlenen kral eşlerine verilen bir yakıştırmaydı. Kız kardeşiyle evlenen kralın soyunu koruduğu inancı da yaygındı. Kız kardeşleriyle evlenen Manco Capac, Tupa Yupanki ve Wayna Kapaq dışında diğer krallar (Pachacuti/Pachakuti) dahil komşu "Kuraka" soylarını tercih ederlerdi.

Koya raymi: Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Eylül ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalar getirir. Araştırmacılar İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl hesaplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı.

Kuba: Kuba adasının taşıdığı ad olarak bilinmektedir. Ku sözcüğü tek başına "mukaddes, mübarek" Ba sözcüğü ise "Baba, amir, efendi" anlamlarını taşıyan Mayalara ait iki sözcüğün birleşmesinden oluşmuştur. Adanın Antil adalarının en büyüğü olması sözcüğün karşılığının da "baba, amir, efendi" olabileceği düşünülmektedir. Rahip Brasseur de Bourbourg "Quatre Letters sur le Maxigue" adlı eserinde bu açıklamayı belirtmektedir. Ku sözcüğünün Kutadgu Bilig destanında "mübarek, mukaddes" anlamında tanımlandığı görülmektedir. Burada Türk dilindeki anlamların Maya dilindeki anlamlarla örtüşmesi dikkat çekicidir. Kuba ile ilgili açıklamaların çok daha detayları kaynak kitaplarda yer almaktadır.

Coricancha'da bir yapı kalıntısı

Kuka: Keçuva dilinde koka bitkisine verilen ad. Peru ve Bolivya bölgesinde yetişen ve boyu kimi zaman 2/2,5 metreye kadar uzanan yabanıl bir bitkidir. Yaprakları oval gövdenin baş kısmı sivri bir biçimde uzanır. Yaprakları da demetler şeklindedir. Kırmızı renkte üzüme benzer meyveleri vardır. Sarımsı beyaz çiçekler açar. Bu bitkinin asırlardır bölge halkı tarafından kullanıldığı ve kireçtaşıyla karıştırılarak sakız gibi çiğnendiği, ayrıca keyif verici olduğu ifade edilmektedir.

Kunalar: (Bazı kaynaklarda Cuna olarak da ele alınmıştır) Bir yerli kabilesi. Bunların Panama'daki Çıpça soylarından geldikleri belirtiliyor. Haklarında yeterli belge bulunamadığı için daha geniş açıklamalar yapılamıyor.

Kuraka: Lider anlamında tanımlanan bir sözcük. Bazı kaynaklarda yerel idarecilere verilen bir ad olarak tanımlanıyor. Kurakalar krallık tarafından organizeli olarak toprak dağıtırlar, kolektif işleri organize ederlerdi. Hatta çoğunlukla küçük anlaşmazlıkları da çözümlemek, sonuçlandırmak için çaba gösterirlerdi. Waka genellikle "Kuraka"ların atası olarak bilinirdi. Kurakalar halk üzerinde otoriter olabilmek için tanrı Waka'dan güç ve destek alırlardı. Yerli dilde kullanılan Kuraka'nın bir başka oluştuğu sözcüğün "cacique" olduğu ifadeler arasında yer alıyor.

Kurban töreni: İnkalar diğer yerli kabileler gibi tanrılara insan kurban etme ayinin çok nadir yapan bir uygarlık olarak karşımıza çıkar. Hatta yakaladıkları esirleri ve işgal ettikleri yamyam kabilelerin insan eti yeme geleneğini ortadan kaldırmak için çaba göstermişlerdi. Ancak dağınık kabilelerin birleşmesiyle oluşan bir uygarlık olduğu için bazı kabilelerde insan kurban etme geleneği sürüyordu. Burada da yapılan kurbanlar Aztekler ve Mayalarda olduğu gibi vahşi bir şekilde gerçekleştirilir. Tanrılara insan kurban etme önemli bir sunu olarak bilinir. Kurban edilecek kişinin iyi durumunu göz önünde bulundurarak gerçekleştirirlerdi. Ancak Azteklerden kurban ritüellerini öğrenen İspanyol Pizzaro'nun verdiği bilgilerle onlar da kurbanlarına işkence çektirerek yeni bir uygulama başlatmışlardı. Tanrılara kurban etme çok daha farklı bir törenle yapılırdı. İnka inancına göre yaşamı sona eren her varlık tanrı Viracocha'nın günlük gıdası şeklinde düşünülürdü. Bu inanç yerli kabileler arasında gelenek haline getirilmişti. Kurbanları kıtlık dönemleri ve güneş tanrısının yeryüzündeki İnka, hastalandığında ya bir çocuk ya da bakire bir kız kurban edilirdi. Toltekler, Mayalar ve Aztekler gibi kurban olarak sunulan kişinin canlıyken kalbi çıkarılmıyordu. (Bazı kaynaklarda kurban kesme şekli Azteklerde olduğu gibi kalbin göğüs kafesinden alınması şekliyle yapılırdı. Bu geleneğin Azteklerden İnka kabileleri arasına sızmış olacağı tahmin ediliyor.)

Kurban ya suda boğularak, ya da boynu sıkılıp, boğularak öldürülürdü. Bazen de tıpkı Azteklerde yapılan bir başka kur-

ban modeline uyarlardı. Bu model ise bir tahtaya bağlanan esir okçular tarafından ok yağmuruna tutularak öldürülürdü. Ancak İnkalar bu kurban törenlerine şiddetle karşıydılar. İnkalarda da Azteklerde olduğu gibi çocuklar kurban edilir eti yenilir ve kanı da ekmeğe katılarak kullanılırdı. Bu uygarlıktaki insan kurban törenlerinin sona ermesinin nedeni, geviş getiren bir hayvan olarak bilinen Lamaların kurban edilmesine başlamayla sona erer. Her tanrının betimleme şekline ve rengine göre lamalar kurban olarak kesilirlerdi. Bu işlem hayvanın boynu kesilerek gerçekleştirilirdi. Tanrı Huiracocha için kahverengi, Güneş tanrısı için beyaz, fırtına tanrısına ise benekli lamaların kurban edilmesinden hoşlanırdı. İnkalarda insan kurban etme geleneği Azteklerdeki gibi acımasızca, toplu katliam gibi olmadığını savunan görüşler var. Lamaların kurbanlık olarak seçilmesinin nedeni insan kurban etme geleneğinin ortadan kaldırılması şeklinde değerlendiriliyor. Onların inançlarında insan, çok değerli tanrılara kurban olarak sunulurdu. Geleneklerinde bir bölge ele geçirildiğinde oranın en iyilerinden bir kaçı seçilip, Cuzco'ya getirilerek kurban edilirlerdi. Erkek çocuklar 10, kızlar ise 10-15 yaş arasına geldiklerinde kurbanlığa uygun olabileceği belirtilirdi. Genellikle boğazları sıkılarak ya da kızların göğüslerinden Azteklerin modeli gibi kalpleri alınarak kan heykellere ya da tapınak duvarlarına sürülürdü. Kuraklık dönemlerinde güneşin doğmasından önce bir çocuk dağın yüksek tepesinde tanrıya kurban edilir ve kanı da güneşin doğduğu doğu yönündeki bir kayaya serpiştiriliyordu. İspanyollar işgal sırasında Guacheta bölgesinde çocukların kurban edilmesini ispatlayacak sunaklar bulmuşlardı. İslam dininde de kurbanlık hayvanların kanı bazen sembol olarak insan eline ya da baş tarafından alın kısmına sürülerek gösterilir. Kesinleşmiş tarihi kaynaklara göre insan kurban edilen kabileler; Caramanta, Cartama, Picara, Pozo, Paucura ve Arma olarak belirlendiler. Ancak araştırmacılar, tarihçilerin gözünden kaçmış olan Cauca vadisindeki insan kurban etme geleneğinin de var olduğunu ifade ederler. Tarihçi Cieza'nın anlattığına göre Pacura ve Arma'da her haf-

ta iki kişi kurban edilirdi. Bir diğer tarihçi Robledo ise Pacura'da her 5 günde bir insan kurban edilirdi şeklinde görüşlerini ileri sürerler.

Bu rakamlara bakıldığında bölge insanı oldukça kayıp vermiştir. Kurban törenleriyle ilgili kaynak yazılarda "...İnsan kurban etme, İnkalar'ın bir icadı değildi. İspanyol öncesi And ikonografisinde genelde savaş tutsakları olmak üzere kurban edilmiş insanların tasvirleri yer almaktadır. Hatta Peru'da ilk yontulmuş taş kitabelerde, kafaları kesilmiş savaş tutsakları görülür. Diğer kültürlerde de insan kafası ganimet olarak alınmıştır. İnkalar bu uygulamaları imparatorluğu bir arada tutan devlet dininin ve imparatorluk ideolojisinin bir parçası haline getirmişlerdir. Çocukların kurban edilmesi de bu bağlamda ele alınmalıdır. Çocuklar Capac hucha adı verilen politik bakımdan önemli bir ayinde kurban edilirlerdi. Colin McEwan ve Maarten van de Guchte'ye göre bu terim, "Kraliyet yükümlülüğü" olarak çevrilebilir. Bu bilimadamları, araştırmalarında, altı ile on yaşında çocukların imparatorluğun dört bir yanındaki köy ve kasabalardan Cuzco'daki başkente nasıl gönderildiklerini anlatırlar. Bazıları için bu, yüzlerce, hatta binlerce kilometre yol demekti. Çocuklar ve kendilerine eşlik edenler yol boyunca köylerden şarkılar söyleyerek geçerlerdi.

Cuzco'ya vardıktan sonra kentin merkezinde toplanırlar ve İnka rahipleri tarafından sembolik olarak evlendirilirlerdi. Hayvanların ve diğer adakların kurban edilmesinden sonra, çocuklar Cuzco'nun büyük meydanının çevresinden geçirilirlerdi. Sonra tekrar köy ve kasabalarına gönderilir, buralarda yeni törenler yapılırdı. Törenin sonunda çocuklar alkol ve diğer maddelerle uyuşturulur ve memleketleriyle ilişkili bir huaca'da öldürülürlerdi. Arkeologlar Andlar'ın her yerinde çocuk kurban edildiğini saptamışlardır. Bu capac hucha törenlerinin kalıntıları adalarda, mağaralarda ve dağ tepelerinde bulunmuştur. Arkeolog Johan Reinhard, And-Ur'da çoğunlukla karla kaplı volkanik doruklarda kurban izlerine rastlamıştır. Bu kurbanların oralardan çıkarılması, dünyanın en güç

arkeolojik çalışmalarıdır: Reinhard ve arkadaşları 6000 metre yüksekliğe çıkmak, oksijen azlığından doğan yükseklik yorgunluğu, buz, kül ve karla mücadele etmek zorundaydılar. Eski çağların insanlarının, o dağlara çağdaş araç gereç olmadan çıkmalarındaki kararlılık gerçekten şaşırtıcıdır. Bu mumyaların bulunması beceri olduğu kadar şans da gerektirir. Beceri bunları nerede arayacağını bilmek ve şans da cesetleri ortaya çıkaracak doğru çevre koşullarının bir araya gelmesidir. Yağmacılar çalmadan ya da havayla temas ettiği için havadaki mikroorganizmalar tarafından cesetler bozulmadan mumyaları elde etmek için, Reinhard ve ekibi buzları ve kaya kadar sert toprağı kazmak, bulgularını bilimsel olarak kaydetmek ve sonra mumyayı kamplarına güvenli bir şekilde taşımak zorundaydılar. Belgelerde çocuk kurban etmeye ilişkin büyük törenler hâlâ anlatılmaktadır. Peru'da Arequipa yakınlarında Ampato'da bulunan arkeolojik kanıtlar bu belgeleri doğrulamaktadır. Ampato kızı görkemli tüylü bir başlık, çanak çömlek, kaşıklar, ahşap kupalar, giyimli metal heykelcikler, yiyecek ve güzel kumaşlarla gömülü bulunmuştu. Kutsal bir renk olan kırmızı toprak, mezarının zeminine serilmek üzere dağın tepesine taşınmıştı. Kurban yerinin çevresinde inşa edilen platformlar ve belki de başka binalarda başka küçük çocukların kurban edildikleri kuşkusuzdur.

Eski ve yenidünyadaki diğer imparatorluklarla kıyaslandığında çocukların kurban edilmesi İnka devletinde pek nadir rastlanan bir şeydir. Ancak çocuk kurban edildiği bir gerçektir ve bunun çok önemli dini ve politik amaçları vardı. Yerel bir yöneticinin çocuğunu kurban edilmek üzere vermesi, hem İnka devletine hem de taptıkları yaratıcı tanrılara bağlılığının kanıtıydı. Kurban edilmek üzere Cuzco'ya bir tören alayı halinde götürülen düzinelerce çocuğun görüntüsü, İnka devletinin gücünün yılda bir kere olsun gözler önüne serilmesiydi. Bu trajik ama güçlü devlet kurumunu tam olarak değerlendirebilmek için, İnka İmparatorluğu'nun siyasal mantığını ve dini ilkelerini tarihi bağlamı içinde anlamamız gerekir..." şeklinde açıklamalar yer almaktadır.

Kuru: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Kir, pislik" şeklinde tanımlanmıştır.

Kuts: Atakapa yerlilerin dilinde "Koşmak "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Kuyos: Fosforlu bir tırtıldır. Ormanlık alanlar ile bahçelik alanlarda yaşayan bu tırtıllar diğer tırtıl cinslerinden farklıdırlar. Bahçelerde yaşayan tırtılların ışınları süreklidir. Mayalar ve İnkalar bu tırtılları ameliyatlarda kullanmışlardır. Onların yaydığı ışınlardan ne şekilde faydalandığı ise bilinmiyor.

Kayaların kutsal sayıldığı İnka inançlarında bir sunak

L

Lache: İnkalarda tanınmış bir kabile. Muiscaların kuzeydoğusunda yer alırlardı. Lachelerde eski ay kültünün varlığından söz edilmezdi. Bunlar güneşe taparak onun adına büyük tapınaklar yaparlardı. Bu tapınaklara daha sonra "güneşin evi" adı veriliyordu. Güneşe tapınma için And dağlarının yamaçlarına yaptıkları tapınaklar doğu yönüne bakarlardı. İnsan ve hayvanların gölgelerini tanrısal bir lütuf olarak görürlerdi. Nedeni de güneşin hareketlerine bağlanırdı. Lacheler kayalaşmış taşların insan ruhu taşıdığına ve bir zaman onların canlanacağına inançları yüksekti. Mumyalama işlemi sadece hükümdarlara mahsus olarak yapılırdı. Yazılı kaynaklarda bunların ölülerini yaktıkları ifade edilir.

Laika: İnkalarda yaşamış olan Aymara rahiplerinden "kara" anlamına gelen büyücü rahiplere verilen bir ad. Halkın rahiplere karşı hiçbir zaman tepkisi olmazdı. Çünkü rahiplerin tanrılara en yakın kişiler olduklarına ve onlarda da tanrılar gibi üstün güçlerinin olduğuna inanırlardı. Bu nedenle büyücü olarak tanınan rahipler bile halkın üzerinde baskıcı bir korkuyu getirebileceğine inanılırdı. Lache adlı rahipler de aynı konumda tanınmışlardı.

Lagün: Kum birikintileri nedeniyle denizle kara arasına girerek denizle ilişkisi kesilmiş tuzlu su gölleri ve bataklık haline gelmiş bölgelere verilen bir addır. Bu bölgelerde İnka yerlileri tarımla çok uğraşmışlar.

Lama: İnkalar döneminden bu güne kadar araştırmacılar "lamalar dönemi" şeklinde bir dönemden söz ederler. Lamanın etinden, yününden, derisinden ve ayrıca yük hayvanı olarak gücünden faydalanırlardı. İnkalarda yerel hükümdarlar geleneksel bir tarzda evli çiftlere lama hediye ederdi. Kurbanlık bir hayvan olarak değer görmüştür. Lamalar kurbanlık olarak

kullanılmaya başlayınca İnkaların dinsel yaşamında insan kurban etme geleneği de sona ermiştir. Dinsel açıdan ruhun öteki dünyada rehberi sayılırdı. Bu hayvan geviş getiren bir hayvan olarak kutsal görülmeye başlayınca İnka inancında kurbanlık hayvan konumunda olan insanların kurtuluşunu sağlar.

Lambayeque: Bir yerli kabilesinin yaşadığı yer. Onların da soy efsaneleri vardır. İnkaların kuzey bölgelerinde yaşayan bu kabilenin Peru'dan gelmiş olabilecekleri tartışılır. Bak Lambayeque efsanesi.

Lambayeque efsanesi: Lambayegue'de yaşayan yerliler eskiden bölgenin kuzey tarafından sallarla Peru'ya gelen yerlilerden söz etmişlerdi. Gelenlerin şefleri Naymlap adında cesur biri olarak belirtilmişti. Karısının adı da Ceterni'ydi. Bu şefin bir de hareminin olduğu belirtilir. Bunun yanında çalışanlardan Pitazofi, deniz kabuğu borusunu çalar, Ninacolla onun muhafızlığını yapar, Ninagentue sakisini hazırlar ve yoluna kırık deniz kabuklarını serpiştiren de Fongasigde'ydi. Ayrıca Ahçısı Ochocalo, makyajcısı Xam, banyosunu yaptıran Ollopcopoc ve pançó giysilerini hazırlayan da Llapchilulli adındaki kişilerdi. Bu şef ekibiyle beraber Faquisllanga denilen nehrin kıyısına geldi. Buraya yerleşerek Chot adında bir de tapınak yaptırdı. Bu tapınağa şefin Llampallec adında ve "Naymlap'ın resmi" olarak tanımlanan şefin resmini astılar. Daha sonra bu şef hastalıktan ölünce yerine Cium geçti. Bu şefin de Zolzdoni adındaki karısı ve haremindeki kadınlardan toplam on iki çocukları olur. Ancak daha önce Naymlap'ın ölümüyle ilgili bir söylenti yayılır. Şefin ölmediği ve göklere çıktığı şeklinde bir hikaye uydurulur. Herkes şefi aramaya koyulurken bölge de boşalmış olur. İşte Cium böyle bir ortamda şef olur.

Lat: Atakapa yerlilerin dilinde "altı adedi"anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Legua: Sözcük karşılığı uzaklık işareti olan "mil" anlamında tanımlandı. Günümüzde Amerika'da uzunluk ölçüsü olarak kullanılmaktadır.

Leptus: İnkaların yaşadıkları bir yerleşim yeri.

Likklla: Şal şeklinde yapılan ve kadınlar tarafından kullanılan bir giysi türü.

Lima: Peru'da İnkaların istila ettiği topraklardır. Bu bölgede geniş bir alana yayılan gömüt yerleri var. Bölgede İ.S.200 yılarında kurulan Pachacamac kenti yaklaşık 1300 yıl kutsal bir kent merkezi oldu. Lima 1536 (Bazı kaynaklarda 1535 olarak ele alınmıştır) yılında Peru'nun fatihi olarak ün yapan Francisco Pizarro tarafından kuruldu. Ova kenti olan Lima'da altı ay gibi uzun bir süre güneş doğmaz. Dört ay gibi bir süre de de yarı aydınlık olarak görülür. Bölge iki ay güneşi doyasıya seyreder. Burası daha sonra Ciudad de los Reyes adını almıştır.

Lima: Bir köy olarak anlatılır. Lima kentinden ayrı bir konuma sahiptir. Dağlık bölgede yer alan bu köy İspanyol işgali sırasında ortada kalmış bir köy olarak belirtiliyor.

Llacsahuato: İnkalarda, Huarochiri bölgesinde yaşayan yerlilerin hastalık durumlarında yardım bekleyerek tapındıkları bir tanrıça. Bu tanrıça dışında Mirahuato adında bir tanrıçaya daha yalvarırlardı. Kültü ile ilgili yapılan ayinler sırasında "sizler insanların yaratıcılarısınız ve benim günahlarımı biliyorsunuz; lütfen söyleyin, beni hasta eden nedir ve hangi günahım buna sebeptir..." şeklinde yakarmalar görevli kadınlar tarafından söylenirdi. Bu tanrıçalara saygı duyulan yerler, yakarışlar şeklinde genelde bir kaynaktan ya da bir nehrin dönemecinden geçerken yapılırdı. Tapınma yaparlarken selam durumuna geçip, öne doğru eğilirlerdi. Muchay adlı bir hareket yaparlardı. Muchay adlı hareket, Llacsahuato adlı tanrıça gibi şifa dağıttığı öne sürülen bir başka tanrıçanın olan Muchay'dan kaynaklanıyor.

Llacta: (llaqta) Pueblo'da bir yer. Burada İnkaların LLactayoc Apu adlı yanardağa inandıkları ve tapındıkları belirtiliyor. Dağın ürkütücü görselliğini tanrılaştırarak insan kurban etmiş ve çeşitli törenler düzenlemişlerdi.

Llapchilulli: Şef Naymlap'ın panço giysilerini hazırlayan hizmetçisidir.

Llampallec: Halk, Naymlap'ın adına yapılan Chot tapınağına şefin Llampallec adında ve "Naymlap'ın resmi" olarak tanımla-

nan resmini astılar. Resmin tapınak duvarına asılmasının nedeni ona daha sonraki dönemlerde tanrılaştırmak amacındaydı.

Llautu: Renkli yünlerden yapılan bir nevi boyun atkısı. Ancak bu boyuna değil de başa takılarak kullanılırdı. Llautu, İnkaları belirleyen bir sembol şeklindeydi.

Lliciia: Kızılderili kadınların giydikleri bir giysiye verilen ad.

Lloque Yupanqui: Dilimizde lloki Yupanki adıyla geçmiştir. (Yokay Yu-Pahn-kee, olarak da belirtiliyor.) Solak bir İnka olarak belirtilmektedir. Cuzco krallığının üçüncü derecedeki "sapa" Inkasıydı. 1260 civarında egemenlik yapmış olduğu tahmin edilmektedir. Hurin hanedanlığına bağlı biriydi. Mayta Capac'ın babası Sinchi Roca'nın da halefi olarak anlatılmaktadır. Karısının adı Cahua'ydı."anne" ya da "Quecha'nın annesi" şeklinde betimlenirdi. Araştırmacılar bu şefin, halkın ticari yöndeki kaygılarını ortadan kaldırmak için bir Pazaryeri kurmuş olduğu ve aynı zamanda da Acllahuasi'yi inşa ettiği şeklinde açıklamalarda bulunurlar. Buraya adanan genç kızlar tanrıların hizmetçileri olarak saygı gördü. Bak Lloki Yupanki.

Lloki Yupanki: Manko kapaq'ın ardılı olan oğlu Sinchi Roka'dan sonra komutanlık görevini başarıyla sürdürerek İnka halkını yöneten bir kişi. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Lloque Yupanqui

Lsd 25: Bilimsel adı "Acide Lysergique"dir. Maya ve İnkaların çok kullandıkları bir şifalı bitkidir. Meskalin'den 7000 defa daha etkili olduğu söylenir. Uyuşturucu özelliğinden dolayı içenleri çılgına dönüştürür.

Lucma: (Ya da Ruckma) İnkalarda bir yerleşim yeri. Köy konumunda olan bir alandır. Bugün aynı adla anılmaktadır. İspanyol askerlerinin yolu üzerinde olduğu için askerler tarafından yağmalanmıştı. Ancak aynı adla bir de meyve vardır. Ruckma olarak da yazılır. Sapodilla ağacında portakal büyüklüğünde bir meyvedir.

Lulumoy: Neiva bölgesinde yaşayan Pijaoların tapındıkları bir

tanrı. Bu tanrı üçün katlarıyla tasvir edildiği için adına yapılan heykeller de farklı olurdu. Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bulunan heykeli üç kafalı, altı kollu ve altı bacaklı taştan yapıldığı görülür.

Lurin: İnkaların yaşadıkları bir vadi adı. Orta Peru kıyılarında yer alır. Burada sevilen tanrı Pachacamac'dı. Bu vadide zamanla kehanet merkezi haline gelen bir hac yeri vardı. İnsanlar buralara gelip yapılan törenlere katılarak tanrılara dualar ederlerdi.

M

Macahuisa: İnkalarda özellikle Huarochiri bölgesinde tapınılan bir tanrı. Kişisel olarak dualar yapılan tanrıların dışında toplu olarak duaların yapılması gerektiği bir tanrı konumundadır. Bu tanrı için kaynaklarda şöyle bir dua yer alır." ...Bize yardım et ve köyü koru ve bizi tüm hastalıklardan arındır..." *Toplu dualar genellikle felaketlerden korunmak şeklinde yapılırdı. Buna bir örnek de "...Yeryüzüne yağmur gönder! Eğer bu gölden su akmazsa biz insanlar yoksulluk çekeriz. Yağmur yağdır bu istekle geldik sana...Göl senin su senin-bu istekle geldik sana ..."* şeklinde toplu dualar göze çarpmaktadır. Dikkat edilecekse tek tanrıcılık dinlerinde de bu dualara benzer dualar var. Tanrı inancının başlangıç noktalarından günümüze kadar değişmeyen tek şey duaların niteliklerinin benzer bir durumda söylenmesidir.

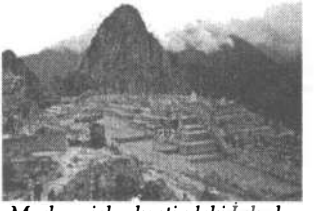
Machiquenqa: İnkalar döneminde bir kabile adı. Bu kabile hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Machu: Sözcük anlamı "ölüler" şeklinde tanımlandı. "Ölüler" anlamında tanımlanan bu sözcüğün gerçek anlamının bulunmadığını ifade edenler de var. Bu yakıştırmayı arkeologlarla yazıtbilimcilerin ortak bir kararla verdiği şeklinde ifadelere rastlandı. Ancak daha sonraları bazı araştırmacılar bu sözcüğün karşılığını "eski " olarak tanımladılar.

Machu-picchu: Başlangıçta bilinmeyen anlamsız gri sislerle örtülü, tanrıların yaşadıkları kent olarak bilinen Peru'daki "Machu Picchu" büyük uğraşlar sonucu kısmen de olsa çözülmesi günümüz insanlarına sevindirici bir haber olmuştu. Bu kent 1911 yılında Amerikalı araştırmacı Bingham tarafından gün yüzüne çıkarıldı. Kent başkent Cuzco'nun bir minyatürü şeklinde inşa edilmişti. Kentin "güneş bakireleri" için bir tapınma ve eğitim alanı olarak yapılmış olduğu tahmin ediliyor. Burası bu

gün çoğu ülke turistleri tarafından bilinmektedir. Bir manastır durumundaki bu minyatür kent, güneş bakireleri olarak seçilmiş genç kadınların yaşadıkları kutsal bir yedi. Her yıl yapılan dini törenlerde "güneş bakireleri" adlı kadınlardan biri tanrılara adak olarak sunulurdu. 1995 yılında daha geniş açıdan ele alınıp yapılan araştırmalarda bu minyatür kentin yapılış amacı kısmen de olsa çözülmüştü. İnka halkı insanların yaratıcı (Pachamamac) tarafından kil çamurundan yoğrulduğuna inananlardı. Bu nedenle kilden yaptıkları bazı heykelleri canlanır düşüncesiyle kentin altındaki derin tünellerde saklarlardı. Yaratılışın Pachacuti adında bir kral tarafından yapıldığı tartışılıyor. Machu Pıcchu gibi kutsal olduğu düşünülen ikinci bir kent, Kolombia Santa Marta'da bulunan ve Nevada'nın ormanlarında kaybolmuş bir kentti. Bu iki kent birbirlerinden uzakta olmalarına rağmen astronomi ve mitoloji açısından ortak özelliklere sahip kentlerdir. Machu Pıcchu Cuzco'nun kuzeybatısında, Urubamba ırmağının yaklaşık iki bin metre yukarısında bulunmaktadır. Yerliler tarafından bilinen bu kente 1911 yılında Amerikalı Hiram Bingham Yale Üniversitesinden topografya, jeoloji ve kemikbilim dalında oluşan uzmanlardan bir ekiple inceleme yapmak üzere bölgeye gelmiş ve kentin varlığını dünyanın diğer insanlarına duyurmakla yetinmişti. "pıcchu" doruk, "machu" ise eski anlamındadır. İki kelimenin birleşmesi sonucunda "eski doruk" anlamı oluşuyor. Ancak sözcük anlamı "eski tepe" anlamındadır. Irmağın diğer yakasında ise bir kent daha yükselir. Bu kent Machu Pıcchu'ya bağlı küçük bir yerleşim yeriydi. Buna da "Huayna Pıcchu" adını vermişler. Araştırmacılar büyük kaya parçalarından yapılmış kentin görünümünü destansı olarak düşünmüşler. Bu kent kaleleriyle en ünlü kent olarak güneşin oğullarının sarayı olmakla beraber sonradan da İnkaların düşmanlarından korunmak için gizlenme yeri olmuştur. Kentin yaşını ve gerçek adının henüz bilinmediği tartışılıyor. İspanyol fetihleri sırasında Iguel Rufıno adında bir asker, yerli bir kızın ırzına geçmek isteyen bir başka askeri silahıyla öldürerek kızı kirletmekten kurtarır. Daha sonra askere aşık olan yerli kız onu

kendi kabilesinin bulunduğu kente götürür. Gittikleri yer kutsal bir kentti. Kabilenin yasalarına göre yerli kızlarla evlenen kim olursa olsun kentin sırrını kimseye anlatmayacaklardı. Bu kuralı kabul ettikten sonra evlenir ve bir yıl kadar bu kutsal kentte yaşar. Bu kabile kentin muhteşem mühendislik planından yararlanıp, yapılan yapının özelliği nedeniyle İspanyolların saldırılarından kurtulmayı başarmıştı. İnkaların kayıp kenti olarak bilinen bu yer İspanyol kuşatmalarından çok daha önceleri vardı. Machu Pıcchu kentindeki at nalı şeklinde yapılmış tek kaya parçası olan ana tapınak; gezenleri hayretler içinde bırakır. Kentte İnkalar da ilave yapılar yapmışlar. Ancak kenti inşa edenlerin bilgili bir uygarlıkta yaşadıkları kesin. Güneş tanrısının oğlu olarak düşünülen Manco Capac, İnka devletini kurmuş. Kentte ayrıca dikkatleri üzerinde toplayan "İntihuatana" adındaki tek parçadan olup diken gibi yükselen kaya parçasının görselliğidir. Kentin yapımında kullanılan taşlardaki ince işçilik hala sırrını korumaktadır. Arizona Üniversitesinde astronomlar esrarengiz bir işçilikle işlenen taş bloklar üzerinde inceleme yapmaktadırlar. İspanyol tarihçi Cristobal de Molina'nın aktardığına göre kenti yaratıcı tanrı olan Con Tiki Vracocha'nın iki oğlu, tanrılardan aldıkları eğitimle böyle bir kenti yaptıklarını söylemektedir. İkinci bilinmeyen kent ise üç bin metrenin üstündeki bir yükseklikle Cerro Corea boğazındaki kenttir. Bu hiç bilinmeyen kentin adı da "Burıtaca dos cientos"dur. Profesor Alvaro soto Holgin yönetimindeki Kolombia arkeologları Machu Pıcchu dan en az on kere büyük olan bu kayıp kenti 1976 yılından beri araştırmaktadırlar. Buritaca kentinin kimler tarafından inşa edildiği de bilinmiyor.

Machu-pichu kentindeki İnka kalıntılarından bir görünüm

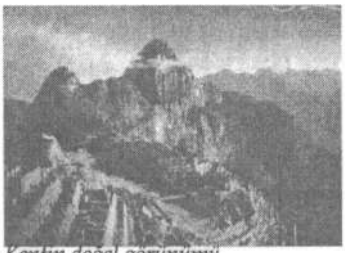
Machu-Pichu görüntüsü: Machu-Pichu kentinin harabelerini bulan arkeologlar, doğanın bölgede mükemmel bir tablo oluşturmuş olduğunu da görürler. Kentin sırtını dayadığı dağların bir insan portresini andırdığını görüntüler çok net bir şekilde belirtiyor. İnkaların gizemli dünyasında dağların son derece

önemi vardı. Onlar için kutsal sayılan her şey tanrısaldı. Dağları kutsal gördükleri için zirvelere çıkarak evler, tapınaklar, tören alanları inşa eder ve kurbanlar eşliğinde tanrılarına inanırlardı. Çoğunlukla dağların zirvelerindeki su birikintilerini de kutsal saymış; göllerin tanrılar tarafından onların su ihtiyaçlarını sağlaması için yaratılmış olduğuna inanarak yaşarlardı. Görüntülerin bir kısmının montaj olduğu, ancak doğal dağın yapısında da benzer görüntülerin olabileceği normal karşılanmıştır. Meraklılar İnkaların yaşadıkları dağlık bölgenin fotoğrafını çektikten sonra ters bir konuma getirerek, belki de ufak değişiklikler yaparak alttaki görüntüyü elde etmişler. Resim her yönüyle ilginçliğini korumaktadır.

Kentin görünümü ters çevrildiğinde(ilustrasyon)

Mahy-ta Kah-pahk: Maita Capac'ın orijinal adının olduğu belirtiliyor. Bak Maita Capac.

Kentin doğal görünümü

Maiz: Bir çeşit mısırdır. İnkalar bu mısırdan alkollü bira üretmişlerdi.

Mama: Sözcük anlamı "Anne" şeklinde tanımlandı. Bu sözcük kökünün Latince dilindeki "Mama" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var. Bak Öncü rahipler.

Mama Allpa: İnkalarda tapınılan bereket tanrıçasıdır. Hastalara şifa verdiği ve onlar için ilaç ürettiği anlatılan bir tanrıça şeklinde ifadeler var. Doğaüstü nitelikleriyle çoğu şeyleri beslediği de söylenir. İnka tedavi yöntemlerinde genellikle ilaç üreten (bugün karı-koca ilaçları olarak halk arasında geçen ilaçlardır bunlar.) kişiler daha sonraları tanrılaşmıştır. Belge yetersizliği nedeniyle bu tanrıça hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Mama Cocha: İnkalarda dağlık bölgedeki tapındıkları tanrılar listesinde tapınılan bir tanrıça. Denizlerin tanrıçası olarak tapınıldı ve balıkların koruyucusu şeklinde anlatıldı. Sözcük anlamı da "deniz anne" olarak tanımlandı. Bu tanrıçanın Con

Tici Viracocha'nın karısı olduğu şeklinde ifadeler görülür. Kocası Viracocha ile birlikte dünya geleneğindeki çoğu eşyaları insanlarla beraber yarattığı anlatılır. Bazı belgelerde de sağlık ve iyilik tanrıçısı şeklinde belirtilmektedir. Bu tanrıçanın vücudunun iki parçaya bölündüğü ve bu parçalardan birinin coca bitkisine dönüştüğü ifade edilmektedir.

Mama Ipacura: (Bazı kaynaklarda Mama Cura olarak ele alınmıştır) İnka beylerini oluşturan dört erkek kardeşten başka dört kız kardeşleri de vardı. Mama Ipacura kızlardan biridir.

Mama Raua: İnka beylerini oluşturan dört erkek kardeşten başka dört kız kardeşler de vardı. Mama Raua, kız kardeşlerden biridir.

Mama Oello: "Mama Oullo" olarak da bilinir. İnkalarda tapınılan bir tanrıça. Mama Oello, tanrıça İnti'nin kızı ve Manco Capac'ın da kız kardeşidir. Aynı zamanda da Manco Capac'ın da eşidir. Bazı kaynaklarda ilk yaratılış döneminde az insan olduğu için Manco Capac'ın insanların çoğalması için kız kardeşiyle zorunlu bir evlilik yaptığı şeklinde açıklamalar yer alıyor. Belge yetersizliği nedeniyle bu tanrıça hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Mama Oclo: Babası yaşlandığında halkın başına kardeşi Manco Capac ile getirilir. İlk İnkaları oluşturduğuna dair yazılı belgelerin olduğu söylenir. Çeşitli yasalar koyarak halkın barış içinde yaşamalarını sağlar. İnka geleneklerinde başta Viraccocha olmak üzere çocuklarına da son derece saygılı davranmış ve onlara tapınmışlardır. Mama Ocllo, Manco Capak ile birlikte mitolojilerde geniş anlatımlarla tanımlanıyorlar. Yaratılış mitolojisinde önemli tanrıçalardan biri şeklinde tapınıldı.

Mama Oclo'nun bir görünümü

Mama Pach: (Ya da mama Pacha) İnkalarda tapınılan bir tanrıça. "Dünya tanrıçası, dünya annesi" şeklinde betimlendiği ifade ediliyor. Mitolojide deprem tanrıçası olduğu belirtilmektedir. Bazı kaynaklarda büyük ve iri bir yaratık olarak betimlenir. Ona ait olduğu söylenen ekinlere iyi bakıldığında iyi ürünlerin oluşa-

cağına yardım ederdi. Bu tanrıça "Mama Pacha ve Pachamama " adıyla da anılmıştır. Belge yetersizliği nedeniyle bu tanrıça hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Mama Uaco: İnka beylerini oluşturan dört erkek kardeşten başka dört kız kardeşler de vardı. Mama Uaco bu kızlardan biridir.

Mama Quilla: (Quılla adıyla da tanınır.) Sözcük anlamı "ayın annesi" şeklinde tanımlandı. İnkalarda tapınılan bir tanrıçadır. Ay tanrıçası olarak tapınılan Mama Quılla güneş tanrısı Intı'nin karısıdır. Ayın dolunay şekliyle sembolize edildiği anlatılır. Kadınların huzuru, refahı, mutluluğu ve takvimlerle takvimlerdeki törenlerle ilgilendiği ifade ediliyor. Mitolojide evlilik tanrıçası şeklinde betimlenen mamam Quilla, Manco Capac, Pachacamac, Kon ve Mama Ocllo'nun anneleri şeklinde belirtilmiştir. Bak İnti.

Mama zara: İnka mitolojisinde "toprakta yetişen ürün" tanrıçası şeklinde tapınılmıştır.

Manço kardeşler: İnka mitolojisinde, soylarının geldiğine inandıkları iki kardeş. Bunlardan biri Huanacauri dağına, diğeri de Cuzco vadisinde bir taşa dönüşür.

Manco: Hayne Capac'ın oğlu ve Atahualpa'nın da kardeşidir. Francisco Pizarro 1533 yılında Cuzco'ya gelir. Cuzco o sıralarda İnkaların başkenti konumunda olan önemli bir yerleşim yeriydi. Burada Cuzxco kralı aynı zamanda da Atahualpa'nın kardeşi Manco'yla karşılaşır. Manco, bir tahtırevanda oturuyor ve etrafında güçlü bir ordusu bulunuyordu. Manco, Pizarro'ya halkının çoğunun öldürülen Atahulpa'nın anısını yaşattığını anlatır. İstilacılara karşı savaşmayı ret ettiği için halkı tarafından sevilmiyordu. Buna rağmen Pizarro'yla güçbirliği yapmaya karar verdi. Genç bir kral olan Manco, güneş imparatorluğunun eski hareketli günlerine dönüşmek için çaba gösteriyordu. Pizarro'nun da desteğiyle başkent Cuzco'da törenle tahta oturdu. Ancak Pizarro'nun oyununa geldiğini sonradan fark etti. Ama, iş işten geçmişti. Pizarro onu da tutuklayarak bütün sarayındaki hazineleri talan ettirdi. Altına doymayan yandaşları Cuzco'daki tapınaklardan mezarlara kadar hepsini talan ettiler. 1536 yılında Manco kale

içinde tutukluyken Pizaro'nun altın hastası birı olduğunu anlayıp ona ancak kendisinin bildiği kral ve eşlerinin hazinelerini getireceğini açıklar. Bunun karşılığında da özgürlük ister. Oyuna gelen Pizarro onu kaleden dışarıya salarken Manco'da kaçarak And dağlarının eteklerinde kendisini bekleyen yandaşlarının arasına katılır. Küçük kabileler birleşerek yüz bin kişilik bir ordu oluşturur. Geri dönüp Cuzco'yu İspanyollardan almak için savaşır, ancak kaybeder ve tekrar bir yolunu bulup kaçar. And dağlarının yüksek yerlerinde bir kaleye sığınmayı düşünür. Kaleyi kurduktan sonra başkentini de Vilcabamba olarak ilan eder. Yıllarca İspanyol işgalcilere karşı gerilla savaşı yaptı. Adamları ona son derece bağlıydılar. İspanyollar tarafından yakalananlar Manco'nun yerini yakılmalarına rağmen söylemezlerdi. Bu gerilla mücadelesi Pizarro'nun öldürülmesine kadar devam etti. Pizarro'nun öldürülmesi olayına karışıp And dağlarında Manco'ya sığınan bir gurup İspanyol askeri Manço'ya Vitos'ta tuzak kurarak onu sırtından vurdular. Manço öldüğü zaman tarih 1544'ü gösteriyordu.

Manco Capac: (Manko Kapaq şeklinde yazıldığı da görülür.) Vraccocha'nın oğlu olduğu şeklinde ifadelerin olduğu belirtiliyor. (Bazı kaynaklarda da "yetim ve yoksul" şeklinde tanımlanıp, annesi ve babasının olmadığı belirtilir. (Manko Kapaq) Manco Capac sözcüklerinin yan yana yazılması "waqcha" sözcüğüyle eş anlamlı olarak belirtilir. İmparator bir Waqna olarak bilinirdi. Bak Waqcha. Babası yaşlandığında halkın başına kardeşi Mama Ocllo getirilir. İlk İnkaları oluşturduğuna dair yazılı belgelerin olduğu söylenir. Çeşitli yasalar koyarak halkın barış içinde yaşamalarını sağlar. Manco Capac'ın Keçuvaların yöneticisi ve sınıfsal geleneğinde hanedanın kurucusu olduğu ifade edilir. Bununla ilgili Titicaca gölü çevresinde halk arasında anlatılan bir öyküsü var. Cuzco'da üç küçük mağaranın olduğu anlatılır. Orta mağaradan bir gün dört erkek kardeş ve dört kız kardeş çıkarlar. Bu

Manco Capac

mağaradan göçlere başlamak isterler. Yolda erkek kardeşlerden biri diğer kardeşleri tarafından Huanacauri dağında bir mağaraya kapatılır. Kardeşlerden diğeri kendini bu dağda taşa dönüştürür. Üçüncü kardeşleri de Cuzco'da kendini bir taşa dönüştürür. Dördüncüsü de Manco'nun fırlattığı okun saplandığı yerde kızkardeşleriyle yerleşir, Konakladığı yeri kent merkezi yapar ve sonra da bu yerleşim merkezini oğlu Sinchi Roca'ya teslim eder.

Manco Capac: İnkalarda tapınılan bir tanrı. (Kaynaklarda önemli bir açıklama bulamadım. Manco Capac'ı ifade eden bir sıfattır. Çünkü mitolojide Manco Capac tanrılaşmıştır. Ancak kaynaklar bir başka Manco Capac şeklinde ele alarak ifadeleri sıralarlar.) Cuzco'da kültü yayılan bir olduğu anlatılır. Pacha Camac'ın kardeşidir. Oullo'nun yardımlarını gören biri olduğu söylenir. Esrarengiz dünya afetlerinden sonra yeniden yaratılışa katkıları olan bir tanrı şeklinde anlatan araştırmacılar da var. Yeni yaşama yerinin Cuzco olduğunu söyler ve orada yerleşip, çoğalmaları sağladığı şeklinde ifadeler kullananlar da var. Hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Manco İnka Yupanqui: Quecha dilinde "Manqu İnka Yupanki" şeklinde yazılır. İ.S.1516-1544 tarihleri arasında egemenlik sürdürdü. Manco II ve Manco Capac II olarak da bilinir. Huayne Capac'ın çocuklarından biridir. Kukla bir şef olarak Francisco Pizzaro tarafından İnka olan Tupac Huallpa'nın çiçek hastalığından ölmesi üzerine Cajamara'da bulunan Francisco Pizzaro ve Diego de Almagro tarafından Manco İnka Yupanqui şef olarak seçilir. İ.S.1534 yılında göreve başlar ve İnka yöneticisi olarak tac takar. Tören Fransisco Pizzaro'nun denetimi altında olur. Manco İnka Yupanqui de Pizzaro'nun bir kuklasıydı, ancak onun bu kurnazlığını bilemeden o da kukla bir şef olarak tarihte yerini alır. Çeşitli olaylardan sonra yaklaşık yüzbin kişilik İnka savaşçısıyla birlikte Cuzco'dan ayrılır. İspanyollara karşı direnişe başlar. Ancak bölgede salgın olan çiçek hastalığı ne yazık ki Manco İnka Yupanqui'nin savaşçılarına bulaşmış çoğu bu hastalıktan ölmüşlerdi. İnka

savaşçıları on ay gibi bir direniş sağlamışlardı ancak, hastalık etkisini gösteriyor ve savaşçılar bitkin düşüp, çoğu da ölüyordu. İspanyollar Manco İnka'nın kız kardeşini Cura Ocllo'yu yakalayıp, acımasızca katlettiler, İnka gerillaların çoğu dağlık alanlara çekildiler, Manco, Diego de Almagro tarafından İ.S.1544 yılında öldürüldü. Daha sonra oğullarından Sayrı Tupaq bazı başarılar elde eder. Diğer oğulları da Titu Cusi, Tupaq Amaru'ydu.

Mallku: Aymara'nın şefi olduğu ifade ediliyor. Adı geçen şef ile ilgili belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor. Ancak arkeolojik araştırmalar devam ettikçe İnkalarla ilgili önemli bilgilerin de açığa çıkacağı kaçınılmaz olacak. Tarihsel özellikleri belirtilmeyen şeflerin de bir gün araştırmalar sonucu belirgin hale gelecektir.

Maniok: (Yatropha manihot). Yumru köklü bir bitkidir. İnka mitolojisinde Pachacamac'ın öldürdüğü kardeşinin vücudundan ürettiği bir kök bitkisi olarak tanımlanır.

Manta: İspanyol dilinde "örtü" anlamında kullanılan bir sözcük. Pelerin olarak bilinir. İnkalarda erkekler tarafından kullanılan "llacolla" kadınlar tarafından kullanılana ise de "lliclla" denirdi. Ölü gömme geleneklerinde özellikle şefleri öldüğü zaman eşini ve yaşaması için kadınlarını onunla beraber canlı gömerlerdi. Hatta mezar odasından dışarıya bir boru konulur ve bu borudan ölene mısır birası sunulurdu.

Mantalar: Günümüz Ekvator ve güney Kolombiya halklarından biri olarak anlatılır. Araştırmacı Cieza'ya göre kıyı bölgelerinin ortalarında (Alev Kırımlı'nın çevirisinde yazarı tarafından açıklığa kavuşturulmayan, anlaşılmayan çoğu sözcük ve isimler arasında bu adı da ilave etsek iyi olur. Çünkü çeviri yapılırken okuyucunun anlamasını kolaylaştıracak açıklamaların dipnotlarda yer alması gerekir. İşte nedense "İnkaların dini" adlı kitapta bu bilgiler yer almamıştır. Belli ki yazarı tarafından bu şekildeki bir açıklamaya gereksinim duyulmamıştır.) yerleşen Mantalar Güneş ve ay dışında denizi de yüce bir tapınma olarak yükseltirler. Tanrılarına insan kurban etme geleneği önemli bir sunu olarak bilinir.

Mapuce: Savaşçı bir kabiledir. İnka orduları bu kabilelerle savaşmayı istememişlerdi.

Maranon: İnka yerlilerin yaşadıkları bir bölge olarak bilinir. 1873 yılında Raimondi bölgedeki Chavin de Huantar'da bir dikili taş ortaya çıkardı. Bu dikilitaşta alçak kabartmalarla belirtilmiş pençeleri arasında hükümdarlık asası taşıyan bir varlığın resmi çizilmişti. Bu varlık açık olan ağzının etrafında yılanlar sarılı yırtıcı bir hayvan şeklinde, kediye benzer bir canavar biçiminde çizilmişti. Bu bölgede Chavin kültüyle ilgili bazı buluntular dışında yapılar da bulunmuştur.

Marastoco: (Maras-Tocco şeklinde de yazılır) Araştırmacı yazar Maria Schulten de D'Ebneth'in orijinal adı La Ruta de Wirakocha "Viracocha'nın Yolu" adlı eserinde Salcamayhua tapınağıyla ilgili anlatımında kolaylık olsun diye tapınağın bazı noktalarını özel işaretlerle bezemiştir. Hatta tapınakta üç pencere oluşturmuş ve onları ilgi çekmeleri için adlandırmıştı. Bunlar; Tampu-Tocco, Maras-Tocco ve Sutic-Tocco'ydu. Bu pencerelerden Tampu-Tocco tapınağın kuzeybatı köşesini belirtiyordu. Pencerelere verilen adların İnkalar döneminde yer adları olduğunu da belirtir. Bak Tambotoco.

Maras-Tocco: Bak Marastoco.

Mariano de Silva Rondon: Amerikalı bir general olduğu anlatılır. Bu General "Hintli" oldukları gerekçesiyle Maya, Toltek, Aztek ve İnka soylarından gelenleri katledenlere karşı bir kurtarıcı olmuştur. Yanlış bir şekilde Hintli oldukları için öldürülen bu insanları kurtarabilmek için bir dernek kurdu. Derneğin amacı Hintlileri kurtarmak ve onlarla ilgili araştırmalar yapmaktı. Bu çalışma kısa sürede geniş kitlelere yayıldı. Dernek, Avrupa'da "Americanisme" Kuzey Amerika'da "İndianisme" ve Güney Amerika'da da "İndigenisme" Adıyla faaliyet gösterdi. Rondon yaşamının büyük bölümünü Brezilya'da Hintliler arasında geçirdi. Bunlarla aralıksız bir şekilde iletişim içine girerek araştırmalar yaptı. Burada derneğin bir başka yapılanmasını ele aldı. 1911 yılında "Hintlileri Koruma Servisi" adı altında daha farklı bir yardımlaşma masası kurdu.

Amaçları çoktu, ancak bu amaçlar arasındaki belirgin özellikler bu halkın korunması şeklindeydi.

Maricia: İnkalarda sellerin tanrısı olarak tapınıldı. Belge yetersizliği nedeniyle kültü, tapınma şekli ve dinsel kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Mascapaycha: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Püskül" anlamında tanımlanmıştır. ya da İnka işaretlerinden biri.

Mars takvimi: Bak İnka takvimi.

Mashwa: İnkalarda patatesin yetiştirildiği bölge olarak belirtiliyor. Buralarda oldukça fazla patates elde edilirdi. Patates tarlalarının çokluğu İnkaların bol miktarda patates tükettiklerinin bir işareti olarak karşımız çıkar.

Mataua: İnkaların yaşadıkları bir bölge. Ayar Uchu'nun taşa dönüşmesi ve Ayar Cache'nin ölmesi üzerine diğer kardeşler dağdan inip burada konakladılar. Hatta Manco Capac ile Mama Ocllo'nun çocukları olan Cinchi Roca'nın ergenlik töreni bu kentte oldu. Çocuğun kulakları Uarachicu töreninde delindi.

Matrocoto: İnkaların yaşadıkları bir dağ adı. Yüksek bir yerdir. İnka tanrısı Pariacaca'nin kızgınlığından dolayı bu dağa çıktığı anlatılır.

Mascapaicha: Bak borla.

Mashiwenka: Amazon bölgesindeki yüksek dağlarda barbar ve yamyam olan kabilelerin yaşadıkları bir yerdir. Tupa Yupanki bu halkları aşağılamış ve onlara saldırmıştı. Yamyam ve barbar olan bu halka "Antil" adı verilmişti.

Mayalar: Tarihsel belgeler, bugünkü toplumsal insan yaşamından çok daha önceleri dünya düzenine renk veren insan yaşamının bireysel ve toplumsal durumlarını bize aktaran en ince ayrıntılardır. Konusunda araştırma yapan ve en küçük belgeleri önemle inceleyen bilim dünyasının adamları belki inanılmaz ama geçmişteki kimliğimize yavaş yavaş yaklaşmaktadırlar. Güney Amerika topraklarının önceki sahipleri Mayalar yaratılışta on üç üst dünya ve dokuz alt dünyadan oluşan bir evreni tarif etmişlerdi. Asıl Anavatanları Guatemala'nın yukarı ve aşağı bölgeleri, "Honduras ve Yukatan (İukatan)" olarak bili-

nen Meksika'nın güney bölümüdür. Çeşitli kabile kültürlerinin kaynaşması sonucu Maya kültürü oluşmuş ve bölgenin gerçek sahipleri olduklarını yaptıkları işlerle günümüze taşımışlardır. Kabileler arasında Çiçimekler, Huastekler, Mikstekler, Tepanekler, Talakskaltekler, Toltekler, Olmekler, Zapotekler ve diğer küçük kabilelerden oluşanlar tarafından kültür farklarının olmasıyla imparatorluğa kadar gelişmişlerdi. Bu bölge bir kısım Meksika topraklarını da içine alarak orta Amerika olarak adlandırılır. Burada yaşayan küçük kabileler geleceğin Maya kültürünü oluşturan öncüleri olmuşlardı. Mayaların kökeni arkeolojik araştırmalara göre Asya'ya dayanır(!). (Ancak kökenlerinin Asya'ya dayandığı bir varsayım olarak belirtilir.) Atatürk tarafından Meksika Konsolosu olarak görevlendirilmiş olan Tahsin Mayatepek'in hazırladığı raporlarda Maya gelenekleriyle Asya geleneklerinin örtüşmüş oldukları gösterilmektedir. Bu açıklamalarla Mayaların geleneklerinin Türk geleneklerine benzerliği tartışmalara yol açmıştır. Tahsin Mayapetek'in Atatürk'ün de önerisiyle hazırladığı raporlarda Maya kültürünün bazı yönlerini anlatılırken özellikle güneş kültünün tapınma şekli hakkında da bilgiler vermektedir. Ezoterik bir yaratılış öyküsüne imza atan Mayalar, güneyli ve kuzeyli Mayalar olmak üzere iki farklı bölgede yaşadılar. Güneyli Mayaların yerleştikleri yerler; Honduras, Guatemala ve Meksika'daki Chipas ve Tabasco kentleri olan Yukatan (İukatan) ve Peninsula'nın güney kısımlarıydı. Maya sözcüğü üzerinde çalışan dilbilimciler ve felsefeciler bazı önemli açıklamalarda bulunurlar. Her varlığın çeşitli görünümler arkasında aynı özellikleri taşıyan o varlığın "öz varlığı" yer alır.

Doğu felsefesinin önemli felsefi kaynaklarından biri olarak tanınan ve batı dünyasına yoga felsefesini sevdiren Swami Vikenanda'nın düşüncesinde Maya sözcüğü, görünümler arkasındaki "öz varlığı" örten örtüye verilen bir ad olduğu açıklanır. Maya sözcüğünü Sanskrit dilindeki "matr" sözcüğün kökünden türediğini ileri sürer. Hatta "Yunan-Latin" dilinde yer alan " metre, material ve matrix" sözcüklerinin de bu kökten doğduğunu açıklar. Maya, sözcük anlamı ise "ölçmek,

biçmek, plan yapmak, inşaat yapmak" anlamlarını taşıdığı belirtilir. Sözcüğün bir diğer anlamı da "evrensel aldanış, bireysel özün ortası" şeklinde tanımlandığı görülür. İspanyol saldırıları sırasında Mayalar tarafından hiyerogliflerle yazılan dinsel makaleler ("Bibliyografiler"), şarkı kitapları, bilimsel kitaplar, tarih kitapları, astroloji ve kehanetlerle ilgili kitapların çoğu kilise papazları tarafından yakıldılar. Yakılma nedeni de onların sergilemiş oldukları tanrısal tapınmanın ilkel olduğudur. Kültleriyle ilgili bazı tabletler, kitap şeklindeki kaynaklar kronik dinci papazlar tarafından imha edilirler. Bu papazlar arasında Diego de Landa ile yaklaşık 500 tapınakla 20 bin civarında heykeli yok eden Meksika başpiskoposu Juan de Zumarrga, davranış ve yaptıkları bilgi katliamından sonra ünlüler arasına katıldılar. Hernan Cortes'in 1525 yılında Honduras seferiyle başlayan ve 1697 de son krallıkları yıkılana kadar Mayalar çeşitli istilalarla başbaşa kaldılar.

Mayalar Güney Amerika bölgesinde yerleşmiş yaratıcılık yönünde çok gelişmiş bir halktı. Kültürleri üç dönem halinde gelişti. (M.Ö 1500 - M.S 200) tarihleri arasındaki klasik öncesi dönem, M.S 200 - M.S 900 yılları arasındaki klasik dönem ve M.S 900 - M.S 1600 yılları arasındaki geç klasik dönem olarak tarih sayfalarına geçer. Bazı araştırmacılara göre de altı bin yıl önce "Mu" uygarlığının bir parçası olarak gezegeni paylaştılar. Bu uygarlık küçük ya da büyük olarak 110 civarında kentlerden oluşmuştur. Önceleri halk Guetemala'dan Kuzeydeki Yucatan'a (Yukatan/Iukatan) yerleşti. Bu uygarlık nem ve rutubetin yoğun olduğu ormanlarda tapınaklar, piramitler ve sarayları yaparak dönemlerine göre modern bir kent kurdukları halde neden daha sonra Yucatan'a yerleştikleri ise bilinmiyor. Bu bölgeye yerleştikten kısa bir süre sonra Tolteklerin egemenliğine girdiler. Böylece Toltekler ile Maya halkının birleşmesiyle iki kültür de birleşmiş oldu. Maya rahipleri başlarına tüy takıp, kırmızı renkte elbiseler giyerek kurbanların bulunduğu tören alanında gösteri yaparlardı. Kurbanların kalplerini taşlardan yapılmış kesici aletlerle çıkardıktan sonra tapınaklarda özel olarak yaptırılmış boşluklardan aşağı atıyor-

lardı. Hernandez de Cordoba bölgedeki kentler arasında özellikle Chıchen İtza kentindeki hazinelere ulaşmak için Küba'dan yola çıkmış. Ancak çeşitli maceralar yaşadığı halde kentin yerini bulamadan geri dönmüştü. Daha sonra bölgeyi işgal eden, İspanyollar İtza Kızılderililleriyle anlaşma yapmış ve Chıchen İtza'ya ulaşmışlardı. Kızılderililer bir zaman sonra anlaşmaya uymayarak saldırıya geçtiler. Kenti işgal eden İspanyollar her şeyi beraberinde alarak kentten uzaklaştılar. Kuşatmalar sırasında kente salgın bir hastalık girmişti. Kızılderililer çok kayıp verdikten sonra onlar da kenti terk ettiler. Uxmal ile Chichen İtza kentlerindeki gelişmeler tam olarak bilinmedi. Çünkü Maya'lardan kalma tarihi değeri yüksek olan eserler İspanyollar tarafından yağma edilmiştir. Günümüze ancak Dresden kodeksi (Dresden), Tro - Cortensianus (Madrit) kodeksi ve Peresianus (Paris) kodeksi'nin dinsel yönde hizmet etmiş yüzlerce din adamı ve tanrılardan ancak 30 kadarının ismi tespit edildi.

Diğer bulunan isimsiz tanrılara da belirli harflerden ad olarak şifreler verildi. Mayalar Hiyeroglif yazı biçimine uygun bir yazı icat etmişlerdi. Şekillerle sembolize edilmiş yazı ile olayları ve nesneleri geometrik bir biçimde anlatıyorlardı. Geliştirdikleri takvimlerinde dünyanın dört büyük evreden geçtiğini ve her evre sonunda çeşitli doğa felaketlerinin olduğunu anlattılar. Hatta dünyanın beşinci bir evre daha geçirerek doğa afetleriyle baş başa kalacağını da anlatmışlardı. 1839 yılında maceracı Stephan ile ressam Frederich Catherwood yerlilerin dilinde dolanan "Copan'ı" bulmak için Beliz'ye gittiler. Ormanın derinliklerinde şehri bulmak için aramaya koyuldular. Ancak kentin izine rastlayamadan geri döndüler. 1864 yılında Meksika'nın bulunduğu bölgenin uygarlığına ilgi duyan meraklı Charles Etienne Brasseur de Bourbourg adında bir papaz Madrid'de bulduğu bir el yazmasını yayınladı. Yucatan'da Lerida Pispokosu olan Diego de Landa, Mayalar ve gelenekleriyle ilgili bir derleme kitap hazırladı. Landa'ya kimse inanmadığı halde rahip Brasseur'u da yalancılıkla itham etmişlerdi. Ancak 1885 yılında Amerikalı Edward Thompson

30 yıl uğraşarak şehri ortaya çıkarıp, bilim dünyasına tanıttı. Bulduğu belgeler Landa ve Brasseur'un bulgularıyla bazı açıklamalar dışında aynıydı. Böylece onlar da yıllar sonra aklanmış oldular.

Maya uygarlığının Orta Asya Türklerinin dilsel ve dinsel özelliklerine benzeyişini dikkate alan Mustafa Kemal Atatürk'ün araştırma yapmak üzere Meksika'ya gönderdiği Tahsin Mayatepek'in çalışmalarını belirleyen belgeler hala Türk Dil Kurumu'nun arşivlerinde bulunmaktadır. Bu uygarlık ile ilgili dönemler kitabın sonunda gösterilmiştir. Maya halkının yaşadığı tarihsel dönemler hakkında arkeolojik belgelerin az olması nedeniyle yeterince bilgi verilmediğini belirten araştırmacılar "Kimdi bu insanlar ?" sorusuyla haklı olarak karşı karşıya kalmışlardı. 1773 yılında tarihçiler ve arkeologlar arasında ünlü bir kent olan Palanque'nin bulunması Mayalar hakkında ilk bilgilerin merkezi olmuştu. 1773 yılından sonra bilim adamları, yazarlar, araştırmacılar ve arkeologlar Mayalar ile ilgili yüzlerce karşılığı aranacak sorular dizini yarattılar. Palanque kenti orman ağaçlarıyla örtünmüş halde bulununca Maya halkı için kuşkuları olan bilim adamları bir sonuca ulaşmış olarak bu buluşa belki de alkış tutmuşlardı. Kireçtaşından yapılmış tapınaklar ve piramitlerin içinde bulundukları şifreler yakın tarihlerde çözüldü. Yirminci yüzyılda rüya kenti olarak tarihçiler ve araştırmacılar tarafından adlandırılan Palanque'de Mayaların bıraktıkları şifreler çözülmüştü. Kentteki buluntular Mayaların farklı bir uygarlığın bireyleri olduğuna işaret etmişti. Bireysel mal varlığından uzak olan Maya halkı gıda maddesi olarak tanıdıkları mısırın üretilmesi için basit tarım aletleri kullanan bir halk olarak tanımlandı. Hiyerarşik bir toplum olan Mayalarda köylüler ve soylular yerlerini ve konumlarını biliyorlardı. Maya halkı bizim çağımızın dışında dört çağ ve dört ırka inanmışlardı. Takvim kronolojisine göre 5'nci çağ olarak tarihledikleri çağ İ.Ö.12 Ağustos 3114 yılında başlayıp İ.S.2012 yılında dünyada son derece yıkıcı depremlerin olacağı ve yeni bir tufanla doğal afetlerin çoğalacağına inanmışlardı. Adrian G. Gilbert ve Maurıcem Cotterell "Maya

Kehanetleri" adlı kitabında "*...Bu esrarengiz insanlar, Avustralya yerlileri gibi rüyayı, geçmiş gelecek ve şimdiki zaman hakkında yorum ve kehanetler yapabilmek için kullanmışlar, gezegenleri ve yıldızları da modern araçları olmamasına rağmen tuhaf bir biçimde doğru olarak takip edebilmişlerdir...*" şeklinde ifadelere yer vermişler.

Dinsel yönden Mayaların tanrılarına önem verdiklerini ve inançlarını da düzenli bir biçimde yaptıkları belirtilir. Bu nedenle araştırmacılar onlardan gizemli bir topluluk olarak söz ederler. Maya toplumunun yaşadıkları yerlere daha sonraları Toltekler ve Aztekler egemenlik sürdürmüşlerdi. Onlar Mexico City'nin kuzey bölgelerine yerleşerek egemenlik kurmuşlardı. Yokoluş, yakılıp, yıkılma, tarih sahnesinden silinme gibi olaylar; antik uygarlıklarda dramatik bir sahne olarak belirtilmiş ve günümüz insan düşüncesini çok daha yormaktadır. Aztekler nasıl ki çağların ötesinde "dört çağ"ın olduğuna inanmışsalar; Mayalar da aynı şekilde "dört çağ"ı içinde barındıran bir takvim şekline inanmışlardı. İki uygarlıkta da dünyanın çoğu bölgelerini aynı anda etkileyen bir tufan olayından söz ederler. Araştırmacılar yaklaşık İ.S.440-814 tarihleri arasındaki "Alçak güneş lekesi aktivitesi"nin bölgedeki uygarlıkların çöküşüyle aynı dönemde birleşmiş olduklarını belirtirler. Burada "radyokarbon" tarihlendirmeler sonucunda bazı olayların ortaya çıkacağına da işaret ederler. Bölgede sadece Mayaların değil de bazı uygarlıkların da bu nedenle çöküşleri ve ortadan kalkmış olabilecekleri belirtilir. Zaten Mayaların "Uzun dönem Hesapları" bu doğal olayla bağlantılı olarak hesaplanır. Uzun dönem takviminin de İ.Ö.12.08.3114 yılında Venüs gezegeninin doğuşuyla başladığı ifade edilmektedir. Dresden yazıtlarında bulunan döngüsel hesap olan 1.366.560 günlük hesabın da Tzolkin (5.256) ve Haab ([Müphem yıl ya da muğlak yıl]) (3.744) eşit günlere karşılık bir hesaplama olduğu öne sürülür. Kısacası Mayaların çöküş nedeninin "Güneşin Manyetik değişimi" ve "Düşük Güneş Lekesi Aktivitesi" süreciyle gerçekleşmiş olduğu ifade ediliyor. Yani güneşin manyetik alanıyla Güneş lekelerinden kaynaklanmış

olduğu ileri sürülen manyetik alan Mayaların yok oluşlarının kehanetleri arasında sıralanır. İşte bu döngünün de İ.S.627 yılına denk düştüğü belirtiliyor. Yani İ.Ö.3114 yılı Mayaların takvim başlangıcı İ.S.627 ise çöküşünü belirtmektedir. Araştırmacılar güneş etkisindeki "Astrolojik tipi" erkek üremesinin bağlantılı olduğuna değinerek çöküşün bu nedenle olabileceği ele alınır. Mayaların kehanetlerinde işlenen yok oluş döngülerinden ilginç olanı da günümüz takvim tarihine denk düşen tarih 22 Aralık 2012'dir. İnsanların 2012 yılında olabilecek" Güneş lekesi döngüsüyle yüzleşeceği an, nelerin olacağını tahmin etmek bile zor. Araştırmacılar Mayaların kehanetlerine göre daralan bir zaman boyutunda olduğumuzu belirtiyorlar. Araştırmacı Brooks tahmini tarihler olan İ.S.600-1100 yılları arasındaki çöküş nedenlerini coğrafik iklim değişikliklerine de bağlar.

Harvard Üniversitesi profesörü Sheret S Chase da iklim değişikliklerine bağlantılı olarak yaklaşık İ.S.790-810 tarihleri arasındaki kurak dönem nedeniyle olabileceğini ileri sürer. Kazılar sonucunda bulunan belgeler Mayaların son derece ezoterik bir çalışma sergiledikleri belirtilir. Kıtada, Güney, Orta ve Kuzey olmak üzere üç bölgeye dağılarak yaşamlarını sürdürdüler. Dağlık bölge olarak bilinen Güney bölgesi Guatemala, Chiapas'ın dağlık kısımlarıyla Pasifik'e yaklaşan kıyı düzlükleriydi. Güneyde Mayalarla ilgili önemli derecede tipik özelliler yer almaz. Orta bölgede Mayaların uygarlığı doruk noktasını yaşadı. Guatemala'nın kuzeyindeki bugün Peten olarak bilinen bölgeyi kapsar. Tabasco, güney Campeche ve Quintana Roo, Belize, Rio Motaqua ve Honduras'ın batısına doğru uzanır. Bu bölgelerde Mayalarla ilgili bütün kültürel özelliklere rastlanır. Kuzey ve orta bölgelerdeki konumlar ve gelişmeler genellikle birbirinin aynı olduğu saptandı. Ancak kuzey bölgesinde oluşan özgün nitelik göz ardı edilemez. Bu bölgede Meksika kültürünün etkileri de görülür. Mayalar yeryüzü, yerüstü ve yeraltı olmak üzere evreni üç bölümden incelemek isterlerdi. Gökyüzü olayları Mayalar için her an ele alınması gereken konular olarak görünüyor. Yapıların çoğun-

luğu gökyüzündeki gelişmeleri incelemek için yapılmışlardır. Sık olarak izledikleri gök cisimleri ise Venüs, Mars, Merkur, Jupiter ve Süreyya Takımyıldızlarını (Pleiades) takip eder ve onların konumlarını mercek altına almak isterlerdi. Hatta güneş ve ay üzerinde incelemeler yaptıkları da belgelendi. Yapılardaki kapı ve pencereler gökcisimlerinin hareketlerini konumlarını biçimlerini izlenebilecek bir biçimde tasarlanırdı. Buna örnek olarak Uxmal'de binaların tümünün aynı yöne bakması olarak değerlendirilir. Bunların dışında ayrı bir bina daha vardı. Yapı özelliği Venüs gezegeninin güneyden yükselme şeklini izleyebilmek için yapıldığı arkeologlar tarafından kanıtlandı. Chichen Itza'nın Caracol kentinde de yapılan bir yapı, Venüs gezegeninin kuzeydeki hareketini izlemek amacıyla yapılmış olabileceği öne sürüldü. Venüs'ün batışı ve doğuşu Mayalarda kötü olayların belirgin şekli olarak düşünüldü. Maya astronomları "Sabah ve Akşam" yıldızlarının aynı yıldız olduklarını biliyorlardı. Bu gök hareketlerini taşlar üzerine kazıtarak da dile getiriyorlardı. 1921 yılında yapılan arkeolojik araştırmalarda Uxmal'de kutsal tapınakların üzerinde Maya burçlar kuşağıyla ilgili bulunan işaretler astronomiyle ilgili olarak açıklandı. Onların konuşma dilindeki harflerini günümüzde doğru olarak seslendirmek bir hayli zordur.

Bu harflerin çıkardığı sesler İspanyol transkripsiyonuna göre yapılmıştır. Ancak İspanyolların İngiliz dilinden aldıkları sesli söyleniş şekilleri bu dilin açıklanması için zorlamalar meydana getirir. Araştırmacılar paradoksal olarak değerlendirdikleri ilk Maya yazı örneklerini kronolojik olarak belirlemeye çalışırlar. Buna göre: Chiapa de Corzo'da, Chiapas"orta çöküntü bölgesinde" İ.Ö.36 yıllarına tarihlenmiş dikilitaş, Tres Zapotes'teki (Olmek Bölgesi) dikilitaş C, / İ.Ö.31 yılına tarihlenmektedir. El Baul'daki (Güney Maya Bölgesi) dikilitaş I ya da "Herrera" İ.Ö.36, Abaj Takalik'teki dikilitaş I /40 yılına tarihlenmektedir. Bunların dışında tarihsel yönden henüz çözülmemiş Maya yazıtlarının olduğu belirtiliyor. Tanrısal inançlar için törenlerde ya da kurban törenlerinde çeşitli dualar yaratmışlardı. Bu dualar arasında en önemli dua, tarlaların

ekimi ve ağaçların kesimi sırasında yapılan rüzgar duasıdır. Rüzgarın gücü Mayalarda son derece önemliydi. Çünkü kesilen ağaçlar hemen yanmazsa daha sonra yanması zorlaşırdı. Dinsel anlamda Maya halkı için evrendeki canlı hayat: Ölüm ve yeniden doğum gibi evreler arasında gelişen ivmeler, farklı dönüşümlerle sağlanırdı. Halk bu süreci sonsuzluğa giden bir yeni yaşam tarzı şekli olarak belirtiyordu. Onların tasarladığı düşüncelerine göre dünyevi "re-enkarnasyon" ruhsal ve düşünsel bir gelişimi irdelerdi. Onların deyimiyle alt dünyada bilincin köklerine ve kendi durağan durumunun düşünsel bilincinin farkına varınca yeniden doğma ihtiyacını his ederlerdi. Ölünün yeniden doğma ve yaşama adım atma inancını ancak dışardan birilerinin ona yardımcı olması geleneğine bağlanırdı. Bu yardımcılar ise Chilam rahipleriydi. Birçok ilkel komşu halkın tam tersine onlar doğumun kesinlikle cinsel ilişkiden kaynaklandığını biliyorlardı. Ancak cinsel ilişkiden hamile kalan kadınların doğuracağı çocukların ruhlarına paralel olarak tanrılar ve yardımcı rahipler vasıtasıyla bir başka ruh daha eklenirdi. Böylece doğacak olan canlının çok daha güçlü olabileceği inancı ortaya çıkardı. Hamile kadınlar dualar yapıp, kurbanlar keserlerdi. Bir nevi tören yaparlardı. Bu törenleri doğumdan önce yapma geleneği yaygındı. Doğumun kolay geçebilmesi için genç ay tanrıçası "bayan gökkuşağı" olarak tanımlanan Ixchel'den yardım beklerlerdi. Son dönemlere kadar yapılan araştırmalar ve arkeolojik incelemelere göre Mayaların yaşamaya başladıkları bölgelerde daha önce hiç bir uygarlığın yaşamadığına işaret ediliyor. Kökenlerinin Asya'ya dayalı olduğunu belirten araştırmacılar, Mayaların son buzul çağda su seviyesinin az olduğu yerden Alaska'ya ulaşmış olabileceklerini tahmin ediyorlar.

Bunu ince bir ayrıntıyla Popol-Vuh'ta görmek mümkündür. Mayaların rehber kitabı olarak bilinen Popol-Vuh'ta bölgeye geçebilmek için denizin üzerinde "taştan yollar" yapılarak geçildiği ifade ediliyor. Kesin olmamakla beraber düzenlenen raporlara göre İ.Ö.7500 civarında bölgeye yerleşen Mayalar avcılıkla uğraşıyorlardı. Tarım ile ilgili en iyi çalışmalar da

İ.S.1500 tarihleri civarında Mayalarda görülmüştür. Mayalarla ilgili ilk bilgiler peder Ordonez'in yazdığı "A History of the Creation of Heaven and Earth" isimli kitabında yer alır. Mayalara ait olduğu ileri sürülen kenti "Yılanların büyük şehri" anlamında tanımlayarak, kent hakkında yerel öykülere dayanarak varlığından söz eder. Yerel öykülerin 1961 yılında kronik dinci olan Nunes de la Vega adlı papazın 1961 yılında yakmış olduğu ileri sürülen "Quiche Maya Kitabı"nda yer almış olabileceği tahmin ediliyor. Yaşam geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan kabileler şefleri ve rahiplerinin öne sürdükleri kurallarla yaşarlardı. Kadınlar doğum yaptıktan hemen sonra bebeği yıkar ve kafasını iki çatal şeklinde yapılmış yassı bir ağaç arasına sıkıştırırlardı. Bu işlem uzun sürmezdi, 2 ya da 3 gün sonra onların istediği yassı baş elde edilmişti artık. Yassı başı Mayalar güzellik sembolü olarak görürlerdi. Anne ve baba bebeğin yazgısını ve adını belirlemek için vaftiz gününden önce mutlaka bir rahibe başvururlardı. Çocuklar ve babaları, yağmur tanrısı Chak'ı sembolize eden dört yaşlı saygın rahibin tuttuğu kordonun içinde beklerler. Tütün, tütsü ve kutsal suyla adları kutsanır ve o tören sırasında yaşları evliliğe uygun olan kızlar da evlendirilirdi. Maya kadını kız çocuklarını son derece baskı altında tutarak yetiştirirdi. Namus kavramına son derece bağlı bulunan Mayalar da kadın evlenmeden önce cinsel ilişkiye girerse cezası ağır olurdu...Buna benzer feodal yaşam tarzı hala Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde uygulanmaktadır. Aynı aileden gelenlerin evlenmeleri tabulaşmış gibiydi. Genellikle evlilik işlerini de çöpçatanlar üstlenmişlerdi. Kimin ne şekilde ve kiminle evlenmesi gerektiği kati kurallara bağlıydı.

Yerliler arasında "zina" ölümle cezalandırılırdı. Aileler çocukları güzel görünsün diye burunlarının üstüne boncuk takarlardı. Mayalar, Aztekler gibi merkezi bir imparatorlukla yönetilmediler. Bunlar genellikle şehirlerde ikamet etmek isteyen topluluklardı. Bunların yönetici sınıfları asiller ve rahip soylarından oluşuyordu. Asiller ve rahip soyundan gelenler otoriteyi sağlayan sınıflardı. Mayalarda orta sınıf yok denecek kadar azdı. Avrupalıların ötesinde Mayalarda yaşam tarzı bö-

lünmeler halindeydi. Tabandaki halk oldukça eziliyordu. Soylu sınıflar ise son derece iyi koşullarda yaşarlardı. Sanki soylular ile tabandaki halk arasında bir set çekilmiş gibi bir durum vardı. Asiller kendilerini anası babası olanlar ("Almehenob") sınıfından görürlerdi. Prens ve yöneticilerden oluşan bir başka asil sınıf ("Halac Uinicil") de vardı. Dinsel organizasyonlar ve yönetim, adı geçen elit sınıf tarafından organize edilirdi. Halkın çoğu çiftçi ve sanaatkarlardan oluşurdu. Çoğunlukla çiftçilik ve avcılıkla uğraşırlardı. Geyik, tavşan, vahşi hindi, İguana gibi yabanı hayvanları avlarlar ve onlarla geçinirlerdi. Maya inancındaki yaratılış öyküleri "Popol-Vuh" adlı Maya Kiçe'lerin kutsal el kitabında belirtilmiş. İnançları ve dinsel yolu bu kutsal metinlerde yer alır. Araştırmacılar Popol-Vuh'un Maya dinsel kültünü anlatan tek ve en güçlü belge olduğunu ifade ederler. El yazması olan bu eserde yaratılıştan önceki zaman ince bir şekilde anlatılmaktadır. Onlara göre başlangıçta sadece belirsizlik içindeki karanlıkta gökyüzü ve gökyüzünün altında olduğuna inandıkları yeryüzü vardı. Gökyüzü ve yeryüzü sonsuz karanlıkta hareketlenen her hangi bir ivme olmadığı için sessizlik içine gömülmüşlerdi. Yeryüzünün de sulardan yeni kurtulmuş olduğuna inanırlardı. Popol-Vuh'ta yaratılış ile ilgili sessizlikten sonra tanrıların nasıl yaratılmış oldukları ele alınır. Onlara göre suların altında "quetzal" kuşunun sarı ve yeşil tüyleri altında gizlenmişlerdi. (Sümerlerde de yaratılışın suların altında başladığı belirtilmektedir.) Zamanı geldiğinde yeryüzüne çıkıp yaşamı yaratacakları inancı vardı. Dinsel öykü yaratıcıların bazı şeyleri yaratmaya başladıkları belirtiliyor. Onlar; yeryüzü boşluklarına suların dolmasını ve düz olan yerlerden de suların çekilmesini emrettiler. Dünyayı uyandırarak yeryüzünün yaratılmasını sağladılar. Sümerlerin Nuh tufanıyla ilgili öyküye yakın anlatımların yer aldığı Popol-Vuh'ta yaratıcılar bazı şeylerin oluşmasında etkili olduktan sonra ağaçlar ve vahşi hayvanları yaratmanın yaşama canlılık getireceğine inanarak yeni çalışmalara başlarlar. Vahşi hayvanlardan sonra insanları çamurdan yarattılar, ancak onları beğenmediler. Daha sonra da tah-

tadan kuklalar yaparak onlara can verdiler ve onları beğenip, yeryüzüne saldılar. Ancak "tahta-bacaklı" olan bu yaratıkların vahşi hayvanlardan bir türlü kurtulamadıklarını görünce onları da dramatizeli bir şekilde yok etiler. Daha sonra da mısırdan insan yarattılar. Ve yeryüzündeki işleri onların arasında bölüştürdüler. Geleneklerinde doğaüstü güçlere inanılırdı.

Bu güçlerin kendi aralarında iletişim halinde olduğuna da kesin gözüyle bakılırdı. Onların inanç geleneğinde güçlerini yitirmiş olan tanrılar yerine başka tanrılar yaratma eğilimi vardı. Mayalarda tanrı ve tanrıçalar görsel olarak ele alınmış ve farklı renklerle tanımlanmıştır. Burada yön tanrılarıyla ilgili renkleri örnek olarak gösterebiliriz. Örneğin kırmızı renkte tanımlanan bir tanrı ya da tanrıçanın doğu yönünü temsil eden bir tapınıcı olduğu hemen bilinirdi. Birbirlerine benzer tanrı ve tanrıçaları da tanımlamışlardır. Bunlara örnek olarak; Ix Chel, Kinich Ahau olarak tapınılan güneş tanrısı Itzamna'nın tapınma benzeri onun karısıdır, şeklinde düşünülür. Bazı önemli tanrılar ise Chac, Huğ Nal, İum Cimih, Huracan ve Xbalanque ve Hunahpu'dur. Maya tanrılar panteonunda yaklaşık 117 tanrı yer aldı. Bu tanrıların özdeşleştiği tanrılar ise yaklaşık 120 tanedir. Panteonda ilk on sırayı alan tanrılar; Chac, Ah-Puch, Ixchel, Acat, Votan, Itzamna, Alphabet-gods, Kınıch-Ahau, Hun-Hunahpu ve Cama-Zotz'dır. Uygarlık yolunda inanılmaz olduğu kadar ezoterik yapılarıyla, yazmalarında belirttikleri kehanetlerle çeşitli izler bırakan bir imparatorluk olarak bellekleri süslemektedir. Uygarlığın, İ.Ö.2600 civarında Yucatan'da ortaya çıkmış olduğu ileri sürülüyor. Bölgede etkili olan Maya yerlileri İ.S.250 yılından sonra Bugünkü güney Meksika, Batı Honduras ve Guetemala topraklarına egemen oldular. İ.S.250-900 yılları arasında etkili olarak görülen "klasik dönemde" nüfusları 90 binlere ulaşan kentlerde yaşadılar. Astronomi, takvim sistemi ve hiyeroglif yazılarla iz bıraktılar. Mayaların doğu kısmında Teotihuacan kültürünün yükselmesinin paralelinde Yucatan ve Chiapas uygarlığı da önemli gelişmeler gösterir. İ.Ö.1000 civarında Olmeklerin uygarlıkları gibi Maya kralları da batı bölgesindeki Oaxaca böl-

gesine yayılmadan önce Tobasco kıyısında kentler kurdular. Maya bilginleri Zapoteklere de bazı matematiksel yollar öğrettiler ve İ.Ö.3114 yılında başladığı belirtilen "Uzun Dönem Tarih Kaydı Metodu"'nu geliştirmeyi başardılar.

İ.S.600 civarında Chipas kentinde son derece önemli yapılarla kentin yüzünü değiştirdiler. Pacal döneminde ünlü yapıların olduğu da belirtilmektedir. Tanrılar için önemli derecede ibadet merkezleri ve kurban sunakları yaptılar. Maya halkı soylarını deniz aşırı ülkelerinden birinden gelen "Votan" adlı birinin soyundan kabul ederlerdi. İ.S.800 civarında nüfus azalmasını hızlandıran bazı doğal nedenler yüzünden kentler yıkılmaya yüz tutar. Hatta Palenque, Bonampak ve Yaxchilan gibi kentler ise terk edildikten sonra orman ağaçlarıyla kısa sürede kaplandılar. Ancak kuzey Yucatan'da yaşamın normal olduğu da göz ardı edilmiyor. Kuzey Yucatan'da yaşayan insanlar maden sularından yararlanarak Uxmal, Chichen Itza ve Mayapan gibi kentlerde kültürü yeniden canlandırmayı başarırlar. Mayalar Güney Amerika bölgesinde yerleşmiş yaratıcılık yönünde çok gelişmiş bir halktı. Kültürleri üç dönem halinde gelişti. M.Ö 1500 - M.S 200 tarihleri arasındaki klasik öncesi dönem, M.S 200 - M.S 900 yılları arasındaki klasik dönem ve M.S 900 - M.S 1600 yılları arasındaki geç klasik dönem olarak tarih sayfalarına geçer. Bazı araştırmacılara göre de altı bin yıl önce "Mu" uygarlığının bir parçası olarak gezegeni paylaşmış olabilecekleri belirtilmektedir..

Mayta Kapaq: Manco kapaq'ın ardılı olan oğlu Sinchi Roka'dan sonra komutanlık görevini başarıyla sürdürerek İnka halkını yöneten bir kişi. Maita Capac olarak da bilinir. (Bazı kaynaklarda orijinal adı "Mahy-ta Kah-pahk" olarak belirtilmiştir.) İ.S.1300 tarihlerinde hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. (Mayta Capac şeklinde yazıldığı da görülür. Bazı kaynaklarda 1290 civarında egemenlik yaptığı belirtilmektedir.) İnkaların dördüncü kralı olarak belirtiliyor. Bu kralın bilgin bir kral olduğu izlenimi bıraktığı belgelerden görülür. Araştırmacılar İnkalarda kendini kahin göstermek modaymış görüntüsünü sergileyen kralların olduğunu belirtirler. Söylencelerde

Pachacuti (Pachakuti)nin elinde bir göktaşının parçası olduğu belirtiliyor. Bir ayna gibi anlatılan bu kaya parçasında kralın kendi kaderini görme fırsatı vardı. Hem dünü ve hem de geleceği okuyan bir taş olarak tanımlanır. Tupa Yupanki ile Wayna Kapaq'ın kendilerine çeşitli tavsiyelerde bulunan "Waka" larla iletişim halinde oldukları belirtilir. Bundan da anlaşılıyor ki kehanet sahibi gibi görünmek İmparatorluk kralları içinde siyasal bir slogan şeklindeydi. İnka İmparatorları genellikle büyük rahiplerden aldıkları yetkilerle güneşin oğlu (Intip Churin) olmayı hak kazanırlardı.

Mayu: Sözcük anlamı "Su, ırmak" şeklinde tanımlandı. Bu sözcük kökünün Semitik dilindeki "Majim" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var.

Memfis: İnkalara ait harabelerin bulunduğu bir yer. Henüz tam olarak araştırılmamış olduğu anlatılır. Bu adın okuyucuya yabancı olmaması gerekir. Çünkü Mısır'daki ünlü Memfis kenti akla gelen ilk şeydir. Ama burası Mısır'ın çok daha uzağında yer alan küçük bir yerleşim yeridir. Adının nereden geldiği ise bilinmiyor.

Michay: İnka Roka'nın karısının adıdır. Quecha dilinde "anne" şeklinde betimlenmiştir. Kaynak yetersizliğinden dolayı hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Minchansanam: Chanchan kentinin son kralı olarak anlatılır. Chimular kralın kenti olan Chancan'a Paramonga kentinde inşa ettirdikleri kaleden saldırmışlardı. Minchansaman direndiği halde daha fazla dayanamayarak savaşı keybeder. Chanchan kentinin de son kralıdır. Minchansaman daha önceleri Canete ve Chincha'ya kadar saldırılar düzenlemiştir.

Minka: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Bir kişinin yerine geçip zorluğu göğüsleyen" anlamında tanımlanmıştır.

Mirahuato: İnkalarda, Huarochiri bölgesinde yaşayan yerlilerin hastalık durumlarında yardım bekleyerek tapındıkları bir tanrıça. Bu tanrıça dışında Llacsahuato adında bir tanrıçaya daha yalvarırlardı. Kültü ile ilgili "sizler insanların yaratıcılarısınız ve benim günahlarımı biliyorsunuz; lütfen söyleyin, beni hasta eden nedir ve hangi günahım buna sebeptir..." şeklinde

bir yakarış görevli kadınlar tarafından söylenirdi. Bu tanrıçalara saygı duyulan yerler ve yakarışlar genelde bir kaynaktan ya da bir nehrin dönemecinden geçerken yapılırdı. Tapınma yaparlarken selam durumuna geçip, öne doğru eğilirlerdi. Muchay adlı bir hareket yaparlardı.

Mitmaq: İnkalarda yer değiştiren (ya da göçer) halklara verilen bir ad. Bunlar Kurakaların baskılarına boyun eğmişlerdi. Bu halk diğer halkların karşısında düşman olarak görüldüğü için krallığa karşı etkili olmak için çok çaba sarf etmişlerdi. Kral Tupa Yupanki'nin baskılarıyla köleleştirilmişlerdi. Yaşadıkları bölgeler olarak Cuzco kentinin yakınları olarak gösteriliyor. Araştırmacı Cieza de Leon bu halk için "*...Yüksek bölgelerden çıkan-Mitmaq'lar-her zaman yüksek bölgelere yerleştirilmişlerdi ve alçak bölgelerden gelen -Mitmaq'lar- da her zaman kıyı bölgelerine yerleşmişlerdi...*" şeklinde ifadeler vermiştir.

Mita: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Zamani, dönem, süre" anlamında tanımlanmıştır.

Mitimae: (ya da Mitimaq) İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "devlet görevini yerine getirmek için yabancı ülkelere gönderilenlere verilen bir ad" anlamında tanımlanmıştır.

Mittayoc: Çalışma sırası gelenlere verilen ad.

Mıtıma: (Mitmaq) İnkaların yabancılara verdikleri bir ad. Genellikle başka yerlerde oturanlara ya da onların bölgesine gelenlere verilen bir addı.

Mitimaeler: fethedilen yerlerde insanları eğitmek için gönderilenlere verilen unvan.

Mitayos: Keçuva dilinde işçiye verilen ad.

Moche: İnkaların yaşadıkları bir vadi. Bu vadinin adını alan Moçika kültürünün doğduğu yer olarak anlatılır. Bak Moçika kültürü.

Moçika kültürü: Bu kültürün doğduğu yer Chicama vadisi olarak belirtiliyor. Bu vadiden Jequetepeque yöresindeki Casma-'ya kadar yayılır. Bölgede ayrıca varlığı görülen Salinar ve Gallinazo kültürlerine bakıldığında Moçika kültürünün gelişme dönemi milat dönemine denk düştüğünü açıklayanlar çoğunlukta görülüyorlar. Bu kültür adını Moche vadisinden

almaktadır. Burada kerpiçten yapılmış olan "Huaca de sol" ve "Huaca del la luna" piramitlerinin bu dönemde yapıldığını ifade eden araştırmacılar var. Birinci piramit 18 metre yükseklikte bir terastan sonra 23 metre yükseklikte bir başka terastan oluşuyordu. Aynı dönemde günümüzdeki lima kenti sınırları içinde yer alan Maranga Piramidi ve lurin vadisinde kült ve hac yeri olan Pachacamac'ın önemi yüksektir. Kültürün varlığı bölgede yapılan arkeolojik kazılarla mezarlarda bulunan çeşitli eşyalardan anlaşılmıştır. Burada bulunan mezarlarda ölüler kamışlara sarılıp, oturmuş vaziyette dikdörtgen mezarlara gömülmüştü. Mezarlardan dışarıya uzanan kamışların ise ne anlama geldiği henüz bilinmemektedir. Büyük bir olasılıkla diğer kabilelerdeki ölü gömme geleneklerinde kamışın dışardan ölüye mısır birasını vermesi olarak yapılan uygulama, Moçika kültüründe de uygulanmıştı.

Mocika kültürüne ait altın bir mask

Mocha: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Kutsamak, tapmak, tapınmak" anlamında tanımlanmıştır.

Mogotes: Gömme sırasında ölüye mezar odasında oldukça derin bir çukur kazılırdı. Bu çukurların üzerine kırmızı topraktan tepecikler yapılırdı. İspanyol tarihçiler bu tepecikleri Mogotes olarak adlandırmışlardı.

Mohane: İnkalarda göl kenarındaki kulübelerde bekleyen ve göle girişin yasak olduğunu söyleyen şefin emriyle koruma için bulunan büyücülere verilen ad.

Moiko: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "iki, iki adedi" şeklinde tanımlanmıştır.

Moniquira: Bir yerleşim yeri. Güneşin oğlu Goranchacha babası için yaptırdığı tapınakta kullanmak istediği ve uzak bir yerden getirttiği iki büyük mermer sütunlardan biri. Bu sütunlardan biri Ramirgui yolunda diğeri de Moniquira'da bırakıl-

mıştır. Bu taşlar onun cinleri tarafından getirildiği tahmin ediliyor..

Moya: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Mera" anlamında tanımlanmıştır.

Moyotlan: Tenochtitlan'ın güneybatısında yer alan bölümünün adı. "Tatarcıkların yeri" anlamında tanındı. Burası İspanyollar tarafından aziz Baptist John'a adandı.

Muequeta: Bogota'nın eski adı. Sözcük anlamı " tarlalar ekilen savana" şeklinde tanımlandı. Bogota şefleri aynı adı unvan olarak kullanırlardı.

Muchay: Huarochiri yerleşim bölgesinde hastalık durumlarında yerlilerin tapındıkları iki tanrıça vardı. Bu tanrıçalar Llacsahuato ile Mirahuato'ydu. Genellikle hastalık durumlarında bir kadın tarafından söylenen ilahilerle yardım beklenirdi. Kült gereği bir kaynaktan ya da bir nehrin dönemecine girdiklerinde saygı duruşuna benzer bir şekilde durup öne eğilerek, kollarını öne uzatırlardı. Avuçlarını dışa doğru açık tutup parmak uçları da dudaklarına dokunur gibi bir hareketle tanrıçalara olan saygılarını belirtirlerdi. Bu hareketlerin tümüne "Muchay" adı verilirdi.

Mullus: (Ya da Mullu) İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "deniz kabuklarını değiş tokuşlarda kullanma" anlamında tanımlanmıştır. Dinsel törenlerde kullanılan bir çeşit deniz kabuğu. Kırmızı ya da pembemsi renklerdedir. Genellikle büyük okyanus kıyılarında bulunur. Bu deniz kabuklarını ne anlamda dinsel tapınmalarda kullandıkları hakkında geniş bir açıklama bulamadım. Büyük ihtimalle büyük sular da göller gibi tanrılaşmış ve o suların parçası olduğu düşünülen maddelere tapınma amacıyla yaklaştığı düşünülür.

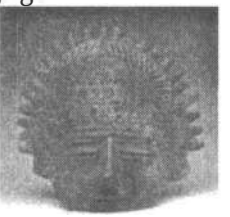
Munya: Sözcük anlamı "Tutku" şeklinde tanımlandı. Bu sözcük kökünün Almanca dilindeki "Minne" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var.

Muisca: Bir kabile adı. Bu kabile bireylerin anlatımıyla rahiplerin din ve devlet işlerini birlikte yürüttükleri öğrenilmiştir. Kabilede kralın gücü, doğaüstü kaynaklardan almış olabileceği düşünülen kaynaklarla olan inanç hakimdi. Doğa gücünü el-

de edebilmek için altı yıl belirlenen katı kuralları tamamlamak isteyen krallar ulaşırlardı. Bu kuralların içinde, güneşin ışınlarından yoksun kalmak, tuz, karabiber ve et yemenin yasak olduğu anlatılırken, oruç tutmak da vardı. Bogota'nın Cıpası ay tanrıçasının dünyasal betimlemesidir, Tunja'nın zaquası ise güneş tanrısını canlandırır ve ruhani bir üstünlük kazandırır. Böylece "tanrı-kral" bir başka özelliği ölümlülerin onun yüzüne bakamamasıdır. Bu kentteki bir saray duvarında bir genç kızın kurban edilişi resmedilmişti. Yeni yapılacak olan bir yapının temeline genç bir kız canlı olarak bir tahta direkle toprağa saplanarak kurban, gerçekleştirilirdi. Bunun da anlamı insan eti ve kanıyla birleşen yapının güvenliği garanti altına alınırdı. İspanyol araştırmacı Perez de Barradas, Musica tanrılar panteonunda 28 tanrının tapınıldığına işaret etti. Ancak tanrısal geleneğin eskilere dayandığı anlatılır. Bunlardan ay tanrıçası Chia, güneş tanrısı Sua adını almıştı. Daha sonraki yıllarda ise İspanyollar bölgeye girdiklerinde "Usachie" şeklinde iki sözcüğü birleştirerek tapınmışlardı. Muiscaların mitolojilerine göre yaratılıştan sonra her şeyin var olduğuydu. Sadece güneş ve ay yoktu. Bundan dolayı dünyanın karanlıklar içinde olduğu ifade edilmiştir. Mitolojilerine göre ilk önce iki insan vardı. Sogamoso şefi ve Tunja ya da Ramiriquı şefi. Onlar erkekleri sarı topraktan kadınları ise bir bitkiden yaratmışlar. Güneş ve ayın eksiklikleri için karanlıkta kalan dünyanın aydınlanması için Sogamoso şefi yeğeni Ramiriquı şefine gökyüzüne yükselmesini ve güneş olmasını emreder. Onun istediğini yaptı ancak geceyi aydınlatmaya gücü yetmedi. Bu nedenle Sogamoso gökyüzüne çıkıp, ay olarak geceyi aydınlattı.

Musica inançları: 28 tanrının panteonda yer aldığını belirten İspanyol araştırmacı Perez de Barradas, halkın dini inançlarının oldukça belirgin olduğunu açıkladı. Gösterilen sembollerle bu halkın gökyüzüne olan inançları açık bir şekilde belli oluyor. Güneş ve ay ile ilgili tapınma şekilleri hemen ayırt edilebilecek bir konumdadır. Özellikle ay tapınmasıyla ilgili yapılan törenlerin eskiye dayandığı söylenir.

Muisca kültürü: Muiscaların anlatılan yüksek kültürleri, etrafındaki yerli kabilelerdeki çiftçi kültürü seviyesindeki feodal topluluklardan sıyrılmış olarak görünür. Neolitik çiftçi kültürleri, hükümdarlığın da temelini oluşturmuştu. Burada çiftçi dili konuşan Kagabaları örnek gösterebiliriz. Muiscaların güneybatısında yaşayan Panche'ler ise eski çiftçi halkları tarafından da bilinen ayı yücelten bir dünya görüşünü savunurlardı. Pancheler çeşitli törenlerle dişil ay tanrıçasına olan saygılarını belirtiyorlardı. Kuzeydoğuda yaşayan Lacheler ise Panchelerin kültünü savunduğu ay hemen hemen bilinmezdi. Bunların tapınakları "güneşin evi" olarak bilinirdi. Bu tapınaklar And dağlarında doğuya dönük olarak yapılırdı. Çünkü güneş doğudan doğuyordu. Bunlara karşılık olarak Muiscalar da gölleri kutsal saymışlardı. And dağlarında kayaların bir başka özelliği vardı. İnançlara göre bu kayalar taşlaşmış tanrılar olarak saygı görürlerdi. Diğer metinlerde de belirtildiği gibi her ne kadar dağınık geleneklere sahip kabileler İnka imparatorluğunu oluşturduğu söylenmişse de ona ilave olarak kabilelerin içinde de farklı geleneklerin olabileceği kaçınılmaz gibi görülüyor. Kabileler içinde yer alan bazı soylar farklı geleneklerle kozmopolit bir inancın temellerini farkında olmadan atmışlardı. Bu nedenle merkezi bir gelenekten söz etmenin anlamsız olacağı ortaya çıkıyor.

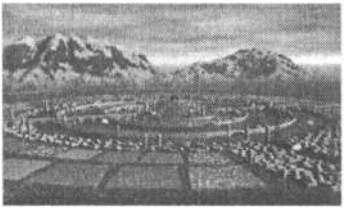
Muisca kültürüne ait bir maske

N

Naa-kal tabletleri: Bilindiği gibi araştırmacılar batık bir kıta olduğunu ileri sürdükleri Atlantis üzerine yüzlerce kitap yazdılar. Bilim adamları bu konuda konferanslar ve çeşitli yayın organlarına makaleler verdiler. Hatta bazı ülkelerdeki üniversite öğrencilerine doktora konusu olan Atlantis kıtasının "Mu" adlı bir başka kıtanın kolonisi olduğu şeklinde bilgiler verdiler. Mu kıtasının sonucunu hazırlayan doğa felaketinin de Atlantis kıtasının sonucuna benzerliği iki kıtanın birbirlerine yakın olabileceği fikrini doğurdu. Özellikle Churchward'ın Mu kıtasıyla ile ilgili yazmış olduğu "The Lost Continent of Mu/ The Sacred Symbols of Mu ve The Children of Mu" adlı kitaplarındaki ana tema kıtada ezoterik bir dinin olduğu ve bu dini belirtecek önemli tabletlerin bulunduğunu ileri sürer. Tabletlerde bilimsel ve dinsel konuların olduğu da açıklamaları arasında yer alıyor. Demekki Mu kıtasının dinsel öğretileri tabletlere geçmesi nedeniyle araştırmacılar bu belgelere „ Naa kal " adını vermeyi uygun görürler. Bu öğretiler Orta Asya'daki "Burma" tarikatı, Hindistan ve çok daha sonraları Mısır'a yayıldığı belirtilmektedir. Mısır'ın dinsel tarihine bakıldığında Mu kıtasında bilgili bir kişi olan Thot tarafından Nil deltasına yayılmış olabileceği belirtilmektedir. Thot'un Mu kıtasına özgü öğretilerin Osiris adındaki bir kişiye ait olduğunu deltada yayarak Osiris'i tanrılaştırma yolunda başarı elde eder. Osiris adının ön plana çıkartıldığı Mu'nun öğretileri daha sonra Amon tapınağında eğitim gören Ramses II'nin üvey oğlu Musa tarafından deşifre edilmiş olacağı görülecek. Naakal tabletlerindeki bilgileri dönemindeki tarihsel olaylarla birleştirmeyi başaran Musa, yeni bir dinin reformlarını "Mu ulumü fünununu" adıyla yaymaya başlayacaktı. Türk Yazar Kemal Şenoğlu'nun "Tahsin Mayatepek Raporları/Türk Tarih

Tezi ve Mu Kıtası" adlı eserinde Naa-kal'ın sözcük karşılığını *"...Naa-kal sözünün Arapçadaki Naa-kal (nakledici) anlamında olan söze pek benzemekte olduğunu istinaden arz ederim..."* şeklinde bir ifadeye yer vermiştir. *Sadece Musa'nın Amon tapınağında öğretilen Osiris öğretilerini (Naa-kal tabletleri) Musa değil, İsa'nın da aynı yerde eğitim görerek kişisel düşünceleriyle dinsel alanda yeni bir coğrafya yaratıp, reformlar yapmış olabileceği görülüyor. Bölgeye yayılan bu öğretilerden Mezopotamya bölgesindeki insanlar da etkilenir ve sonunda İslam dinine yansıyan bazı paragraflar da dikkat çekici olarak ortaya çıkmaktadır. Musa'nın ortaya koyduğu yeni reformlar insanlar üzerinde deprem etkisi yaratırken daha sonraları ülkesinden ayrılıp, Mısır'a giden İsa'nın Amon tapınağında yaklaşık iki yıl Osiris öğretileriyle eğitildiği sonra da Hindistan'a giderek Benares ve Lahor kentlerinde "Gautma Buddha" bilgilerini de öğrenerek orada bulunduğu 12 yıl içinde Mu kıtasının özel Naa-kal tabletlerindeki Osiris öğretilerini son derece iyi öğrenerek "Üstad" derecesine yükseltildiği anlatılır. İsa'nın Amon tapınağında Osiris öğretilerini öğrenerek deşifre ettiği bir örnek ise çarmıha gerildiği gün söylediği sözlerden anlaşılmaktadır. Bu sözler "Eli, eli lama sabak tanı"* şeklindeydi.

Etrafındaki insanlar İbranice ve bölgedeki dillere benzemeyen bu sözlerin anlamını bilmeden "Allahım, Allahım neden beni yalnız başına bıraktın" şeklinde kayıtlarına geçirdiler. Oysa araştırmacılar İsa'nın çarmıhta çektiği ızdırabını başkaları anlamasın diye Hindistan bölgesindeki Himalaya manastırlarında öğrendiği Mu diliyle "hele, hele, lamak Sabak Tanı" şeklinde "Fenalaşıyorum, fenalaşıyorum, yüzümü karanlık istila ediyor" şeklinde bir söz kullanmış olduğu kanıtlanmaktadır. Bu anlatımların parelelinde Mu dilinin güney Amerika Uygarlıkları olan Mayalar, Aztekler ve İnkaların kültürüne de yerleşmiş olduğuna dikkat çekmektedir.

Atlantis kolonisinin tasarımı

Nabsacadas: İnkalarda yaşayan Quimbaya halkının tapındıkları bir tanrı. Bu halkın mitolojik öykülerinin anlatımlarına göre soylarının dayandığı bir tanrı olarak yüceltildi.

Nabonuco: İnkalarda bir şef. İspanyol istilası sırasında İspanyol askeri karargahına bir kaç kadınla geldiği anlatılır. Bu kadınlardan ikisi yere uzanarak döşek, bir tanesi enine diğer iki kadının üzerine uzanarak yastık gibi kullandığı belirtilmektedir. Diğer bir kadın ise şef Nabonuco'nun yemeği olarak seçilmişti. Bu kadın hamile olmasına rağmen şef acıktığı zaman kadını yiyecekti. Şef etoburdu ve bu kaçınılmazdı.

Nak: Atakapa yerlilerin dilinde "Parmak (Anadolu'nun bazı bölgelerinde Parmak sözcüğünün "barınak" olarak kullanıldığı görülmektedir.) "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Narino: Güney Kolombiya'nın yönetim merkezidir. Burada bulunan ve İnkalara ait olduğu belgelenen kuyu şeklindeki mezarlar Kolombiya mezar mimarisine uyan yapılar olduğu açıklandı. Bulunan bu mezarların içinde de yakılan ölünün küllerinin bulunduğu odalar vardı. Küller urnalarda saklanmıştı.

Nasempinku: Chimu İmparatorluğunda Üçüncü Chancan kralıdır. Bu kral Chimu İmparatorluğunun yayılma dönemi olan XIV yüzyılda Viru, Chao ve Santa vadilerini kuşatır. Sonraki krallarda onun yolunda yürümüşlerdir. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

Naymlap: Lambayeque'ye Peru'dan gelip yerleşen yerlilerin reisidir. Çok cesur biri olduğu anlatılır. Karısının adı ise Ceterni'ydi. Haremi kalabalık olan bu şefin kalabalık bir ailesinin olduğu anlatılır. Naymalp topraklarının verimsizliğinden dolayı İnkaların bulundukları dağlık ve suyu bol olan alana gelmiş olabileceği tahmin ediliyor. Bak Lambayeque efsanesi.

Nebterequeteba: (Ya da Neuterequeteua, Nemterequeteba) Chibchachum öyküsünün bir başka versiyonunda düşünülen iki kahramanlardan biri. Diğeri de Chimizagagua'dır.

Nefis köreltme: Genellikle rahipler arasında uygulanan bir yöntemdi. Bunlar tapınmanın daha yüce olmasını amaçladıkları zaman bedensel ilişkiler dahil tanrılar önünde günah yaratacak ya da onların dinsel inançlarını etkileyecek her türlü ya-

saklardan anılmak için çaba gösterirlerdi. Bu şekilde insanların karşılarında görünerek onların da kendilerine inanma ve güvenmelerini sağlarlardı. Aynı ilkel düşünce bugün Hıristiyan dininde de karşımıza çıkar. Kendilerini sadece tanrısal dünyaya adayan bazı papazlar manastırlara kapanarak "nefis köreltme" yaşamını sergilerler. Manastır yaşamında dünyevi bütün zevklerden soyutlanmış bir biçimde yaşayan bu papazların İnkalardaki rahipler gibi tembelliğin başını çektikleri düşünülüyor. Nefis köreltme İslam dininde de görülmektedir.

Neiva: Pijaolar'ın yaşadıkları bir bölge. Burada tanrı Lulumoy'a tapınılırdı.

Nemguetheba-Zuhe: İnkalarda kutsal sayılan bir kişi şeklinde saygı gördü. Piedrahita onu Bochica ile eş tutar. Hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha detaylı bilgi verilemiyor.

Nemterequeteba: Araştırmacı Lehmann'a göre, Peru'da yerlilere tüm yiyecekleri getirdiği ifade edilen ve sözcük anlamı "yaban kedisi" olarak tanımlanan "Nimi" adlı bir kadınla benzerliklerinin olduğu anlatılır. Bak Gagua.

Nencatacoa: İnkalarda yaşayan Muisca kabilelerinin tanrılar panteonunda tapınılan bir tanrıdır. Bu tanrı dokumacılar tarafından yüceltildiği için "dokumacıları koruyan" bir tanrı şeklinde tapınılmıştır.

Nepena: İnkaların yaşadıkları bir vadi. Burada arkeologlar tarafından merdivenli bir platform bulundu. Yapılan araştırmalarda kafatası biriktirme izlerinin varlığı görülür. Bu da İnkaların tanrılarına sundukları kurbanların çokluğunu gösteren bir buluntuydu.

Nicolaus Federmann: Alman kökenli paralı asker. İspanyolların Muiscalar bölgesini kuşattığı sıralarda paralı askerlerin lideriydi. Güçlü Muiscaları yenen üç kişiden biri olduğu anlatılır.

Ni: "Su efendi" şeklinde betimlenen bir tanrı olarak tanımlanmaktadır. "Su ana" şeklinde betimlenen Mama-cocha'nın eşi olduğu tahmin ediliyor. Çünkü mitolojide ikisinin çift halinde gösterildiği gözlenir. Bunlar tanrılar panteonun başında olan tanrılardı. İnkalar bunlara kutsal ve ilahi güçler olarak tapındılar. Bu tanrı adlarının Mısır ve Mezopotamya'da tapınılan

tarı adlarıyla benzerlikleri tartışılıyor. Ay tanrısı Sin, Güneş tanrısı İlla-ra ve İnkaların tapındıkları Ira-Ya olarak tanına kahraman Con'un da başında olan tanrılardı.

Nil: Atakapa yerlilerin dilinde "Nine, büyükanne "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Nimi: Araştırmacı Lehmann'a göre, Peru'da yerlilere tüm yiyecekleri getirdiği ifade edilen ve sözcük anlamı "yaban kedisi" olarak tanımlanan "Nimi" adlı bir kadındır.

Nina: İnka tanrısıdır. (Okunuşu da Ninya olarak seslendirilir.) Kaynak bilgiler doğruysa Kristof Colomb gemisinin adını Nina diye adlandırmıştı. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Ninacolla: Şef Naymlap' muhafızlığını yapan hizmetçisidir.,

Ninagentue: Şef Naymlap'ın sakisini hazırlayan hizmetçisidir.

Ninan Cuyochi: Huayne Capac'ın en büyük oğlu olduğu söylenir. İ.S.1527 yılında çiçek hastalığından öldü. Babası Huayne Capac'da aynı hastalıktan ondan sonra öldü. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha ayrıntılı bilgi verilemiyor.

Nore: İnkaların yaşadığı bir bölge adı. Bu bölge, Sierra de abibe ile insan eti yedikleri öne sürülen güney ve kuzey halklarının yaşadıkları bir alan içinde bir bölgedir. İspanyol işgali sırasında bu bölgenin şefi Nabounoco'ydu. Bu şefin İspanyol karargahına bir çok güzel kadın eşliğinde gittiği anlatılır. Beraberindeki kadınlardan ikisi yere uzanarak ona döşek, bir tanesi ona yastık görevini üstlenmişti. Bir başka kadın ise onun yemeği olarak hazır beklemekteydi. Çünkü şef Nabounoco acıktığı zaman bu kadını yiyecekti.

Nomashiwenka: Amazon bölgesindeki yüksek dağlarda barbar ve yamyam olan kabilelerin yaşadıkları bir yerdir. Tupa Yupanki bu halkları aşağılamış ve onlara saldırmıştı. Yamyam ve barbar olan bu halka "Antil" adı verilmişti.

Nompanem: Sogamoso şefi. İnka mitolojisinde çok eskiden Sogamoso'da hüküm sürmüş olan bu reisin döneminde bölgeye sırlar içinde bir adam gelir. Görünüş olarak araştırmacılar onu Nemtereguetaba (Gagaua)'ya benzetirler. Bölgede ya-

şayanlara dinsel yönden çeşitli açıklamalar yaptığı şeklinde ifadeler var. Başında ve kollarında haç işaretleri bulunan bu adam için yerliler üç değişik isim kullandılar. Bu isimler "Akrabamız ya da babamız" anlamında tanımlanan Sadiquia, "Kendini görünmez yapan aziz" şeklinde tanımlanan Sugundomoxe ve "Kaybolan adam" anlamında tanımlanan Sugunzua şeklindeydi. Bu adam önce Tunja vadisindeki Toyu yakınlarına geldi ve orada üç gün kaldı. Bölgedeki bütün kabile şefleri sır vermeyen bu adamı ziyarete geldiler.

None Known: Bak Accla.

Nueva granada: (Yeni Granada) Kolombia'nın eski İspanyolca adı. Burada yaşayan yerlilerin yaklaşık tümünde ağızdan ağza dolaşan bir öykü var. Bu öykü "...çok eskiden ülkeye hiç kimsenin tanımadığı bir adam geldi. Yaşlıydı ve saçlarıyla sakalı beline kadar uzamıştı. Saçlarını bağlamıştı. Muiscaların saçlarını uzatıp bağlama gelenekleri işte buradan gelir. Ayaklarında ayakkabı yoktu, yalınayak yürüyordu. Pelerini, her iki ucunu sağ omuzu üzerinde bağladığı bir ceketti ve elbisesi, baldırlarına kadar uzanan yakasız bir tunikti..." şeklinde anlatılır. Bu adamın bölgeye gelişiyle ilgili öykü oldukça uzun olduğu için buraya aktarmamız mümkün olmamıştır. Doğudan geldiği anlatılan bu adam Bogota'nın güney yakasında yer alan Pasca bölgesinden ülkeye girdiği anlatılır. Oradan da Bosa'ya geçtiği söylenir. Bu adama "Chiminigagua'nın habercisi" anlamında tanımlanan Chimizagagua adını verdiler.

Nunuma-Pato: Bak sembol iki.

Nutibara: Rio Sucio kaynağının bulunduğu yerdeki Guaca kabilesinin şefi olduğu anlatılır. İspanyollar bu halkın jaguar olarak tapındıkları bir tanrının adına yapılmış tapınağın varlığını hemen öğrendiler. Ancak bu tapınağı yağmalamaktan da geri kalmadılar. Her ne kadar kabilenin şefi olan Nutibara, taşlar, sapanlar, oklar ve mızraklarla İspanyol askerlerine karşı durmasını sağlamışsa da yenilmekten kurtulamadı. Çünkü İspanyolların ateş saçan silahları vardı!

İnka kültürünün örneklerinden bir kap

O

O: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "zamir gibi fiillerde kullanılan ol, odur" şeklinde tanımlanmıştır.

Ochocalo: Şef Naymlap'ın Aşçısıdır.

Oi: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Mastar ekiyle kullanılan bir zamirdir. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Odur" şeklinde tanımlanmıştır.

Oka step: İnkalarda patatesin yetiştirildiği bölge olarak bilinir. Buralarda oldukça fazla patates elde edilirdi.

Ol: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Mastar ekiyle kullanılan zamirdir. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Onlardır" şeklinde tanımlanmıştır.

Ollantaytambo: (Ya da Ollamtaitampu) İnkaların yaşadıkları bir yerleşim yeri. Dağlık bölgenin eteklerinde bulunan bölgede İnkalar tarımın en iyi örneklerini günümüze taşıyan teras tarlaları yaparak dikkat çekerler. Teras tarlalardan başka mimari özellikte bir çalışma da monolit kayalardan yapılmış olan tapınak kalıntılarıdır. Bu tapınağın taşları bir insan boyunda ve etrafında çevrili bulunan sur duvarları da yine aynı büyüklükteki taşlardan yapılmış olduğu belgelenir. Araştırmacılar bölgede bulunan ve Ollantaytambo olarak adlandırılan tapınak için "Merkez Tapınak"ya da "Megalitik Kale" adını kullan-

mışlardı. Özellikle Luis Pardo bu tapınağın özellikleriyle yakından ilgilenmiş ve tapınakla ilgili Ollamtaitampu, Una ciudad megalitica (Megalitik kale) gibi bir yakıştırmayı eserinde belirtmişti. Tapınağın dev kayaların yontularak yapılmış olması araştırmacıları hayretler içinde bırakır.

Ollopcopoc: Şef Naymlap'ın hamamcısıdır.

Onkoy Mita: Bak İnti Raymi.

Onende: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Ön, önde" şeklinde tanımlanmıştır.

Orejana: İnka inançlarında bir tanrıça. Tiahuanako efsanelerinde bu tanrıçanın adı geçmektedir. Öykü ile ilgili belgeler dağınık olarak yerlere serpiştirilmiş kentin yapımında kullanılan taş bloklar üzerinde belirtilmiştir. Taş bloklara ayrıca uzay elbiseleri içinde gösterilmiş astronot resimleri, uzay gemisine benzer şekillerde yer almaktadır. Bugün Peru'da yaşayan bir yerli kabilesinin adı tanrıçanın adı olan "Orejana" olarak bilinmektedir. Tanrıça Orejana'nın betimlemesinde uzun kulaklı olduğu ifade edilmiştir. Bugünkü Orejana yerlilerinin kulaklarının da uzun olduğu belirtiliyor. Orejana adı "Oigh"ten gelmektedir. Bu tanrıça için mitolojideki bilgileri araştırmacılar *"..."İnsanlığın ilkel çağlarında, Titikaka Gölü'ndeki Güneş Adası'na güneş gibi parlayan altın bir kuş indi. Bu kuşun karnından bir kadın çıktı. Bu kadın öbür kadınlara çok benziyordu. Yalnız başı konik biçimde, kulakları uzun, 4 parmaklı ve parmakları birbirine ince bir zarla bağlıydı. Adı Orejana idi. Oigh'den geliyordu. Oigh'te yaşam şartları hemen buranın aynıydı. O çok bilgiliydi, görevi indiği Yeni Dünyada yeni bir ulus yaratmaktı. Yerli erkeklerden birçokları ile birleşti. Doğurduğu çocuklar analarına çektiler. Çok akıllı bir ırk meydana geldi. Bir zaman sonra Orejana'nın görevi sona erdi. Yine altın kuşuna bindi, tekrar geri döneceğini söyleyerek göklere uçup geldiği yere gitti..."* şeklinde ifaden ederler.

Orinoco: Amazon bölgesinin halkları olarak bilinirler. Bunlar Kolombiya sıradağlarının eteklerinde yaşadılar.

Oroi: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Mastar ekiyle kullanılan zamirdir. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Biziz" şeklinde tanımlanmıştır.

Oscollo: Yaban kedisi. Gür sesli bir kedigillerden hayvan olduğu anlatılır. İnka mitolojisinde Pariacaca öyküsünde bacanağıyla yarışma yapan oğlu Uathiacuri kediyi lamalara karşı kullandı. Nedeni de yarışma için hasmının malzemelerini lamalar taşıyordu. Kedi gür sesiyle bağırınca hayvanlar korkudan yükleri sırtlarından attılar.

Ose: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Üzere, üzerine" şeklinde tanımlanmıştır.

Otaima: İnkalar döneminde Pijaolar'ın yaşadıkları bir bölge. Burada Pijao şeklinde tahta bir tanrısal idol bulunmuştur. (Pijao'nun ne anlama geldiğini ne yazık kı bulunamamıştır.)

Oy: Atakapa yerlilerin dilinde "uyumak "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Ö

Ölü gömme: İnkalar ölülerini Chullpa dedikleri ikametgahına gömerlerdi. Ölünün bedeni önce iç organlarından temizlenirdi. Ateşin üzerinde kurutulup içine reçine doldurarak mumyasını yaparlardı. Genellikle ölü çömelir durumda halatlarla bağlanırdı. Sonunda giydirilip, takılarla süslenirdi. Eşler, çocuklar ve bazı yakınları çoğu kez öbür dünyada onunla beraber olmak için gömüt yerine girerlerdi. Ya da onunla beraber ölürlerdi. (Günümüzde hiç kimse bu şekilde mezara girmek istemediği gibi, ölümün de olmasını herhalde istemezlerdi). Yakınları genellikle öldürülüyordu. Hemen ölmek istemeyenler de ölüyle birlikte gömülürdü. Mezara girerlerken süs eşyalarını da yanlarına alırlardı. Mezara ölüyle birlikte konulan eşyaların nedeni, ölenin diğer dünyada aynı şekilde iş yapabilecek inancı olduğu için konulurdu. Bu mezarlardaki süs eşyaları yiyecek ve içecekler dışında ölenin sınıfıyla ilgili kadınlar ve köleler de bırakılırdı. Ölüler göllere, mağaralara, dikdörtgen mezarlara, taş plakalarla kaplı "kapaklı ya da kapaksız" yuvarlak kuyu mezarlara konulurdu. Şefler ise mumyalanarak gömülürlerdi. Topraktaki gömü geleneği dışında iki ayrı gömü şekli vardı. Birinci gömü şekli sunaklarda kurban olarak boğularak öldürülen insan. Onların dinsel inançlarına göre ateşin kokusu tanrıların hoşuna giderdi. Yakılan ölünün gökyüzüne doğru çıkan dumanları da kurbanın öteki dünyada bir daha dirilemeyeceği anlamını taşırdı. İkinci olarak fuhuş yapan rahiplerin yakılarak öldürülmesidir. İki durumda da yeniden dirilme şansının olmadığı şeklinde algılanırdı.

Arkeologlar tarafından bir mezarda bulunan iskelet. Çömelerek duruşu dikat çekmektedir

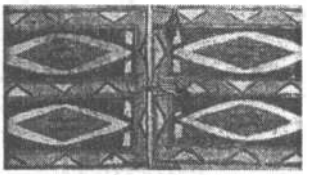
Ölüm sonrası: Ölen tanrıların dışında ataların da yüceltildiği bir saygı işi gibiydi. Ölenlerin kaderlerinin çok farklı oldukları da bilinirdi.

Onların inançlarına göre ruh (fihizca "nefes, soluk) sarı ve siyah toprakların oluşturduğu dağ geçitleri arasında zorlu bir yolculuktan sonra örümcek ağlarından yapılmış bir sandalla büyük ve zorlu bir ırmağı geçerek dünyanın merkezine ulaşırdı. (Bu nedenle örümcekler İnkalarda kutsal varlık olarak sevilmişlerdi. Örümceklerin öldürülmesi yasak olduğu gibi günah işleme anlamında da belirtilmişti.) Bu merkezde kötüleri acı ve işkence dolu bir son, iyileri ise yiyecek, içecek, eğlence ve kadınlarla dolu bir hayatın beklediğine inanılırdı. (Bugün İslam dininde de aynı benzer şeyler var. İyileri cennette bekleyen kadınlar, en iyi içecek ve yiyecekler bekler.) İnkaların düşüncelerindeki bu yargılama şekli cennet ve cehennem fikrini ortaya koyar.

Öncü rahipler: İnkalarda özellikle Kagabaların mitolojisinde yaratıcı tanrıça olan Gauteovan tarafından yaratılmış olduğu söylenen dört rahibe verilen bir unvandır. Bunlara ilk rahipler gözüyle de bakıldı. Uygarlık getiren kahramanlar gibi saygı gördüler. Bütün ahlakı kurallar bu öncü rahipler tarafından uygulanmıştır. O dönemde okuryazar olmayan bu rahipler yarattıkları hukuksal gelişmelerini ezber yoluyla günümüz rahiplerine kadar ulaştırmışlardı. Mitolojide insanlara kötülük yaptığı öne sürülen cinlerle bir anlaşma yaparak onların suratlarını alırlar, bunun da amacı doğayı, hayvanları havayı ve üremeyi etkilemek içindir. Cinlerden almış oldukları öne sürülen bu maskeleri törenlerde dans ederlerken kullanırlardı. Halk bu güçlü rahiplerin etkisi altındaydı. Onlara "Mama" adı verilmişti. Bunlar tapınaklarda yaşar, kozmik olayların devamını kontrol altında tutarak sağlar ve düzenin ahlakı yönünü de düzenlerlerdi. Kültlerinin devam etmesi için de sık sık törenler yaparlardı. Özellikle eylül ayında kuraklık bayramı yaparak halkın "güneşin evi " dedikleri tapınağın etrafında toplanmasını sağlarlardı. Araştırmacılar "güneşin evi" olarak bilinen tapınağın adının "Cansamaria" olduğunu anlatırlar. Bu adın Hıristiyan misyonerler tarafından değiştirilip "Masa de Maria" şeklinde bozarak kullanmışlardır. Araştır-

macılar bu rahiplerin sadece ruhani işler değil de dünyevi işlerle uğraştıklarını ifadeleri arasına alırlar.

Öteki dünya inancı: İnkalarda öldükten sonra yeniden dirilme inancı yüksekti. Onlar ölümden sonra da hayatın devam edeceğine inanırlar ve bunu gelenek haline getirirlerdi. Onların kısıtlı düşüncelerinde ruh ile beden yapısının ayrı anlamlar taşıdığı bilinmezdi. Mezarlarının yapımı bile yeniden doğacaklarına inanılarak yapılırdı. Öte dünyadaki yaşamın yaşadıkları dünya yaşamına benzer olduğuna inanırlardı. Petrus Martyr bu gelenek için "...yerliler o kadar budalalar ki ruhu niteleyemiyorlar ve onun gücü hakkında bir şey bilmiyorlar; buna karşın her şeyin dünyevi şekliyle var olmaya devam ettiğini söylüyorlar..." şeklinde bir açıklama da bulunmuştu. Halk sıradan mezarlara gömülürken törenleri de sıradandı. Ancak kral ve şeflerin mezarları görkemli olduğu kadarıyla törenleri de gösterişli olarak yapılırdı. Onlara göre ölülerin ruhları "dilsizlerin ülkesi" anlamında tanımlanan Upamarca denilen yere giderlerdi. Üstünde saç tellerinden yapılmış bir nehrin üzerinden geçmeyi başaran ruhlar buraya ulaşabilirlerdi. Bu sınav sırasında onlara siyah renkli köpekler eşlik ederdi. Peru inancında kötü insanların ruhları cehenneme gider ve orada Zupay adında cinler tarafından işkenceye tabi tutulurlardı.

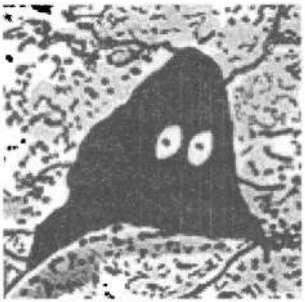

İnka kültüründe bir halı deseni

Öts: Atakapa yerlilerin dilinde "Üst, üzerine"anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

P

Pacari: İnkalarda tapınılan bir tanrı. Bu tanrının daha önceleri (Bazı kaynaklarda ikiz tanrılar olarak anlatılan Piguerao ve Apocatequil döneminde tapınıldığı şeklinde açıklamada bulunurlar.) Mayaların kenti olan Teotiuhacan'da tapınıldığı belirtiliyor. Gizemli ve yaşlı biri olduğu şeklinde ifadelerin yer aldığı anlatımlarda; mağara tanrısı şeklinde de ilk tapınmalarda adının geçtiği söylenir. Tanrısal kültünde yorumları her zaman ret eden biri şeklinde de anlatılır. Bu bilgilerin doğruluk derecesi hakkında kuşkular içinde olan araştırmacılar var. Pacarı hakkında yazılanların gerçek olmadığı görüşünde birleşiyorlar. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve dinsel kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Pacarı'yı belirten bir sembol

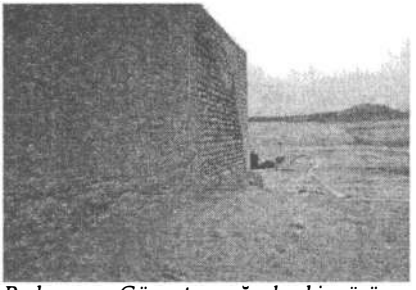
Pacaritambo: Cuzco'da bir yer. Sözcük anlamı "yaratıcıların evi" anlamında tanımlandı. Bu yerde büyük bir dağ var ve adı da Tambotoco'dur. Apurima nehrinin kıyısında olduğu şeklinde bilgiler de var.

Pachaca: Küçük bir etnik gurup. Yüz kişilik olduğu şeklinde ifadeler var.

Pachacamac: Sözcük karşılığı Keçuva dilinde "dünyanın yaratıcısı" şeklinde tanımlandı. Mitolojide "toprak yapıcı" tanrı şeklinde tapınılmıştır. Peru'nun Lima bölgesindeki halk tarafından sevilen bir tanrı olduğu için Huiracocha (Uiracocha) ile özdeşleştirilmiştir. Araştırmacılar orada aynı adla anıldığını ileri sürerler. Diğer adı olan Pachyachachic ile tapınıldı ve halk tarafından Uiracocha ile eşleştirildi. Lurin vadisindeki haç merkezi olan tapınağı kehanet merkezi olarak anlatılır. Yaratıcı nitelikleri olan ve efsanevi yaratıcı olan Manco-

Capac'ın kardeşidir. Yiyecekler konusunda yaratıcılığın fazla olması nedeniyle kültü çok çabuk yayıldı. Patatesin koruyucusu şeklinde mağaralarda da tapınıldı. Ondan daha önce bölgeye giren Con adlı gizemli biri her şeyi yarattığı öne sürdüğü için yerliler adeta ona tapmışlardı. Bu adamın kendi yarattığı insanı cezalandırdığı anlatılır. Daha sonra bölgeye gelen Pachacamac, Con adlı bu gizemli adamı kovar ve onun yarattığı insanları da siyah kedilere dönüştürür. (Con'un Con Ticci Viraccocha olduğu tahmin edilmektedir) Yeniden insanları ve her şeyi yaratır. Bütün yaratılışı tamamlayıp, insanlara her şeyi verdiği için bir tanrı konumunda tapınıldı. Con anlatıldığı gibi rüzgar tanrısı olarak bilinmesine rağmen güneş tanrısı olarak tapınılmıştı. Pachacamak ise ay tanrısı olarak akşam serinliğini sembolize eden ve kültü kıyı bölgelerine dağılan bir tanrıydı. Bazı araştırmacılar Pachacamac'ı güneş tanrısının kardeşi ve ondan daha güçlü olduğu ifade etmişlerdir. Pachacamac ile ilgili mitolojide bir öykü anlatılır. Dünyanın başlangıcında Pachacamac, iki adam yaratır biri kadın diğeri erkek. Ancak onların yaşayabilmeleri için yeterli yiyecek yaratılmamıştı. Bu nedenle adam açlıktan öldü. Kadın ise başını güneşe çevirerek gözyaşları içinde *"...Her şeyin yaratıcısı, böyle bir sefalet ve açlık içinde yaşayacaksam, neden ışığını görmeme izin veriyorsun? Ah, eğer böylesine acı ve keder içinde, ailesiz ve ümitsiz yaşamam gerekiyorsa, beni hiçlikten yaratmak, ya da bu dünyaya geldiğim anda beni yok etmek hiç mi aklına gelmedi! Madem bizi yarattın, ey Güneş, neden şimdi böyle bir acı veriyorsun? Ve neden sen ey dünyayı ışıklandıran, bana böyle zalim davranıp, yiyecekleri benden esirgiyorsun? Öyle görünüyor ki sen de merhametten eser yok, çünkü evsizlere hiç acımıyorsun ve sefalet içinde yarattıklarına hiç sahip çıkmıyorsun. Gökten bir yıldırım gönder ki beni öldürsün veya toprak beni yutsun ki bu bedbaht hayat artık son bulsun. Ya da bana yardım et, çünkü beni sen yarattın..."* şeklinde bir yakarışta bulunmuştu. Bu tür yakarışlar bugün de tek tanrıcılık inançta yer alan en büyük yakarış olarak bilinir. Tıpkı tanrıya yalvarmak ve yardım dilemek gibi....

Pachacamac: Peru (Lima) bölgesinde Küçük yerli kabilelerin birleşmesiyle Mayalar tarafından kurulan bir kent. Kuruluış tarihi yaklaşık İ.S.200 yılları civarında olduğu tahmin ediliyor. Bu kent 1300 yıl bölgede kutsal bir merkez konumunda bulundu. Kent adını yaratıcı tanrıları olan Pachacamac'tan alır. İ.S.1470 yılında İnkaların eline geçen kent İ.S.1530 yılındaki İspanyolların istilalarına kadar İnkaların kutsal merkezi oldu. Bu kentte kerpiçten yapılmış 18 piramit yer almaktadır. 80 bin civarında gömüt 160 hektarlık bir alana dağılmış. Mezarlarda bulunan seramikler ve dokumalar işçiliğin teknik olarak yükseldiğini ifade etmektedir. Kentin adını taşıyan bir de tapınak yer almaktadır. Tarihçiler İspanyol askerlerinin bölgede yaptıkları yağmalamadan bu kentin de nasibini almış olduğunu belirtirler. Araştırmacı Zecharia Sitchin "Kayip Diyarlar" adlı eserinde "...Tarihçiler İnka hükümdarından sağlanan ilk büyük fidyeden, Cuzco'nun servetlerinin yağmalanmasından ve kıyıdaki Pachacamac'ta bulunan bir kutsal tapınağı paramparça ettikten sonra İspanyolların eyaletlerden de eşdeğer miktarlarda altın çıkarmakta uzmanlaştığını anlatırlar." şeklinde ifadeler belirtmişti.

Pachacamac-Güneş tapınağından bir görünüm

Pachacuti: (Bazı kaynaklarda Pachakuti şeklinde yazıldığı görülür.) Viracocha'nın oğludur. "Pah-chah-Koo-tee" onun orijinal adının yazılış biçimidir. Bazı tanımlamalarda ilginç olay olarak belleklerde yer alır. Yeni bir olay ya da yeni bir çağın başlamasındaki heyecan şeklinde de belirtilmiştir. Cuzco kentinde hüküm sürmüş olan kralın adı da Pachacuti olarak kayıtlarda görülür. Dokuzuncu İnka kralı olarak belirtiliyor. Pachacuti döneminde (Yaklaşık XV yüzyıl) zor dönemler yaşamış olan yerli kabileler, toparlanmış ve geniş alanlara yayılabilme olanağı bulmuşlardır. Bu dönemde İnka uygarlığı aralarına katılan diğer kabilelerin gelenekleriyle birleşmiş ve yüksek uygarlık düzeylerini yakalamışlardır. Direnişçilerden

yaşlılığı nedeniyle daha fazla karşılık veremeyen babası Viracocha ve kardeşi Urqu Calca kalesine sığınırken Pachacuti sitenin korumasını üstlenir ve Apu Mayta ile Wikakiraw adlı yetenekli komutanlarıyla eli silah tutan herkesi otoritesi altına alır. Savaş Cuzco yakınlarında olur. Chancalar bu savaşı kaybederler. Zaferin kazanılmasından sonra Pachacuti, babası Viracocha'nın yerine İnkaların başına geçer ve bütün krallıkta kutsal bir sembol olan kırmızı renkli bandı (maskapaicha)yi başına geçirir. Böylece kral olarak ilk icraatını da Chancaların topraklarını işgal ederek başlatır. 1445-1450 civarında kendi yerine Kapa Yupanki'yi (Capa Yupanki) görevlendirdikten sonra Titicaca gölü çevresindeki verimli topraklarda yaşayanlarla savaşmaya gittiği anlatılır. Pachacuti, bugün hayranlıkla karşılanan 16.000 km olduğu tahmin edilen bir yol ağının mimarı olarak da anılıyor. Bu yol Pachacuti tarafından başlatılmış ve ondan sonra yönetime geçen şefler tarafından tamamlanmıştır. Yol iki anayol olarak organize edilmiş. Birinci ana yol: Tumbes'ten Araquipa'ya ve oradan da Şili'ye doğru ilerler. İkinci anayol ise, Ekvador'daki Quito yerleşim bölgesini Arjantin'deki Tucuman'a bağlar. İki yolun da paralellik içinde bir konumda yapıldığı da belirtilir. Ana yol aynı zamanda Cajamarca, Jauja, Vilcashuaman ve Cuzco kentlerinden yüksek tepelerden ova ve havzalardan geçiyordu. Anayolların genişliği ise 6 metreydi. Çeşitli noktalarda tampu (Kervansaray)lar yapılmıştı.

Pachacuti'nin bir betimlenmesi

Paçhacuti: Peruların tufana verdikleri ad. Sözcük anlamı da "dünyayı saran su" anlamında tanımlandı. Onların halk dilindeki anlatımlarında tufanın 60 gün ve 60 gece devam ettiği belirtiliyor. Öyküde geçen anlatımlarla bütün insanların yok olduğu, kalanların da taşa dönüştüğü dramatik bir tarzda ele alındığı aynı zamanda edebiyatın da varlığını göstermektedir. Zaten tufan ile ilgili yapılan araştırmalar sonucu 100'ü aşkın öykü bulunmaktadır. Sümerlerden Babil'e ve oradan da yeryüzü-

nün çoğu mitolojilerine konu olarak karşımıza çıkıyor. Eski Ahit kitabında belirtilen tufan olayı Sümerlerin başından geçen tufan olayının aynısıdır. Oradan da diğer tek tanrılı dinlere geçen tufan öyküleri diller nedeniyle aşınmış ve anlamları da zaman içinde çeşitli kaymalarla değiştirilmiştir.

Pachacutek: (Ya da Pachacutek Yupayaquı.) 1438-1471 tarihleri arasında egemenlik sürdürmüştür. Bazı kaynaklarda Pachacuti Yumqui Salcamayhua adının kullanıldığı da görülmektedir. (Viraccocha'nın oğlu Pachacuti ile aynı kişi olduğunu tartışmaya açan ifadeler de var) Doğum tarihi belli olmayan ancak 1471 yılında ölmüş olabileceği tahmin edilen İnka kralıdır. Bazı kaynaklarda Pachacutek adının Titu Manco Capac'ın adı olduğu ifade edilmektedir. Hükümdarlık döneminde krallığın sınırlarını Titicaca gölünden And dağlarına kadar genişletti. Bulunduğu bölgenin alt yapısına önem verip, çağın gerektirdiği çalışmalardan daha teknolojik bir gelişme gösterdi. Hükümdarlığı döneminde krallığına bağlı olanların doğum ve ölüm tarihlerini belirleyecek listeler tuttu. Ancak yapılan arkeolojik araştırmalarda kralın hayatını belirleyecek belgeler bulunamadığı için daha fazla bilgi verilemiyor. Öldükten sonra yerine oğlu Tupac Yupanqui geçti. Efsanevi kent Machu Picchu'nun bu kral tarafından inşa edildiği belirtilmektedir.

Pah-chah-Koo-tee: Pachacuti'nin orijinal adının olduğu belirtiliyor. Bak Pachacuti.

Pascasmaso: Peru'nun kuzey sahilinde yerli kabile olan Çimuların yaşadıkları bir yerdir. Bunlar dinsel açıdan ay tanrılarına taparlardı. İbadet yeri Sian adında bir Huaka (Huaca)'ydı. Yunka dilinde "ayın evi" şeklinde tanımlandı. Bu halk ayı güneşten daha güçlü görürlerdi. Nedenini de güneşin gece görünmemesine bağlanmıştı. Çünkü onlara göre ay hem gece ve hem de gündüzleri görünmesine rağmen güneş sadece geceleri görünürdü. Ayrıca iki yıldıza da inanırlardı. Bunlar Orion takımyıldızlarıdır.

Pacarina: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Kökeninin yeri" anlamında tanımlanmıştır.

Pachaca: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Toplumsal

organizyasyon içinde kullanılan 100 sayısı" anlamında tanımlanmıştır.

Pacayes: (Inga reticulata). Bir ağacın meyvesi olduğu belirtiliyor. Bu ağaç mimozagiller familyasındandır.

Pachacutik: (Ya da Pachacutec) Bak Yupanquı.

Pachamama: Panperu niteliği taşıyan soy tanrılarının Keçuvalar ve Aymaralılar arasında tapınılan bir tanrısallıktır. Bunlar İnka inançlarında alt dünya olarak belirledikleri cehennemde de hüküm sürerlerdi. Pachamama kültü ölülerin bulunacağı vatanlarıyla da ilgilenmişlerdir. Bu tanrısallığın adı tanrıça Mama Pacha karşılığıdır. Yani Mama Pacha'nın bir diğer adı olarak anlatılır. "Dünya tanrıçası, dünya annesi" şeklinde betimlenen "Paçhamama" ile hangi geleneklerle örtüşmüş olabileceği bilinmiyor.

Paçhamama: İnkalarda tapınılan bir tanrıça. "Dünya tanrıçası, dünya annesi" şeklinde betimlendiği ifade ediliyor. Bazı kaynaklarda büyük ve iri bir yaratık olarak betimlenir. Ona ait olduğu söylenen ekinlere iyi bakıldığında iyi ürünlerin oluşacağına yardım ederdi. Bu tanrıça "Mama Pacha ve Pachamama " adıyla da anılmıştır. Belge yetersizliği nedeniyle bu tanrıça hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Pachapucuy: (Ya da Paucar Huaray) dördüncü ayı temsil eden ay bayramıdır. Aynı zamanda dördüncü ayın da adıdır. Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Mart ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalar getirir. Araştırmacılar İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl hesaplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı.

Paçasmayu: Bak Si-an.

Pachyachachic: Sözcük anlamı "Dünyanın öğretmeni" şeklinde tanımlandı. Bak Pachacamac.

Paezler: İnkalar döneminde yaşamış bir yerli kabilesi. Orta Cordilleara'nın güneybatı sınırlarında yaşadıkları anlatılır. Bu halkın farklı bir kültürlerinin olduğu ancak hakkında yeterli

belgelerin bulunmamamsı nedeniyle açıklanamadığı anlatılır. Sözcük anlamı "güneşin gizemlerini gösterdiği yerler" şeklinde tanımlanan İtaqui-fino adında bir kült meydanı vardı. Dinsel inançlarında güneşin bütün özelliklerini taşıyan bir tanrıya inandıkları ele alınır. Bu tanrılaşmış kişinin İspanyol kayıtlarında adı geçen kahraman Gueguiau adında biri olma ihtimali oldukça yüksektir. Bu kahramanın daha sonraki sömürge dönemlerinde yerlilerin etrafında toplamasını başaran Juan Tama'nın bilgeliği karşısında geri plana itildiği öykülerde yer alır. Paezlerin dünya görüşlerinde ikincil (düalist) bir başka özellikleri daha vardı. Bu özellik onların gökkuşağından korkmalarıyla belirlenir. Belirti olarak ölülerini memnun etmek için tasvirlerinde göstermeleridir. Yani düşman ruhlardan korkarlardı. Ölüler yakılır kalan parçalar ise gömülürdü. Şefler öldükleri zaman mezar odasına eşyalarıyla birlikte eşleri de bırakılırdı. Dikkat edilecekse Mısır uygarlığındaki ölü gömme geleneklerinde de böyle durumlar yaşanmıştır. Ölenin eşi onunla birlikte mezar odasına gömülürdü. Ölü yakma geleneği İspanyol işgalinden sonra bitmesine rağmen ölenin bulunduğu ev ise yakılırdı. Bu gelenek günümüzde Şamanların ölü evini temizlemesiyle sembolik olarak uygulanmaktadır.

Pako: İnkaların sosyal yaşamlarında Aymara rahipler organizasyonunda beyaz büyü ile uğraşan büyücü-rahiplere verilen bir ad. Büyü ve falcılık kalıtımsal olarak hala dünyanın çoğu yerlerinde ilkelliğinden izler bırakmaktadır. İnsanın kendisini tanrısal bir gücün içinde görmesi şeklinde yapılan bu işler İnkaların önemle sarıldıkları bir kurtarış yoluydu. O dönemlerde krallar ve ileri gelenler büyü ve falcılarla iş yaparken günümüzde bu miras sadece kadınlar tarafından takip edil-edilmektedir.

İnka kültürüne ait bir heykelcik

Paloma: İnkaların dağlık ve kayalık alanlardan aşağılara indiklerinde ilk kulübelerini bu bölgede yaparlar. Arkeologlar bu kulübelere balıkçı kulübeleri adını verirler. İlk kulübelerin yapım tarihleri ise İ.Ö.5800-3500 arası gösterilmektedir.

Pampaconas: İnkalarda bir yerleşim yeri. Köy. Bugün aynı adla anılmaktadır. İspanyolların güzergahında olduğu için askerler tarafından talan edilmişlerdir.

Pampa Machiquenga: İnkalar döneminde yaşamış bir yerli kabilenin adı.

Pan: Atakapa yerlilerin dilinde "Pencere"anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Panaca: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "İmparatorun yerine oğlundan hariç geçen saray çalışanlarına verilen ad" anlamında tanımlanmıştır. İnka kralların soylarından gelenler. Krallık ırkı olarak bilinir. Genellikle İnka Roka'nın egemenliği sırasında uygulanarak başlayan bir soy olarak belirtilir. Panakalar kendi soylarından gelen kurucu kralların (Ya da atalarının) Amawata'lar tarafından ele alınacak övgü dolu eserleri kapmak için adeta kendi aralarında yarış yaparlardı.

Panche: Muiscaların güneybatısında yer alan bir topluluk. Bunlar eski çiftçi düşüncelerinin belirledikleri ayı yücelten bir dünya görüşünü savunurlardı. Düşünsel inançlarında dişil ay ön planda yer alırdı. Ruhlara olan inançları da çok yüksekti. Bu nedenle yakarış ve kurbanlarla bu duygularını açığa çıkarırlardı. Bunlar ölüleri için kademeli gömü tarzını kullanırlardı. Cesedin yumuşak bölgeleri çürüdükten sonra kalan kemikler mezardan çıkarıldıktan sonra sunulan eşyalarla beraber büyük toprak urnalara (kavanoz) konurdu.

Pancenu: Bak Cenufana.

Panço: (Ya da pancho) Kolsuz bir erkek giysisi. Bu giysi tek parçadan yapılırdı. Peştemal şeklinde kullanıldığı belirtilir. Günümüzde peştemalin en çok kullanıldığı yerler Türk hamamlarıdır.

Panperu: İnka mitolojisinde çok eski zamanlara ait olduğu belirtilen soy tanrılarından birinin adıdır. Keçuvalarla Aymaralılarda tapınılan ve genellikle de "Pachamama" olarak tanımlanan bir tanrısallık olduğu ifade edilmiştir. Bereket anlamında kutsal olarak bilinen tanrısallık ve bulunduğu yer önem taşıdığı gibi törenlerle kurbanlar da kesilirdi. Panperu gibi kültü yaygın olan Diaguitalarda önem taşıyan İllapa adlı tanrısallıktı.

Panzaleo: Tungurahua yanardağından geldikleri anlatılan bir halk. Bunların soylarının çıkış mitolojileri dağlık alanlara bağlantılı olarak düşünülüyor. Paquariqtampu: (Ya da Paqaritampu) Cuzco kentinin yaklaşık 30 kilometre güneyindeki dağlık bölgede bir mağaranın adıdır. İnka mitolojisinde bu mağaradan ilk insanlar olarak dört kardeşin çıktıkları belirtilir. Bu kardeşler; Ayar Kachi, Ayar Uchu, Ayar Awka, Ayar Manko (ya da Manko Kapaq)dı. Mağaraların tanrısal düşünceler için gizemli olduğunu günümüzdeki dinlerde de görebiliyoruz. Musa'nın dağa çıkışı Hz. Muhammed'in de dağlarda bilgiler aldığı görünen gerçeklerdir. Dağlara inanmanın diğer uygarlık dinlerindeki yansımalarının benzerleri de İnka inancına yansımıştır. Ancak onlar farklı olarak dağlara da insan kurban etmişlerdi.

Papagarina: (Etni) İnka öykülerini anlatan ve değerlendirmeye alan bir kitap olduğu belirtiliyor.

Papas: İnka dilinde patatese verilen ad.

Paracas: Peru'nun güney kıyılarında yer alan bir yarımada. Burada Chavin kültürüyle örtüşmüş olabileceği anlatılan klasik öncesi bir evreden söz edilir. Bölgede ilk mezar kazıları 1925 yılında Jullio C.tello tarafından gerçekleştirildi. Cavernas" stili olarak bilinen eski evre geleneğini 7.5 metre derinliğinde kayalar içine oyulmuş mezarlardan alır. Yapılan araştırmalarda bu mezarlardan birinde 55 iskelet yan yana bulunmuştur. Bu evrede demek ki toplu mezarlar gelenek halini almıştı. İskeletlerin kafataslarında derin yara izleri yer alır. Bu yara izlerinin ne anlama geldiği bilinmiyor. Muhtemelen adı henüz bulunmayan bir yerli kabilesinin inançlarında ölümden sonra kafa yarılma geleneğinin olabileceği tahmin edilir. Yani beynin kafatasında(ya da ruh) tutsak kalabileceğini düşünen yerliler onu özgür bırakmak için böyle bir işlemi yapmış olabilirler. Mezar sunuların içindeki çömlekler üzerinde çizilen yırtıcı hayvan motifleri de Chavin kültürünü anımsatır. Burada daha sonraları içinde 429 mumyanın yer aldığı mezar kompleksi bulunmuştur. Bu mezarlarda ölüler tütsülenmiş, bağırsakları çıkarılmış çömelmiş durumda mumyalanmışlardır. Burada

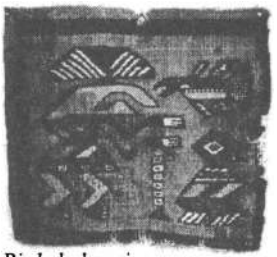
yeni yapılan kazılar sonucunda "Paracas" kültürünün bir başka uygarlıkla da örtüştüğü açıklanmıştır.

Paramonga: İnkaların yaşadıkları bir kent. Chimu İmparatorluğuna katılmıştır. Bu kentte yapılan askeri kale diğer kentlerdeki kalelerden daha ünlüdür. Chillon, Rimac ve Lurin vadilerine saldırılar bu kaleden yapılırdı. Paramonga kelesinden Chanchan kralı Minchansanam'a saldırılar yapılmış kralın direnmesine rağmen yenilmiş olduğu belirtiliyor.

Pariacaca: (Diğer adı da Yaro olarak bilinir) İnkaların yaşadığı bir dağ. Bu dağ ile ilgili mitolojik öyküler Huarochiri efsanesinde yer alır. Bazı anlatımlarda bir tanrı olarak da bilinir. Mitolojide su ve sel tanrısı şeklinde tapınıldığı belirtilmektedir. Dağa bu tanrının adı verilmiştir. Mitolojide Condorocoto dağında beş yumurtanın bulunduğu ve bunlardan da Pariacaca adlı tanrının doğduğu anlatılır. Onun döneminde Uathiacuri adında fakir, paçavralar içinde biri daha vardı. Bu adamın Pariacaca'nın oğlu olduğunu açıklayan araştırmacılar var. Uathiacuri babasından çok şeyler öğrenmişti. Onun yiyecekleri Uatyasca'dan gelirdi. Onun zamanında beş yumurtanın bulunduğu Condorocto dağına yakın bir buçuk laguna (mil) bir zengin adamın evi vardı. Bu adam kendini bilgili ve bir tanrı gibi tanıtırdı. Yerlilere her şeyin yaratıcısı olduğunu anlatırdı. Ancak bu adam bir gün çok hasta olur. Ne yaptıysa ne tür ilaçlar kullandıysa fayda edemedi. Halk şefin yakalandığı hastalıktan dolayı kaçtı. Uathiacuri gezi sırasında Latallaco dağında konakladı. Oradan geçen bir tilki karşılaştığı bir diğer tilkiye bölgenin durumunu sordu. Tilki yaşlı adamın hasta olduğunu anlatır. ["...Her şey yolunda, sadece zengin adam çok hasta ve iyileşmek için inanılmaz bir çaba harcıyor. Hastalığının nedenini ona söyleyebilecek tüm bilgili adamları etrafına topladı, ama kimse hiçbir şey bulamadı. Halbuki gerçek neden, bir seferinde karısı mısır kavururken, her zaman olduğu gibi bir taneyi kucağına düşürmüştü; onu bir adama verdi, o da yedi, sonra bu adamla ilişkiye girdi, zina işledi. Bu yüzden zengin adam hasta; güzel evinin tepesinde onu yemek için bekleyen bir yılan dolaşıyor ve değirmen taşının altında iki başlı bir

kurbağa aynı niyetle pusu kurmuş bekliyor. Ama bunları kimse bilmiyor..."] Bu konuşmaları duyan Uathiacuri, zengin adamın evine gitti. Adamın kızıyla karşılaşır ve babasını iyileştirebileceğini söyler. Kızın adı bilinmiyor ancak bazı kaynaklarda Chaupinaca adında bir kız olduğu anlatılır. Hasta adama zavallı, fakir birinin onu iyileştirmesi için geldiğini haber verdiler. Adam kim olursa olsun iyileşmek için kabul etmekten başka bir şey düşünmedi. Odasındaki diğer hekimler bu zavallı, yoksul adamla alay ettiler. Uathiacuri, tedaviye başlamadan önce eğer kızıyla evlenmesini sağlarsa onu tedavi edeceğine söz verdi. Adam sözünü tuttu. Uathiacur adamı iyileştirdikten sonra kızıyla evlenir.

Pariacaca dağı: Bu dağ yaklaşık 5000 metre yükseklikte olup yazkış üzerindeki karı eksilmeyen bir dağ olduğu anlatılır. Tanrı Pariacaca'nın adını alan bir dağdır. Dağ ayrıca Yauyos ile Jauja kentlerinin sınırlarını belirtir.

Bir halı deseni

Paricia: İnkalarda tapınılan bir tanrı. Sellerin tanrısı şeklinde tapınıldı. Bu tanrı aynı zamanda günah işlediği öne sürülen kabilelere sel yaratarak suç işlemiş olanların ölümüne sebep olur. Büyük bir ihtimalle "Tufan" mitolojisindeki doğal afetin getirdiği korkuyu küçük tufan olarak bilinen seller şeklinde ele alınan biri kendisini bu yönden tanrı olarak ilan etmiştir. Paricia bu kategoride kendini seller tanrısı olarak öne sürdüğüne göre tufan mitolojisinden etkilendiğini açıkça belli eder. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Pastolar: İnkalarda bir soy. Bunların da mitolojilerinde yılan ön sıralardaydı. Yılan onların inançlarına göre kötü bir işaret olarak tanımlanırdı. Fal bakan bir halk olarak tanınırlardı. Genellikle fal bakarken kuşların hareketlerine göre bakarlardı. Bunların Puruhalar, Popoyanlar gibi dini bayramlar yaptıkları belgelenmiştir. Tanrılarına insan kurban etme geleneği ise önemli bir sunu olarak bilinmişti.

Patangolar: Magdalena'ya inen yamaçlarda yaşadığı anlatılan bir

halk. Bu halkın kültü hakkında ortaya atılan bilgilerin ne kadar sağlıklı olacağı mucizeler yaratıyor gibi. Dünya görüşleri tamamen bir sır olarak kalmış. Dinsel inançlarında kültü ve görüntüsü bulunmayan "Am" adında bir tanrısal ruhtan söz ederler. Bazen de Güneş ile aydan da söz ederler. Ayrıca henüz kimlik bilgileri bulunmayan Chusma (Chanzan da deniliyor) adlı bir ruhtan daha söz ederler. Düalist bir anlayıştan kaynaklandığı anlatılan bu halkın diğer dünya hakkında yorumları ise "rüzgar benzeri" bedeni olmayan ruhlara dayanırdı.

Paşa-camac: (Ya da Paşa-Kamak) Keçuva dilinde sözcük anlamı "tanrı" olarak kullanılmaktadır.

Paucar Huaray: Bak Pachapucuy.

Paucura: İnkaların komşuları olan bir halk. Burada tanrılar için yapılan kurban ayinleri sırasında "kurbanlar" tahtadan yapılmış bir platform üzerinde yapılırdı. Tahtadan yapılmış olan kurban platformları da hasırların üzerine bırakılırdı.

Paullu İnca: 1536-1549 tarihleri arasında İnka olduğu belirtilmektedir. Huayne'nin oğlu ve Atahualpa'nın da kardeşidir. Yupanqui'nin öldürülmesinden sonra abisine ve İnka halkına ihanet etmiş İspanyollarla işbirliği yapmıştır Don Melchor Carlos adını alıp Hıristiyan olmasıyla da halkının nefretini kazanmıştır. Araştırmacılar bu kralın İspanyolların bir kuklası olduğunu belirtirler.

Pay: Atakapa yerlilerin dilinde "Pay etmek, taksim etmek "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Pedro Pizzare: Don Fransisco Pizzaro'nun yeğeni ve aynı zamanda silah arkadaşıdır. İnkalarla ilgili "Relacion de İdescu Brimiento De La Conquista del Peru "adlı bir kitap yazdı. Kitabın Türkçedeki karşılığı ise; Peru krallıklarının keşfi ve Fethinin öyküsü olarak belirtilir. İnkaların krallarıyla halkın ayrı ırklara ait insanlar olduklarını ele aldı. Asıl İnkaların beyaz tenli ve farklı bir dil kullanan kişiler olduğunu anlatırken halkın onların dilini bilemediğini de kitabında belirtmiş.

Pedro de Mendoza: 1533 yılında İspanyol kralı tarafından İnkaları tamamen ortadan kaldırmak için emrine büyük ordu-

ların verildiği bir general. Araştırmacılar seferin başladığı dönemleri *"...Mendoza, daha önce, Nuestra Senora del Buenos Aires'i kurmuştu. Sefer sırasında, bugünkü Bolivya ve Paraguay'ın bulunduğu Asuncion kıyılarındaki yüksek bölgeleri almak isteyen Guaranis Kızılderilileri ile kuzeyde karşılaştı. Bu yerliler sağlam savaşçılardı ve sapan atmakta çok ustaydılar; İspanyollara önemli ölçüde kayıplar verdirdiler. Doğudan yola çıkan Guaraniler ilerleyişleri sırasında Arawak kabilelerini püskürtmüş ve eski İnka İmparatorluğu'nun bir kısmını ele geçirmişlerdi. Derken, İspanyollar karşı karşıya geldiler. Kızılderili kabileleri yabancılara karşı koyabilmek için Guaranilerin en gelişen kolu olan Chiriguanoların başkanlığında bir ittifak kurdular. İspanyollar, Birleşmiş Kızılderilileri yenebilmek için daha pek çok askeri birlik sevk etmek zorunda kaldılar; ancak Paraguay üzerinden Buenos Aires'i Lima'ya bağlayan yolun tam anlamıyla kontrol altına alınması için yüz yıldan fazla zaman uğraş verilmesi gerekmişti..."* şeklinde ifadelere yer verirler.

Pedro de Mendoza

Pedro Sancho de la Hoz: İnka İmparatorluğuna son veren Fransisco Pizzaro'nun en büyük yardımcısıydı.

Pei: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Mastar ekiyle kullanılan zamirdir. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Sizsiniz" şeklinde tanımlanmıştır.

Pemmikan: Amerika Kıtasında yaşayan Kızılderililere ait bir yemek türü. Et kurutulup, yağı eritilen konsantre bir yemek olduğu belirtilir. Aynı yemek türü Anadolu uygarlıklarında da görülmüştür. Günümüzde bile Anadolu'daki köylerde buna benzer kurutulmuş et konsantresi bulunmaktadır.

Peru: Quechua dilinde "Piruv" Aymara dilinde "Piruv" İspanyol dilinde "Peru" olarak tanımlanmıştır. (Yerli dilinde Piru/Pirua şeklinde gösteriliyor) Bugün, Güney Amerika'nın batısında yer alan bir ülke konumundadır. Bu kentin kapladığı

toprak alanı bir buçuk kilometrekareye yakın olarak hesaplanmaktadır. Güneydoğu yakasında Bolivya, güney kısmında Şili, batıda Büyük Okyanus ve Kuzeyinde de Ekvador ile Kolombiya ülkeleri yer almaktadır. Dağlık bir yerde kurulmuştur. Bölgede çoğunlukla yüksek dağların tepelerinde kar vardır. Burada ovalara da rastlamak mümkündür. Göller, nehirler, çöllerin bulunduğu bir yerdir. Doğanın çoğu güzelliği ve korkunç yönü Peru'da bulunur. İklimsel özelliği kuru, nemli, sıcak ve soğuk olarak geçer. Genelde doğadaki çoğu bitkisel ürünler Peru'da da yetişir. Bunların arasında pirinç ve pamuk da dahildir. Vikipedia İnternet Ansiklopedisinde Peru ile ilgili "...Peru, tamamen değişik iklim bölgelerine sahiptir. Costa Humboldt akıntısının etkisi altında olup, tarımın sadece Andlardan gelen nehirler boyunca ve nehir vahalarında mümkün olduğu geniş ölçüde bir kıyı çölüdür. Peru'nun güneyinde, Şili sınırında dünyanın en kurak çölü olan Atacama çölü başlar. Costa'nın güney kısımlarında başkent Lima'ya kadar olan kesimde, yani kıyı şeridinin yaklaşık yarısında, yıl boyunca yağmur düşüşü sıra dışı ölçüde enderdir. Peru'nun en yüksek dağı Huascaran (6.768m) bulunur..." şeklinde bilgiler yer alır. Tabii ki Peru hakkında bilgiler bu kısa yazı gibi sınırlı olmaz. Burada sadece Peru hakkında bilgilenme açısından anlatım kısa olarak belirtilmiştir. Kaynak kitaplarda kent ile ilgili geniş araştırmalar bulunmaktadır.

Peru dini: Orta And bölgesindeki eski Peru dini, arkeolojik araştırmalar sonucunda bulunan belgeler doğrultusunda iki şekilde incelenir. İlki orta Andlarda "panperu" denilen kült. Bu kültte çok sayıda dinlerdeki yerel ve bölgesel anlam taşıyan tasvirlerin varlığı olarak incelenir. İkincisi ise bölgesel bazı dinsel görüşlerin zaman içinde ifade sanatına girerek din kültürü boyunca varlığını korurlar. Bunlar genellikle kadın ve erkeklerden oluşan kalabalık bir tanrılar panteonuna oluştururlar. Bir taraftan karşılıklı tezatlar oluşturur bir taraftan da bereketi sembolize eden tanrısal çift

İnka geleneklerini çağrıştıran bir tunik

olarak ortaya çıkarlar. Yerel tanrılar belirli yetkilere sahip bölgesel tanrılar konumlarına kadar yükseldiler. Bu da devletin tanrılar sayısının oluşumlarıyla ilgili olarak karşımıza çıkar. İnkaların imparatorluk dönemindeki bu konum resmi bir hiyerarşi oluşturarak zirveye ulaşmıştır. Araştırmacı Luis Valcarel, imparatorluktaki renkli tanrılar topluluğunun bir tek tanrının yüzüyle ifade edilmiş olacağını ileri sürer ama fazlaca önem kazanmaz. Tanrıların doğa görünümleriyle yıldızlarla bağlantılı olarak hareket etmeleri kozmik düşünce için önemli bir yer tutar. Buna bağlı astral mitolojinin de önemli bir yer tuttuğu ifadeler arasında yer alır. W. Müller, çok biçimli ve çoğunlukla farklı kişilikli tanrıların ortaya çıktığını ifade eder. And dini ahlakı bir davranış sergiler. Vicdanla dini kuralların paralel geliştiği dinsel dünyalarında insan davranışlarının tanrılar tarafından denetim altında tutulduğu görüşü savunulur. Bu dinin ata kültü de önem taşır. Dinsel çizgide karşımıza üstün güçler çıkar. Bu güçlerle fırtına, yıldırım ve dolu gibi doğa olaylarının, güneş ve ay tutulmaları konumunun insan ve hayvan sesleriyle önleme gibi bir eylem gerçekleştirilmek istenirdi. Büyülerin dışında bu tür güçlerin devamı için muskalar yapılmaya başlanmıştı. Bu muskalar arasında tarlalara gömülen lama figürleri, köprü ve geçitlerin önüne bırakılan taş yığınları muskaların birer kanıtı olarak tanımlandı.

Peru mitolojisi: Huiracocha'nın efsanesi dışında ayrıca Guaman Poma de Ayala'nin tarihinde anlatılanlar hiç de önemsenmeyecek anlatılar değildir. Burada daha farklı öyküler ele alınmıştır. Yaratılışın ilk dönemlerinde kadınların göğsünden çıktıkları iddia edilen "Hapinunu" adlı ruhların dışında, Peru mitolojisinde birinci tarihöncesi dönemde yaşayanlara Huari-Huiracocha-Runa adı verilmişti. Bu adın sözcük anlamı ise "Huiracocha'yı yücelten insanlar "şeklinde tanımlandı. İkinci tarihöncesi dönemde yaşayanlara "Huari-runa" adı verilmişti. Huarı sözcüğün anlamı Keçuva dilinde "olağanüstü etki gücü "şeklinde tanımlandı. Üçüncü tarih öncesi dönemde yaşayanlara "Purun-runa"adı verilmişti. Sözcük anlamı "vahşiler "şeklinde tanımlandı. Dördüncü tarihöncesi dönemde yaşa-

yanlara "Auca-runa"adı verilmişti. Sözcük anlamı" kendilerini hayvanlara döndürebilen" şeklinde tanımlandı.

Chimu kültürüne ait bir su testisi

Peru duvarı: İnkalar düşman saldırılarından kendilerini korumak için "Çin Seddine " benzer bir duvar ördüler. Kaleler dizini şeklinde yaptırılan bu duvarlar Kuzey Peru'da Chimbate'den başlar ve iç kısımlara kadar devam eder. Bu surlara benzer bir sur da Bizanslılar tarafından İstanbul çevresine yapıldı. Bu gün Peru'da yapılan bu duvarlara "Peru Duvarı" adı verilir. İstanbul'daki duvarlara da "Bizans Duvarı" adı veriliyor.

Piedra Lisa: Sözcük anlamı "Pürüzsüz taş" anlamında tanımlanmıştır.

Petra: İnkaların yaşadıkları bir yerleşim yeri. O dönemden kalma harabelerin bulunduğu bir yer. Henüz tam olarak araştırılmamış olduğu anlatılır.

Pia asi: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Mide ağrısı" şeklinde tanımlanmıştır.

Pichincha: Quito kentinin batı yakasında yer alan bir yanardağ.

Piguerao: (Beyaz kuş adıyla da tapınıldığı ifade ediliyor.) İnkalarda tapınılan bir tanrı. "Beyaz kuş " şeklinde tanımlandı. Bu tanrı Apocatequil'in ikiz erkek kardeşiydi. Annesi ölünce soylu bir kadın tarafından büyütülür. Annesinin adı Cautaguan'dı. Guamansuri ile ilişkiden sonra iki yumurta doğurur. Piguero bir yumurtadan kardeşi Apocategui ise diğer yumurtadan çıkarlar. Bak Guamansuri.

Pikillacta: Wari imparatorluğunun Peru'nun Cuzco vadisindeki dinsel merkezi olduğu anlatılır. Burası yapılan arkeolojik kazılar sonucu etrafı 12 metre yükseklikte duvarlarla örülmüştü.

Pişu: Sözcük anlamı "Uç" şeklinde tanımlandı. Bu sözcük köku-

nün Latince dilindeki "Pico" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var.

Pihuy: (Pijuy) Guatemala bölgesinde "turmanıcı kuş" "sigara izmariti" olarak kullanılan bir sözcük. "ani" sözcüğünün de "tütün rengi" olarak da tanımlandığı belirtilir.

Pijaolar: Orta Cordillera vadisinin güney kısımlarında yaşamış olan bir halk olduğu anlatılır. Yapılan arkeolojik kazılarda bu halktan geriye kalan tahta, taş ve topraktan yapılmış tanrısal idoller, bu halk ile ilgili dinsel kültten mesajlar verir. İspanyolların işgali sırasında vadide bu halk tarafından yapılmış büyük heykellerin olduğu da belirtilmektedir. Bunlara örnek olarak Tanrı Elianı, Neiva bölgesinin tanrısı Lulumoy'un bulunan heykelleri gösterilir. Pijao halkı tanrısal olarak gördüklerini yüceltmişlerdir. Düşündükleri bedensiz varlıkların heykellerini yaparak imgesel buluşun bilemeden varlığını açıkladılar. Onlara göre tanrısal ruhları bedensizdi. Onlara göre bedenden ayrılan ruh kutsal olarak gördükleri geyikte canlanırdı. Yerin altında üç metre derinliğinde kuyular kazıyıp, ölülerini oraya gömerlerdi. Kuyu şeklindeki mezarın bitişiğinde bir başka oda daha vardı. Genellikle iskeletlerin gömüldüğünün kanıtlanmasının yanı sıra yan odalarda da içinde yanmış insan parçalarının bulunduğu urnalar da tespit edilmiştir.

Pınalar: Savaşlar sırasında esir alınanlara verilen ad.

Pirua: İnka inançlarında tapındıkları ve "ana mısır" olarak belirledikleri yetişmiş mısırdan yaptıkları bir tür yemeğin konulduğu kap. Bu kap onlar için son derece kutsal olduğu için genellikle bütün evlerde vardı. Kabın üzeri evdeki en iyi bezle örtülürdü. Kaba koydukları yemeğin adı ise Mamasara'ydı. Mamasara yemeği İnkalarda kutsal bir yemek olarak algılandığı için "Pirua" adlı kap o yemek için yapılmıştır. Bu yemeğin konulduğu kap bereketin bir sembolü olarak her evde bulunur ve temiz örtülerle kaplanırdı.

Piquillacta: Apurimac vadisinde İnkaların yaşamış oldukları ileri sürülen bir yerleşim alanıdır. Arkeolojik bir alan olarak belirtilmiştir. Bu kentte Huari kentinin mimari özellikleri görülür.

Pitazofi: Şef Naymlap'ın deniz kabuğu borusunu çalan hizmetçisinin adıdır.

Pitusiray: İnka mitolojisinde adı geçen bir dağ. İki zirveli sıradağlar konumundadır. Bu dağda Laris'te doğduğu söylenen Acoyanapa adlı genç bir çocuk çoban, kurbanlık için büyütülen lamaları otlatırdı. Bak Acoyanapa.

Plateros: Değerli madenler konusunda uzmanlaşmış olan madencileri belirtir.

Pocorosa: İnka yerlilerin şeflerinden biri. Bu şefin cenaze töreninde araştırmacı Anadogya anılarında şöyle belirtir. Şefin cenaze töreninde rahipler tarafından söylenen duaların sadece şefin hayattayken yaptığı icraatlarını belirtir. Duaların sadece bir çeşit destandan başka bir şey olmadığını da anılarına ekler. Onların geleneklerinde bir yıl sonra aynı gün ölünün anısına büyük kutlamalar yapılırdı, sevdiği yiyecekler, silahları, tahtadan yapılmış kayık modelleri, kurutulmuş cesediyle beraber taşınıp, tören başlamadan önce temizlenmiş bir alana getirilirdi. Alanda ölünün bütün sunuları yakılırdı. Çıkan dumanın ise ölünün göklere ulaşan ruhuna kavuştuğu şeklinde değerlendirilirdi. Bugün çağımızda Hıristiyanlar ve Müslümanlar da ölen kişinin bir yıl sonra anısına sıradan törenler yaparlar.

Pompei: İnkalarda bir yerleşim yeri.

Popoayan: Güney Kolombiya halklarından biri. Bunların özellikle ev eşyaları arasında tahta ve metalden yapılmış idollerin bulunduğu yazılır. Güneş ay ve yıldızları sembolize eden idollerdi. Onlara göre dağların da tanrısal bir anlamının varlığı ifade edilir. Bunların Pastolar, Puruhalar gibi üç gün süren dini bayramlar yaptıkları belgelenmiştir. Tanrılarına insan kurban etme geleneği ise önemli bir sunu olarak bilinmişti. Bunlarda ölü gömme geleneği, ölenin başka bir bedende canlanması şeklinde düşünülmüştü.

Porcon: İnka tanrısı Apocateguil'e tapınılan bir yerleşim yeridir. Buradaki dağların birinde üç adet heybetli kaya vardır. Kızılderili efsanelerine göre bu kayalardan biri Apocateguil, diğeri annesi "Mamacateguil" olarak tapınılan Cautaguan, üçüncü kaya da ikiz kardeşi Piguerao'ya ait olduğu anlatılır. Kızılderi-

liler Apocateguil'i temsil eden kayanın üzerinde bir erkek idolü yaparak onu sembolize etmişlerdi.

Potajes: Mezarlara bırakılan "sunu" anlamında tanımlanır. Genellikle ölü gömme törenleri sırasında ölenin akrabaları hediyeler getirirlerdi. Gelen hediyeler mezar odasının yanındaki başka bir odaya toplanır ve ölüye ait olduğu düşünülerek dokunulması, tanrılar tarafından öfkeyle karşılanır diye saygı duyarlardı.

Pow Pow dansları: Bu dans şekli şaman inancını belirten bir dans şeklinde gösterilir. Kızılderililer Amerika askerleriyle savaşmadan önce bu dansı şaman inancının ritüeli olarak uygulamışlardı. Bu törensel dans ile Şamanların toplanması anlamında da belirtilmektedir. Dansın ilginç bir öyküsü de kitaplarda dolaşmaktadır. Amerika askerleri Sioux kabilesine bağlı Kızılderilileri Wounded Knee ırmağının kıyılarına getirirler. Bunlar askerlerin esir aldıkları yerlilerdi. Havanın soğuk olması yerlilerin donma tehlikesi geçirmesine elverişliydi. Donmak üzere olan bir yerli birden dans etmeye başlar. Diğerleri de onun etrafında halka şeklinde toplanırlar. Onlara göre soğuktan donmadıkları için bu dans çemberine yaşam çemberi adını verirler. Pow Pow dansının İnka İmparatorluğunu oluşturan yerliler arasında uygulanmış olacağı da tahmin edilmektedir.

Pozolar: İnkalarda yaşayan bir halk. Bu halk tanrı idollerini tahtadan renkli ve yumuşak kısımlarını balmumu ile şekillendirerek insan kafatası şeklinde yaparlardı. Bunlar tanrısal törenlerini ve sunularını savaşlara gitmeden önce yaparlardı. Kurbanlarını diğer kabilelerin yaptıkları törenler dışında kendi geleneklerine göre tanrıya sunulacak kurbanlarını, güneşin doğuş yönüne çeviriyorlardı. Daha sonra da parçalayıp etini yiyorlardı. İslam dininde de kurbanlar Kıbleye doğru çevrilerek kesilir ve dualar eşliğinde kesilen hayvanın eti yoksullara bölüşülür (Ancak günümüzde bunun tam tersi uygulanmaktadır. Kurban etleri yoksullar yerine zenginler ya da cemaati varsa onlar arasında bölüşülmektedir.)

Pucara: (Bazı kaynaklarda Pukara şeklinde yazıldığı görülür)

Cuzco yaylasında Titicaca gölü havzasında bir yerleşim bölgesi. Burada bulanan taş anıtlar, Vraccochanın halkını cezalandırması için yarattığı tufanın kalıntıları olarak örnek alınmasını isteyen araştırmacılar var. Tufan öyküsüyle ilgili 1570 yılında Francis de Toledo bir eser yazarak günümüze bu tufan öyküsünü aktarmıştır. Bu arkeolojik alanın adını taşıyan bir de Pucara kültür evresi var. Bu evre Titicaca gölünün kuzey kısımlarına kadar yayılmıştır. Kültürün Tiahuanaco kültürüyle ilişkisinin hangi boyutlara ulaştığı ne yazık ki henüz bilinmiyor."Müstahkem mevki" olarak tanımlanan bu yer Ollantaytampo'daydı. İki surla çevrili olduğu belirtilen bir yerdir.

Puca-Pucara: İnkaların yaşamış oldukları bir yer. Burada uygulanan kültür izleri bugün tartışma yaratacak niteliktedir. Bak Pucara Kültürü.

Pucara kültürü: Cuzco yaylasında yer alan Pucara yerleşim alanından adını alan bir kültür evresidir. Kültürün Tiahuanaco kültürüyle ilişkisinin hangi aşamada olduğu henüz belge yetersizliği nedeniyle bilinmiyor. Burada arkeologlar tarafından bulunmuş olan bazı eşyalardaki motifler Tiahuanaco kültürüyle benzer durumda olduğu anlatıldı. Hatta o dönemde İnkaların hamam olarak kullandıkları yapının kalıntıları da Puca-Pucara kentinde arkeologlar tarafından bulunmuştur. Hamamın kalıntıları da Tambo Machay'da bulunmuştur. Motifler arasında yırtıcı hayvanlar, kondor ve pumalar tercih edilmiş motifler olarak görülür. Pucara kültürüne ait at nalı şeklindeki kırmızı kumtaşı bloklardan yapılmış bir din merkezi yer alır. Tapınağın duvarları beyaz kum taşıyla kaplı bir teras ve yaklaşık iki metre merdivenlerle inilen bir avludan oluşmuştur. Kültürün yayıldığı bölgelerde bulunan heykeller, (steller) yapıları gereği Tiahuanaco kültüründeki eserlerden daha canlı görüldüğü tespit edilmiştir. Yerleşim bölgesinin kuzeyindeki Wilkawain tapınağının Tiahuanaco kültürünün genişleme dönemine ait olduğu sanılıyor.

Tambo Machay'da İnka hamamının kalıntıları-Puca-Pucara bölgesi

Puerto Viejo: İnkaların yaşadıkları bir yer. Uiracocha'nın uğradığı yerlerden biridir.

Puma: Kabileler arasında savaş sembolü olarak Huaracochiri'deki karşılığıdır. Tiahuanaco kültüründe bu hayvandan kutsal olarak söz edilir. İnkaların yayıldığı özellikle Peru bölgesinde çoğu çanak ve çömleklerde bu hayvan sembolize edilmiştir. Hatta aynı şekilde Akbaba'ya da kutsal gözüyle bakarlar. Peru'da ayrıca çanak ve çömlekler üzerinde puma postuna bürünmüş İnka savaşçılar gösterilir. Arkeolojik buluntularda İnka imparatorluğunda Puma derisine bürünmüş kralların olduğu da belirtiliyor.

Puma-punku: İnka yerlilerinin Tiahuanako (Tıahuanaco) kentinin güneybatısında olduğunu belirttikleri bir bölge. Kentin üç kapısından birinin adı şeklinde ifadeler var. Diğer kapılar ise; Tunka-Punku, Umu-punku adlarını taşırlar. Bu bölgenin Tiahuanako kentinin bulunduğu bölge olduğunu belirtirler. Ancak yerlilerin Tiahuanako bölgesinin güneybatı kısmına neden "Puma-punku" dedikleri ise bilinmiyor. Burada yapılan arkeolojik kazılarda yarısı toprağa gömülmüş ve itinalı olarak dizilmiş taş bloklar gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu taş blokların Chavin ve Huantar kültürüne benzerliği tartışılır ve taş blokların su dağıtım şebekesinde kullandırılmış olabileceği düşünülüyor.

Puna: Bir yerleşim yeridir. Arkeolojik sit alanıdır. Burada yapılan araştırmalarda toprağa gömülen altından yapılmış vazolar ve onbinlerce altın tozuyla kaplanmış lamaların iskeletinin bulunduğu belirtilmektedir. Lamaların Atahualpa'nın şefleri tarafından toprağa gömülmüş olabileceği tahmin ediliyor.

Pumasilla dağı: İnkaların yaşadığı bölgede bir dağ. Bu dağa tapınıldığı anlatılır. Dağın tanrısal ürünlere bereket getirdiği nedeniyle tapınılmış olabileceği düşünülüyor.

Punchau: İnkalarda tapınılan bir tanrı. Hakkında yazılan belgelerden dolayı güneş tanrısı (özellikle savaş tanrısı) şeklinde ifadeler var. İnka mitolojisinde Epunamun adında bir takıma karşı oyunlar yaptığı söylenir. Ancak Epunamun'un ne anlama geldiğini kaynak yetersizliğinden çözemedim. Belge yeter-

sizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Bazı yerlerde yüzü altın bir diskle kaplanarak resmedilmiş, ancak genellikle insan biçiminde tasvir edilmiştir.

Punchau'yu belirten glif

Puruha: İnkalarda bir soy. Bu soyun Chimborazo ve dişi Tungurahua'nın birleşmesinden meydana geldiği anlatılır. (Hermann Trımborn'un yazdığı İnkaların dini adlı kitabın çevirisini yapan Alev kırımlı çeviride Tungurahua'nın bir yanardağ olduğunu belirtirken dişi Tungurahua olarak da belirtmiş. Aradaki ayrıntıyı nedense göstermemiş, Bu ince ayrıntının kitabın yazarı tarafından meydana gelmiş olduğu görüşüne kapıldım. Belki de aynı adla bir tanrıçadan da söz edilebilir.) Bu nedenle anlatımlardaki eksikliklerin kaynak niteliğindeki kitapların gösterdiği eksik belgelerden dolayı tamamlanamamıştır. Bunların Pasto, Popoyanlar gibi üç gün süren dini bayramlar yaptıkları belgelenmiştir. Tanrılarına insan kurban etme geleneği ise önemli bir sunu olarak bilinmişti.

Purucaya: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "cenaze töreni" anlamında tanımlanmıştır.

Pururauca: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "evsanevi savaşçılara dönüşen taşlar" anlamında tanımlanmıştır.

Purunpacha: Eski dönemlerde yerliler aralarında en zengin ya da güçlü olanı lider olarak seçerlerdi. Bu döneme de Purunpacha adını verirlerdi. Çünkü kralların olmadığı bir dönemdi bu.

Purun-runa: Peru mitolojisinde üçüncü tarih öncesi dönemde yaşayanlara verilen ad. Sözcük anlamı "vahşiler "şeklinde tanımlandı.

Putu: Büyük beyaz su kabağı. Yerliler bunun içine mısır birasını koyarlardı.

Pututu: Boru görevi yapan büyük deniz kabuklarına verilen bir ad.

Puquiura: İnkalarda bir yerleşim yeri. Köy. Bugün aynı adla anılmaktadır. İspanyolların güzergahında olduğu için askerler tarafından talan edilmiştir.

Puyupatamaraca: Alp dağlarının içinde bir geçit adı."Bulutların döküldüğü yer" anlamında tanımlanmıştır.

R

Racqui: Peru'da yaşayan yerlilerin Ağustos ayında yapmış oldukları bir tören. Tören sırasında çılgınca danslar göze çarpan hareketlerdir. Yerliler çıldırmış gibi eğlenirler.

Rahipler: Diğer bütün ilkel kabilelerde olduğu gibi gelişmiş İnka toplumunda da rahipler halkın üzerinde dinsel anlamda terör estirirlerdi. Ortaçağ'daki Hıristiyan papazların devleti ve bütün birimleri ellerine alarak cezaları da kendi kültürlerine dayalı vermeleri gibi İnkalarda da rahiple İnka mitolojisinde uygarlık getiren birer kahraman gibi tanınmak istediler. Onlar da Engizisyon mahkemelerine baskı yapan papazlar gibi suçluları ve özellikle tanrısal suçları işleyenleri ağır bir şekilde cezalandırırlardı. Uygarlığı geliştiren rahiplere ise öncü rahipler dediler. Bu rahiplerin okuma yazma gelenekleri olmadığı için mitolojilerini ezberlemek ve bir sonraki nesile devretmek için çaba gösterirlerdi. Hatta aynı uygulama günümüz rahiplerine de birer miras şeklinde kalmıştır. (İlginçtir ki İslam dininde de ezberleme önemli bir yer tutmaktadır.). Ancak Engizisyon rahiplerinin biraz tersine bunlar; insanların iyiliği için cinlerle bir anlaşma yaparak, onların becerilerini alırlar. Böylece doğa olaylarını, üremeyi, hastalıkları etkileme özelliğine kavuşurlardı. Cinlerin yüzlerini kendilerine aldıklarını halkı inandırarak törenlerde maskeler şeklinde gösterirlerdi. Onlara göre bu maskeler cinlerin yüzleriydi. Bu geleneği Kagabalar hala devam ettirmektedirler. Rahiplere üstün yetenekli gözüyle bakarak "Mama" adını takarlar. Rahipler halkın inanma yollarını bildikleri için onlara kültün devamını ve kozmik olayların aldığı biçimlerde etkili rol oynadıklarını mitolojik öykü nedeniyle, kabul ettirmişlerdi. Gelenekleri bu gün ağaç maske olmasa bile bazı yerlerde devam etmektedir. Rahiplerin bu görevlerinin yanında hiçbir sivil görevli bulunmazdı. Böylece bu rahipler dünyevi işlerin de hakimleri konumundaydı. İstedikleri kararları verme özgürlüğüne sahiplerdi. Rahipliğin miras

sistemiyle babadan oğula devredildiği monarşi bir sistem gibiydi. Bayramların arifesinde halk günah çıkarmak için rahiplere gitmek zorundaydılar. Gitmeyenler tanrılar önünde büyük günahlar işlemiş şeklinde değerlendirilir ve onu toplumda küçük göstermek için çaba gösterirlerdi.

Rahiplerin bayramı: Kahramanlık kültünün mitolojideki üstünlüğünün devamı için yıl içinde bazı törenler yapılırdı. Bu törenler mevsimlerin akışına göre kültün en yüksek noktası şeklinde algılanırdı. Burada Mart ayında yapılan törenin anlamı, yağmur döneminde artacak olan hastalıkları insanlardan uzaklaştırılması için yapılırdı. Eylül ayında ise daha farklı törenler yapılırdı. Bu törende kuraklığı giderecek yağmurlar için yuvarlak bir kült evinin etrafında toplanan halk ilahiler ve dualar okurlardı. Bu yapılar daha sonraları tapınak şeklinde kutsal sayılmışlardır. Tören için yapılan tapınaklara eskiden "güneşin evi" denilirdi. Günümüzde bu tipik tapınaklara "Casa Maria" adı verilmiştir. "Casa Maria"nın büyük bir ihtimalle Hıristiyanlık dinindeki "Casa de Maria"nın deforme edilmiş şekli olarak düşünülür. Bayramın yapılacağı günden bir gün önce (Bu gün arife olarak bilinir.) halk günah çıkartmak için rahibe başvurmak zorundadır. Bu işlem günümüzde Hıristiyan dininde aynı şekilde devam etmektedir.

Ramac: İnka tanrılar panteonunda tapınılan bir tanrı. Bu tanrıyla ilgili daha açıklayıcı bilgilerin yer alacağı bir kaynak yok. Arkeologların da bu tanrı hakkında öne sürdükleri düşünceleri yok gibidir.

Ramiriqui şefi: Bak Tunja ve İnka mitolojisi.

Raymi: Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Aralık ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalar getirir. Araştırmacılar İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl hesaplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı. Raymi aynı zamanda tören ya da festivallere de verilen bir ad olarak belirtilir.

Rebeca Carrion Cachot de Girard: Peru kökenli bir arkeolog. İnkalarla ilgili dinlerin araştırmasını derinlemesine yaptı.

Araştırmaları sonucunda ikibin yıllık geçmişi olan dinler göze çarpmaktadır.

Reciprocidad: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Eşyaların dağıtım ve üretiminde kullanılan ilişki sitemi" anlamında tanımlanmıştır.

Recuay: Kuzey bölgelerinde yer alan bir alan. Buradaki taş işçiliğinde, özel ve dini anlamlar taşıyan kadın ve savaşçıları kaba biçimde stilize etmiş, taş işçiliği eserleri göze çarpar.

Rio Sucio: İnkaların yaşadıkları bir bölge adı. Burası Sierra de abibe ile komşu konumunda bulunan bir bölgeydi. Bölgede yaşayan Guaca adlı kabileye Nutibara adında bir şef hükmediyordu. İspanyollar saldırı sırasında bu şefin bölgesinde giriş yönü doğu yönüne bakan bir tapınağın olduğunu keşfetmişlerdi. Nutibara halkıyla beraber adı geçen tapınakta Jaguar adında bir tanrıya tapar ve ona törenlerle insan kurban ederdi. Bu tapınak daha sonra İspanyollar tarafından yağma edildi.

Roka İnka: Ya da Roca Inca. Orijinal adının "In-kah Ro-kah" olduğu belirtilir. İnka kralıdır. Belge yetersizliği nedeniyle krallığı ve siyasal kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor. Bak İnka Roca.

Rowe: Peru'da bir bölge. Bu bölgede İnkalar da yaşamışlardır. Arekeolojik araştırmalarda bulunan mezarlar; yuvarlak ve oval biçimli olarak yapılmış ve bu mezar odalarına ölüler de çömelmiş bir şekilde konmuştu. Tıpkı Cuzco'daki mezarlar gibi. İlginç olan bir başka durum da mezarlardaki ölülerin yanlarında eşyaların bulunmamasıydı.

Ruminawi: İnkalarda komutana verilen ad. Bunlar imparator tarafından belirlenen orduların başına geçerlerdi. İmparatorluğun Francisco Pizzaro tarafından kuşatılmadan önce Huayne Capac'ın iki oğlunun taht kavgası nedeniyle giriştikleri düşmanlık savaşında Ataw Wallpa'nın ordusunun başında görev yapmıştı. Ancak İspanyol askerlerinin ateşli silahlarına karşı koyamadığı için başarısız olarak tanıtılmıştır.

Runa: Adam anlamında kullanıldı. (Bak Hatun Runa) Peru mitolojisinde geçen bir yerli kabilesinin adı. Bunlar tanrı Huiracocha'yı yükseltenler olarak anlatıldılar.

Runcuray: And dağlarını görebilen şekilde yapılmış yapılardır. Bu yapılara" yumurta kulübe" adı verilmiştir.

Q

Qorikancha: Güneş tapınağına verilen ad. İmparatorluğun en büyük ve kutsal yapısı olarak tanımlanıyor. Tapınak bütün imparatorlar döneminde yeniden onarılmış ve güzelleştirilmek için çaba gösterilmiştir. Cieza de Leon'un açıklamalarına göre tapınağın etrafında 400 adımlık dikdörtgen şeklinde surların yükseldiği belirtilir. Surlar, taşların yontularak yapıldığı belirtilir. Diğer tapınakların adları da Killa " ay tapınağı", Illapa "Yıldırım tapınağı" ve Amarru "Gökkuşağı" tapınaklarıydı.

Qoriwayrachina: Vılcabamba sıradağlarının 3885 metre yüksekliğiyle uzun süre en yüksek doruğu olarak bilindi. Keçuva dilinde, "Altını arıtmak için rüzgarın kullanıldığı yer" anlamındadır. İnkalardan kalan kalıntılar 42 kilometrekarelik bir alana yayılmış. Arkeolojik bir alan olarak dikkat çekti. Burada dairesel konutlar, tahıl ambarları, gömütlükler, gömüt kuleleri ve tören alanları yer aldı. 200 civarında kalıntı izine rastlandı. Qoriwayrachina'daki tapınak harabelerinde tanrılara insan kurban edildiğini belirleyen sunaklar bulundu.

Quatun kuski: Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Mayıs ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalar getirir. Araştırmacılar İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl hesaplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı.

Quantum pukuy: Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Şubat ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalıdır. Araştırmacılar İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl hesaplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı.

Quebrada: İnkaların yaşadıkları bir yerleşim yeri. Bu yerleşim yerinde yapılan arkeolojik kazılarda ölenlerin mezarları, evlerin altında taşlarla döşenmiş odalarda olduğu görülür.

Quechua: Özellikle Güney Amerika'nın And dağlarının yüksek platolarında yaşamış olan Ketschua, Quichua, Keshwa (Ya da Keçua/Keçuva) yerli kabilelerinin konuştukları bir dildir. Quechua dili adı geçen yerli kabilelerle akraba bir dil olarak ifade ediliyor. Quechua dili konuşan yerliler kendilerini "Runa simi" olarak da tanımlarlar. Runa simi: "İnsan kelimesi" anlamında tanımlanmıştır. Runa: "İnsan", simi ise, "kelime" anlamında belirtilir. Bugün bile Quechua dilinin konuştuğu yerler, Kolombiya'nın güneyinden Ekvador'un da bir kısmını kapsayan yerler olarak bilinir. Bu dilin konuştuğu alanlar Peru, Bolivya, Şili ve Arjantin'e kadar uzanmaktadır. İstatistikler yaklaşık 7 milyon kişinin günümüzde Quechua dilini konuşmuş olabileceklerini belirtirler. Yani Güney Amerika bölgesinde en çok konuşulan bir dil olarak belirlenir. Büyük kentlerde bu dilin yasak olduğu da önemli gerçekler arasında yer alır. Quechua dilinin ülkelere göre dağılımı da Bolivya 2001 yılındaki nüfus sayımına göre 1.576.846 kişi, Peru 1993 yılındaki nüfus sayımına göre 3.177.938 kişi, Ekvador tahminen 750 bin ile 2 milyon kişi, Kolombiya 5 bin kişi civarında belirtilmektedir. İspanyol dili ve Aymara dili ile beraber Peru ve Bolivya'da devletin resmi dili olarak belirtiliyor. Quechua dili kendi arasında iki lehçeye ayrılır. Bu lehçeler Alfredo Torero'nun araştırmalarına göre Quechua I ve Quechua II'dir. Quechua I lehçesi kuzey Peru bölgesinde, Quechua II lehçesi de Peru'nun tüm güneyinde (Bolivya, Ekvador, Arjantin ve Şili) konuşulmaktadır. İki dilin fonetik olarak ayrılmaları sözcük yapılarına dayanmaktadır. Quechua dilinde bir örnek cümle: "Benim küçük tarlalarım" cümlesinin karşılığı "chakrachaykuna" şeklinde belirtilir.

Quelap: Bak Chachapoyas.

Quichuas: İnkaların konuştukları bir dil. Dilin ilginç yönünü ele alan dilbilimciler onların konuştukları dilde Ural-Altay, Hint, Avrupa, Semitik, Slav, Grek, Latin kökünden gelen kelimelerin olduğuna ifade ederler. Kitabın sonunda bununla ilgili bir tablo gösterilmiştir.

Quipu: (Ya da Kipu) İnka dilinde bir sçzcüktür. Sözcük anlamı " tarihleri tutmada kullanılan değişi renkteki iplere verilen ad" anlamında tanımlanmıştır. Bak Kipu.

Quipucamayo: İnka dilinde bir sçzcüktür. Sözcük anlamı "Kipulardan sorumlu kişiler" anlamında tanımlanmıştır.

Quilla: İnkaların zaman hesaplarında aylara verilen ad. Bu nedenle aylar kutsal sayılıp tapınılırdı. Ay adına bayramlar yapılırdı. Her ay bittiğinde yeni bir ay başlardı. Bu bayramlar; Capac Raymy bayramında pantolon giyme (Huarachicuy) kutlanıyordu. Ayrıca Huanacauri dağına koşu yarışları yapılıyordu. Bu bayram güneşe adanan bir bayramdı. Günümüz takviminde ocak ayına denk gelen Camay, mısırın olgunlaşma zamanındaki bayram Hatun Pocoy, Dördüncu ayda Pachapucuy (Ya da Paucar Huaray), beşinci ayda Ayrihua, altıncı ayda Hatun Cuzci Aymoray bayramında hasat başlardı, yedinci ayda İnti Raimy (Cuzqui Quilla) Bu bayramda güneş tanrısına kurban kesilirdi. Sekizinci ayda Chahuahuarquis Chacracunacuy, dokuzuncu ayda Yapaqui, onuncu ayda Situa (Ya da Coya Raimy), onbirinci ayda Umaraimy (Ya da Cantaray) On ikinci ayda Aymara bayramı kutlanırdı.

Quılla: (Mama Quılla adıyla da tanınır.) Sözcük anlamı "ayın annesi" şeklinde tanımlandı. İnkalarda tapınılan bir tanrıçadır. Ay tanrıçası olarak tapınılan "Mama Quılla" güneş tanrısı Inti'nin karısıdır. Ayın dolunay şekliyle sembolize edildiği anlatılır. Kadınların huzuru, refahı, mutluluğu ve takvimlerle, takvimlerdeki törenlerle ilgilendiği ifade ediliyor. Bak İnti.

Quillarumi: Sacwsahuaman kentinde basamaklardan oluşan ve hilal şeklinde yontulmuş kayaya verilen bir addır. Bu adın Türkçe karşılığı ise "Ay Taşı" şeklinde tanımlandığı görülür. Araştırmacı Rolf Müler tek kayadan oyularak hilal şeklinde basamaklardan oluşmuş Quillarumi'nin (Ay Taşı) İnka kralları tarafından Astronomi'de kullarılmak üzere yapılmış olduğunu ileri sürer.

Quimbaya: İnkalarda yaşayan bir halk topluluğu. Bunlar soylarının geldiğine inandığı Nabsacadas adında bir tanrıya taparlardı. Bu halk tanrısal kült için bir tapınağa sahiplerdi. Tanrısal törenlerde tanrılarına sunu olarak mısır ve dokuma verirlerdi.

Quinua: And'larda yetiştirilen ve protein yönünden yararlı olduğu bilinen bir tahıl çeşidi.

Quinuama: İnka tanrılar panteonunda tapınılan bir tanrıçadır. Çok besleyici olduğu için pirinç tanelerinin koruyucusu şeklinde anlatılıyor. "Tane tanrıçası" şeklinde tanımlandığı da ifade ediliyor. Hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Quipu: Ya da Quipi. Kayıtları belirlemek için kullanılan renkli iplikler. Bunlar düğümler şeklinde yapılırdı. İp düğümü de denir. Bak Kipu.

Quito: San Fransısco del Quito olarak da bilinir. 1534 yılında İspanyol komutan Sebastian de Belalcazar tarafından kuruldu.

Quizquiz: Son İnka olarak tarihte ün kazanan Atahualpa'nın bir generalidir. Pizzaro'nun emrindeki İspanyol askerlerin "Altın odacık" olarak tanımlanan Coricancha'ya girip altın levhalarla kaplı duvarlarında inceleme yapmaya izin verir. Cajamara bölgesinde kamp kuran Pizzaro'nun sayıca az olan istilacı askerleri bu tapınak duvarlarındaki altın levhaları yerlerinden sökerek götürürler. Araştırmacılar bu altın levhaların yaklaşık 700 adet olduğunu iddia ederler.

Qusqu: (Ya da qusqo). Eskiden tarihçiler bu sözcüğün anlamını "merkez, göbek" olarak tanımlamışlardı. Ancak zaman ilerledikçe arkeologların da buldukları belgeler doğrultusunda anlamının daha farklı olduğu belirtilmektedir. Bu adı taşıyan bir sitenin olduğu ve anlamının da "evrenin merkezi" şeklinde belirtildiği gösterilmektedir. İnka İmparatoru kozmosu bu merkez siteden yönetmeye çalışırdı. Bu merkezde " İnsanların yeryüzü düzlemi, tanrıların yeryüzü düzlemi ve ölülerin yeraltı düzlemi" tanrıların bu merkezde İmparatorlara görünerek bazı bilgiler verdiği ve sosyal düzeni sağlamak için çeşitli önerilerde bulunmuş olabilecekleri belirtilmektedir. Cuzco'daki bu merkez tanrıların insanlara görünme merkezi olarak belirtilmiştir. Bu merkez sitenin Cuzco'da Manco Capac (Manko Kapaq)'ın kutsal Wanakawri'nin tepesinde fırlattığı okun saplandığı yer olarak da biliniyor.

S

Sabah Yıldızı: İki şekilde sembolize edilir. Sabah sembolü ayrı, akşam sembolü de ayrıdır. İnkalar bu gezegene önem verirlerdi. Venüs gezegenini kutsal görürler. Bugün bile Venüs'e tapanlar vardır. Diğer bazı Kızılderili kabilelerin inançlarının tam tersine İnkalar bu gezegenden korkmazlar. "Prenses, beyaz yıldız, Gök Kubbe" adlarıyla överek yüceltirler. Venüs gezegenin onuruna ise her yıl haziran ayında büyük törenler yaparlar. Azteklerin tanrıları Quetzalcoatl'ın sıfatlarından biri de "Sabahyıldızı efendisi" şeklindeydi. Bak Venüs.

Sabah Yıldızı (Venüs) sembolize eden şekil

Sacsahuaman: (Bazı kaynaklarda Sacsayhuaman şeklinde yazıldığı görülür.) Cuzco'da İnkalar tarafından yapılmış bir kale adı. Kalenin kral Tupa Yupanki tarafından yapıldığı söylenir. Bu kalenin yapımında kullanılan ve yontulmuş büyük taşlar mimarlığın en iyi örnekleri olarak gösterilir. Bu kalenin daha önceleri savunma amaçlı bir kale olabileceği düşüncesi yaygındı, ancak araştırmalar ve kazılar yapıldıkça kalenin dinsel alanda bir tapınak olarak kullanıldığı görüldü. Kalenin yapımı için taşların bölgeye nasıl getirildiği ise bilinmiyor. Kalenin dış burçlarındaki ölçümlerde büyüklükleri beş metrekarelik olan taşlar kullanılmış. Bu taşlar duvarlarda kullanılırken ince bir işçilik kullanılmış ve aralarına su geçemeyecek şekilde sıvasız olarak konulmuştur. Kent, batısında bulunan Pampa de Anta kentiyle kesişmektedir. Büyük bir kaya parçasının yontularak hilal şeklinde basamaklardan oluşmuş yapı görülür. Basamaklardan hilal şeklinde yapılmış kayanın adı "Ay Taşı" anlamında belirtilen Quillarumi'dir. Araştırmacı Rolf Muller bu hilal şeklindeki basamaklı kayanın İnka krallarının Astronomide kullanmış olabileceklerini ileri sürer. Bu tekniğin İnkalara mı yoksa başka uygarlıklara mı ait olduğu ise henüz

açıklanamamış. Yapılan araştırmalar yakın tarihlere kadar bu kalenin İnkalar tarafından savunma amaçlı olarak yapılmamış olduğunu gösteriyor. Çünkü kalenin içinde tapınaklar ve ibadet alanları saptanınca bunun savunma amaçlı değil de dinsel amaçlı kullanılan bir kale olabileceği ifade ediliyor. Bu kale, Preinkalardan kalan bir kale olduğu şeklinde açıklanıyor. Aynı adla bir de dağ vardır.

Sadiquia: Sözcük anlamı ""Akrabamız ya da babamız" anlamında tanımlandı. Sonoda yerlilerine pamuk işlemeyi, dokumacılığı ve sosyal yaşam ile ilgili her şeyi öğrettikten sonra Iza adındaki kente gittikten sonra kaybolduğu söylenir. Bu tanrı hakkında belge yetersizliğinde daha ayrıntılı bilgi verilemiyor. Bak Nompanem.

Sagadzabra: Her şeyin yaratıcısı Ataguju yalnız olduğu için kendisi gibi düşünebilen ona benzer iki kişi daha yarattı. Bunlar Sagadzabra ve Vaungrabrad'dı.

Salcamayhua: (Ya da Pachacuti Yumqui Salcamayhua) İnkaların bir şefidir. Bak Pachacutek.

Salinar: Chicama vadisinde yaygın olan Moçika kültürünün paralelinde geliştiği söylenen bir kültür. Bu kültürün izlerine Chicama vadisinde rastlanmadı ama genişlemeleri Moçika kültürüyle eş değerde tutulmaktadır. Zaten çoğu anlatımlarda İnka imparatorluğunu oluşturan kabilelerin farklı kültürler taşıdığını ve o kültürü de İmparatorluk döneminde kullandıklarını hatırlatmıştık. Buna benzer kültürlerin olması doğal olarak karşılanır ve beklenir de. Genelde tarihsel bağlamda çağdaş olan çoğu uygarlıklar; kendilerine bağlanan dağınık kabilelerin kültürlerini benimsemiş ve onlar adına kült merkezleri, tapınma odaları, törenler ve sunaklar yaptırarak devamını sağlamışlardır. Dinsel geleneklerini de kısmen de olsa benimsemişler. Ancak Anadolu'da yaşayan Hititler kadar komşu ülkelerin inançlarına saygı gösteren ve onların tapınma geleneklerini takip eden hiçbir uygarlık görülmedi.

Sanku: Mısır unundan kızartılmış ya da kavrulmuş bir çeşit hamur ekmeği. İnkalar mısır bitkisine şaşkınlık içinde bakmışlar. Azteklerin de kutsal besin maddesi olan mısır bitkisi, İnka-

larda da tanrılaşan bir besin maddesi olarak kullanılmıştır. Bak Sancu. Bak Sancu.

Sancu: (Sanku şeklinde yazıldığı da görülür.) (Komünyon yemeği) kurban kanına verilen bir ad. Kurban kanı mısır unuyla karıştırılarak bir ekmek yapılırdı. Bu ekmek tanrısal törenlerde tapınağa gelenlere dağıtılırdı. Sancu, kurban kanıyla unun karıştırılarak yapıldığı belirtilen bir ekmek çeşididir. Diğer ekmeklerden farkı bu ekmeğin kutsal olmasıdır. Araştırmacılar Kurban kanını tanrıların bir parçası olduğu şeklinde ifade ederler. İnka dinsel geleneklerinde kurbanın kim olduğu önemli değildi. Onlar için kurbanın törene kadar temiz olarak tutulması ve kilolarına dikkat edilmesiydi. Özellikle kurban kanını akıtmalarının nedeni de tanrıların insan kanından hoşlandığı şeklinde belirtmeye çalışırlardı. Bu nedenle kutsal sayılan kurban kanını unla karıştırarak kutsal "Sancu" ekmeğini elde ederlerdi.

San Agustin: Geniş bir alana yayılmış ve aynı stilde yapıldığı öne sürülen buluntuların bulunduğu bir alandır. Araştırmacılar 1537 yılında gezgincilerin buraya uğramalarına rağmen neden adından söz etmedikleri için büyük bir hata gözüyle bakarlar. Burası ilk defa 1857 yılında İtalyan coğrafyacı Agostino Codazzi tarafından keşfedildi. Bazı araştırmalarda da bölgeye ilk defa müdahale eden 1797 yılında Kolombiyalı bilim adamı Francisco Jose de Caldas olmuştu. Daha sonraki yıllarda ise 1882 yılında Kolombiyalı Carlos Cuervo Marquez, 1869 yılında Alman araştırmacı Alfons Stübel ve 1912 yılında ise K.Th.Preuss adlı araştırmacılar ilk akla gelenler arasında önemli bir yer tutarlar. Ancak en iyi bilgiyi 1913/14 tarihleri arasında bölgede kazı çalışmalarını yürüten Konrad Theodor vermiştir. Onun hazırladığı raporda bölgede 120 adet anıtsal eserin olduğu açıklanmıştı. Günümüzde ise Kolombiyalı Gregorio Hernandez de Alba, İspanyol Jose Perez de Barradas, Alman Georg Bürg ve Horst Nachtigall ile Amerikalı Wendel Bennett ve James A. Ford san Agustin'de yaptıkları çalışmalarla 328 den

Sacsahuaman harabeleri

daha fazla anıt ortaya çıkardıkları anlatılır. Bu anıtsal buluntuların yapım şekillerini bu kitapta belirtmek mümkün olmamıştır. Ancak alçak kabartmanın gelişmiş tekniklerinin yer aldığını söylemekle yetinebiliyoruz. Buna örnek olarak "Alto del Tablon" kayalığı gösterilebilir. San Agustin tanrılar panteonunu oluşturan tanrısallıkların karakteristik yapıları, yapılan anıtlarda belirgin bir şekilde gösterilmişti. Bu anıtlarda yeraltı, ay tanrıları dışında güneş özellikleriyle tasvir edilen uygarlık kahramanları ve rüzgar tanrılarının tasvirleri de vardı. Tanrısal sembolleri çekiç ve kalem ile belirtiyorlardı. Anıtlar üzerinde alçak kabarmalarla yapılmış bazı figürler ikinci bir biçim şekli olan "diğer ben" i sembolize ederdi. Figürler arasında maskeli, göğüsleri üzerinde bir kafatası zaferi belirtiyordu. En ilginç figür ise geniş ağızlı ve dışarı çıkmış sivri dişlerin görünümüydü. Araştırmacılar Tierredentro kültürel yaşamının 600 ile 900 yılları arasında tarihlendirmişlerdir. Bu tarihin kesin olmadığını ele alarak karbon testleriyle yaklaşık sonuca gidildiği şeklinde açıklamalar yapıyorlar.

Santa: Chimu İmparatorluğunda üçüncü Chancan kralı Nasempiku tarafından işgal edilen bir vadi olarak belirtiliyor.

Sapa İnca: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "en büyük inka" anlamında tanımlanmıştır.

Sapa inca: Sözcük olarak "tek efendi/yüce lider" anlamında tanımlandı. İnkaların hükümdarlarına verdikleri unvan. Geleneksel olarak her uygarlıkta sosyal yaşamın olduğu belirtilmektedir. Çoğu uygarlıklarda olduğu gibi İnkalarda da halkın kendi krallarına karşı kullandığı takma adlar bulunmaktadır. Sapa İnka'nın gerçek anlamını bulamadım.

Saramama: Sözcük anlamı "mısır anneleri" şeklinde tanımlanır. Mısır saplarından yapıldığı öne sürülen bir bebektir. Yerli kadınların giyim tarzı, şalları ve gümüş iğneleri ile süslenirdi. Bir anne olarak doğurganlığı ve "mısırın bereketli olmasını" sağlar. Bazıları da taştan yapılmıştır. Mısır biçimine getirilmesi için üzerine mısır taneleri yapıştırılır. Evin tanrıları "Conopolar" olarak her yerde bulunurlar. Bazı çeşitleri de verimli mısır koçanlarından yapılmıştır. Bunlar genellikle birbirlerine

yapışık mısır koçanlarından yapılırlar. Görüleceği gibi mısır bitkisi İnkalarda tanrısal bir besin olarak görülmüştür.

Sauasera: İnkalarda Ayar kardeşlerin mitolojik öyküsünde Cuzco'da adı geçen üç sülaleden biri. Diğerleri de Antasaya ve Ualla şeklindeydi. Mitolojide İnkaların oluşumlarının adı geçen hanedanlardan doğduğu şeklide bilgiler var.

Sauasera Panaca: İnkalarda bir soy. Belge yetersizliği nedeniyle bu soy hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Savaşçılar: İnkalardan çok daha önce bölgede yaşamış olan savaşçılara ait bir resim, taş üzerine kazılarak bulunmuştur. Bunun tarihsel boyutunun İ.Ö.3000 yıllarına dayandığı şeklinde açıklamalar yer alır. Bu resim bir dizi kabartma resimler arasında bulununca arkeologlar herhalde çok sevinmişlerdir. Savaşçılar başlarına tüylerden süslenmiş bir miğfer ve cinsel organlarını örten bir kuşak kullanırlardı. Zaten İnkalar genelde çıplak dolaşırlardı. Tüylerle süslü miğferlerinde bazen anlamları hala bilinmeyen semboller kullanırlardı.

Sawasiray: İnkalarda yaşadığı öne sürülen bir kabilenin adıdır. Bunlar Allkawisaların komşularıydılar. Bu kabilenin pagarinası (etnisi) paqariqtampu ataları da Ayar Kachi'ydi. Allkawisa kabilesiyle Sawasiray kabilesi Manko Kapaq'ın soyundan geldikleri belirtilen Maralarla bir anlaşma yapmışlardı. Bundan sonra Manko Kapaq'la beraber İnka soyları da belirlenmişti.

Sayhuiti-Rumihuası: Cuzco kentinin batı/güneybatı tarafında yer alan Abancay kasabasının yolu üzerine kurulan bir yerdir. Kurulduğu yerde su yatakları ve nehir vardı. Arkeolojik kazılarda burada "Kesik Piramit" anlamında betimlenen büyük boyutlu monolit yapılardan söz edilir. Araştırmacı Luis A.Pardo'nun "Grandes Monolitos de Sayhuiti" adlı eserinde (Sayhuiti'nin Büyük Monolitleri) bu büyük yapıların kalıntılarından söz eder.

Sayrı Tupac: (Sayri Tubaq şeklinde yazıldığı da görülür.) 1545-1557 tarihleri arasında egemenlik sürdürür. İspanyol askerlerinin kurdukları bir tuzakla öldürülen Cuzco kralı Manço Yupanqui'nin oğludur. İnka kralı oldu ama İspanyolların

egemenliğinden kurtulamadı. Araştırmacılar 1560 yılında Vıctos'u terk ettiğini anlatırlar. Ölümünün de büyük bir olasılıkla zehirlenmeden kaynaklanmış olabileceği anlatılır. Titu Cusi'nin de kardeşidir. Sayrı Tupac Vitos'un ileri gelen soyluları tarafından Vilcabamba kent krallığının başına getirilir. Araştırmacılar Sayrı Tupac'ın 1545 yılında yönetime geçtiği sıralarda çok genç olduğunu belirtirler. İspanyollarla yaptığı işbirlikçiliği nedeniyle bir kısım kabileler tarafından desteklenmemiştir. 1560 yılında da ölmüştür.

Scyri: Cara kabilesinin şefi olduğu anlatılır. Bu şefin adının anlamı "her şeyin efendisi" şeklinde tanımlandı.

Sebastıan de Belacazar: Muiscaları fetheden ve ülkeyi bulan üç İspanyol'dan biri olduğu anlatılır.

Sechin: İnkaların yaşadıkları bir vadi. Yapılan arkeolojik kazılarda burada kademeli bir platform bulunmuştur. Araştırmalarda kafatası biriktirme izlerinin varlığı görülür.

Sembol sayılar: İspanyol tarihçilerin düzenli olarak yapmış oldukları tutanaklardan Kagabalar ve Muiscalarda bazı sayılar sembol olarak kullanılırdı. Buna örnek olarak Kagabalar 9 sayısını Muiscalar ise 6 sayısını sembolleştirmişlerdi. Muiscalardaki 6 sembolündeki belirgin örnek; şeflerin 6 yıllık inziva dönemi, rahiplerin 2 defa altı aylık adaylık dönemleri, altı günlük yas süresi, kızların 6 günlük ergenlik kutlamaları sayılır. Dinsel inançların belirlemesi için de semboller üretirlerdi. Bu sembollerden elimize geçenlerden bir bölümünü aktarmayı uygun gördüm. Bu sembollerle ilgili kitabın sonunda açıklamalar ve desenler yer almıştır. Sembol bir: Bu sembolün çizimine bakıldığında bir dağ görüntüsü göze çarpar. Onların mitolojik öykülerine göre yüksek dağlarda tanrılar yaşarlardı. Hatta büyük atalarının ruhlarının da bu dağlarda tanrıların yaşadıkları kentlerde olduğuna inanırlardı. Dağları canlı tanrılar gibi kutsal görmüş ve onlara insan kurban etmişlerdi. İnka yerlilerinin yüksek tepelerde yaşamlarını sürdürmeleri bir anlamda tanrılara daha yakın olmayı amaçladı. Onlar inançlarıyla beraber bu tepelerde yaşayarak güvence altında olduklarına

inanırlardı. Çünkü o dağlarda tanrılar da yaşamışlardı. Sembol iki: Bu sembol "su ana"yı temsil eder. Yanı bugün bu sembol, "Nunuma-Pato" olarak değerlendiriliyor. Ancak İspanyollar bölgeyi kuşatmadan önce İnkaların yaratıcı tanrıları olan Viraccocha'nın bir sembolüydü. Viraccocha hem İnkaların babası ve hem de yaratıcı tanrıları olarak tapınıldı. Bu tanrı ile ilgili yazılan mitolojik öyküler, son derece önemli bir konumda belirlendi. Sembol üç: Bu sembol matematiksel bir sayı sembolü şeklinde kullanılmaktadır. Alt ve üst sıralardaki dikdörtgenler belli rakamları ifade eder. Bu tablo genellikle kumaşların ölçümlerinde kullanılmıştır. Yapılan arkeolojik araştırmalarda söz konusu sembol, kutsal olarak saygı gördüğü için İnka dokumacıları bu sembolü kumaşlar üzerine işlerlerdi. Sembol dört: İnkalarda süslenmiş patates tarlaları bu sembolle gösteriliyor. Patatesin kutsal olduğunu bilen İnkalar hasat döneminde tarlalarının kenarlarını süslerlerdi. Bu sembol süslü patates tarlasını göstermektedir. Aslında çeşitli açıklamalar ve araştırmacıların öne sürdüğü bilgiler doğrultusunda İnkalarda patates tanrısının bile olduğu açıklanmıştır. Bu sembol büyük bir ihtimalle patates tarlalarını koruma altında tutan tanrıyı da sembolize eder. Zaten İnkalardaki teras tarlaların koruyucu tanrısı bulunmaktaydı. Sembol beş: Çeşitli karmaşık ve zikzaklı çizgilerin yer aldığı bu desen İnkaların dokumalarında sık sık görülür. Çok ilginçtir ki Asya ülkelerinde de bu desenlerin bir benzeri dokumalarda kullanılmıştır. Orta ve Güney Amerika'daki Kızılderililer hala bu geleneksel desenleri dokumalarda kullanıyorlar. Keno-Mayo ve Koha adında iki simgeyle ifade edilmiştir. Keno'nun sözcük anlamı "çok eski" ya da "çok kutsal, hayal edilemez" anlamında kullanıldığı anlatılır. Keno-mayo ise zikzak çizilen bir nehri anlatmaktadır. Dokuma işinde kullanılan desenin orta bölümünde yer alan baklava dilimi de suyla dolu bir gölü canlandırır. "Kaynağın gözü" şeklinde açıklanmaktadır. Bu desenin su kültüyle bağlantılı olması ele alınmıştır. Kaynak sular için verilen kurbanların anlamı bedenin suyla temizlen-

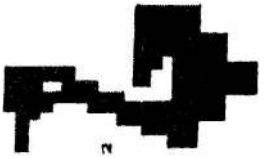
mesi anlamıyla bağlantılıdır. Sembol altı: İnkalarda çift başlı yılan sembollerinin olduğunu artık bilmemiz gerekmektedir. Bu sembol kıvrımlı yılanın basit bir hale dönüştürülmüş bir şeklidir. Genellikle giysilerde kullanılmaktadır. Sembol İnka inançlarında bereketi temsil etmek için kullanılmaktadır. İnka tanrılar panteonunda bereketi temsil eden tanrının da bu şekilde sembolize olarak belirtilmesini ele alan araştırmacılar var. Sembol yedi: Altıgen şeklindeki bu sembol köylülerin ortaklaşa kullandıkları tarlayı belirtmektedir. İşaretin adı ise "soyta suyu" olarak tanımlanıyor. Altıya bölünmüş bu sembolde her köylünün bulunduğu konuma göre bir tarlasının olduğu söylenir. "altı suyun tarlası" şeklinde betimlenir. Bu semboldeki bir başka özellik İnkaların bazı toprakları kolektif olarak kullandığını belirtmektedir. Böylece toprak yüzünden kavgaların olmadığı da ifade edilir. Sembol sekiz: Çarpı işaretine benzeyen bu sembol genellikle Orta ve Güney Amerika'da yaşayan yerlilerin tanrılara ne şekilde kurban sunacaklarını ve hangi tanrıya kurbanların sunulacağını belirtmek için kullanılmıştır. Sembol dokuz: Zarf biçiminde çift çizgilerle çapraz olarak belirtilen bu sembol sadece dini konularda kullanılmak üzere belirtilmiştir. Sembol "Alpaka" olarak belirtilmiştir. Bu da verimli toprak olarak ifade edilir. Sözcük parçalanmış olarak ele alındığında "Paka": büyülü ve efsane anlamında, "alpa" ise verimli toprak anlamında kullanılmıştır. Sembol on: Evliliği belirten bir sembol olarak bilinir. Görüleceği gibi stilize edilmiş iki kuş (ya da güvercin) bir yuvada birleştirilmiş olarak gösterilmektedir. Bu sembolün adı ise Jesa Hampiuru'dir. Jesa, "Hapmi, Urpi" sözcüklerinden oluşmuştur. Tek başına Jesa: kuş yuvası, hapmi: mantar ve Urpi ise güvercin olarak kullanılmaktadır. Sembol onbir: Bir çiçek motifidir. İnka sanatında zaten çiçekler sıkça kullanılmıştır. Sembolün adı ise Waita Ticca'dır. Bu sembolde kullanılan Waita sözcüğü tüy ve çiçek anlamını taşır. İkisi de İnkalarda kutsal olarak bilinir.

Sembol bir: Bu sembolün çizimine bakıldığında bir dağ görüntüsü göze çarpar. Onların mitolojik öykülerine göre yüksek dağlarda tanrılar yaşarlardı. Hatta büyük atalarının ruhlarının da bu dağlarda tanrıların yaşadıkları kentlerde olduğuna inanırlardı. Dağları canlı tanrılar gibi kutsal görmüş ve onlara insan kurban etmişlerdi. İnka yerlilerinin yüksek tepelerde yaşamlarını sürdürmeleri bir anlamda tanrılara daha yakın olmayı amaçladı. Onlar inançlarıyla beraber bu tepelerde yaşayarak güvence altında olduklarına inanırlardı. Çünkü o dağlarda tanrılar da yaşamışlardı.

Sembol 1

Sembol iki: Bu sembol "su ana"yı temsil eder. Yanı bugün bu sembol, "Nunuma-Pato" olarak değerlendiriliyor. Ancak İspanyollar bölgeyi kuşatmadan önce İnkaların yaratıcı tanrıları olan Viraccocha'nın bir sembolüydü. Viraccocha hem İnkaların babası ve hem de yaratıcı tanrıları olarak tapınıldı. Bu tanrı ile ilgili yazılan mitolojik öyküler, son derece önemli bir konumda belirlendi.

Sembol 2

Sembol üç: Bu sembol matematiksel bir sayı sembolü şeklinde kullanılmaktadır. Alt ve üst sıralardaki dikdörtgenler belli rakamları ifade eder. Bu tablo genellikle kumaşların ölçümlerinde kullanılmıştır. Yapılan arkeolojik araştırmalarda söz konusu sembol, kutsal olarak saygı gördüğü için İnka dokumacıları bu sembolü kumaşlar üzerine işlerlerdi.

Sembol 3

Sembol dört: İnkalarda süslenmiş patates tarlaları bu sembolle gösteriliyor. Patatesin kutsal olduğunu bilen İnkalar hasat döneminde tarlalarının kenarlarını süslerlerdi. Bu sembol süslü patates tarlasını göstermektedir. Aslında çeşitli açıklamalar ve araştırmacıların öne sürdüğü bilgiler doğrultusunda İnkalarda patates tanrısının bile olduğu açıklanmıştır. Bu sembol büyük bir ihtimalle patates tarlalarını ko-

Sembol 4

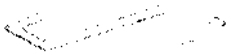
ruma altında tutan tanrıyı da sembolize eder. Zaten İknalardaki teras tarlaların koruyucu tanrısı bulunmaktaydı.

Sembol beş: Çeşitli karmaşık ve zikzaklı çizgilerin yer aldığı bu desen İnkaların dokumalarında sık sık görülür. Çok ilginçtir ki Asya ülkelerinde de bu desenlerin bir benzeri dokumalarda kullanılmıştır. Orta ve Güney Amerika'daki Kızılderililer hala bu geleneksel desenleri dokumalarda kullanıyorlar. Keno-Mayo ve Koha adında iki simgeyle ifade edilmiştir. Keno'nun sözcük anlamı "çok eski" ya da "çok kutsal, hayal edilemez" anlamında kullanıldığı anlatılır. Keno-mayo ise zikzak çizilen bir nehiri anlatmaktadır. Dokuma işinde kullanılan desenin orta bölümünde yer alan baklava dilimi de suyla dolu bir gölü canlandırır. "Kaynağın gözü" şeklinde açıklanmaktadır. Bu desenin su kültüyle bağlantılı olması ele alınmıştır. Kaynak sular için verilen kurbanların anlamı bedenin suyla temizlenmesi anlamıyla bağlantılıdır.

Sembol 5

Sembol altı: İnkalardaki çift başlı yılan sembollerinin olduğunu artık bilmemiz gerekmektedir. Bu sembol kıvrımlı yılanın basit bir hale dönüştürülmüş bir şeklidir. Genellikle giysilerde kullanılmaktadır. Sembol İnka inançlarında bereketi temsil etmek için kullanılmaktadır. İnka tanrılar panteonunda bereketi temsil eden tanrının da bu şekilde sembolize olarak belirtilmesini ele alan araştırmacılar var.

Sembol 6

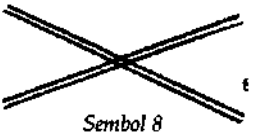
Sembol yedi: Altıgen şeklindeki bu sembol köylülerin ortaklaşa kullandıkları tarlayı belirtmektedir. İşaretin adı ise "soyta suyu" olarak tanımlanıyor. Altıya bölünmüş bu sembolde her köylünün bulunduğu konuma göre bir tarlasının olduğu söylenir. "altı suyun tarlası" şeklinde betimlenir. Bu semboldeki bir başka özellik İnkaların bazı toprakları kolektif olarak kullandığını belirtmektedir. Böylece toprak yüzünden kavgaların olmadığı da ifade edilir.

Sembol 7

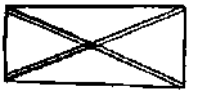
Sembol sekiz: Çarpı işaretine benzeyen bu sembol genellikle Orta ve Güney Amerika'da yaşayan yerlilerin tanrılara ne

şekilde kurban sunacaklarını ve hangi tanrıya kurbanların sunulacağını belirtmek için kullanılmıştır. Ancak çarpı işaretini belirleyen çift çizgiler ve çizgilerin içinde kesişen yatak karenin ne amaçla belirtildiği ise bilinmiyor. Özellikle çift çizgilerin uç kısımlarının açık oluşu da dikkat çekmektedir.

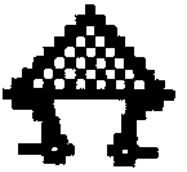
Sembol 8

Sembol dokuz: Zarf biçiminde çift çizgilerle çapraz olarak belirtilen bu sembol sadece dini konularda kullanılmak üzere belirtilmiştir. Sembol "Alpaka" olarak belirtilmiştir. Bu da verimli toprak olarak ifade edilir. Sözcük parçalanmış olarak ele alındığında "Paka": büyülü ve efsane anlamında, "alpa" ise verimli toprak anlamında kullanılmıştır.

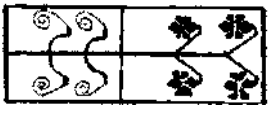
Sembol 9

Sembol on: Evliliği belirten bir sembol olarak bilinir. Görüleceği gibi stilize edilmiş iki kuş (ya da güvercin) bir yuvada birleştirilmiş olarak gösterilmektedir. Bu sembolün adı ise Jesa Hampiuru'dir. Jesa, hapmi, urpi sözcüklerinden oluşmuştur. Tek başına Jesa: kuş yuvası, hapmi: mantar ve Urpi ise güvercin olarak kullanılmaktadır.

Sembol 10

Sembol onbir: Bir çiçek motifidir. İnka sanatında zaten çiçekler sıkça kullanılmıştır. Sembolün adı ise Waita Ticca'dır. Bu sembolde kullanılan Waita sözcüğü tüy ve çiçek anlamını taşır. İkisi de İnkalarda kutsal olarak bilinir.

Sembol 11

Sechin: İnka yerlilerinin yaşadıkları bir vadi. Arkeolojik alan olarak bilinir. Bu bölgede kafataslarının biriktirilmiş olduğu tahmin edilen kademeli bir yapı ortaya çıkarılmıştır. Arkeologların ileri sürdükleri iddialara bakıldığında, bulunan kafataslarının tanrılara kurban edilen esirlere ait olduğu belirtiliyor.

Serrezuela: İnka yerlilerinin yaşadıkları bir yer. Buraya Işık anlamında tanımlanan Gagua adı verilmişti. Guaga; Chiminigagua adının karşılığı olarak güneş şeklinde yerliler tarafın-

dan Bogota vadisine de verilen bir addı. Daha sonra İspanyolların ezici baskıları sırasında ona Xue ya da Nemterequeteba adını verdiler. Bu tanrının yaşadığı yerlerden biri olduğu şeklinde ifadeler var. Geçmişten günümüze iz bırakan tüm uygarlıklar aralıksız yapılan kazılarla varlıkları ortaya çıkarılıyor. Serrezuela hakkında belge eksikliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Si: İnkalarda tanrılar panteonunda tapınılan bir tanrı. Esrarengiz olduğu anlatılan bir Moche ay tanrıçasıdır. Si hakkında açıklamalı kaynaklara ulaşılamadığından kültü hakkında bilgi verilemiyor. Ancak bazı kaynaklarda belirtildiği gibi ezoterik yapısıyla esrarengiz bir tanrı olduğu şeklinde belirtiler var. Ay tanrıçası olarak tapınılan Si için "Si-an" adında dinsel bir tapınak yaptırılır.

Si-an: Çimuların bereket tanrıçası olarak tapındıkları ay tanrıçasının tapınıldığı tapınağın adı. Bu tapınak "ayın evi" şeklinde tanımlanmıştı. Paçasmayu'da yer alır. Si-an tapınağının kimler tarafından ve nasıl yapıldığı hakkında kaynak eksikliğinden detaylı bilgi verilemiyor.

Siecha: İnka dinsel inancında göller kutsal sayılırdı. Siecha gölü kutsal sayılan göllerden biridir. Bu gölün kıyılarında yaşayan İnka yerlileri mitolojik öykülerle yaratılışın özelliklerini öğrenmişlerdi. Kutsal sayılan diğer göller ise Guatavita, Guasca, Teusaca ve Ubaque gölleridir. Siecha, yaratılışta ışığın aydınlattığı gölden çıkan ve tekrar göle geri dönerek su yılanlarına dönüşen tanrıça Bachue'nin kutsal göllerinden bir olarak yüceltildi. Bu göllere "yılan tanrıların evi" şeklinde tanımlanarak tapınıldı.

Sienacaca: İnkalarda bir dağ. Yerliler tarlalarını sulamak için bu dağdaki kaynaklardan faydalanmışlar. Dağda bulunan kaynakların tanrılar tarafından yaratılmış olduğuna inanarak insan kurban etmişler.

Siera de abibe: İnkalar döneminde güneyde yerleşmiş olan ve insan eti yiyen kabilelerle kuzeyde yerleşmiş ancak yamyam olmayan kabileler arsında bir sınır olarak anlatılır. İspanyol işgali sırasında bu bölgenin şefi Nabounoco'ydu. Bu şefin İs-

panyol karargahına bir çok güzel kadın eşliğinde gittiği anlatılır. Beraberindeki kadınlardan ikisi yere uzanarak ona döşek, bir tanesi ona yastık görevini üstlenmişti. Bir başka kadın ise onun yemeği olarak hazır beklemekteydi. Çünkü şef Nabounoco, acıktığı zaman bu kadını yiyecekti.

Sinchi: İnkalarda komutana verilen ad. Bunlar imparator tarafından belirlenen ordunun başına geçerlerdi. İmparatorluğun Francisco Pizzaro tarafından kuşatılmadan önce Huayne Capac'ın iki oğlunun taht kavgası nedeniyle giriştikleri düşmanlık savaşında Ataw Wallpa'nın ordusunun başında görev yapmıştı. Ancak İspanyol askerlerinin ateşli silahlarına karşı koyamadığı için başarısız olarak tanıtılmıştır.

Sinchi-Roca: (Ya da Sinchi-Roka/Cinchi Roca) "Sın-chee-Ro-kah" şeklinde yazıldığı da görülür. Manco'nun oğludur. İ.S. 1200 yıllarında hüküm sürmüş olduğu belirtiliyor. (Bazı kaynaklarda 1240 tarihinde egemenlik yaptığı belirtilmektedir) Bir sinchi (komutan) şeklinde belirtiliyor. Ondan sonraki komutanlar ise Lloki Yupankii, Mayta Kapaq ve Kapa Yupanki'ydi. Bunlar sırasıyla İnka halkını yönetmişlerdi. Baba soyunun kaderi bunun eline geçer ve İspanyol istilasına kadar bu soy İnka'yi yönetir. Sinchi-Roka döneminde İnkaların sınırları güneye doğru genişleyerek Kolla bölgesine kadar dağıldı. Bak Cinchi Roca.

Sın-chee-Ro-kah: Sinchi Roca'nın orijinal adının olduğu belirtiliyor. Bak Sinchi Roca.

Sinu vadisi: Cenufana topraklarında yer alan bir vadi. Buradaki mezarlar Pedro Simon ve Antonio de Herrera tarafından incelemeye alındı. İspanyol yağmacılar bu mezarlarda oldukça bol miktarda ganimet elde ettiler.

Sis: İnkalara ait harabelerin bulunduğu bir yer. Henüz tam olarak araştırılmamış olduğu söyleniyor.

Situa: (Ya da Sitwa) Coya Raimy şeklinde de tanımlanır. İnkalarda kutlanan dört büyük törenden biridir. (Bu törenler İnti Raymı (Ya da Onkoy Mita) Capac Raymı, Situa, Ayrihuay bu bayramlara benzer şekilde kutlanan bir diğer bayram ise Hatun Cuzqui Aymoray) 22 Eylülde kutlanırdı. Onuncu ay ile

beraber kutlanan bir ay bayramıdır. Bu bayramda hastalıklardan korunmak için su ve ateşle aklanma törenleri yapılırdı. Yerel Huacalar da selamlanmak için Cuzco'ya getirilirdi. İslam dininde bazı özel günlerin kutlanması da insanlara şans, sıhhat ve mutluluk getireceğine inanılır. Hz. Muhammed'in doğumu, ölümü, göçü kutsal olarak en yüce duaların yer aldığı ritüellerle kutlandığı gibi, şans ve sıhhat getireceği anlamında da tanımlanmıştır.

Sogamoso: İnkalarda bir şef. Güneşin oğlu Goranchacha onun ziyaretine gitti ve çeşitli hediyeler verdi. Suamox ile aynı kişi olduğu yönünde ifadeler var. Bu ad daha sonra İspanyollar tarafından çoğu bölgelere verildi.

Sogamoso: (Suamox) Yaratılıştan sonra yaşamı devam ettiren iki adamdan birincisi Bak Suamoj tapınağı ve İnka mitolojisi. Bu ad aslında İspanyolların Kolombiya çevresinde çoğu yerlere verdikleri addır. Birçok yerde o yerin liderinin adını vererek işi kolaylaştırmak istemişler. Araştırmacılar Bogota ve Tunja için de aynı şeyi düşünüyorlar. Bunlar da İspanyollar tarafından verilen bir unvandır. Sogamoso için asıl adının Iraca olduğu ve Tunja'da kutsal bir kent olduğu şeklinde ifadeler var. Bogota ve Tunja'nın da İspanyollar tarafından verilmiş bir unvan olduğu belirtilir.

Sonoda: İnkalarda yaşamış yerli Kızılderili soyu. Bu kabileye Sadiquia adındaki sır vermeyen kişi pamuk işlemesini, dokumacılığı daha doğrusu sosyal yaşam için ne gerekiyorsa tümünü öğrettiği anlatılır.

Sopo: Teguendama şelalesinde kaynaklandığı belirtilen bir akarsu. Mitolojide şelalenin suları çoğaldıktan sonra bölgeye yayılır ve daha sonra Tivitio ile Sopo adında iki büyük nehir haline dönüşür.

Sorok: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Kırık, kırılmış" şeklinde tanımlanmıştır.

Soyta suyu: Bak sembol altı.

Sua: Sua, İnkalarda güneş tanrısı olarak bilinmektedir. İnkalardan önce bilinen bir ay tanrıçası olan Chia ile özdeşleştirilmişti. Muisca tanrılar panteonunda güneş tanrısı olarak tapınıldı. İspanyollar bölgeye geldikleri zaman ay tanrıçasının adını güneş tanrısıyla birleştirerek "Usachie" adını takmışlardı. Çünkü İspanyollar burada yaşayanların güneşin çocukları olduklarına karar verdikleri için bu adı kullanmışlardı. Yani İspanyollar İnkaları iki tanrının çocukları olarak bildikleri için bu adı takmışlardı. Bak Chia.

Suacha: Bozazio gölü kıyısında İnka yerlilerin yaşadıkları bir kent olarak anlatılır. Yapılan arkeolojik kazılarda bu kentte oldukça çok hayvan kemikleri bulunmuştur.

Suamoj tapınağı: (Sogamoso da denir.) Muisca kabilesi için ülkeler arası bir tapınak olarak tanımlandı. Savaş dönemlerinde bile dindar olanların bu tapınağa hacı olmak için gelmelerine izin verilirdi. Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bu tapınağın yapımı sırasında güvenliği tanrılar tarafından garanti altına alınsın diye kölelerin kurban edildiği belgelenmiştir. Kolombiyalı arkeolog Hernandez de Alba Tunja kentindeki bir yapının kazısı sırasında temelinde insan iskeletleri buldu. Bu da İnkaların yapılacak olan yapılarını "tanrılar korusun" diye insan kurban etme geleneğinin bir kanıtı olarak gösterildi. İspanyollar bu tapınağı onun unvanı olan "Suamoj" olarak değerlendirdiler.

Suesca: Bir yerleşim alanı. Kent olarak tanımlandı. Buraya yapılan iltica yasallaşmıştı. İltica, devlet hukukunun başlangıcı olarak düşünülüyor.

Sutic-Tocco: Araştırmacı yazar Maria Schulten de D'Ebneth'in orijinal adı La Ruta de Wirakocha "Viracocha'nın Yolu" adlı eserinde Salcamayhua tapınağıyla ilgili anlatımında kolaylık olsun diye tapınağın bazı noktalarını özel işaretlerle bezemiştir. Hatta tapınakta üç pencere oluşturmuş ve onları ilgi çekmeleri için adlandırmıştı. Bunlar; Tampu-Tocco, Maras-Tocco ve Sutic-Tocco'ydu. Bu pencerelerden Tampu-Tocco tapınağın

kuzeybatı köşesini belirtiyordu. Pencerelere verilen adların İnkalar döneminde yer adları olduğunu da belirtir.

Sugundomoxe: Sözcük anlamı" Kendini görünmez yapan aziz" şeklinde tanımlandı. Bak Nompanem.

Sugunzua: Sözcük anlamı "Kaybolan adam" anlamında tanımlandı. Bak Nompanem.

Supai: Bak keçuva.

Supay: Bak Supaya.

Supaya: (Supay olarak da anlatılır.) İnkaların tanrılar listesinde inandıkları kötü ruhlara verilen ad. Ölüm ve yeraltı dünyasının tanrısı olarak tapılındı. Bu tanrının soyu şeytana dayandırılıyor. Genellikle Aymara halkı tarafından inanılırdı. Bunlar üç başlı ya da yürüyen kafalar olarak anlatılmıştı. Yeraltı dünyasından bebeklerin sağlıksız büyümelerini tehdit eder şeklinde ifadeler var. Bak Aymara.

Susa de Lanchero: İnkalarda bir yerleşim yeri. Hunzahua'nın kız kardeşinin doğum yaptığı yer. Bak Hunzahua.

Sutic-toco: Bak Tambotoco.

Ş

Şamanlar: İnka halkının sömürgeleştirilmesinden sonra kültürleri yavaş yavaş kaybolunca özellikle Palezlerin kültü yerine ölü gömme geleneklerinde Şamanların sembolik olarak devamını açığa çıkartmıştır. Bunlar kötü ruhları kovacak tedavilerle de uğraşmışlardır. Günümüzde de büyüler yoluyla bu görevlerini sürdürmektedirler. Yaptıkları, uyguladıkları büyülerin temelinde ise kendilerine özgü ruhani bir gücünün oluşuna bağlı olarak bilinirler. Savundukları güçlerinin kuş uçuşu yapan hayvanlar gibi çeşitli hareketlerle yorumlayıp, gelecekten bilgiler verdiklerine inanırlar. Onlara göre göller gizli güllerin barındığı yerlerdir. Şamanlardan kalma bir gelenek olan dağlarda ve dağ geçitlerinden geçmek için yere taş bırakmak bu gün bile orta Andların bütün halkı tarafından uygulanmaktadır.

Şeytanın zengin evi: İnkalarda tapınılan gökyüzü tanrısının tapınağına verilen bir ad. İnkaların inancına göre çok eski bir tapınak olduğu ifade edilir. Bu tapınağın "Dobeiba'nın evi" adlı tapınaktan ayrı özelliklere sahip bir tapınak olduğu da belirtiliyor.

Şinan: Sözcük anlamı "Kadın" şeklinde tanımlandı. Bu sözcük kökünün Slavca dilindeki "Şina" sözcüğünden türediğini ele alıp, inceleyenler var.

Şolula: İnkaların yaşadıkları bir kent. Burada piramit şeklindeki tapınaklar arkeologların hala ilgisini çekmektedir. Bu piramitler Mısır'daki Keops piramidinden daha büyüktürler.

Şukara: Dikilitaş yazıtlarının çözümünü gerçekleştiren Schilman-'ın anlattığına göre Tiahuanako'nun en eski adıdır. Bak Tiahuanako.

T

Tahuantinsuyu: (Ya da Tahiantinsuyu, Tauantinsuyu, Tahuantisuyu, Tawantinsuyu) İnkaların Keçuva (Quecha) dilinde ülkelerine verdikleri ad. "Dünyanın dört köşesi" anlamında tanımlanmıştır. Güneşe dayanan yön sistemlerinde sadece doğu ve batıyı ele almışlardı. Bunların dillerinde kuzey ve batı yönlerinin karşılıkları olmadığı için doğu ve batı olarak kullanmışlardı. Kullanılan Chinchasuyu, Antisuyu, Cuntisuyu ve Collasuyu isimler göklerin yön adları değil de bölgesel olarak kullandıkları yön adları olduğunu ele alan araştırmacıların anlatımıdır. Bak Chinchasuyu, Tawantinsuyu.

Tai: Atakapa yerlilerin dilinde "Çay, ırmak "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Tahuantinsuyu: (İnka İmparatorluğu) Cuzco kralklığında 9'ncu sapa İnca'sı olan Pachacutec Yupanqui, İmparatorluğunu Tahuantinsuyu olarak da anılan İnka imparatorluğuna dönüştürür. Pachacutec Yupanqui zamanında İmparatorluk Titicaca gölünden And Dağlarının ortalarına kadar genişlemiştir. Döneminde teknolojiyi kullanmaya çalışmış ekonomide yeni dengeler getirmiş ve ölüm ile doğum olaylarının kayıt sistemnini geliştirmiştir. Öldükten sonra yerine oğlu Tupac Yupanqui geçer.

Taironalar: İnka imparatorluğunu oluşturan yerli kabillerden biri. Bu kabilenin yaşamını 1914/15 ve 1920 yıllarında Gustav Bolınder araştırdı. Bunlar da Icalar gibi Çıpça dilini konuşuyorlardı. Komşuları olan Kagabaların kültürlerinden etkilenmiş olabilecekleri ifade ediliyor.

Takikeri: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir söz-

cüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Geri, arka" şeklinde tanımlanmıştır.

Talamanca: Orta Amerika'nın güney kısımlarında yaşamış olan Çipçalarda bir yerli kabilesi. Guaimi yerlileri de bu gurubun içinde yer alırlar. Talamanca gurubunda çok sayıdaki tanrılar panteonunda en yüce şey tanrısallıktı.

Talara: Peru'da bir liman. Okyanus kıyısında yer alır. Piura idare bölgesindedir.

Talaue: İnkaların yaşadığı bir vadi. Burada ve Cordillera vadisinde arkaik döneme ait bir uygarlığın izi bulundu. Bulunan bu uygarlıkta altın işletmeciliği ön sırada yer alırken kuyu mezarlar da dikkat çekici olarak nitelendirildi. Bu kuyu mezarlar çok odalıydı.

Tambo: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "Bir çeşit taverna, han" anlamında tanımlanmıştır.

Tambo: (Bazı kaynaklarda Tampu olarak yazılmıştır.) Bugünkü kervansaraylar anlamında kullanılan bir sözcük şeklinde tanımlanıyor. İmparatorluk döneminde belirli aralıklarla kurulan aktarma yeri. Bekleyenler burada devlet adına yatacak yeri, yemek, içmek ve elbise bulurdu. Tampu'lar (Tampo) konaklama, dinlenme yeri olarak kullanıldığı gibi posta noktaları olarak da kullanılıyordu. Tampuların bakımlarını üstlenenler birkaç kurye kullanarak noktalar arasında iletişimler sağlamışlardı. Kuriyelere de "chaski" adı verilirdi.

Tambochacay: Manco Capac önderliğinde kardeşlerden Ayar Cache'nin öldürülmesine karar verilmişti. Tambochacay onu öldürmekle görevlendirilmişti. Manco Capac, kardeşine tuzak kurmak için onu geride kalan Tambotoco dağına bazı eşyaları almak için görevlendirir. Dağa geldiklerinde Tambochacay mağaranın içine Ayar Cache girer girmez kapısını bir taşla kapatır. Ayar Cache bu ihaneti öğrenince öylesine şiddetli bağırır ki dağda sallantılar oluşur. Ancak kapının önündeki taş yerinden bile oynamaz. Öleceğini anlayınca da beddua ederek Tambochacay'ın taşlaşmasını ister ve o da mağaranın önünde taşlaşır.

Tamboquiro: İnkaların yaşadıkları bir yer. Manco Capac verimli olduğu gerekçesiyle buraya göç etmiştir.

Tambotoco: (Ya da Tampo-Tocco) Pacaritambo'da bulunan bir dağın adıdır. (Bazı kaynaklarda da gizemli bir yer olduğu belirtiliyor) Bu dağ adının sözcük anlamı "pencerelerin evi" şeklinde tanımlandı. Dağda üç pencerenin olduğu anlatılır. Bunların adları ise Marastoco, Sutic-toco ve Capac-toco'dur. Capac-toco'nun sözcük anlamı ise "zengin pencere" anlamında tanımlanır. Ancak bazı kaynaklarda bu sözcüğün karşılığını "mağara" olarak belirtenler var. Araştırmacı yazar Maria Schulten de D'Ebneth'in orijinal adı La Ruta de Wirakocha "Viracocha'nın Yolu" adlı eserinde Salcamayhua tapınağıyla ilgili anlatımında kolaylık olsun diye tapınağın bazı noktalarını özel işaretlerle bezemiştir. Hatta tapınakta üç pencere oluşturmuş ve onları ilgi çekmeleri için adlandırmıştı. Bunlar; Tampu-Tocco, Maras-Tocco ve Sutic-Tocco'ydu. Bu pencerelerden Tampu-Tocco tapınağın kuzeybatı köşesini belirtiyordu. Pencerelere verilen adların İnkalar döneminde yer adları olduğunu da belirtir.

Tampu: Bak Tampo.

Tanga-tanga: İnkalarda tapınılan bir tanrı. Chuquisaca yerleşim yerinde tapınılarak yüceltildi. Bu tanrı için yapılan araştırmalarda üçlü bir şekilde betimlendiği anlatılır. Hatta eski dönemlerdeki tasvirlerinde beşli olarak da betimlendiği söylenir.

Tanga-Tanga: İnka imparatorluğuna bağlı Chuquisaca yerlileri tarafından tapınıldığı öne sürülen bir tanrıdır. Çok yönlü ve özellikleri bulunduğu anlatılan bu tanrının kültü hakkında belge yetersizliği nedeniyle bilgi verilemiyor. Ancak bazı kaynaklarda üçlü özellik ve çok daha eskiden de beşli özelliklere sahip olduğu şeklinde tarifsiz anlatımlar var. Üçlü ya da beşli özellik, diğer tanrılarla aynı kategoride betimlenmesi olarak belirtiliyor.

Tanrıça: Tanrı kökünden oluşmuş bir isimlendirme, lakab. Mitolojide dişi tanrılara verilen bir unvandır. Yüksek düzeydeki tanrılar arasında yer aldıkları zaman büyük tanrıça olarak saygın bir yer tutarlar. Ana tanrıça olarak betimlenenlerin do-

ğurganlık ve verimlilik tanrıçası şeklinde tapınıldığı görülür. Bunlar arasında önemli yer tutanlar İsis, Rea, Kybele ve Demeter gibi tanrıçalar gösterilir.

Tanrı-kral: Altı yıllık kurallardan sonra tanrısal kimliğe bürünen krallara verilen bir unvan. Bu kralların yüzüne tanrısal gücü olması nedeniyle ve geleneksel bir konuma ulaştığı için bakılmazdı. Ona doğru gelenler başlarını yere eğerek gözgöze gelmemeye özen gösterirlerdi. Nedeni de saçacağı ışıktan etkilenmesinler diye bu uygulama yapılırdı. (Aynı düşünce İslam dini önderi Hz. Muhammed için de söylenir. Onun tamamen tanrısal ışıktan (nur) yaratıldığına inanlar, bakmaktan çekinirlermiş.) Çünkü o ışıktan her an ölebilir korkusu içinde yaşarlardı. Ancak suçlular için bu böyle değildi. Zorla da olsa başları kaldırılarak tanrı-kralın yüzüne baktırılırdı. Bu şekilde çok daha çabuk ölecekleri inancı yaygındı. Halk Altı yıllık süreyi başarıyla tamamlamış bu "tanrı-kral"ların çok güçlü bir enerjiye sahip olduklarını biliyor ve bir tanrı gibi onlara tapıyorlardı.

Tarım: İnkalar, tarihsel gelişmeleri boyunca yaptıkları ve geliştirdikleri kültürlerde mimari, kentçilik ve tarım alanında oldukça başarılı olmuşlardı. Dağların eteklerinde merdiven ya da teras yapma yöntemiyle tarlaları koruma altına almış, onlara göre sağlıklı tarım yapmışlardır. Günümüz insanları hala İnkaların merdiven ve teras şeklinde düzenledikleri topraklarda patates, mısır, buğday ve fasulye üretimi yapmaktadırlar.

Tarpuntay: Rahip. (Llayca Tarpuntay olarak tanınır.) Bu rahip tanrıları olarak tapındıkları Vraccocha için "...O zamanlar halkımız cahil, teşkilatsız ve dağınık şekildeydi. Vraccocha bizim başımız oldu. Halkımızı eğitti. Bize bilgiler öğretti. Vraccocha yaşlanınca ülkenin başlarına kendi oğulları olan Manco Capac ve Mama Oclo'yu geçirdi. İlk İnkalarımız bu iki kişiydi. Vraccocha'nın ülkesine barış içinde yaşamalarını, birbirlerini sevmelerini emretti. Bu emirleri belirleyen kanunlar yaptı. Vraccocha çok bilgin bir tanrıydı. Yanında büyük bir kuşu vardı. Uzun mesafeleri, dağları o kuş yardımıyla aşar. Uzak

yerlerdeki akrabalarını görmeğe giderdi..." şeklinde ifadelerle İnkaların soylarının Vraccocha'ya dayandığını anlatır. Vraccocha tarafından yaptırıldığı öne sürülen tufan olayının da kahramanı olarak bilinir. Tufanı anlatan yazar Francosi de Toledo "...Sanki bütün hayvanlar, büyük bir felaket olacağını anlamış, sezinlemişlerdi. Tufandan bir ay önce, lamalar yemeden, içmeden kesildiler. Mahzunlaştılar. Bütün hayvanlar yüksek dağlara doğru çıkıyorlardı. Büyük rahip Llayca Tarpuntay bunu görünce oğullarını, kızlarını topladı. Hayvanlarını da önüne katarak Ankasamara dağına çıktı. Sonra felaket su baskını şeklinde geldi. 60 gün sular durmadan yükseldi. Fakat Ankasamara dağı suların üstünde kaldı. 60 gün sonra sular tekrar çekilmeğe başladılar..." şeklinde ifadelere yer verdi.

Taştan atalar: İnka tanrısı Con Ticci Viracocha ilk insanları yaratmadan önce taştan heykeller yapar ve onları insan şeklinde biçimlendirir. Daha sonra da can vererek ilk insanın yaratılmasını sağlar. Peru'nun çeşitli bölgelerindeki kayalıklardan çifter çifter yaparak dışarıya çıkmalarını emreder. Daha sonra bu taş heykellerin adına da "Viraccocha" denilir. Taş heykeller paskalya adasında da bulununca İnkaların güney denizi halklarıyla ilişkili olabilecekleri ortaya atılıyor.

Tauapacac: Uiracocha Pachayachachic, tufan yaratarak yeryüzünü yok ettikten sonra yeniden onarmak ve kendisine hizmet etmek için yarattığı üç adamdan biri. Yeniden dünyayı yaratmak isteyen Uiracocha Pachayachachic, yarattığı adamlarıyla birlikte Collalo bölgesindeki Titicaca gölüne doğru hareket eder. Bu göldeki "kurşun dağ" olarak bilinen adaya çıkıp güneş ve ayın olmasını emreder. Çoğu emirlerini yerine getiren diğer hizmetkarların aksine Tauapacac, emirlere karşı ayaklandı. Bunun üzerine onun yakılmasına karar verir. Adamları onun ellerini ve ayaklarını bağlayarak kamıştan yapılmış bir sandalın üzerine koyup, gölün akıntısına bırakırlar. Uzun bir süre görünmedi. Daha sonra Uiracocha Pachayachachic artık görünemeyince ortaya çıktı ve kendisinin Uiracocha Pachayachachic olduğunu söylediyse de köylüleri kandıramadı. Bazı

kaynaklarda da Uiracocha Pachayachachic'ın Aymara dilindeki adı olarak ele alınmıştır.

Tauapıca Uiracocha: Uiracocha Pachayachachic'ın oğlu olduğu ifade ediliyor. Kötü kalplı biri olarak her zaman babasının koyduğu kurallara karşı gelen biri şeklinde tanıtılıyor. Babasının yaptığı her şeyi bozmak istedi. Babası en sonunda ona kızıp, denize attı ve o bir daha da geri dönmedi.

Tawantinsuyu: (Bazı kaynaklarda Twantin suyu şeklinde yazıldığı görülür.) "suyu" sözcüğü Keçuva dilinde "yerli, havalı" anlamında tanımlanmaktadır. Dört İnka imparatorluğunun dört bölgeye ayrılmasıyla konulan bir ad. Yani dört bölgeye verilen addır. Bu bölgeler Kuzeyde Chinchasuyu, Doğuda Antisuyu, Batıda Kuntisuyu ve Güney de ise Kollasuyu adları verilmişti. (Kitap içinde ilgili bölümlerde bu adlara değinilmiştir.). Araştırma raporlarına göre bu dört bölgenin de kendi aralarında bölünmüş küçük gurupları meydana getirmiş olduğu anlatılır. Bunların (10-100-1000-10000) aile birimlerini oluşturmuş olacağı tahmin ediliyor. Tawantinsuyu için her kral (Hükümdar) döneminde kurumu daha zenginleştirmek ve belirginleştirmek için çaba gösterirdi. İnka İmparatorluğunun adı Quechua dilinde "Tawantisuyu" adıyla anılmaktadır. Tawantasuyu sözcüğünün Türkçedeki karşılığı ise "Dört bölge ya da dört birleşik bölge" şeklinde tanımlanmıştır. Bu bölgelerin adları da; Chinchaysuyo (Chinchay suyu) "kuzeyde yer alan" anlamında tanımlanır. Collasuyo (Qulla suyu) "güneyde yer alan" anlamında tanımlandı. Antisuyo (Anti suyu) "doğuda yer alan" anlamında tanımlandı. Contisuyo (Kunti suyu) "batıda yer alan" anlamında tanımlandı.

Arkeolojik buluntu

Tayronlar: İnkalar döneminde, Santa Marta kıyılarında yaşadığı söylenen ve daha sonraları soyları tükenen bir yerli kabilesi. Bu halk tinsel dünyalarını belirten bir yığın taş eser bırakmıştır. Yapılan araştırmalarda bunların Mayalar döneminde tanrısal bilgeliğe ulaşan rahiplik kültürüne sahip kişiler olduğu ifade edilmiştir. Bunların kült merkezlerinin var olabileceği de

hesaba katılarak, tapındıkları tanrılar ise tapınaklarda yüceltilirlerdi. Tapınaklardaki bazı rahipler kuşların uçuşlarını bile yorumlayabiliyorlardı.

Telarmachay: İnkaların yaşadıkları kayalık bir alan. İlk İnkaların İ.Ö.4000 yılında kayalık bölgede hayvan yetiştirmiş oldukları tahmin ediliyor. İklimin değişmesiyle ovalara doğru açılan İnka yerlileri ilk kulübelerini deniz ve doğal göllerin kenarında kurmuşlardı. Paloma ve Chilca'daki ilk kulübeler örnek olarak gösteriliyor.

Tempellec: Lambayequelerin onikinci şefi olarak anlatılır. Ancak belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

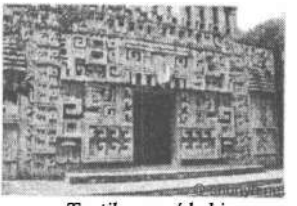
Teras tarlalar: Peru'da tarım alanında kullanılan merdiven şeklinde tarla modelidir. Yerliler bu tarlaları sulamak için kanallarla birbirlerine bağlamışlardı. Bu tarla benzeri Mayalar ve Azteklerde de görülür.

Tequendama: Bogata Cipa'da bir şelaledir. Suyu yaklaşık 146 metre yükseklikten aşağıya dökülür. Bu şelaleye " Tequendama çavlanı" adı da verilir. Kız kardeşleriyle birlikte kaçan Hunsahua burada mola verirken eşiyle birlikte taş olur. Bu şelale iki sarp kayadan oluşmuş bir boğaz şeklindedir. Bak Zaque.

Tequina: Bir çeşit rahip sistemi olarak ele alınmış. Bu rahiplerin şeytanlar ve tanındıkları tanrıları olan "Tuira" ile diyalog halinde oldukları öne sürülüyor. Tequina sistemine göre görevli rahip gece kulübenin içine girer ve tanrı Tuira ile konuşur gibi ses tonunu ve diksiyonunu değiştirerek çeşitli garip davranışlar sergilerdi. Anlatımlara göre daha sonra ise rahiple konuşan tanrının istekleri halka yine rahip tarafından verildiği inancı vardı. İnka mitolojisi buna benzer sıkça ele alınan öyküler var. Çünkü rahipler hep gizemli kalmak istedikleri için halk onlara çeşitli yakıştırmalar getirmiştir.

Teotiuhacan: Kolomb öncesi yenidünyanın en büyük kenti olarak araştırmacıların ilgi odağı oldu. Bu kent "insanın tanrı olduğu yer" ya da "Tanrının yoluna sahip olan insanların yeri" şeklinde tanımlanarak, arkeologlar tarafından eski bir piramit

kenti olarak açıklandı. Burası daha önce Mexico'nun dini başkenti olarak değer gördü. Bu günkü Mexico City'nin dışında yer alan tören alanları ve törensel piramit kompleksinin bulunduğu bir bölge. Bu kentte acımasızca insan kurban törenleri yapılmış ve tarihe kara bir leke gibi girmişti. Ticaret merkezi olarak bilinir. Burası İ.S.VIII yüzyıl civarında gelişme göstermiştir. Nedense bütün tarihi kaynaklar burasının neden birden boşalmış olabileceği ihtimali üzerinde duruyorlar. Aztekler bu kente geldiklerinde tapınaklar saraylar ve bütün yerleşim birimleri boştu.

Teotihuacan'da bir saray

Teonakatl: Bugünkü bilimsel adı Stropharia Cubensis mantarıdır. "Tanrı eti" olarak tanımlanır. Bir mantar çeşidi olarak tanımlanan Stropharia Cubensis bitkisinden bolca psilocybine alkolü elde edilir. Bu bitki yendiği zaman hafızayı kuvvetlendirir ve her şeyin yeşil renkte olduğunu gösterir. Mayalar ve İnkalar bu bitkinin özelliklerini bildikleri için tedavi yöntemlerinde kullanmışlardır. Bak Naukatl.

Tet: Atakapa yerlilerin dilinde "Ata "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Teusaca: İnka dinsel inancında göller kutsal sayılırdı. Teusaca gölü kutsal sayılan göllerden biridir. Bu gölün kıyılarında yaşayan İnka yerlileri mitolojik öykülerle yaratılışın özelliklerini öğrenmişlerdi. Kutsal sayılan diğer göller ise Guatavita, Guasca, Siecha, Teusaca ve Ubaque gölleridir.

Teusaca: Yaratılışta ışığın aydınlattığı gölden çıkan ve tekrar göle geri dönerek su yılanlarına dönüşen tanrıça Bachue'nin kutsal göllerinden biri olarak tapınıldı. Bu göller, "yılan tanrıların evi" şeklinde tanımlandı.

Teosintli: Mısır bitkisinin türemiş olduğu açıklanan yabanıl bir bitki olduğu söylenir. Bu bitkini melezi olan Mısırın yaklaşık 8000 yıl önce Meksika bölgesindeki Tehuacan vadisinde yeşermeye başladığı tahmin edilmektedir. Yapılan arkeolojik araştırmalarda New Mexico yakınlarındaki "yarasa mağarala-

rında" bulunan mısırın 5500 yıllık bir ömre sahip olduğu belirtilmiştir. Mısırın çoğu uygarlıklarda öykülerine rastlanır. Hopi yerlileri *"...Moing-jima mısır üretir. Onun bedeninde her şey yetişir. Bir oğlan çocuğu kadar kısa boyludur. Dişi bir de arkadaşı vardır. Her yaz bedeninin her yanını saran karpuz, mısır, kabak sebzelerle dolar, ağırlaşır. Bunlar bedeninin içinde yetişirler. Hopiler ekim yapmağa başladığında ondan hep bol üretmesi istenir. Böylece kah sebze, kah meyve olarak istedikleri şeyler büyümeye başlar. Bedenini traş ettiğinde tohumlar ortaya çıkar ve bedeni artık inceciktir. O, bu yeryüzünde yaşardı ve Hopiler ile birlikte giderdi. Her şey serpilip gelişmeye başladığından o zayıflar ve mutsuz olur. O, batıda yeşerir..."* şeklinde anlatırlar. Mısır ile ilgili batı bölgelerinde olduğu gibi doğu bölgelerinde de ezoterik öyküler bulunmaktadır.

Çeşitli buluntular

Thonapa: İnka tanrılar panteonunda tapınılan ve yaratıcı bir tanrının oğlu olduğu söylenen biri. Aymara halkı tarafından tapınılan bir tanrı. Bu tanrı Diaguita halkı tarafından tapınılan İllapa adlı soy tanrısallığının Aymaralardaki adıdır. Ancak kaynaklarda babasının adı bilinmedi. Mezhepleri yaratan bir tanrı şeklinde anlatılır. Uygarlık ve bilgiyi yarattığı da ifade edilir. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Bak İllapa.

Thunupa: Yağmur tanrısı olarak tapınıldı. Aymara halkının soyunun geldiğine inanılan bir tanrı olarak saygı gördü ve kültü yaygınlaştırılmak istendi. Kuzeyden gelen bıyıklı beyaz derili biri şeklinde tanımlanır. Bu beyaz derili olan tanrı Huiracocha'nın kendisiydi. Araştırmacılar iki tanrının karışmış olduğunu öne sürülen betimlemelerini çözmek için zorlanmışlardır.

Tiana: İnka dilinde bir sçzcüktür. Sözcük anlamı "asillik nişanı, koltuk, taht" anlamında tanımlanmıştır.

Tiahuanako: (Bazı kaynaklarda Tıahuanaco şeklinde de yazılır.) Bu kentin adı belgelerde Tiahuanaco, Tiwanaki, Tianaku gibi farklı şekillerle de kullanılmaktadır. Araştırmacılar kentin adının Sümerlere dayandırılmış olduğunu ifade ederler. Yerlilerin Tiahuanako kentine özellikle "Tianaku" demeleri, araştırmacıları Sümerlerde kalay madeni için kullanılan Anaku ve Titi sözcüklerine yönlendirirler. Kentin adının Anaku sözcüğünden türediklerini öne sürerler. Yani Sümer sözcük köklerinden oluştuğu ileri sürülen bu kentin "kalay şehri" şeklinde betimlenmiş olduğu da görülmektedir. Tarihi kaynaklar ve araştırmacıların sonuçlandırılmış metinlerinde Kızılderili halklar tarafından efsaneleştirilen Tıahuanaco kentine giren İnkalar; kenti terkedilmiş bir harabe olarak gördüler. Belgesel raporlara göre bu kutsal kente gelen İnka'lar kentin yakınlarında beş tane daha yağmalanmış küçük kent buldular. Bu kentler Tıahuanaco kentine bağlı küçük kentlerdi. Tıahuanaco, Bolivya'nın And dağları bölgesinde bulunan Titicaco gölü'nün güney kısmında yer almış bir kentti. Tıyahuanal İmparatorluğun merkeziydi. İspanyol işgalinden sonra kentin gizli hazineleri talan edilmiş, hazine avcıları tarafından bazı kutsal tapınaklar birer taş ocağı olarak da kullanılmıştı. Bu kentin kimler tarafından kurulduğu ve kimler tarafından yönetildiği bilinmiyor. Efsanelerde anlatılan bu kent And tanrılarının merkezi miydi şeklinde bir kaynak da bulunmuyor? Mitolojik öykülerde bile kuruluş gerçeği tam olarak anlatılmayan bu kent acaba batık uygarlık Atlantis'in merkezi miydi? Ya da dış dünyalardan bizi izlemeye gelen, bizim varlığımızı araştırmak isteyen kozmonotlar tarafından inşa edilmiş bir kent miydi? Ya da kozmik bir sistemin merkezi miydi? Tabii ki bilinmiyor. 1892 yılında Alman arkeologlar Max Uhle ve Alphons Stübel, sonraki yıllarda Fransız araştırmacılar (1903) Count Cregui de Montfont, 1932 yılında ise Amerikalı Wendell C.Bennet kent ile ilgili çeşitli araştırmalar yapmışsalar da kentin gerçek kimliği ile ilgili hiç bir belirtiye rastlayamadılar. And'lar dünyasını yarattığını söylenen sakallı beyaz tanrı Con Tiki Vracocha'nın öykülerinde de yer aldı. Her şeyin prensi ve efendisi, dünyayı, gökyüzünü,

hayvanları ve iri devleri yarattı. Devlerin dünyada yaptıkları zarardan sonra her şeyin efendisi Con Tiki Vracocha bu yaratılışı beğenmediği için belki de şöyle demiş olabilir "*...Yaratıcı güç yeniden kenti onarır. İri devlere kızıp taşlaştıran yaratıcı yeniden kuşları, dört ayaklı hayvanları, sürüngenleri yarattı. Taştan erkek, kadın ve çocuk yaptı. Onları boyadı. Daha sonra da canlandırdı.*" Bu tür öyküler anlatılmakla bitmiyor. Ama Tıahuanaco kutsal kentin ne olduğu ve kimler tarafından inşa edildiği ise bilinmiyor. 1958 yılından sonra Bolivyalı araştırmacı arkeolog Carlos Pence Sergınes araştırmalarına devam eti. Tıahuanaco'nun kaybolmuş olan tarihi yapıtlarını bulup restore etmeye çalıştı. Dev taşlarla yapılmış tapınaklar, mezarlar ve tanrılara ait olduğu düşünülen dev heykeller sessizce ortaya çıktı. Ancak bu dev taşlarla yapılmış heykellerin, tapınakların kimler tarafından ve nasıl yapıldığı yine çözülemedi. Yerli dilinde bu kentin adı "Huinai Marca" dır. Yazılı taşlardaki yazıların çözümü ve kabartma resimlerdeki yazıların çözümü sonucunda bu kentte gemi inşa atölyelerinin olduğu anlaşılmıştır.

Tiahuanaco takvimi: Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda yazıtbilimcilerin de katkısıyla sonuç olarak Tiahuanaco takviminin bilimsel bir takvim olduğu görüşü ortaya çıktı. Takvim yılı, eski takvime göre güneşin gök ekvatorunun kuzeyinden güneyine çıktığı bir zamanda başlar. Burada 21 Mart gibi bir zaman belirtilir. Bu takvim modeli "solstisler ve ekinokslarla" dört bölüm şeklinde incelenerek gerçek mevsimleri belirlemiştir. Mevsim bölünmelerini de üç kısımdan inceleyen bu takvimin sonucunda 12 ayın belirlenmesi de ortaya çıkmaktadır. Arkeolojik kazılarda bulunan yazıt taşlardan üç yazıt taş bulunur. Yanyana olan bu taşlarda üç ayrı takvim şekli gösterilir. Bu taşlardan birincisinde 260 günlük olarak hesaplanan "kutsal yıl" takvimidir. İkinci taştaki takvim ise 365.2422 gün süren "güneş yılı" takvimidir. Üçüncü taştaki takvim modeli ise 225 günden oluşan "Venüs yılı" takvimidir. Takvimde yer alan Ekinokslar İ.Ö.125 yılında Hipparchus tarafından bulundu, ancak ilginç bir şey var o da İnkaların bu işlemi çok daha önceleri bilmiş olmaları şaşırtıcı olarak düşünülebilir.

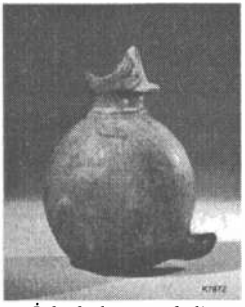
Tiana: Kullanma hakkı İnka halkına ait olan krallık simgesidir. Küçük sıra olarak da tanımlandı.

Tiay: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Terlemek" şeklinde tanımlanmıştır.

Ticci Uiracocha: Adının gerçek yazılışı "K'oni ticci" şeklinde yazıldığı anlatılır. Sözcük anlamı "Güneş sıcaklığının başlangıcı" ya da Illa ticci adında "ışığın kaynağı" şeklinde betimlenerek Uiracocha Pachayachachic'nin öykülerindeki güneş özelliği vurgulanmıştır. Bak Uiracocha Pachayachachic.

Tinta: Bir yanardağ. İnkaların yaşadıkları Cacha bölgesinde yer alır. Mitolojik öykülere göre bu yanardağın patlaması sonucu etrafa saçılan kül ve ateş parçalarının yerlilerce göklerden ateşin yağması şeklinde düşünülmüş.

Tierredentro: Araştırmacılar Tierredentro kültürel yaşamının 1000 ile 1300 yılları arasında tarihlendirmişlerdir. Bu tarihin kesin olmadığını ele alarak karbon testleriyle yaklaşık sonuca gidildiği şeklinde açıklamalar yapıyorlar. Yerlilerin yaşadıkları bir bölge. Bu bölge Popayan ile Neiva arasındaki orta Cordiella'da yer alır. Burada yer alan anıtsal mezar mimarileri Kolombiyalı Gregorio Hernandez de Alba ve İspanyol Jose Perez de Barradas tarafından incelendi. Bulunan mezarlar iki şekilde yapılmıştı. Bir kısım mezar yapay olarak düzenlenmiş teraslarda, bir kısmı da dağ tepelerinde kayaların içi oyularak yapılmış yer odaları şeklindeydi. Kolay işlenilebilen kayaya oyulan mezar odaları yuvarlak ya da "eliptik-oval" şeklindeydi. Odaların duvarları kireç tabakasıyla kaplanmış bir biçimdeydi. Kireçlenmenin amacı üzerinde resim çizmek içindi. Kireçlenmiş duvar üzerine siyah, beyaz, kırmızı ve turuncu renklerin yer aldığı paralel

İnka kültürünü belirten bir çalışma

çizgiler, dairesel çizgiler ve baklava biçimlerinden oluşmuş geometrik desenlerle süslenirlerdi.

Tierra caliente: Bak Dabeiba.

Tierra fira: Bak Dabeiba

Tilki: İnka geleneklerinde lama sürülerine zarar verdiği gerekçesiyle Peru bölgesinde sevilmeyen bir hayvandır. Humachuco ve Pachacamac'ta bu hayvana saygı gösterirlerdi. Nedeni de tilkinin aydaki lekeleri meydana getirdiğine inanılan Ay hayvanı olarak kutsal görülmesidir. Çimu bölgesinde yapılan çanak çömleklerde ay hayvanı olarak tilki gösterilir.

Titi: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Titremek" şeklinde tanımlanmıştır.

Titicaca gölü: İnkalardan önce bölgede bulunan elverişli bir göl. Bu gölün adı Copacopana yarımadasında bulunan iki adanın birinden gelmektedir. Göl ile ilgli bir öyküde Güneş ışınlarının tufandan sonra Titikalla gölündeki kutsal kayalara çarptığı yazılır. Göl adını Titikalla'dan alır. Araştırmacılar Titikalla'nın sözcük anlamını "Kalay Kayası", Titicaca'nın anlamını da "Kalay taşı" şeklinde tanımlamışlardır. Tanrı Viracocha'nın bu gölde unutulmaz hünerler sergilemiş olduğu ifade edilmektedir. İnkalar burayı istila ettikleri zaman gölün çevresinde yaşamaya başladılar. Söylencelerde tanrıların İnka atalarına Titicaca gölü etrafında yaşamaları için bir asayı verdiği belirtilmektedir. Aymaralar, "Titicaca gölü öyküsünde" tilkiyi kurnaz ve aptal olan bir hayvan şeklinde belirtmişler. İnka yerlilerin bir öyküsünde de tilki ile ilgili benzer anlatımlar yer alır. Tilki kurnazlığını öne sürerek bir gün martının yavrularını çalar. Bir çuvala koyduktan sonra sırtlayıp, yoluna devam eder. Aradan geçen zaman içinde acıkınca yiyecek bir şeyler bulmak için çuvalı sırtından indirir. Tam o esnada da anne martı yavrularının çuvalda olduğunu fark eder. Yavrularını çuvaldan çıkarıp, kurtarır ve onların yerine de çuvalı dikenli

otlarla doldurur. Geri dönen tilki yavruları çuvalda göremeyince martıyı yakalamak için Titicaca gölünün suyunu içerek boşaltmak ister. Gölden su içmeye başlayan tilki sonunda şişerek patlar. İnka mitolojisinde tanrı Uiracocha Pachayachachic da bu gölün çevresine gelerek orada güneş ve ayın yaratılması için çaba gösterdiği anlatılır.. And dağlarında yaşayan kabileler tarafından oluşagelen çoğu öykülerin, mitolojik bilgilerin kaynağı Titicaca gölüne bağlantılı bir şekilde organizeli olarak düşünülmüştür. Hatta kaynaklarda ABD'nin kuruluş öyküsünde en büyük kentin yine Titicaca gölü çevresinde kurulduğu belirtilmektedir. And dağlarının karlı, çorak, yaşama elverişli bir konumda bulunmayan yaklaşık 4000 metre yükseklikteki doruklarına İnkalar tarafından devasa taşlar mimari bir planla yontularak uzak bir yerden buraya getirilmesinin ne kadar zahmetli bir iş olduğunu düşünce bile kabul etmemektedir. Araştırmacılar bu sırrı çözmekte zorluk çekmektedirler. Bak Uiracocha Pachayachachic.

Titu Cusi: (Titu Kusi şeklinde yazıldığı da görülür) 1557-1571 yılları arasında egemenlik yaptığı belirtilmektedir. Vilcabamda'daki Cordillera doruğunda yaşayan Manco Yupanqui'nin oğludur. İspanyollara tutsak oldu, ancak babası tarafından yeniden kurtarılarak dağın doruklarına çekildi. Titu Cusi babasının ölümünden sonra İnka olmasına rağmen İspanyolların egemenliğinde kurtulamadı. Amacı Vilcabamba krallığının gücünü daraltmak, Kamplar, Mashiwenkalar ve diğer bazı kabileler karşısında bağımsızlığını güçlü hale getirmekti. 1571 yılında Vitcus yakınında bulunan Puquiura'da zattüre hastalığından öldüğü anlatılır. Mumyasının Güneş Tanrısının tapınağında olduğu söylenir. Titu Cosi'nin başarıları nedeniyle bazı İspanyol tüccarlarının Vilcabamba'ya yerleşmiş olduğu belirtilmektedir.

Titu Yupanqui Pachacuti I: İnka şefidir. Bak Yupanqui.

Titu Yupanqui Pachacuti II: İnka şefidir. Yupanqui olarak da belirtilmektedir. Ancak Titu Yupangui Pachacuti I ile Titu Yupanqui Pachacuti II arasındaki özellik belge yetersizliği nedeniyle ayrıntılı olarak açıklanamıyor.

Ti-Şie: Schillman'ın yaptığı araştırmalara göre göklerin kralı BlaCiun Rgyal tarafından görevinden alınıp, göklere çağrıldığı söylenen Dricum'un yerine krallığa getirilen biri.

Tivito: Teguendama şelalesinde kaynaklandığı belirtilen bir akarsu. Mitolojide şelalenin suları çoğaldıktan sonra bölgeye yayılır ve daha sonra Tivitio ile Sopo adında iki büyük nehir haline dönüşür.

Tocacho: Bölgede yaşayan ve soğuğa dayanan sekiz metreye kadar yükselen bir tür ağaç.

Tocapu: İnkalarda dokuma işlerinde kullanılan simgesel, anlamları yüksek olan geometrik motifler.

Topaco Viraccocha: İnka mitolojisinde baş tanrı olarak bilinen Viraccocha'nın yaratılan evrende bazı düzenlemeleri yapabilmesi için görevlendirdiği küçük oğlunun adıdır. Adının sözcük karşılığı ise "şeyleri yapan" anlamında betimlenmiştir. Babası tarafından kendisine verilen görev; düz olan kıyılardan yürüyerek kıyıları yeniden düzenlenmesi şeklinde bilinir. Görevi sona erdikten sonra da büyük kardeşi Ymaymana Viraccocha ile deniz kıyısında buluşarak göğe uçarlar. Göğe uçma olayı sadece İnka mitolojisine özgü bir hareket değildir.

Topa İnca Yupanqui: (Tupac İnka şeklinde de yazılmaktadır) Pachacuti'nin oğludur. İnka hükümdarıdır. İ.S.1471-1493 tarihleri arasında hüküm sürdü. "Tu-pah In-kah" onun orijinal adının yazılış biçimi olarak belirtiliyor. Yönetime geçtikten hemen sonra Peru bölgesinde ayaklanma hazırlığı içindeki yerlilere sert çıkışlar yaparak kendisine boyun eğdirir. İmparatorluğun sınırlarını da Şili'nin orta bölgelerine kadar genişletir. Ülke sınırları genişlediği gibi nüfus de artmıştır.

Topu Caui Paşacuti: Altmışüçüncü İnka kralı olduğu belirtiliyor. Onun döneminde yazılı belgelerin çoğunun toplatılıp, yakıldığı anlatılıyor. Hakkında yeterli bilgi bulunamadığından daha detaylı bilgi verilemiyor.

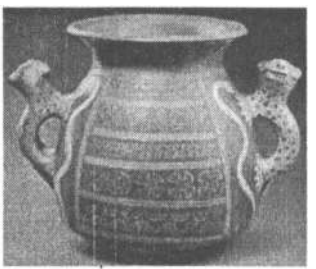
Torontoy: Cuzco kentinden 80 kilometre uzakta bulunan ve İnkaların yaşamış oldukları bir sit alanı olarak tanıtılmaktadır. Bu sit alanında Cuzco kentinde yapılmış olan tapınaklarda kullanılmak üzere megalit taş kesiminin yapıldığı bir alan ola-

rak belirtiliyor. Bölge taş atölyesi olarak bilinmişti. Bu arkeolojik yerin yakınlarında Cori-Huairachina adlı bir kentin olabileceği tahmin edilmektedir. Bu kentin "Altının saflaştırıldığı yer" anlamında betimlendiği görülür.

Trujillo: İnka yerlilerinin yaşadığı bir bölge. Lima kenti yakınlarında yer alır.

Tsik: Atakapa yerlilerin dilinde "Sekiz adedi "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Tubac AmaruI: Son yasal "Saka İnka'ydı". 1571-1572 arasında egemenlik yaptığı belirtilmektedir. Abisi Titu Cosi'nin ölümünden sonra kral olmuş ve İspanyol güçlerine karşı ayaklanmıştır. "Güneşin evi" olarak tanımlanan tapınağı terk ederek And dağlarına yerleşti. İnkaların başkenti Vilcambaba'ya gitti. Bulunduğu başkentte dinsel yönden bakirelerle beraber ayin yaptığı anlatılmaktadır. İspanyolların acımasız saldırıları buraya kadar geldi. Kente giren İspanyol askerleri kenti terk edilmiş olarak buldular. Tubac Amaru yandaşlarıyla birlikte ormanın derinliklerinde saklanmıştı. Ancak bazı yerliler İspanyol askerlerine onun nerede saklandığını ihbar ettiler. Sonuçta ormanda saklandığı yerde yakalandı. Cuzco'ya götürülüp, İnkaların eski silah meydanında genel vali Francisco de Toledo'nun emriyle onun uğrunda günlerce ağlayan yerlilerin önünde kafası kesildi. Görüleceği gibi İspanyolların yaptıkları katliamlar, yerlilerin kafasında hiç bir zaman silinmemiştir. Büyükler çocuklarına, torunlarına anlatarak yapılan katliamı günümüze kadar anlatım yoluyla bildirmeyi başarmışlardır. Yaptığı ayaklanmada başarısız olmuş yakalanıp öldürülmüş ve İnka yerlileri esir düşerek İspanyollar tarafından köleleştirilmiştir.

İnkalara ait bir buluntu

Tukriquq: (Tukrikuk şeklinde yazıldığı da görülür.) Sözcüğün Türkçedeki karşılığı "vali" anlamında tanımlanmıştır. Apu adlı dört kişiden oluşan konseyin alt tabakasında görevli olan kişilere verilen bir addı. Bunlar tıpkı eyalet valileri konumun-

daydılar. Çünkü birkaç şefi olan sitelerin yönetiminden sorumluydular. Bunlar sitelerde olan sorunları Apu meclisine bildirmekle sorumluydular. Bunlar şeflerin yerine geleneksel olarak bütün işlerde hükümdarın adını kullanır ve yol, köprü ve kamu binaların onarım ve bakımlarını denetlerlerdi. Tukriquq'ların da alt sorumluları vardı. Bunlara Kipukamayoq adı verilmişti.

Tupac AmaruII: Son İnka kralıdır. Bu şefin öldürülme olayı da Atahulpa'nın ölüm şekli gibi Kızılderililerin hafızalarında silinmedi. Tupac Amaru 1781 yılında öldü.

Tu-pah In-kah: Topa-İnca-Yupanqui'nin orijinal adının olduğu belirtiliyor. Bak Topa-İnca-Yupanqui.

Tupu: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "ölçmek,bir alanın uzunluğunu ölçmek" anlamında tanımlanmıştır.

Tupu: Dinlendirilmiş toprak anlamında tanımlanan bir sözcüktür. İnkalar toprağı uzun bir süre dinlendirdikten sonra ekerlerdi.

Tupi: And dağları eteklerindeki yerli kabilelerinin uzantısında yaşayan ve çoğunlukla "Rio de la plata" nehri kıyısında yaşayan Guayama, Nuaras, Nalike uga, Guasanapolarla aynı bölgeyi paylaşırılar. Bu yerliler "Tupi" ya da "Guanani" dilini konuşurlar. Konuştukları dillerin gelişimi hakkında İspanyol rahip El Padre Antonio Ruiz tarafından 1639 yılında Madrid'de "Vocabularıo yteşşo de la Lengua Guaranı omas bien Tupi" adında bir eser hazırlar. Bu eser 1877 yılında Paris'teki Maisonneuve et Cie Kütüphanesi aracılığıyla yeniden bastırılır. Eserde yerli dilinde kullanılan bazı sözcükler de şunlardır."Asi, Pia asi, Akue, Ayıki, Aysu, Aye, Eiru, Ete, Gitekobo, İepe, İ akang, Karumbe, Kiçiri, Kuru, Moiko, O, Ose, Sorok, Takikeri, Tiay, Titi, Onende, Uruguasu, Uzu, Yapo, İta, Yiose" adlı sözcüklerdir. Bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları ilgili bölümlerde gösterilmiştir. Tupi ve Tupi diliyle ilgili Hispano Americaine Ansiklopedisinin 10 cildinde Gurani=Tupi yerlileri hakkında bilgiler verilmektedir. Tupi diliyle ilgili Ansiklopedide bazı kısa sözcüklerle dilin yapısı anlatılır. Türkçe dilindeki karşılıkları kitabın ilgili bölümlerinde belirtilen söz-

cükler ise "...Ai, Erei, Oi, Oroi, Pei, Ol..."şeklinde sıralanmıştır. Ansiklopedide gösterilen "imek=olmak"mastar ekleri dilimizde de geçtiği için Tahsin Mayatepek raporlarında göstermiştir. Araştırmacı Kemal Şenoğlu Tupi dilindeki "sen" zamirine karşılık olarak kullanılmış olan "Nde" zamirinin Arapça dilindeki "Ente" sözcüğüne benzerliğini tartışmaya açar.

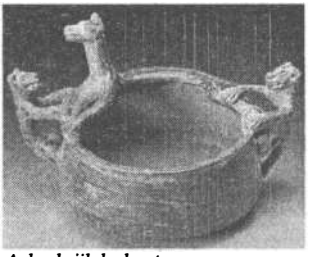
Tucano: İnka imparatorluğuna bağlı olarak yaşayan ve kültürel geleneklerinden vazgeçmeyen bir yerli kabilesinin adı.

Bir heykel

Tufan efsaneleri: İnka imparatorluğuna bağlı olan yerlilerin yerel dillerinde dilden dile dolaşan tufan efsaneleri vardı. Bunlardan Quito yerlilerinin tufan efsaneleri en eski olanıdır. Tufan olunca soylarının geldiği söylenen ataları Pichincha dağının zirvesindeki tahtadan yapılmış bir eve sığınarak kurtulmuşlardır. Bu tufanın öyküsü; ["...Pacha adındaki ilk insan ve onun üç oğulları uğraşacakları başka işleri olmayınca büyük bir yılana savaş açarlar. Pek çok okla vurulan yılan onlardan öç almak için öyle bir su tükürmeye başladı ki bütün dünyayı sel bastı. Pacha kendini, üç oğlunu ve karısını kurtarmak için Pichincha dağında tahtadan bir ev yaparak kurtarabildi. Dağın zirvesinde hayvanlarda toplanmıştı. Yiyecek boldu. Pacha kargaya benzer bir hayvan olan Ullaguanga'yı serbest bıraktı. Ancak o geri dönmedi. Gönderdiği ikinci kuş yeşil yapraklarla geri döndü. Böylece Pacha ailesiyle beraber Quito kentinin kurulduğu platoya indi. Birlikte yaşamak için bir ev yapmaya karar verdiklerinde birden bire her biri başka bir dil konuştu. Dilleri anlaşılmaz olduğu için aile bireylerinden üç oğul babalarından ayrılarak her biri başka bir bölgeye yerleşti..."] şeklindeydi. Canarilerde ise, tufan öyküsü ["..Büyük tufan zamanında iki kardeş bölgedeki Huaca adında yüksek bir dağa kaçtılar. Su yükseldikçe dağ da yükseldi. Su dağın zirvesine ulaşamayınca iki kardeş kurtuldu..."] şeklinde belirtilmişti. Daha sonra suların çekilmesiyle iki kardeş yiyecek aramak için pla-

toya inerler. Araştırmacı Sarmiento'ya göre bu kardeşlerin adları ise Ataorupaqui ve Cusicayo'ydu. Bir başka öyküde ise, adamın biri inleyip, sızlayan lamasına bir sopa fırlatır. lama ise adamın bu hareketine çok kızarak "seni ahmak! bilki üzüntümün çok iyi bir nedeni var. Beş güne kadar deniz yükselecek ve tüm yeryüzünü kaplayacak üzerindeki her şey yok olacak.." Lamanın birdenbire konuşmasına şaşıran adam, nasıl kurtulacağını sorar. O da beş günlük yiyeceğini yanına alarak Uillcacoto dağının zirvesine çıkmasını söyler. Adam lamayla beraber zirveye çıktığında tufan başlamıştı. Beş gün sonra sular çekilince adam platoya indi. Yerliler bugünkü insanların onun soyundan geldiğini ifade ederler. Bunlara benzer tufan öyküleri İnka mitolojisinde sıkça rastlanır.

Arkeolojik buluntu

Tuira: Panama kıstağı halklarının bir çeşit rahim sistemi olarak düşündükleri dinsel çalışmada görevlilerin konuştukları tanrıları. Bu tanrının kültü gelişmediği için adına tapınması için küçük bir kulübe yapılmıştı. Tequina sistemine göre görevli rahip gece kulübenin içine girer ve tanrı Tuira ile konuşur gibi ses tonunu ve diksiyonunu değiştirerek çeşitli garip davranışlar sergilerdi. Anlatımlara göre daha sonra ise rahiple konuşan tanrının isteklerini halka yine kendisi tarafından verildiği inancı vardı. Halkın içinde tanrıları tarafından rahipler aracılığıyla verilen tanrısal bilgilere göre belirtilen otlarla hastalıklar iyileştirilirdi. Bu tanrı halka güzel bir çocuk şeklinde görülürdü. Nedeni de içindeki fiziksel yapıdan insanların korkmamasına bağlanmıştı. Çünkü bu tanrının üç tırnaklı pençeleri olan eli ve ayakları görünmezdi. Kötülüğün bulunduğu eve büyücülerle beraber çocuk görünümünde girerdi. Diğer bazı tanrılar bu tanrının kültü karşısında önemini yitirmişlerdi. Anadogya'nın belgelerinde bir başka öyküyle bu tanrıya benzerliklerin olduğu şeklinde ifadeler yer alır. Bu belgede, Bir gece böyle bir cadının (büyücünün) aynı anda hem köyün kadınlarıyla beraber, hem de bir buçuk mil ötede bir tarlada gö-

ründüğü anlatılır. Bu öyküye bakıldığında bu tanrının bir büyücü gibi doğaüstü güçlere sahip olduğu öne sürülür.

Tumi: Sözcük karşılığı "Tören hançeri" şeklinde tanımlandı.

Tumipampa: İnkaların son İmparatoru olan Wayna Kapaq'ın doğduğu yer olarak bilinir. İmparator sarayını da burada yaptırmıştır. Tumipampa, Kanar etnisinin bölgesinde yer alan bir yerleşim yeriydi. Buradaki sarayın yapımı son derece özel bir çalışmayla yapılmıştır. Kentin planı Cuzco kentinin planı gibi hazırlanmıştı. Burada da Cuzco kentinde olduğu gibi Güneş tapınağı, saraylar, manastırlar, kışlalar ve depolarıyla Cuzco'nun bir kopyası olarak belirtilmiştir. Kentte kullanılan taşlar yuvarlatılarak ikibin kilometre uzaklıktaki eski kent dedikleri bölgeden taşınmıştır.

İnka yapımı bir testi

Tuna-Punku: Tiahuanaco kentinin üç kapısından birinin adıdır. Diğer kapılar ise Puma-Punku ve Umu-Punku adlarını taşırlar.

Tungurahua: Bir yanardağ adı olarak anlatılır. Bu yanardağdan Panzaleolar adlı bir halkın İnkalara katıldığı kaleme alınmıştır. Ancak Tungurahua ile Chimborazo'nun birleşmesinden de Puruha adlı bir soyun türetildiği anlatılır. Bunlar araştırmacıların öne sürdüğü bilgiler doğrultusunda yanardağın adını alan bir tanrıçaya taptıkları anlatılır.

Tungurahua: İnkaların yaşadıkları yanardağ adı olan "Tungurahua" yanardağından adını almış olabileceği tahmin edilen bir tanrıça olduğu şeklinde tahminde bulunan araştırmacılar var. Belge yetersizliği nedeniyle dinsel kültü, tapınma şekli ve kişiliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Tunja: Bir yerleşim yeri. Kent. İspanyol Hernandez de Alba bu kentte bir dizi arkeolojik kazılar yaptı. Kazılar sonunda bir tapınağın temelinde insan iskeletleri bulunca, bunun İnka inançlarında yapının güvenliği tanrılar tarafından sağlansın diye, kurban edilen bir kölenin iskeletleriydi. İnka mitoloji-

sinde Tunja'da yaşayan Zaguelerin bir mitolojisi ilgi çekicidir. Bak zaque.

Tunja: (Ya da Ramiriqui şefi) İnka mitolojisinde yaratılıştan hemen sonra adı geçen iki insandan biri olduğu anlatılır. Tunja Zaque halkından olan bir kızla kardeşinin olaylı bir şekilde evlenişine tanık olmuştur. Eski zamanlarda Hunsahua adında bir Zagua vardı. Hunsahua kız kardeşine aşık olmuştu. Kız hamile kalınca annesi tarafından azarlandı ve tartaklandı. Aile geleneğine göre atılan bir okun aldığı yöne doğru kaçtılar. Bogata Cipsa denilen tepelerin yükseklerinde çocukları dünyaya geldi. Beklemeden çocuk taşa dönüştü. İkisi yollarına devam ettiler ve Tequendama şelalelerine geldiler. Kaçmaktan yoruldukları için dinlenmek isteyince taşa dönüştüler.

Tunjos: Küçük heykelciklere verilen ad. Altın levhalardan kesilerek yapılır. Bu heykelcikler Bochica'ya sunulurdu.

Tupac Huallpa: (Ya da Huallpa Tupac) Orijina adının Auqui Huallpa Tupac olduğu belirtiliyor. 1533 civarında egemenlik yaptığı belirtilmektedir. İspanyol işgali sırasında göstermelik bir şef olarak görevlendirilmiş olduğu anlatılır. Francisco Pizzaro'nun denetimi altında biri şeklinde ifade veren araştırmacılar var. Atahualpa ile Huascar'ın erkek kardeşleriydi. Kardeşi Atahualpa, İspanyollar tarafından öldürülünce yerine göstermelik olarak Tupac Huallpa seçildi. Onun İnkaların başına Pizzaro tarafından seçilmiş olduğu anlatılır. Nedeni de yerlilerin İspanyollara karşı tutumlarının sert olmamasına bağlanmıştı. Olaylardan haberdar olmayan yerliler Tupac Huallpa'nın normal bir İnka şefi olduğuna inanırlar. Tupac Huallpa ise İspanyolların onu İnka hazineleri için kullandığını beklemedi. Cuzco'nun en iyi İ.S. 1533 yılının Ekim Ayında Jauja'da çiçek hastalığından öldü. Dört çocuğunun olduğu belirtiliyor.

İnka yapımı bir testi

Tupac yupanqui: (Bazı kaynaklarda Tupa Yupankui/Tupac Inka Yupanqui şeklinde yazıldığı görülür.) İnka kralıdır. Pachacutek yupanqui'nin öğludur. İktidara babasının ölümünden son-

ra geçti. Babasının yapmak istediği işleri sürdürdü. Saltanatının büyük bir bölümünü imparatorluğun genişlemesine adadı. Cuzco'da iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra güney kıyılarındaki halklara karşı askeri sefer düzenledi. Egemenliği sırasında önce Chinca vadisini daha sonra da Canete vadisini kuşatır. Pachacamac tören merkezi onun döneminde imparatorluğa katılır. Çoğu kaynaklarda Tupa Yupanki'nin krallığının ilk dönemlerinde Amazon bölgesinin yüksek dağlarında yaşayan Antilerle karşı askeri sefer düzenlediğini açıklarlar. İnkalar aşağıladıkları kabilelere "antil" adını takarlardı. Onun "antil" olarak söylediği kabileler Mashiwenka, Nomashiwenka, Kampa ve Amuesha'ydı. Burada yaşayan halkların yamyam ve barbar oldukları belirtiliyor. 1480 yılında isyancı yayla halklarının merkezi olan Chucuito'yu geri alır. Ordusunu bu zaferden sonra üç bölüme ayırır. Ordulardan birincisi Chaco yönüne doğru yönlendirilir ama Chirwano yerlileri tarafından kıstırılır. Ordulardan ikincisi de Potosi bölgesini kuşattıktan sonra (bugünkü Arjantin sınırlarındaki) Jujuy ve Tucuman'a doğru ilerler. Ordulardan üçüncüsü ise Cordileradan güneye doğru ilerler. Maule vadisiyle şilinin kuzey ve orta kısımlarını ele geçirir. Bitmek bilmeyen savaşlardan sonra İnkaların sınırlarını genişleten Tupa Yupanqui 1493 yılında ölünce sarayda karışıklıklar başlar. Genç yaşta olan oğlu Wayna Kapaq, başa geçer.

Tupac Yupanqui

Tupu: Özellikle pelerinleri kapatmak için kullanılan altın, gümüş, bronz ya da bakırdan yapılmış iğne. Tupular İnka kadınlarının en önde gelen takılarıydı. Onu belirleyen sembolüne göre yapılan takılar, kadının bulunduğu toplumdaki yerini gösteriyordu. Zengin kadınlar daha çok süslü olan Tupuları tercih ederdi.

Tzitzite: Sözcük karşılığı" Bir mavi ipliğin kenarındaki saçaklar" anlamında tanımlanmış olduğu görülmektedir.

U

Ualla: İnkalarda Ayar kardeşlerin mitolojik öyküsünde Cuzco'da adı geçen üç sülaleden biri. Diğerleri de Antasaya ve Sauasera şeklindeydi.

Uallallo Caruincho: İnka inancındaki mitolojilerde çok eskiden dünyada hiçbir şey yaratılmamışken huakalar (huaca) şeklinde dolaşan iki insanın olduğu ve bunların adlarının da Yananamca ile Intanamca olduğu söylenmektedir. Onlar gibi huaca olan Uallallo Caruincho, bu iki adamla savaşır ve savaşı kazanarak bölgenin de hem tanrısı ve hem de hakimi olur. İki adam da yok olurlar. Bölgeye hakim olduktan sonra kadınların iki çocuktan fazlasını doğurmamalarını yasakladı. Doğacak olan iki çocuktan birisini de ona yemek olarak sunulmasını emretti. Yerlilerin anlattıklarına göre ölenler beş gün içinde tekrar canlanırdı. Doğada her şey beş gün sonra filizlenir ve meyve verirdi. Yerlilerin öykülerine göre onların yaşadıkları Yunca ve Ande adlı yer oldukça sıcaktı. Bu bölgelerde en güzel kuşlar (parlak tüylü) burada yaşarlardı. Burada yaşayanlar tanrıları Uallallo Caruincho dahil, daha sonra Tanrı Pariacaca tarafından And dağlarının başka bölgelerine kovulmuşlardır. O dönemde yerliler kralların olmadığı döneme "Purunpacha" adını vermişlerdi.

Uanacancha: İnkaların yaşadıkları bir bölge. Manco Capac ve kardeşlerinin yerleştikleri bir yerdir. Burada Manco Capac kız kardeşi Mama Ocllo ile ilişkiye girer. Kız kardeşi ondan hamile kalır. Bu topraklar verimsiz olduğu için bu defa da Tamboquiro bölgesine göç ettiler. Göç ettikleri yerde Mama Ocllo bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Adına da Cinchi Roca koydular.

Uanacauri: Yerlilerin gökkuşağına verdikleri bir ad.

Uanaypata: İnkaların yaşadıkları bir yer. Bu bölgenin susuzluktan dolayı çorak olduğu anlatılır. Mama Uaco'nun yeni bir yer

bulmak için fırlattığı iki değnekten biri Colcabamba'ya diğeri de Uanaypata'ya düşer.

Uarachicuy: İnkalarda yapılan bir tören. Bu tören genellikle ergenlik çağına ulaşmış delikanlılar için yapılırdı. Ergenlik çağına geçen çocuğa ilk defa erkeklik kuşağı bağlanır ve kulakları delinirdi.

Uathiacuri: Bak Pariacaca.

Uatyasca: Keçuva dilinde yerel adlardan biri. Ancak anlamı kaynak yetersizliğinden bilinmedi.

Ubaque: İnka dinsel inancında göller kutsal sayılırdı. Ubaque gölü kutsal sayılan göllerden biridir. Bu gölün kıyılarında yaşayan İnka yerlileri mitolojik öykülerle yaratılışın özelliklerini öğrenmişlerdi. Kutsal sayılan diğer göller ise Guatavita, Guasca, Siecha ve Teusaca gölleridir.

Ubaque: Yaratılışta ışığın aydınlattığı gölden çıkan ve tekrar göle geri dönerek su yılanlarına dönüşen tanrıça Bachue'nin kutsal göllerinden bir olarak tapınıldı. Bu göller "yılan tanrıların evi" şeklinde tanımlandı.

Uca Pacha: İnka metinlerinde "aşıklar dünyası" şeklinde tanımlanmıştır. Uca Pacha'nın dünyanın merkezi olduğu ifade edilmektedir.

Uichama: Pachacamac'ın yaratılıştaki kadının ikinci çocuğunun adı olarak anlatılır. Bazı kaynaklarda da "Uillama" olarak ele alınmıştır. Bu çocuk büyüyüp, başka bölgelere geziye gitmek istediğini annesine söyler, annesi de ona izin verir. Daha sonra yaşlanan kadın Pachacamac tarafından öldürülür ve cesedi parçalanarak akbabalara yedirilir.

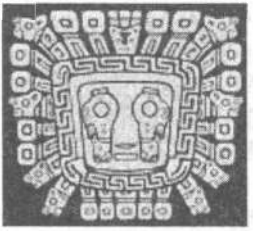
Uca pacha: Aşıklar dünyası şeklinde ifadelerin olduğu görülür. Ancak cehenneme benzetildiği öne sürülen dünya merkezi şeklinde de tanımlanıyor. Cehenneme benzediği de söylenmektedir.

Uichama veguta: (Uichama'nın kendisidir). Sözcük anlamı "Küçük çayır" şeklinde tanımlandı. İlk reislerden biri olduğu şeklinde açıklamalar var. Özellikle Pachacamac'ın mitolojisinde adı geçer. Bu reis merakını giderip, geri döndüğünde annesine verilen cezayı öğrenir. Hemen yerlilerden annesinin kemikle-

rinin bulunduğu yeri sorar. Kemikleri toplayıp birleştirerek annesini canlandırır. Ancak öfkesi dinmez. Kardeşi Pachacamac'ı öldürmekti niyeti. Pachacamac artık kardeşini öldürmek istemiyordu. Bu nedenle denize girip orada kayboldu. Kaybolduğu yere de onun adını verdiler.

Uillama: Bak Uichama.

Uiracocha: İnka imparatorluğuna bağlı Keçuva ve Aymaralıların en yüce tanrısı olduğu söylenir. İnka mitolojisinde Coniraya ya da Uiracocha Pachayachachic olarak bilinir. Bu tanrının yaratıcı bir tanrı olduğu belirtiliyor. Orta boylu ve beyaz tenli bir adam olduğu şeklinde ifadeler var. Papazların giydiği uzun bir elbise, bir elinde kitap ve diğerinde de asa yerine kullandığı bir kamış taşır. Perululuların Uiracocha için "dünyanın yaratıcısı ve efendisi" ya da "görünmeyen tanrı" şeklinde tanımladıkları Uiracocha Pachayachachic, yeryüzünü ve insanları yarattığı ifade edilir. Mitolojide *["...Çok çok eski zamanlarda tanrı Coniraya Uiracocha zavallı, fakir, paçavralara sarınmış bir Kızılderili olarak halkın arasına karıştı. O kadar kötü bir görüntüsü vardı ki, onu pis bir adam olarak aşağıladılar. Tabii kim olduğunu bilmiyorlardı. O, her şeyin yaratıcısıydı ve denildiğine göre sadece bir sözüyle ırmak vadilerinin dik yamaçlarındaki teras tarlaları meydana gelirdi ve terasların koruma duvarları yükseliverirdi. Ayrıca sulama kanallarını da o yaratmıştı, bunun için sadece içi boş bir kamışı yere saplaması yeterli olmuştu. Ülkeyi dolaşmış ve pek çok şeye bugünkü şeklini vermişti. Üstün zekası, bazen onun çeşit çeşit hileler bulmasına ve gezdiği huaka köylerinde muzip oyunlar oynamasına da sebep olmuştu.."]* şeklinde anlatımlar yer alır. Bazı kaynaklarda Titicaca gölünde bulunmasından dolayı "Ticci Uiracocha Pachayachachic" adı da verilmiştir. "Bak Coniraya Uiracocha ve Uiracocha efsanesi.

Uiracocha'nın (Wiracoch) sembolü

Uiracocha efsanesi: İnkaların çoğu tanrılarında olduğu gibi, Uiracocha'yla ilgili de bir efsaneleri vardır. Bu efsanelerdeki imgeler oldukça şaşırtıcı olarak biliniyor. Eski Peru halkı Uiracocha için "Dünyanın yaratıcısı ve efendisi" ya da " gö-

rünmeyen tanrı" anlamında tanımlanan Uiracocha Pachayachachic şeklinde tanımlamışlardı. Bu tanrının yeryüzünü ve bütün insanları yarattığı söylenir. Ancak bölgede yaşayan insanların ona inanmadıkları şeklinde davranışlar sergiledikleri anlatılır. Buna rağmen yerliler dağlara, ırmaklara, tepelere, kayalara inanmaya devam ediyorlardı. Bu davranışlar tanrıyı fena halde kızdırdı. Bununla ilgili araştırmacı yazar Walter Krickeberg *["...Uiracocha Pachayachachic, yerlilerin bu batıl inançlarını hakaret sayarak onları cezalandırmak için yıldırımları yolladı. Ama bu cezalar insanların tanrıtanımazlığını dizginleyemedi, böylece iyiden iyiye hiddetlenen tanrı öyle biri bir tufan gönderdi ki, hemen hemen bütün insanlar seller altında kalıp boğuldular. Tanrı sadece çok az sayıda masumun kurtulmasına göz yumdu. Onlar da yüksek ağaçların tepelerine yüksek dağların zirvelerine ve mağaralara sığındılar. Şiddetli yağmurlar dindikten sonra saklandıkları yerlerden çıktılar. Ve tanrı onlara yeryüzünü yeniden insanlarla doldurmalarını, mutlu ve huzurlu yaşamak için kendisini efendileri olarak tanımalarını emretti..."]* şeklinde onun efsanesini kısaca aktarmıştı. Tufan olayından sonra insanlar hem bu tanrıya ve hem de kurtuldukları yerleri kutsal görerek tanrılaştırdılar. O yerlere olan can borçları yüzünden kutsal gördüler. Burada araştırmacıların öne sürdükleri düşünceleri de hesaba katarsak Huacaların çoğalmasının nedeni bu öyküden kaynaklanmaktadır. Ancak yerlilerin kurtuldukları yerleri tanrılaştırmak düşüncesi yine onu kızdırmıştı. O da öncü olan rahiplerin tümün yok etmişti.

Uiracocha Pachayachachic: Bak Uiracocha.

Ullaguanga: Kargaya benzediği söylenen bir hayvan tipi. Quito efsanesindeki tufanda Pacha'nın serbest bıraktığı ilk kuş. Bu kuş dağdan tufan bölgesine doğru uçar ve bir daha geri dönmez. Dönmeyişini Pacha onun leş bulduğuna işaret eder.

Ulluku: İnkalarda patatesin yetiştirildiği bölge olarak bilinir. Buralarda oldukça fazla patates elde edilirdi.

Uk: Atakapa yerlilerinin dilinde "Büyük "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Ukhu Pacha: İnkaların inancında cehenneme verdikleri ad. Söz-

cük anlamı "alt dünya" şeklinde tanımlandı. Günahkar insanlar öldüğünde ruhları buraya giderdi. Bu alt dünyada soğuk ve açlık hüküm sürer. Yiyecek olarak sadece taşlar bulunur. İnka dinsel mitolojisinde adları Hanan Pacha, Kay Pacha ve Ukhu Pacha olarak geçen üç dünya inancı vardı. Hanan Pacha "Yukarı dünya", Kay Pacha "Yeryüzü" ve Ukhu Pacha da "Aşağı dünya"yı simgelerdi.

Umaraimy: (Ya da Cantaray) onbirinci ayın adıdır. Aynı adla ay bayramı yapılırdı. Bu bayramda halk yağmurlar için dua yapmaya çıkardı. Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Ekim ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalar getirir. Araştırmacılar İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl hesaplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı.

Umu: Bilgi konusunda danışılan rahiplere verilen ad. Bu rahiplere tanrıların ne tür kurban istedikleri ya da nasıl bir savaş kararı alacakları konusunda danışırlardı. Rahipler de konunun önemine göre yaptıkları fallarını kurbanlarla birleştirirlerdi. Eğer tanrılara danışılmak istense bunlar Pachacamac ve Apurimac adlı kehanet tanrılarıdırlar. Böyle olunca da rahipler sorular ve cevapları seslendirdikleri zaman daha farklı bir ses tonu çıkararak yaparlardı.

Umu-Punku: Kalıntıları Akapana, Kalasaysa ve kapılarla birlikte arkeologlar tarafından üç bölümden incelenen Tiahuanaco kentinin üç kapısından birinin adıdır. Diğer kapılar ise Puma-Punku ve Tuna-Punku adlarını taşırlar.

Unku: Erkekler tarafından kullanılan ve diz üstüne kadar uzanan kolsuz gömlek.

Uno: Sözcük anlamı "Dalga" şeklinde tanımlandı. Bu sözcük kökünün Latince dilindeki "Unda" sözcüğünden türediğini ele alıp inceleyenler var.

Upamarca: İnka inancında "dilsizlerin ülkesi" anlamında tanımlanan ölüler ülkesine verilen bir ad. Üstünde saç tellerinden

yapılmış bir nehrin üzerinden geçmeyi başaran ruhlar buraya ulaşabilirlerdi.

Urcaguary: İnka tanrılar panteonunda tapınılan bir tanrı. Yeraltı hazinesinin tanrısı olarak bilinir. Mitolojide yeraltı zenginliklerin tanrısı şeklinde tapınıldı. Gömülüp, saklanan hazinelerin koruyucusu olarak tapınıldı. Yeraltında bir yılan şeklinde tanımlanır. Yılan kuyruğunun altından kaplı olduğu şekliyle de anlatılır. Bu tanrı hakkında belge yetersizliği nedeniyle daha fazla bilgi verilemiyor.

Urcos: Bak Urcose.

Urcose: (Bazı kaynaklarda Urcos olarak yazılmıştır.) İnkaların babası olarak bilinen Vraccocha'nın "İnti" adlı kuşuyla geldiği bir kent. Kentin adını taşıyan bir de göl vardır. Bu göl ile ilgili bir hikaye de mevcut. Hikayede Göle atılan bir altın zincirden söz edilir. Zincirin yaklaşık 200 metre uzunluğunda ve bilek kalınlığında olduğu belirtilmektedir. Bu kent Cuzco vadisinde kurulmuştur. Vraccocha kentin halkına kendi heykelini yaptırır ve tapınmasını söyler. Kent halkı da heykelin dikileceği bir tapınak yapar ve Vraccocha'ya tapınmaya başlarlar. Heykeli de saf altından yapılmış bir tahtın üzerine koydular. Bu kentteki görevinin bittiğini anlayan Vraccocha, tekrar kuşun sırtına binerek oradan ayrılır. Daha sonraki dönemlerde İspanyolların istilaları sırasında bu altın tahtı 1538 yılında Pizzaro ve adamları ganimet olarak aldılar ve aralarında pay ettiler.

Urpi: Sözcük anlamı "mantar" anlamında tanımlandı. Bak sembol on. Ancak İnka mitolojisinde bir güvercin adı olarak ele alınmıştır. Mitolojide Conıraya Uiracocha ilişkiye dönüştüğü Cauilliaca'nın bulunduğu deniz kenarına gelerek onu taşlaşmış olarak görür. Kıyıda yılanlar arasında iki güzel kadın görür. Yılanları etkisiz hale getirerek kızlardan biriyle cinsel ilişkiye girer. Daha sonra da küçük kız ile cinsel ilişkiye girmek isteyince kız bir Urpi olur ve uçup oradan uzaklaşır. Bu nedenle yerliler inançlarında bu kıza "güvercin annesi" anlamına gelen Urpihua-chac adını verirler.

Urpihua-chac: İnka mitolojisinde tapınılan bir tanrı şeklinde belirtilmektedir. Belge yetersizliğinden dolayı dinsel kültü, ta-

pınma şekli ve kişiliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor. Bazı kaynaklarda yerli inançlarında Urpi adıyla anılan bir genç kıza "güvercin annesi" anlamına gelen Urpihua-chac adını verdikleri belirtilmektedir..

Urpiuachac: Bak Urpi ve Urpihua-Chac.

Urpihua-Chac: (Urpiuachac) İnka tanrılar panteonunda tapınılan bir tanrıçadır. Balık ve balıkçıların koruyucu tanrıçası olarak tapınıldı. Kızları yaşlı Viraccocha'nın arkasından gidince, kurtulmaları için güvercine dönüştükleri ifade edilir. Belge eksikliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor. Bak Urpi.

Urqu: Viracocha'nın oğludur. Viracocha'nın yaşlanıp çaptan düştüğü zaman yönetimi devretmek istediği oğludur. Urqu ile birlikte direnişçilerden kaçarak Calca kalesine sığınırlar. Diğer oğlu olan Pachacuti siteyi korumaya karar verir.

Uruguasu: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Horos" şeklinde tanımlanmıştır.

Uts: Atakapa yerlilerin dilinde "Uç, nihayet, son "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

Utusi: İnkalarda süs olarak alında taşınan bir madalyon. Bu madalyonun üzerinde bir kalbin iki kişi tarafından yenildiği tasvir edilmişti. Madalyon genellikle yarım ay şeklinde bir baş süsü olarak kullanılırdı. Yapılan kazılarda İnka mezarlarında bu madalyonlar ele geçmiş ve koruma altına alınmışlardır.

Usachie: Güneş tanrısı Sua, ve ay tanrıçası Chie'nin İspanyollar tarafından birleştirilmiş bir ad olarak bilinir. İspanyollar bölgeye geldikleri zaman ay tanrıçasının adını güneş tanrısıyla birleştirerek "Usachie" adını takmışlardı. Çünkü İspanyollar burada yaşayanların güneşin çocukları olduklarına karar verdikleri için bu adı kullanmışlardı. Yani İspanyollar İnkaları iki tanrının çocukları olarak bildikleri için bu adı takmışlardı. Bak Chiave Sua.

Ushnu: İnka dilinde bir sözcüktür. Sözcük anlamı "tapınak orta-

sında dinsel amaçlı kullanılan taştan yapılmış küçük yapı, kaide" anlamında tanımlanmıştır.

Ushnu: İnka yerleşim yerlerinde krallığa ayrılmış özel ve küçük bir piramit. Bazı kaynaklarda da Cuzco'nun merkezinde tanrıların insanlara göründüğü sitede özel bir alan olarak gösterilir. Ushnu'nun bulunduğu Cuzco bu nedenle kutsal bir kent olarak ifade edilmiştir.

Uvigaicho: Her şeyin yaratıcısı Ataguju, Sagadzabra ve Vaungrabrad'dan sonra kendisine hizmet etmek için Uvigaicho ve Vustigui adında iki kişiyi daha yaratır.

Uzaylı izleri: Truva harabelerini bularak dünyada bir anda ün kazanan Schillman bu defa da Tiahuanaco kentinin gizemlerini çözmeye çalıştı. Bulduğu doneler ve yaptığı çeviriler inanılmaz bilgilerle doluydu. İnkalarda tarifsiz bir kültür vardı. Ancak çözüm yolu metinlerin çözülmesine bağlandı. Schillman, Tiahuanaco kentinde bazı petroglifleri okuyarak tercüme etti. Bunların arasında ilgi çekici metinler şöyle sıralandı. Bir dikili taşta bu bilgiler vardı "...Zira kudretli ide-BlaCuin Rgyal, kral DriCum'u tahtından alarak göğe, yanına çekti. Onun yerine Tİ-Şe geçti..." ilginç bölümlerden biri de şöyleydi."...Sene 6 kaan-II Muluk günü, Zak ayında indik. 9 şuene kadar kalacağız. Buraya Şukara dendi. (Bu metinde adı geçen şukara Tıahuanaco kentinin eski adı olarak bilinir) Yerli halka bilimi öğrettik. Kültür yaydık. Yeraltında bir kent kurduk. Buna Üst Kueşa kenti adını verdik. (Tarihçi araştırmacılar Üst Kueşa'ya Aymara'nın adının olduğunu söylerler)! Nci Şukara kralı Hu-Yus'tur..." Burada anlaşılan uzaylılardan bazı izler İnka kabartmalarında gösterilmiştir.

Uzu: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu=Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Uzun" şeklinde tanımlanmıştır.

Ü

Üst Kueşa: Dikilitaş yazıtlarının çözümünü gerçekleştiren Schilman'ın anlattığına göre Aymara'nın en eski adıdır. Yeraltında kurulmuş olarak tahmin edilen kentin adı. Bak Aymara.

W

Wahy-nah Kah-pahk: Huayna Capac'ın orijinal adının olduğu belirtiliyor. Bak Huayna Capac.

Waita Ticca: Çiçek ve tüy anlamına gelen bir deyimdir. Bak İnka sembolleri.

Waka: Paquariqtampu mağarasından çıkan dört kardeşten biri olan (en büyükleri) Hayskisro bölgesinden mağaraya geri döner ve daha sonra tanrılaşarak adı Waka olarak anılır. Waka, genellikle dağda yaşar, hayvan yetiştirirdi. İnka inancına göre hasadı güvence altına alırdı. Ölenler bu kutsal dağlardaki kayalıklarına gömülür ve ruhlarının atalarına yakın olacağına inanılırdı. Ayrıca onlarla buluşacaklarına inanırlardı.

Walter Krickeberg: Aztek, İnka, Toltek ve diğer kabilelerin efsanelerini günümüze aktaran bir yazardır. Türkiye'de Türkçeye çevrilen eserleri vardır. Bu eser "Okyanus Yayınevi" tarafından yayımlanan "İnka ve Maya Efsaneleri" adını taşır.

Waman Puma de Ayala: İnkalar hakkında çeşitli kaynakları değerlendirerek bir eser hazırladı. Waman Puma, eserinde astronomiyle ilgili ilginç desenleri belirtir. Kipu adlı hesapları gösteren düğümlü iplerin nasıl uygulandığı belirtilmiştir.

Wanakawri: İnkaların yaşadıkları bir dağ. Bu dağ kutsal sayılmıştır. Nedeni de Paquariqtampu mağarasından çıkan dört kardeşten en küçükleri olan Ayar Uchu'nun geri dönerek ora-

da taşa dönüşmesine bağlanır. Manco Capac (Manko Kapaq)'in Cuzco kentine gitmeden önce mola verdiği dağ olarak belirtilir. Tupa Yupanki ve Wayna Kapaq adlı kardeşler bu dağa kardeşleri olan Manco Capac için gitmişlerdi. İnka mitolojisinde öyküleri son derece dramatizeli ve aynı zamanda da düşündüren tarzdadır.

Waqcha: İnka geleneklerinde anne ve babası belli olmayan kralara verilen bir unvan olarak tanımlanıyor. Manco Capac'ın anne ve babasının olmadığını belirten bazı araştırmacılar onu Waqcha olarak tanıtmaya çalışırlar.

Warachikuy: İnkalarda diğer uygarlıklarda olduğu gibi belli kültürleri ve bu kültürlerde yer alan ritüeller vardı. Onların kültürlerini en iyi belirten söylenceye verilen bir addır. Yeni yetişenlerle kabilenin yaşamının özellikleri belirtilirdi. Bir nevi gençlik bayramı olarak kutlanırdı. Ergenlik çağındakilerin tümü warachikuy ritüelinde belirtilen koşullara uymak zorundaydılar. Gençler savaşçıların giysilerini kuşanır ve kulaklarını da altın iğnelerle deldiriyorlardı. İspanyollar bölgeyi kuşattıklarında gördükleri bu ritüelleri de "orejones" anlamında "uzun sarkık kulaklı"lar demişlerdi.

Wari: (Ya da Huari) And dağlarında kurulmuş İnkaların yaşadıkları arkeolojik bir alandır. Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda burada krallara ait mezarlar bulundu. Wari halkının İnkaların bölgeye gelmeden önce bölgenin sakinleri olduğu tartışılıyor. Araştırmacılar bölgede Wari imparatorluğu diye bir imparatorluğun hüküm sürdüğünden söz ederler. Bölge halkı nedense Tiahuanako halkıyla aralarında devamlı soğukluk ve tartışmalı davranışlar sergileyerek yaşamış oldukları tahmin ediliyor. San Cristobal de Humanga Ulusal Üniversitesinden Perulu arkeolog Jose Ochatoma, Ayacucho kentinin civarında yaptığı araştırmalarda Wari imparatorluğuyla ilgili kalıntılar aradı. Bu imparatorluğun başkentini aramayla zamanı değerlendiren arkeolog Ochatoma ve eşi Martha Cabrera Conchopata arkaolojik alanda çeşitli kazılar yaptılar.

Tanrı Wari

Wari Willka: Wari kentinde yaptırılan tapınağa verilen ad.

Warmicocha: Mancana dağının zirvesinde buzul bir göl. Yapılan araştırmalar sonucu Qoriwayrachina halkı İspanyollardan korunmak için saklandıkları Choqueirau'ya içme suyunu buradan getirmişlerdi.

Wahs-kar: Huascar'ın orijinal adının olduğu belirtiliyor. Bak Huascar.

Wayna Kapaq: Tupa Yupanku'nun oğludur. 1493 yılında babası öldükten sonra saray içinde başlayan çeşitli entrikalar içinde babasının yerine genç yaşta kral olur. Çocuk yaşta İmparatorluğun başına geçen Wayna Kapaq yetenekli amcalarının koruması altına girer. Bu genç kral amcalarının kendi aralarındaki rekabetini kısa sürede anlar ve krallık otoritesini kurmayı başarır. 1511 yılında ordusunun başına geçerek Cuzco bölgesinde bazı karışıklıkların olduğu kabilelere sefere çıkar. Kanarların yaşadığı Tumipampa ve Maranon'un yakınlarına yerleşen Chachapuyalara saldırır. Onların topraklarını işgal eder. Sonra da Quito bölgesinin dışında bulunan Karalara karşı savaşır. Araştırmacılar bu savaşın yaklaşık on yıl sürdüğünü belirtiyorlar. Anlaşılıyor ki Karalar son derece direnişe geçmişlerdi. Bu savaşın başarısızlıkla devam etmesiyle aynı tarihlere denk düşen Chiriwanoların bir diğer taraftan İmparatorluğa saldırıya geçtiği haberi duyulur. Wayna Kapaq, böylece kuzey cephesindeki savaşçılarını geri çeker. 1523 yılına doğru Kara bölgesi kuşatılmış ve İnka İmparatorluğunun sınırları Ekvator ve Kolombiya sınırlarını çizen Ancasmayo vadisine kadar genişler. Bu kralın döneminde "Mitmaq, Yana ve Aqlla"lar etkili olarak krallığın yanında yer almışlardır. Wayna Kapaq zamanında birden bire hastalıklar başlar (Bu hastalıkların kızamık ya da çiçek hastalığı olduğu belirtilir.) Bu hastalıkla beraber gökyüzünde esrarengiz varlıklar belirirler ve bunların kıyı bölgelerinden denizden gelen varlıklar olduğu söylenir. Wayne Kapaq yaklaşık ikiyüzbin insanın ölümüyle beraber İ.S.1528 yılında ölür. Ölümü tartışmalı olan kralın zehirlenerek ölmüş olacağı da belirtiliyor. Araştırmacılar Wayna Kapaq öldüğü zaman kendisiyle beraber diri diri 4000 kadını ve on-

ların hizmetçisini gömdürdüğü ifade ediliyor. Onun ölümünden sonra İnkalar arasında kriz başlamış, krallık zayıflamış ve İspanyolların bölgeyi işgal etmesi için olanak sağlanmıştır. Cenazesi Cuzco kentine getirilerek orada gömülmüştür.

White Bird: İnka tanrılar panteonunda tapınılan bir tanrı. Asıl adı Piguerao olduğu anlatılır. Apocatequil'in kardeşidir. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve dinsel kimliği hakkında daha detaylı bilgi verilemiyor.

Wayna Kapaq

Wiraqocha: (Wiraqocha İnka olarak da bilinir.) Bak Viracocha.

Wiraqocha İnka: Adı eski bir Panand tanrısından kaynaklanan bu komutan 1400 yıllarında yönetimi ele alır. Güçlü müttefiklerini Urubamba'daki calca mısırı ve coca alanlarını kuşatmaya gönderir. Ona bağlanan Kana ve Kanchi yerlilerin topraklarını işgal eder. Araştırmacılar Wiraqocha İnka'nın otoritesi ancak 30 kilometre alana yayıldığını belirtirler.

Wir-ah-Do-chah: Inca (İnka) Viracocha'nın orijinal adının olduğu belirtiliyor. Inca (İnka) Viracocha.

Wilkawain: Cuzco yaylasının kuzey tarafında yer alan bir tapınaktır. Bu tapınağın Tiahuanaco kültürünün genişleme dönemine ait olduğu tahmin ediliyor. Tapınak, üç katlıdır. Her katında havalandırma borularının donatıldığı yedi oda yer almıştır.

Wikakiraw: Viracocha'nın oğlu Pachacuti'nin bir komutanıdır. Pachacuti'ye destek vererek eli silah tutan herkesi onun otoritesi altında birleştirmeyi başarır. Bu çabalarına diğer komutanlardan Wikakiraw'ın da desteğini alır.

Wok: Atakapa yerlilerin dilinde "Avuç "anlamında tanımlanan bir sözcüktür.

X

Xauxa: İnkaların yaşadığı bir bölge. Bu bölge Andlar bölgesindedir. Tanrı Pariacaca köylülere baskı yaptığı gerekçesiyle Uallallo ile yaptığı savaşı kazanır ve onu bu bölgeye sürgün olarak kovar. Pariacaca karla kaplı bir dağ, Uallallo ise ateş püsküren bir dağ olur. Pariacaca öylesine kar, yağmur ve dolu yağdırır ki Uallallo şaşırır ve savaşı kaybeder. Yağdırdığı yağmurlardan dolayı Cuzcu kentinden Ciudad de los Reyes'e giden yolun üzerinde büyük bir göle oluşur.

Xam: Şef Naymlap'ın makyajcısının adıdır.

Xixarama: İnkaların yaşadıkları bölge olan Anserma'da tapınılan bir tanrı olarak anlatılır. Halk bu tanrı için Güneş ve ay'ı yücelten bir tanrı olduğu inancını taşıyarak yüce bir tanrı olarak taparlardı. Yabancı kabilelerin insanları bu bölgede yaşayan yerlilere de Xixarama'nın çocukları şeklinde anlatırlardı. Bu tanrıya adanmış bir tapınak bir tepenin üzerinde kurulmuştur. Halkın yağmur duası sırasında güneş ve aya tapınarak tanrı Xixarama ile birleşmek üzere iki genç kız gönderirlerdi. Bu sunu onların tanrılarını mutlu etmek anlamındaydı. Ancak bu törenin hangi tarihte yapıldığı ise bilinmiyor. Bazı uygarlıklarda seksten söz eden araştırmacılar var ama, İnkalar bunun çok değişik versiyonunu uygulamışlar. Tanrıyla ilişki için gönderilen kızların hamile kalması sonucunda doğan çocuklara da tanrısal güç olarak bakmışlardır.

Xubchasgagua: Bak bachue.

Xue: Güneşin biçimlerinden biri şeklinde de tanımlanır. Bak Gagua.

V

Vaungrabrad: Her şeyin yaratıcısı Ataguju yalnız olduğu için kendisi gibi düşünebilen ona benzer iki kişi daha yarattı. Bunlar Sagadzabra ve Vaungrabrad'dı.

Venüs: Sabahyıldızı olarak iki biçimde sembolize edilir. Sabah sembolü ayrı, akşam sembolü de ayrıdır. İnkalar bu gezegene önem verirlerdi. Venüs gezegenini kutsal görürler. Bugün bile soylarından hayatta kalmayı başarmış olanlar hala Venüs'e taparlar. Diğer bazı Kızılderili kabilelerin inançlarının tam tersine İnkalar bu gezegenden korkmazlar. "Prenses, beyaz yıldız, Gök Kubbe" adlarıyla överek yüceltirler. Venüs gezegenin onuruna ise her yıl haziran ayında büyük törenler yaparlar.

Venüs Takvimi: Bak İnka takvimi.

Veragua: Yerlilerin yaşadıkları arkeolojik bir yer. Yapılan kazılarda burada bir metre yükseklikte, boru şeklinde eğri kuyular, toprağın 3-7 metre altında bir odaya doğru açılmış oldukları açıklanmıştı. Bu mezar yapımları Kolombiya mezar sanatından başka hiç bir yerde görülmez.

Vichama: İnka mitolojisindeki tanrılar panteonunda belirtilen bir tanrı. Ölüm tanrısı olarak biliniyor. İnti'nin oğlu olduğuna dair belgeler bulunmaktadır. Pachacamac'ın kardeşidir. Ancak Pachacamac'ın üvey kardeşi olduğunu belirten kaynaklar var. Annesi bu üvey kardeşi olan Pachacamac tarafından öldürülür. Yalnızlığı seven bir tanrı olduğu ifade edilir. Belge yetersizliği nedeniyle kültü ve dinsel kimliği hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Vikunya: Keçuva dilinde "Vicuna" adıyla bilinir. Güney Amerika'da ince, narin yapılı bir tür hörgüçsüz deve. Lama ve Alpaka cinsine benzemektedir. İnkalar döneminde bu hayvanın tüyünden ancak soylu olanlar faydalanır ve giysiler üretirlerdi.

Vılcabamba: Güney Peru'da bir dağ. Sıradağlar halindedir. Qoriwayrachina adlı doruğu 3885 metre yüksekliğindedir.

Bölgede yaşayanlar 1537 yılındaki İspanyolların saldırıları yüzünden dağın doruklarına çekilerek bir süre burada yaşadılar.

Vilcashuaman: Yerli kabilelerin yaşadığı öne sürülen bir yer. İnkalar tarafından egemenlikleri altına alınmışlardır. Aynı adla bir kült merkezi olduğu söylenen bu yerde tanrılar için kullanılan bir tapınak olduğu ve burada kazıların devam ettiği belirtilmektedir.

Viracocha: (Con Ticci Viracocha/İlla Tici Vira Coccha olarak da bilinir.) Quiche dilinde ise "Apu Kun Tiqsi Wiraquta" adıyla tapınıldı. Huiracocha adıyla da tapınıldığı anlatılmaktadır. "Wir-ah-Do-chah" onun orijinal adının yazılışı olarak belirtiliyor. Zechari Sitchocha'nin Kayıp Diyarlar adlı kitabında *"...Titicaca adasında yaratıcının emirleri üzerine gelmiş olan Ay ve Güneş de onun yanındadırlar. Yeryüzünü tekrar doldurmak için gerekenler tamamlandığında Ay ve Güneş göğe yükseldiler. Her şeyi yaratanın iki ilahi yardımcısı bir başka versiyonda onun iki oğlu olarak sunulur. Peder Molina 'Kabileleri ve ulusları yaratan ve onlara giysiler ile diller atfeden yaratıcı iki oğluna farklı yönlere gidip uygarlık başlatmalarını emretti'diye yazar. Büyük oğlu Ymaymana Viraccocha ("her şeyin emrine verildiği")dağ halklarına uygarlık vermeye gider. Küçük oğlu Topaco Viraccocha ("şeyleri yapan") ise düzlük kıyılardan gitme emrini almıştır. İki kardeş görevlerini tamamladıklarında deniz kıyısında buluştular ve oracıkta göğe yükseldiler..."* şeklinde önemli açıklamalarla Viraccocha'nın iki oğluna verdiği görevleri hatırlatarak konuyu farklı alanlara çeker.. Bazı kaynaklarda Viraccocha'ya karşı gelen, onun reformlarını şeytani reform olarak gören yerlilerin evreni tek başına yarattığı ileri sürülen tanrılarının kutsal gücü tarafından taşa dönüştürüldüğü belirtiliyor. (Taşa dönüştürülme olayı Tevrat'ta kral Lut'un döneminde görülür. İslam dini Kitabı Kuran'da da Lut kavminin tanrıların isteklerini yerine getirtmediği gerekçesiyle taşa dönüştürüldükleri yazılmaktadır.) İnkalar, Aztekler ve Mayalar gibi çok tanrılı bir inancın yerine tek tanrılı büyük bir tanrıya inanırlardı. Viraccocha, İnkaların baş tanrısı olarak tapınılır. Bu tanrının görüntüsü nadiren çiziliyordu. Çünkü insanlar tarafından çizilen çizgiler hiçbir zaman gerçek yücelik olarak algılanmadı. Nedenlerinden bir tanesi de ışıklarla be-

zenmiş biri olduğu şeklinde gösterilir. Hiçbir zaman insan kurban edilmedi. Bu tanrının dışında kırsal bölgeler yerel tanrı şeklinde bazı küçük tanrılara inanırlardı. Hatta bunlar için küçük evler yaptırırlardı. Bu evleri tanrılara yapılan dini törenler için kullanırlardı. Bazı resim çizimlerinde diğer yıldız ve gezegenleri temsil eden kuş insanlar tarafından çevrelendiği görülür. Efsaneler bu tanrının Titicaca (Titikaka) gölünden yükselip Tiahuanako (Tiahuanaco) kentini kurduğu yazar. Sonsuzdaki karanlığı yok etmek için güneşi yaratır. Ve güneşi her gün gökyüzünde belirli bir konumda görünmekle görevlendirir. Ardından yıldızlar ve ayı yaratır. Dünyayı çeşitli yaratıklarla doldurduktan sonra taştan küçük heykeller yaparak onlara can verir ve insan yaratılır. Bak Huiracocha.

Viracocha'yı belirten glif

Viracochapampa: Humachuco yakınlarında İnkaların yaşamış oldukları ileri sürülen bir yerleşim alanıdır. Arkeolojik bir alan olarak belirtilmiştir. Bu kentte Huari kentinin mimari özellikleri görülür.

Viru: İnkaların yaşadıkları bir vadi. Burada tanrılara kurban edilmiş lama izleri bulunan bir tapınak harabeleri ortaya çıktı. Yapılan araştırmalarda kafatası biriktirme izlerinin varlığı görülür. Viru, Chimu İmparatorluğunda üçüncü Chancan kralı Nasempiku tarafından işgal edilen bir vadi olarak belirtiliyor.

Vis: "Toprak efendi" şeklinde betimlenen bir tanrı olarak tanımlanmaktadır. "toprak ana" şeklinde betimlenen Mama-Pacha'nın eşi olduğu tahmin ediliyor. Çünkü mitolojide ikisinin çift halinde gösterildiği gözlenir. Bunlar tanrılar panteonun başında olan tanrılardı. İnkalar bunlara kutsal ve ilahi güçler olarak tapındılar. Bu tanrı adlarının Mısır ve Mezopotamya'da tapınılan tarı adlarıyla benzerlikleri tartışılıyor. Ay tanrısı Sin, Güneş tanrısı İlla-ra ve İnkaların tapındıkları Ira-Ya olarak tanına kahraman Con'un da başında olan tanrılardı.

Viscacha: Kaya kovuklarında yaşayan bir tür sincap. Kuyruğu sincaba benzeyen bir kemirgendir.

Vustigui: Her şeyin yaratıcısı Ataguju, Sagadzabra ve Vaungrabrad'dan sonra kendisine hizmet etmek için Uvigaicho ve Vustigui adında iki kişiyi daha yaratır.

Y

Yachahuasi: Sözcük karşılığı "bilgievi" olarak tanımlandı. Bu ev rahipler tarafından korunurdu. Burada eğitimler yapılırdı. Tıpkı Azteklerdeki "calmecatl" okullarına benzer bir yapısı vardı.

Yahmar Fiesta: And dağlarında Condoru adında iri bir kartal yaşar. İnka köylüleri bu kartalı bir boğanın sırtına bırakırlar. Kartal boğanın sırtındayken onu gagalamaya başlar. Condoru, temsili olarak yerlileri, boğa ise İspanyol askerlerini simgelemektedir. Bugün gelenekleri dinlemeyen Peru hükümeti bu gösteriyi yasakladığı halde, İnka soyundan gelen köylüler hala törenlerin devamını getirirler.

Yage: Tropikal Amerika bitkisi olarak incelendi. Kullanıldığında uzağı yakınlaştırarak, işitme yeteneğini arttırır. Bitki suda kaynatılarak sıvı haline getirilir. Kullanıldıktan sonra duvar arkalarını, uzak yerleri daha iyi şekilde görmeyi sağlar. Yapılan araştırmalarda bu bitkiyi kullanan birçok hazine avcısı istediği sonuca ulaşmıştır. Mayalar ve İnkalar bu bitkiyi tedavi amaçlı olarak kullanıyorlardı.

Yah-war Wah-kahk: Yahuar Huacac'ın orijinal adının olduğu belirtiliyor. Bak Yahuar Huacac.

Yahuar Huacac: İnka kralıdır. İnka Roca'nın oğludur. Orijinal adının "Yah-war Wah-kahk" olduğu belirtiliyor. Quecha dilinde "kan ağlayan Inka" anlamında betimlenen Waqaq İnka adıyla tanınır. İ.S.1380 civarında egemenliğe başladığı belirtiliyor. Cuzco krallığında yedinci "sapa" İnka olduğu belirtilir. Hanan hanedanlığına bağlı bir kraldı. Karısının adı ise "anne" Chikyay'dır. Çocukluğuyla ilgili dramatizeli olarak anlatılan bir öyküsü var. Bu öyküde Aymaralılar tarafından 8 yaşındayken nasıl kaçırıldığı hikaye ediliyor. Tarihçi araştırmacıların anlatımlarında Yahuar Huacac, Chanca'ların saldırılarına kar-

şı fazla dayanamaz ve Cuzco kentini terk eder. Ancak oğlu Viracocha, Chanca'ları yenerek şehri kurtardığı anlatılır. Daha sonra da oğlu Pachacuti'de kentin hakimiyetini elinde bulundurur ve babasına ait olan sarayların da restorasyonunu tamamlar.

Yamquı Salcamayhua: Arkeolojik kazılarda resmi çizili olarak bulunan bir şefin adı. Resim Cuzco kentinin Coricancha tapınağındaki kazılar ve incelemelerde bulunmuştur. Bulunan bu resim, Robert Lehmann-Nitzce tarafından incelenmiştir. Ancak kaynak yetersizliği nedeniyle bu inceleme hakkında gerekli bilgi verilemiyor.

Yana: İmparatorluğa ve krallığa bağlı olanlara verilen bir ad. "Sürekli Bağımlılar" şeklinde belirtiliyor. Yana'lar da "Kuraka"lar gibi krallığa bağlı olan kişilerdi. Bazı kaynaklarda sözcük anlamı "hizmetli uşak ya da işçi" anlamında tanımlanmıştır.

görünüm

Yananamca: İnkaların inancında çok eski zamanlarda evren yaratılmadan önce insan biçiminde huakalar (huaca) yaşardı. Bu huacaların adları da Yanamaca ile Intanamaca'ydı. Bu ikisi Uallallo Caruincho adındaki huaca ile girdikleri savaşı kaybedip, yok oldular. Bunun üzerine Uallallo Caruincho, bölgenin tek hakimi ve tanrısı olmayı başardı. Bak Uallallo Caruincho.

Yanaoaca: İnka geleneklerinde yapılan bir bayramın devamıdır. İnka soyundan gelenler bugün hala bu bayramı kutlamaktadırlar. Bayram, komşu olan köylülerin birbirleriyle kavgaları şeklinde başlar. Gün boyu kavgalar devam eder. Galip olan taraf yenilen tarafın kızlarını kaçırırlar. Eğer kavga sırasında ölü varsa bu da gelecek sezonda ekinlerin iyi ürün vereceği anlamındadır.

Yanaconalar: İmparatorluk ve imparatorların işçilerine verilen ad.

Yatiri: İnkalarda yaşamış olan Aymara rahipler organizasyonunda fal bakan rahiplere verilen bir ad.

Yapa: Yerliler arasında bir tüccarın alıcısına sattığı mallarla beraber verdiği hediyeye olarak tanımlanmaktadır.

Yapaquis: Dokuzuncu ayın adı. Tohumların ekimi için tarlaların hazırlanması bu ayda yapılırdı. Polo de Ondegardo, Cabello Valboa ve Murua kaynaklarında İnkalarda Ağustos ayına verilen bir ad. Ancak İnkaların Mayalardaki gibi takvim taşına ilgi duymamış olmaları güneş yılının on iki aya bölünerek tanınması hala tartışmalar getirir. Araştırmacılar İnkalarda yazma merakı olmadığı için yıl hesaplarını takvim kullanmadan yapmış olduklarını ileri sürmüş olsalar da onların da mutlaka bir hesap cetvelleri vardı.

Yapo: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu-Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Yapmak" şeklinde tanımlanmıştır.

Yaşayan cesetler: İnka yerlilerinin şefleri öldüğü zaman halkın onlara taktığı bir addır. Bu gelenek özellikle Cueva yerlileri tarafından uygulanırdı. Hatta Cauca vadisini paylaşan diğer kabileler de aynı geleneği sürdürürlerdi. Hermann Trimborn, yerli halkın bu gelenekleri için "...Bu nedenle kabile şeflerinin daha üstün bir yaşam gücüne sahip varlıklar olarak kabul edilmeleri şaşırtıcı değildir. Ayrıca bu anlayış, şeflerin hamaklarla tebaasının omuzlarında taşınmasını açıklıyor, böylece üstün güçlerinin akıp gitmemesi için toprakla temas etmeleri önleniyordu..." şeklinde bir açıklamada bulunmuştu. Cauca vadisindeki yerli halkın geleneğinde ölümün dünyevi yaşamın bir başka versiyonu olduğu inancı vardı. Bu nedenle birçok kabile geleneğinde şeflerin cesetleri kurutularak mumyalanırdı. Gömme geleneğinin bu şekildeki uygulanışı ise vücudun bozulmaması ve yeni yaşamlarında sağlıklı bir bedenle devam etmeleri şeklinde düşünülürdü. Şeflerin mezarları bir dağın yamacında ve kuyu şeklinde kazılırdı. Çeşitli sunular, yiyecekler ve eşyalar dışında şeflerle beraber en güzel kadınlar da mezara gömülürdü. Araştırmacı Eckert ise "yaşayan cesetler"

için İnkaların öldürdükten sonra derilerinin içine kül doldurulmuş insanlara verdiği bir addı. Onlar kül doldurulmuş insan derilerinin ellerine mızraklar ve baltalar yerleştirerek canlı olarak göstermek isterlerdi.

Yawarr Waqaq: İnkalarda başarısız bir yönetim sürdüren komutan olarak tanınır. Geçici bir saltanatlık döneminde isyanlar baş göstermişti. Onun yerine de Wiraqocha Inka getirilmek istendi.

Yahuvar Huaca: 13701400 tarihleri arasında egemenlik yapmış İnca kralıdır. Dönemiyle ilgili yazılı belge yetersizliğinden dolayı krallığı hakkında yeterli bilgi verilemiyor.

İnka uygarlığını belirten bir çalışma

Ychu: Ispanakgillerden bir bitki türü olduğu söylenir. Bu bitki And dağlarında yetişir. Lamaların yediği bir besin kaynağıdır.

Yiose: Güney Amerika'nın And dağları eteklerinde, özellikle Rio de la plata nehrinin kıyılarında yaşamlarını sürdüren Tupi Guayama, Nuaras, Nalikuega ve Guasarapo yerlilerinin konuşmuş oldukları "Tupu =Guarani" dilinde kullanılan bir sözcüktür. Sözcüğün Türkçedeki karşılığı ise "Yüce, yüksek" şeklinde tanımlanmıştır. Bilindiği gibi Türkçe dilinde isim olarak kullanılan Ali'nin de anlam karşılığı "yüksek, yüce" olarak belirtilmiştir.

Ymaymana Viraccocha: İnka mitolojisinde baş tanrı olarak bilinen Viraccocha'nın yaratılan evrende bazı düzenlemeleri yapabilmesi için görevlendirdiği büyük oğlunun adıdır. Adının sözcük karşılığı ise "Her şeyin emrine verildiği " anlamında betimlenmiştir. Babası tarafından kendisine verilen görev; dağ halklarına uygarlık götürme, yaşam tarzını düzenlemesi şeklinde bilinir. Görevi sona erdikten sonra da küçük kardeşi Topaco Viraccocha ile deniz kıyısında buluşarak göğe uçarlar. Göğe uçma olayı sadece İnka mitolojisine özgü bir hareket değildir.

Yo Meshica: Yerlilerin "İlk meyveler" adlı şölende hep bir ağızdan söyledikleri bir ilahi müziktir. Yo Meshica, aynı zamanda "He Meshica/Va meshica" şeklinde de yazıldığı belirtilmek-

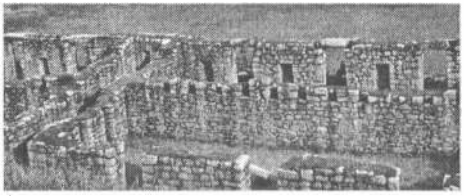
tedir. Araştırmacılar yerli halkın tören sırasında hep birlikte seslendirdikleri bu müzikten "Mesih" sözcüğünü türetirler. İbrani dilinde bu müziğin adı "Maşi-ah" şeklinde bir sözcükle gösterilmiştir.

Yo-kay Yu-Pahn-kee: Lloque Yupanqui'nin orijinal adının olduğu belirtiliyor. Bak Lloque Yupanqui ve Lloki Yupanki.

Yucay: Cuzco'ya yakın olan Villcamayo vadisinin adı. İnkaların yazlık evleri bu vadideydi.

Yunga: (ya da Yunca) İnka dilinde bir sçzcüktür. Sözcük anlamı "Kıyı düzlükleri ve oralarda yaşayanlara verilen bir ad" anlamında tanımlanmıştır.

Yunkalar: İnka imparatorluğuna bağlı Yauyos bölgesindeki yerlilerin komşuları olan bir soy. Yaptığı savaşlarla bölgeyi istila ederek Lima adlı bir köy kurdular. Bu halk, zirvesinde kar eksilmeyen Pariacaca dağının eteklerinde yer alan bir göl kıyısına Uallallo adlı bir tanrının resmini yaptılar. Bu tanrıya her yıl kadın ve çocukları törenlerle kurban ederlerdi. Ancak bir gün Pariacaca oraya gelip yerlilere ["..Uallallo'ya çocuklarınızı ve kadınlarınızı kurban etmekten vazgeçin artık ! Ben insan kanı istemiyorum. Bana lama ya da lama yavrularını kurban edin: Her zaman bununla yetineceğim.."] diye seslenir ama, yerliler Uallallo'dan korktuklarını ifade edince o da "...ben de onunla savaşırım.." diye cevap verir. Ve onunla üç gün savaştıktan sonra yener ve onu Xauxa dağına kovar.

İnkalara ait bir tapınak kalıntısı

Yupanqui: (Inka Yupanqui ya da Capac Yupanqui olarak da yazıldığı görülür. Bazı kaynaklarda Titu Yupanqui Pachacuti şeklinde de görülmektedir.) Orijinal adının "Kah-pahk Yu-Pahn-kee" şeklinde yazıldığı belirtiliyor. Capac Yupanqui'nin orijinal adının olduğu belirtiliyor. İnkaların dokuzuncu şefidir. Doğumu biliniyor ancak 1471 yılında öldüğü ve 1438 yılından 1471 yılına kadar Cuzco krallığının 9'ncu sapa inka'sı olduğu belirtilmektedir. (bazı kaynaklarda İ.S.1300'lerde hü-

küm sürmüş olduğu belirtiliyor.) Mayta Capac'ın yerine geçti. Yaptığı savaşlarla elde ettiği başarılardan dolayı "Pachacutik" olarak anılmıştır. Bu şef Cuzco'daki güneş tapınağını son derece görkemli bir şekilde restore ederek yeni ilaveler yaptırdı. Tapınak Yupanaqui'den çok önceleri hem küçük ve hem de oldukça bakımsızdı. Yerliler bu tapınağın nasıl yapıldığını efsaneye bağlarlar. Kral olduktan sonra Yupanqui Sacsahuman'da yaşayan babası Inka Uiracocha'yı ziyarete gider. Yupanqui, Susur-puguio kaynaklarına vardığında aniden, hiç beklemediği bir anda gökyüzünden kristal bir aynanın düştüğünü görür. Aynada, arkasından güneş tipinde üç ışığın gökyüzüne doğru yükseldiği, omuzlarında yılanlar ve başında İnka sembolü "Llautu" taşıyan bir Kızılderili görür. Aynada gördüğü yerli tıpkı İnkalar gibi giyinmişti. Hatta kulakları delik ve İnkalar gibi bir çubuk takılmıştı. Bu kızılderilinin bacak aralarında ve omuzlarında pumalar görünce aynayı bırakıp oradan uzaklaşmak ister. Ancak aynadaki görüntü ona seslenir "*...Buraya gel oğlum ve korkma, çünkü ben senin babanım, güneş tanrısıyım. Şunu bil ki ileride pek çok halka hükmedeceksin, bu yüzden bana hürmetini göstermeyi ve beni kurbanlarla anmayı sakın ihmal etme...*" Bu konuşmalardan sonra aynadaki görüntü kaybolur. İnka yerlileri Yupanqui'nin daha sonra bu kristal aynaya bakarak çoğu şeyleri başardıklarını anlatmışlar. Daha sonraki tarihlerde ise Yupanqui aynada gördüğü güneş tanrısının tipine benzer bir heykel ve tapınağı da muhteşem bir şekilde genişletmiştir. Bak Capac Yupanqui.

Yurakar: Bir Kızılderili kabilesinin adı. Bolivya'da yaşadıkları öne sürülür. Yaşadıkları alanlar, Cochabamba And'larında Beni ve Mamore kaynaklarının arasındaki bölgede olarak bilinir.

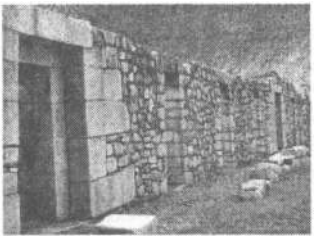
Z

Zacatecas: Teotihuacan kentinin kuzeyinde yer alan ve İnkaların yaşadıkları bir yerleşim yeri olduğu belirtiliyor. Arkeolojik bir alandır.

Zaramamma: İnka tanrılar panteonunda tapınılan bir tanrıçadır. Mısır ve tahılın tanrıçası olarak tapınıldı. Belge yetersizliği nedeniyle hakkında daha fazla bilgi verilemiyor.

Zaque: Tunja bölgesinde yaşayan bir yerli kabilesi. İnka mitolojisinde bunlardan biri kız kardeşiyle cinsel ilişkiye girerek kız kardeşinin hamile kalmasına neden olunca kovulurlar. Mitolojik öyküsü *"...Eski zamanlarda Hunsahua adında bir Zaque vardı, kız kardeşine aşık olmuştu, cinsel ilişki sonrasında kız hamile kalınca annesi tarafından fena halde azarlandı, hatta tartaklandı. Böylece iki kardeş attıkları bir mızrağın onlara gösterdiği yöne doğru kaçtılar. Bogata Cipa'sının yüksek bir yerinde çocukları doğdu ve o anda taşa dönüştü. İkisi yollarına devam ettiler ve Tequendama şelalelerine geldiler, artık kaçmaktan yorulmuşlardı ve orada taş oldular..."* şeklinde kısa bir şekilde konuya açıklık versin diye bu öyküye yer verdim. Burada anlaşılan Tunja'da yaşayan Zaque yerlileri ahlaki kurallara sadık olarak yaşayanlardı.

Zi-Ana: S.A.Lafone Quevado adlı araştırmacı yazarın "Ensayo Mitologico"(Mitolojik Denemeler) adlı eserinde İnkalarda "Göğe Seslenirken" anlamında betimlenen göksel bir varlık olarak belirtilmektedir. "Yere Seslenirken" şeklinde betimlenen varlık ise Zi-ki-a olarak söylenir. Kiçe ve Aymara dilinde bu iki varlığın anlamı bilinmemektedir. Ancak Mezopotamya bölgesindeki Sümerlerde "Göksel yaşam" olarak betimlenen Zi-Ana ve "Toprak ve Suyun Yaşamı" şeklinde betimlenen Zi.Ki.a adında varlıkların olduğu söylenir.

İnka harabeleri

Zi-Ki-a: S.A.Lafone Quevado adlı araştırmacı yazarın "Ensayo Mitologico"(Mitolojik Denemeler) adlı eserinde İnkalarda "Yere Seslenirken" anlamında betimlenen göksel bir varlık olarak belirtilmektedir. " Göğe Seslenirken" şeklinde betimlenen varlık ise Zi-Ana olarak söylenir. Kiçe ve Aymara dilinde bu iki varlığın anlamı bilinmemektedir. Ancak Mezopotamya bölgesindeki Sümerlerde "Göksel yaşam" olarak betimlenen Zi-Ana ve "Toprak ve Suyun Yaşamı" şeklinde betimlenen Zi.Ki.a adında varlıkların olduğu söylenir.

Zolzdoni: Lambayequelerin şefi Cium'un karısıdır.

Zuniler: Bak Zuni Mitolojisi.

Zuni Mitolojisi: Amerika'nın güney batısında yaşayan yerli kabilelerinden Zuniler ilginç öykülerle araştırmacıların dikkatini çekmişlerdi. Zuni halkı Pueblo soyundan gelen insanlarla aynı kültürde olan kimselerdi. Bunlar Awonawilona adında bir tanrıya inanırlardı. Bu tanrı, Zunilerin dinsel inancında yaratıcı bir tanrıydı. Tanrı bulutları ve okyanusları yaratmıştır. Yaratılış mitolojisinde Okyanusun yeşil alg ile kaplıyken (Alg'ın sözcük karşılığını bulamadım) sertleşmelerden sonra yüzey parçalanıyor ve "gök baba" olarak tapınılan Awitelin Tsia ve onun eşi olduğu belirtilen dünya ana "Apoyan Taçu"'nun yaratılması oluşmuştur. Zunilerin Güney batı Amerika'daki çoğu Kızılderililerin tapındıkları Kokopelli adlı tanrıya da tapınmış ve sunular yapmışlardır. Yağmur tanrısı olarak tapınılan Kokopelli aynı zamanda Ololowişkaya sıfatıyla da anılmıştır. Zuni halkının inancında ilk insanların yeraltı dünyasında olduğu belirtilen dört mağaradan gelmiş olmalarıdır. Göklerin sular ve canavarlarla kaplı olduğu inancı da etkin bir rol oynar. Yaratılan ve adına güneşin çocukları dedikleri tanrılar yaşayanlara acımış ve gökleri yıldırımlarla kuruttuktan sonra zararlı hayvanları da yeryüzünde yok etmiştir. Bu nedenle dünya insanların yaşamasına elverişli bir hale gelmiştir. Zunilerin mitolojisinde canavarlardan da söz edilmektedir. Bazı belirlemelere göre bu canavarlar; tüy yerine bıçaklarının

Geleneksel giysileriyle Zuni kadını

olduğu belirtilen canavar Açıyalatopa, yaşayan kıllı bir dev olduğu anlatılan yeraltı dünyasının canavarı Uhepono'ydi. Ayrıca gökkuşağı anlamında tanımladıkları Amitolane adında bir ruha da inanmışlardı. Zuni halkına gelenekleri öğretmiş ve iyileştirme konusunda çaba göstermiş Yanauluha adında bir kahramanlarının olduğu da ifadeler arasında yer almaktadır.

Zupay: Uparmaca denilen ölüler dünyasına kötü ruhların gittiği cehenneme benzer bir yer vardı. Burada ruhlara eziyet eden cinlere verilen bir addır.

Dizin

A

Accla(a), Aclla (b), Acla-cuna, Achachila, Acllahuasi, Aconcaqua, Aconcaqua, Acoyanapa, Acsumama, Adobe, Ah-tah-Wahl-pah, Ai, Aija, Ajomama, Ak, Akbaba, Akapana, Akna, Akşam Yıldızı, Akue, Alcaviza, Allkawisa, Alpaka, Aluna, Altiplano, Alto del Tablon, Am, Ama sua, Ama Hulla, Ama kella, Amarru, Amuesha, Amauta, Amaru, Ancon, Anako, Ana, Anchicara, Anchicocha, Anaco, Ancon, Andaquiler, And dağları, Androposantrizm, Anıt mezar, Ankasamara, Ann Nolan Clark, Anserma, Antasaya, Antıoque, Antomia, Anti-suyu, Apachita, Apaec, Apacheta, Apacatequil, Apo, Apocatequil, Apotequil, Apu, Apu-ıllapu, Apu Punchau, Apoyan Taçu, Apu Mayta, Apurimac, Aqlla, Araucan, Aravak, Arequipa, Arica, Ariwakis, Arma, Ashwa, Asi, Atacameno, At'a tapınma, Ataguchu, Ataguju, Ataw Wallpa, Atahualpa, Atajo, Atrato, Ataorupaqui, Auca, Auca-runa, Augustus Henry Julius Le Plongeon, Augui, Aukay pata, Avira, Awkay kuski, Awonawilona, Awitelin Tsia, Axomamma, Ayacucho, Ayahuasta, Ayamarka, Ayapllactan, Ayar, Ayar cache, Ayar Uchu, Ayar Uchu Uanacauri, Ayar Auca, Ayar Acar, Ayar cachi, Ayar Colo, Ayar Manco, Aye, Ayıki, Ayllu, Ayllu Copara, Aymara, Aymaraca, Ayna Caui Pirhua, Ayllos, Ayllul, Ayni, Ayrihuay, Ayssu, Aztekler, Azuques.

B

Baalbek, Bachue, Balsa, Bastian, Bitonco, BlaCuin Rgyal, Blood Clot, Bochuca, Bochica, Bogata Cipa, Bogota, Borla, Bosa, Bozazio, Buritaca, Buritaca dos cientos, Büyük karanlık.

C

Cacataima, Cacha, Cagaba, Chanapata, Chao, Chilca, Cahuachi, Cajamarca, Cajamarca Katliamı, Calca, Calacha, Calagavi, Callanca, Calpa, Camay, Camayoc, Camii-lima, Canariabamba, Canariler, Cancha, Capac, Capac Yupanqui, Capac apu Amaru, Capac Raymi, Capac-toco'dur, Caralar, Caraques, Caramanta, Carapa, Cartama, Casma, Catiolar, Catequil, Cauca, Cauillaca, Cautaguan, Cavillaca, Cenufana, Cenzontle, Cerro Corea, Ceterni, Chachapoyas, Chachapoya, Chaco, Chacra, Chacrayoc, Chacrayapuy, Chahuahuarquis, Chacracunacuy, Challa, Chalkuchimaq, Chan chan, Chanca, Chanapata, Chanzan, Chaquiras, Charqui, Charka, Chas, Chasca, Chasca Coylluar, Chaski, Chasqui, Chawa warkis, Chavin uygarlığı, Cahua,

Checa, Checolla, Ches, Chequa, Chia, Chia-Huythaca, Chibcha, Chicama, Chiapas, Chibchachum, Chicha, Chichic, Chicume, Chikyay, Chiminigagua, Chimborazo, Chimizagagua, Chimor krallığı, Chimu İmparatorluğu, Chincana, Chincha-Suyu, Chincheros, Chipiripa, Chiriqui, Chiwalki, Chocolar, Choclo, Choclococha, Chokesuso, Chorillo, Chot, Choqueirau, Choquesuso, Choquela, Choquepalta, Chuchabiba, Chucuito, Chucuichaca, Chuquisaca, Chuqui-Pajeha, Chullpa, Chum, Chuno, Chaupinaca, Chuspa, Chusma, Charzan, Cienga, Cieneguilla, Cinchi, Cinchi Roca, Cipacon, Cin maskeleri, Cium, Cieza de Leon, Cloud topluluğu, Coati, Cocle, Cocomama, Coconuco, Colca, Colcabamba, Collcas, Colla, Collalar, Collalo, Collasiri, Colla suyu, Con, Condoru, Condorcoto, Conopa, Co-regente, Con Ticci Viracoha, Conchusta, Conchopata, Conuraya, Conuraya-Cahuillaca, Copac, Copalımayta, Copacati, Cori, Coricancha, Cori-Huairachina, Coronta, Cota, Cota Coca, Coya, Coya pasca, Coya Raimy, Coyas, Coyote, Crabman, Cubisnique, Cuenca, Cueva, Cuismancu, Cumbi, Cunalar, Cunicuva, Cunti suyu, Cupisnique, Curaca, Curiguingue, Cusicayo'ydu, Cuzco, Cuzqui Quilla.

Ç

Çaçapoya, Çıpçalar, Çıpça dili, Çimular, Çokolar.

D

Dabeiba, Darien, Diaguita, Diaguytalar, Dini törenler, Diyaquitalar, Dobeiba, Dobeiba tapınağı, Doğa tanrıları, Doğum, Dokuz sayısı, Donato, Dorado efsanesi, Dri Cum, Duvarcılık, Durango.

E

Ecaque, Eiru, Ekeko, Ekkekko, El Dorado, Eliani, Eon, Epunamun, Erei, Esmeraldalar, Et, Ete, Evcil kobay, Ezoterik.

F

Faquisllanga, Fincenu, Fontibon, Fongasigde, Francisco Pizarro, Furachoqua.

G

Gacha, Gagua, Gallinazo, Gamza, Gauteovan, Gitekobo, Goranchacha, Gök gürültüsü, Guaimiler, Guachimunes, Guamansuri, Guaman Poma, Gustav Bolinder, Guitarrero, Guachemineler, Guacheta, Guaca, Guacamayo, Guanaco, Guane, Guano, Guatavita, Guasca, Guayaguil, Gueguiau, Guetar, Guitaca, Guaranga, Gusca, Güneş, Güneş kapısı, Güneş tapınağı, Güneşin Yaratılış Öyküsü.

H

Haila, Haisquisrro, Hamauta, Hamacona, Hanac Pacha, Hanan, Hapmi, Haranek, Hapinunu, Hatha, Hatun, Hatun Pocoy, Hatun runa, Hatunruna,

Hatun Cuzqui Aymoray, Hayvan Neslinin Yaratılması Öyküsü, Hechicero, Henry Schilman, Hu, Huaka, Huaca, Huaca de sol, Huaca del la luna, Huaca Cao Viejo, Huagaihusa, Huaccha, Huachuma, Huaco, Huallallo, Huamachuco, Huancavelica, Huauque, Huanca, Huanca, Huancalar, Huanta, Huanacauri, Huanuco, Huantar, Huara, Huaranca, Huaraz, Huari, Huariruna, Huarachiku, Huarı-Huiracocha-Runa, Huarochiri, Huascar, Huasa Malcu, Huasi, Huaura, Huayna Picchu, Huayne Capac, Huillac-Uma, Huiracocha, Huiracocha, Huiracocha öyküleri, Huihuiri, Huilac, Huinai Marca, Huinay Huayna, Huitaca, Huitaca Chibch, Humahuaca, Humbolt, Hunu, Hurin, Hunsahua, Hunzahua, Hu-Yus.

I

Idacansa, Idacansa, Iguaque, İguague gölü, Iguel Rufıno, Ilyap'a,İllapa, ILLyapa, Intanamca, Intı,Ipuna, Ira, Isla del Sol, Iyapa, İza.

İ

İakang, İbadet, İcaİcalar, İchuri, İdeogram, İepe, İlla, İlla-tika, Ili, İllimani, İnka, İnka, İnka beyleri, İnkaların yayılması, İnkaların istilası, İnkaların kayboluşu, İnkalarda İnanç, İnkalarda astroloji, İnka'nın babası, İnkalarda beyin ameliyatı, İnkalarda doğum, İnka takvimi, İnka savaşçıları, İnka sembolleri, İnkalarda statü sembolleri, İnkaların kaçışı, İnkalarda biyoljik sır, İnkalarda evlilik, İnka Mezarları, İnkalarda ölüm, İnkalarda din anlayışı, İnkalarda edebiyat, İnka tanrıları, İnka mitolojisi, İnkalarda astronomi, İnkalarda rahiplik sistemi, İnkalarda yaşam, İnkaların yıkılışı, İnkalarda Uygarlık, İnka Efsaneleri, İnka Mimarisi, İnka Yupanquı, İnka Roka, In-kah Ro-kah, İluİnti, İnti Cusi Huallapa Huascar, İntip churin, İnti Raymi, İntihuatana, İntipunku, İnsan kurban etme, İta, İtaqui-fino, İntıcancha, İraca, İyol.

J

Jauja, Jeque, Jequetepeque, Jesa, Jesa Hampiurpi, Juan Tama, Juan Pachacutı.

K

Ka Ata Kila, Kagabalar, Kagaba Mitolojisi, Kah-pahk Yu-Pahn-kee, Kallanka, Kalasasaya, Kampa, Kamay, Kancha, Karyadit, Kapak, Kapa Yupanki, Karanlık bekçiler, Karipler, Karip dili, Karumbe, Katoylla, Kay Pacha, Keçuva, Kedi, Kellka, Kem, Kenko, Keno-mayo, Khuno, Kiçiri, Killa, Kık, Kiklopyen, Kipucamayu, Kipu, Kipukamayoq, Kiskis, Kızılderililerin dilleri, Koka, Kollka, Kolomb öncesi Amerika, Kon, K'oni ticci, Konrad Theodor Preuss Sıerra, Koricancha, Koşma, Koya, Koya raymi, Kuba, Kuka, Kunalar, Kuraka, Kurban töreni, Kuru, Kuts, Kuyos.

L

Lache, Laika, Lagün, Lama, Lambayeque, Lambayeque efsanesi, Lat, Legua,

Leptus, Likklla, Lima, Lima, Llacsahuato, Llacta, Llapchilulli, Llampallec, Llautu, Lliciia, Lloque Yupanqui, Lloki Yupanki, Lsd 25, Lucma, Lulumoy, Lurin.

M

Macahuisa, Machiquenqa, Machu, Machu-picchu, Machu-Pichu görüntüsü, Mahy-ta Kah-pahk, Maiz, Mama, Mama Allpa, Mama Cocha, Mama Ipacura, Mama Raua, Mama Oello, Mama Oullo, Mama Oclo, Mama Pach, Mama Pacha, Mama Uaco, Mama zara, Mama Quilla, Manço kardeşler, Manco, Manco Capac, Manco Capac, MancoİnkaYupanqui, Mallku, Maniok, Manta, Mantalar, Mapuce, Maranon, Marastoco, Maras-Tocco, Mariano de Sılva Rondon, Maricia, Mars takvimi, Mashwa, Mataua, Matrocoto, Mascapaycha, Mascapaicha, Mashiwenka, Mayalar, Mayta Kapaq, Mayu, Memfis, Michay, Minka, Minchansanam, Mirahuato, Mita, Mitimae, Mitmaq, Mittayoc, Mıtuma, Mitimaeler, Mitayos, Moche, Moçika kültürü, Mogotes, Mohane, Moiko, Moniquira, Moya, Moyotlan, Muequeta, Muchay, Mullus, Munya, Muisca, Musica inançları, Muisca kültürü.

N

Naa-kal tabletleri, Nabsacadas, Nabonuco, Nak, Narino, Nasempinku, Naymlap, Nazca, Nebterequeteba, Nefis köreltme, Neiva, Nemguetheba-Zuhe, Nemterequeteba, Nencatacoa, Nepena, Ni, Nicolaus Federmann, Nil, Nimi, Nina, Ninacolla, Ninagentue, Ninan Cuyochi, Nore, Nomashiwenka, Nompanem, None Known, Nueva granada, Nunuma-Pato, Nutibara.

O

O, Ochocalo, Oi, Oka step, Ol, Ollantaytambo, Ollopcopoc, Onkoy Mita, Onende, Orejana, Orinoco, Oroi, Oscollo, Ose, Otaima, Oy.

Ö

Ölü gömme, Ölüm sonrası, Öncü rahipler, Öteki dünya inancı, Öts.

P

Pacari, Pacarina, Pacaritambo, Pachaca, Pachacamac, Pachacamac, Pachacuti, Paçhacuti, Pachacutek, Pah-chah-Koo-tee, Pascasmaso, Pacayes, Pachacutik, Pachamama, Paçhamama, Pachapucuy, Paçasmayu, Pachyachachic, Paezler, Pako, Paloma, Pampaconas, Pampa Machiquenga, Pan, Panaca, Panche, Pancenu, Panço, Panperu, Panzaleo, Paquariqtampu, Papagarina, Papas, Paracas, Paramonga, Pariacaca, Pariacaca dağı, Paricia, Pastolar, Patangolar, Paşa-camac, Paucar Huaray, Paucura, Paullu İnca, Pay, Pedro Pizzare, Pedro de Mendoza, Pedro Sancho de la Hoz, Pei, Pemmikan, Peru, Peru dini, Peru mitolojisi, Peru duvarı, Petra, Pia asi, Piedra Lisa, Pichincha, Piguerao, Pikillacta, Pişu, Pihuy, Pijaolar, Pınalar, Pirua, Piquillacta, Pisco, Pitazofi,

Pitusiray, Plateros, Pocorosa, Popoayan, Porcon, Potajes, Pow Pow dansları, Pozolar, Pucara, Puca-Pucara, Pucara kültürü, Puerto Viejo, Puma, Pumapunku, Puna, Pumasilla dağı, Punchau, Purucaya, Pururauca, Puruha, Purunpacha, Purun-runa, PutuPututu, Puquiura, Puyupatamaraca.

R

Racqui, Rahipler, Rahiplerin bayramı, Ramac, Ramiriqui şefi, Raymi, Reciprocidad, Rebeca Carrion Cachot de Girard, Recuay, Rio Sucio, Roka İnka, Rowe, Ruminawi, Runa, Runcuray.

Q

Qorikancha, Qoriwayrachina, Quatun kuski, Quantum pukuy, Quebrada, Quechua, Quelap, Quichuas, Quilla, Quılla, Quillarumi, Quimbaya, Quinua, Quinuama, Quipu, Quipucamay, Quito, Quizquiz, Qusqu.

S

Sabah Yıldızı, Sacsahuaman, Sadiquia, Sagadzabra, Salcamayhua, Salinar, Sanku, Sancu, San Agustin, Santa, Sapa inca, Saramama, Sauasera, Sauasera Panaca, Savaşçılar, Sawasiray, Sayhuiti-Rumihuası, Sayrı Tupac, Scyri, Sebastıan de Belacazar, Sechin, Sembol sayılar, Sembol bir, Sembol iki, Sembol üç, Sembol üç, Sembol dört, Sembol beş, Sembol altı, Sembol yedi, Sembol sekiz, Sembol dokuz, Sembol on, Sembol onbir, Sechin, Serrezuela, Si , Si-an, Siecha, Siecha, Sienacaca, Siera de abibe, Sinchi, Sinchi-Roca, Sın-chee-Rokah, Sinu vadisi, Sis,Situa, Sogamoso, Sogamoso, Sonoda, Sopo, Sorok, Soyta suyu, Sua, Suacha, Suamoj tapınağı, Suesca, Sutic-Tocco, Sugundomoxe, Sugunzua, Supai, Supay, Supaya, Susa de Lanchero, Sutic-toco.

Ş

Şamanlar, Şeytanın zengin evi, Şinan, Şolula, Şukara.

T

Tahuantinsuyu, Tai, Tahuantinsuyu, Taironalar, Takikeri, Talamanca, Talara, Talaue, Tambo, Tambochacay, Tamboquiro, Tambotoco, Tampu, Tangatanga, Tanrıça, Tanrı-kral, Tanga-Tanga, Tarım, Tarpuntay, Taştan atalar, Tauapacac, Tauapıca Uiracocha, Tawantinsuyu, Tayronlar, Telarmachay, Tempellec, Teras tarlalar, Tequendama, Tequina, Teotiuhuacan, Teonakatl, Tet, Teosintli, Teusaca, Teusaca, Thonapa, Thunupa, Tiahuanako, Tiahuanaco takvimi, Tiana, Tiay, Ticci Uiracocha, Tinta, Tierredentro, Tierra caliente, Tierra fira, Tilki, Titi, Titicaca gölü, Titu Cusi, Titu Yupanqui Pachacuti I, Titu Yupanqui Pachacuti II, Ti-Şie, Tivito, Tocacho, Tocapu, Topaco Viraccocha, Topa İnca Yupanqui, Topu Caui Paşacuti, Torontoy, Trujillo, Tsik, Tubac Amaru I, Tukriquq, Tupac Amaru II, Tu-pah In-kah, Tupu, Tupi, Tucano, Tufan efsaneleri, Tuira, Tumi, Tumipampa, Tungurahua, Tungurahua, Tunja,

Tunja, Tunjos, Tunka-Punku, Tupac Huallpa, Tupac yupanquı, Tupu, Twantin suyu, Tzitzite.

U

Ualla, Uallallo Caruincho, Uanacancha, Uanacauri, Uanaypata, Uarachicuy, Uathiacuri, Uatyasca, Ubaque, Ubaque, Uca Pacha, Uichama, Uca pacha, Uichama veguta, Uillama, Uiracocha, Uiracocha efsanesi, Uiracocha Pachayachachic, Ullaguanga, Ulluku, Uk, Ukhu Pacha, ullu, Umaraimy, Umu, Umu-punku, Unku, Uno, Upamarca, Urcaguary, Urcos, Urcose, Urpi, Urpihua-chac, Urpiuachac, Urpihua-Chac, Urqu, Uruguasu, Uts, Utusi, Usachie, Ushnu, Uvigaicho, Uzaylı izleri, Uzu.

Ü

Üst Kueşa.

W

Wahy-nah Kah-pahk, Wahs-kar, Waita Ticca, Waka, Walter Krickeberg, Waman Puma de Ayala, Wanakawri, Waqcha, Warachikuy, Wari, Wari Willka, Warmicocha, Wayna Kapaq, White Bird, Wiraqocha, Wiraqocha İnka, Wir-ah-Do-chah, Wilkawain, Wikakiraw, Wok.

X

Xauxa, Xam, Xixarama, Xubchasgagua, Xue.

V

Vaungrabrad, Venüs, Venüs Takvimi, Veragua, Vichama, Vikunya, Vılcabamba, Vilcashuaman, Viracocha, Viracochapampa, Viru, Vis, Viscacha, Vustigui.

Y

Yachahuasi, Yahmar Fiesta, Yage, Yah-war Wah-kahk, Yahuar Huacac, Yamquı Salcamayhua, Yana, Yananamca, Yanaoaca, Yanaconalar, Yatiri, Ya-pa, Yapaquis, Yapo, Yaşayan cesetler, Yawarr Waqaq, Yahuvar Huaca, Ychu, Yiose, Ymaymana Viraccocha, Yo-kay Yu-Pahn-kee, Yo Meshica, Yucay, Yunga, Yunkalar, Yupanquı, Yurakar.

Z

Zacatecas, Zaramamma, Zaque, Zi-Ana, Zi-Ki-a, Zolzdoni, Zuniler, Zuni Mitolojisi, Zupay,

AÇIKLAMALAR

İnka tanrıları

Araştırmacıların hazırladıkları belgelere göre kesin olmamakla beraber İnka tanrılar listesinde tapınılan tanrıların sayısı toplam olarak 52 olarak bulunmuştur. Ancak listelerde adı geçmeyen tanrıların kimlikleri kitap içinde ilgili bölümlerde açıklanmıştır. Listelerde yer alan tanrılar ise; Accla, Acsumama, Ajomama, Apacateguil, Apacheta, Apaec, Apocateguil, Apu Illapu, Apu Punchau, Ataguchu, Axomamma, Ayar Acar, Ayar cachi, Ayar Colo, Ayar Manco, Categuil, Cavillaca, Chas, Chasca, Chasca Coyllur, Cocamama, Cocomama, Con, Coniraya, Copacati, Crabman, Ekkekko, Epunamun, Guachimines, Guamansuri, Huaca, Huanca, Huiracocha, Illapa, Ilyap'a, Ilyapa, İnti, İyapa, Ka Ata Killa, Katoylla, Khuno, Kon, Mama Alpa, Mama Cocha, mama Oello, Mama Oullo, Mama Pach, mama Pacha, Mama Quilla, Manco Capac, Pacari, Pachacamac, Pachamama, Paricia, Piguerao, Punchau, Quilla, Guinuama, Ramac, Si, Supay, Thonapa, Urcaquay, Urpihua Chac, Vicha mama, Viraccocha, White Bird, Zaramamma adlarını taşırlar.

Bazı İnka kral adların orijinal yazılışları

Manco Capac: (Güneş tanrısı-İlk kral)

Sinchi Roca: (Sın-chee-Ro-kah, olarak da belirtiliyor.)

Lloque Yupanqui: (Yo-kay Yu-Pahn-kee, olarak da belirtiliyor.)

Maita Capac: (Mahy-ta Kah-pahk, olarak da belirtiliyor.)

Capac Yupanqui: (Kah-pahk Yu-Pahn-kee, olarak da belirtiliyor.)

Inca Roca(İnka Roka): (In-kah Ro-kah, olarak da belirtiliyor.)

Yahuar Huacac: (Yah-war Wah-kahk, olarak da belirtiliyor.)

İnca Viracocha: (Wir-ah-Do-chah, olarak da belirtiliyor.)

Pachacuti-İnca-Yupanqui: (Pah-chah-Koo-tee, olarak da belirtiliyor.)

Topa Inca Yupanqui: (Tu-pah In-kah, olarak da belirtiliyor.)

Huayna Capac: (Wahy-nah Kah-pahk, olarak da belirtiliyor.)

Huascar: (Wahs-kar, olarak da belirtiliyor.)

Atahuallpa: (Ah-tah-Wahl-pah, olarak da belirtiliyor.)

Kesinleşmemiş bilgilerle İnka İmparatorları:

İmparatorlar Quechua dilinde "insan varlıklarının en güçlüleri" anlamında tanımlanan Capaccuna sözcüğüyle belirtilirdi.

.....	Manco Capac
1230-1260	Sinchi Roca
1260-1290	Lloque Yupanqui
1290-1320	Mayta capac
1320-1350	Capac Yupanqui
1350-1380	İnca Roca
1380-1400	Yahuar Huacac
1400-1438	Viracocha İnca
1438-1471	Pachacuti Yupanqui (Ya da Pachacutec)
1471-1493	Tupac Yupanqui
1493-1527	Huayna Capac
1527-1532	Huascar
1532-1533	Atahualpa

Vicabamba kralları

1533-1572 tarihleri arasında Huayna Capac'ın bazı oğulları İspanyollara karşı ayaklanırlar.Bu ayaklankayla Vilcabamba bölgesine sığınırlar.Sayıca az olmalarına rağmen kendi halkını yönetebilecek krallar oryaya çıkardılar.Bu krallar:

1533-1533	Topa Hualpa
1533-1545	Manco İnca
1545-1560	Manco Inca
1545-1560	Sayri Tupac
1560-1571	Titu Kusi Yupanqui
1571-1572	Tupac Amaru

Bir başka kaynakta yer alan ve belgelenmiş İnka krallarının bazı özellikleri:

Manco Capac: Dönem kesin olarak bilinmiyor. Ancak 1200-? gibi bir tarih tahmin edilmektedir. İnka efsanelerinda mitolojik bir yapıda olduğu belirlenen biri. Bazı kaynaklarda Tici Viracocha'nın oğlu; bazı kaynaklarda da güneş tanrısı İnti tarafından Titicaca gölünden çıkarıldığı belirtilmektedir.

Sinchi Rocca: 1240 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. İkinci İnka kralı ve aynıu zamanda da İnka İmparatorluğunun efsanevi kurucu kralıdır.

Lloque llupanqui: 1260 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Dönemini kanıtlayacak belgeler oldukça yetersiz.

Mayta Capac: 1290 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Bu kralın da yarı mitolojik bir kahraman olduğu belirtilmektedir.

İnca Rocca: 1350(1370) civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. İnka krallığının son yöneticisi ve Cuzco hanedanlığının da kurucusudur.

Yahuar Huaca: 1370-1400 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Dönemiyle ilgi bilgi aktaracak belgeler yetersizdir.

Wiraqocha İnca: 1400-1438 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. İlk inka ve aynzı zamanda yaşlı olduğu belirtilen efsanevi kahraman. Chanca kabişleleriyle çok uğraşmıştır.

Pachacutec Yupanqui: 1438-1471 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Chancaları yenmeyi başarmış bişridir.1465 yılında da Ancocoyuch'ı yenerek İmparatorluğun sınırlarını kuzey ve güneye doğru genişletir. İnka öykülerine göre Machu Picchu kentini inşa eden biri olarak gösterilmektedir.

Tupac İnca: 1471-1493 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Chumuları topraklarına bağlamış ve Chan chan kentini de ele geçirmiştir. Döneminde İnka imparatorluğunu Ekvatorda Quito'dan Şili bölgesinin kuzey yakasına kadar genişletir.

Huayne Capac: 1493-1525 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Çiçek hastalığından ölmüştür. Kendisindenb sonra varisini belirlemeden öldüğü için ölümünden sonra çocukları taht savaşında imparatorluğa yara vermilkerdi. Çocukları olan Huascar ile Atahualpa bir türlü anlaşamamışlardı.

Huascar: 1525-1532 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Kendisi İnka'yı yönetirken kardeşi Atahualpa ise İnkanın kuzey bölümünü yönetir. Bu yönetim de ikisi de öfkelerine hakim olamaz ve iç savaşın çıkmasına neden olurlar.

Atahulapa: 1532-1533 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Kardeşi Huascar'ı iç savaşta yenmiş Cajamarca kentine giren İspanyol Pizarro'ya karşılaşmış, savaş sırasında esir düştükten sonra boğazı kesilerek öldürülmüştür.

Tupac Huallpa: 1533 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Atahualpa'nın kardeşidir. Pizarro tarafından görevlendirilmiş ancak kısa süre sonra hastalanarak ölmüştür.

Manco İnca Yupanqui: 1533-1545 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Atahualpa'nın kardeşidir. Yine Pizarro'nun kuklası durumunda göreve getirilmiştir. Ancak Cuzco kralların-

dan en iyisi olduğu söylenmektedir. İspanyollara karşı gelmiş Vilcabamba'ya yerleşmiş bir suikast sonucunda öldürülmüştür.

Paullu İnca: 1536-1549 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Atahulapa'nın kardeşidir. Kardeşi Yupanqui'nin öldürülmesinden sonrahalkına ve ağabeyine ihanet ederek İspanyollarla işbirliğine girer. Ölmeden önce Don Melchor carlos adını alarak hiristiyan olmuştrur. Halkı tarafından nefretle karşılanmıştır.

Sayrı-Tupac İnca: 1545-1557 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Yupanqui'nin ölümünden sonra tahta geçer.Yupangui ve oğlu suikast sonucu öldüğünde onun beş yaşlında olduğu söylenmektedir.Kral olduğunda Cuzco yakınlarındaki ata topraklarını İspanyollardan almak için çok direnmiş.1561 yılında aynı konuyla ilgili İspanyol valsiyle konuştuktan sonra geri dönerken aniden fenalaşır ve ölür.

Titu Cosi Yupanqui: 1557-1571 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Vilcabamba'nın en azgın ve yetenekli yöneticilerinden biri olarak tanıtılmaktadır. Manco Yupanqui'nin ikinci oğludur. Başarılı yönetimi nefeniyle İspanyol tüccarlarının Vilcabamba'ya yerleşmesini sağladı. Hiristiyanlığı da benimseyen bir kişi olarak belirtilir.

Tupac Amaru: 1571-1572 civarında tahmin edilen bir tarih gösterilmektedir. Abisi Titu Cosi'nin ölümünden sıonra başa geçmiş Vilcabamba'daki İspanyol güçlerine karşı ayaklanmış ancak başarısız olmuşur. Bu ayaklanma onun ölümüne neden olduğu gibi Vilcabamba'nın tamamen kuşatılmasına ve kalan iknaların da köleleşmesine yol açmıştır.

Bazı sözcüklerin kökleri

İnka karşılığı	kökü	kök kaynağı	anlamı
Copac	Caput	Latince	Baş
Cori	Gora	Slavca	Dağ
Şinan	Şina	Slavca	Kadın
Haiila	Heil	Almanca	Yaşasın

Huilac	Heilig	Almanca	Kutsal
Huasi	Haus	Almanca	Ev
Hatun	Hatun	Türkçe	Bayan
Mama	Mama	Latince	Anne
İlla	El	Semitik	Işın
Muna	Minne	Almanca	Tutku
Mayu	Majim	Semitik	Su, ır
Uno	Unda	Latince	Dalga
Pişu	Pico	Latine	Uç

İnkaların belirsizlik içindeki takvimlerinde ritüeller

1-Önceleri sıradan törenler ve tarımsal ritüeller
2-Warachikuy adındaki gençlik ritüeli.
3-Hasat ritüeli
4-İntip raymin güneş tanrısı şenliği
5-Ekim ritüeli
6-Sitwa adlı günahlardan ve hastalıklardan arınma ritüeli

Peru mitolojisinde yaşayanların dönemlerine göre adları

Huari-runa: Peru mitolojisinde ikinci tarihöncesi dönemde yaşayanlara verilen ad. Huarı sözcüğün anlamı Keçuva dilinde "olağanüstü etki gücü "şeklinde tanımlandı.

Purun-runa: Peru mitolojisinde üçüncü tarih öncesi dönemde yaşayanlara verilen ad. Sözcük anlamı "vahşiler "şeklinde tanımlandı.

Auca-runa: Peru mitolojisinde dördüncü tarihöncesi dönemde yaşayanlara verilen ad. Sözcük anlamı" kendilerini hayvanlara döndürebilen" şeklinde tanımlandı.

Huarı-Huiracocha-Runa: Peru mitolojisinde birinci tarihöncesi dönemde yaşayanlara verilen ad. Sözcük anlamı "Huiracocha'yı yücelten insanlar "şeklinde tanımlandı.

Ayların karşılığında kutlanan bayramlar.

Camay: Günümüz takvimindeki ocak ayına denk düşen bir bayram.

Hatun Pocoy: Kaynaklarda karşılığını bulamadım ancak şubat ayına denk düşen bir bayram olma ihtimali yüksek. Çünkü mısırın olgunlaştığı ayda kutlanırdı.

Capac Raymy: Kaynaklarda karşılığını bulamadım ancak mart ayına denk düşen bir bayram olma ihtimali yüksek. Bayramda pantolon giyme (Huarachicuy) kutlanıyordu. Ayrıca Huanacauri dağına koşu yarışları yapılıyordu. Bu bayram güneşe adanan bir bayramdı.

Pachapucuy (ya da Paucar Huaray): Günümüz takvimde dördüncü aya denk düşen bir bayram olarak kutlanır.

Ayrihua: Günümüz takvimde beşinci aya denk düşen bir bayram olarak kutlanır.

Hatun Cuzci Aymoray: Günümüz takvimde altıncı aya denk düşen bir bayram olarak kutlanır. Hasat döneminin başladığı bir bayramdı.

Raimy (Cuzqui Quilla): Günümüz takvimde yedinci aya denk düşen bir bayram olarak kutlanır. Bu bayramda güneş tanrısına kurban kesilirdi.

Chahuahuarquis Chacracunacuy: Günümüz takvimde sekizinci aya denk düşen bir bayram olarak kutlanır. Hasat döneminin başladığı bir bayramdı.

Yapaquis: Günümüz takvimde dokuzuncu aya denk düşen bir bayram olarak kutlanır. dokuzuncu ayda Yapaquis,

situa (ya da Coya Raimy): Günümüz takvimde onuncu aya denk düşen bir bayram olarak kutlanır.

Umaraimy (ya da Cantaray: Günümüz takvimde onbirinci aya denk düşen bir bayram olarak kutlanır.

Aymara: Günümüz takvimde onikinci aya denk düşen bir bayram olarak kutlanır.

İnka İmparatorluğundaki dört bölge

1-Anti-Suyu: (doğu devleti)-Kuzeydoğuda yer aldı. Capac Apu Amaru kültü yaygındı.

2-Colla-Suyu: Ana tapınakları Titicaca gölündeki adalardı. her yıl 20 kurban keserlerdi.

3-Cunti-Suyu: Dağların dışında deniz tanrılarına da taparlardı.

4-Chincha-Suyu: Dağların zirvelerini temsil eden tanrılara taparlardı.

Dört büyük tören

1-İnti Raymi-(ya da Onkoy Mita)-22 Mayısta kutlanır.

2-Capac raymı-22 Aralıkta kutlanır.

3-Situa-22 Eylülde kutlanır.

4-Ayrihuay-22 Martta kutlanır.

5-Hatun Cuzquı Aymoray (Kutlama şekli diğer dört bayrama benzer ancak tarihi bilinmiyor)

KAYNAKLAR

Kaynak Ansiklopediler
*Tarih Ansiklopedisi-Karagöz Yayınları-İst
*Harikalar Ansiklopedisi-Tercüman Gazetesi - İst.
*Meydan Larousse-Meydan Yayınları - İst .
*Sanat Ansiklopedisi-Celal Esad Erseven-Mey Yayınları-İst-1966
*Memo Larousse Ansiklopedi-Milliyet Yayınları-İstanbul.
*Themea Larousse Ansiklopedisi-Milliyet Yayınları-İstanbul
*Temel Britanika-Ana Yayıncılık-İstanbul.
*Gelişim Corafya Ansiklopedisi-Gelişim Yayınları-İstanbul.
*Dıctıonarıe Larousse/Ansiklopedi sözlük-Milliyet Yayınları-İstanbul.
*Ana Britanika-Hürriyet Yayınları-İstanbul.
*Meydan Larousse/Büyük Lugat Ansiklopedisi-Sabah yayınları-İstanbul
*Büyük Larousse-Sözlük Ansiklopedi-Milliyet Yayınları-İstanbul.
*Grand Master/Genel Kültür Ansiklopedisi-Milliyet Yayınları-1992-İstanbul
*Genel Bilgi Ans-Niyazı Akşit/Ferruh Sarır-Serhat Dağ-Ankara-1981
*Groıler International Americana Encyelopedia-Sabah Gzt Yay-1990-İst.
*Büyük Dünya Tarihi-Jacques Pienne-Meydan Yayınları-İst
*Sanat Tarihi ve Ansiklopedisi-Bateş Yayınları-İst-1980
*Ne nerededir-Sımonne Monlaü-Georges Monlaü-Başkan yayınları-İst
*Dünya tarihi-Kaynak Kitapları-İst.
*Tarih Bilinci-Arnold Toynbee-Bateş Yayınları-İst.
*Gelişim Hachette-Gelişim Yayınları-1983-İst
*Büyük Ansklopedi-Milliyet yayınarı-İst-1990
*Lexikon-Alfabetik Genel Kültü Ansk. Özbaşkan yayınarı-İst
*Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ans-Eski Mısır-İletişim yayınları-İstanbul
*Çok Lüzumlu Tarih Ans-Paul Kuttner-Aykırı Yay-İst-2002
*Dünya Coğrafyası-Prof.Dr.İbrahim Atalay-İnkilap Yay-İst-2001
*Türk ve Dünya Tarihi Ansk-Gelişim yay-İst-1985
*Başlangıçtan Bu güne Dünya Tarihi-Kaynak yay-İst-1974
*Tarih Atlası-Faik Reşit Unat-Kanaat yay-1983
*Tarihi Şahsiyetler ve Eserler-Hasan Aktaş-Çizgi yay-2002
*Kısa Dünya Tarihi-H.G.Wells-Varlık yay-İst-1959
*Medeniyetler tarihi-Doğan Kardeş Yayın-1974-İst

Kaynak kitaplar
*İnka: Manco'nun Öfkesi-Antoine B.Daniel-Sistem Yayıncılk-İst-2001
*İnka: Güneşin Prensesi-" " " "" " " " " " " " "
*İnka: Machu Pıcchu'nun ışığı-" " " " " " " " -2002
*Guatemala Efsaneleri-Mguel Angel Asturıas-Okyanus yay-İst
*Chamalu "Yüreğin Yolu" - Luis Espinoza-Okyanus Yay-İst

*İnkaların Dini-Herman Trimborn-Okyanus Yay-İst
*İnka ve Maya Efsaneleri-Walter Krickeberg-Okyanus Yay-İst
*Güney Amerika Gerçeği-J.Gunher-Geçiş Yay-1971-İst
*Atlantis'in Esrar-Charles Berlitz-Milliyet Yayınları-1976-İst
*Maya Mitolojisi(Maya Kehanetleri)Ronald Bonewitz-Gün y-2000- İst
*Coğrafi Keşifler tarihi-David Arnold-Alan Yay-1995-İstanbul
*Gizemli Bilgilein Kaynakları-R.Emmanuel-Ruh /Madde yay-1995-İstanbul
*Sanat Ans-Milliyet yayınları-1991-İstanbul
*Kainatın Sırları-Reader's Digest-Milliyet yayınları-1989
*Dünya tarihi Ans-Milliyet yayınları-1991-İstanbul
*İnka, Maya ve Azteklerde Semboller-Heıke Owusu-İlya-İzmir-2004
*İnka Altını-Clive Cussler-İnkilap yay-İstanbul
*Mu'nun Kutsal Sembolleri-james Churchward-Ege meta-izmir-2005
*Mısırlıların Kökeni-Augustuıs Le Plongeon-Ege Meta-2004-İzmir.
*Chamalu "yüreğin yolu"Luis Espinoza-Okyanus Yay-1997-İst
*Mayaların dönüşü-Anahtar Kitapları-İstanbul
*İnka ve Maya Medeniyetleri-Fuad Carım-İstanbul Mat-1968
*Tek Adam-Şevket Süreyya Aydemir-Remzi Kitabevi-İst-1966
*Evrende En büyük sır-Ara Avedisan-Sumer Yayınevi-İstanbul
*Evrenin harikaları-Milliyet-İstanbul-1986
*Kurban-Gürbüz Enginer-YKY-İstanbul-1997
*Civilizatie Inca-John V.Murra-Editura Ştıntıfıca -Bucureşt-1987
Agenda Larousse-1990
*İlkel Mitoloji-Campbell-İmge yay.
*Ixtan Yolculuğu-Carlos Castaneda-Söz yay
*Mitlerin Özelliği-Mircea İliyade-Simavi yay
*Mayanın Oyunları-Delia Steınberg Guzman-Yeni Yıl Yay.
*Mayanın Oyunları-Delia Steınberg Guzman-Yeni Yıl Yay.
*İnkaların Sırrı-Ann Nolan Clark-Günışığı kitaplığı-2007-İstanbul
*Türk Tarih tezi ve Mu kıtası-Kemal Şenoğlu-Kaynak Yay-2006-İst
*Kayıp Diyarlar-Zecharia Sitchin-Ruh ve Madde yay-İst-2005
*Tanrıların ve İnsanların Savaşları- Zecharia Sitchin-Ruh ve Madde yay-İst-2005
*Kızılderili Efsaneleri ve Masalları-Richard Erdoes/ Alfonso Ortiz-Anfora Yay-İst-2006

Yararlanılan kütüphaneler

*Abidin Pak Öğretmenevi Kütüphanesi-Bahçelievler/İstanbul
*Bakırköy Belediye Kütüphanesi-Bakırköy/İstanbul
*İstanbul Devlet Kütüphanesi-Beyazıt/İstanbul
*İstanbul Halk Kütüphanesi-Beyazıt/İstanbul
*Yeditepe Kültür Derneği Kütüphanesi-Bakırköy/İstanbul.
*Atatürk Kitaplığı-İstanbul

Kaynak sözlükler

*Mitoloji Sözlüğü-Pıerre Grımal-Sosyal Yayınları - İst.

*Kültür sözlüğü-Aziz Çalışlar-Altın Kitaplar-1983-İstanbul
*Türkçe sözlük-TDK-Milliyet Yayınları-İstanbul(2 cilt)
*Modern Tarih sözlüğü-Güneş Gazetesi yayınları-İstanbul
*Oxford Ans. Sözlük-Sabah yayınları-İstanbul
*Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü-Mehmet Zeki Pekalın-M.E.Y.1946-İst.
*Mitoloji Sözlüğü-Arkın yayınevi-İst
*Arkeoloji sözlüğü-Secda Saltuk-İnkilap Kitapevi-1990-İstanbul
*Tarihsel Terimler Sözlüğü-A.Timur Bilgiç-Piramit Yayınları-2005-İst
*Tarih Terimler Sözlüğü-Prof.Dr. Bekir Sıtkı Baykın-TDK-Ank-1974
*Coğrafya Terimler Sözlüğü-Prof.Dr.Reşat İzbırak-MEB-Ank-1992

Dergiler-gazeteler

National Geographic- Türkiye-Mayıs-2003
National Geographic- Türkiye-Haziran-2003
National Geographic- Türkiye-Mayıs-2004
National Geographic- Türkiye-Ekim-2003
National Geographic- Türkiye-Haziran 2002
National Geographic –Türkiye-Nisan-2002
National Geographic- Türkiye-Kasım-1992
National Geographic- Türkiye-Eylül-1991
National Geographic- Türkiye-Mart-2005
Atlas Dergisi-Ocak-2001
Atlas Dergisi Haziran-2002
Atlas Dergisi Nisan-1994
National Geographic–ABD-Mayıs 2002
National Geographic–ABD-Mayı 2001
National Geographic–ABD-Mart 1999

Yabancı dil kitapları ve makaleler

Prescot William H:Die Welt der Inkas. München-Berlin-1970
Bruggmann Maximilian/Wisbard, Simone: Die kultur der Inkas.Zurih-1980
Bauman Peter: Das Letzte Geheimnis der Inka.Freiburg-1986
Bollinger Armin-So leideten sich die Inka
Michael Ceo D. The Maya-Thames and Hudson-1999
Zerries Otto-Wild-und Buschgeister in Südamerika-Wiesbaden-1954
Wrigley. G. M-the Travelling Doctors on the Andes,the Callahuayas of Bolivia.İnGeopraphical review-1917
Bandelier, A.F.The İsland of Titicaca and Koati-New York-1910
Brinton Daniel G.American Hero-Myths-Philadelphia-1882
Ecker Georg, Die Kopfjagd im Caucatal In:Zeitschrift für Ethonologie Berlin-1939
Zuidema (Tom.R)The Ceque System of Cuzco.The Social Organization of the Capital of the İnca,Leiden E.J.Brill.1964
Moseley(Michael.E) The Incas and their Ancestors.The Archaeelogy of Peru,London,Thames/Hudson,1992

Fotoğraf kaynakları

www.hc09.dial.pipex.com
www.rumbesperu.com
www.lonelyplanet.com
www.qosqo.com
www.monagenda.de
www.home-arcor.de
www.inka.ee
www.radsmarketing.com
www.inka.unisiegen.de
www.rutahsa.com
www.arch.ox.ac.uk
www.15plala.or.ip
www.cf.geocities.com
www.wwfperu.org.pe
www.poeppelkise.de
www.roberts.zamix.org
www.spiegel.de
www.abc.se
www.adyentureworld.dk
www.precolumbia.com
www.civilization.ca
www.mayadiscovery.com
www.santiagoatitlan.com
www.archaeology.org
www.famsi.org
www.mesoweb.com
www.uwec.edu
www.mayabelize.ca
www.members.tripod.com
www.nekychinchilla.com
www.ulumulhikmekoeln.de
www.aksam.com.
www.internet-at-work.com
www.travelvantage.com
www.ifip.com
www.imagesofanthropology.com
www.angelfire.com
www.technivore.net
www.dennisadamsseminars.com
www.pbs.org
www.nationalgeographic.com
www.pbs.org
www.pacaritambo.com
www.archaeology.org

Ali Narçın

A'dan Z'ye

İNKA

İnkaların "Güneşin Çocukları" olarak adlandırılmasının, Mu'daki "Güneş İmparatorluğu"nun ezoterik yaşam geleneklerinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Kendilerini, "İnka" olmanın yüce bir erdemlilik olduğuna o kadar çok inandırmışlardı ki İnka olma uğruna kardeş-kardeşe savaşmaktan çekinmemişlerdi. Onlar da diğer uygarlıklarda olduğu gibi birçok tanrıya inanmış, o tanrılar için muhteşem tapınaklar, saraylar ve kurban sunakları yapmışlardı. Baş tanrıları Viraccocha'ydı. Geleneksel olarak uyguladıkları acımasız kurban törenleri insan belleğini sarsacak nitelikteydi.

Araştırmacı yazar Erich Von Danieken; İnkaların uzaylı oldukları ve kozmoloji bilimine yabancı olmadıkları konusunda, çeşitli belgeler ileri sürerek kararlı bir şekilde ısrar eder. Büyülü bir yaşam sergileyen bu uygarlığın da bitimini egemen güçler sağladı. İmparatorluğun çöküş döneminde "İnka" olmak için savaşan iki üvey kardeş olan Atahualpa ile Huascar arasındaki iç çekişmeye seyirci olan İspanyollar, bu fırsatı iyi değerlendirerek, on yıl gibi kısa bir sürede İnkaların bölgedeki varlığını silmeyi başardılar.

Ali Narçın, bundan önceki kitaplarında, Güney Amerika uygarlığında önemli konumda bulunan Mayalar ve Azteklerin yaşamlarını ayrıntılarıyla araştırdığı gibi, İnkaların da uygarlık değerlerini ve yaşam tarzlarını araştırarak bu kitapla okurlarının karşısına çıkmıştır. İnkalar hakkında bugüne kadar edinilen tüm bilgileri detaylarıyla ortaya koyan Ali Narçın, yine büyülü bir coğrafyada okurlarıyla karşılaşmayı beklemektedir.

ISBN 9944-143-62-2
9 789944 143622
Web satış www.bagimsizyayincilar.com